

Gaziantep University Journal of Social Sciences

Vol. XVI No. IV 2017

P-ISSN: 1303-0094

E-ISSN: 2149-5459

GAZIANTEP UNIVERSITY

JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

Aims and Scope

Gaziantep University Journal of Social Sciences (GAUN-JSS) is a double blind peer-reviewed international academic journal published quarterly. GAUN-JSS is published by the Graduate School of Social Sciences at Gaziantep University, one of the foremost research universities in Turkey.

The aims of the journal are to promote theoretical and research oriented studies, to foster excellence in research, and to encourage mutual sharing of academic research on national and international grounds. GAUN-JSS is an open access journal dedicated to the free flow of information and dissemination of knowledge. Although, GAUN-JSS is a multidisciplinary publication with a special focus on contribution from academia, we encourage submissions from professionals out-of-field and senior level graduate students.

The journal accepts articles written in English and Turkish. Articles on the field of Law written in French are also welcome.

GAUN-JSS accepts submissions and proposals in the following fields: Anthropology, Archaeology, Business Administration and Management Studies, Communication Studies, Economics, Geography, History, International Business Studies, International Relations, International Trade and Logistics, Law, Linguistics, Literature, Philosophy, and Sociology.

The objective of GAUN-JSS is to contribute to a vibrant social science and humanities environment and to promote excellence in studies reflecting the current state-of-the-art in Turkish academia while providing a robust and rigorously academic outlet for academicians from non-metropolitan universities.

A minimum of two peer reviewers, who are recognized specialists specific to the topic and area of the submissions, are appointed by the editors. All peer review reports are electronically and anonymously delivered to the contributors. Reviewers' names are withheld by the journal to protect the integrity of the double-blind peer review process. Upon request, written reports can be provided to the reviewer that attests to their contribution. All published authors accept to act as reviewers for future issues.

All submitted papers should conform to the APA writing and citation standards as indicated in the journal's submission guidelines.

The publisher is committed to the open access to all academic endeavor and as such, accepts its duty to make published content permanently available and freely accessible by all sections of worldwide academic community. The publisher does not charge any pecuniary fees for processing, submission, and publication of manuscripts. The publisher commits to the free and universal access to its published content in perpetuity.

Copyright

All articles published by GAUN-JSS are licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0).

To view a copy of the license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

For Editorial Correspondence and Subscription Inquiries

Gaziantep University, Graduate School of Social Sciences, GAUN-JSS
27310 Gaziantep, TURKEY

Tel: +90-342-318-1898 Fax: +90-342-360-1043

E-mail: editor@gantep.edu.tr

The Journal has an international editorial board.

Print

Gaziantep University Press

Abstracted and Indexed in

ULAKBİM National Academic Journals Index EBSCOHOST Academic Search Complete

Akademia Sosyal Bilimler İndeksi Türk Eğitim İndeksi

EBSCOHOST MLA International Bibliography

Directory of Open Access Journals

Gaziantep University Journal of Social Sciences

GAUN-JSS

Owner

Gaziantep University

Rector Prof. Dr. Ali GÜR

Editor-in-Chief

Asst. Prof. Dr. Meltem MUŞLU

Section Editors

Assoc. Prof. Dr. Zekiye
ANTAKYALIOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Gökhan GÖKGÖZ
Assoc. Prof. Dr. Rüstem YANAR

Asst. Prof. Dr. Muharrem AÇIKGÖZ
Asst. Prof. Dr. Hasan AKSOY
Asst. Prof. Dr. Lider BAL
Asst. Prof. Dr. Ragıp KALELİOĞLU
Asst. Prof. Dr. Mehmet KILIÇ

Asst. Prof. Dr. Fettah KUZU
Asst. Prof. Dr. Şenay Leyla KUZU
Asst. Prof. Dr. Atınc OLCAY
Asst. Prof. Dr. N. Pınar ÖZGÜNER
Asst. Prof. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Editorial Assistants

Abdullah BAYINDIR, PhD

Editorial Board

Prof. Dr. Şehmus DEMİR
Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
Prof. Dr. Burak GÜRBÜZ
Assoc. Prof. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
Assoc. Prof. Dr. Meltem KARADAĞ
Assoc. Prof. Dr. Rüstem YANAR
Asst. Prof. Dr. Mehmet BİÇİCİ
Asst. Prof. Dr. Meltem MUŞLU
Asst. Prof. Dr. Mehmet ULUKÜTÜK
Asst. Prof. Dr. Sinan Tankut GÜLHAN

Vol. 16, Issue 4, October 2017

Web: <http://jss.gantep.edu.tr> <http://dergipark.gov.tr/jss>

E-mail: editor@gantep.edu.tr

Gaziantep University Journal of Social Sciences

Advisory Board

Şinasi Aksoy
(METU, Türkiye)

Erman Artun
(University of Çukurova, Türkiye)

Yasin Ceylan
(METU, Türkiye)

Jean Crombois
(American University, Bulgaria)

Erdoğan Didar
(American University, Bulgaria)

Lelio Iapadre
(University of L'Aquila, Italy)

Andrejs Geske
(University of Latvia, Latvia)

B. N. Ghosh
(Eastern Med. Univ. North Cyprus)

Michael Goldman
(University of Minnesota, USA)

Şeyma Güngör
(University of İstanbul, Türkiye)

Zeynep Hamamcı
(University of Gaziantep, Türkiye)

Nazmiye Özgüç
(University of İstanbul, Türkiye)

Uli Schamilogli
(University of Wisconsin-Madison, USA)

Kemal Silay
(Indiana University, USA)

Ülkü Şişik
(University of Hacettepe, Türkiye)

Bayram Ürekli
(University of Selçuk, Türkiye)

Ercan Tatlıdil
(University of Ege, Türkiye)

Tuba Üstüner
(Cass Business School, UK)

Mustafa Yılmaz
(University of Hacettepe, Türkiye)

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Vol. XVI Issue No. IV

2017

CONTENTS

BUSINESS

GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ İÇİN AMPİRİK BİR DEĞERLENDİRME 928

Aylin KONU

TÜKETİCİ ETNOSENTRİZMİ: SURİYELİ GÖÇMENLER ÜZERİNDE CEESCALE ÖLÇEĞİ İLE BİR UYGULAMA 937

Mehmet Ali PAYLAN

Cihan ÇETİNKAYA

Eren ÖZCEYLAN

Abdulhamid DABBAA

TÜRKİYE'DE HAZIR KAHVE SATIN ALMA VE TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI 950

Ahmet TAN

Ersan HOCAOĞLU

SIKILIK-ESNEKLİK KÜLTÜR BOYUTUNUN YÖNETSEL VE YAPISAL ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ: TÜRKİYE'NİN ÖNCÜ SANAYİ İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 963

Ferda ÜSTÜN

Kemal Can KILIÇ

TÜRKİYE'DE GLAMPING HİZMETİ VEREN İŞLETMELERİN SAHİP VE YÖNETİCİLERİNİN "YENİ TURİZM TRENDİ GLAMPING" İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ (MUĞLA VE ANTALYA ÖRNEĞİ) 980

Atınç OLCAY

Ummahan TURHAN

ECONOMICS

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KOBİ TFRS HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ VE FARKINDALIK DÜZEYLERİ: GAZIANTEP ÖRNEĞİ 998

Murat KARAHAN

**ÖRGÜTLERDE MESLEKİ EĞİTİM/ÖĞRETİM FAALİYETLERİNİN
ÇALIŞANLARIN TERK ETME EĞİLİMİNE ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ
UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR ANKET ARAŞTIRMASI 1014**

Özge DEMİRAL
EDUCATION

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK KURGULARIYLA TOPLUMSAL
CİNSİYET ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 1031**

Alper ÇUHADAROĞLU
Nejat AKFIRAT

ENGLISH LITERATURE

**THE USES OF ANACHRONISM IN SHAKESPEARE'S *TROILUS AND CRESSIDA*
1048**

Evrin DOĞAN ADANUR

HISTORY

ANTALYA ŞEHRİNDE SİYASAL YAŞAM (1920-1950) 1058

Mehmet BİÇİCİ

**OSMANLI DEVLETİ'NDE KAYYIMLIK MÜESSESESİ: 18. YÜZYIL DİYARBEKİR
ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE KAYYIMLIK MÜESSESESİNİN HUKUKİ, İDARİ
VE SOSYAL OLARAK UYGULANIŞI 1073**

Veysel GÜRHAN

OSMANLI DARÜLMUALLİMİN MEKTEBİ: MARAŞ DARÜLMUALLİMİNİ 1083

Memet YETİŞGİN
Sevim CEYLAN DUMANOĞLU

LINGUISTICS

**HAYVAN ADLARI İÇEREN VE İNSANI NİTELEYEN İTALYANCA VE TÜRKÇE
METAFORLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME 1102**

Sadriye GÜNEŞ

**THE IMPACT OF EXPLICIT INSTRUCTION AND METALINGUISTIC
AWARENESS ON CROSS-LINGUISTIC INTERFERENCE: PATH FRAMING IN
MOTION EVENTS 1119**

Abdurrahman KİLİMCİ

SOCIOLOGY

**KİMLİK POLİTİKASINI YENİDEN DÜŞÜNMEK: ÇAĞDAŞ TANINMA
TARTIŞMASININ BİRİKİMİ 1135**

Fırat MOLLAER

**1872 LONDON CONGRESS AND THE NINETEENTH CENTURY PRISON REFORM
MOVEMENT: AN INQUIRY INTO THE DISCOURSE OF PUNISHMENT 1148**

Sinan Tankut GÜLHAN

COMMUNICATION

**TÜRKİYE'DE GAZETECİLİK EĞİTİMİ: LİSANS MÜFREDAT PROGRAMLARI
KARŞILAŞTIRMASI** 1161

Murad KARADUMAN
Betül AKBULUTGİLLER

**İKİ "KİŞİLİK" DÜELLO ANAYURDU; ANNE KIZ ÇATIŞMASI ÜZERİNE BİR
İNCELEME** 1182

Afif ATAMAN

DÜZELTME 1197

ERRATUM 1197

BUSINESS

Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Ekonomik Özgürlük İlişkisi: OECD Ülkeleri için Ampirik Bir Değerlendirme

Relationship Between Income Inequality and Economic Freedom: An Empirical Evaluation for OECD Countries

Aylin KONU*

Öz

Ekonomik özgürlük kavramı, bireylerin herhangi bir kısıtlayıcı ya da zorlayıcı müdahale olmaksızın ekonomik faaliyetlerde bulunabilmesi ve sahip oldukları kaynaklara serbest bir biçimde yön verebilme imkanının olmasını ifade etmektedir. Ekonomik özgürlükler ekonomik sistemin yapısını belirler ve dolayısıyla büyüme ve gelir dağılımı için önemli bir açıklayıcı unsur oluşturabilir. Bu çalışmanın amacı ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisini OECD üyesi ülkeler için 2015 yılına ait verileri kullanarak yatay-kesit analiz yöntemi ile araştırmaktır. Çalışmada ulaşılan analitik bulgular ekonomik özgürlüklerin, gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Abstract

The concept of economic freedom, refers to the possibility of individuals to be in economic activities without restrictive or coercive intervention and freely give direction the resources that they possess. Economic freedom determines the structure of the economic system and may constitute an explanatory factor for growth and the distribution of income. The aim of this paper is to investigate the effect of economic freedom on distribution of income inequality for the OECD countries by using 2015 data and cross-sectional analysis method. Analytical findings in the study, it is found that economic freedom has statistically significant and positive impact on income inequality.

Keywords: Economic Freedom, Income Inequality

Giriş

Ekonomik özgürlük kavramı genel olarak mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ya da tüketimi aşamalarında kamunun herhangi bir kısıtlayıcı yada zorlayıcı müdahalesinin olmaması olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle ekonomik özgürlük kavramı bireylerin, kendi özel kazançları ya da varlıkları ile yapmak istediklerini (kanunla belirtilen sınırlar kapsamında) serbestçe yapabilme hakkına sahip olmasıdır (Chafuen, Guzman, 2000, s. 52).

Ekonomik özgürlüğü güvence altına alan kurumlar çeşitli nedenlerden dolayı ekonomik büyümeyi artırma kapasitesine sahip olabilir. Bunlar, düşük vergi, bağımsız yasal sistem, özel mülkiyetin korunması, regülasyonların ve kamu işletmelerinin az olması nedeniyle farklı aktörler arasında rekabetin artması, düşük ve istikrarlı fiyatlar yoluyla rasyonel ve öngörülebilir kararlar alınmasının kolaylaşması, ticaret ve sermaye yatırımlarının getirilerin yüksek olduğu alanlara yönelmesinin teşvik edilmesi olarak sıralanabilir. (Berggren, 2003, s. 197).

Ayrıca ekonomik yapının daha özgür olması piyasa koşullarının da daha verimli çalışmasına imkan sağlar. Örneğin, ekonomik özgürlüklerin artması, daha rekabetçi bir piyasa ortamının oluşmasına neden olur. Rekabetin var olduğu sistemlerde, fiyat ve üretim kararları piyasa koşullarına göre belirlendiğinden, bürokratlar ve işletmeciler arasında ihtiyari karar davranışları azalmış olacak bu sayede rant oluşumu da engellenmiş olacaktır. (Konu ve Ata, 2016a, s.199).

Ekonominin içinde bulunduğu yapısal özellikler ve koşullar ekonomik özgürlük olgusunu etkileyebilmektedir. Bu kapsamda, devletin piyasadaki rolü ve takip ettiği politikalar, gelir dağılımında eşitsizlik, ticari kısıtlamalar, ekonominin rekabet gücü, dışa açıklık derecesi

* Yrd.Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, ay-koc@hotmail.com

gibi unsurlar ekonomik özgürlüğü etkileyebilmektedir (Adaman vd., 2001, s. 18; Akçay, 2001, s. 44-45).)

1980'lerden bu yana birçok ülkede daha fazla ekonomik özgürlüğün verimliliği ve ekonomik büyümeyi teşvik ettiğinin yaygın olarak kabul edilmesiyle birlikte ekonomik özgürlükler açısından kayda değer artışlar yaşanmıştır (De Haan ve Sturm, 2000; Cole, 2003; Berggren ve Jordahl, 2005; Hall ve Lawson, 2014). OECD ülkelerinde de bu eğilim doğrultusunda politikalar ve kurumlarda ekonomik özgürlük lehine çok sayıda değişiklik yapılmıştır (Moreno ve Guerrero, 2016, s. 327).

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan çok sayıda çalışma olmasına rağmen, ekonomik özgürlük ve gelir dağılımı eşitsizliğini araştıran çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu çerçevede bu çalışmada ekonomik özgürlük olgusu ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişki ele alınarak ekonomik özgürlük düzeyinin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi yatay kesit veri analiz yöntemi ile OECD üyesi ülkeler için 2015 verileri kullanılarak tahmin edilecektir. Çalışmada öncelikle ekonomik özgürlük olgusu ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişki teorik olarak ortaya konulacak daha sonra ise bu ilişki analitik olarak ispatlanmaya çalışılacaktır.

Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Ekonomik Özgürlük İlişkisi

Gelir dağılımı eşitsizliği, günümüzde hem ülke içinde hem de ülkeler arasında dolayısıyla küresel düzeyde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorun son yıllarda daha da artarak devam etmektedir. Ülkeler arasında ve ülke içinde gelir farklılığının oluşması ve bu farkın giderek artması, gerek ulusal, gerekse uluslararası kuruluşların ilgisini bu konuya çekmektedir. Bir ülkede gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılması ve çalışanların gelir düzeyinin belirli bir sınırın altına düşmemesi, toplumsal barışın sağlanması ve korunması açısından da oldukça önemlidir (Üzümcü ve Korkat, 2014, s.137-138). Dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliği, ekonomik olduğu kadar aynı zamanda sosyal bir sorundur ve nüfus artışından ve dağılımından, toplumun sosyo – ekonomik yapısından, toplumdaki adalet ve ekonomik özgürlük kavramlarına olan yaklaşımdan etkilenmektedir (Çakır, 2002, s. 91).

Bu çerçevede nerdeyse tüm ülkeler, daha eşit bir gelir dağılımı yaratmayı amaçlayan politikalara sahiptir. Bu tür politikalar, artan oranlı vergilendirme, transfer ödemeleri ve çoğunlukla refah, işsizlik, sağlık ve emeklilik maaşları sağlayan sosyal sigorta programlarını kapsamaktadır. Bu transferler için gerekli fonların toplanması ise, ekonomik özgürlüklerin azalmasına neden olabilir. Buna ek olarak, gelir dağılımı politikaları davranış değişikliklerine neden olur. Örneğin yüksek vergi oranları vergi kaçakçılığına neden olabilir. Davranışlarda ortaya çıkan bu değişikliklerin etkilerini sınırlamak ise ekonomik özgürlükleri daha da azaltacak kanunları gerektirir (Grubel, 1998, s.296).

Günümüz ekonomi politikalarında gelir dağılımı eşitsizliğinin giderek arttığı vurgulanmaktadır. Bu durum ise öncelikle gelirin yeniden dağılımı sorununu gündeme getirmiştir. İkinci olarak küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte liberal reformların ekonomik kurumları geliştirdiği ölçüde eşitsizliği de arttırıp arttırmadığı sorgulanmaktadır (Murphy, 2015, s.117). Yeni kurumsal iktisat yaklaşımına göre, daha etkin ekonomik kural ve kurumların, gelirin uzun dönemde artmasını sağlayan temel unsur olduğu ifade edilmektedir. Ekonomik kurumların kalitesi ise, işlem maliyetlerini azaltan kurum ve kuralların tesis edilmesi diğer bir deyişle ekonomik özgürlüklerin genişletilmesine bağlıdır (Erkuş vd., 2016).

Günümüzde hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının güvenliği, siyasi sürecin şeffaflığı, yürütme gücünün sınırlandırılması, serbest ticaret rejimleri ve sivil özgürlükler gibi ekonomik özgürlüğe ilişkin kurumsal faktörlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda önemli bir görüş birliği söz konusudur. Bununla birlikte, ekonomik özgürlük sadece ekonomik

performans açısından önemli bir unsur değildir. Ayrıca gelir dağılımı gibi sosyal refaha ilişkin birtakım siyasi hedeflere ulaşmada da büyük etkilere neden olabilir.

Ekonomik özgürlük, ekonomik özgürlüğün farklı evrelerinde gelir dağılımıyla farklı ilişkilere sahip olabilen çok yönlü bir kavramdır. Kuznets (1955), ekonomik büyüme gerçekleştikçe gelir dağılımındaki eşitsizliğin başlangıçta yapısal değişimle birlikte artabileceğini ve daha sonra uzun vadede azalabileceğini ileri sürmektedir. Ters U hipotezi olarak bilinen bu öneri, aynı zamanda ekonomik özgürlük ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ile de ilgilidir. Ekonomik özgürlüğün ilk safhalarında gelir dağılımı eşitsizliği, yüksek gelir grupları lehine olan piyasa dağılımı nedeniyle artabilir. Bununla birlikte, ekonomik özgürlüklerin sonraki aşamalarında gelir arttıkça ve genel olarak yaşam standardı iyileştikçe, gelir dağılımı eşitsizliği azalabilir. Eğer düşük gelirli grupların gelirleri diğer gelir gruplarının gelirlerinden daha hızlı bir şekilde büyüyorsa, daha fazla ekonomik özgürlük gelir dağılımında daha büyük bir eşitlik sağlayacaktır (Apergis, 2015, s.350).

Sonuç olarak gelir dağılımı eşitsizliği ile ekonomik özgürlükler arasında bir etkileşimin mevcut olduğu açıktır. Ancak teorik olarak, ekonomik özgürlüklerdeki artışın farklı bireylerin ve grupların gelirini nasıl etkilediği konusu tartışmalıdır ve bu konudaki ampirik çalışmalarda da nispeten belirsizlik söz konusudur (Berggren, 1999, Bergh ve Nilson, 2010; Moreno ve Guerrero, 2016).

Literatür Taraması

Ekonomik özgürlüklere ilişkin kurumlar ve politikaların ekonomik performans ile pozitif yönde ilişkili olduğu yönünde bir fikir birliğine varılmış olmakla birlikte, daha yüksek düzeyde ekonomik özgürlüğün daha büyük eşitsizlik pahasına olduğunu ifade eden görüşler de söz konusudur. Dolayısıyla ekonomik özgürlükler ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürde ortak bir görüş birliği söz konusu değildir. Teorik alandaki bu belirsizlik ampirik alanda da sözkonusudur (Bennett ve Nikolaev, 2015, s.1).

Berggren (1999), 1975-1985 yılları arasında ekonomik özgürlük puanları bulunan ülkelerde, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme üzerinde ekonomik özgürlüklerin etkisini panel veri analiz yöntemiyle araştırdığı çalışmasında, ekonomik özgürlük değerini yükselten ülkelerde gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve bu çerçevede ekonomik büyümenin daha fazla olacağını ifade etmiştir.

Grubel (1998), 1997 yılı için 115 ülkenin verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, ekonomik özgürlükler ile işsizlik oranı, İnsani Kalkınma Endeksi (HDI), ortalama yaşam beklentisi gibi kalkınma göstergeleri arasındaki etkileşimi araştırmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre ekonomik özgürlükler, incelenen alanlarda kalkınma üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Scully (2002) 1975-1990 dönemi için 26 gelişmiş ülke verilerini kullanarak yaptığı çalışmada ekonomik özgürlük, ekonomik büyüme ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. İki aşamalı en küçük kareler modelinin kullanıldığı çalışmada ekonomik özgürlüğün gelir eşitsizliği üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak olumsuz etkiler yarattığı, ancak büyüme yoluyla dolaylı etkinin olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ashby ve Sobel (2008), Amerikan eyaletleri için yaptıkları çalışmalarında, ekonomik özgürlükler ile gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde edilen tahmin sonuçları ekonomik özgürlük düzeyinin, yüksek gelir ve gelir düzeyindeki hızlı artış oranı ile pozitif ilişkili olduğunu ve bu çerçevede gelir eşitsizliğinin azaldığını ortaya koymuştur.

Clark ve Lawson (2008) çalışmalarında ekonomik özgürlük ve ekonomik büyümenin bir fonksiyonu olarak gelir eşitsizliğini tahmin etmişlerdir. 66 ülke verisini kapsayan ve yatay kesit tahmin yönteminin kullanıldığı çalışmada ekonomik özgürlük ile gelir eşitsizliği arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Carter (2006) 1980-2000 dönemi için, 39 yüksek ve orta gelirli ülke verilerini kullanarak yaptığı çalışmada panel veri yöntemini kullanmıştır. Carter (2006) çalışmasında gelir eşitsizliği ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkinin özellikle düşük ekonomik özgürlüklerde negatif olduğunu, ancak daha yüksek seviyelerde pozitif olduğunu ifade etmiştir.

Bergh ve Nilsson (2010) çalışmalarında ekonomik özgürlük ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi, 1970-2005 dönemi için 78 orta ve yüksek gelirli ülke verilerini kullanarak araştırmışlardır. Panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmada ekonomik özgürlük düzeyi ile gelir eşitsizliği arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu sonuçların ülke örneğine, zaman aralığına ve kullanılan eşitsizlik ölçüsüne karşı oldukça duyarlı olduğunu ifade etmişlerdir.

Bennett ve Vedder (2013), ekonomik özgürlük ve gelir eşitsizliği arasındaki dinamik ilişkiyi ABD eyaletleri için araştırdıkları çalışmalarında, ekonomik özgürlükteki artışların düşük gelir eşitsizliği ile ilişkili olduğunu gösteren güçlü kanıtlar ortaya koymuşlardır.

Apergis vd. (2014), 1981- 2004 dönemi için ABD eyaletlerinin verilerini kullanarak gelir eşitsizliği ile ekonomik özgürlük arasındaki nedensel ilişkiyi panel veri yöntemini kullanarak araştırmışlardır. Tahmin sonuçları gerek kısa gerekse uzun dönemde gelir eşitsizliği ile ekonomik özgürlük arasında çift yönlü nedensellik olduğunu ve eşitsizliği azaltmak için uygulanan politikaların ekonomik özgürlüğü azaltacağı ve bu durumda eşitsizliğin daha da artacağını ortaya koymaktadır.

Apergis ve Cooray (2015) ekonomik özgürlük ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi 1970-2010 dönemi için panel eşbütünleşim yöntemini kullanarak araştırmışlardır. Elde edilen tahmin sonuçları ekonomik özgürlük ve gelir eşitsizliği arasında uzun vadede negatif ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Model ve Veri Kaynakları

Bu çalışma ile gelir dağılımı eşitsizliği ve ekonomik özgürlük kavramı arasındaki ilişkinin test edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi, yatay kesit analiz yöntemi kullanılarak OECD üyesi ülkeler için 2015 dönemi baz alınarak test edilecektir.

Ampirik Model

Çalışmada kullanılacak olan ekonometrik modelin temel amacı, ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkilerini saptamaktır. Bu çerçevede oluşturulacak ekonometrik model kapsamında, kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı, ekonomik büyüme oranı, etnik farklılık ve ekonomik özgürlükler modelin bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliği ise modelin bağımlı değişkenidir.

Ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi belirlenirken Murphy (2015) ve Apergis (2015)'in çalışmalarında kullandığı değişkenler esas alınmıştır. Model matematiksel olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$GIN = \beta_0 + \beta_1 K HAR + \beta_2 BÜY + \beta_3 EF + \beta_4 EÖ + \epsilon_i$$

Burada GIN gelir dağılımı eşitsizliğini gösterirken, açıklayıcı değişkenler K HAR BÜY, EF, EÖ sırasıyla kamu harcamalarının GSYİH'ya oranını, ekonomik büyüme oranını, etnik

farklılığı ve ekonomik özgürlükleri göstermektedir. B_0 sabit terimi, $\beta_1, \dots, \beta_4$ eğim parametrelerini, ε_i ise hata terimini ifade etmektedir.

Veri Setleri ve Kaynaklar

Çalışmada kullanılan modelin bağımlı ve bağımsız değişkenleri ve bu verilere ilişkin kaynaklar aşağıda açıklanmaktadır. Modelde yer alan değişkenlere ait veriler 2015 yılını kapsamaktadır.

Çalışmada yer alan ekonometrik modelin bağımlı değişkeni olan gelir dağılımı eşitsizliği için gini endeksi gösterge olarak kullanılmıştır. Endeks değerleri 0 ile 100 arasında yer almaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin en az olduğu durum 0 ile, gelir dağılımındaki eşitsizliğinin en yüksek olduğu durum ise 100 ile ifade edilmektedir. Gini endeksine ait veriler Human Development Reports 2016'dan alınmıştır.

Modelde yer alan bağımsız değişkenlere ilişkin verilerin tanımı ve kaynağı ise aşağıda açıklanmıştır:

Çalışmada yer alan ekonomik özgürlükler için veri olarak The Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksine yer verilmiştir. Endeks 10 farklı parametre kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu parametreler; iş özgürlüğü, ticaret özgürlüğü, parasal özgürlük, hükümetin büyüklüğü, mali özgürlük, mülkiyet hakları, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük, yolsuzluk özgürlüğü ve işçi özgürlüğüdür. Endeks 0 ile 100 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. En düşük ekonomik özgürlük düzeyi 0 ile, en yüksek ekonomik özgürlük düzeyi ise 100 ile gösterilmektedir.

Çalışmada açıklayıcı değişkenlerden biri olarak kullanılan kamu harcamaları/GSYİH verileri Dünya Bankasının¹ internet veri sayfasından alınmıştır.

Etnik farklılık verileri için, ülkelerdeki etnik farklılık düzeyini ölçen *etnik farklılık endeksi* kullanılmıştır. Literatürde etnik farklılık konusunda yapılan çalışmaların çok büyük bir kısmında, etnik bölünmüşlüğü ölçmek için, etnik farklılıkla (EF) ilgili endeksler kullanılmaktadır (Fearon, 2003, s. 206; Montalvo ve Querol, 2005, s. 300). Bu endeksler arasında en çok tercih edilen, Taylor ve Hudson (1972) tarafından hazırlanan, "Etnik farklılık endeksi (index of ethno-linguisticfractionalization)"* olmaktadır (Posner, 2004, s. 849). Sonrasında Taylor ve Hudson'un etnik farklılık endeksi hesaplama yöntemi doğrultusunda yeni endeksler oluşturulmuştur. Bu çalışmada, ülkelerin etnik farklılık düzeyinin ölçümünde Fearon (2003) tarafından hazırlanan endeks kullanılmıştır. Bunun nedeni verilerin daha güncel olması ve genellikle bu konu ile yapılan çalışmalarda daha çok atıf almasıdır. Endeks değerleri 0 ile 1 arasında yer almaktadır. Buna göre 0'a yaklaştıkça, etnik farklılığın azaldığı; 1'e yaklaştıkça etnik farklılığın arttığı ifade edilmektedir (Konu ve Ata, 2016b, s.181).

Ekonomik büyüme oranı, GSYİH'de belirli bir dönem içerisinde meydana gelen artışın yüzdesel değerini ifade etmektedir. Veriler Dünya Bankasının internet veri sayfasından alınmıştır.

Model aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

$$GIN = f(KHAR, BÜY, EF, EÖ)$$

¹ İnternet adresi; www.worldbank.org

* Etnik farklılık endeksi şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$FRAC = 1 - \sum_{i=1}^N \pi_i^2$$

Burada: π_i ; belli bir etnik gruba (i) ait olan insanların oranını göstermektedir. Temelde bu endeks, rastgele seçilen iki kişinin ülkede ait olabileceği etnik grubu belirlemek amacıyla yapılan bir ölçüm yöntemidir. Bu nedenle, grup sayısı arttıkça FRAC'de yükselir (Fearon, 2003, 208; Montalvo & Querol, 2005, 300).

Burada;

GIN: Gelir Dağılımı Eşitsizliğini

KHAR: Kamu Harcamalarının GSYİH'ya oranını

BÜY: Ekonomik Büyüme Oranını

EF: Etnik farklılık Endeksini

EÖ: Ekonomik Özgürlükleri ifade etmektedir.

Yukarıda açıklanan söz konusu değişkenlerin kaynakları ve gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki muhtemel etkileri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Değişkenlerin kaynağı ve beklenen işaretleri

Değişken	Değişkenin Kaynağı	Beklenen İşaret
Gelir Dağılımı Eşitsizliği (Gini Endeksi)	Human Development Reports 2017	
Kamu Harcamalarının GSYİH'ya Oranı	Dünya Bankası	+, -
Ekonomik Büyüme Oranı	Dünya Bankası	+,-
Etnik Farklılık Endeksi	Fearon (2003)	+
Ekonomik Özgürlükler	The Heritage Foundation	+,-

Tahmin Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Tahmin edilen modelde, gelir dağılımı eşitsizliği ile kişi başına milli gelir, ekonomik büyüme oranı, etnik farklılık ve ekonomik özgürlük değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki OECD'ye üye ülkeler için yatay kesit analiz yöntemi ile 2015 yılı verileri ile tahmin edilmiştir.

Yatay kesit analizinin kullanıldığı çalışmalarda ortaya çıkan en önemli sorun, değişen varyans sorunudur. Bu nedenle yatay kesit yöntemi ile yapılan tahminlerde değişen varyans sorununun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu çalışmada değişen varyans sorununu ortadan kaldırmak için en çok tercih edilen yöntem olan "White heteroskedasticity-consistent standard errors & covariance" yaklaşımı (Wooldridge, 2001, s. 55) kullanılmıştır. Bu yöntemle değişen varyans sorunu giderilerek tahminler elde edilmiştir.

En küçük kareler (EKK) yöntemi ile elde edilen tahmin sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Tahmin edilen ekonomik modelin R^2 değeri $0,59^{\dagger}$ olarak hesaplanmıştır. Modelin R^2 değerinin düşük olmaması bir bütün olarak modelin anlamlılığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra modelin eğim katsayılarının birlikte anlamlılığını ölçen F testi sonuçları da modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda çalışmada kullanılan bu model gerek R^2 gerekse F istatistik sonuçlarına göre anlamlı olarak test edilmiştir.

Tablo 2: OECD ülkelerinde ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi

Bağımlı Değişken: GIN			
Değişken	Katsayı ^H	t istatistiği	p-değeri
KHAR:	-0.568118	-4.261319	0.0005*
BÜY	-0.123063	-2.044960	0.0567***
EF	0.723865	2.140926	0.0471**
EÖ	0.138210	4.921358	0.0001*
Sabit Terim	0.869905	8.082178	0.0000
R^2	0.594536		
F-statistic	15.47490		

[†]Bağımlı değişkendeki değişmelerin ne kadarının bağımsız değişkendeki değişmeler tarafından açıklandığını gösteren R^2 değeri diğer ekonometrik yöntemlere göre düşük olabilir. Ancak yatay kesit verileri ile elde edilen tahminlerde ulaşılan R^2 'lerin genel olarak küçük olduğu bilinmektedir. Studenmund (1992: 47), 0,50 dolayında bir R^2 'nin yatay kesit veriler için iyi bir uygunluk olduğunu ifade etmiştir. (Ağır ve Kar 2010: 167).

Prob(F-statistic)	0.000017
--------------------------	----------

*: %1 Anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı katsayı

**:%5 Anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı katsayı

*** %10Anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı katsayı

Elde edilen ampirik sonuçlara göre, kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında %1 anlamlılık düzeyi için istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla kamu harcamalarındaki 1 birimlik artış gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde -0,568118 puanlık bir azalışa (gelir dağılımının iyileşmesine) yol açmaktadır.

Diğer bir açıklayıcı değişken olan ekonomik büyüme oranı ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında %10 anlamlılık düzeyi için istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede, ekonomik büyümedeki 1 birimlik artış gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde -0,123063 puanlık bir azalışa (gelir dağılımının iyileşmesine) neden olmaktadır.

Modelin tahmin sonuçlarına göre, etnik farklılık değişkeni ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında %5 anlamlılık düzeyi için istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, etnik farklılık değişkenindeki 1 birimlik artış gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde 0,723865 puanlık bir artışa (gelir dağılımının bozulmasına) yol açmaktadır.

Çalışmada ulaşılan ampirik sonuçlara göre, ekonomik özgürlükler ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında %1 anlamlılık düzeyi için istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Ekonomik özgürlük endeksindeki 1 birimlik bir artış gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde 0,138210 puanlık bir artışa (gelir dağılımının bozulmasına) yol açmaktadır.

Sonuç

Gelir dağılımı eşitsizliği, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede, çözülmesi gereken en önemli sosyo-ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Dünya genelinde gelir dağılımı eşitsizliği yaygın bir şekilde devam etmekte ve zenginler ile yoksullar arasındaki uçurum giderek artmaktadır (Sala-i, 2002). 1980'li yıllardan bu yana, birçok OECD ülkesinde de gelir eşitsizliğindeki artış devam etmektedir.

Gelir dağılımında eşitsizliğin azaltılmasının toplum refahının önemli bir göstergesi olduğuna dair yaygın bir inanç vardır. Ancak gelir dağılımı politikaları, vergilerden kaçınmak veya transfer ödemelerine hak kazanmak isteyen bireylerin davranışlarındaki değişiklikleri sınırlayan uygulamalar gerektirmektedir. Bu politikalar ise ekonomik özgürlüklerde azalmaya neden olmaktadır (Grubel, 1998, s. 303).

Bu çalışmada, gelir dağılımı eşitsizliği ile ekonomik özgürlükler arasındaki etkileşim yatay kesit analiz yöntemi ile tahmin edilmiştir. Bu bağlamda OECD üyesi ülkelerin 2015 yılına ait veriler kullanılarak ekonometrik bir çalışma hazırlanmıştır. Bu doğrultuda; gelir dağılımı eşitsizliği ve diğer araç değişkenleri kapsayan bir model oluşturulmuş (kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı, ekonomik büyüme oranı, etnik farklılık ve ekonomik özgürlük düzeyi) ve aralarındaki ilişki test edilmiştir. Çalışmanın temel amacı, ekonomik özgürlük ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, ekonomik özgürlük düzeyi ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkileşim saptanmıştır. Bu sonuç Apergis (2015), Scully (2002) ve Bergh ve Nilsson (2010)'un çalışmalarında elde ettikleri sonuçları ile uyumludur. Buna göre ekonomik özgürlükler endeksindeki 1 birimlik bir artış gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde 0,138210 puanlık bir artışa neden olmaktadır. Yani ekonomik özgürlüklerde görülen bir iyileşme gelir dağılımı eşitsizliğinde artışa yol açmaktadır. Bununla birlikte modelde kullanılan diğer değişkenler ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında da

istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir. Buna göre, kamu harcamaları ve ekonomik büyümedeki artış gelir dağılımı eşitsizliğini azaltırken, etnik farklılık düzeyindeki artış gelir eşitsizliğini artırmaktadır.

Ekonomik özgürlük ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen teorik ve ampirik çalışmalarda ortak bir görüş birliği söz konusu değildir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar literatürün önemli bir bölümüyle tutarlı olarak, OECD ülkelerinde pozitif bir ilişkinin varlığını desteklemektedir, dolayısıyla daha yüksek ekonomik özgürlük, gelir eşitsizliğinde daha büyük bir artışa işaret etmektedir.

Kaynakça

- Adaman, F., Çarkoğlu, A. ve Şenatalar, B. (2001). Hane Halkı Gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri, Önlenmesine İlişkin Öneriler, *TESEV Yayınları*, No.24, İstanbul
- Akçay, S. (2001). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzlukların Ekonomik Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekim, Afyon.
- Apergis, N. (2015). Economic Freedom And Income Inequality:Further Evidence From 58 Countries in The Long-Run, *Financial Theory and Practice*, 39(4), 349-370.
- Apergis, N. ve Cooray, A. (2015). Economic Freedom and Income Inequality: Evidence From A Panel Of Global Economics - A Linear And A Non-Linear Long-Run Analysis, The Manchester School, forthcoming.
- Apergis, N., Dincer, O. ve Payne, J. (2013). Economic Freedom and Income Inequality Revisited: Evidence from a Panel Error Correction Model, *Contemporary Economic Policy*, 32, 67-75.
- Ashby, N. ve Sobel, R. (2008). Income Inequality and Economic Freedom in the U.S. States, *Public Choice*, 134, 329-346.
- Bennett, D. L. ve Nikolaev, B. (2015). On the Ambiguous Economic Freedom-Inequality Relationship, Social Science Research Network. <http://ssrn.com/abstract>
- Bennett, D. L. ve Vedder, R. K. (2013). A Dynamic Analysis of Economic Freedom and Income Inequality in the 50 U.S. States: Empirical Evidence of a Parabolic Relationship, *Journal of Regional Analysis & Policy*, 43, 42-55.
- Berggren, N. (1999). Economic Freedom and Equality: Friends or Foes?, *Public Choice*, 100, 203-223.
- Berggren, N. (2003). The Benefits of Economic Freedom: A Survey, *The Independent Review*, 8: 193-211.
- Berggren, N. ve Jordahl, H. (2005). Does Free Trade Really Reduce Growth? Further Testing Using The Economic Freedom Index, *Public Choice* 122: 99–114.
- Bergh, A. ve Nilsson, T. (2010). Do Liberalization And Globalization Increase Income Inequality? *European Journal of Political Economy*, 26: 24-505.
- Carter, J. (2006). An Empirical Note on Economic Freedom and Income Inequality, *Public Choice*, 130, 163-177.
- Chafuen, A.A. ve Guzman, E. (2000). Economic Freedom and Corruption, *2000 Index of Economic Freedom*, Heritage Foundation Press, 51-63.
- Clark, J. R. ve Lawson, R. A. (2008). The Impact of Economic Growth, Tax Policy and Economic Freedom on Income Inequality, *The Journal of Private Enterprise*, 24, 23-31.
- Cole, J. H., (2003). The Contribution Of Economic Freedom To World Economic Growth, 1980–99, *Cato Journal*, 23: 189–198.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S.5.
- De Haan, J. ve Sturm, J. E. (2000). On The Relationship Between Economic Freedom And Economic Growth, *European Journal of Political Economy*, Vol. 16 (2): 215-241.

- Erkuş, S., Akın, C. S., ve Akar, B. G.(2016). Demokrasi ve Ekonomik Özgürlüğün Gelir Dağılımı Üzerine Olan Etkisi, 5. International Conference on Economics, Muğla, 20-22 Ekim 2016
- Fearon, J. (2003). Ethnic and Cultural Diversity by Country, *Journal of Economic Growth*, 8: 195–222.
- Grubel, H. G. (1998). Economic Freedom and Human Welfare:Some Empirical Findings, *Cato Journal* 18, no. 2, 287–304.
- Hall, J. ve Lawson, R. (2014). Economic Freedom of the World: An Accounting of the Literature, *Contemporary Economic Policy*, 32, 1: 1-19.
- Konu, A. ve Ata, A. Y. (2016a). Yolsuzluk ve Ekonomik Özgürlük İlişkisi: AB Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Analizi, *Niğde İ.I.B.F Dergisi*, 9(1), 195-207.
- Konu A., Ata, Y. (2016b). Etnik Farklılık ve Kamu Borcu Üzerine Etkileri:Analitik Bir Bakış Açısı, *Sosyoekonomi*, 24(28), 175-187., Doi: 10.17233/Se.
- Montalvo, J. ve Querol, M. R. (2003). Religious Polarization and Economic Development, *Economics Letters*, 80: 201–10.
- Moreno, P. S. ve Guerrero, M. J. A. (2016). Does Economic Freedom Increase Income Inequality? Evidence From the EU Countries, *Journal of Economic Policy Reform*, Vol. 19, No. 4, 327–347.
- Murphy, R. H. (2015). The Impact of Economic Inequality on Economic Freedom, *Cato Journal* 35 (1): 117-131.
- Posner, D. (2004). Measuring Ethnic Fractionalization in Africa, *American Journal of Political Science* 48, no. 4.
- Sala-i-Martin, X. (2002). The Disturbing 'Rise' of Global Income Inequality, *NBER Working Paper*, www.nber.org/papers/w890
- Scully, G. (2002). Economic Freedom, Government Policy, and the Trade-Of between Equity and Economic Growth, *Public Choice*, 113, 77-96.
- Studenmund, A.H. (1992). *Using Econometrics: A Practical Guide*, Second Edition, New York: Harper Collins Publishers
- Üzümcü, A. ve Korkat, M. (2014). Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012), *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 8, ss. 135-166.
- Wooldridge, J. M. (2001). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. The MIT Press, Cambridge, London.

Ek

Tablo 3: Modelde yer alan ülkeler

Almanya	İsveç	Slovakya
Avusturya	İtalya	İzlanda
Avustralya	İsviçre	Polonya
Belçika	Portekiz	Slovenya
İngiltere	Lüksemburg	Şili
Danimarka	Çek Cumh.	Japonya
Finlandiya	Estonya	Türkiye
Fransa	Macaristan	Yeni Zelanda
Hollanda	Letonya	Norveç
İrlanda	Kanada	Meksika
İspanya	Kore	ABD
İsrail	Yunanistan	

Tüketici Etnosentrizmi: Suriyeli Göçmenler Üzerinde CEESCALE Ölçeği ile Bir Uygulama

Consumer Ethnocentrism: An Application of CEESCALE on Syrian Refugees

Mehmet Ali PAYLAN*
Cihan ÇETİNKAYA**
Eren ÖZCEYLAN***
Abdulhamid DABBAA****

Öz

Bu çalışmanın amacı, tüketici etnosentrizminin ölçümü konusunda yeni bir bakış açısı getiren CEESCALE ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesidir. Pazarlama literatüründe geniş bir uygulama alanı bulan CETSCALE ölçeğini daha bilişsel bir zemine taşımayı amaçlayan CEESCALE ölçeği bu amaçla Suriyeli göçmenler üzerinden seçilen bir örneklem üzerinde test edilmiştir. Çıkan sonuçlara göre CEESCALE ölçeği, bilişsel anlamda tüketici etnosentrizminin ölçülmesi itibarıyla kapsayıcı ve güvenilir bir ölçek olarak görünmektedir. Bunun yanında yapılan keşfedici faktör analizi sonucunda Özedönümlü Etnosentrik (Reflexviness) eğilime ilişkin gözlenen değişkenlerin, orijinal ölçektekenden farklı olarak Toplum Yanlı Olma (Prosocialty) ölçeği altında toplandığı gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar ışığında, CEESCALE ölçeğinin farklı örneklemelerin karşılaştırılması veya davranışsal niyetler üzerine etkisinin ölçülmesi yoluyla daha farklı çalışmalara konu olabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Anket, CEESCALE, Etnosentizm, Suriyeli Göçmenler

Abstract

The purpose of this study is to test the validity and reliability of the CEESCALE scale, which brings a new perspective for the measurement of consumer ethnocentrism. The CEESCALE scale, which aims to carry the CETSCALE scale to a more cognitive level in the marketing literature, is tested on a sample of Syrian migrants for this purpose. According to the results, the CEESCALE scale appears to be a reliable scale for measuring consumer ethnocentrism in the cognitive sense. As a result of the exploratory factor analysis, it is observed that the variables for the Reflexviness tendency are determined under the Prosocialty Scale, unlike the original scale. In the light of these results, it can be said that the CEESCALE scale can be a subject for different studies by comparing different samples or by measuring the effects on behavioral intentions.

Keywords: Etnosentizm, CEESCALE, Syrian Refugees, Survey

Giriş

Tüketici davranışını etkileyen sosyo-demografik ve psikolojik faktörler, ister yerli pazarlarda isterse yabancı pazarlarda olsun, pazarlama araştırmalarına yön veren esaslar olarak görülebilirler. Üretilen bir ürünün, tüketicinin yaşadığı toplum veya ülke içerisinde üretilip üretilmemesi veya yerli bir marka olup olmaması, onun satın alma tutum ya da davranışlarını belirleyen önemli bir faktör olarak göze çarpar (Akın vd. 2009). Dünya genelinde özellikle baskın karakterdeki gelişmiş ülkelerin (ABD, Japonya ve Avrupa ülkeleri gibi) ürün veya markalarında, söz konusu ürünlerin veya markaların özelliklerinin yanı sıra ait oldukları ülkelerin imajlarının da önemli katkısı bulunmaktadır (Arı ve Madran, 2011).

Ürün veya markaların özelliklerinin yanında, tüketicilerin satın alma davranışlarına etki ettiği düşünülen bu ülke imajının tüketici araştırmalarındaki karşılığı, Sumner'ın ortaya koyduğu "Etnosentrizm" kavramıdır (Shimp ve Sharma, 1987). Bu kavram elbette ki tüketici davranışlarına esas olan daha çok sosyolojik bir kavram olarak, milliyetçilik veya ulusçuluk kavramlarından ortaya çıkmış ve tüketici davranışı çalışmalarına uyarlanmıştır (Arı ve Madran,

* Yrd.Doç.Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Osmaneli MYO, mehmetalipaylan@gmail.com

** Yrd.Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, cihancetinkaya@gantep.edu.tr

*** Yrd.Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, erenozceylan@gmail.com

**** Öğretim Görevlisi, Gaziantep Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, abd.alhamid.dabbaa@gmail.com

2011). Siamagka ve Balabanis (2015)'in, Everret (2012)'in raporundan aktardığına göre, raporun hazırlandığı tarih itibariyle mevcut olan finansal kriz, tüketici etnosentrizmin nasıl yaygın bir düşünce halinde devam ettiğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca bu cümleden olmak üzere, etnosentrizmin dış ülkelerden gelen ithal ürün tehlikesine karşılık olarak, ülkelerin yerel ekonomilerini korumak için kullandığı bir öz-savunma refleksi (self-defense reflex) olarak görülebileceği de belirtilmektedir (Siamagka ve Balabanis, 2015).

Bir kavram olarak etnosentrizm'in Shimp ve Sharma (1987)'nin çalışmasına konu olmasından bu yana tüketicilerin ithal markaları kabullenişleri, işletmelerin küresel konumlandırılmasında fayda sağlaması, küresel markalama ve yurtdışı pazarlara açılma yöntemlerinin kararında etkili rol alması gibi birçok farklı çalışmada temel teşkil ettiği görülmektedir (Keillor ve Hult, 1999; Cleaveland vd. 2009; Alden vd. 2013; Magnusson vd. 2014).

Birçok kavramsal çalışmaya ve bu kavramsal çalışmalara ait uygulamalı araştırmalara konu olan etnosentrizm kavramı, literatürde de sıklıkla bilindiği üzere Shimp ve Sharma (1987) tarafından ortaya konulan CETSCALE ölçeği ile incelenerek tüketici davranışları araştırılmaktadır. Bu hususta ortaya konan birçok çalışmanın ölçek ile ilgili güvenilirlik değerlerine ait bir indeks Arı ve Madran (2011) tarafından ayrıntılı olarak ortaya konulmaktadır.

Bu çalışmanın etnosentrizm ile ilgili olarak üzerinde durduğu temel araştırma ve ölçek, Siamagka ve Balabanis (2015) tarafından ortaya konulmuştur. Öyle ki Siamagka ve Balabanis (2015) araştırmalarında CETSCALE ölçeğinin bazı kavramsal eksiklerinin olduğunu düşünmektedir. Bu eksiklikler ve bu eksikliklerden kaynaklanan bazı kavramsal boşlukları tamamlamak adına ortaya koydukları yeni olarak tabir edilebilecek etnosentrizm ölçeği, bu çalışmanın da kullandığı ve izlediği bir ölçme aracı olarak araştırmanın dayandığı temeli teşkil etmektedir. Siamagka ve Balabanis (2015) CEESCALE (Consumer Ethnocentrism Extended Scale-Genişletilmiş Etnosentrizm Ölçeği) olarak adlandırdıkları ölçeğin CETSCALE ölçeğinden bazı temel esaslar itibariyle ayrıldığını belirtmektedir. Bu esasları kısaca ifade etmek gerekirse, CETSCALE ölçeğinin genel normatif değerler itibariyle ortaya konan bir ölçek olması dolayısıyla bireysel değerler ve inanç sistemlerini göz ardı etmesi olarak görmektedirler (Siamagka ve Balabanis, 2015).

Açıklanan bu düşünceler itibariyle bu çalışmanın amacı, Siamagka ve Balabanis (2015) tarafından ortaya konulan CEESCALE ölçeğinin güvenilirliğini test etmektir. Bu sayede ölçeğin CETSCALE ölçeğinden ayrılan taraflarının güvenilir olup olmadığı konusunda bir fikir sahibi olunması amaçlanmaktadır. Bu manada, bu çalışmada sırasıyla CEESCALE ölçeğinin kavramsal altyapısını oluşturan bölümü takiben, Gaziantep ve Kilis'te yaşayan göçmenlerden alınan bir örneklem üzerinde uygulanan ankete ilişkin demografik özellikler ortaya konulmuş, bazı farklılık analizleri ile beraber nihayet ölçeğin güvenilirliği test edilerek çalışma neticelendirilmiştir.

Tüketici Etnosentrizmi

Çalışmanın giriş kısmında, tüketici araştırmalarına konu olan genel manadaki "Etnosentrizm" kavramının Sumner tarafından kullanıldığı belirtilmişti. Bu kavramın modern dönem milliyetçiliği için de temel bir bileşen olduğu ve harmonic davranışlara sahip grup bireylerinin ilişkilerini tanımlayan bir kavram olduğu da belirtilmektedir (Bizumic vd. 2009). Esası itibariyle sosyoloji ve/veya sosyal psikolojinin konusu olan bu genel kavram, sosyoloji ve iktisat gibi bilimlere kendisine zemin olarak almış daha spesifik bir bilim olan pazarlama ve tüketici davranışının radarından kaçmamıştır. Tüketici etnosentrizmi kavramı, Shimp ve Sharma (1987)'nin kullandığı haliyle Amerikalı tüketicilerin yabancı ürünleri kullanmasının uygunluğu ve bu durumun etik olup olmadığı konusundaki eğilimlerini araştıran bir kavram

olarak kullanılmaktadır (Fernandez-Ferrin vd. 2015). Shimp ve Sharma (1987) ve Siamagka ve Balabanis (2015)'e göre etnosentrizm düşüncesini bir davranış (attitude) olmaktan ziyade bir eğilim (tendency) olarak yorumlamaktadır. Bunun sebebi, eğilim kavramının daha genel bir kavramsallaştırma olmasındandır (Siamagka ve Balabanis, 2015). Çünkü Arı ve Madran (2011)'ın aktardığına göre, tüketici etnosentrizminin temel nesnesi üründür. Ürün ise kültürün bir ürünüdür. Dolayısıyla, Shimp ve Sharma (1987)'nin davranış (attitude) kavramından çok eğilim (tendency) kavramını tercih etmesinin nedeni burada yatmaktadır (Arı ve Madran, 2011; Eroğlu ve Arı, 2011). Etnosentrik eğilime sahip tüketicilerin eğilimine bakıldığında şu özellikler göze çarpmaktadır: (i) Yabancı ürünleri satın almada ilgili veya istekli değildir; (ii) Ayrıca etnosentrik eğilime sahip tüketiciler, bu hususu ekonomik bir konu olmaktan ziyade ahlaki bir konu olarak ele almaktadır (İşler, 2013). Bu özellikler itibarıyla tüketici etnosentrizmi konusunda yapılan bazı araştırmalara bakıldığında, ülkelerde tüketicilerin çoğunun ithal ürünleri tercih etseler bile etnosentrizm eğilimlerinin varlığı tespit edilmiştir (Watson ve Wright, 2000; Balabanis vd. 2001). Yukarıda da değinildiği gibi, etnosentrizm kavramı pazarlama araştırmalarında oldukça geniş bir literatüre sahiptir. Bütün çalışmalara değinmenin imkansızlığı yanında bir kaç çalışmaya değinmek gerekirse tüketici etnosentrizmi ile ilgili olarak; etnosentrizmin belirleyicilerinin neler olduğu (Jain ve Jain, 2013), kültürel kimlik ve tüketici etnosentrizminin yerel ürünlere karşılık olarak ithal ürünler üzerindeki etkileri (He ve Wang, 2015), insani değerler ve tüketici etnosentrizmi arasındaki ilişkinin içeriği (Balabanis vd. 2002), kozmopolitanizm ve menşe ülke imajı ile tüketici etnosentrizmi arasındaki ilişki (Jin vd. 2015) ve Türk tüketicilerin etnosentrik eğilimleri (Asil ve Kaya, 2013) ile yine etnosentrizm ile marka bağlılığı (Eroğlu ve Arı, 2011) ve tüketici husumeti (Fettahoğlu ve Sünbül, 2015) arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar ile marka kişiliği algısı ile etnosentrik eğilimler (Özçelik ve Torlak, 2011), gösteriş amaçlı ürünlerin satın alınmasında etnosentrizmin etkisi (Özer ve Dovganiuc, 2013) gibi farklı türdeki birden çok araştırmaların varlığı da bu konuda farklı perspektifler sunan çalışmalar olarak literatürdeki yerini almıştır.

Shimp ve Sharma (1987)'nin tüketici araştırmaları anlamında başını çektiği ve form olarak CETSCALE ölçeğini kullandıkları tüketici etnosentrizmi araştırmaları, kendisi üzerinden uygulanan birçok farklı araştırmaya temel olmakla beraber, yine bazı araştırmacılar tarafından da özellikle ölçeğin boyutlarının ya da ifadelerinin ortaya koyduğu anlamın sınırlılıkları itibarıyla eleştiriye tutulmuştur. Bu araştırmanın ulaşılmaya çalıştığı amacın da başlangıç noktası olan bu eleştiriler ve CETSCALE ölçeğini daha da ileriye taşımak konusunda bir adım olarak nitelendirilen CEESCALE ölçeğine ait açıklamalar da çalışmanın bir sonraki başlığını oluşturmaktadır.

Tüketici Etnosentrizminin Genişletilmesi

Deneyisel araştırmalar göstermektedir ki, tüketici ethnocentrizmi pazar yapısı içinde tüketicilerin yerel ürünlere yönelik bir özveriye (altruism) dayalı bir davranış tarzı tesis etmektedir (Siamagka ve Balabanis, 2015). Bu da tüketicilerin yerel ürünlere, işçilerine ve tüketicilerine destek olduğu anlamına gelir. Tüketici etnosentrizmi aynı zamanda toplum yanlı olma (prosocial) iddiası taşıyan bir kavramdır çünkü tüketiciler yerel ürünleri tercih etmek durumunda olduklarında bazen ürünün kalitesinden veya fiyatından fedakârlık etmeleri gerekmektedir (Powers ve Hopkins, 2006). Bahsedilen bu hususlar tüketici etnosentrizminin CETSCALE ölçeği ile ölçülmesi açısından belirli özelliklere sahiptir. Fakat CETSCALE ölçeğinin bazı eksikliklerinin giderilmesi gerektiği konusu da araştırmacıların üzerinde durduğu konulardan bir tanesidir.

Bu eleştirilerin başında, CETSCALE ölçeğinin sosyal önyargılar ve cevaplayıcı önyargıları ile ilgili ifadeler bazında bazı kalite sorunları olduğunun düşünülmesi gelmektedir. Örnek olarak bazı CETSCALE ifadelerinin toplam uyumu ortaya çıkaramadığı veya uç

durumları öne çıkardığı, bazılarının ise, cevaplama önyargısı doğurduğu düşünülmektedir (Hult ve Keillor, 1994; Ruyter vd. 1998). Bundan başka, CETSCALE ölçümünün ölçeksel boyut olarak da farklı davranışlar sergilediği bilinmektedir. Mesela CETSCALE ölçeği Acharya ve Elliott (2003) duygusal ve rasyonel etnosentrizm olarak iki boyut altında yüklenirken, Upadhyay ve Singh (2006) milliyetçilik, sosyo-ekonomik muhafazakârlık, korumacılık ve ultra milliyetçilik gibi dört boyutta yapılanmaktadır. CETSCALE üzerine yapılan bu ve buna benzer eleştiriler ölçeğin revize edilmesi adına bazı çalışmalara zemin hazırlamıştır. Bu çalışmanın da ölçek olarak zeminini oluşturan CEESCALE ölçeği de bu revizyonun bir göstergesidir.

Siamagka ve Balabanis (2015) genişletilmiş bir etnosentrizm ölçeği ortaya koyarken beş farklı boyuttan yararlanmaktadır: toplum yanlı olma (prosocialty), bilinç, vakıf olma (cognition), güvensizlik (insecurity), özedönüşlülük (reflexiveness), alışkanlık (habituation). Bu boyutlar CETSCALE ölçeğine bir alternatif olmaktan ziyade, bu ölçeğin içeriğini ve boyutlarını artıran bileşenler olarak görülmelidir. Aşağıda sırası ile bu boyutlar ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Toplum Yanlı Olma (Ethnocentric Prosocialty): Etnosentrizm, bireyin ülkesi ile ilgili menfaatlerini kendi kişisel çıkarlarından üstün görmesiyle yakından ilişkili olan bir kavram olarak görünmektedir (Sharma vd. 1995; Balabanis vd. 2001; Lee vd. 2003). Farklı çalışmalarda, toplum yanlı olma eğilimi; fedakârlığın, çıkarıcılığın, sosyal imajın ve benlik bilincinin bir kombinasyonu olarak tanımlanmaktadır (Cremer, 2001; Tropp ve Brown, 2004; Powers ve Hopkins, 2006; Benabou ve Tirole, 2006). Bireyler toplum yanlı olma faaliyetlerini, kendilerinin sahip olduğu iyi davranışların toplumdaki bir yansıması olarak görmekte ve üstlenmektedirler (Meier, 2006). Bu düşünceler itibariyle söylenebilir ki, tüketicilerin toplum yanlı olması, benliklerindeki iyi tarafların toplumsal aktiviteler içindeki yansımalarında yerel ekonomiyi kendi çıkarına herhangi bir şey düşünmeksizin korumak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla toplum yanlı bir tutum sergileme düşüncesi, tamamen fedakarlık motivasyonundan kaynaklanan bir hareket olarak ortaya çıkar görünmektedir (Siamagka ve Balabanis, 2015).

Etnosentrik Bilinç (Ethnocentric Cognition): Shimp ve Sharma (1987)'nin kullandığı orijinal kavramsallaştırmanın temeli, yerel ürünlerin mükemmelliği ve ithal ürünlerin kalitesizliği veya bayağılığı algısını çağrıştıran bilişsel bir yön (cognitive aspects) içermektedir. Bu tür bir kavramsallaştırma bazı klişeleşmiş davranış kalıplarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu klişeleşmeyi gösteren bazı çalışmalarda, "menşe ülke klişesi" ve "ürün klişesinin" etnosentrik bilişsel önyargılar konusunda yaygın derecede kanıtlar ortaya koyduğu, bir ülkeye karşı yüksek derecede ortaya çıkan etnosentrik eğilimin yerel ve ithal ürünler hakkındaki bilişsel davranışı saptırdığı ve yanlış klişeler üzerindeki ısrarın devamının da sürekliliğini sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca, bir ürünün menşesinin biliniyor hale gelmesi, klişeleşmiş inançların istemeyerek ve otomatik olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Hilton ve Hippiel, 1996; Hadjimarcou ve Hu, 1999; Tiedens ve Linton, 2001; Liu vd. 2005).

Özedönüşlü Etnosentrizm (Ethnocentric Reflexiveness): Siamagka ve Balabanis (2015)'in, Jo ve Berkowitz'den aktardığına göre, etnosentrik eğilimlerin etkin hale gelebilmesi için, öğrenilmiş etnosentrik teşekkülün (associations) bireyin bilişsel yapısında var olması (exist) gerekmektedir. Bu ifade etnosentrik eğilimlerin süreç olarak açıklanması bakımından iki safhalı bir süreci ortaya koymaktadır. Birinci safha itibariyle etnosentrik eğilimlere ilişkin etnosentrik hatıraların harekete geçirilmesi gibi algısal parça otomatik olarak harekete geçmektedir. İkinci safhada ise, etnosentrik davranışlar bilinçli seçimler tarafından kontrol altına alınmaktadır (Devine, 1989). Gerçekleşen iki safhalı bu sürecin, etnosentrik satın alma

davranışı otomatik olarak harekete geçmekle beraber, bilişsel bir seçim olma eğilimine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Siamagka ve Balabanis, 2015).

Tüketiciler yerel ve ithal ürünler arasında tercih yapmak zorunda olduğunda, ilgili işaretler ya da ipuçları, mevcut seçenekler ve nihai satın alma kararı ile ilgili bilinçli bir değerlendirmeye yol açmak için bilinçsiz etnosentrik inanışları aktive etmektedir. Shimp ve Sharma (1987)'nin da belirttiği, erken çocukluk yaşlarından başlayan uzun dönemli etnosentrik bilgilendirmeler birey üzerinde uzun dönemli bir hafıza birikimine yol açmakta ve bu hafıza birikimi de etnosentrik eğilimlere yönelik otomatik etkinleşmenin önünü açmaktadır (Hansen ve Hansen, 1988). Siamagka ve Balabanis (2015) yukarıdaki şekilde ifade edilmeye çalışılan bu ön bilinç durumunu "harekete geçmeye hazır (waiting-to-be-activated)" entosentrik bir yapı olarak tanımlamakta, tüketici etnosentrizminin önemli bir ögesi olarak görmekte ve bu boyutu "özedönümlü etnosentrizm (reflexive ethnocentrism)" olarak tanımlamaktadır.

Etnosentrik Alışkanlık (Ethnocentric Habituation): Etnosentrik eğilimlerin erken yaşlardan itibaren gösterdiği gelişim çevresel şartlara bağlıdır denebilir. Daha özel bir deyişle ifade etmek gerekirse, etnosentrik alışkanlık derecesinin ortaya çıkışı, çevrede var olan etnik klişelere veya kalıplara ne kadar karşı çıkıldığı ve bu klişe veya kalıpların hakkından nasıl gelineceği ile ilgili motivasyonun derecesine bağlıdır denebilir (Siamagka ve Balabanis, 2015). Etnosentrik alışkanlık ile alakalı olarak ifade edilen bu durum, aslında modern toplumlarda kültürel farklılıklar içindeki farklı grupların bir ülke içerisindeki etnosentrik alışkanlıklarını açıklamak bakımından önem taşımaktadır. Aşağıda uygulama kısmında araştırma örneğini temsil eden kütle için geçerli olacak bu ifadelerle ilişkili olarak bazı çalışmalarda ulaşılan sonuçlara bakıldığında şu bilgiler özetle ifade edilebilir. Bir araştırmanın sonuçlarına göre, iki kültürlülük etnosentrik eğilimlerin derecesini aşağıya çekmektedir. Buna karşın, bir diğer araştırmaya göre ise, benzer kültürel arka planlara sahip göçmenlerin misafir oldukları ülke içerisindeki o ülke içerisinde doğan vatandaşlarla eşit derecede etnosentrik eğilime sahip oldukları görülmüştür. Bunun yanında bir diğer çalışmada ise, etnik ve kültürel çeşitliliğin sadece göçmenleri değil çoğunluğu oluşturan grubu da etkilediği tartışılmaktadır (Poon vd. 2010; Zolfagharian vd. 2014).

Kültürel çeşitlilik ve özelde göçmenlerin etnosentrik eğilimleri üzerindeki çalışmalara da değinmek suretiyle ortaya konulan açıklamalar aslında başlangıçta da belirtildiği üzere, tüketici etnosentrizminin erken yaşlardan başlayarak çevresel şartlara bağlı bir eğilim olarak geliştiği söylenebilir. Siamagka ve Balabanis (2015)'in Mezirow (1997)'den aktardığına göre, Mezirow etnosentrizmi "akıl alışkanlığı" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama aslında entosentrik eğilimin, yukarıda da farklı şekillerde anlatıldığı üzere, otomatik olarak etkinleştirilen ve davranış ve yargıları da şekillendiren bir his olduğu anlamına gelmektedir.

Bütün bu açıklamalar sonunda Miagaska ve Balabanis (2015) bir tüketici eğilimi olarak tüketici etnosentrizmini, güvensizlik hissi ve bilinçlilik hisleri ile ilişki hali içinde, öğrenilmiş veya özedönümlü bir yapıya sahip toplum yanlılığının bir formu olarak tanımlamaktadır.

Teorik arka planla ilgili olarak yapılan bu açıklamaların ardından, araştırmanın uygulama kısmı içerisinde araştırmanın amacı, önemi, ölçeğin uyarlanması ile ilgili süreç, araştırma metodolojisi ve ölçeğe ilişkin analizler bulunmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilere yönelik etnosentrik eğilimlerin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Literatürde göçmen olarak ifade edilen toplulukların etnosentrik eğilimleri ile ilgili çalışmalar mevcut olmakla beraber, bu çalışmaların verilerinin CETSCALE ölçeği ile ölçüldüğü ve değerlendirildiği görülmektedir. Bu manada düşünüldüğünde bu çalışma, hem Türkiye'deki Suriyeli göçmenlere, bu göçmenlerin

etnosentrik eğilimleri konusunda yapılmış bir araştırma olarak öne çıkmakta hem de CETSCALE ölçeğine farklı bir boyut ve genişlik kazandırma amacını güden CEESCALE ölçeğini kullanması bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Örneklem Seçimi

Araştırmada, zaman ve maliyet kısıtı nedeniyle tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır. Örneklem hacmi, Gaziantep ve Kilis'te ikamet eden Suriyeli göçmenlerden oluşmaktadır. Dağıtılan 500 anketten 110 tanesi hiç geri dönmezken 46 tanesi ise cevaplamaların hatalı veya oldukça eksik cevaplanmasından ötürü araştırma dışında bırakılmış ve 344 anket analize tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

Araştırmanın veri toplama yöntemi olarak yüz yüze ve bırak topla yöntemi ile kullanılmıştır. Bu manada hazırlanan ve cevaplayıcılara dağıtılan anket temelde iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yukarıda da belirtildiği üzere Siamagka ve Balabanis (2015) tarafından ortaya konulan 16 ifadeden oluşan CEESCALE ölçeği ile ilgili sorular yer almaktadır. Bu ölçek ile ilgili ifadeler 5'li Likert ölçeği (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) ile ölçülmüştür. İkinci bölüm ise araştırmaya katılan cevaplayıcıların temel demografik özelliklerini ortaya çıkarmaya yönelik (cinsiyet, eğitim, meslek, gelir ve yaş) sorulardır.

Araştırma sürecinde orijinal ölçek Arapçaya çevrilerek göçmenlerin anketi cevaplama sağlanmıştır. Bu manada yapılan pilot araştırma neticesinde veriler toplandıktan sonra ölçeğe bakıldığında, orijinal ölçekteki "güvensizlik"(insecurity) ile ilgili maddelerin cevaplama oranının düşüklüğü ve cevaplayıcıların bu soruları diğer sorularla benzer olarak ifade etmeleri sonucunda Siamagka ve Balabanis (2015)'in çalışmalarında kullandığı orijinal CEESCALE ölçeğinden "güvensizlik" (insecurity) faktörü çıkartılmış ve nihai anket yukarıda belirtildiği gibi 16 ifadeden ibaret olarak kurgulanmıştır. Ayrıca yine orijinal ölçekte etnosentrik bilinç (cognition) faktörü altında görülen iki ifadenin bir cümle içerisinde iki farklı değerlendirmeyi mümkün kılabilen olması dolayısıyla bu iki cümlenin kendi içerisinde farklı iki gözlem ifadesi olarak ankete katılması uygun görülmüştür.

Bulgular ve Tartışma

Verilerin değerlendirilmesinde öncelikle ankete katılanların demografik özelliklerinin ortaya konulmuştur. Tablo 1'de bu özelliklere ilişkin verilere bakıldığında bütün verilerde bir değişkene yığılma gibi durumun saptanmadığı görülmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse, cevaplayıcıların % 51'lik bir kısmının 26-41 yaş aralığında olduğu görülmekte ve toplam cevaplayıcıların yine yarıya yakın bir kısmının üniversite eğitimi almış olduğu görülmektedir. Cevaplayıcıların gelirleri ise % 44'lük bir yüzdeyle 1000 TL ve altında toplanmaktadır. Cevaplayıcıların özellikle eğitim seviyelerinin üniversite ve lise seviyesinde yoğunlaşması ve yaş dağılımlarının da orta yaşlarda toplanması anket sorularına verilen cevapların geri dönüşünün sağlıklı olabileceği değerlendirmesini yapmamızı sağlamaktadır.

Tablo 1: Cevaplayıcıların demografik özellikleri

Demografik Özellik	Frekans	%
Cinsiyet		
Kadın	197	57,4
Erkek	146	42,6
Yaş		
18-25	93	27,1
26-33	114	33,2
34-41	64	18,7
42-49	38	11,1

50-57	21	6,2
58-65	6	1,7
66 ve üzeri	7	2,0
Eğitim		
İlköğretim	92	26,8
Lise	60	17,5
Üniversite	191	55,7
Gelir		
1000 TL altında	152	44,3
1001-2000	119	34,7
2001-3000	40	11,7
3001 ve üzeri	32	9,3

Bu araştırmanın temel amacını oluşturan CEESCALE ölçeğinin Siamagka ve Balabanis (2015)'in sonuçlarına paralellik gösterip göstermediği, cevaplayıcıların etnosentrik eğilimlerini ölçmek amacıyla Siamagka ve Balabanis (2015) tarafından geliştirilen CEESCALE ölçeği boyutları ile bu çalışmada yer alan maddelerin aynı yapıyı ölçüp ölçmediği ya da aynı boyutların algılanıp algılanmadığının anlaşılabilmesi amacıyla ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Bilindiği üzere doğrulayıcı faktör analizi, önceden geliştirilmiş, önceki araştırmalarda kullanılmış veya kuramsal dayanağı bulunan bir ölçeğin ya da modelin doğruluğunu teyit etmek için tercih edilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2014). Fakat çalışmanın başka bir dilde yapılması ve orijinal anket ifadelerinin pilot çalışma sonrasında değişikliğe uğraması sebebiyle öncelikle keşfedici faktör analizi uygulanmış ve buna müteakip doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ortaya konmuştur. Keşfedici faktör analizi, bilindiği gibi ölçek geliştirme çalışmalarının ilk aşamalarında gözlenen değişkenlerin hangi faktörleri oluşturduğunu incelemek amacıyla kullanılır (Gürbüz ve Şahin, 2014). Faktör analizi uygulanmazdan önce anket sorularının güvenilirliğini ölçmek amacıyla Cronbach Alpha testi yapılmıştır. Tablo 2'de bu teste ilişkin değerler görülmektedir.

Tablo 2: Araştırma değişkenlerinin güvenilirliği

Ölçek Adı	İfade Sayısı	Cronbach Alpha Değeri
CEESCALE	16	,903

Gürbüz ve Şahin (2014,) ve Nakip (2006)'nın da değindikleri gibi Cronbach Alpha değeri bir ölçüm aracının tek sefer de yapılan ölçümle söz konusu kavramsal yapıyı tutarlı bir şekilde ölçüp ölçmediğini göstermektedir. Araştırmanın Crobbach Alpha değerine bakıldığında söz konusu kaynaklarda da belirtildiği üzere 0,70'in üzerinde bir değere sahip olması ölçeğin güvenilir ve tutarlı bir şekilde ölçüm yaptığını göstermektedir. Bu ölçüm Siamagka ve Balabanis (2015; 73)'in değerleri ile de örtüşmektedir. Keşfedici faktör analizi için uygunluğu test edilen değişkenlerin keşfedici faktör analizi sonuçları da Tablo 3'de görüldüğü gibidir.

Tablo 3'e bakıldığında Siamagka ve Balabanis (2015)'in dört faktör altında topladıkları ölçeğe ilişkin değişkenler bu araştırmada, yapılan keşfedici faktör analizi sonucunda üç faktör altında toplanmaktadır. Bu faktörlerden Toplum Yanlı Olma faktörü (Prosocialty) ile Özedönümlü Etnosentrik (Reflexiveness) eğilimler bir faktör altında toplanmakta ve Etnosentrik Bilinç (Cognition) ile Etnosentrik Alışkanlık (Habituation) faktörleri altındaki değişkenler ise kendilerine ait ayrı faktörler altında toplanmaktadır.

Bu sonuçlardan hareketle yapılacak doğrulayıcı faktör analizinde karşılaştırma yapabilmek adına iki farklı model test edilmektedir. Hem Siamagka ve Balabanis (2015)'in ölçeği kullandığı şekilde 4 faktörlü model olarak, hem de mevcut çalışmada ortaya çıktığı şekliyle üç faktörlü model olarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve sonuçlar karşılaştırılmıştır.

Tablo 3: Keşfedici faktör analizi tablosu

Faktörler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
Toplum Yanlı Olma (Prosocialty) /			
Özedönüslü Etnosentrizm (Reflexviness) / Varyans %'si = 41,322			
It makes me happy to buy Turkish goods and support the country. (TY3)*	0,75		
As a Syrian citizen, I support buying Turkish goods.(TY4)	0,71		
If Syrian people are made aware of the impact on the economy of Turkish product consumption, they will be more willing to purchase Turkish goods. (ÖD2)	0,71		
Buying Turkish goods is a moral duty for me. (TY2)	0,64		
I would be convinced to buy Turkish goods if well prepared ads are advertised. (ÖD1)	0,61		
Syrian people should consider gaining favor for Turkish society when purchasing goods. (TY5)	0,60		
I would stop buying foreign goods if the Turkish government launches campaigns to make people aware of the positive impact of domestic goods consumption on the Turkish economy. (ÖD3)	0,57		
Buying Turkish goods doesn't bring harm to my Syrian identity.(TY1)	0,52		
Etnosentrik Bilinç (Cognition) / Varyans %'si = 9,570			
No other country could exceed Turkish goods (EB5)		0,80	
When it comes to Turkish products, I dont doubt about their quality. (EB2)		0,70	
Turkish goods are better than the imported goods.(EB3)		0,66	
When it comes to Turkish products, it is satisfying for me if the origin is Turkish.(EB1)		0,56	
Turkish products are produced through high standards.(EB4)		0,49	
Etnosentrik Alışkanlık (Habituation) / Varyans %'si = 7,842			
I prefer buying Turkish products because I am more familiar with them. (EA2)			0,82
I buy Turkish goods because I am following the consumption patterns of my older family members. (EA3)			0,73
I buy Turkish goods out of habit.(EA1)			0,65
K.M.O Katsayısı=,917; Bartlett's Ki-Kare=2326,582; Anlamlılık=,001			
*Parantez içindekiler ankette soruluş sırasındır.			

Tablo 4'te beliren model uyum değerlerine ait sonuçlara bakıldığında her iki modele ait CMIN/DF değerlerinin 5'in altında olduğu gözlemlenmektedir. Gürbüz ve Şahin (2014)'e göre bu değer 3'ün altında olması iyi uyumu 3 ile 5'in arasında olması ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir. Her iki model içinde değer 3'ün altında olması her iki modelin de iyi uyum değerlerine sahip olduğunu göstermektedir.

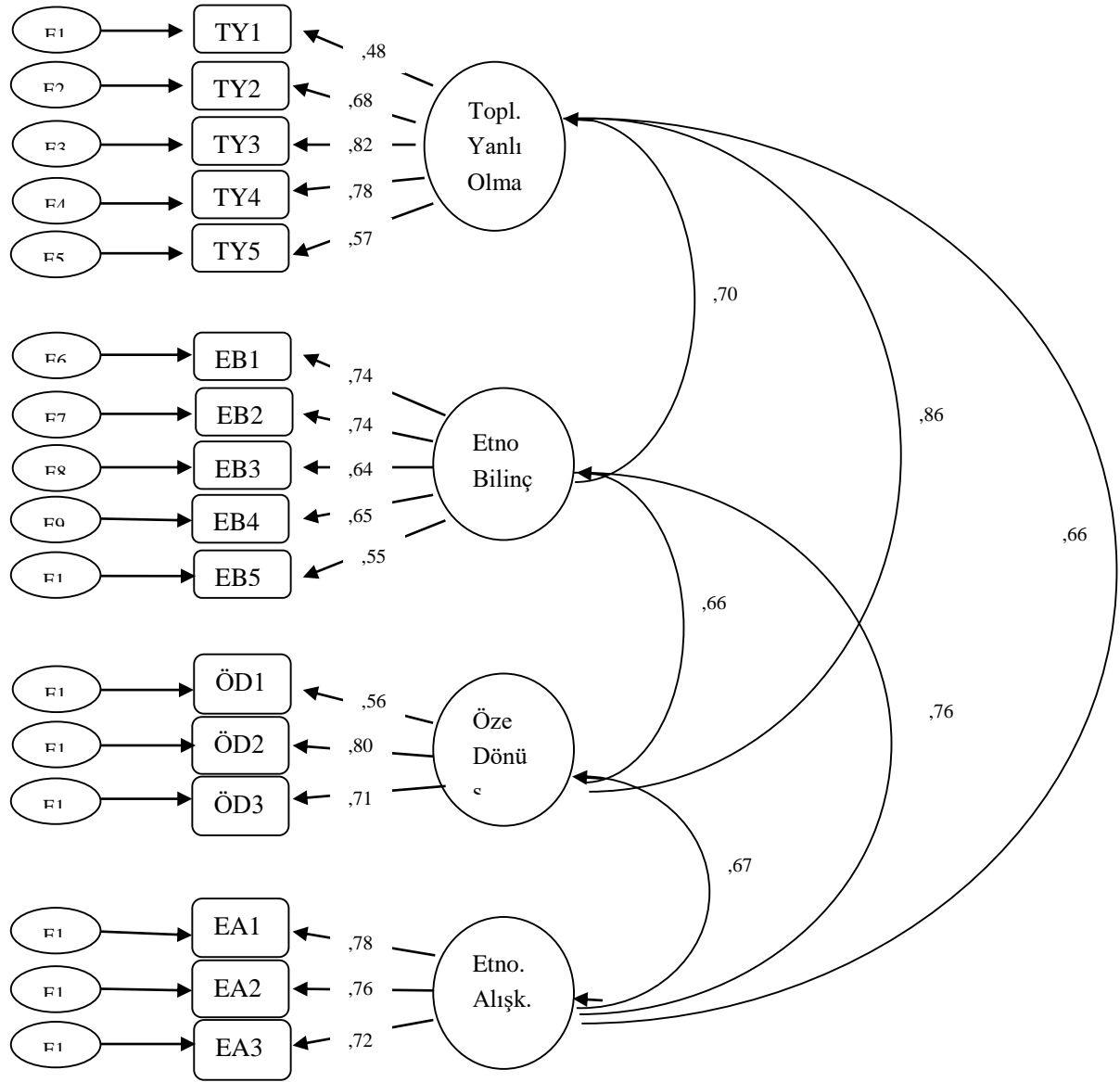
Tablo 4: Model uyum değerleri sonuçları

	CMIN/DF (χ^2/sd)	AGFI	GFI	CFI	RMSEA
Model 1*	2,844	,868	,905	,920	,703
Model 2	2,929	,871	,906	921	,705

*Siamagka ve Balabanis'in ölçeğine göre

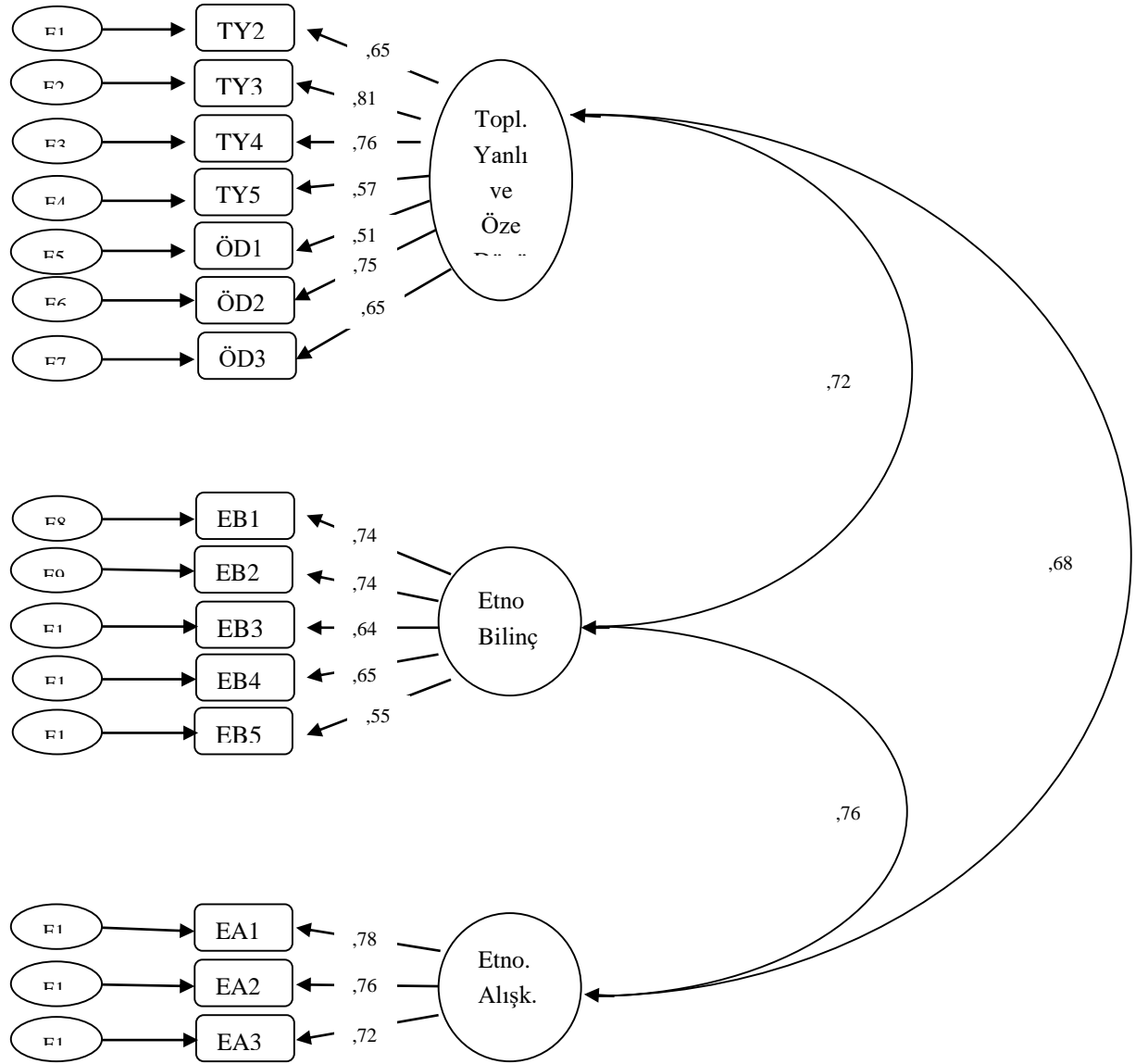
Her iki modele ait CFI ve GFI değerlerinin ise 0,90'nın üzerinde olması kabul edilebilir uyumun olduğunu göstermektedir (Hu ve Bentler, 1999). Bu değerler itibariyle her iki modelinde bu değerler itibariyle kabul edilebilir değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Son olarak RMSEA değerine bakıldığında, bu değer serbestlik derecesini de dikkate alarak modelin örneklem kovaryansı ile ne derece uyumlu olduğunu test ettiği bilinmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2014). Bu değer yine Gürbüz ve Şahin (2014)'e göre 0,08'in altında olması kabul edilebilir değer olduğunu göstermektedir. Bu durumda her iki modelin RMSEA değerleri Tablo 4'te görüldüğü gibi 0,08'in altındadır.

Modellere ait uyum değerlerine bakıldıktan sonra, her iki model için ortaya konulan faktör yapılarının nasıl şekillendiği ve değişkenlerin faktörlere yüklenme değerlerinin neler olduğu ile ilgili sonuçlara Şekil 1 ve 2 aracılığı ile değinilmektedir.

Şekil 1: Standardize edilmiş değerler ile birinci düzey DFA (Model1)

Tablo 3'deki keşfedici faktör analizine istinaden yapılan, yukarıdaki Model2 adlı doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarında ise Model1'den faktör yükleri itibariyle pek farklılık göstermeyen sonuçlara ulaşılmıştır. Fakat Model1'den farklı olarak bu modelde, Model1'deki toplum yanlı olma faktörü altındaki TY1 adlı değişkenin, 0,48'lik faktör yükü olmasının CMIN/DF değerini 3'ün üzerine çıkartarak olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu yüzden TY1 adlı değişken modelden çıkartıldıktan sonra yapılan ikinci analizde ise CMIN/DF değerinin Tablo 2'de gösterilen 2,929 değerine ulaştığı ve kabul edilebilir seviyelere geldiği gözlemlenmiştir.

Şekil 2: Standardize edilmiş değerler ile birinci düzey DFA (Model2)

Özetle söylemek gerekirse, bütün ortaya çıkan sonuçlar itibariyle değerlendirildiğinde CEESCALE ölçeğinin Miagaska ve Balabanis (2015)'in ulaştığı sonuçlara yakın sonuçlar verdiği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Tüketici etnosentrizmi, geçmiş literatür gözden geçirildiğinde, tüketici davranışlarını kültürel zemin itibariyle temellendirmeye çalışan bir konu olarak yorumlanabilir. Pazarlamada, önceleri tüketicilerin yerli ve ithal ürünler arasındaki tercihlerini saptamak üzere kullanılan etnosentrizm kavramı, değişen zaman içinde tüketicilerin kültürel farklılıklarından kaynaklanan davranışlarının tüketim kavramı üzerindeki açılımlarını da ortaya koymaya başlamıştır.

Giderek farklı boyutlarıyla ele alınmaya başlayan tüketici etnosentrizmi kavramı, literatürde çokça bilindiği üzere Shimp ve Sharma'nın CETSCALE adlı ölçeği yardımıyla ölçülmektedir. Miagaska ve Balabanis (2015), bu çalışmaya da konu olan CEESCALE adını verdikleri ölçek ile mevcut CETSCALE ölçeğini farklı bir noktaya taşıma amacındadırlar. Miagaska ve Balabanis (2015) tüketici etnosentrizmini, kültürel farklılıklardan kaynaklanan

davranış örüntüleri olarak değil de daha çok tüketicinin bilişsel zemine dayalı faaliyetlerinden kaynaklanan bir davranıl örüntüsüne doğru genişletme çabası içindedirler.

Bu çalışma, Miagaska ve Balabanis (2015)'in mevcut çalışmasını zemin olarak CEESCALE ölçeğini, Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenler üzerinde uygulayarak, bu ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçek olup olmadığını ölçmeyi amaçlamıştır. Bu suretle, Miagaska ve Balabanis (2015)'in CEESCALE ölçeği yapılan pilot uygulama sonucu bazı düzenlemelerden sonra Arapça'ya çevrilerek Gaziantep ve Kilis'te yaşayan Suriyeli göçmenler üzerinde uygulanmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, CEESCALE ölçeğinin içerdiği değişkenler itibariyle tüketici etnosentrizmini daha bilişsel zemine dayandırarak ölçme konusunda Miagaska ve Balabanis (2015)'in ölçeğini destekleyen sonuçlar ortaya koyduğu söylenebilir. Yapılan keşfedici faktör analizi sonucunda Toplum Yanlısı Olma (prosocialty) ve Özedönüslü Etnosentrik (Reflexviness) eğilime sahip olma eğilimlerine ait gözlenen değişkenlerin, orjinal CEESCALE ölçeğinden farklı olarak aynı faktör altında toplandığı görülmektedir.

Bu çalışmanın kendine has özelliği, CEESCALE ölçeğinin mülteciler üzerinde uygulanan bir çalışma olmasından kaynaklanmakta ve hatta bilindiği kadarıyla Türkiye'de bu ölçeği test eden ilk çalışma olmasından gelmektedir. Bu suretle ölçeğe ilişkin verilerin deneklere sorulmasında çeviriden kaynaklanan sorunların olduğu düşünülmektedir. Özellikle orjinal ölçekte Insecurity adıyla üç farklı gözlenen değişken yardımıyla ölçülen faktöre bu ölçekte yer verilememiştir. Bu yüzden bu çalışmanın önemli eksikliklerinden bir tanesinin bu husus olduğu düşünülmektedir. Gelecek çalışmalara rehberlik etmesi bakımından önerilebilecek husus ise, farklı örneklemeler karşılaştırılması yardımıyla CEESCALE ölçeğinin güvenilirliğinin ölçülebilecek olmasıdır. Aynı zamanda tüketicinin davranışsal niyetleri üzerindeki etkilerinin ölçülmesinin de başka çalışmalara konu teşkil edebileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Acharya, C., Elliot, G. (2003). Consumer ethnocentrism, perceived product quality and choice-an empirical investigation, *Journal of International Consumer Marketing*, 15 (4): 87–115.
- Akın, M., Çiçek, R., Gürbüz, E., İnal, E. (2009). Tüketici etnosentrizmi ve davranış niyetleri arasındaki farklılığın belirlenmesinde CETSCALE ölçeği, *Ege Akademik Bakış*, 9 (2): 489–512.
- Alden, D.L., Kelly, J., Reifler, P., Lee, J., Soutar, G. (2013). The effect of global company animosity on global brand attitudes in emerging and developed markets: Does perceived value matter? *Journal of International Marketing*, 21 (2): 17–38.
- Arı, E.S., Madran, C. (2011). Satın alma kararlarında tüketici etnosentrizmi ve menşe ülke etkisinin rolü, *Öneri*, 9 (35): 15–33.
- Asil, H., Kaya, İ. (2013). Türk tüketicilerin etnosentrik eğilimlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42 (1): 113–132.
- Bagozzi, R., Yi, Y., Phillips, L.W. (1991). Assessing construct validity in organizational research, *Administrative Science Quarterly*, 36 (3): 421–458.
- Balabanis, G., Diamantopoulos, A., Mueller, R. D., Melewar, T. (2001). The impact of nationalism, patriotism and internationalism on consumer ethnocentric tendencies, *Journal of International Business Studies*, 32 (1): 157–175.
- Balabanis, G., Mueller, R., Melewar, T. (2002). The relationship between consumer ethnocentrism and human values, *Journal of Global Marketing*, 15: 7–37.
- Benabou, R., Tirole, J. (2006). Incentives and prosocial behaviour, *The American Economic Review*, 96 (5): 1652–1678.

- Bizumic, B., Duckitt, J., Popadic, D., Dru, V., Krauss, S. (2009). A cross-cultural investigation into a reconceptualization of ethnocentrism, *European Journal of Social Psychology*, 39: 871–899.
- Cleaveland, M., Laroche, M., Papadopoulos, N. (2009). Cosmopolitanism, consumer ethnocentrism, and materialism: An eight-country study of antecedents and outcomes, *Journal of International Marketing*, 17 (1): 116–146.
- Cremer, D.D. (2001). Relations of self-esteem concerns, group identification, and self-stereotyping to in-group favoritism, *The Journal of Social Psychology*, 141 (3): 389–400.
- Devine, P.G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56 (1): 5–18.
- Eroğlu, A.H., Arı, S. (2011). Tüketici etnosentrizmi ve marka bağlılığı arasındaki ilişki, *Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İşletme Fakültesi Dergisi*, 3 (2): 39–55.
- Fernandez-Ferrin, P., Bande-Vilela, B., Klein, J. G., Rio-Araujo, M.L. (2015). Consumer ethnocentrism and consumer animosity: Antecedents and consequences, *International Journal of Emerging Markets*, 10 (1): 73–88.
- Fettahoğlu, H.S., Sünbül, M.B. (2015). Tüketici etnosentrizmi ve tüketici husumetinin X, Y, Z kuşakları açısından incelenmesi, *International Journal of Academic Values Studies*, 1 (1): 26–45.
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2014). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem-analiz, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Hadjimarcou, J., Y. Hu, M. (1999). An examination of categorisation and stereotyping heuristics in global product evaluations, *Journal of Marketing Management*, 15 (5): 405–433.
- Hansen, C.H., Hansen, R. (1988). How rock music videos can change what is seen when boy meets girl: Priming stereotypic appraisal of social interactions, *Sex Roles*, 19 (5/6): 287–316.
- He, J., Wang, C.L. (2015). Cultural identity and consumer ethnocentrism impacts on preference and purchase of domestic versus import brands: An empirical study in China, *Journal of Business Research*, 68: 1225–1233.
- Hiton, J.L., Hippiel, W.V. (1996). Stereo-types, *Annual Review of Psychology*, 47 (1): 205–235.
- Hu, L.-T., Bentler, P.M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives, *Structural Equation Modelling*, 6 (1): 1–55.
- Hult, T.G., Keillor, B.D. (1994). The impact of social desirability bias on consumer ethnocentrism research: A cross-national perspective, *Journal of Marketing Management*, 4 (2): 48–55.
- İşler, D.B. (2013). Tüketici etnosentrizmi ve menşe ülke etkisi ekseninde satın alma kararlarındaki rolü: CETSCALE ölçeği ile bir uygulama, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1): 93–121.
- Jain, S.K., Jain, R. (2013). Consumer ethnocentrism and its antecedents: An exploratory study of consumers in India, *Asian Journal of Business Research*, 3 (1): 1–18.
- Jin, Z., Lynch, R., Attia, S., Chansarkar, B., Gülsoy, T., Lapoule, P. (2015). The relationship between consumer ethnocentrism, cosmopolitanism and product country image among younger generation consumers: The moderating role of country development status, *International Business Review*, 24: 380–393.
- Keillor, B., Hult, T. (1999). A five country study of national identity: Implications for international marketing research and practice, *International Marketing Review*, 16 (1): 65–84.
- Lee, W.-N., Hong, J.-Y., Lee, S.-J. (2003). Communicating with American consumers in the post 9/11 climate: An empirical investigation of consumer ethnocentrism in the United States, *International Journal of Advertising*, 22 (4): 487–510.
- Liu, S.S., Johnson, K.F., Johnson, K.F. (2005). The automatic country-of-origin effects on brand judgements, *Journal of Advertising*, 34 (1): 87–97.

- Magnusson, P., Krishnan, V., Westjohn, S.A., Zdravkovic, S. (2014). The spillover effects of prototype brand transgressions on country image and related brands, *Journal of International Marketing*, 22 (1): 21–38.
- Meier, S. (2006). A survey of economic theories and field evidence on pro-social behavior, Federal Reserve Bank of Boston Working Paper, No. 06-6.
- Nakip, M. (2006). Pazarlama araştırmaları teknikler ve (spss) destekli uygulamalar, Seçkin Yayınları, Kayseri.
- Özçelik, D.G., Torlak, Ö. (2011). Marka kişiliği algisi ile etnosentrik eğilimler arasındaki ilişki: Levis ve Mavi Jeans üzerine bir uygulama, *Ege Akademik Bakış*, 11 (3): 361–377.
- Özer, A., Dovganiuc, O. (2013). Gösteriş Amaçlı ürünlerin satın alınmasında ülke orijini ve tüketici etnosentrizminin etkisi, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 11: 61–80.
- Poon, P., Evangelista, F., Albaum, G. (2010). Attitudes of migrants towards foreign-made products: An exploratory study of migrants in Australia, *Journal of Consumer Marketing*, 27 (1): 35–42.
- Powers, T.L., Hopkins, R.A. (2006). Altruism and consumer purchase behaviour, *Journal of International Consumer Marketing*, 19 (1): 107–130.
- Ruyter, K.D., Birgelen, M., Wetzels, M. (1998). Consumer ethnocentrism in international services marketing, *International Business Review*, 7 (2): 185–202.
- Sharma, S., Shimp, T.A., Shin, J. (1995). Consumer ethnocentrism: A test of antecedents and moderators, *Journal of The Academy of Marketing Sciences*, 23 (1): 26–37.
- Shimp, T.A., Sharma, S. (1987). Consumer ethnocentrism: Construction and validation of the CETSCALE, *Journal of Marketing Research*, 24: 280–289.
- Siamagka, N.-T., Balabanis, G. (2015). Revisiting consumer ethnocentrism: Review, reconceptualization, and empirical testing, *Journal of Marketing*, 23 (3): 66–86.
- Tiedens, L.Z., Linton, S. (2001). Judgment Under emotional certainty and uncertainty: The effects of specific emotions on information processing, *Journal of Personality and Social Psychology*, 81 (6): 973–988.
- Tropp, L.R., Brown, A.C. (2004). What benefits the group can also benefit the individual: Group-enhancing and individual-enhancing motives for collective action, *Group Process Intergroup Relations*, 7 (3): 267–282.
- Upadhyay, Y., Singh, S. (2006). Preference for domestic goods: a study of consumer ethnocentrism, *Journal of Business Perspective*, 10 (3): 59–68.
- Watson, J.J., Wright, K. (2000). Consumer ethnocentrism and attitudes toward domestic and foreign products, *European Journal of Marketing*, 34: 1149–1166.
- Zolfagharian, M., Saldivar, R., Sun, Q. (2014). Ethnocentrism and country of origin effects among immigrant consumers, *Journal of Consumer Marketing*, 31 (1): 68–84.

Türkiye’de Hazır Kahve Satın Alma ve Tüketim Alışkanlıkları

Instant Coffee Purchasing and Consumption Habits in Turkey

Ahmet TAN*
Ersan HOCAOĞLU**

Öz

Günümüzde, pazarlamacılar stratejilerini oluştururken öncelikle tüketicileri anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle pazarlamacılar ürün stratejilerini geliştirmeden önce müşteriye anlamaya çalışmaktadırlar ve müşterinin ihtiyaç ve davranışlarına göre aksiyon almaktadırlar. Nitekim Türkiye Araştırmacılar Derneği’nin yaptığı araştırmaya göre 2013 yılında Türkiye’de pazar araştırma sektörüne 213 milyon USD harcanmıştır. Bu çalışmada hazır kahve tüketicilerin satın alma ve tüketim alışkanlıkları incelenmiştir. Çalışmada Türkiye’yi temsilen her bölgeden olmak koşuluyla 12 ilden 18-45 yaş arası belirtilen ses gruplarından 780 kişiyle yüz yüze araştırma tekniği ile kağıt kalem metodu uygulanmıştır. En çok tüketilen hazır kahve çeşidi 3’ül arada çeşidi olduğu ortaya çıkmıştır. Satın almayı etkileyen en önemli üç nedenin ürünün kahve, şeker ve krema karışımının kıvamında olması, uygun fiyatta olması ve kendi alanında lider bir marka olması sonucuna varılmıştır. Hazır kahve ürünleri kullanan kişilerin %97’si markaların ürünlerle birlikte yaptıkları hediye çekilişine katılmadıklarıdır. Ayrıca bu ürün grubuyla ilgili bilgi kaynaklarından en çok televizyon reklamlarının takip edildiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Hazır kahve, Satın alma alışkanlıkları, Tüketim alışkanlıkları

Abstract

Nowadays, the marketing experts try to understand the consumers first while forming their strategies. Today, developing product strategies, the market experts of present day try to understand the customers and they take action according to needs and behaviors of the customer. Thus, according to the research made by Turkey Researches Association, 213 million USD has been spent to market research sector in Turkey on 2013. Each product group has its own consumer group and purchasing behavior. In this content, purchasing and consuming habits of the instant coffee consumers are examined in this study. In this study, face-to-face research technique and pencil-paper method with 780 persons from the voice groups between 18-45 ages from 12 provinces from each region which represents Turkey. As the result of the analyses the most consumed type of coffee is the 3in1 instant coffee. Three most important reasons for purchasing of 3in1 coffee are that the consistency of sugar and cream mixture, being affordable and being a leading brand in its field. One of the remarkable results is that 97% of the people who use this product did not participate with any kind of raffles. The research shows that TV commercials are the most looked up place for the source of information for this product group.

Key words: Instant Coffee, Purchasing habits, Consumption habits

Giriş

Ekonomik buhranların ve yoğun rekabetin hakim olduğu günümüz dünyasında tüketici kavramı her geçen gün önemini arttırmaktadır. Toplumdaki herkes bir tüketicidir. Bu bakımdan çağdaş pazarlama konseptinin temeli olan tüketicinin arzu ve isteklerindeki değişimlerdir. Bu kapsamda pazarlama profesyonelleri tüketicide değişen istek ve arzuları öğrenebilmek amacıyla araştırma ve geliştirme faaliyetlerini arttırmaları gerekmektedir(Durmaz vd, 2011;1).

Bir ürün piyasaya sürülmeden önce veya mevcut bir ürünün tutundurma, piyasadaki yerini koruma veya pazar payını arttırmak için en önemli noktalardan biri tüketicileri anlamaktır. Tüketicilerin satın alma tutum ve davranışlarının iyi analiz edilerek bu çerçevede pazarlama stratejileri uygulanması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Firmalar yeni bir ürün çıkarırken ya da mevcut bir üründe iyileştirmeye giderken ürünün ambalaj şeklini, tasarımını, adet sayısını, miktarını, fiyatını vb. ürün için önem arz eden

---

* Yrd. Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, tan@gantep.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğr. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, ersanhocaoglu@hotmail.com

detayları gerek fokus grup çalışmalarıyla gerekse tüketici anketleriyle iyice analiz ettikten sonra aksiyona dönüştürmektedirler.

Prodüksiyon hizmeti, medya satın alma gibi iletişim alanında faaliyet gösteren ajanslar yeni çıkaracağı reklam filmlerini, afiş, billboard gibi tüm reklam materyallerini yaptıktan sonra fokus grup çalışmalarıyla, nöromarketing çalışmalarıyla tüketiciye sunulmadan test edilmektedir. Yani artık günümüzde tüketiciyi anlamadan pazarlama faaliyeti yapmak anlamsız hale gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı hazır kahve tüketicilerinin satın alma ve tüketim alışkanlıklarını detaylı olarak incelenip anlaşılması ve bunun sonucunda hazır kahve tüketicilerinin segmente edilmesi planlanmıştır.

Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

Daha önce hazır kahve satın alma ve tüketim alışkanlıkları ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Kurumsal ve kavramsal çerçevede satın alma karar süreçleri ve satın almayı etkileyen faktörler incelenmiştir.

Tüketici Satın Alma Karar Süreçleri

Tüketici satın alma sürecini 5 aşamada sıralayabiliriz. Sorunun belirlenmesi, bilgi araştırması, alternatiflerin değerlendirilmesi, satın alma, satın alma sonrası değerlendirme (Dölarlan, 2013:198).

Sorunun belirlenmesi

Satın alma karar sürecinin ilk aşaması sorunun belirlenmesidir. Tüketiciler uyarıcılar etkisiyle sorunu belirler ve ihtiyacının farkına varır. Tüketicilerin karar vermesi için öncelikle sorun belirlenmesi gerekmektedir. Sorunun ortaya çıkması için gerçek durum ile arzulanan durum arasında farklılık olmalıdır. Eğer gerçek durum ile arzulanan durum arasında bir fark yoksa ortada bir sorunda bulunmadığı anlamına gelir.. Tüketici sorunu algıladıktan sonra sorunu çözmek için güdülenir. Satın alma karar sürecinin diğer aşamaları, ortaya çıkan problemin nasıl çözümleneceği ile ilgilidir(Odabaşı ve Barış, 2003:350).

Bilgi araştırması

Tüketici ikinci aşamada satın almaya karar vereceği mal veya hizmet için bilgi araştırması yapmaya başlar. Bilgi araştırması için çeşitli kaynaklara başvurulabilir. Bu kaynaklar aşağıdaki tabloda sıralanmıştır (Yılmaz ve Erçiş, 2012:28)

Tablo 1: Satın almada kullanılan bilgi kaynaklarının sınıflandırılması

	Kişisel	Kişisel Olmayan
Ticari	Satış elamanları Ticari fuarlar Etkileşimli web siteleri E-posta	Ticari yayınlardaki reklamlar Satış literatürü Doğrudan posta broşürleri Bilgi amaçlı web siteleri Kitlesele e-mailler (spam)
Ticari Olmayan	Kişisel tecrübeler Üst yönetim Kullanıcılar İşletme dışı davranışlar Meslek arkadaşları Satın alma birimi E- Posta Sohbet odaları	Gazete yayınları Ticari birlikler Derecelendirme hizmetleri İnternet gazeteleri Adres listeleri Haber panoları

Alternatiflerin değerlendirilmesi

Satın alma sürecinin bütün aşamaları önemlidir. Ancak değerlendirme aşaması genellikle en önemli noktadır. Tüketici ihtiyacını giderecek mal ya da hizmeti seçerken birden çok alternatifle karşılaşabilir. Bu durumda seçenekler arasından bir değerlendirme yaparak satın alma kararı verebileceği gibi, ihtiyaçlarını karşılamaması durumunda da satın alma kararını erteleyebilir veya satın alma kararından vazgeçebilir (Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı, 2014:24).

Satın alma

Belirleyici kıstaslarına göre markaları sıralayan tüketici satın alma niyetini şekillendirir. Genellikle tüketici satın alma kararı en çok tercih edilen markayı satın almak olacaktır. Ama satın alma niyeti ve satın alma kararı arasında iki önemli faktör vardır. Birincisi diğerlerinin tutumları ve davranışlarıdır. Örneğin gelişmiş ve çok programlı bulaşık makinesi almak isteyen bir ev hanımını düşünelim. Eğer koca eşinden daha düşük fiyatlı bir bulaşık makinesini tercih etmesini isterse, çok programlı bulaşık makinesinin alınma ihtimali azalacaktır. İkinci faktör beklenmeyen durum faktörleridir. Tüketici satın alma niyetini yıllık geliri, fiyat, ürün faydaları gibi faktörlere göre şekillendirmiş olabilir bununla birlikte beklenmeyen olaylar satın alma niyetini değiştirebilir (Ak, 2009:57).

Satın alma sonrası değerlendirme

Satın alma sonucunda tüketici ürünün performansı hakkında beklentilerini, üründen algıladığı performansla karşılaştırır. Ortaya üç farklı durum çıkar(Odabaşı ve Barış, 2003:289);

- 1- Tüketici tatmin olmuştur (Tekrar aynı ürün veya marka satın alma ihtimali yüksektir).
- 2- Tüketici kısmen tatmin olmuştur (Bilişsel çelişki içindedir).
- 3- Tüketici tatmin olmamıştır (Şikâyetçi davranışlar içerisindedir).

Tüketici satın alma davranışını etkileyen faktörler

Tüketici satın alma davranışını etkileyen faktörleri, kişisel faktörler, sosyal faktörler, kültürel faktörler, psikolojik faktörler olmak üzere dört başlıkta inceleyeceğiz.

Tüketici satın alma davranışını etkileyen faktörler aşağıdaki gibidir;

Kişisel faktörler

Yaş

Meslek

Ekonomik durum özellikleri

Yaşam stili

Kişilik

Sosyal faktörler

Danışma grupları

Aile

Rol ve Statüler

Kültürel faktörler

Kültür

Sosyal sınıf
 Psikolojik faktörler
 Güdüleme
 Algılama
 Öğrenme
 İnanç ve yorumlar

Hazır Kahve Nedir?

Hazır kahve veya kahve tozu, mayalanmış kahve çekirdeklerinden elde edilen bir içecek türüdür. Kurutma işlemi sprey yardımıyla veya dondurarak gerçekleştirilir. Sıkıştırılmış sıvı biçimindeki hazır kahve türleri de bulunmaktadır. Hazırlanış kolaylığı (sıcak suda kolayca çözünebilmesi), kahve çekirdeğine oranla daha hafif oluşu ve görece uzun raf ömrü hazır kahvenin avantajları arasında sayılabilir. Buna karşın, iyi kurutulmamış hazır kahve kolaylıkla bozulabilmektedir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Haz%C4%B1r_kahve, 2015).

Araştırmanın Amacı

Araştırmada Türkiye’de tüketicilerin hazır kahve satın alma ve tüketim alışkanlıklarının incelenmesi ve ortaya çıkan sonuçlara göre hazır kahve tüketicileri hakkında detaylı bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, Türkiye’de hazır kahve tüketicilerinin satın alma davranışları hakkında bilgi sağlayacak olması açısından önemlidir. Elde edilecek sonuçlarla hazır kahve satın alan tüketicilerin satın alma davranışları öğrenilerek pazarlama stratejileri daha kolay ve etkili bir biçimde oluşturulabilir.

Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’nin Avrupa Birliğine uyum süreci doğrultusunda, 2002/4720 no’lu kanun gereğince, Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Kurumu üç ayrı düzeyde İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) bölgesi oluşturmuşlardır. Bu bağlamda İBBS-1 adı altında 12 bölge oluşturulmuştur.(Şengül vd, 2013:77).

Oluşturulan bu 12 bölge Türkiye’yi temsil etmektedir. Araştırmada örneklem seçilirken Türkiye’yi temsil eden 12 bölge içerisindeki nüfusu en fazla olan illerde ki 18-45 yaş arası kişilerle yüz yüze araştırma tekniği ile anket çalışması yapılmıştır.

Örneklem seçilirken tabakalı rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakaların ana kütle içindeki payları orantılı dağıtım yöntemi ile orantılı olarak Türkiye’yi temsil eden Düzey 1’de ki 12 bölge nüfus oranına göre oranlanmış ve örneklenmiştir. Türkiye’deki 77.695.904 nüfusu temsilen nüfusun 0,00001’i ne denk gelen 780 kişiyle araştırma yapılmıştır.

Örneklem detaylarına ait nüfus verileri ve örneklem sayısı Tablo 3.1. de ayrıntılı olarak gösterilmiştir (https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27nin_%C4%B0BBS%27si)

Tablo 2: Örneklem seçimi

Bölge	Ana Kütle (Nüfus) (N)	Bölgenin Toplam Nüfusa Oranı (Tabaka Ağırlığı)	Örneklem Sayısı (n)	Bölgenin Nüfus en fazla ili
İstanbul	14.377.018	19%	144	İstanbul
Ege	10.023.549	13%	101	İzmir
Akdeniz	9.906.771	13%	99	Antalya
Güneydoğu Anadolu	8.250.718	11%	83	Gaziantep

Batı Anadolu	7.499.242	10%	75	Ankara
Doğu Marmara	7.332.137	9%	74	Bursa
Batı Karadeniz	4.493.559	6%	45	Samsun
Orta Anadolu	3.886.251	5%	39	Kayseri
Orta Doğu Anadolu	3.801.911	5%	38	Van
Batı Marmara	3.351.582	4%	34	Balıkesir
Doğu Karadeniz	2.566.840	3%	26	Trabzon
Kuzeydoğu Anadolu	2.206.326	3%	22	Erzurum
Toplam	77.695.904	100%	780	

Bulgular

Demografik Bulgular

Tablo 3: Ankete cevap verenlerin demografik bulguları

Cinsiyet Durumu		
Cinsiyet	Denek Sayısı	Oran
Kadın	457	%58,6
Erkek	323	%41,4
Toplam	780	%100
Eğitim Seviyesi		
Eğitim	Denek Sayısı	Oran
İlköğretim	315	%40,3
Ortaöğretim	368	%47,1
Yükseköğretim	97	%12,4
Toplam	780	%100
Yaş Aralığı		
Yaş Aralığı	Denek Sayısı	Oran
18-24	251	%32,2
25-29	149	%19,1
30-34	134	%17,1
35-39	127	%16,2
40-45	119	%15,2
Toplam	780	%100
Medeni Durum		
Medeni Durum	Denek Sayısı	Oran
Evli	379	%48,7
Dul	37	%4,7
Bekar	364	%46,6
Toplam	780	%100
Çocuk Sahipliği		
Çocuk Sayısı	Denek Sayısı	Oran
1 Çocuk	127	%30,5
2 Çocuk	141	%33,9
3 Çocuk	57	%13,7
4 Çocuk	21	%5,1
5 Çocuk +	5	%1,2
Çocuğum Yok	65	%15,6
Total	416	%100

Tablo 3’de araştırmaya katılan kişilerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımları yer almaktadır. Bu kişilerin ankete verdikleri yanıtlar şu şekildedir;

- Araştırmaya katılanların %58,6 kadın %41,4’ü erkektir.
- Araştırmaya katılanların eğitim seviyesi ilköğretim mezunu, ilköğretim mezunu, ortaokul mezunu, Lise (normal) mezunu, Lise (meslek) mezunu, Yüksekokul mezunu, Açık öğretim mezunu, Üniversite mezunu ve Lisan üstü mezunu olarak sorulmuştur. Daha sonra

bunlar kendi aralarında ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak sınıflandırılmıştır. Ankete katılanların %40,3 ilköğretim, %47,1'i orta öğretim ve %12,4 yükseköğretim eğitim seviyesindedir.

- Araştırmaya katılanların %32,2'si 18-24, %19,1 25-29, %17,1'i 30-34, %16,2'si 35-39 ve %15,2'si 40-45 yaş aralığındadır.
- Araştırmaya katılanların %48,7'si evli, %4,7'si dul ve %46,6'sı bekârdır.
- Araştırmaya katılanların %30,5'i 1 çocuk, %33,9'u 2 çocuk, %13,7'si 3 çocuk, %5,1'i 4 çocuk, %1,2'si 5 çocuk sayısına sahiptir. %15,6'sının ise çocuğu bulunmamaktadır.

Kahve tüketim mecralarının göre tüketim sıklığı

Araştırmaya katılanlara ev, işyeri ve dışarıda ne sıklıkla hazır kahve tüketildiği sorulmuştur. Tüketim oranları tablo 6.2.'de verilmiştir.

Tablo 4: Tüketim mecralarına göre kahve tüketim sıklığı

	Evde		Dışarıda		İş Yerinde	
	Denek Sayısı	Oran (%)	Denek Sayısı	Oran (%)	Denek Sayısı	Oran (%)
Her gün	300	38,5	75	12,1	156	47
Haftada 5-6 kere	118	15,1	55	8,9	55	16,6
Haftada 2-4 kere	222	28,5	163	26,4	85	25,6
Haftada 1 kere	133	17,1	189	30,6	27	8,1
Ayda 2-3 kere	1	0,1	76	12,3	2	0,6
Ayda 1 kere	2	0,3	40	6,5	4	1,2
Ayda 1 den daha az	4	0,5	20	3,2	3	0,9
Toplam	780	100	618	100	332	100

Tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılanların;

- Evde hazır kahve içenlerin %38,5 'i her gün kahve içtiklerini belirtmiştir.
- Dışarıda hazır kahve içenlerin %30,6'sı haftada bir kere hazır kahve içtiklerini belirtmiştir.
- İş yerinde hazır kahve içenlerin %47'si her gün kahve içtiklerini belirtmiştir. Bu oran ev tüketime göre daha fazladır.

Hazır Kahve İçerken Yapılan Aktiviteler

Katılımcılara hazır kahveyi hangi aktiviteleri yaparken içtiği sorulmuştur. Cevaplar tablo 5'te ki gibidir.

Tablo 5: Hazır kahve içerken yapılan aktiviteler

Ne Yaparken	Genel Oran(%)	Kadın Oran(%)	Erkek Oran (%)	18-24 Yaş Oran(%)	25-34 Yaş Oran(%)	35-45 Yaş Oran (%)
	Denek Sayısı: 780	Denek Sayısı: 457	Denek Sayısı: 323	Denek Sayısı: 251	Denek Sayısı: 283	Denek Sayısı: 246
Televizyon izlerken	82,4	82,9	81,7	80,5	84,1	82,5
İnternette gezerken	36,2	31,1	43,3	49,0	35,3	24,0
Ev işi yaparken	13,8	21,0	3,7	8,8	14,5	18,3
Arkadaşlarımla/eşimle sohbet ederken	74,7	76,4	72,4	72,1	73,9	78,5
Kitap okurken	18,7	20,1	16,7	24,3	20,5	11,0
Bir şeyler yerken	21,7	22,5	20,4	22,7	19,4	23,2
Ders çalışırken	16,5	16,6	16,4	31,9	9,2	9,3
İş arasında	32,8	25,6	43,0	23,9	36,4	37,8

Tablo 5'te görüldüğü üzere araştırmaya katılanlar;

- Televizyon izlerken kahve içenlerin oranı genel olarak %82,4 ile en yüksektir ardından sohbet ederken kahve içildiği belirtilmiştir.

Hazır Kahve Satın Alınan Yerler

Katılımcıların hazır kahveyi genel olarak nerelerden ve en sık nereden satın aldıkları sorulmuştur. Cevaplar tablo 6'da ki gibidir.

Tablo 6: Hazır Kahve Satın Alınan Yerler

Satın Alınan Yerler	Genel		En Sık	
	Denek Sayısı	Oran (%)	Denek Sayısı	Oran (%)
Yerel market	551	70,6	246	31,5
Hipermarket, supermarket	548	70,2	195	25
İndirim market	518	66,4	176	22,6
Bakkal	492	63	163	20,9
İnternet	42	5,3	0	0

Tablo 6'da görüldüğü üzere araştırma katılan katılımcılar genel olarak %70,2'si hipermarket ve süpermarket, %66,4'ü indirim market, %70,6'sı yerel market, %63,0'ı bakkal ve %5,3'u internetten hazır kahve satın aldıklarını belirtmişlerdir. En sık satın alınan yerlerde ise %31,5 yerel market, %25,0 hipermarket ve süpermarket, %22,6 indirim market, %20,9 bakkal ve %0 internet sonucu ortaya çıkmıştır.

Hazır Kahve Satın Alma Sıklığı

Katılımcıların hazır kahveyi ne sıklıkla aldıkları sorulmuştur. Cevaplar tablo 7'de ki gibidir.

Tablo 7: Hazır kahve satın alma sıklığı

Sıklık	Genel Oran (%)	Kadın Oran(%)	Erkek Oran(%)	18-24 Yaş Oran (%)	25-34 Yaş Oran(%)	35-45 Yaş Oran(%)
	Denek Sayısı: 780	Denek Sayısı: 457	Denek Sayısı: 323	Denek Sayısı:251	Denek Sayısı:283	Denek Sayısı:246
Her gün	8,7	8,5	9,0	9,2	8,5	8,5
Haftada 2-3 Kere	23,8	20,6	28,5	30,3	21,9	19,5
Haftada 1 Kere	34,9	34,8	35,0	33,9	29,7	41,9
2 haftada 1	15,0	14,7	15,5	12,4	18,7	13,4
3 haftada 1	4,9	7,2	1,5	5,6	5,3	3,7
Ayda 1	11,9	13,1	10,2	8,8	14,8	11,8
Ayda 1 den daha seyrek	0,8	1	0	0,0	1,1	1,2

Tablo 7'de görüldüğü üzere hazır kahve satın alma sıklıkları;

- Her gün hazır kahve satın alanların oranı %8,7'dir. En yüksek paya sahip olanlar ise %34,9 ile hafta bir kere satın alma yapanlardır.

Hazır Kahve Satın Alma Adeti

Katılımcılara hazır kahve satın alırken bir seferde kaç adet alındığı sorulmuştur. Cevaplar tablo 8'de ki gibidir.

Tablo 8: Hazır kahve satın alma adeti

Adet	Denek Sayısı	Oran (%)
5'ten az	167	21,4
5-9 Arası	202	25,9
10 Adet	242	31
11-20 Arası	129	16,5
21 ve üzeri	40	5,1

Toplam	780	100
--------	-----	-----

Tabloda 8’de görüldüğü üzere hazır kahve satın alırken bir seferde 5’ten az hazır kahve satın alanların oranı %21,4’tür. 5-9 arası hazır kahve satın alanların oranı %25,9’dur. 10 adet hazır kahve satın alanların oranı %31’dir. 11-20 arası hazır kahve satın alanların oranı %16,5’tir. 21 ve üzeri hazır kahve satın alanların oranı %5,1’dir.

Hazır Kahve Marka Sadakati

Katılımcılara hazır kahve satın alırken her zaman kullandığınız markayı bulamadığınızda ne yapacakları sorulmuştur. Cevaplar tablo 9’da ki gibidir.

Tablo 9: Hazır kahve marka sadakati

Satın Alma Durumu	Denek Sayısı	Yüzde
Aynı markanın başka bir hazır kahvesini satın alırım	274	35,1
Başka bir markanın aynı aromalı hazır kahvesini satın alırım	273	35,0
Aradığım marka hazır kahveyi başka bir zaman veya yerden satın alırım	233	29,9
Toplam	780	100

Tablo 9’da görüldüğü üzere hazır kahve satın alırken her zaman kullanılan markanın bulunmaması durumunda katılımcıların %35,1’i aynı markanın başka bir hazır kahvesini satın alacağını belirtmiştir. Katılımcıların %35,0’ı ise başka bir markanın aynı aromalı hazır kahvesini satın alacağını belirtmiştir. Katılımcıların %29,9’u ise aradığı marka hazır kahveyi başka bir zaman veya yerden satın alacağını dile getirmiştir.

Hazır Kahve Seçiminde Rol Oynayan Kriterler

Katılımcılara hazır kahve seçiminde rol oynayan kriterleri önem sırasına göre hiç önemli değil, önemli değil, ne önemli ne önemli değil, önemli, çok önemli olmak üzere 5’li skala ile sorulmuştur. Cevaplar tabloda 10’da ki gibidir.

Tablo 10: Hazır kahve seçiminde rol oynayan kriterler

Kriterler	Hiç Önemli Değil		Önemli Değil		Ne Önemli Ne Değil		Önemli		Çok Önemli		Ortalama	Standart Sapma	Varyans
	Denek Sayısı	Oran (%)	Denek Sayısı	Oran (%)	Denek Sayısı	Oran (%)	Denek Sayısı	Oran (%)	Denek Sayısı	Oran (%)			
Kendi alanında lider bir firma/ marka olması	7	0,9	6	0,8	51	6,5	262	33,6	454	58,2	4,47	0,7312	0,5346
Uygun fiyatlı olması	15	1,9	7	0,9	103	13,2	241	30,9	414	53,1	4,32	0,8766	0,7684
Ürün çeşitliliği olması	11	1,4	20	2,6	89	11,4	339	43,5	321	41,2	4,20	0,8453	0,7145
Promosyonları / kampanyaları olması	27	3,5	36	4,6	168	21,5	297	38,1	252	32,3	3,91	1,0140	1,0281
Yerli marka olması	86	11,0	62	7,9	231	29,6	211	27,1	190	24,4	3,46	1,2482	1,5579
Yabancı marka olması	149	19,1	86	11,0	263	33,7	174	22,3	108	13,8	3,01	1,2858	1,6533
Ambalajının dikkat çekici olması	69	8,8	55	7,1	185	23,7	292	37,4	179	22,9	3,59	1,1727	1,3752
Reklamları olması	50	6,4	60	7,7	157	20,1	281	36,0	232	29,7	3,75	1,1500	1,3225
Güvendiğim bir marka olması	3	0,4	6	0,8	39	5,0	239	30,6	493	63,2	4,56	0,6632	0,4398
Tanınan bilinen bir marka olması	11	1,4	5	0,6	62	7,9	286	36,7	416	53,3	4,40	0,7792	0,6072
Tavsiye edilen bir marka olması	10	1,3	10	1,3	68	8,7	293	37,6	399	51,2	4,36	0,7978	0,6364
Kahve-süt-şeker oranlarının kıvamında olması	4	0,5	3	0,4	37	4,7	215	27,6	521	66,8	4,60	0,6485	0,4205
Ürünlerinin tadını sevdiğim bir marka olması	1	0,1	1	0,1	36	4,6	239	30,6	503	64,5	4,59	0,5978	0,3573
Her yerde bulunabilir olması	3	0,4	9	1,2	60	7,7	287	36,8	421	54,0	4,43	0,7175	0,5147

Tablo 10'da görüldüğü üzere araştırmaya katılanların kahve seçiminde rol oynayan kriterlerin önem dereceleri;

- Tabloda görüldüğü üzere en çok seçimde rol oynayan ilk üç kriter kahve, süt, şeker kıvamının yerinde olması, ürünlerin tadını sevdiğim bir marka olması ve kendi alanında lider bir marka olması sonucu ortaya çıkmıştır.

Hazır Kahve Promosyon Tercihleri

Ankete katılanlara hazır kahve satın alırken sizin için en önemli ilk üç promosyon nedir diye sorulmuştur. Cevaplar tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Hazır kahve satın alırken en önemli ilk 3 promosyon tercihi

Promosyon Tercihi	En önemli		İkinci Önemli		Üçüncü Önemli	
	Denek Sayısı	Yüzde	Denek Sayısı	Yüzde	Denek Sayısı	Yüzde
Fiyat İndirimi	368	47,2	130	16,7	76	9,7
Aynı üründen hediye	197	25,3	276	35,4	108	13,8
Beraberinde başka türde bir hazır kahve hediye	56	7,2	108	13,8	140	17,9
Beraberinde hazır kahve dışında hediye	112	14,4	158	20,3	218	27,9
Daha sonra kazandıran çekiliş promosyon	11	1,4	31	4	55	7,1
Bir sonraki alışveriş için indirim kuponu	13	1,7	12	1,5	51	6,5
Bedava SMS/ konuşma / internet,	23	2,9	40	5,1	62	7,9
Başka yok	0	0,0	25	3,2	70	9
Total	780	100	780	100	780	100

Tabloda 11'de görüldüğü üzere hazır kahve satın alırken tercih edilen promosyon çeşitleri;

- En önemli tercih sorusunda, %47,2 ile fiyat indirimi sonra %25,5 ile aynı üründen hediye ve %814,4 ile beraberinde hazır kahve dışında bir hediye sonucu ortaya çıkmıştır.
- İkinci önemli tercih sorusunda, %35,4 ile aynı üründen hediye sonra %20,3 ile beraberinde hazır kahve dışında bir hediye ve %16,7 ile fiyat indirimi sonucu ortaya çıkmıştır.
- Üçüncü önemli tercih sorusunda, %27,9 ile beraberinde hazır kahve dışında bir hediye sonra %17,9 ile beraberinde başka türden bir hazır kahve hediye ve %13,8 ile aynı türden bir hediye sonucu ortaya çıkmıştır.

Hipotezler

Hazır Kahve Satın Almak İçin En Çok Tercih Edilen Yerle ile Eğitim Durumu Arasındaki İlişki

Tablo 12: Hazır kahve satın almak için en çok tercih edilen yerler ile eğitim durumu arasındaki ilişki

Satış Noktaları	İlköğretim	Ortaöğretim	Yükseköğretim	Toplam
Hipermarket, supermarket	55 17,5%	109 29,6%	31 32,0%	195 25,0%
İndirim Marketi	81 25,7%	75 20,4%	20 20,6%	176 22,6%
Yerel market/	108 34,3%	115 31,3%	23 23,7%	246 31,5%
Bakkal	71 22,5%	69 18,8%	23 23,7%	163 20,9%
Toplam	315 100,0%	368 100,0%	97 100,0%	780 100,0%

Ki- Kare: 18,743 , sd:, p<0,005, p<0,05

Tablo 12’de görüldüğü üzere hazır kahve satın almak için en çok tercih edilen yerle eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ($p<0,05$)

Hazır Kahve İçilirken Tercih Edilen Zamanların Yaş ve Cinsiyet Durumu Arasındaki İlişki

Hazır kahve içilirken tercih edilen zamanlar yaş, cinsiyet ve eğitim durumu arasında ilişkiler her bir değişken için ayrı ayrı incelenmiştir.

Tablo 13: Hazır kahve içilirken tercih edilen zamanlarla cinsiyet durumu ilişkisi

Kahve İçme Zamanı	Kadın	Erkek	Toplam
Sabah uyanır uyanmaz	27 5,9%	19 5,9%	46 5,9%
Sabah kahvaltıdan sonra	60 13,1%	41 12,7%	101 12,9%
Öğlen	167 36,5%	80 24,8%	247 31,7%
Akşamüstü	109 23,9%	90 27,9%	199 25,5%
Akşam	80 17,5%	82 25,4%	162 20,8%
Gece	14 3,1%	11 3,4%	25 3,2%
Toplam	457 100,0%	323 100,0%	780 100,0%

Ki- Kare: 15,237, sd:5, p:0,009, $p<0,05$

Tablo 13.’de görüldüğü hazır kahve içilirken tercih edilen zamanlarla ile yaş durumu arasında istatistiksel olarak önemli düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ($p<0,05$)

Tablo 14: Hazır kahve içilirken tercih edilen zamanlarla yaş durumu ilişkisi

Kahve İçme Zamanı	18-24	25-29	30-34	35-39	40-45	Toplam
Sabah uyanır uyanmaz	22 8,8%	5 3,4%	8 6,0%	5 3,9%	6 5,0%	46 5,9%
Sabah kahvaltıdan sonra	18 7,2%	20 13,4%	13 9,7%	25 19,7%	25 21,0%	101 12,9%
Öğlen	81 32,3%	56 37,6%	41 30,6%	32 25,2%	37 31,1%	247 31,7%
Akşamüstü	65 25,9%	36 24,2%	32 23,9%	38 29,9%	28 23,5%	199 25,5%
Akşam	53 21,1%	28 18,8%	36 26,9%	24 18,9%	21 17,6%	162 20,8%
Gece	12 4,8%	4 2,7%	4 3,0%	3 2,4%	2 1,7%	25 3,2%
Toplam	251 100,0%	149 100,0%	134 100,0%	127 100,0%	119 100,0%	780 100,0%

Ki- Kare: 35,645, sd:20, p:0,017, $p<0,05$

Tablo 14’de görüldüğü üzere hazır kahve içilirken tercih edilen zamanlarla ile yaş durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ($p<0,05$)

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın yapılma nedeni hazır kahve tüketicilerin satın alma ve tüketim davranışlarını öğrenerek bu davranışlara uygun pazarlama stratejilerinin geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Yapılan anket çalışmasından ortaya çıkan sonuçları ve önerileri sıralayacak olursak;

- 1- Hazır kahve satın almak için en çok tercih edilen yerler ile eğitim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kanal stratejisi oluştururken bu durum dikkate alınmalıdır.
- 2- Hazır kahve içilirken tercih edilen zamanla yaş ve cinsiyet durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hedef kitleye yönelik iletişim stratejisi oluştururken bu durumlar göz önünde bulunmalıdır.
- 3- Tüketiciler mevcut olarak kullandığı markalardan memnundur. Yeni müşteri kazanmak isteyen markalar ürünlerini potansiyel müşterilere tanıtmak için özel kampanya ve tadım etkinlikleri gibi iletişim faaliyetleri düzenlemesi önerilmektedir.
- 4- Hazır kahve en çok zaman olarak öğle ve akşamüstü aktivite olarak ise televizyon izlerken ve arkadaş, eş, dostla sohbet ederken tüketilmektedir. Reklam filmi çekilirken bu zaman ve aktivitelerin reklam filminde işlenmesi önerilmektedir.
- 5- Hazır kahve satın alanlar genellikle çoklu satın alma yapmaktadır. Pazarda buna uygun ürün stratejisi geliştirilerek çoklu ürün çeşitleri ürün gamına eklenmesi önerilmektedir.
- 6- Araştırmada ortaya çıkan sonuçlara göre satın almaya etki eden en önemli üç madde kahve süt şeker kıvamında olması, uygun fiyatta olması ve lider bir marka olmasıdır. Ürünün kıvamı ve fiyat aralığı markalar arasında fazla farklılaşmamaktadır. Bu sebepten dolayı hazır kahve ürünlerinde iletişim ağırlıklı kampanyalar yapılarak ürün tanıtılmalı ve tüketiciyle bağ kurarak marka sadakati oluşturulması önerilmektedir. Nitekim araştırmada ortaya çıkan sonuçlara göre hazır kahve ile ilgili en önemli bilgi kaynakları; TV reklamları/ haberleri/ programları ile çevre/ arkadaş/ akrabadır.
- 7- En fazla tercih edilen promosyon tipleri; fiyat indirimi ve aynı üründen hediye. Çekilişe katılım oranının çok düşük olması hediye çekiliş kampanyasının tüketicinin ilgisini çekmediğini bu tür kampanyalara ayrılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Aile ve Tüketici Hizmetleri (2014). *Tüketici Karar Süreci*, MEB Yayınları, Ankara, 5.
- Ak, T. (2009). *Tüketici Marka Yönetimi ve Tüketici Karar Sürecine Etkileri*, Yüksek Lisan Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Karaman, 57.
- Barış, G. (2012). *Tüketici Davranışları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 135.
- Cemalçılar, İ. (2000). *Pazarlama Yönetimi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 44
- Chaney, D. (1999). *Yaşam Tarzları*, Çev., Kütük, İ, Dost Kitapevi, İstanbul, 14.
- Cömert Y. ve Durmaz Y. (2011). Tüketicinin Tatmini İle Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlere Bütünleşik Yaklaşım ve Adıyaman İlinde Bir Alan Çalışması, *Journal of Yaşar University*, İzmir, 356.
- Dölarıslan, E.Ş. (2013). *Pazarlama Yönetimi*, Renk Matbaası, İstanbul, 198.
- Durmaz, Y. vd. (2011). Kişisel Faktörlerin Tüketici Satın Alma Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Malatya, 2(1), 35.
- Kotler, P. (2000). *Pazarlama Yönetimi*. (N. Muallimoğlu, Çev.) Beta Yayınları. İstanbul, 167-170.
- Mucuk, İ. (1999). *Pazarlama İlkeleri*, Der Yayınları, İstanbul, 56.
- Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2003). *Tüketici Davranışı*, Mediacat Kitapları, İstanbul, 245-289-350.
- Şengül, Ü. vd. (2013). Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Çanakkale, 77.
- Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı (2014). *Türkiye Tüketici Profili ve Bilinç Seviyesi Araştırması*, Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara, 24.

-
- Wikipedia, (2015), Türkiye'nin İBBS'si, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27nin_%C4%B0BBS%27si
- Yılmaz M.K ve Erçiş A. (2012). Endüstriyel Pazarlarda Kişisel ve Kişisel Olmayan Bilgi Kaynaklarının Marka Değeri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Alanya shf. 8.
- Yükselen, C. (2006). *Pazarlama İlkeler – Yönetim*, Detay Yayıncılık, Ankara, 104.
- Yükselen, C. (2010). *Pazarlama ilkeler-Yönetim-Örnek Olaylar*, Detay Yayıncılık, Ankara, 133.
-

Sıkılık-Esneklik Kültür Boyutunun Yönetmel ve Yapısal Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: Türkiye'nin Öncü Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma

Examination of Tightness-Looseness Culture Dimension in terms of Various Managerial and Structural Variables: A Research on Turkey's Leading Industry Enterprises

Ferda ÜSTÜN*
Kemal Can KILIÇ**

Öz

Kültür yazınında yükselen bir kavram olan sıkılık-esneklik kültür boyutu bir örgütte toplumsal norm, kural ve yaptırımların sayısı, gücü ve etkisi olarak tanımlanmaktadır. Bu toplumsal ve sosyal ağların güç ve etkilerinin örgütlerin stratejik amaç ve hedeflerine ulaşmasında nasıl bir rol oynadığının belirlenmesi önemli görülmektedir. Bu çalışma Türkiye'nin önemli sanayi işletmelerinde sıkılık-esneklik kültür boyutu ile örgütün yönetmel ve yapısal bir takım özellikleri arasında farklılık aramayı amaçlamaktadır. Örgütlerin beyaz yakalı çalışanları aracılığı ile yürütülen araştırma kapsamında sıkılık-esneklik kültür boyutunun örgütlerin sermaye yapısı, uluslararasılaşma düzeyi, büyüklük ve yönetim felsefesi ile farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda yabancı sermayeli örgütlerin sıkılık-esneklik boyutu ortalamaları ile diğer sermaye yapıları, örgütlerde profesyonel yöneticilerin varlığı ile diğer yönetim felsefeleri ve örgütlerin artan uluslararasılaşma düzeyleri ile diğer pazar boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunurken; sıkılık-esneklik boyutu ile örgütün büyüklüğü arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgüt kültürü, Sıkılık-Esneklik, Yönetmel ve Yapısal özellikler

Abstract

The dimension of tightness-looseness culture, considered as a rising concept, is defined as the number, power and effect of social norms, rules and sanctions in an organization. It is important to determine how these social and social networks play a role in achieving the strategic goals and objectives of the organizations.. This study aims to find a significant difference between the dimensions of tightness-looseness culture and the structural/managerial characteristics of organizations in Turkey's leading industrial enterprises. In this research, conducted through white-collar employees of organizations, it has been examined whether the dimension of tightness-looseness culture is significantly differentiated in terms of the organizations' capital structure, level of internationalization, size and management philosophy. According to the results of the research, statistically significant differences was found between the average scores of tightness-looseness culture dimension of foreign capital organizations and other capital structures; the existence of professional managers in organizations and other management philosophies; and the increasing levels of internationalization of organizations and other market dimensions. However, no statistically significant difference was found between the tightness-looseness culture dimension and the size of the organizations.

Keywords: Organizational Culture, Tightness-Looseness, Organizational and structural variables

Giriş

Örgüt kültürü bir örgütü diğer örgütlerden ayıran bir grubun algı, düşünce ve davranışını belirleyen, etkileyen, iç bütünlüme ve dış çevreye uyumu sağlayan tüm üyeler tarafından kabul edilip sorgulanmadan kabul edilen değerler, inançlar, semboller ve varsayımlar bütünüdür (Hofstede, Neuijen, Ohayv ve Sanders, 1990; Baytok, 2006). Hofstede (1980) tarafından bir grubun zihinsel programlaması olarak tanımlanan kavram, Peter ve Waterman (1982) tarafından "baskın ve paylaşılan değerlerden oluşan, çalışanlara sembolik anlamlarla yansıyan, örgüt içindeki, hikayeler, inançlar, sloganlar ve masallardan meydana gelmiş bir yapı" olarak tanımlanmıştır (Özkalp ve Kirel, 2001, s. 178). Gordon ve DiTomaso (1992, s. 784) ise kavramı

* Yrd. Doç. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ferdakervanci@nevsehir.edu.tr

** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, kcan@cu.edu.tr

benzer şekilde bir örgütte zaman içinde gelişen ortak inançlar ve değerler bütünü olarak ele almıştır.

Son yıllarda araştırmacılar tarafından sıklıkla ele alınan örgütlerin stratejik ve hayati faaliyetleri üzerinde önemli etkileri olduğu bilinen örgüt kültürü kavramının halen aydınlatılmamış yönleri bulunmaktadır. Bu anlamda örgüt kültürünün aydınlatılmasına yardımcı olacağı umulan sıklık-esneklik kültür boyutunun son dönemlerde kültürlerarası araştırmalara sıklıkla konu edilmeye başlandığı görülmektedir (Ostroff ve Bowen, 2000; Schneider, Salvaggio ve Subirats, 2002; Sorenson, 2002; Gelfand, Nishii ve Raver, 2006; Gelfand vd., 2011; Hansen, 2009; Tov, 2008; Wasti ve Fiş, 2010; Üstün, 2015).

Gelfand vd. (2006, s. 2011) tarafından 33 ülke üzerinde yapılan karşılaştırmalı alan çalışması, sıklık-esnekliğin kültürlerarası farklılıkları açıklamada anlamlı ve geçerli bir boyut olduğunu göstermiştir. Örgüt ve örgütle ilgili süreçlerde, örgütsel hayatın değişik niteliklerinde (Detert, Schroeder ve Mauriel, 2000) kültür birçok farklı düzeyde analiz edilebilir (Schein, 1992, s. 16-17). Gelfand vd. (2006; 2011) sıklık-esneklik boyutunun birey, toplum ve aynı zamanda örgüt düzeyinde önemli etkilere sahip olduğunu ve sonraki araştırmalarda kavramın bu düzeylerde de derinlemesine incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda bu çalışma ile kültür yazınında yükselen bir değer olarak görülen ve birçok örgütsel özellik ve çıktı üzerinde önemli etkileri olduğu düşünülen sıklık-esneklik ile örgütlerin demografik özellikleri arasındaki farklılıkların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu anlamda çeşitli hipotezler yardımı ile sıklık-esneklik boyutunun örgütlerin sermaye yapısı, büyüklüğü, uluslararasılaşma düzeyi ve yönetim felsefesi ile fark olup olmadığının incelenmesi önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ekonomiler arasında yer alan ülkemiz ve ülkemizde faaliyet gösteren öncü sanayi işletmelerinin kültürel anlamda sıklık-esneklik kültür boyutunda nerede yer aldıklarının belirlenmesinin yazına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Sıklık-Esneklik kavramı

Antropoloji, sosyoloji, psikoloji disiplinleri tarafından araştırma konusu edilen “sıklık-esneklik” kavramı son yıllarda yönetim alanında da kendisine yer bulmuş ve örgütsel etkileri incelenmeye başlanmıştır. Peltó (1968) çalışmasında sıkı ve esnek kültürel yapıları ortaya çıkaran değişkenlerin nüfus yoğunluğu, toplumda hakim olan ekonomik faaliyetler ve soyun devamlılığında kadın ve erkeğin rolüne odaklanmıştır. Buna göre sıkı toplumlarda herkes tarafından bilenen normlar ve bu normlardan sapmalara gösterilen tepki çok büyüktür. Esnek toplumlarda ise normların sayısı azalırken normlardan sapmalara gösterilen tolerans artmaktadır. Sosyologlar tarafından yapılan araştırmalarda ise toplumsal rollere odaklılığı görülmektedir (Boldt, 1978; Boldt ve Roberts, 1979). Buna göre sıkı toplumlarda üyelere rol beklentileri toplum tarafından kabul ettirilmiştir. Bu toplumlarda yenilik ve farklılıklara ilişkin inisiyatif kullanılması mümkün görülmemektedir. Esnek toplumlarda ise rol beklentileri toplum tarafından dayatılmaz. Toplumsal beklentiler bireye önerilir, birey çeşitli değerlendirmeler sonucunda kendi tercihlerini yansıtabilir (Boldt, 1978; Boldt ve Roberts, 1979).

Psikoloji bilimi kavramı bireysel düzeyde incelemiş ve bireysel sorumluluğa atıfta bulunmuş ve kavramı “psikolojik farklılaşma” perspektifi ile incelemiştir (Berry, 1966-1967; Witkin ve Berry, 1975). Triandis (1989) ise kavramı “bireysel ve toplumsal benlik” açısından incelemiştir. Buna göre toplumsal sıklık ile bireysel benlik kavramı ters ilişki içindedir. Bireyin kişisel ve davranışsal özelliklerine ilişkin kendi değerlendirmelerinden oluşan bir kavrayışı ifade eden bireysel benlik sıkı toplumlarda oldukça geri plandadır. Buna karşın bireylerin kişisel özellik ve davranışlarına ilişkin değerlendirme sıklığı toplumsal benliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir (Triandis, 1989: 507).

Çok eski ve köklü bir geçmişe sahip olan sıklık-esneklik kavramının temelleri bir sosyal psikoloji teorisi olan planlanmış davranış teorisine dayandırılabilir (Fishbein ve Ajzen, 1975; Özener, 2011). Bu teoriye göre insanların toplumsal davranışları belirli faktörlerin kontrolü altındadır, belirli sebeplerden kaynaklanır ve planlanmış olarak ortaya çıkar. Planlanmış davranış teorisi kişisel tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü olmak üzere üç faktörün davranışı etkilediğini belirtmektedir (Ajzen, 1985; Bamberg ve Schmidt, 1994; Fishbein ve Ajzen, 1975). Kurama göre bir davranışın olumlu olarak algılanması (kişisel tutum), o davranışın gerçekleştirilme olasılığını yükseltmektedir (Erten, 2002). Yine bireyin önemli olarak kabul ettiği kişilerin, herhangi bir davranışa karşı tutumu (öznel norm) olumlu ise bu tutum bireyi o davranışı gerçekleştirmeye itecektir (Ajzen, 1985). Son olarak bireysel algılar kişinin davranış üzerinde kontrol sahibi olduğu (algılanan davranış kontrolü) yönünde ise bu durum davranışın gerçekleştirilmesini daha fazla teşvik edecektir (Ajzen, 2006; Nunkoo ve Ramkissoon, 2010, s. 529). Teoriye göre sıkı toplumlarda davranışa yönelik sınırlayıcı ve baskılayıcı gücün daha yoğun şekilde hissedildiği (davranışa yönelik tutum), davranışın önem atfedilen kişiler, kurum ve kuruluşlar tarafından beğenilme güdüsü ile gerçekleştirildiği (özel norm), bireyin davranışlarının dışsal kontrol mekanizmaları tarafından şekillendirildiği söylenebilir. Buna karşın esnek toplumlarda davranışa yönelik sınırlayıcı ve baskılayıcı unsurların sayısı ve etkisinin az olduğu, bireyin karar ve davranışlarında önemli kişi, kurum ve çevrenin etkisinin olmadığı ya da az olduğu, birey davranışlarını kendi benliği, düşünce ve istekleri doğrultusunda şekillendirdiği söylenebilir.

Örgütlerde Sıklık-Esneklik Boyutu

Bir toplum tarafından paylaşılan inançlar, değerler, tutumlar ve normlar bütünü (Adler, 1991) olarak tanımlanabilen kültür kavramı, çok boyutlu ve karmaşık yapısı nedeniyle halen açığa kavuşturulamamış birçok öğeyi bünyesinde barındırmaktadır. Son yıllarda kültür üzerine yapılan teorik ve ampirik çalışmaların sayısı oldukça artmış, yazının gelişmesine antropoloji, sosyoloji ve psikoloji bilimi de önemli katkılar sağlamıştır. Yine temelleri yukarıda bahsedilen disiplinler tarafından atılmış olan sıklık-esneklik boyutunun örgütsel bağlamda olası etki ve sonuçlarının belirlenmesine yönelik çabalar da artmıştır (Gelfand vd., 2006; Wasti ve Fiş, 2010; Darius vd., 1996; Ostroff ve Bowen, 2000; Üstün, 2015; Kirton ve Bailey, 1991; Chan, Gelfand ve Triandis, 1996; Li, Fock ve Mattila, 2012; Carpenter, 2000; Özeren, 2011).

Sıklık-esneklik boyutunun en alttan en üste tüm örgütsel süreçler ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bu anlamda çalışanlardan beklenen davranışların çeşitlilik arz ettiği, kabul edilebilir davranış aralığının geniş olduğu ve görev süreçlerinde bireylere inisiyatif kullanma imkanı veren organik süreçlerin hakim olduğu örgüt yapılarında esnekliğin hakim olması beklenmektedir. Buna karşın düzen, uyum ve istikrara vurgu yapan değişime kapalı ve tepkili örgütlerde ise sıklığın hâkim olması beklenebilir (Gelfand vd., 2006; Wasti ve Fiş, 2010). Esneklik eğilimi yüksek örgütler kurumsal girişimcilik ve yenilik faaliyetlerinin yoğun olduğu (Wasti ve Fiş, 2010; Özeren, 2011; Üstün, 2015) adem-i merkezi ve biçimsel olmayan yapılardır (Gelfand vd., 2006; Wasti ve Fiş, 2010). Stratejik anlamda bu örgütler yeniliğe, büyümeye ve yeni kaynaklara yönelmeye vurgu yapmaktadır. Çalışanlar ve liderler girişimci niteliklere sahip ve risk almaya isteklidir (Gelfand vd., 2006; Wasti ve Fiş, 2010; Üstün, 2015). Buna karşın sıklık eğilimi yüksek örgütlerde merkezîyetçi ve biçimsel bir yapı kendisini gösterir. Bu örgütlerde güç ve bilgi dağılımının dikey düzlemde gerçekleştiği, kural standart ve yaptırımların önemli yere sahip olduğu söylenebilir. Stratejik anlamda durağanlık ve istikrarın önemli azledildiği bu örgütlerde örgütsel politika ve prosedürler ise çalışanları uyumlulaştırmaya yöneliktir (Gelfand vd., 2006; Wasti ve Fiş, 2010).

Birçok yönetsel ve yapısal değişkenin sıklık-esneklik boyutu ile ilişkili içinde olduğu düşünülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu çalışmada bu değişkenlerden sermaye yapısı, büyüklük, uluslararasılaşma düzeyi ve yönetim felsefesinin sıklık-esneklik kültür boyutuna göre farklılık olup olmadığının belirlenmesine çalışılacaktır.

Araştırma Hipotezleri

Sıklık-esneklik boyutu örgütün yaşam eğrisi, büyüklüğü, sahiplik yapısı ve örgüt kültürü ile yakın ilişki içindedir (Gelfand vd., 2006). Bu anlamda sıklık-esneklik boyutunu yordadığı düşünülen örgütlerin sermaye yapısı, uluslararasılaşma düzeyi, büyüklüğü ve benimsediği yönetim felsefesi gibi (yani yönetim faaliyetlerinin kim(ler) tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin) yönetsel ve yapısal değişkenlerin belirlenmesi araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu anlamda ortaya koyulan hipotezler ve hipotezlere ilişkin kuramsal temeller aşağıda yer almaktadır.

Gelfand vd. (2006)'nin örgütlerin sahiplik ve sermaye yapılarının sıklık-esneklik kültür boyutu üzerinde etkili olacağına ilişkin önermeleri bu araştırma hipotezinin temelini oluşturmaktadır. Wasti ve Fiş (2010) çalışmalarında yabancı sermaye payı yüksek olan örgütlerde kültürler arası etkileşimin ve buna paralel olarak esnekliğin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda örgütlerde yabancı sermaye payı arttıkça batı tarzı yönetim uygulamalarına daha yakın bir yönetim anlayışı izleneceği düşünülebilir. Yine sermayesi kamuya ait örgütlerin kural, norm ve değerlere ilişkin değişmez inanç ve tutumları onları sıklık kültür boyutuna yaklaştıracaktır. Buna göre örgütlerin sermaye yapıları ile sıklık-esneklik boyutu arasında ilişki olduğu düşüncesi araştırmanın ilk hipotezini oluşturmaktadır.

H1: Sıklık-esneklik kültür boyutu ortalaması örgütlerin sermaye yapısına göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Araştırma kapsamında sıklık-esneklik boyutunu yordayacak bir başka değişken olarak yönetim faaliyetlerinin kim(ler) tarafından gerçekleştirildiği ele alınacaktır. İşletme kaynaklarını kullanarak veya kaynak yaratarak, işletme amaçlarını gerçekleştirmek üzere gereken tedbirleri önceden alan veya gerekli olduğunda strateji geliştiren ve uygulayan kişiler olan yöneticiler (Akdemir, 2004, s. 21) bu sürece işlerlik kazandıran gruplar açısından ele alındığında ailesel (patrimonial) yönetim, siyasal yönetim ve profesyonel yönetim olarak üçe ayrılmaktadır. Ailesel yönetim anlayışında mülkiyet, temel karar organları ile hiyerarşik kademelerin önemli bir kısmı aile üyelerinden oluşurken, siyasal yönetimde mülkiyet, temel karar organları ile hiyerarşik kademeler siyasal eğilim ve ilişkilere sahip kişiler tarafından oluşturulmaktadır (Koçel, 2003, s. 17). Yine temel karar organlarının ve önemli yönetim kademelerinin belirli bir aile ya da siyasal eğilime bağlılıktan ziyade uzmanlık ve yetenek esasına göre seçilen kişiler tarafından oluşturulması durumunda profesyonel yönetimden söz edilmektedir (Mucuk, 2001, s. 141).

Bu anlamda yönetim faaliyetlerinin ailesel, siyasal veya profesyonel bir anlayışa sahip olup olmamasının sıklık-esneklik boyutunda bir farklılık yaratacağı düşünülmektedir. Örneğin siyasal yöneticilerinin, yerine getirdikleri faaliyetler konusunda siyasal yönetici ve siyasi organlara bağlı oluşu alınan yönetsel kararlar ve bunların uygulanmasındaki sorumluluk bu yöneticileri sıklık boyutuna taşıyabilir. Yine kamu yöneticiliği bağlı bulunduğu siyasal çevrenin dışında, bir de hizmet sunduğu topluluk açısından "sosyal çevreye" sahiptir. Kamu kurum ve kuruluşları hizmetlerini yürütürken, her iki çevreye karşı da sorumluluk bilinciyle hareket etmek durumundadır (Üstün, 2015). Bu nedenle siyasal yöneticilerin sıklık boyutunda yer alması beklenebilir. Yine ailesel yönetim anlayışının hakim olduğu örgütlerde esneklik ve hızlı karar alma yetisinin yıllar içinde tutucu ve statükocu olma eğilimine dönüşmesi olasıdır. Bu yönetim felsefesinin zamanla değişime ve yeniliğe dirençle karşılaşma durumu onların sıklık boyutunda yer almalarına neden olabilir (Ateş, 2005). Ancak hızlı gelişmelerin ve yoğun

bir rekabetin hâkim olduğu günümüz dünyasında şirketlerin hayatta kalabilmeleri, değişime ayak uydurabilmeleri ve rekabet gücü elde edebilmeleri şirket yönetiminde çağın gerektirdiği yönetim konseptlerinin profesyonel biçimde uygulanabilmesine bağlıdır (Arslan, 2006). Bu anlamda yönetim işini bir meslek olarak yerine getiren profesyonel yöneticilerin her gün değişen ve farklılaşan çevresel koşullara uyum çabaları onları esneklik boyutuna taşıyacaktır.

H₂: Sıklık-esneklik kültür boyutu ortalaması örgütlerin yönetim faaliyetlerinin kim(ler) tarafından yerine getirildiğine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Büyüklik ile örgütsel yapı arasındaki farklılaşmalara ilişkin çeşitli varsayımlar bulunmaktadır. Caplow (1975) ve Grusky (1961) büyük örgütlerin küçük örgütlere göre daha biçimsel ve karmaşık olduğunu belirtirken, Tsouderos, (1955, s. 206-210) artan büyüklüğün örgüt içerisinde bürokratikleşme derecesini arttırdığını ileri sürmüşlerdir. Ancak Hall (1963: s. 38-46) bunun tam tersini ifade ederek; örgütlerdeki bürokratikleşme derecesi üzerinde büyüklüğün bir önem arz etmediğini savunmuştur. Örgüt içinde artan alt birimlerin sayısı, kuralların, standart rol ve yönergelerin ve kontrol gibi araçların benimsenmesi sonucunda koordinasyon zorlukları doğmaktadır. Alan yazında örgüt yapısı ile büyüklük arasında farklılıklar olduğunu kanıtlayan birçok çalışma bulunmasına karşın (Khandwalla, 1974, Miller ve Dröge, 1986) yine büyük işletmelerde büyüklük ve yapı arasındaki ilişkinin azaldığını belirten çalışmalara rastlanmaktadır (Agarwal, 1979). Bu anlamda karmaşık, merkezileşmemiş ve biçimselleşmiş yapılara büyüklüğün mü neden olduğu yoksa bu yapıların mı büyümeyi teşvik ettiği belirsiz kalmaktadır (Aldrich,1972). Genellikle çalışanların sayısı ile ölçülen büyüklüğün diğer yapısal değişkenlerle olan ilişkisinin teknolojiye oranla daha güçlü olduğu ve daha kapsamlı bir etki yaptığı görülmektedir (Miller ve Dröge, 1986). Bu yüzden bu çalışmada örgüt büyüklüğü çalışan sayısı ile ele alınmıştır. Örgütlerde artan kişi sayısının yoğun ve karmaşık ilişkileri de beraberinde getireceği düşünüldüğünde örgüt içinde artan ilişki ve etkileşim sayısının toplumsal kural, standart ve normların yaptırım gücünü ve etkilerini arttıracığı düşüncesi araştırmanın bir diğer hipotezine dayanak oluşturmaktadır.

H₃: Sıklık-esneklik kültür boyutu ortalaması çalışan sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Yerel ve ulusal işletmeler ülke sınırları içinde faaliyet gösterirken, uluslararası işletmeler amaçlarını gerçekleştirmek için ülke sınırları dışında faaliyette bulunmaktadır (Holt ve Wigginton, 2002, s. 6). Yine birden fazla ülkede doğrudan yabancı yatırım yapan üretim faaliyetlerini kontrol etme taahhüdünde bulunan işletmeler çokuluslu işletme olarak tanımlanmaktadır (Mucuk, 1996, s. 46-47). Küresel işletmeler ise tüm dünyayı bir iş sahası olarak gören örgütlerdir (Hirst ve Thomson: 1998, s. 26-37). Ülke içinde uygulanan örgüt biçimleri ve örgüt ilkeleri uluslararası faaliyetlerde yetersiz kalmakta, ülke içi ilkelerle birlikte ülke dışı örgütleri meydana getirirken çokuluslu işletmelerin başka değişkenleri de dikkate almalarını gerektirmektedir (Özkalp, 1998). Farklı ülkelerde faaliyet göstermenin bir sonucu olarak farklı kültürel, toplumsal ve kişisel değer ve tutumlar ile daha birçok farklılığın doğru şekilde yönetilmesi (Darby, 1995, Aydınhan, 2005) bu işletmelerin farklı kültürlerle duyarlı, kültürel sinerji yaratabilen ve bunu yaparken etkili iş değerlerinden oluşan bir örgüt kültürü yaratabilmelerine bağlıdır (Ehtiyar, 2003). Dünya ekonomik sisteminin bir parçası olmak isteyen örgütlerin hem yönetsel hem de yapısal bir takım uygulamalar bakımından değişim ve yenilikleri yakalayacak esnekliğe sahip olması gerekmektedir. Bu anlamda uluslararasılaşma düzeyi arttıkça örgütlerin daha esnek yapılara dönüşürken, yerel/bölgesel ya da ulusal pazarda varlık göstermeye devam eden örgütlerin ise sıklık kültür boyutuna yakın olmaları araştırmanın beklentileri arasındadır.

H4: Sıkılık-esneklik kültür boyutu ortalaması örgütlerin uluslararasılaşma düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda yukarıda teorik temelleri belirtilen araştırma hipotezleri ele alınacaktır.

Yöntem

Evren ve örneklem

Sıkılık-esneklik kültür boyutu ile örgütlerin yönetsel ve yapısal bir takım özellikleri arasındaki farklılıkların belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın örneklemini İstanbul Sanayi Odasının (İSO) “Türkiye’nin birinci ve ikinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” listesinde yer alan firmalar oluşturmaktadır. İSO’nun belirlediği bu firmaların örneklem için seçilme sebebi söz konusu şirketlerin kurumsallık ve gelişmişlik düzeylerinin yüksek seviyede olmasıdır. Türkiye’nin öncü sanayi işletmelerinin sıkılık-esneklik kültür boyutu bakımından nerede bulduklarının belirlenebilmesi ancak ulusal ve uluslararası arenada temsil gücü yüksek firmaların araştırma kapsamına dahil edilmesi ile mümkün olacaktır. Çalışmanın örneklemini elde edilen verilerin homojenliğini sağlamak adına, firmaların ürün çeşitliliği, kullanılan teknoloji ve işlem süreçleri göz önünde tutularak belirlenmiştir. Birbirine benzeyen ve listede çoğunluğu oluşturan Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe faaliyet gösteren 199 firma çalışmanın örneklem çerçevesini oluşturmaktadır.

Araştırma için kullanılacak verilerin toplanması sırasında hazırlanan anket formunun uygulanabilirliği, sorular ve formun anlaşılabilirliğinin test edilmesi amacıyla örneklemden seçilen 20 işletmenin 60 beyaz yakalı çalışanına pilot bir uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda her bir ifadeye ait cevaplar ile toplam ölçek skorları arasındaki ilişkiler belirlenmiştir. Bu verilerle yapılan analizlerde, geçerlik ve güvenilirlik testleri yapılmış ve ölçeğin anlaşılabilirliği gözden geçirilmiştir. Yine araştırma verilerinin güvenilirliğini sağlamak adına her bir firmadan yönetim kademesinde bulunan 3 beyaz yakalı çalışana ulaşılmıştır. 199 firmadan 597 yöneticiye gönderilen anketlerden 143 firma ve toplam 429 kullanılabilir anket geri dönmüştür.

Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Türkiye’nin öncü sanayi işletmeleri üzerine yapılan bu çalışmada çeşitli yönetsel ve yapısal değişkenler ile sıkılık-esneklik arasındaki farklılıkların sağlıklı bir şekilde belirlenebilmesi adına veri toplama sürecinde her firmadan üç beyaz yakalı yöneticiye anket uygulanmıştır. Bu süreçte profesyonel bir araştırma şirketinden yardım alınmış olup, sıkılık-esneklik kültür boyutuna ilişkin veriler ilgili çalışanlardan yüz yüze görüşme, telefon ve mail yolu ile elde edilmiştir. Araştırmaya ilişkin örgütün sermaye yapısı, yönetsel faaliyetleri kimlerin gerçekleştirdiği, istihdam edilen personel sayısı ve örgütün uluslararasılaşma düzeyine ilişkin bilgiler herhangi bir karışıklığa meyden vermemek için örgütlerin yetkili birimlerine sorularak elde edilmiştir.

Araştırmaya konu edilen sıkılık-esneklik boyutuna ilişkin verilerin toplanmasında kullanılan sıkılık-esneklik ölçeği Khandwalla (1977) tarafından organizasyon yapısında organikliği ölçümlemek amacıyla geliştirilmiştir. Wasti ve Fiş (2010, s. 20) tarafından güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan ölçeğin Türkiye’de sıkılık-esneklik kültür boyutunu ölçmek için kullanılabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Sıkılık-esneklik kültür boyutunun tek bir boylamda değerlendirildiği ölçekte sıkılık ve esneklik boyutları birbirine zıt iki kutup gibi hareket etmektedir. Ölçekte yer alan ifadeler “1= SOL sütündeki ifadeyi EN İYİ yansıtır, 2= SOL sütündeki ifadeyi OLDUKÇA yansıtır, 3= SOL sütündeki ifadeyi AZ yansıtır, 4= Tam arada bir durumu ifade eder, 5= SAĞ sütündeki ifadeyi AZ yansıtır, 6= SAĞ sütündeki ifadeyi OLDUKÇA yansıtır, 7= SAĞ sütündeki ifadeyi EN İYİ yansıtır” şeklindedir. Sıkılık-esneklik

boyutunun ölçümü için kullanılan veri toplama aracının iki uçlu olması analizlerde ortalama skorların dikkate alınmasına neden olmuştur. Buna göre elde edilen skorlarda Ort. < 3.5'in altındaki değerler sıklık boyutunu temsil ederken; Ort. > 3.5'in üzerindeki ortalamalar esneklik boyutunu temsil etmektedir.

Bulgular

Verilerin Analizi ve Bulgular

Kültür, bireysel bir özellik olmaktan çok sosyal grubu niteleyen bir olgudur. Bu yüzden, kültür çalışmalarında, bireysel düzeyde elde edilen bilgilerin çalışılan sosyal gruba göre bütünleştirilip toplanması gerekir. Örgüt üyelerinin iş ortamının kültürüne ilişkin algılamaları, değişik bakış açılarına göre farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bu açıdan, örgüt kültürü araştırmalarında en az üzerinde çalışılan unsur kadar, bu kültürel unsurla ilgili çalışılan sosyal grup/örgüt üyeleri arasında ne derece uzlaşma bulunduğu belirlenmesi de son derece önem arz etmektedir (Danışman, 2003). Bu çalışmada stratejik bilgiye erişim gücü yüksek üst düzey yöneticilerden elde edilen veriler kullanılmıştır ki bu duruma strateji yazında sıklıkla rastlanmaktadır (Green vd., 2008). Beyaz yakalı çalışanından toplanan verilerin birey seviyesinden örgüt seviyesine yükseltilebilmesi adına her bir firma için bir sıklık-esneklik skoru hesaplanmış olup çalışma kapsamında kullanılan tüm analizler bu skorlar dikkate alınarak yapılmıştır.

Bu anlamda her bir örgüt için sıklık-esneklik ölçeği çerçevesinde James ve arkadaşları (James, Demaree ve Wolf, 1984, 1993) tarafından geliştirilen uzlaşma (agreement) indeksi (r_{wg}) hesaplanmıştır. Bu indeks için kabul edilebilir uzlaşma derecesi olarak 0,70'in üzerindeki değerler uygun bulunmaktadır (Payne, 1997). $r_{wg(j)} > 0,70$ kriteri esas alındığında toplam 143 $r_{wg(j)}$ değerinden 31 tanesi uzlaşma için kabul edilebilir değer olan 0,70'in altında kalmıştır. Bu anlamda tanımlanan 112 firma için cevaplayıcılar arasında büyük ölçüde uzlaşma görülmektedir. Endekslerin medyan değeri 0,70 -0,94 arasında değişirken ortalamaları da 0,78-0,96 arasında yer almaktadır.

Çalışmanın sonraki bölümünde sıklık-esneklik ölçeğinin güvenilirliğini test etmek amacıyla yaygın şekilde kullanılan Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre 5 ifadeden oluşan sıklık-esneklik ölçeği için hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı $\alpha=0,68$ 'dir. Singelis vd. (1995) kültür gibi geniş ve karmaşık bir kavramın ölçülmeye çalışıldığı bu tür çalışmalarda bu değer kabul edilebilir bir değer olduğunu ifade etmektedir (Wasti ve Fiş, 2010, s.18). Yine araştırmanın temel amaçlarına ulaşmak için yapılacak olan istatistiksel analizler öncesi ölçeğe ait maddeler açıklayıcı faktör analizine (AFA) tabi tutulmuştur.

Tablo 1: Sıklık-esneklik ölçeği açıklayıcı faktör analizi

Sıklık- Esneklik Ölçeği Faktör Yüklenimleri	
1. Karar alma sürecinde, hiyerarşik yapıyı ihlal edecek bile olsa, en çok söz hakkının <u>konunun uzmanlarına</u> verilmesine yönelik güçlü bir eğilim vardır.	0,83
2. İş tanımları esnek ve geneldir.	0,78
3. Değişen koşullara uyum sağlamada, başarılı olsa dahi geçmiş uygulamalar fazlaca dikkate alınmaz. <u>Özgün ve farklı</u> davranılmasına büyük önem verilir.	0,68
4. İletişim <u>kanalları çok açıktır</u> . Önemli finansal ve operasyonel bilgiler şirket içerisinde oldukça serbest bir şekilde dolaşır.	0,66
5. Yöneticilik tarzlarının, geniş bir yelpazede <u>farklılaşmasına</u> izin verilir.	0,41
Ayrı Edici Kök Değer	2,36
Açıklanan Varyans	47,38

Açıklayıcı Faktör Analizi kapsamında yapılan Bartlett testi anlamlı ($p < 0,001$) çıkarırken, KMO değeri de 0,69 olarak bulunmuştur. Tablo 1'de görüldüğü gibi analizler sonucunda

sıklık-esneklik ölçeğine ilişkin, kök değer 1'in üzerinde olmak koşulu ile tek faktörlü yapının olduğu ve bu faktörün toplam varyansın %47,38'ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Yine araştırmada kullanılan sıklık-esneklik ölçek yapısının sınanması amacıyla yapısal eşitlik modellemesinden (YEM) yararlanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) modelleri, gizil değişken modellerinin daha geniş bir sınıfını kapsayan YEM' in temel bir bileşenidir (Thompson, 2004, s. 109-110). Sıklık-esneklik ölçeğinin yapısı ve maddelerle olan ilişkisini belirlemek için YEM kapsamında tek faktörlü birinci düzey doğrulayıcı faktör modeli oluşturulmuştur. Tablo 2'ye göre sıklık-esnekliği ölçmeye yönelik 5 ifade tek boyutta modellenmiştir.

Tablo 2: Sıklık-esneklik ölçeğine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi

Ölçek/ İndeksler	χ^2	df	p	χ^2/df	GFI	CFI	AGFI	RMSEA
Sıklık-Esneklik Ölçeği Tek Faktörlü Modeli	216,43	178	.00	1,2	0,9	0,92	0,90	0,06

CFI= *Karşılaştırmalı Uyum İndeksi* (- Comparative Fit Index), GFI= *İyilik Uyum İndeksi* (Goodness-of-Fit Index), AGFI= *Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi* (Adjusted Goodness-of-Fit-Index), NFI= *Normlandırılmış Uyum İndeksi* (Normed Fit Index) ve RMSEA= *Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü* (- Root Mean Square Error of Approximation)

Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş ve minimum ki-kare değerinin ($\chi^2= 216,43$, $df=178$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA=0.06, GFI=0.90, CFI=0.92, AGFI=0.90 olarak bulunmuştur. Browne ve Gudeck (1993) Hu ve Bentler (1999)'e göre bu değerler kabul edilebilir uyum indeksi değerleri arasında yer almaktadır ($0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$; $0.90 \leq GFI \leq 0.95$; $0.90 \leq CFI \leq 0.95$; $0.85 \leq AGFI \leq 0.90$).

Araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda Türkiye'de Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe öncü sanayi kuruluşunun sıklık-esneklik kültür boyutuna ilişkin toplam ve soru bazında ortalama skorları Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3: Türkiye'deki büyük sanayi kuruluşlarının sıklık-esneklik eğilimleri

	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata
<i>Sıklık- Esneklik (N=132)</i>	5.19	.855	.08
1. Karar alma sürecinde, hiyerarşik yapıyı ihlal edecek bile olsa, en çok söz hakkının <u>konunun uzmanlarına</u> verilmesine yönelik güçlü bir eğilim vardır.	5,66	1.13	.10
2. İş tanımları esnek ve geneldir.	5.42	1.26	.11
3. Değişen koşullara uyum sağlamada, başarılı olsa dahi geçmiş uygulamalar fazlaca dikkate alınmaz. <u>Özgün ve farklı</u> davranılmasına büyük önem verilir.	5.54	1.21	.11
4. İletişim <u>kanalları çok açıktır</u>. Önemli finansal ve operasyonel bilgiler şirket içerisinde oldukça serbest bir şekilde dolaşır.	5.07	1.19	.11
5. Yöneticilik tarzlarının, geniş bir yelpazede <u>farklılaşmasına izin verilir</u>.	4.37	1.60	.15

Not: Ort <3,5 Sıklık kültür boyutu

Ort >3,5 Esneklik kültür boyutu

Tablo 3'te Türkiye'de Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe faaliyet gösteren 112 öncü sanayi kuruluşunun sıklık-esneklik ölçeğine ilişkin ortalama skorları görülmektedir. Buna göre Türkiye'de Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe faaliyet gösteren büyük sanayi kuruluşlarının esneklik eğilimlerinin sıklık eğilimlerinden daha yüksek olduğu söylenebilir (Ort. =5.19> Ort. =3.5). Yine ölçek maddeleri tek tek incelendiğinde "Karar alma sürecinde, hiyerarşik yapıyı ihlal edecek bile olsa, en çok söz hakkının konunun uzmanlarına verilmesine yönelik güçlü bir

eğilim vardır.” ifadesi en yüksek ortalamaya sahipken (Ort. =5.66) “Yöneticilik tarzlarının, geniş bir yelpazede farklılaşmasına izin verilir.” İfadesi (Ort.=4.37) en düşük ortalamaya sahiptir. Ölçek bazında genel bir değerlendirme yapıldığında tüm ölçek maddelerinin ortalama skoru temsil eden Ort. =3,5’in üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Yine çalışma kapsamındaki örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutunun çeşitli yönetsel ve yapısal değişkenler ile farklılıkları belirlemek için yapılan analizler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4: Sıklık-esneklik ölçeğinde örgütlerin sermaye yapılarına göre farklılaşmalar: ANOVA

Ölçek	Sermaye Yapısı	N	Yüzde	Ort.	Std. Sap.	F	p
Sıklık- Esneklik	Özel	69	61,6	5,16	,80	3,40	,02*
	Kamu	11	9,8	4,89	,94		
	Karma (Özel ve yabancı sermaye ortaklığı)	20	17,9	5,20	,93		
	Yabancı sermaye	12	10,7	5,85	,63		
	Total	112	100	5,19	,85		

*p<0,05

Tek Faktörlü Varyans Analizi sonuçlarına göre farklı sermaye yapılarına sahip örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutuna ilişkin görüşleri arasında bir farklılık tespit edilmiştir ($F_{(3, 108)} = 3.40, p < .05$). Buna göre örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutu örgütlerin sermaye yapılarına göre farklılık göstermektedir. Bu sonuçlara göre, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Tespit edilen bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak için Tukey testi uygulanmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre özel sermaye (Ort.=5.16; S.S. = .80), kamu sermayesi (Ort.=4,89; S.S. = .94), özel ve yabancı sermaye ortaklığına (Ort.= 5.20; S.S. = .93) sahip örgütler arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak yabancı sermayeye ait örgütler (Ort.=5.85; S.S. = .63) ile diğer sermaye yapıları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutu ile yönetsel faaliyetlerinin kim(ler) tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin farklılıkların belirlenebilmesi için yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5: Sıklık-esneklik ölçeğinde örgütlerin yönetim faaliyetlerinin kim(ler) tarafından gerçekleştirildiğine göre farklılaşmalar: ANOVA

	Yönetimin Kim(ler) Tarafından Gerçekleştirildiği	N	Yüzde	Ort.	Std. Sapma	F	p
Sıklık- Esneklik	Ailesel yönetim	18	16,1	3,98	,68	58,19	,00*
	Profesyonel yönetim	62	55,4	5,74	,54		
	Ailesel ve profesyonel yönetim birlikteliği	25	22,3	4,89	,37		
	Kamu (Siyasal) yönetim	7	6,3	4,51	,52		
	Total	112	100	5,19	,85		

*p<0,05

Tablo 5’e göre örgütlerde yönetim faaliyetlerinin kim (ler) tarafından gerçekleştirildiği ile örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutu arasında bir farklılık tespit edilmiştir ($F_{(3, 108)} = 58.19, p < .05$). Buna göre örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutu ile örgütlerin benimsediği yönetim felsefelerine göre farklılık göstermektedir. Buna sonuçlara göre, H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak için uygulanan Tukey testine göre ailesel yönetim (Ort.=3,98; S.S.= .68), ailesel ve profesyonel yönetim birlikteliği (Ort.=4,89; S.S.= .37), siyasal yönetim (Ort.= 4,51; S.S.= .52) arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak

profesyonel yönetim anlayışının hakim olduğu örgütler (Ort.=5.74; S.S.= .54) ile diğer yönetim felsefelerinin hakim olduğu örgütler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutu ile istihdam edilen personel sayısı arasında farklılıkların belirlenebilmesi için yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Sıklık-esneklik ölçeğinde istihdam edilen personel sayısına göre farklılaşmalar: ANOVA

	İstihdam Sayısı	N	Yüzde	Ort.	Std. Sap.	F	p
Sıklık-Esneklik	50 -149 kişi ve daha az	16	14,3	5,18	,93	1,07	,372
	150 kişi-249 kişi arası	14	12,5	4,91	,54		
	250 kişi-500 kişi arası	42	37,5	5,38	,95		
	501 kişi-750 kişi arası	12	10,7	4,96	1,00		
	750 kişi ve daha fazlası	15	13,4	5,09	,76		
	Total	99	88,4	5,19	,88		

*p<0,05

Tek Faktörlü Varyans Analizi sonuçlarına göre örgütlerde istihdam edilen personel sayısı ile sıklık-esneklik kültür boyutu arasında bir farklılık tespit edilememiştir ($F_{(4, 94)} = 1,07$, $p > .05$). Buna göre sıklık-esneklik kültür boyutu örgütlerin istihdam ettikleri personel sayısına göre farklılık göstermemektedir. Bu sonuçlara göre, H_3 hipotezi ret edilmiştir.

Örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutu ile uluslararasılaşma düzeyleri arasındaki farklılıkların belirlenebilmesi için yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Sıklık-esneklik ölçeğinde firmaların uluslararasılaşma düzeylerine göre farklılaşmalar: ANOVA

ÖLÇEK	Pazar Boyutu	N	Yüzde	Ort.	Std. Sap.	F	p
Sıklık-Esneklik	Yerel/Bölgesel	14	12,5	3,78	,64	74,88	,00*
	Ulusal	35	31,3	4,81	,37		
	Uluslararası	60	53,6	5,64	,52		
	Global	3	2,7	6,89	,00		
	Total	112	100,0	5,19	,85		

*p<0,05

Tablo 7'ye göre sıklık-esneklik kültür boyutu ile örgütlerin uluslararasılaşma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F_{(3, 108)} = 74,88$, $p < .05$). Buna göre sıklık-esneklik kültür boyutu örgütlerin uluslararasılaşma düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre yerel/bölgesel pazarlarda faaliyet gösteren örgütlerin (Ort.=3,78; S.S.= .64), ulusal pazarlarda faaliyet gösteren örgütlerin (Ort.=4,81; S.S.= .37), uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren örgütlerin (Ort.= 5,64; S.S.= .52) arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Ancak global pazarlarda faaliyet gösteren örgütler (Ort.=6,89; S.S.= .00) ile uluslararasılaşma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde toplumsal ve sosyal çevrenin benimsediği kural, yaptırım ve normların çalışanlar ve örgüt üzerinde ne gibi etkilere sahip olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak bir örgütte toplumsal beğeni, takdir edilme, iş arkadaşları ve yöneticilerin ilgisi önemli hale geldikçe çalışanların sergiledikleri davranışlarda da değişimler görülecektir. Bu anlamda davranışa yön verme ve davranış değiştirme gücü olan sıklık-esneklik kültür boyutunu yordayan değişkenlerin bilinmesi ile bu boyutun örgütler tarafından istenilen davranışları destekleyecek şekilde kullanılabilecek olması önemli görülmektedir.

Ülkemizde sanayileşme politikalarının, kalkınmanın temel dayanağını oluşturmaya devam etmesi firmaların kültürel yapılarına ilişkin daha çok bilgi edinmeyi zorunlu hale getirmiştir. Örgüt içinde sosyal normların, kuralların, kısıtların ve yaptırımların kapsam, önem ve etki gücünün örgütlerin sermaye yapısı, yönetim felsefesi, çalışan sayısı ve uluslararasılaşma düzeyi gibi yönetsel ve yapısal bir takım değişkenler ile farklılıkların belirlenmesi araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu anlamda Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe faaliyet gösteren Türkiye'nin öncü sanayi firmalarında sıklık-esneklik kültür boyutunu yordayan değişkenlerin ortaya çıkarılmasının ve bu firmaların sıklık-esneklik boyutunun neresinde yer aldığı belirlenmesinin kültür yazına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Araştırma sonuçları aşağıdaki gibidir:

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye ekonomisinin nabzını tutan ve şekillendiren Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe faaliyet gösteren büyük sanayi firmalarının esneklik kültür boyutunda yer aldığı belirlenmiştir ($X=5.19$). Bu bağlamda, bu firmalarda toplumsal ve sosyal yaptırım, norm ve kısıtların etki derecesinin az, normlardan sapmalara toleransın ise yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonuç doğrultusunda gelişmekte olan ekonomiler arasında yer alan Türkiye'deki Gıda, İçki ve Tütün Sektöründeki öncü sanayi firmalarının diğer dünya ekonomilerine yakın, esnek, politika ve uygulamalara sahip olduğu söylenebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasında dünya ekonomik sistemleri üzerinde önemli değişikliklere neden olan yeni ve farklı teknolojilerin transfer kolaylığı, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, ülkeler arası sosyal, ekonomik ve kültürel paylaşımların yaygınlaşması sayılabilir. Ülkemiz firmalarının sürdürülebilir bir rekabet avantajı yakalayabilmesinin en etkili yolu örgütsel uygulamalarının dünya ekonomileri ile paralellik göstermesidir.

Araştırma kapsamında sıklık-esneklik kültür boyutunun çeşitli yönetsel ve yapısal değişkenler ile farklılıkları belirlemeye yönelik oluşturulan araştırma hipotezlerini test edebilmek amacıyla Tek Faktörlü Varyans Analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda tespit edilen farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenebilmesi adına ise Tukey karşılaştırma testleri kullanılmıştır.

Analizler sonucunda sıklık-esneklik kültür boyutu ile firmaların sermaye yapıları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p<0,05$). Özellikle özel sermayeli firmaların sıklık-esneklik boyutu ortalamaları ile diğer sermaye yapıları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Buna göre yabancı sermayeli işletmelerin esneklik ortalamalarının diğer sermaye türlerine sahip işletmelere göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Yine araştırmada beklenen bir sonucu teşkil eden kamu kurumlarının sıklık kültür boyutuna yakın olacağı düşüncesi doğrulanmıştır. Bu anlamda araştırmanın "H₁: Sıklık-esneklik kültür boyutu ortalaması örgütlerin sermaye yapısına göre anlamlı bir farklılık gösterir." hipotezi doğrulanmıştır.

Uluslararası arenada kar ve rekabet gücünü arttırabilmeyi amaçlayan yabancı sermayeli kuruluşlar ile öncelikli amacı hizmet olan kamu kurum ve kuruluşlarının iki farklı uçta yer almasının birden çok sebebi bulunmaktadır. Yabancı sermayeli kuruluşlar ile sermayesi kamuya ait kuruluşların stratejik yönelimlerinden, insan kaynakları politikalarına, yapılan iş ve iş yapma yöntemlerinden, yönetici atama ve terfi sistemlerine kadar birçok farklılık bu sonucun ortaya çıkmasına kaynaklık etmiş olabilir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç Gelfand vd. (2006)'nin örgütlerin sahiplik ve sermaye yapılarının sıklık-esneklik boyutu ile ilişkili içinde olacağına yönelik önermelerini doğrulamaktadır. Wasti ve Fiş (2010) tarafından yapılan çalışmada da araştırmanın bu sonucunu destekler şekilde yabancı payının yüksek olduğu firmaların esneklik boyutu ile anlamlı ve olumlu bir ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. Bu anlamda yabancı sermayeli örgüt yapılarında çağdaş ve modern yönetim uygulamalarının yanı

sıra toplumsal baskı, zorlama ve yaptırımlardan sıyrılmış özgürlükçü ve yenilikçi bir örgüt kültürünün varlığından söz edilebilir.

Yine yapılan analizler sonucunda sıklık-esneklik kültür boyutu ile firmaların yönetim faaliyetlerinin kim(ler) tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p<0,05$). Profesyonel yönetim anlayışının hakim olduğu örgütler ile diğer yönetim felsefelerinin hakim olduğu örgütler arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur. Özellikle yönetim faaliyetlerini profesyonel yöneticiler aracılığıyla gerçekleştiren örgütler en yüksek ortalama ile esneklik kültür boyutunda yer alırken, yönetim faaliyetlerini aile içinde (ailesel yönetim) gerçekleştiren örgütler ise en düşük ortalama sıklık kültür boyutunda yer almaktadır. Yönetim işi ve sürecini profesyonel bir biçimde ele alan ve uygulayan örgütlerde çalışan ile iş arasındaki uyum bilimsel temellere konumlandırılmıştır. Bu felsefe ile kendilerini örgütsel amaç ve hedeflere adanmış yöneticilerin toplum ve çevrenin baskısından uzaklaşarak yüksek esneklik düzeyine sahip olmalarında aldıkları eğitim, bilgi ve tecrübenin de önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda profesyonel yöneticiler eylem ve faaliyetlerini analitik çerçevede şekillendirirken çevresel kabul, onay ya da beğeni kısıtlarından uzaklaşabilmektedir. Örgütlerin temel karar mekanizmalarında aile üyelerinin önemli bir yere sahip olduğu ailesel yönetim uygulamalarında ise yönetsel bilgi, beceri, uzmanlık ve yetenek gibi ayırt edici bir takım unsurlar geri planda kalabilmektedir. Yine ikinci en sıkı yönetim felsefesinin kamu yöneticilerinde olduğu görülmektedir. Kamu yöneticileri genellikle yerine getirdikleri faaliyetler konusunda siyasal yönetici ve siyasi organlara bağlı bulunmaktadır. Yine kamu yöneticileri bağlı bulunduğu siyasal çevrenin dışında, bir de hizmet sunduğu topluluk açısından "sosyal çevreye" sahiptir. Bu nedenle kamu kurum ve kuruluşları hizmet ve eylemlerini yürütürken, her iki çevreye karşı da sorumluluk bilinciyle hareket etmek durumundadır. Bu nedenle ailesel yönetim felsefesine sahip örgütlerle kamu (siyasal) yönetim felsefesine sahip kuruluşların sıklık kültür boyutunda yer alması araştırma için beklenen bir sonucu teşkil etmektedir. Bu anlamda araştırmanın ikinci hipotezi olan "H₂: Sıklık-esneklik kültür boyutu ortalaması örgütlerin yönetim faaliyetlerinin kim(ler) tarafından yerine getirildiğine göre anlamlı bir farklılık gösterir." kabul edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre sıklık-esneklik kültür boyutu ile istihdam edilen personel sayısı arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir ($p<0,05$). Buna göre firmaların istihdam ettikleri personel sayısı sıklık-esneklik kültür boyutunu etkilememektedir. Çalışmanın kurgusu sırasında bu değişkene ilişkin beklenti, çalışan sayısı arttıkça sıklığın artacağı yönünde olmuştur. Wasti ve Fiş (2010) çalışmalarında çalışan sayısı ile esneklik arasında anlamlı ve olumlu farklılık tespit etmiştir. Bu farklı sonucun ortaya çıkmasına, kuruluş büyüklüğünün yalnızca istihdam edilen personel sayısı ile ölçülmeye çalışılması kaynaklık edebilir. Bu anlamda araştırmanın "H₃: Örgütlerin sıklık-esneklik kültür boyutu ortalaması çalışan sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterir." hipotezi reddedilmiştir.

Araştırmada son olarak sıklık-esneklik kültür boyutu ile firmaların uluslararasılaşma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Özellikle global pazarlarda faaliyet gösteren firmaların ortalamaları ile diğer pazarlarda faaliyet gösteren firmalar arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. Buna göre araştırmanın "H₄: Sıklık-esneklik kültür boyutu ortalaması örgütlerin uluslararasılaşma düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterir." hipotezi desteklenmiştir. Buna göre global ve uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren firmaların esnekliklerinin diğer pazarlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Örgütlerin faaliyet gösterdikleri pazar büyüdükçe ulusal ve uluslararası arenada rekabet edebilme yeteneği de önemli hale gelmektedir. Bu anlamda kültürlerarası etkileşimin ve buna paralel olarak esnekliğin kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Yine araştırma sonuçları göstermektedir ki uluslararasılaşma düzeyi arttıkça esneklik eğilimi artmaktadır. Yerel/bölgesel pazarlarda (Ort.=3,78), faaliyet gösteren örgütler sıklık kültür boyutuna yakinken; ulusal (Ort.=4,81),

uluslararası (Ort.=5,64) ve global pazarlara (Ort.=6,89) doğru esneklik kültür boyutu artmaktadır.

Türkiye'nin öncü sanayi firmalarının çeşitli yönetsel ve yapısal değişkenleri ile sıklık-esneklik kültür boyutu arasındaki ilişkinin belirlendiği bu araştırma sonucunda dünya ekonomik sisteminde ayakta kalarak rekabet edebilen öncü sanayi işletmelerinin toplumsal kural, kısıt ve yaptırımlardan sıyrılarak evrensel doğrular ile örgütsel amaç ve hedeflere odaklandığı görülmüştür. Örgütlerin yüksek ve sürdürülebilir bir büyüme oranına ulaşması ve uluslararası anlamda kendisine yer bulabilmesi için sanayileşme politikalarına ve uygulamalarına gereken önemi vermesinin yanı sıra örgütün sosyal ve psikolojik yapısını da düzenlemesi gerekmektedir. Örgütsel yapı ve uygulamalarda toplumsal kural, kaide ve normlardan uzaklaşılması bireysel ve örgütsel özgünlüğü ortaya çıkaracaktır. Örgütsel ve toplumsal çevresi bakımından sürekli kontrol altında tutulan çalışanların standart yöneticilik anlayışı ile iyice yapılandırılmış iletişim kanallarını kullandıkları, denenmiş ve başarılı olmuş yol ve yöntemlere önem verdikleri düşünüldüğünde, yeni küresel koşulların yakalanmasına sınırlı katkı sunacakları söylenebilir.

Sıklık-esneklik kültür boyutuna ilişkin yerli ve yabancı yazında az sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Araştırmanın örgüt kültürünün karmaşık, soyut ve belirsiz yapısının anlaşılmasına bir nebze olsa katkı sağlayacağı umulmaktadır. Bu araştırma ile örgütlerin stratejik amaç ve hedeflerine ulaşabilmeleri için sermaye sahipliği, uluslararasılaşma düzeyi, büyüklüğü ve yönetim felsefesi gibi yönetsel ve yapısal değişkenler göz önünde bulundurularak sosyal ve toplumsal yaptırım, norm ve kuralların gücünün şekillendirilmesi gerektiği ortaya koyulmuştur. Herkes tarafından benimsenen ve arzulanan bir örgüt kültürünün oluşturulması ve sıklık-esneklik kültür boyutunun birçok örgütsel değişken ile ilişkilendirilerek örgütsel politika ve uygulamalara yansıtılması örgütlere artı değer katacaktır.

Bir örgütte sosyal normların gücünü, bu normların ne kadar belirgin ve yaygın olduğunu, bu normların yaptırım gücü ile normlardan sapmaların ne ölçüde hoş görüldüğünü ifade eden sıklık-esneklik kavramı örgüt kültürü yazına önemli bilgiler sağlamakla birlikte, araştırmanın çeşitli kısıtlarında bulunduğu ifade edilmelidir. Araştırmanın ilk kısıtı soyut ve muğlak bir yapı içerisinde doğrudan gözlenemeyecek olan sıklık-esneklik kültür boyutunun ölçülebilmesi için anket tekniğinden yararlanılmış olmasıdır. Yine örgüt kültürü algısı bireyden bireye değişebileceği için toplanan verilerin güvenliği ve tüm örgütü temsil edeceğine ilişkin kaygı araştırmanın kısıtları arasındadır. Yine araştırma kapsamında sorulan soruların cevaplanabilmesi stratejik bilgiye sahip beyaz yakalı çalışanların görüşlerine başvurmayı gerektirmiştir. Bu kısıtların ortadan kaldırılabilmesi adına her örgütten üç beyaz yakalı çalışanın katılımı sağlanarak her bir örgüt için uzlaşma endeksleri hesaplanmış ve uzlaşma endeksleri yeterli görülmeyen örgütler araştırma kapsamına alınmamıştır.

Bu araştırma sadece Türkiye'de Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe faaliyet gösteren büyük ölçekli sanayi firmalarını kapsamaktadır. Araştırmanın yalnızca bu örneklem üzerine yapılmış olması ekonomiye can veren diğer sektörel ayakları eksik bırakmaktadır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda örneklemin daha geniş tutularak sıklık-esneklik kültür boyutunun diğer sektörlerde kendisine nasıl bir yer edindiğinin anlaşılması yazına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adler, N. J. (1991). *International Dimension of Organizational Behaviour*, (2th ed.). Boston: Pws Kent Publish Company.
- Agarwal, N.C. (1979). On the Interchangeability of Size Measures. *Academy of Management Journal*, 22: 404-409.

- Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions. A Theory of Planned Behavior. In J. Kuhl ve J. Beckmann (Eds.) *Action-Control: From Cognition to Behavior*, Springer Verlag Berlin Heidelberg, 11-39.
- Ajzen, I. (2006). Constructing a TpB Questionnaire: Conceptual and Methodological Considerations. Retrieved June 27, 2011 from the <http://www.people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.measurement.pdf>.
- Akdemir, A. (2004). *İşletmeciliğin Temel Bilgileri*. Çanakkale: COMU Yayını.
- Aldrich, H. E. (1972). Technology and Organization Structure: A Reexamination of the Findings of the Aston Grup. *Administrative Science Quarterly*, 17: 26-43.
- Arslan, E. T. (2006). *Aile Şirketlerinde Profesyonel Yöneticinin İkilemleri*, Yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Ateş, Ö. (2005). *Aile Şirketlerinde Değişim ve Süreklilik*, Ankara, Sanayi Odası Yayını.
- Aydıntan, B. (2005). *Çokuluslu İşletmelerde Kültürel Çeşitlilik ve Etkileri, Küreselleşme ve Çokuluslu İşletmecilik*, (Edit. Oya Aytemiz Seymen ve Tamer Bolat), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bamberg, S. & Schmidt P. (1994). Auto oder Fahrrad? Empirischer Test Einer Handlungstheorie zur Erklärung der Verkehrsmittelwahl. *Kölner Zeitschrift für Soziologie Und Sozial Psychologie. Sonderdruck Heft*, 1, 80-102.
- Baytok, A. (2006). Hizmet İşletmelerinde Örgüt Kültürünün Oluşturulmasında Liderin Rolü, Doktora tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Berry, J. W. (1967). Independence and Conformity in Subsistence-Level Societies. *Journal of Personality and Social Psychology*. 7: 415-418.
- Berry, J.W. (1966). Temne and Eskimo Perceptual Skills. *International Journal of Psychology*. 1: 207-229.
- Boldt, E.D. (1978). Structural Tightness and Cross-Cultural Research. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 9: 151-165.
- Boldt, E.D., & Roberts, L.W. (1979). Structural Tightness and Social Conformity: A Methodological note With Theoretical Implications. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 10: 221-230.
- Browne, M. W., & Gudeck, R. (1993). Alternative Ways of Assessing Model fit. In K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.), *Testing Structure Equation Models* (pp. 136-162). Newbury Park, CA: Sage.
- Caplow, T. (1975). Organizational Size, *Administrative Science Quarterly*. 1: 484-515.
- Carpenter, S. (2000). Effects of Cultural Tightness and Collectivism on Self-Concept and Causal Attributions. *Cross-Cultural Research*, 34, 38-56.
- Chan, D. K. S., Gelfand, M. J., Triandis, H. C., & Tzeng, O. (1996). Tightness-Looseness Revisited: Some Preliminary Analyses in Japan and United States. *International Journal of Psychology*, 13(1), 1-12.
- Danışman, A. & Özgen, H. (2003), Örgüt Kültürü Çalışmalarında Yöntem Tartışması: Niteliksel-Niceliksel Yöntem İkileminde Niceliksel Ölçümler ve Bir Ölçek Önerisi, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 91-124.
- Danışman, A. (2008). Örgütsel Alt Kültürler ve Kaynakları: Bir Sanayi Firmasında Görgül bir Araştırma, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 35: 277-304.
- Darby, R. (1995). Developing the Euromanager: Managing in a Multicultural Environment, *European Business Review*, 95 (1): 13-15.
- Darius, K., Chan, S., Gelfand, M. J., Triandis, H. C. & Tzeng, O. (1996). Tightness-looseness revisited: Some Preliminary Analyses in Japan and the United States. *International Journal of Psychology*, 31(1), 1-12.
- Detert, J. R., Schroeder, R. G. & Mauriel, J. J. (2000). A Framework for Linking Culture and Improvement Initiatives in Organizations. *Academy of Management Review*, 25(4), 850-863.

-
- Ehtiyar, R. (2003). Kültürel Sinerji: Uluslararası İşletmelere Yönelik Kavramsal bir İrdeleme, *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*, (5): 66-78.
- Erten, S. (2002). Kız ve Erkek Öğrencilerin Evde Enerji Tasarrufu Yapma Davranış Amaçlarının Planlanmış Davranış Teorisi Yardımıyla Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 67-73.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). *Belid Attitude, Intention and Behavior: An Introduction The Theory and Research*. Reading, MA: Addison-Wesley
- Fiş, M. A & Wasti, A. (2009). Örgüt Kültürü ve Girişimcilik Yönelimi İlişkisi, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 35, 127-164.
- Fiş, M. A. & Wasti, A. (2009). The Relationship Between Organizational Culture and Entrepreneurship Orientation. *METU Studies in Development*, 35, 127-164.
- Gelfand M. J., Raver, J. L., Nishii, L., Leslie, L.M., Lun, J., Lim, B.J., Duan, L. vd. (2011). Differences Between Tight and Loose Cultures: A 33-Nation Study. *Science*. 332: 1100.
- Gelfand, M. J., Nishii, L. H. & Raver, J. L. (2006). On the Nature and Importance of Cultural Tightness and Looseness. *Journal of Applied Psychology*, 91(6), 1225-1244.
- Gelfand, M. J., Nishii, L. H., Godfrey, E., Raver, J., Cheng, S., Floriano, et al. (2003). Culture, Metaphor and Negotiation, Konferans Sunumu, *Academy of Management*, Seattle.
- Gerhart, B. (2008). How Much does National Culture Constrain Organizational Culture?. *Management and Organization Review*. 5(2), 241-259.
- Gordon, G. G. & DiTomaso, N. (1992). Predicting Corporate Performance from Organizational Culture, *Journal of Management Studies*, 29(6), 783-798.
- Green, K. M., Covin, J. G. & Slevin, D. P. (2008) Exploring the Relationship between Strategic Reactiveness and Entrepreneurial Orientation: The role of Structure-Style fit. *Journal of Business Venturing*, 23: 356-383.
- Grusky, O. (1961). Corporation Size, Bureaucratization and Managerial Succession. *American Journal of Sociology*. 67: 269.
- Halis, M. (2001). Durumsallığı Açısından Türk Örgüt Kültürlerindeki Yönelimler: Ampirik bir çalışma, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2: 109-135.
- Hall, R. H. (1963). Bureaucracy and Small Organizations, *Sociology and Social Research*. 48: 38-46.
- Hansen, M. (2009). *Investigating the Construct Validity of Perceived Cultural Tightness and Culture Strength*. Unpublished Doctoral Dissertation. Raleigh, North Carolina: Graduate Faculty of North Carolina State University.
- Hirst, P., & G.Thomson. (1998). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. (Çeviren: Ç. Erdem, E. Yücel). Ankara: Dost Yayınları.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values*, Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Hofstede, G., Neuijen, B., Ohayv, D. D. & Sanders, G. (1990). Measuring Organizational Cultures: A Qualitative and Quantitative Study Across Twenty Cases, *Administrative Science Quarterly*, 35(2), 286-316.
- Holt, D. H. & K.W. Wigginton (2002). *International Management (Second Edition)*, Harcourt Inc. ,Orlando.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus new Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1-55.
- James, L. R., Demaree, R. G. ve Wolf, G. (1984). Estimating Within Group Interrater Reliability With and Without Response Bias. *Journal of Applied Psychology*, 69, 85-98.
- Khandwalla P. N. (1977). *The Design of Organizations*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
-

- Kirton, M. & Bailey, A. (1991). Adaptors and Innovators: Preference for Educational Procedures. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied Psychology*, 125, 445-466.
- Koçel, T. (2003). *İşletme Yöneticiliği*. (9. Baskı), İstanbul: Beta Yayın.
- Li, C., Fock, H. & Mattila, A. S. (2012). The role of Cultural Tightness-Looseness in the Ethics of Service Recovery. *Journal of Global Marketing*, 25(1), 3-16.
- Miller, D. & C. Dröge,(1986). Psychological and Traditional Determinants of Structure, *Administrative Science Quarterly*, 31, 539-560.
- Mucuk, İ. (2001). *Modern İşletmecilik*. (13. Basım), İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Nunkoo, R., & Ramkissoon, H., (2010). Gendered Theory of Planned Behaviour and Residents' Support For Tourism. *Current Issues on Tourism*, 13 (6): 525-540.
- Osterloh, M. & Frey, B. S. (2000). Motivation, Knowledge Transfer, and Organizational Forms. *Organization Science*, 11(5): 538-550.
- Ostroff, C. & Bowen, D. E. (2000). Moving HR to a Higher Level: HR Practices and Organizational Effectiveness. *Multilevel Theory, Research, and Methods in Organizations: Foundations, Extension, and New Directions* (ss. 211-266). San Francisco, CA: Jossey-Bass Inc.
- Özener, E. (2011). Örgüt Kültüründe Yeni Bir Boyut Olan Sıkılık-Esneklik İle Örgütsel Yenilikçilik İlişkisi: Türk ve İtalyan Mermer Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.
- Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2001). Örgütsel Davranış. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı.
- Payne, R. L. (2000). Climate and Culture: How Close can They Get?, N. M. Ashkanasy, C.P.M. Wilderson ve M.F. Peterson (ed.), *Handbook of Organizational Culture and Climate*, Thousand Oaks, CA: Sage, 163-76.
- Pelto, P. J. (1968). The Differences Between "Tight" and "Loose" societies. *Trans-action*, 5(5): 37-40.
- Peter, T. J. & Waterman R. H. (1982). In Search of Excellence: Lessons from America's Best-Run Companies. New York: Harper & Row.
- Schein, E. H. (1992). *Organizational culture and leadership*. Sanfrancisco: Jossey-Bass.
- Schmiesing, R. J., Safrit R. D. & Gliem J. A. (2003). Factors Affecting O.S.U. Extension Agents' perceptions of Organizational Justice and Job Satisfaction. *Journal of International Agricultural and Extension Education*, 10(2): 25-32.
- Schneider, B., Salvaggio, A.N., ve Subirats, M. (2002). Climate strength: A New Direction for Climate Research. *Journal of Applied Psychology*, 87: 220-229.
- Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. ve Gelfand, M. J. 1995. Horizontal and Vertical Dimensions of Individualism and Collectivism: A Theoretical and Measurement Refinement. *Cross-Cultural Research: The Journal of Comparative Social Science*, 29: 240-275.
- Sorenson, J. B. (2002). The Strength of Corporate Culture and Reliability of Firm Performance. *Administrative Science Quarterly*, 47: 70-91.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and Confirmatory Factor Analysis: Understanding Concepts and Applications*. Washington: American Psychological Association.
- Tov, W. (2008). *Evaluating The Theory of Cultural Tightness-Looseness: Measurement and Construct Validity*. Unpublished Doctoral Dissertation. Urbana Champaign: Graduate College of the University of Illinois.
- Triandis, H. C. (1989). The Self and Social Behavior in Differing Cultural Contexts. *Psychology Review*, 96(3), 506-520.
- Tsouderos, J. E. (1955). Organizational Change in Terms of a Series of Selected Variables. *American Sociological Review*, 20: 206-210.

Üstün, F. (2015). *Örgütlerde Sıkılık-Esneklik Boyutunun Örgütsel Güven, Kurumsal Girişimcilik ve Firma Performansına Etkisi: Türkiye'nin Öncü Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi.

Wasti, S. A. & Fiş, A. M. (2010). Örgüt Kültüründe Sıkılık-Esneklik. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*. 10 (1-2), 11-33.

Witkin, H. A., ve Berry, J. W. (1975). Psychological Differentiation in Cross-Cultural Perspective, *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 6: 4-87.

Türkiye’de Glamping Hizmeti Veren İşletmelerin Sahip ve Yöneticilerinin “Yeni Turizm Trendi Glamping” ile İlgili Görüşleri (Muğla ve Antalya Örneği)

Opinions of The Owners and Business Directors of The Companies Providing Glamping Service in Turkey on “The New Tourism Trend: Glamping”

Atınç OLCAY*
Ummahan TURHAN**

Öz

Glamping, İngilizce kökenli olup büyüleyici, lüks anlamlarına gelen glamorous ve kamp yapmak anlamına gelen camping kelimelerinin birleştirilmesinden meydana gelmiş “lüks kampçılık” anlamına gelen bir sözcüktür. Kamp yapma ve lüksün bir araya geldiği ve 2020’li yılların turizm trendi olarak öngörülen bir turizm ürünü olan “glamping” Türkiye’de çok yeni bir kavramdır. Bu çalışmada Muğla ve Antalya illerinde glamping hizmeti veren toplam 5 işletmenin sahip ve yöneticilerinden alınan görüşler doğrultusunda Türkiye’de glampingin tercih edilme nedenleri ve bununla birlikte glampingi tercih eden turistlerin profilleri ortaya konulmuştur. Görüşme yöntemiyle elde edilen veriler Nvivo 8 paket programında analiz edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda; Türkiye’de verilen glamping hizmetinin ücretinin, yabancı turistlerin kendi ülkelerinde verilen glamping hizmetinin ücretine göre daha ucuz olduğu, aynı zamanda Türkiye’de deniz-kum-güneş turizminden sıkılan turistlerin daha sakin ve dinlendirici bir turizm ürünü tercih etmeye başladığı ve bu turistlerin de doğayı seven, kültürlü, orta ve yüksek gelire sahip turistler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Glamping, Lüks Kampçılık, Yeni Turizm Trendi.

Abstract

Glamping, which is originally an English word and derived by combining two English words “glamorous”, meaning charming and luxury, and “camp”, is a concept whose denotation is “luxurious camping”. Glamping, a tourism trend integrating camping and luxury and assumed to be popular in 2020s, is a very new concept in Turkey. In this study, the reasons to prefer glamping in Turkey and the profiles of the tourists, preferring glamping, are presented in the direction of the feedback received from the owners and business directors of five companies, providing glamping service in Muğla and Antalya cities. In the analysis of the data obtained from interviews, Nvivo 8 was used. At the end of the present study, some results were established: The cost of the glamping service given in Turkey is cheaper than the others offered in the foreign tourists’ countries; moreover, tourists, who are bored with “sea-sand-sun” tourism in Turkey, start to prefer a quieter and more relaxing tourism product and those tourists are identified as generally well-educated, the lovers of nature and having middle or high level of income.

Keywords: Glamping, Luxury Camping, New Tourism Trend.

Giriş

Turizm, hızla gelişen ve büyüyen sektörlerdendir. Dünyadaki sınırların ortadan kalkması, teknolojinin hızla gelişmesi, gelirlerin ve boş zamanın artması ve buna bağlı olarak turistlerin tatil için daha çok para ayırması, ulaşım imkânlarının geliştirilmesi, turistlerin yeni yerler görme isteği ve merakı gibi nedenler turizme katılım faaliyetlerini arttırmış ve turizm sektörünün gelişmesine olumlu yönde etkide bulunmuştur (Taşkın, 2006, s. 14-15).

Günümüzde turizmin gelişmesi ile farklı profildeki turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı turistik ürünler sunulmaktadır. Bunun için turizm endüstrisinde turistik ürün çeşitlendirilmesi yapılmaktadır. Turizm endüstrisinde birbirine benzer turistik ürün üreten işletme ve destinasyonlar olduğundan rekabet ortamı oluşmuştur. İşletmeler ve destinasyonlar kendi ürünlerini benzer ürünlerden farklılaştırmak için çalışmalara odaklanmıştır (Kerimbekova, 2010, s. 4).

* Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik MYO, olcay@gantep.edu.tr

** Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik MYO, Yüksek Lisans Öğrencisi, ummahanturhan92@gmail.com

Son yıllarda yenilikçilik ilkesinin hızla gelişmesi, hayatın bütün alanlarında hissedilmektedir. İnsanların yaşama bakış açılarının değişmesi, hızla gelişen teknolojik ve iletişim alanlarında değişimler boş zaman fazlalığını oluşturmuştur. Bu da turizm sektörüne yansımış ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Gelişmiş ülkeler, ülke ekonomisini geliştirmek için turizm sektöründen önemli bir biçimde faydalanmaktadır. Bu yüzden ülkeler turistik ürün çeşitlendirme stratejilerinden yararlanmaktadır (Khalilov, 2009, s. 4). Bunun yanında Türkiye turizmini tek bir turistik ürüne bağlamak doğru olmamaktadır. Hem turistik ürün hem de turistik ürünü oluşturan arzda farklılaştırma ihtiyacı önemini korumaktadır (Kocaman, 2012, s. 1).

Tüketim açısından diğer mal ve hizmetlerden farklı olan turizm ürünü tek ve somut bir ürün değildir. Turizm ürünü, doğadaki somut ve soyut olan nesnelere karışımından oluşmaktadır. Bunlar ise turizm deneyimleri, mekânsal ürün ve turistik üründür. Turistin gezip gördüğü, kullandığı şeyler turizm deneyimlerini oluştururken, turistlerin turistik destinasyondaki tüketim noktasında elde etmiş olduğu deneyimler de mekânsal ürün oluşturmaktadır. Turistik ürün de turistlerin tatili boyunca ihtiyacını karşılamak için bireysel olarak kullandığı ürünlerdir. Turizm pazarındaki yoğun rekabet, turizm ürünlerinin gelişimini ve farklılaşmasını zorunlu kılmıştır. Çünkü turizm talebindeki değişimler, bu talebe uygun yeni turizm ürünlerin arz edilmesi gerekmektedir (Sarkım, 2007, s. 156).

Ortalama insan ömrünün uzaması, insanları-turistleri yaşamlarında daha fazla deneyim elde etmek istemelerine ya da hiç deneyim elde etmek istemedikleri farklı alanlara, ürünlere, hizmetlere yöneltebilmektedir. Bunlardan biri, melez-hibrit turistik ürün olarak değerlendirilebilen, 2020’li yılların yeni turizm trendi olan ve “lüks ile kamp” yapmanın bir araya getirilerek sunulduğu, turizm sektörü ve Türkiye için yeni bir kavram olan glampingtir (Ergüven vd., 2015, s. 256-257).

Glamping, İngilizce kökenli olup büyüleyici, lüks anlamlarına gelen glamorous ve kamp yapmak anlamına gelen camping kelimelerinin birleştirilmesinden meydana gelmiş “lüks kampçılık” anlamında bir sözcüktür. Diğer bir ifade ile glamping; turistlere modern konaklama lüksünü ve özgür bir kamp yapma fırsatını bir arada sunan yeni bir turistik üründür (<http://www.jasstudies.com>).

Glamping

Glamping (lüks kampçılık), beş yıldızlı otellerde konaklamaktan sıkılan ve bunalan, Avrupalı turistlerin ortaya çıkarttıkları, yeni ve farklı bir konaklama, tatil yapma anlayışıdır (<https://tr.pinterest.com>). Lüks kampçılık, yeni bir tatil ve konaklama şekli olarak aile gezilerini tamamen yepyeni seviyelere taşıyan, lüks olanaklar ile turistlere açık havada eğlenceli bir maceraya çıkma deneyimi sağlayan, lükse ödün vermeden açık havada konaklamayı deneyimlemenin yeni bir yoludur (<http://www.glamping.com>).

Yeni turizm trendi glamping, cazibe ve kampın karışımıdır. Kampın rahatsız edici olumsuzlukları olmaksızın, olumlu yönlerini deneyimlemek isteyen gezginler-turistler için artan bir talep üzerine harekete geçen yeni bir eğilim olarak, konuklarına tamamen konforu odaklayan yüksek düzeyde hizmet vermeyi amaçlamaktadır. Son zamanlarda açık hava meraklı turistlerine dinlenme ve rekreasyon konusunda yükseltme yapan lüks kampçılık, yeni bir tür konaklama-seyahat için göz alıcı bir kamp olarak tanımlanmaktadır (<http://www.glamping.com>). Doğa ile iç içe olan glamping, bireylere balık tutma, tırmanma, yürüyüş, dağ bisikletçiliği, yüzme vb. açık hava rekreasyon aktivitelerini sunmaktadır (Surdu, 2014).

Lüks kampçılık, turistlere sürekli olarak konakladıkları yerlerden kaçış sağlaması ile birlikte doğa ile iç içe olmayı ve macera yaşamayı lükse dönüştüren, açık alanda konaklamayı rahat ve konforlu hale getiren, son zamanların yeni turizm trendi, yeni bir turistik ürün çeşidi olarak tanımlanmaktadır (Birdir vd., 2015, s. 171-172). Kamp alanlarında sunduğu imkânları iyileştirme ve konukların konfor seviyelerini arttırma eğiliminde olan glamping, turistlere açık hava tatil etkinliği sunmaktadır (Brochado ve Pereira, 2017, s. 78).

Kamp yapmanın yeni lüksü, glamping ve lüks kampçılık terimlerinin dışında butik kamp, rahat kamp, görkemli kamp ve posh kamp gibi isimlerle de tanınmaktadır. Lüksün ve konaklamanın bir arada sunulduğu yeni turizm trendi ile turistler açık havaya doğrudan erişim, kamp ateşi, doğa ile iç içe olma, temiz hava gibi olanaklardan yararlanma imkânı bulabilmektedirler. İnternette glamping ile ilgili aramaların 2007 yılında başladığı görülmektedir. Aramalar ilk olarak İrlanda ve İngiltere için yapılmıştır. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin batı kıyıları başta yer alarak onu Colorado, New York, The Great Lakes bölgesi ve doğu kıyısı izlemektedir (<http://www.glamping.com>).

Glamping, geleneksel kamplarla ilişkili olanlardan, daha lüks konaklama ve imkânlar içeren bir kamp biçimidir. Glamping, kampı bir otelin lüks ve konforlarıyla birleştiren giderek büyüyen bir küresel fenomendir. Lüks kampçılık; konuklara bir zemin bulma, konaklama yerlerini ve ekipmanlarını nakletme, kendi çadırlarını dikme ve sökme gibi konularda uğraşmadan kampı deneyimlemeye olanak sağlamaktadır (<http://www.dorsetcountryholidaysandevents.com>).

Lüksün ve kampın birleşimi olan glamping, ilk olarak 2005 yılında İngilizce sözlüğüne girmiştir. O zamandan beri, büyüleyici olan konaklama birimleri, gezginlere doğayla tam bir uyum içinde bulunmaksızın yaşama fırsatı tanıyarak dünya çapında filizlenmeye başlamıştır. Glamping terimi yeni olsa da, “lüks çadır hayatı” kavramı yeni değildir (<http://www.worldtoddler.com>).

Lüks kampçılığın geçmişiine bakıldığında, “lüks kamp hayatı”nın, Osmanlı döneminde padişahların özellikle savaşlara giderken taşınabilir olarak yanlarında götürdükleri ve aldıkları eşyaları, sarayı aratmayacak şekilde dizayn ettikleri çadırları, kıymetli ipek halıları ve mobilyaları ile varlığını göstermektedir. Daha sonraları 1900'lü yılların başlarında Amerikalı ve Avrupalı gezginlerin, Afrika safari yolculuklarında safari çadırlarında bulundukları Pers halıları ve konforlu yatakları ile yemeklerini hazırlamaları için yanlarında götürdükleri şef aşçılar lükse önem verdiklerini göstermektedir. O zamanlarda da açık hava konaklama ile vahşi doğa yaşamını safarilere katılarak deneyimleyen bu gezginler konaklamayı lükse dönüştürmüşlerdir (<https://www.academia.edu>).

Glamping, bir kamp türü olarak, geleneksel bir kamp tatilinden daha lüks olan tesis ve konaklama hizmetlerine odaklanmaktadır. Lüks kampçılık, bir otelin sunduğu imkânları ve lüks olanakları, kamp ile birleştiren bir konaklama sağlama eğilimi olarak dünyaya yayılmaya başlamıştır. Glampingin amacı konuklara kamp tecrübesinden, bir çadırın taşınması, atılması, kendi pişirme ekipmanlarının getirilmesi ve ardından sökülmesi, eve götürülmesi gibi zorluklarını ortadan kaldırmak ve kamp yapmanın lüks ile tadını çıkartmaktır (<http://countryglampingholidays.co.uk>).

Glamping terimi nispeten yeni, kampın sıkıntısını ortadan kaldıran ve çoğu zaman nefes kesici bölgelerde korunan alanlara, erişim imkânı tanıyan yeni bir konaklama geliştirme sonrasında ortaya çıkmış kavramdır. Genellikle bu yerler, turistlere bunaltıcı kalabalıktan uzakta, olağanüstü ve çevrelerine iyi entegre edilmiş etkinler de sunmaktadır. Bu yeni konaklama biçimi Afrika'da başlamış ve hızla Asya, Okyanusya, Kuzey ve Güney Amerika, Orta Doğu'daki diğer ülkelere ve son yıllarda da Avrupa'da da yaygınlaşmıştır (<https://www.academia.edu>).

Glamping, cazip bir konaklama türü olarak, sıзан çadır, kokan uyku tulumları ve uydurma yiyecekler gibi kampın negatif özelliklerini ortadan kaldırmakta, kabin, yurt ve ağaç ev gibi rahat konaklama imkânları ile yeni bir kamp seçeneğini sunmaktadır. Yeni trend glamping, eski popüler ve tanınmış kamp biçiminin en parlak versiyonudur. Dolayısıyla doğayı deneyimlemenin yeni bir yoludur (Boscoboinik ve Bourquard, 2012, s. 157-162; Sakacova, 2013, s. 2).

Açık hava konaklamada rahata ve lükse devamlı bir talep olması glamping alt sektörünün büyümesine katkı sağlamıştır. İngilizce karşılığı glamping olan bu aktivite; çekici, büyüleyici anlamına gelen 'glamorous' ve 'camping' kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Açık havaya rağmen sığınmanın ve vahşiliğin bu birlikteliği konaklamanın dualitesini temsil etmektedir (Brooker ve Joppe, 2013, s. 4).

Glamping, kârın ve talebin artmasına katkıda bulunurken, açık hava konaklamasından, iç konaklamaya geçmede bir geçiş özelliği göstermektedir. Glamping son zamanlarda bazıları tarafından bir açık hava otel deneyimi olarak tanımlanmakta ve özellikle kabinlerin kullanımı, açık havada konaklama etkinliğine katılmak isteyen fakat çocukları boyunca kamp yapmayan göçmenlerin ilgisini çekmektedir. Hem kamu hem de özel açık hava konaklama park (OHP) operatörleri, mevcut altyapılarını artırmak için glamping tarzı konaklamayı seçeneklerine eklemiştir. Alternatif olarak, kamp ve glamping birbirinden farklı iki ayrı faaliyettir. Örneğin, Kalifornia'da bir şirket lüks bir rekreasyon araç parkı ve yanında glamping OHP işletmektedir. Modern rekreasyon araç parklar, karayoluna kolay bir erişimi olduğundan zengin işletmecilerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Buna kıyasla, glamping araçların serbest olduğu alanlarda kabin ve yurt kümelerin inşa edildiği ormanlık vadilerde daha önde gelmektedir (<https://www.academia.edu>).

Kamp, karavan/rekreasyon araç ve glampingi içeren açık hava konaklama etkinliklerine olan talep birçok faktöre bağlı olarak oldukça artmaktadır. Bu aktivitelere verilen değer artması, çeşitliliğin çoğalması, ürünlerin ve etkinliklerin kalitesinin yükseltilmesi, kentsel ev ortamından ve günlük hayatı etkileyen çeşitli streslerden kaçma ihtiyacı bu faktörlerden bazılarıdır. Bu bağlamda açık havada konaklama; dinlenme, rahatlama, yenilenme sağlayan doğal bir ortamda; aile veya arkadaşlarla birlikte geçici bir evde yaşamak için olanak sunmaktadır. Kampların ilk kez ticari amaçla organize edildiği 1920'li yılların başından beri, girişimciler ev imkânlarını sunabilmek için tasarlanan ürünler satmaktadırlar. O zamandan beri, konfora yönelik eğilimler, sürekli devam eden ürün yeniliğine yol açmıştır ve glamping gelinen en üst seviyedir. Glamping kabinleri, safari çadırları, yurtları ve evi andıran diğer benzersiz konaklamaları içeren özellikleri sunmuştur. Bu durum açık havada rahat bir şekilde konaklamaya odaklanan kamp gelişimini temsil etmektedir (<http://www.sciencedirect.com>).

Geleneksel kampçılarının bazıları bu kamp tarzını eleştirse de, açık havada konaklama deneyimine müşteri çeşitlendirmek ve göçmenleri çekmek için fırsat sağlamıştır. Günümüzde pek çok göçmen deneyimlerini, çadır kurmakla ya da karavanla sınırlandırmaktadır. Artan doluluk oranlarındaki yüksek fiyatlar glampinge olan çekiciliği azaltmamaktadır. OHP'ler, test ve ölçü bazında glamping ürünlerini de ekleyerek mevcut tekliflerini güçlendirmeye devam etmektedir. Aynı zamanda, yalnızca glamping özellikleri ortaya çıkmaktadır (<https://www.researchgate.net>).

Glamping, Hollanda'da kırsal turizmde girişimcilerin farklı yaklaşımlar anlamasına yardımcı olan bir konu olmuştur. İlk başlangıç, 2005 yılında kendi bireysel geçmişine dayalı bir iş tasarısı hazırlayan, iki girişimci tarafından farm spa (çiftlik kaplıcası) kavramının gelişmesine dayanmaktadır. Kuruculardan biri sağlık ürünleri üreten Avusturya merkezli bir

firmanın çalışanı, diğeri de konaklama sektöründe geçmişi olan kimsedir. Bu iki kişi, Hollanda’da çiftçilerin karşılaştığı mevcut zorlukların ve onların alternatif geçim kaynağı arayışının farkındaydılar. Aynı zamanda lüks kamp deneyimleri sağlayan on işletmesiyle Hollandalı çiftlik zinciri olan Feather Down Farms’ın da farkındaydılar. İki girişimci güçlü ağ bağlarından edindikleri fikirleri yükseltip, değiştirerek uyarlamışlardır. The farm spa işletmesi sağlık ürünlerinin, Hollandalı konaklamanın ve hayatını kazanmak için yerel çiftçilerin devam eden baskılarının kendi kişisel anlayışlarına uymuşlardır. Uygun fiyatta lüks kamp sağlama kavramı; kişisel, makul ve lüks çiftlik kaplıcalarının başka bir şeklini vermiştir (Brooker and Joppe, 2014, s. 348-349).

Shirani vd. (2015, s. 69)’ne göre yurtlar çoğunlukla “çevre dostu” bir seçenek olarak görülmektedir. Yurt, yörükler tarafından geleneksel olarak kullanılan ve İngiltere’de alternatif kültürde uzun zamandır var olan ve kullanılan yarı taşınabilir konutlardır. Peyzaj gibi sürdürülebilirliği simgeleyen bir nesne olarak yurtlar, alternatif yaşam biçimlerin zaman içindeki değişen algılarını yansıtmaktadır. Son zamanlarda yurtların popülaritesinin artması, değişen trendin göstergesi olarak ifade edilmektedir. Yurtların artan popülaritesi, eskiden olduğu gibi günümüzde temel bir akım olarak değerlendirilen müzik festivalleri ile ilgilidir. Festival ve tatil amaçlı olarak popülarite kazanmış lüks kamplarda ya da glamping seçenekleriyle işletilmektedir.

Glamping, yeni kamp akımının lüks zirvesi olarak da değerlendirilmektedir. Lüksü ve kampı bir arada sunan glamping, günümüzün emri olarak görülmekte ve kampı, rahatlık ile birleştirerek çekici hale gelmektedir. Bu şekilde kamp, son zamanlarda müthiş bir yükselme göstermeye başlamasının yanında, 2015 yılında Almanya’nın Friedrichshafen şehrinde düzenlenen 22. Uluslararası Açık Hava Fuar’ında, birçok üretici kamp ürünlerini sergilerken diğerlerinin konseptten oldukça uzak olduğu gözlemlenmiştir (22 nd European Outdoor Trade Fair 2015).

Almanya, Hollanda, İngiltere, İtalya veya diğer Avrupa ülkelerinde kamp, “Daha az çaba harcamadan ve daha konforlu bir açık hava etkinliği olarak yeni zirvelere yükselmekte ve açık hava sektöründe farklılaşma görülmektedir” şeklinde değerlendirilmektedir. Buna rağmen glamping, açık hava endüstrisinde tamamen tartışılmaz bir konu da değildir. Bazı şirketler, glampingi çok ağır, çok statik ve katı olarak görmektedirler. Glampingi, ticari eğilimden ziyade bir medya icadı olarak değerlendirmekte, kamp yapmanın daha çok aile tatilleriyle ilgili olduğunu ya da tırmanma gezileri için bir üs olarak tolare edildiğini savunmaktadırlar. Bununla birlikte bazı büyük açık hava markaları, kamp yapmanın kendileri ile alakalı olmadığını ve bütün açık hava konseptinin seyreltilebileceğinden de endişe duymaktadırlar (<http://www.outdoor-show.com>).

Bununla birlikte ABD ve Avrupa’daki kampçılık turizmi özelliklerinin araştırılması, Avrupa’nın hiç ilerleme göstermemesine rağmen, Amerika kampının gelişim formülünü bulduğunu ve kamp araçlarının ticaretinde de durumun aynı olduğu görülmektedir. Avrupa’da kamp araçları ticaretinde bir düşüş yaşanmış, aynı zamanda glamping ve mobil evler gibi alternatif konaklama talepleri de artış göstermiştir. Sonuç olarak, kamp turizminin yeniden keşfedilmesi gerektiği düşünülmektedir (<http://www.fthm.uniri.hr>).

Milohnic ve Bonifacic (2014, s. 388-389) glampingi, kamp turizmini etkileyen küresel eğilimlerde sorun olarak ele almışlardır. Kamp turizmindeki eğilimleri, araçların gelişimini ve Avrupa’daki kamp taleplerinde meydana gelen değişiklikleri inceleyerek, kamp yönetimi için dokuz sorun gözlemlenmişlerdir. Bu sorunların içinde, “yeni ve yenilikçi konaklama” maddesiyle glamping de yer almaktadır. Kentleşme-doğaya geri dönüş olarak, ketleşme ve kent yaşamının küresel eğilimine yanıt olarak; kamp yönetimi, doğaya dönme programları ve

içeriği oluşturularak çözümler sunmuşlardır. Glamping için, “yeni konaklama olanakları ile kamplarda yeni bir kentleşmenin geliştirilmesi” şeklinde çözüm önerisinde bulunmuşlardır.

Glamping aynı zamanda destinasyonların, kırsal kalkınmaya yönelik mesafe katetmesinde, “yeni ilgi çekici mekân” olarak ele alınmıştır. Yoksul bir kırsal bölgede, genel ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için turizmin nasıl kullanılabileceğini keşfetmek ve böylece konutları da içeren yaşam koşullarını iyileştirmek amaçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki küçük kırsal bölgelerdeki yetkili görevlilerin, turizm planlamasında hala resmi eğitim almadıkları, günümüzün görevlerinde boğulmuş ve sonuç olarak danışmanlara güvenme eğiliminde olduğu durum söz konusudur. Çoğu girişim, yerel ticaret odaları, bireysel girişimciler, geçici topluluk, spor ve ilgi grupları ve arada bir üniversite geliştirme programları ile olmaktadır (<http://www.tandfonline.com>).

Kasaba ve köylerin önemli ölçüde yerel özerklikleri olsa da, bütçeleri veya planlama yetenekleri çok sınırlıdır. Bu girişimlerin, glamping gibi yeni ilgi çekici mekânların, hem ziyaretçilere hem de yerli topluma hizmet veren turistik mekânların ve sosyal projelerin bir derlemesini içererek hedeflerin yeniden biçimlendirilmesinden söz edilmiştir. Stüdyolar bu bakımdan iki kısıtlamanın çözümünde yararlı olmuştur (Cole, 2014, s. 324-325).

Lane ve Kastenholz (2015, s. 1138) glampingi, kırsal turizmin ortak paydaları arasında değerlendirmişlerdir. Kırsal turizm için ortak paydalar, beş maddeden oluşmakta ve glampingten beşinci maddede bahsedilmektedir. Bu maddede; kırsal turizmin zengin mirası içinden çok sayıda yeni ürün ortaya çıkarma kabiliyetinden, artık kırsal turizmin yalnızca, adanmış daha yaşlı yürüyüşçüler ve manzaralı seyahat eden sürücüler için etkinlik olmadığından, birden fazla pazar çekiciliğinin bulunduğundan, ilgi çekici yerler açısından bunun doğru ve aynı zamanda kırsal konaklama için de geçerliliğinden, glamping, taş çadırlar/kamp ağılları, konaklama tesisleri, butik oteller, çingene karavanları ve daha birçok yenilikçi kırsal konaklama ürününün olduğundan söz edilmiştir.

İlgili literatürde bu konu ile ilgili yapılan önceki çalışmalardan görüldüğü üzere glamping ile ilgili direkt kaynaklarının varlığının az olması ve glamping ile ele alınan ilgili çalışmalarla birlikte açıklanmaya çalışılması, yapılan araştırmanın konuyla ilgili alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, alanyazında nicel çalışmalara yer verilmesinin yanında bu konu ile ilgili yapılmış nitel çalışmaların varlığının az olması veya olmaması sebebi ile katılımcıların derinlemesine görüş ve düşüncülerine ulaşabilmek için seçilmiştir. Bu konuyla ilgili yapılacak olan nicel bir araştırma yöntemi çalışmasına da katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Görüşmelerin yapıldığı katılımcıların, görüş ve düşüncelerinin bulguların yorumlanmasında doğrudan olduğu şekli ile verilmesi güvenilirliği sağlayan bir ölçüttür. Katılımcılara görüşmelerde gönüllük esas alınarak görüşme sorularına samimi ve içten cevap verebilmelerini sağlamak amacı ile isimlerinin gizli kalacağı ve bu konuda bilgi verilmeyeceği belirtilmiştir. Şimşek ve Yıldırım (2006)’a göre görüşmenin yapıldığı kişilerin, gönüllü olmaları hem yarı yapılandırılmış görüşme formunun hem de çalışmanın, geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlamada önemli bir unsurdur (Akıncı ve Sönmez, 2015). Araştırma için elde edilen nitel araştırma verileri ise Nvivo 8 programında analiz edilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’de glamping hizmeti veren işletmelerle ilgili farkındalık oluşturmak, glamping olarak verilen hizmetlerin ne olduğu öğrenmek ve bu konuda işletmelerin sahip ve yöneticilerinin glamping kavramına ve hizmetine ilişkin görüş ve düşüncelerini tespit etmektir.

Bu araştırmanın önemi ise, glamping kavramının Türkiye’de henüz çok yeni olması ve 2020 yılının, yeni turizm trendi olarak bahsedilmesinden dolayı, Türkiye’de glamping hizmeti veren işletmelerin, glamping ile görüş ve düşüncelerini öğrenmektir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Yapılan bu araştırmanın evrenini, internet taraması ile elde edilen sonuca göre Türkiye’de glamping hizmeti veren 10 işletme oluşturmaktadır. Bu işletmelerin 5 tanesi Muğla ilinde diğer 5 tanesi de Antalya ilinde bulunmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise Muğla ve Antalya illerinde glamping hizmeti sunan toplam 5 turizm işletmesi oluşturmaktadır.

Görüşme Formunun İçeriği ve Görüşme Süreci

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Verilerin toplanmasında görüşmeler telefonla gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin vermiş oldukları cevaplara ve konu ile ilgili düşüncelerini ifade ediş şekillerine müdahale edilmemiştir. Katılımcılarla telefonda gerçekleştirilen görüşmelerin süresi 5 dakika ile 15 dakika arasında farklılık göstermiştir. Görüşme esnasında elde edilen verilerin kaydedilmesinde katılımcıların izni istenerek telefonda ses kaydı yapılmıştır. Görüşme sonrası yarı yapılandırılmış ses kayıtları, analizlerde kullanılmak üzere bilgisayarda yazıya aktarılarak ve katılımcıların sorulara vermiş olduğu yanıtlarda bir değişiklik yapılmayarak, konuşmaların bir kopyası oluşturulmuştur. Ses kayıtları yazıya aktarıldıktan sonra doğruluğu tekrar kontrol edilmiştir.

Görüşme soruları tema olarak kullanılmıştır. Tema, orijinal metin içerisinden bir parçayı seçip belirli bir kategoride kodlamaktır (Akıncı ve Sönmez, 2015; Kuş Saillard, 2006; <http://www.academia.edu>). Daha sonra veriler ilgili olduğu soruların altına gelecek şekilde yazılarak yanıt kategorileri oluşturulmuştur. Bulguların yorumlanmasında veriler, görüşme soruları ve yanıtları sırasıyla alt alta verilerek eşleştirilip ilişkilendirilme yapılmış, katılımcıların görüşme sorularına vermiş oldukları cevaplar doğrudan alıntılar şeklinde verilerek bulgular desteklenmeye çalışılmıştır. Tema olarak kabul edilen sorulara yanıt olarak katılımcıların vermiş olduğu ifadelerde, uygun ve yerinde olmayan eşleştirme var ise uygun olan tema ile eşleştirilmesi yapılarak düzeltilmiştir. Temalar oluşturulduktan, gerekli eşleştirmeler ve düzeltmeler yapıldıktan sonra verilerin analizleri yapılmıştır. Analiz işlemi de tamamlandıktan sonra araştırmanın bulgularının yazılmasına geçilmiştir. Çalışmanın güvenilirliği için veriler yorum yapılmaksızın olduğu şekli ile sunulmuştur. Elde edilen nitel araştırma verileri Nvivo 8 programında analiz edilmiştir.

Bu çalışmada görüşmeler, Muğla ve Antalya illerinde glamping hizmeti veren 5 işletmenin sahip ve yöneticileri ile 2016 yılının Nisan ayında gerçekleştirilmiştir. Bulguların yorumlanması kısmında bu 5 katılımcı (K)’dan; K1, K2, K3, K4 ve K5 şeklinde rastgele numaralandırılma yapılarak bahsedilmiş, çalıştıkları isim ve kurum verilmemiştir. Görüşmeler, görüşmecilerin uygun oldukları gün ve saatlerde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara, demografik ve tanıtıcı bilgilerine ilişkin 6 ve glamping kavramına ilişkin 12 olmak üzere toplam 18 adet görüşme sorusu yöneltilmiştir. Araştırmanın görüşme soruları ise aşağıdaki şekilde verilmiştir:

<ul style="list-style-type: none"> • Katılımcıların Demografik ve Tanıtıcı Bilgilerine İlişkin Sorular: <ol style="list-style-type: none"> 1. Cinsiyet 2. Yaş 3. Eğitim Düzeyi 4. Sektör Deneyim Süresi (Yıl) 5. İşletmedeki Deneyim Süresi (Yıl) 6. İşletmedeki Pozisyon
<ul style="list-style-type: none"> • Glamping Kavramına ve Hizmetine İlişkin Sorular: <ol style="list-style-type: none"> 1. İşletmeniz kaç yılından beri faaliyettedir? Glamping olarak mı kuruldu, daha önceden başka bir isim veya konseptte hizmet vermiş miydi? 2. Sezonluk bir işletme midir? 3. Glamping bir işletme olarak verdiğiniz hizmetler nelerdir? 4. İşletmenize yıllık ortalama kaç turist gelmektedir? 5. İşletmenizde ağırlıklı olarak yerli turistler mi yabancı turistler mi konaklamaktadır? 6. En çok hangi ülkeden veya şehirden turist gelmektedir? 7. İşletmenize gelen turist profilleri nasıldır? 8. Turistler verilen glamping hizmetinden memnun kalmaktalar mı? 9. Turistler glamping için verilen hizmete karşılık ücreti pahalı buldukları oluyor mu? 10. İşletmenizde turistler ortalama ne kadar kalmaktadırlar ya da kalabilirler? İşletmenizin belirlemiş olduğu herhangi bir alt sınır var mıdır? 11. Bir önceki döneme göre turist sayısında ve kârlılıkta bir artış ya da azalış oldu mu? 12. Ayrıca sizin eklemek istediğiniz, bir fikir ya da glamping ile ilgili söylemek istediğiniz şeyler var mıdır?

Bulgular

Çalışmanın bu kısmında katılımcıların demografik ve tanıtıcı bilgileri ile glamping kavramına ve hizmetine ait bulgularının yorumlanması yer almaktadır. Katılımcıların demografik ve tanıtıcı bilgileri tablolaştırılarak verilmiş, glamping kavramına ve hizmetine ilişkin bulgular da görüşme soruları ve hemen altında katılımcıların verdiği yanıtlar şeklinde sunulmuştur.

Katılımcıların Demografik ve Tanıtıcı Bilgilerine İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan görüşmecilerin, demografik ve tanıtıcı bilgileri; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, sektör deneyim süresi, işletmedeki deneyim süresi ve işletmedeki pozisyon şeklinde 6 kategoride verilmiştir. Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetlerinin ve eğitim düzeylerinin yüzdeler olarak dağılımı verilirken, Tablo 3’te katılımcılara ait diğer bilgiler bir arada tablolaştırılarak ele alınmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların cinsiyetlerinin ve eğitim düzeylerinin yüzdeler olarak dağılımı

Cinsiyet			Eğitim Düzeyi		
	n	%		n	%
Kadın	1	%20	Lise	3	%60
Erkek	4	%80	Lisans	2	%40
Toplam	5	%100	Toplam	5	%100

Tablo 1’e göre görüşmenin yapıldığı katılımcıların cinsiyetlerinin %20’sinin kadın, %80’inin ise erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde ise %60’ının lise, %40’ının da lisans eğitim seviyesine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların yaş, sektör deneyim süresi, işletmedeki deneyim süresi ve işletmedeki pozisyonlarına ait bilgiler

	Yaş	Sektör Deneyim Süresi (Yıl)	İşletmedeki Deneyim Süresi (Yıl)	İşletmedeki Pozisyon
K1	38	20	3	İşletme Sahibi
K2	27	2	2	İşletme Sahibi

K3	38	2	2	İşletme Sahibi
K4	34	20	20	İşletme Ortağı
K5	37	7	4	Satış Pazarlamacı

Tablo 2 incelendiğinde çalışmanın yapıldığı katılımcılardan K2'nin 27, K4'ün 34, K5'in 37 ve K1 ile K3'ün de 38 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcıların sektörel deneyimleri K2 ile K3'ün 2 yıl, K5'in 7 yıl ve K1 ile K4'ün 20 yıl olduğu görülmektedir. Beş katılımcının işletmedeki deneyim sürelerine bakıldığında ise K2 ile K3'ün 2 yıl, K1'in 3 yıl, K5'in 4 yıl ve K4'ün de 20 yıl glamping hizmeti ile ilgili tecrübesi bulunmaktadır. Çalışmanın katılımcılarının, üçünün (K1, K2, K3) doğrudan işletmenin sahibi olduğu görülürken, birinin (K4) işletmenin ortağı olduğu ve diğer bir kişinin de (K5) işletmenin satış pazarlama departmanında görev aldığı görülmektedir.

Katılımcıların, dördünün işletmedeki deneyim sürelerinin az olması, yeni turizm trendi glampingin, Türkiye'de çok yeni ve yaygın olmayan bir hizmet olduğunun göstergesi olarak araştırmayı destekler niteliktedir.

Katılımcıların Glamping Kavramına ve Hizmetine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Türkiye'de glamping hizmeti veren işletme sahip ve yöneticilerinin glamping kavramı ve hizmeti ile ilgili görüş ve düşünceleri için, katılımcılara glamping kavramına ve hizmetine ilişkin sorular ve katılımcıların bu sorulara verdiği yanıtlar sırası ile aşağıdaki gibi aktarılmış ve açıklanmıştır:

Yapılan görüşmelerde ilk olarak "İşletmeniz kaç yılından beri faaliyettedir? Glamping olarak mı kuruldu, daha önceden başka bir isim veya konseptte hizmet vermiş miydi?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcılardan dördünün bulunduğu işletmenin glamping hizmeti vermek için kurulduğu, bunlardan birinin isim değişikliği yaparak sektörde kalmaya devam ettiği, diğer bir işletmenin de ismi ve konsepti tamamen değiştirerek sonradan glamping hizmeti vermeye başladığı ifade edilmiştir. Katılımcılara yöneltilen bu soruya ilişkin verdikleri cevaplar şöyledir:

K1. "Bu yıl itibari ile üçüncü yılımız olacak."

K2. "Hep glamping olarak çalıştı. İki senelik. 2014 senesinden beri hep aynı şekilde başladık."

K3. "2014' ten beri faaliyette. Ondan önce çadır kampı tarzında bir şeydi. İsmi de ..... 'di. Ama biz konsepti komple değiştirdik."

K4. "....., işletme hayatına 1980 yılında camping olarak başladı. O yıllarda kendi kulvarında Türkiye'deki sayılı işletmelerden biriydi. Anne ve babamızın emeklilik hayalleri olarak hayata geçti, ... olarak ticari hayatına başlayan tesis bugün adıyla hizmet veriyor."

K5. "2011' den beri glamping olarak yeni kuruldu."

Katılımcılara, işletmeleri için "Sezonluk bir işletme midir?" sorusu yöneltilmiş, bunlardan K1, K3 ile K4'ün bulunduğu üç işletmenin sezonluk olarak hizmet verdiği, K2 ve K5'in bulunduğu diğer iki işletmenin de bütün yıl turistlere glamping hizmeti vermeye devam ettiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar ise aşağıda verilmiştir:

K1. "Şimdilik sezonluk evet. Bu temmuz açıcaz, ekime kadar şimdilik böyle."

K2. "Bütün yıl açık."

K3. "Sezonluk bir oteldir."

K4. "..... sezonluk bir işletme. Her yıl 1 Mayıs tarihinde açılıp, sezonun ve iklim şartlarının gidişatına göre 1-15 Ekim tarihleri arasında kapanıyor."

K5. "Sürekli açık."

Katılımcıların bulunduğu işletmelerde, glamping hizmeti olarak hangi hizmetlerin ne şekilde verildiğini tespit etmek amacıyla katılımcılara, "Glamping bir işletme olarak verdiğiniz hizmetler nelerdir?" sorusu yöneltilerek cevaplamaları istenmiştir. Genel olarak yurt çadırlarının ve bungalov evlerin varlığından bahsedilmiş, işletmeden işletmeye dizayn ve döşemelerin farklılık gösterdiği gözlemlenmiş ve bununla birlikte yine işletmeden işletmeye aktivitelerin de değiştiği görülmüştür. Birbirine benzerlik ve birbirinden farklılık gösteren bu hizmet ve aktivitelere ise katılımcılar şu şekilde cevap vermişlerdir:

K1. "Glamping olarak yaptığımız yurt çadırları. Lüks bir otelin içinde ne varsa çadırların içinde de var. Bungalov evlerimiz de var. İçerde duşu, banyosu, kliması, dolabı, buzdolabı yani aradığımız bir konforlu odada ne varsa çadırlarda da var. Tema olarak çok farklı iki tema var. İngiliz tarzı ve Osmanlı tarzı. Şimdilik bu şekilde."

K2. "Portakal bahçesi boş boş duruyordu, biz de ne yapabiliriz diye düşündük. Benimailem Hollanda' da. Orda da çadırlar var çok güzel. Biz de çadırları koyduk. Portakal bahçesinin içinde çadırlar var. Herkes istediği gibi yemek yapıyor, mutfak, yatak odaları, her şey var. Kahvaltı, akşam yemeği vermiyoruz biz. Herkes kendi hazırlıyor. Mutfak ortak değil. Apart gibi. Çadırlarda iki tane yatak var, banyo var, mutfak var."

K3. "Çadır, bungalovlarımız var, dinlenmeye ait alanlarımız var. Güzel bir mekânasahibiz. Çadırların tuvaletleri ve banyoları çadırın dışından ünite şeklindedir. Normalde altı tane daha bungalovlarımız var. Çadırlarla altı bungalovun üç tane duşu tuvaleti beraber kullanılıyor. Ortak alan."

K4. "Glamping bildiğiniz gibi müşterilerine butik, lüks, şık kamp hayatı yaşatmayı hedefler. Yani misafirlerimiz hem doğanın kalbinde olmak, şehirden ve medeniyetten uzak olmak, hem de konaklamaları sırasında belirli bir konfora sahip olmak isterler. Beş yıldızlı otellerden sıkılan orta üst sınıfa hizmet veririz. Biz ..... 'da misafirlerimize cam tavanlı odalarda konaklama imkânı, restoran, yüzme havuzu, özel plaj, snack bar, düzenlenen doğaya yönelik aktiviteler (bisiklet, kano, yürüyüş, fotoğraf turları, tekne turları gibi) ile hizmet veriyoruz."

K5. "Bizde sadece çadır ve bungalov var. Ortak değil. Tabi ki evlerin içersinde bir yemek yapma durumu söz konusu değil ama restoranda yemeklerini yiyorlar. Odaların içerisinde tuvaletleri, banyoları var. Çadır evler tek oda şeklindedir. Bungalov evler de aslında tek oda şeklindedir. Fakat çift kişilik yatak ve oturma grubu arasında televizyon bir bölme oluşturmuş iki oda havası veriyormuş gibi gözükmektedir. Onun haricinde aralarında metre kare farkı vardır. Çadır evler yedi metre kare daha küçüktür bungalov evlere göre. Çadır evlerin ön cephesi pimapen ve cam etrafı branda, bungalov evlerin ön cephesi pimapen cam etrafları ahşap ile kaplı. Onun haricinde aralarında pek bir fark yok. Dizayn farkı var sadece. Bungalovun içerisinde ne varsa işte klima seti, televizyonu, mini buzdolabı, saç kurutma, tuvaleti, banyosu, ısıtıcısı, parke, balkon, masası, sandalyesi, göl manzarası çadır evlerde de mevcut olup ayriyeten bungalov evlerde olmayan üç tane jakuzili çadır evimiz bulunmaktadır. Bizim bu sene aktivitelerimizde göl üzerinde Kızılderili kanularımız mevcut. Kanı kiralayabiliyorlar misafirlerimiz. Dağ bisikletleri mevcut. Dağ bisikleti kiralayabiliyorlar. Trekking yapabiliyorlar. Onun haricinde ücretsiz olarak olta takımı, balık tutma aktivitelerinden

yararlanabilirler.”

Katılımcılara yöneltilen “İşletmenize yıllık ortalama kaç turist gelmektedir?” sorusunu K1 sürekli bir çıkış olduğunu söyleyerek sezonluk hizmet veren işletmesi için ortalama 600-700 kişi olduğunu, diğer sezonluk hizmet veren iki işletmeden K3 ortalama 500 ile 1000 kişi arasında değiştiğini, K4’ün de 5000-6000 kişi ağırladıklarını söylerken, bütün yıl boyunca açık olan ve hizmet veren diğer iki işletmeden K2 bir yıl için 50-60 kişinin, K5’in de ortalama 2000 kişinin geldiğini söylemişlerdir. Aşağıda katılımcıların soru için verdikleri cevaplar yer almaktadır:

K1. “Ortalama 600-700 kişi, üç ya da dört ayda. Bizim ilk senede yaptığımız iş ile geçen seneki işimiz arasında hep bir çıkış var.”

K2. “Bir yılda 50-60 civarında müşteri oluyor.”

K3. “Ortalama 500 ile 1000 kişi arasında değişiyor.”

K4. “Yıllık ortalama 5000-6000 kişi ağırlarız.”

K5. “Ortalama olarak 2000 kişi.”

Türkiye’de glamping hizmeti veren işletmelere en çok yerli mi yabancı mı turistlerin geldiğini öğrenmek için katılımcılara bu kez “İşletmenizde ağırlıklı olarak yerli turistler mi yabancı turistler mi konaklamaktadır?” sorusu sorulmuş, K1, K2 ve K3’ün olduğu işletmelerde yerli turistlerin varlığı ile birlikte yabancı turistlerin yerli turistlerden daha fazla olduğu, buna karşılık K4 ile K5’in bulunduğu işletmede yerli turistlerin yabancı turistlerden daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların verdiği bilgiler şu şekildedir :

K1. “Kamp yapmayı herkes sever. Bizim kültürümüze biraz yabancı. Ama yabancılarda bu var. O yüzden onlar daha iyi biliyorlar. Yabancılar daha çok.”

K2. “Yerli de var. Karışık. Ama yerlilere göre daha fazla yabancılar var. Onlar internette Booking.com’ dan görüyorlar.”

K3. “Çoğunluk yabancı.”

K4. “% 95 yerli turiste hizmet veriyoruz. Bu oran 2017 sezonu için daha da yükselecek gibi duruyor.”

K5. “Şimdi, bizim konaklamamıza yerli turistler geliyor ağırlıklı olarak. Dışarıdan gelenler tabî ki var.”

Türkiye’de glamping hizmetini almaya gelen yerli ve yabancı bu turistlerin nerelerden geldiğini tespit etmek için katılımcılara “En çok hangi ülkeden veya şehirden turist gelmektedir?” sorusu yöneltilmiştir. Bunun üzerine glamping için hizmet almaya gelenlerin başında ağırlıklı olarak Türk, İngiliz, Alman, Rus, Fransız turistlerin olduğu, Hollanda, Avusturya, Amerika gibi ülkelerden ve İzmir, İstanbul, Ankara, Aydın, Bursa illerinden yerli ve yabancı turistlerin geldiği görülmüştür. Katılımcıların bu soru ile ilgili değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir:

K1. “İngiliz ve Türkler.”

K2. “İngiliz, Alman, Rus.”

K3. “Genelde İngiliz geliyor, Alman geliyor, hepsi geliyor, Fransız geliyor, İsrail geliyor.”

K4. “Misafirlerimiz ağırlıklı olarak İzmir, İstanbul, Ankara, Aydın, Bursa illerinden geliyorlar.”

K5. "Şu şekilde söyleyebiliriz. Hollanda, Almanya, Avusturya, Belçika, İsveç, İspanya, Amerika buralardan da gelen oluyor."

Glamping hizmetinden yararlanan turistlerin sahip olduğu özelliklerini öğrenmek ve bir turist profili belirlemek istenmiş, çalışmanın katılımcılarına "İşletmenize gelen turist profilleri nasıldır?" sorusu yöneltilmiştir. Genel olarak bakıldığında orta ve üst gelire sahip turistlerin, kalabalıktan ve yoğunluktan kaçmak ve dinlenmek için glamping gibi doğal ortamlarda hizmet veren doğa ile iç içe ortamları tercih eden, orta yaş grubu ile genç turistlerin glamping hizmetini tercih ettiği görülmektedir. İşletmelerine gelen turist profillerini katılımcılar şu şekilde ifade etmişlerdir:

K1. "Kültürlü, yeni jenerasyondan kişiler."

K2. "Paralı olan müşteriler. Çünkü pahalı oluyor. Ama doğayı sevenler de geliyor, dinlenmek isteyen, hareketli insanlar geliyor."

K3. "Aşırı eğitimli, yrd. doç., prof. dr., iki üç tane tesis sahibi yani şirket sahipleri. Yani o yoğunluktan kaçıp geliyor o insanlar."

K4. "İşletme yapısı itibarıyla orta ve orta üst yaşa hitap eder. Ancak son yıllarda gençler ağırlık kazanmaya başladı. Orta üst gelir sınıfına sahip insanları ağırlıyoruz. Bankacılar, öğretim görevlileri, avukat ve doktorlar ağırlıkta diyebiliriz."

K5. "Şimdi şöyle söyleyeyim. Bizim fiyatlarımız yüksek işin açıkçası. Ondan dolayı zaten bir defa parası olan geliyor ama bu demek değildir ki her parası olan değil, doğayı özellikle seven. Çünkü parası olanlar beş yıldızlı otellerden artık yani bıkmış insanlar. Daha çok bu tarz yerlere ihtiyaç duyan kişiler geliyor. Balayına mesela özellikle."

Katılımcılara yöneltilen sorulardan diğeri ise "Turistler verilen glamping hizmetinden memnun kalmaktalar mı?" sorusudur ve katılımcılar, çoğunluk olarak turistlerin verilen glamping hizmetlerinden memnun kaldığını ifade etmişlerdir. K1 ve K2, turistlerden işletmesi ve glamping hizmeti için hiç şikâyet almadıklarını belirtirken, K3 ve K5, hizmetten memnun olmayan turistlerin de varlığından bahsetmiş, K4 ise bu soruya cevap vermenin taraflı olacağını söyleyerek memnuniyet düzeyinin araştırılmasını araştırmacıya bırakmıştır. Bunun üzerine örnek verdiği sitelerden, turistlerin K4'ün işletmesi için yaptıkları yorumlar incelenmiş ve büyük çoğunluğunun fazlasıyla memnun kaldığı görülmüştür. Katılımcıların bu soru için verdikleri cevaplar aşağıdaki gibidir:

K1. "Güzel, şu ana kadar bir müşteriden bile şikâyet almadık."

K2. "Evet hepsi memnun oluyor. Daha hiç şikâyet almadım iki sene içinde. Herkes çok memnun. İki sene içinde gelenler tekrar geldiler ya da başka arkadaşlarını da gönderdiler. Tavsiye ediyorlar çünkü ..... 'da bu tarz yok. Ahşap evler var. Çadırlar başka bir şey, müşteri gayet memnun."

K3. "Ertesi dönem gelmek isteyen çok, hizmet memnuniyeti insandan insana değişiyor. Genel olarak iyi yani."

K4. "Bununla ilgili vereceğimiz cevap taraflı olacaktır. Bu sebeple bizimle ilgili yapılan olumlu ve olumsuz yorumlara tripadvisor, ekşi sözlük vb. gibi sitelerden ulaşabilirsiniz."

K5. "Tabi ki %90-95 memnuniyet var. Geri kalan %10-15 ister istemez illaki siz de takdir edersiniz ki herkesi memnun etmek biraz zor olur."

Glamping hizmetini tercih eden turistlere bakıldığında çoğunluğunun doğayı seven kişiler olmasının yanında maddi olarak da iyi gelire sahip olan kişiler olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Buna göre bu turistlerin işletmenin vermiş olduğu glamping hizmeti için pahalı bulup bulmadıklarını öğrenmek amacıyla katılımcılara, “Turistler glamping için verilen hizmete karşılık ücreti pahalı buldukları oluyor mu?” sorusu sorulmuş ve işletmeden işletmeye farklılık gösterdiği görülmüştür. Katılımcıların bu soru ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

K1. “Ücreti pahalı bulmuyorlar.”

K2. “Yok. Çünkü zaten yabancıların kendi ülkelerinde de çadırlar var. Daha pahalı oluyor. Onlara göre Türkiye’de fiyatlar daha uygun oluyor.”

K3. “Yerli turiste göre biraz pahalı geliyor ama yabancı turiste göre ucuz geliyor. Bayramda ücretleri 150 euro ya kadar çıkıyorum. İki kişilik yarım pansiyon 300 euro fiyatında. Bazı yerli turistlere pahalı geliyor, bazılarına ucuz geliyor.”

K4. “Elbette misafirlerimiz arasında verdiğimiz hizmeti pahalı bulanlar var. Ancak genel kanı hak ettiği fiyatları talep eden bir işletme olduğu yönündedir.”

K5. “Ortalama yılda geceleme sayısı olarak şöyle diyebiliriz 1300, 1500 arası. Normal şekilde pahalı bulunmuyor. Ama Türk müşterilerden istisnai olarak pahalı bulanlar da oluyor.”

Çalışmaya katılan işletmelerdeki turistlerin konaklama sürelerini belirlemek için “İşletmenizde turistler ortalama ne kadar kalmaktadırlar ya da kalabilirler? İşletmenizin belirlemiş olduğu herhangi bir alt sınır var mıdır?” soruları katılımcılara yöneltilmiş ve katılımcıların verdiği cevaplardan yine işletmeden işletmeye farklılıkların olduğunu göstermiştir. Katılımcıların görüşleri aşağıdaki gibidir:

K1. “İlk senemizde genelde 1 gün kalıyorlardı denemek için. 1 gün 2 gün idi. Biz geçen sene en az 2 gün kalınacak diye kendimiz bir uygulama başlattık. Onu da uyguladık açıkçası. 1, 2 gün kalan çok nadir 1, 2 kişi. Geçen sene 1 hafta kalan oldu, 2 hafta kalan oldu, 10 gün kalan oldu, 5 gün kalan oldu, 3 gün kalan oldu. Yavaş yavaş bu süre artıyor, artmaya da başladı. Bulduğum bölge de önemli tabii. Yani 2

hafta gelen bir insan 1 hafta kalıp burada 1 hafta .....’de kalabiliyor. İki ortamı da bir anda yaşayabiliyor. Gelen misafirlerimize 2 gün dememizin sebebi bir günde buranın atmosferini çok fazla yaşayamayacağını söylememizden. Ama bu sene 1 hafta kalan da var 5 gün kalacak olanlarda var.”

K2. “En az 1 hafta kalıyorlar. Bazen 2, 3 hafta da kalabiliyorlar. Biz de sınırlama yok 2, 3 gün diye.”

K3. “En az 3 gün en fazla 1 hafta.”

K4. “.....’a gelen konuklarımız ortalama 3-4 gün konaklama yapıyorlar. Fazlası sıkıcı olabilir.”

K5. “Yok. Bizim öyle bir kısıtlamamız yok. 1 gecede kalabilirler 1 haftada kalabilirler.”

Son olarak katılımcılara “Bir önceki döneme göre turist sayısında ve kârlılıkta bir artış ya da azalış oldu mu? Ayrıca sizin eklemek istediğiniz, bir fikir ya da glamping ile ilgili söylemek istediğiniz şeyler var mıdır?” soruları sorulmuştur. Katılımcılar ilk soru için aşağıdaki gibi cevap verirken:

K1. “Geçen seneye göre %70-%80 oranında bir artış var. Burayı daha önce bilenler artık öğrenmiş oldu. Bir tecrübe yaşamış oldu. O yüzden rakam artıyor.”

K2. “2015’te arttı. Çünkü ilk sene kimse tanımyordu. Haberleri yoktu. Yeni başlamıştık. 2015’te kârlılığımız daha fazla arttı.”

K3. "Önceki dönem, geçen sene iki tane kriz geçirdi bu ülke. Bir kârlılık falan yok. Ama hizmeti yüksekte yukarda tutup bir şeyler yapmaya çalışınca kârlılık oluyor. Bu sene de çok bir beklentimiz yok, ülkenin durumundan dolayı."

K4. "İşletmemizde yıllardır ağırladığımız misafir sayısı pek değişmiyor. Ancak geçtiğimiz yıl memur izinlerinin dondurulduğu dönemde 7-8 gün kadar bir düşüş yaşadık, sonrasında tekrar toparladı."

K5. "Evet bir artış ve kârlılık söz konusu."

İkinci olarak yöneltilen soruya K2 ve K3 söylemek istedikleri herhangi bir şeyin olmadığını belirtmişler ve diğer üç katılımcı K1, K4 ve K5 ise bu soru ile ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir:

K1. "Yurt çadırları ile Türkiye'de olmayan bir olayı yapmaya çalıştım. Değişik bir olay ve değişik bir işletmecilik. İnsanların artık 5 yıldızlı otellerden sıkıldığını düşündüğümüz için değişik bir olay yapmaya çalıştık. Doğayla baş başa, insanların rahat edebileceği, kapıyı açtığı zaman havuzuyla, ormanın sessizliğinde, sessiz sedasız güzel bir yer. Bunları biz kendimiz ve kendi araştırmalarımız ile yaptık.

İnsanların aklına çadır deyince dört tane demiri dikip üzerine de muşambadan, naylon gibi bir şey çekip öyle bir şey zannediyorlar. Açıkçası biz burada tecrübe ediniyoruz. Çünkü daha önce yaptığımız bir olay değil. Bunları da biz yaparken ilk senemizde acaba kışın ne olur rüzgârdan etkilenir mi, içeri yağmur girer mi diye bunları öğrendik. Ama bu sene nasıl olur bilmiyorum. Rezervasyonlarımız iyi gidiyordu ama bizden kaynaklanmayan bir olay."

K4. "Glamping, Türkiye'de şayet yatırımcı desteği görürse istikbali çok açık bir kulvar. Turizm algısı sadece Türkiye'de değil bütün dünyada değişiyor. İnsanlar birbirine benzeyen 5 yıldızlı otellerden sıkıldılar. Daha orijinal konaklama tesisleri arıyorlar. Şayet güzel fikirler finansman bulabilirse Türkiye'de glamping, önümüzdeki 1 yıl içinde büyük bir sıçrama gerçekleştirecektir. Bu tip işletmelerin

artması özellikle zengin kuzey Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye turist çekecektir. Ancak böyle küçük glampingleri destekleyecek ve yurtdışından turist getirecek yine küçük acentalara ihtiyaç vardır."

K5. "Bu sene mayıs sonu itibari ile bitirmeyi planladığımız biyolojik yüzme havuzu projemiz var. Burada kamusal alanda yani otel tarzı yerlerde bir ilk olacak Türkiye'de. Biyolojik yüzme havuzunun özelliği oradaki havuz olacak. Bir yüzme alanı bir de jenerik alan olacak. Bu alanda bitkiler olacak ve bu bitkiler suyu kendileri temizleyecek. Yani dışarıdan bir kimyasal, klor ekleme söz konusu değil. Biyolojik bir havuz olacak."

Sonuç

Katılımcılara yönlendirilen toplam 18 araştırma sorusu ile yeni turizm trendi glampingin, Türkiye'de hizmet veren otel işletmelerinde ne zamandan beri var olduğu, glamping olarak turistlere ne tür hizmetlerin verildiği, hizmeti alan turistlerin profillerinin belirlenmesi, çoğunlukla Türkiye'ye glamping hizmeti almaya gelen turistlerin hangi ülkelerden veya şehirlerden geldiği, turistlerin glamping hizmetinden memnun kalıp kalmadıkları ve işletme sahip ve yöneticilerinin bu konudaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şunlardır:

- Türkiye’de turistlere glamping hizmeti veren işletmelerin sektörde en az 2 yıllık en fazla kamp olarak hizmete başlayarak günümüze kadar gelen 20 yıllık bir deneyime sahip olduğu görülmüştür.
- Glamping hizmeti veren toplam 5 işletmeden 3’ü sezonluk olarak turistlere hizmet verirken, bu işletmelerden diğer ikisi bütün yıl turistlere glamping hizmeti vermeye devam etmektedir.
- Türkiye’de glamping olarak verilen hizmetlere bakıldığında işletmeden işletmeye farklılık göstermekle birlikte yurt olarak adlandırılan çadırlar ve bungalov tarzı evler ortaklık göstermektedir. İşletmeden işletmeye bu çadırların ve bungalov evlerin içinde bulunan eşyaları ve dizaynları farklılaşmaktadır. Bazı işletmelerde yemek yeme yerleri, duş alanları vb. hizmetler ortak olarak verilirken bazı işletmelerde bu hizmetler kişiye özel olarak sunulmaktadır. Ayrıca farklılık gösteren diğer bir konu ise yürüyüş, kano, bisiklet, balık tutma, tekne turları gibi aktivitelerdir.
- Glamping hizmetinden yararlanmaya gelen turistlerin ortalama olarak sayıları en az 50 kişi ile en fazla 2000 kişi arasında yine işletmeden işletmeye farklılık göstererek değişmektedir.
- Glampinge katılan turistlerin çoğunluğunu yabancı turistler oluşturmakla beraber yerli turistlerinde fazla olduğu görülmektedir.
- Glamping işletmelerini en çok Türk, İngiliz, Alman, Rus, Fransız turistlerle, Hollanda, Avusturya, Amerika gibi ülkelerden ve İzmir, İstanbul, Ankara, Aydın, Bursa illerinden yerli ve yabancı olarak turistler ziyaret etmektedir.
- İşletmelere glamping hizmeti almaya gelen turist profilleri; “kültürlü ve eğitimli kişiler”, “orta ve üst gelire sahip kişiler”, “orta-orta üst yaşa sahip bireyler ile yeni jenerasyondan kişiler”, “5 yıldızlı otellerde konaklamaktan sıkılanlar”, “doğayı ve kamp yapmayı seven, hareketli kişiler”, “yoğun ve yorucu işlerde çalışanlar” olarak belirlenmiştir.
- Türkiye’de verilen glamping hizmetinin ücreti, genel olarak turistler tarafından pahalı bulunmamakla birlikte bazı yerli turistler tarafından pahalı bulunduğu tespit edilmiştir.
- Glamping hizmetini almak için Türkiye’deki işletmelerde turistlerin kalma süreleri işletmeden işletmeye farklılık göstermiş, bu süre bazı işletmelerde en az 1 gün olarak belirlenirken bazı işletmelerde en fazla 3 haftaya kadar çıkabildiği görülmüştür.
- Türkiye’de glamping hizmeti alan turistlerin çoğunluğunun verilen glamping hizmetinden memnun kaldığı belirlenmiştir.
- İşletmelerin, bir önceki seneye göre turist sayılarında ve işletme kârlılığında artış olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Akıncı, Z. ve Sönmez, N. (2015). Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26 (1).
- Birdir, K., Unur, K. ve Dalgıç, A. (2015). Türkiye ve Dünya’da Kamping ve Yeni Bir Ürün Turistik Olarak ‘Glamping, *1. Eurisia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, 2, 171-172.
- Boscoboinik, A. ve Bourquard, E. (2012). Glamping and Rural Imaginary, *In: Hana Horáková, Andrea Boscoboinik (eds.) From Production to Consumption. Transformation of Rural Communities. Münster: Lit Verlag*, 157-162.

- https://www.academia.edu/6876395/Glamping_and_Rural_Imaginary, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2017.
- Brochado, A. ve Pereira, C. (2017). Comfortable Experiences in Nature Accommodation: Perceived Service Quality in Glamping, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 17, 78.
- Brooker, E. ve Joppe, M. (2013). Trends in Camping Outdoor Hospitality-An International Review, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 3-4, 4.
- https://www.academia.edu/3827207/Trends_in_camping_and_outdoor_hospitality_An_international_review, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2017.
- <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221307801300008X>, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2017.
- https://www.researchgate.net/publication/243532954_Trends_in_camping_and_outdoor_hospitality-An_international_review, Erişim Tarihi: 18 Ocak 2017.
- Brooker, E. ve Joppe, M. (2014). Entrepreneurial Approaches to Rural Tourism in the Netherlands: Distinct Differences, *Tourism Planning&Development*, 11(3), 348-349.
- Cole, S. (2014). Passages and Destinations: A Tourism Studio Road to Rural Development, *Housing and Society*, 41(2), 324-325.
- <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/08882746.2014.11430633?needAccess=true>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2017.
- Ergüven, M. H., Yılmaz, A. ve Kutlu, D. (2015). Turistik Ürün Çeşitlendirme Bağlamında Hibrit Turizm: Glamping Örneği, *International Journal Of Social Science*, 41(2), 256-257.
- http://www.jasstudies.com/Makaleler/488945651_16Yrd.%20Do%C3%A7.%20Dr.%20Mehmet%20Han%20ERGUVAN1.pdf, Erişim Tarihi: 18 Aralık 2016.
- https://www.academia.edu/25395633/TUR%C4%B0ST%C4%B0K_%C3%9CR%C3%9CN_%C3%87E%C5%9E%C4%B0TLEND%C4%B0RME_BA%C4%9ELAMINDA_H%C4%B0BR%C4%B0T_TUR%C4%B0ZM_GLAMP%C4%B0NG_%C3%96RNE%C4%9E%C4%B0, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2017.
- Kerimbekova, A. (2010). *Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikası ve Kazakistan BURABAY Turizm Bölgesi İle İlgili Bir Uygulama* Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 4.
- Khalilov, T. (2009). *Turistik Ürün Çeşitlendirme Stratejisi Kapsamında Kongre ve Toplantı: Azerbaycan'da Gelişme Potansiyeli, Bakü Örneği*, Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 4.
- Kocaman, S. (2012). *Turistik Ürün Olarak Her Şey Dâhil Sisteminin Yaşam Seyrinin Analizi: Alanya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1.
- Kuş Saillard, E. (2006). *NVivo8 ile Nitel Araştırma Projeleri*. http://www.academia.edu/9092986/NVivo8_ile_Nitel_Ara%C5%9Ft%C4%B1rma_Projeleri, Erişim Tarihi: 14 Mart 2017.
- Lane, B. ve Kastenholz, E. (2015). Rural Tourism: The Evolution of Practice and Research Approaches – Towards a New Generation Concept ?, *Journal of Sustainable Tourism*, 23(8-9), 1138.
- Milohnic, I. ve Bonifacic, J. C. (2014). Global Trends Affecting Camping Tourism: Managerial Challenges and Solutions, *University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management*, 388-389.
- http://www.fthm.uniri.hr/files/Kongresi/THI/Papers/2014/THI_May2014_380to393.pdf, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2017.
- Sakacova, K. L. (2013). *Glamping- Nature Served On Silver Platter*, Master's Thesis, Aalborg University, 2.

Sarkım, M. (2007). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turistik Ürün Çeşitlendirme Politikaları ve Antalya Örneği*, Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 156.

Shirani, F., Butler, C., Henwood, K., Parkhill, K. ve Pidgeon, N. (2015). I'm Not a Tree Hugger, I'm Just Like You': Changing Perceptions of Sustainable Lifestyles, *Environmental Politics*, 24(1), 69.

Surdu, A. C. (2014). *How Can Social Media Be Used As A Communication Channel Between Hospitality Providers And Customers, In Synergy With Other Chennels?*, Department of ICT Management and Design, Faculty of Technology, Policy and Management, Delft Universtiy of Technology, Thesis.

Taşkın, M. (2006). *Ortaöğretim Turizm Eğitiminde Staj ve İzmir İli Anadolu Otelcilik Turizm Meslek Liselerinde Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 14-15.

22 nd European Outdoor Trade Fair (2015) http://www.outdoor-show.com/odwAssets/daten/presseberichte/pdf/OD_pressebericht_488.pdf, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2017.

Glamping Nedir? Beş Yıldızlı Otellerden Sıkılan Avrupalı Gezinlerin Ortaya Çıkarttıkları Yepyeni Ve Farklı Bir Tatil Anlayışı Glamping. (2017, 19 Ocak). Erişim adresi: <https://tr.pinterest.com/pin/409053578627845179>

Glamping Holiday History. (2017, 19 Ocak). Erişim adresi: <http://www.dorsetcountryholidaysandevents.co.uk/history-of-glamping.php>

What is Glamping?Travel That Transforms You. (2017, 20 Ocak). Erişim adresi: <http://www.glamping.com/what-is-glamping/>

History of the Glamping Movement. (2017, 20 Ocak). Erişim adresi: <http://www.glamping.com/blog/history-of-the-glamping-movement>

The History of Glamping. (2017, 20 Ocak). Erişim adresi: <http://countryglampingholidays.co.uk/History-of-Glamping.php>

The History of Glamping. (2017, 20 Ocak). Erişim adresi: <http://www.worldtoddler.com/2016/02/the-history-of-glamping.html>

ECONOMICS

Muhasebe Meslek Mensuplarının Kobi TFRS Hakkındaki Düşünceleri Ve Farkındalık Düzeyleri: Gaziantep Örneği*

Opinions and Awareness Levels of Members of the Accounting Profession about Sme TFRS: Gaziantep Example

Murat KARAHAN*

Öz

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK) 2009 yılında küçük ve orta büyüklükteki kuruluşların (KOBİ) ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanan Uluslararası Mali Raporlama Standardını yayımlamıştır (KOBİ UFRS). KOBİ UFRS, (a) kamusal hesap verme sorumluluğu olmayan ve (b) genel amaçlı mali tablo çıkaran kuruluşların raporlama ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla dizayn edilmiştir. KOBİ UFRS küçük şirketlerin ihtiyaçları ve imkânları için tasarlanan 230 sayfalık kendi içinde yeterli bir standarttır. Türkiye'de ise KOBİ UFRS' nin ilk olarak Temmuz 2012'de (ulusal yönetmeliğe çevrildiği ve dâhil edildiği şekliyle) zorunlu olması gerektiğine karar verilmiş ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından KOBİ'ler için Türkiye Finansal Raporlama Standardı (KOBİ TFRS)" ismiyle yayınlanmıştır. KOBİ'ler için uyarlanmış olan KOBİ TFRS' nin ülkemizde uygulanması açısından en önemli vazifeyi bu standartların uygulayıcıları olmaları açısından muhasebecilik mesleğini yürüten meslek mensupları üstlenmektedir. Bu açıdan çalışma kapsamında; Gaziantep'te faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki düşüncelerinin ve farkındalık düzeylerinin hazırlanan Anket yardımıyla ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Gaziantep'te faaliyette bulunan 200 muhasebe meslek mensubuna ulaşılmak istenmiş ancak bunlardan sadece 104'üne ulaşılabilmektedir. Bu 104 meslek mensubunun KOBİ TFRS hakkındaki görüşleri ve farkındalık düzeyleri ankete vermiş oldukları cevaplar ışığında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, KOBİ TFRS, Muhasebe Meslek Mensupları, Muhasebe Standartları

Abstract

In 2009, the International Accounting Standards Board (IASB) issued the Universal Financial Reporting Standard (UFRS for SMEs) prepared in line with the needs of small and medium sized enterprises (SMEs). SME UFRS is designed to meet the reporting requirements of organizations which (a) do not have publicly accountability responsibility and (b) issue general purpose financial statements. SME UFRS is a 230-page self-sufficient standard designed for the needs and possibilities of small companies.

In Turkey, it was decided that SME UFRS should be mandatory first in July 2012 (as converted and included in national regulation) and it is published by Turkish Accounting Standards Board (TMSK) for SMEs with the title called "Turkish Financial Reporting Standards" for SMEs (KOBİ TFRS).

The most important duty for the application of the SME TFRS adapted for SMEs in our country falls into the members of the accounting profession in terms of the fact that they are the enforcers of these standards. In this respect, with this study it was aimed to measure the opinions about the SME TFRS and the level of awareness of the accounting professionals operating in Gaziantep with the help of a questionnaire prepared. Within this scope, it was desired to reach 200 accounting professionals operating in Gaziantep, but only 104 of them could be reached. The opinions and awareness levels of these 104 professionals on SME TFRS were evaluated in the light of the answers they gave to the survey.

Keywords: SME, SME TFRS, Accounting Professionals, Accounting Standards

Giriş

Son yıllarda yaşanan ekonomik gelişmeler ve bu doğrultuda firmaların hızla globalleşmesi sonucunda dünya genelinde ortak bir finansal raporlama sisteminin oluşturulması ve uygulanması yönünde bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı giderebilmek için dünya genelinde, birbiriyle uyumlu ve tüm ülkelerde kullanılabilir ortak bir finansal raporlama standardının oluşturulması yönünde çabalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Mali raporlama uyumlaştırma alanındaki bu durum dünya borsasında listelenen büyük şirketler için çözülmüş

* Bu çalışma daha önce I. Uluslar arası Sosyal Bilimler Kongresi İKSAD 11-14 Mayıs 2017 tarihinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

* Yrd.Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü, karahan@gantep.edu.tr

durumdadır. Mali tablolarını ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri'ne (GAAP) göre hazırlayan ABD şirketleri dışında pek çok ülkede listelenen büyük şirketlerin konsolide veya bireysel mali tabloları için kullanılan detaylı Uluslararası Mali Raporlama Standartları (UFRS) bulunmaktadır (Bohusova ve Svoboda, 2016).

Global anlamda bir muhasebe standardı olarak UFRS, esasen, sermaye piyasasının gelişen performansını (Daske vd., 2008), ve doğrudan yabancı yatırımları çekmeyi (Gordon Loeb ve Zhu, 2012) hedefleyen finans sektörünün izlenmesi için oluşturulan bir araç olarak benimsenmesini ekonomik açıdan incelemiştir. Tek bir küresel muhasebe standartları setini destekleyenler, ülkelerin UFRS kullanılarak hazırlanan mali tabloların gelişmiş karşılaştırılabilirliğinin ekonomik sonuçlarından faydalanacağını ve dolayısıyla daha iyi işlev gören sermaye piyasasına götüreceğini öne sürmektedir (Barth, Landsmann, ve Lang, 2007).

Muhasebe standartlarının uluslararasılaşması ile ilgili yazınlar UFRS' nin küresel finans mimarisinin istikrarının sağlanmasına yardımcı olduğunu (Arnold, 2012), kurumsal ve yabancı sermayenin çekilmesinde bir araç olarak işlev gördüğünü ve ekonominin genel işleyişini geliştirmek için küresel menkul kıymetler borsalarını bir düzenleme yöntemi sağladığını ileri sürmektedir.

Ancak, dünya genelindeki bütün ticari işletmelerin yalnızca düşük bir kısmı listelenmiş büyük girişimleri temsil eder. Diğerleri ise küçük veya orta-çaplı şirketlerdir (KOBİ). KOBİ'ler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinde en hayati ve önemli olan kuruluşlar olarak kabul edilir; onlar ekonomik gelişim ve büyüme için bir omurga olarak hizmet etmekte ve istihdam, modernizasyon, inovasyon ve girişimcilik ruhu için çok önemli bir faktörü ifade etmektedir (Mamdouh, 2015). Kobiler birçok ülkede faaliyetlerin % 99'undan fazlasını temsil eden, faaliyet gösterdikleri ülkelerde istihdama önemli derecede katkı sağlayan ve dünyada GSYİH' nin yarısından fazlasını gerçekleştiren kuruluşlardır.

Ancak Kobilerin bu büyük önemine karşın kendilerine has muhasebe ve finansal uygulamalarının eksikliği ve muhasebe ve finansal uygulamalar hakkında çok az bilgiye sahip olmalarından dolayı çeşitli güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Allee ve Yohn, 2009). Ayrıca, globalleşen dünyada işletmelerin hızla uluslararasılaşması KOBİ'ler için ayrı bir finansal raporlama standardını zorunlu kılmıştır.

Bu kapsamda oluşan ihtiyaç doğrultusunda, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, mali tablolarını IAS/IFRS'ye göre hazırlama zorunluluğu bulunmayan şirketler için uluslararası kabul edilebilir muhasebe standartlarının geliştirilmesi için yetkili kılınmıştır. 2009 yılında, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK) küçük ve orta büyüklükteki kuruluşlar (KOBİ) gereksinimleri göz önüne alınarak düzenlenen Uluslararası Finansal Raporlama Standardını yayımlamıştır. KOBİ UFRS, (a) halka açık şirketler gibi kamuya açıklama yapmayacak olan ve (b) genel amaçlı mali tablo çıkaran kuruluşların gereksinimleri doğrultusunda tasarlanmıştır. KOBİ UFRS küçük şirketlerin ihtiyaçları ve imkânları için tasarlanan 230 sayfalık kendi içinde yeterli bir standarttır (Bohusova ve Svoboda, 2016).

Dünyada ki birçok yerde olduğu gibi Türkiye'de de işletmelerin büyük bölümünü KOBİ'ler oluşturmaktadır. Bu nedenle KOBİ'lerin ihtiyaç duymuş olduğu ve 2009 yılında yayınlanan KOBİ UFRS Türkiye' de ilk olarak Temmuz 2012'de (ulusal yönetmeliğe çevrildiği ve dâhil edildiği şekliyle) KOBİ UFRS' nin zorunlu olması gerektiğine karar vermiştir. Ancak, uygulama 2014'e kadar ertelenmiş (Albu, vd., 2013) ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından KOBİ'ler için Türkiye Finansal Raporlama Standardı (KOBİ TFRS)" ismiyle yayınlanmıştır (Ayhan, 2014). Ancak KOBİ'ler için uyarlanmış olan KOBİ TFRS' nin ülkemizde uygulanması açısından en önemli vazife bu standartların uygulayıcıları olmaları açısından muhasebecilik mesleğini yürüten meslek mensuplarına düşmektedir. Bu açıdan

çalışma kapsamında; Gaziantep'te faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık düzeylerinin hazırlanan Anket yardımıyla ölçülmesi amaçlanmıştır.

Literatür Çalışması

Literatür incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ve KOBİ'ler için hazırlanmış olan KOBİ UFRS uygulamaları hakkındaki farkındalık düzeyinin ölçülebilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası birçok çalışma mevcuttur. Yapılan bu çalışmalar özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoğunluk göstermektedir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir;

Joshi vd., (2008) Bahreynli muhasebe profesyonellerinin küresel muhasebe standartlarının gelişimi ve uygulanmasıyla ilişkili önemli sorunlar hakkındaki düşüncelerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışma kapsamında elde edilen bulgular, UFRS için detaylı bir uygulama rehberine artan bir talep olacağını, Ayrıca, milliyetçiliğin de UFRS' nin küresel olarak benimsenmesine büyük bir engel olmaya devam edebileceğini göstermektedir.

Erdoğan ve Dinç (2009) Muhasebe meslek mensuplarının TFRS'den ne düzeyde haberdar olduklarının tespit edilmesi amacıyla Türkiye'nin tüm bölgelerinden rastgele olarak seçilen illerinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarına uygulanan anket sonucunda meslek mensuplarının önemli bir bölümünün standartlar konusunda yetersiz oldukları tespit edilmiştir.

Gençtürk vd., (2011) Türkiye'deki KOBİ'lerin UFRS ve KOBİ'ler için hazırlanan KOBİ UFRS'ye ne düzeyde hazır olduklarını muhasebe mesleğini icra eden meslek mensuplarının üzerinde yapılan farkındalık anketi yardımıyla değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında, Isparta, Antalya ve Burdur gibi farklı illerde mesleğini icra eden muhasebe meslek mensuplarının, KOBİ TFRS'nin muhasebe mesleğine katkısı hakkında olumlu düşüncelere sahip oldukları, KOBİ TFRS ile ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip oldukları ve ankete katılan meslek mensuplarının vermiş oldukları yanıtların demografik özelliklerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kurcan, Uyar ve Tetik (2011) Muhasebe meslek mensuplarının TFRS ile ilgili düşüncelerinin araştırıldığı çalışma kapsamında, Antalya ve Alanya illerinde muhasebe meslek mensuplarının gerek uluslararası gerekse ulusal muhasebe standartları hakkında bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu ve standartları karmaşık ve uygulanması güç olarak algıladıkları tespit edilmiştir.

Koroğlu ve Doğan (2012) meslek mensuplarının TFRS hakkındaki bilgi seviyeleri ve TFRS hakkındaki düşüncelerinde herhangi bir fikir ayrılığının olup olmadığını tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışma kapsamında, meslek mensuplarının TFRS konusunda bilgilerinin yeterli olmadığı tespit edilmiştir.

Sykianakis vd., (2012) UFRS uygulamaları sonucu fayda ve maliyetlerin değerlendirildiği çalışma kapsamında Yunanistan'da faaliyet gösteren firmaların finans yöneticilerinin UFRS uygulamaları sonucu fayda ve maliyetleri hakkındaki düşüncelerini belirlemek üzere bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma neticesinde elde edilen bulgular katılımcıların büyük bir kısmının UFRS'nin uygulanmaya başlamasıyla birlikte firmaların yayınlamış olduğu finansal raporların kalitesinin arttığını düşünmelerine rağmen UFRS uygulamalarına ilişkin maliyetler hakkında ciddi endişe taşıdıkları tespit edilmiştir.

Özkan ve Özşahin (2012) Meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki düşüncelerini ve demografik özelliklerine göre herhangi bir görüş farklılığının olup olmadığını ortaya koymak amacıyla Kayseri'de aktif olarak muhasebe mesleğini icra eden kişiler üzerinde

yaptıkları araştırma sonrasında bu kişilerin KOBİ TFRS'nin uygulanmaya başlaması ile birlikte işletmelerin raporlama faaliyetlerini daha şeffaf bir şekilde gerçekleştireceğini, hazırlanan finansal tabloların güvenilirliğinin artacağını, muhasebede birliğinin sağlanacağını ve muhasebe mesleğinin öneminin artacağı kanaatini taşıdıkları tespit edilmiştir.

Arsoy ve Bora (2012) KOBİ TFRS'yi uygulayacak olan işletmelerin güçlü-zayıf yönleri ile tehdit ve fırsatları belirlemeye yönelik Bursa ilinde gerçekleştirilen çalışma kapsamında, KOBİ TFRS'ye yönelik SWOT analizi yapılmıştır. Bu kapsamda muhasebe mesleğini icra eden meslek mensuplarının KOBİ'lerin kurumsallaşabilmesi açısından KOBİ TFRS' nin önemli olduğu kanısında olduklarını tespit etmişlerdir.

Bunea vd., (2012) Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) için hazırlanan finansal raporlama esaslarına ilişkin Romen muhasebe meslek profesyonellerinin tutumunu belirlemek amacıyla yapılan çalışma kapsamında elde edilen bulgular Katılımcıların yarısından fazlasının mevcut düzenlemelerin KOBİ'ler için yeterli düzeyde basitleştirme sağlamadığını düşündüğünü göstermektedir. Dolayısıyla bu kurumlar için daha basitleştirilmiş bir raporlama sistemine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Ancak çok az sayıda bir katılımcı topluluğu KOBİ'ler için UFRS' nin bu günkü şeklinin yeterli olduğunu düşündüğü ve bu düşünceye sahip olan katılımcıların KOBİ UFRS hakkında doğru tespit yapabilecek düzeyde yani 10 yıla ulaşan bir mesleki tecrübeye sahip katılımcılardan oluştuğu görülmektedir.

Hatunoğlu vd., (2013) TFRS'ye geçiş noktasında KOBİ'lerin, finansal tablolar üzerinde standartların etkisine ilişkin değerlendirmelerinin araştırılması amacıyla Kahramanmaraş'ta bulunan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler üzerinde yapılan anket çalışması kapsamında bu işletmelerin muhasebe yöneticilerinin standartlar hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, fakat standartların faydaları hususunda olumlu düşünceler taşıdıklarını belirlemişlerdir.

Fidan ve Cinit (2013) Yapmış oldukları çalışmada 1 Ocak 2013 öncesinde TFRS ve KOBİ'ler için hazırlanan KOBİ TFRS ile ilgili muhasebe meslek mensuplarının, mesleki tecrübe sürelerine göre bilgi düzeylerini ve genel düşüncelerini tespit etmeyi amaçlamışlar ve çalışmaları neticesinde muhasebe meslek mensuplarının, eğitim düzeyi, cinsiyet, yaş, çalışma şekli ve mesleki tecrübe gibi değişkenler açısından istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterdiğini belirlemişlerdir.

Phan vd., (2013) UFRS' nin Vietnam da uygulanma ve adaptasyon süreciyle alakalı sorunlara ilişkin muhasebe profesyonellerin düşüncelerinin tespit edilmeye çalışıldığı çalışma neticesinde elde edilen bulgular, Vietnamlı muhasebe profesyonellerinin UFRS' nin uygulanması sonucu elde edilecek potansiyel faydalar konusunda olumlu düşünceye sahip olduğunu, ayrıca UFRS' nin uygulanması sürecinde maliyetlerin ve zorlukların farkında olduklarını ve bu nedenle UFRS' ye geçişin kademeli bir şekilde olması gerektiği görüşünü desteklediklerini göstermektedir.

Albu vd., (2013) Türkiye, Romanya, Çek cumhuriyeti ve Macaristan'dan oluşan dört gelişmekte olan ekonomi de yer alan paydaşların (hazırlayıcılar, denetçiler, düzenleyiciler, meslek örgütleri ve kullanıcılar) finansal raporlama hakkındaki algılarının tespit edilmesi amacıyla hazırlanan çalışma kapsamında bu dört ülkede de KOBİ'ler için hazırlanan KOBİ UFRS uygulamalarının desteklendiği belirlenmiştir.

Bengü, Özdemir ve Çelik (2014) Muhasebe mesleğini icra eden meslek mensuplarının TFRS'ye karşı yaklaşımlarını ve bu kişilerin TFRS' den beklentilerinin neler olduğunu Niğde ilinde yapmış oldukları anket çalışmasıyla ölçmeyi amaçlamışlardır. Bu çalışma sonucunda, daha fazla tecrübeye sahip olan meslek mensuplarının güncellemesi sık yapılan standartlara adapte olma sürecinde çeşitli problemlerle karşı karşıya kalabilecekleri ve mesleğini icra eden bu kişilerin diğer mesleklere mensup olan kişiler kadar değer görmediği kanaatinde oldukları

belirlenmiştir. Ayrıca, meslekle ilgili mevzuat ve yönetmelikleri takip eden meslek mensuplarının yeniliklere adapte olmakta zorlandıkları tespit edilmiştir.

Yel ve Erdem (2015) Çalışmada, Bolu ilinde aktif olarak muhasebecilik mesleğini icra eden meslek mensuplarının tam set UFRS ile ilgili farkındalık düzeylerinin anket yardımıyla tespit edilmesi amaçlanmış ve Araştırma kapsamında meslek mensuplarının tam set UFRS ile ilgili farkındalık düzeylerinin genel anlamda yüksek olduğu, bununla beraber tam set UFRS hakkındaki bilgi ve beklenti seviyelerinin de yüksek olduğu belirlenmiştir.

Materyal ve Yöntem

Bu bölümde araştırmanın amacı, kapsamı ve örneklem büyüklüğünün saptanması, araştırmada kullanılan veri toplama yöntemi ve anket formunun hazırlanmasına ilişkin bilgiler ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın Amaç ve Kapsamı

Bu çalışma kapsamında Gaziantep'te faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık düzeyinin tespit edilmesi amaç edinmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle Doğu Avrupa ülkeleri ve bazı gelişmekte olan ülkeler de bu tür çalışmaların gerçekleştirildiği görülmüştür. Ülkemizde de benzer çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak, Gaziantep ilinde gerçekleştirilmiş bu tür bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle, Gaziantep ilinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensupları üzerine bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Kısıtları

- Araştırma bulguları, Gaziantep'te faaliyette bulunan muhasebe meslek mensupları ile sınırlıdır.
- Araştırmanın bulguları, Gaziantep'te faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının görüşleri ile sınırlıdır.
- Araştırmada incelenen "Muhasebe Meslek Mensuplarının KOBİ TFRS Hakkındaki Farkındalık Düzeyi" uygulanan anket kapsamı ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırma, ankette yer alan sorularla sınırlandırılmıştır.

Veri Toplama Metodu

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket uygulamasına başvurulmuştur. Anket toplam 2 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, Katılımcıların yani 'Muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerinin belirlenmesine, ikinci bölüm ise bu kişilerin KOBİ TFRS hakkındaki Farkındalık düzeyinin tespitine yönelik sorulardan oluşmaktadır. Anket formunun hazırlanmasında literatürde yer alan. Joshi, Bremser, ve Al-Ajmi (2008), Fidan ve Cinit (2013), Ayhan (2014), Uyar ve Güngörmüş (2013) gibi çalışmalardan faydalanılmıştır.

Örneklem Büyüklüğünün Saptanması

Bu çalışmanın evrenini, Türkiye'nin Gaziantep'te faaliyette bulunan tüm muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Evrenin tümüne ulaşmanın çok güç olması nedeniyle örnek kütle, evreni temsil etme yeteneği nedeniyle tercih edilmiştir. Bu kapsamda, tesadüfi olmayan kolayda örneklem alma yöntemi kullanılarak Gaziantep'te faaliyette bulunan 104 muhasebe meslek mensubu üzerinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma anketindeki her bir soru, hipotez olarak ele alınmış ve hipotezler analiz edilirken, farklı demografik özellikler açısından ele alınan grupların birbirlerinden istatistiksel

olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine dair bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda belirlenen hipotezler tablo 1' de gösterilmektedir;

Tablo 1: Araştırmanın hipotezleri

H₁: Muhasebe meslek mensuplarının Tam setten ayrı olarak KOBİ'ler için TFRS'nin çıkartılmasını doğru buluyorum ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır. .
H₂: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS setinin zorunlu olmasının ülkemiz ekonomisine olumlu katkıda sağladığını düşünüyorum ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₃: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₄: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS muhasebe uygulamalarını ve mesleğin gelişimini olumlu etkilemektedir ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₅: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'ye uygun hazırlanmış finansal tabloları anlamak ve kıyaslamak daha kolay olacaktır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₆: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'nin uygulanması ile birlikte mali tablolar şeffaflaşmaktadır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₇: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS kullanıcıların ihtiyaçları gözetilerek hazırlanmıştır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₈: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS meslek mensuplarının iş yükünü artıracaktır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₉: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS meslek mensuplarının inisiyatif kullanmasını kısıtlamaktadır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₀: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'nin teknik altyapısını anlayıp yorumlayacak eğitmen/eğitimi meslek mensubu sayısı yeterlidir ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır. .
H₁₁: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ standartlarının eğitimi Lisans düzeyinde ayrı bir ders olarak verilmelidir ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₂: Muhasebe meslek mensuplarının Ülkedeki öğrenci ve muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS konusunda eğitilmesi sorundur ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₃: Muhasebe meslek mensuplarının TÜRMOB tarafından KOBİ TFRS'nin uygulanması konusunda eğitimler verilmelidir ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₄: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS ile ilgili teorik bilgi düzeyim yeterlidir ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₅: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'yi kendi çabaları ile öğrenebileceklerini düşünüyorum ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₆: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS ile ilgili eğitimlere ve seminerlere sürekli olarak katılıyorum ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₇: KOBİ TFRS'ler hakkında örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri v.b. yayınların sayısı yeterlidir ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₈: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS ilke ve uygulamalarını zor, karmaşık ve uygulanması güç olarak tanımlıyorum ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₁₉: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS, yönetimde kurumsallaşmayı sağlamaktadır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.
H₂₀: Muhasebe meslek mensuplarının Ülkemizde uygulanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile KOBİ TFRS uyum içindedir ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂₁: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂₂: Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde standartların karmaşıklığı önemli bir engel oluşturmaktadır ifadesi ile oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 2: Katılımcıları demografik özellikleri

Cinsiyet	N	%	Yaş	N	%
Bay	80	76,9	18-25	10	9,6
Bayan	24	23,1	26-35	46	44,2
Toplam	104	100	36-45	34	32,7
			46 ve üzeri	14	13,5
			Toplam	104	100
Eğitim Düzeyi	N	%	Unvan	N	%
Önlisans	17	16,3	SMMM	88	84,6
Lisans	69	66,3	YMM	16	15,4
Lisansüstü	18	17,3	Toplam	104	100,0
Toplam	104	100,0	Çalışma Şekli	N	%
			Bağımlı	42	40,4
			Bağımsız	62	59,6
			Toplam	104	100,0
Mesleki Tecrübe	N	%	KOBİ TFRS Mükellefine Sahip Olma	N	%
0-5	17	16,3	Evet	33	31,7
6-10	43	41,3	Hayır	71	68,3
11-15	24	23,1	Toplam	104	100,0
16-20 ve üzeri	20	19,2	KOBİ TFRS' Uygulamalarına Yönelik Çalışmanın Yapılması	N	%
Toplam	104	100	Evet	30	28,8
			Hayır	74	71,2
			Toplam	104	100,0

Araştırmanın Bulguları

Hipotez testlerine geçmeden önce, katılımcıların kişisel (demografik) bilgilerinden hareketle, frekans (yüzde) analizi gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar tablo 2'de verilmiştir. Ayrıca, Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeyine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Bulguları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Özellikleri

Çalışma kapsamında, öncelikle muhasebe meslek mensuplarının demografik özellikleri incelenmiş bunun neticesinde elde edilen bulgular tablo 2'de verilmiştir.

Yukarıda yer alan tablo 2'de muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine ilişkin bulgular verilmiştir. Buna göre çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının %76,9'u Erkek, %23,1'i bayandır. Yaş dağılımları incelendiğinde katılımcıların %44,2'sinin 26-35 yaş aralığında ve %32,7'sinin 36-45 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların çok büyük bir kısmını orta yaş düzeyindeki muhasebe meslek mensuplarının oluşturduğu ifade edilebilmektedir. Eğitim düzeylerinde ise %66,3 oranla Lisans mezunu muhasebe meslek mensuplarının çoğunlukta olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının %84,6'sını SMMM'lerin oluşturduğu ve %59,6'sının ise bağımsız olarak çalıştığı belirlenmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının mesleki tecrübeleri incelendiğinde ise %41,3'nün 6-10 yıl arası tecrübeye sahip olduğu bunu 11-15 yıl arası tecrübeye sahip olan muhasebe meslek mensuplarının takip ettiği görülmüştür. Buna ek olarak katılımcıların %31,7'sinin KOBİ TFRS mükellefine sahip olduğu ve %28,8'nin KOBİ TFRS uygulamalarına yönelik çalışma yaptığı belirlenmiştir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeyi

Çalışma kapsamında muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık düzeylerini tespit etmeye yönelik hazırlanan ifadelere katılma oranları incelenmiş ve sonuçlar tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3: Muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeyine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma bulguları

Farkındalık	$\bar{x}$	S.S.
Tam setten ayrı olarak KOBİ'ler için TFRS'nin çıkartılmasını doğru buluyorum.	3,51	1,215
KOBİ TFRS setinin zorunlu olmasının ülkemiz ekonomisine olumlu katkıda sağladığını düşünüyorum.	3,59	1,146
KOBİ TFRS'ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır.	3,83	1,250
KOBİ TFRS muhasebe uygulamalarını ve mesleğin gelişimini olumlu etkilemektedir.	3,78	1,174
KOBİ TFRS'ye uygun hazırlanmış finansal tabloları anlamak ve kıyaslamak daha kolay olacaktır.	3,78	1,262
KOBİ TFRS'nin uygulanması ile birlikte mali tablolar şeffaflaşmaktadır.	3,94	1,245
KOBİ TFRS kullanıcıların ihtiyaçları gözeticilerle hazırlanmıştır.	3,34	1,326
KOBİ TFRS meslek mensuplarının iş yükünü artıracaktır.	3,50	1,351
KOBİ TFRS meslek mensuplarının inisiyatif kullanmasını kısıtlamaktadır.	3,38	1,233
KOBİ TFRS'nin teknik altyapısını anlayıp yorumlayacak eğitimci/öğretmen meslek mensubu sayısı yeterlidir.	2,68	1,185
KOBİ standartlarının eğitimi Lisans düzeyinde ayrı bir ders olarak verilmelidir.	4,04	1,292
Ülkedeki öğrenci ve muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS konusunda eğitilmesi sorundur.	3,70	1,214
TÜRMOB tarafından KOBİ TFRS'nin uygulanması konusunda eğitimler verilmelidir.	4,13	1,259
KOBİ TFRS ile ilgili teorik bilgi düzeyim yeterlidir.	3,38	1,193
Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'yi kendi çabaları ile öğrenebileceklerini düşünüyorum.	2,73	1,301
KOBİ TFRS ile ilgili eğitimlere ve seminerlere sürekli olarak katılıyorum.	2,57	1,356
KOBİ TFRS'ler hakkında örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri v.b. yayınların sayısı yeterlidir.	2,90	1,235
KOBİ TFRS ilke ve uygulamalarını zor, karmaşık ve uygulanması güç olarak tanımlıyorum.	3,13	1,191
KOBİ TFRS, yönetimde kurumsallaşmayı sağlamaktadır	3,66	1,067
Ülkemizde uygulanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile KOBİ TFRS uyum içindedir.	3,32	1,225
KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır.	3,35	1,147
KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde standartların karmaşıklığı önemli bir engel oluşturmaktadır.	3,41	1,274
KOBİ TFRS uygulaması zorunlu olması muhasebe uygulamalarının standartlaşmasına katkı sağlamaktadır.	3,74	1,269

Tablo 3'de verilen ifadeler katılma oranları incelendiğinde bazı dikkat çekici bulgular tespit edilmiştir. Buna göre; Muhasebe meslek mensuplarının "KOBİ TFRS'ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır" ifadesine 3,83'lük bir oranla, "KOBİ TFRS'nin uygulanması ile birlikte mali tablolar şeffaflaşmaktadır" ifadesine 3,94'lük bir oranla, "KOBİ standartlarının eğitimi Lisans

düzeyinde ayrı bir ders olarak verilmelidir" ifadesine 4,04'lük bir oranla ve "TÜRMOB tarafından KOBİ TFRS'nin uygulanması konusunda eğitimler verilmelidir ifadesine 4,13'lük bir oranla katıldıkları dikkat çekmektedir.

Ayrıca, Muhasebe meslek mensuplarının "KOBİ TFRS'nin teknik altyapısını anlayıp yorumlayacak eğitimci/öğretmen meslek mensubu sayısı yeterlidir" ifadesine 2'68, "Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'yi kendi çabaları ile öğrenebileceklerini düşünüyorum" ifadesine 2,73, "KOBİ TFRS ile ilgili eğitimlere ve seminerlere sürekli olarak katılıyorum" ifadesine 2,57 ve "KOBİ TFRS'ler hakkında örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri v.b. yayınların sayısı yeterlidir" ifadesine 2,90 gibi düşük oranlarla katıldıkları görülmüştür.

Normallik Testi

Araştırma problemindeki soruları açıklayabilmek için ilk olarak analiz yönteminin belirlenmelidir. Verilerin normal dağılım göstermesi durumunda farklılığı belirlemek için T-Testi veya Anova Testi gibi testler (parametrik testler) uygulanabilmektedir. Ancak verilerin normal dağılmaması durumunda; Mann-Whitney Testi, Wilcox Testi ya da Kruskal-Wallis Testi gibi testler (parametrik olmayan testler) uygulanmaktadır.

Tablo 4: Kolmogorov-Smirnov (K-S) ve Shapiro-Wilk testleri

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	Sd	P	İstatistik	Sd	p
Farkındalık	,104	104	,007	,979	104	,101

Elde edilen bulgulara göre verilerin anlamlılık değeri, Kolmogorov -Smirnov testi için 0,007 ($0,007 < 0,05$) iken Shapiro-Wilk testi için 0,101 ($0,101 > 0,05$) olarak tespit edilmiştir. Buna göre verilerin Shapiro - Wilk testine göre normal dağılım gösterdiği ifade edilebilmektedir. Ayrıca elde edilen çarpıklık (-0,452) ve basıklık (0,499) değerleri de verilerin normal dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Güvenirlilik Analizi

Sosyal bilimler araştırmalarında, ölçekler yoluyla hedeflenen bulguların ölçümlerinin tutarlı olup olmadığını, ya da ölçek maddeleri arasında tutarlılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda sıklıkla kullanılan analiz, güvenirlik analizidir (Gürbüz ve Şahin, 2014). Güvenirlik analizi, Cronbach alfa katsayısı ile ölçülmektedir. Alfa katsayısı, ölçekte bulunan soruların tek bir boyutta temsil edilip edilemeyeceğini gösteren ve 0 ile 1 arasında değer alması beklenen bir katsayıdır. Elde edilen değer 1'e yaklaştıkça, ölçümü yapılan faktöre ait soru kalıbının o kadar homojen bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen güvenirlik testi sonucu aşağıda yer alan tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Ölçeğe ait güvenirlik alfa katsayısı

No	Faktör	Farkındalık
23	Cronbach Alfa	0,850

Çalışmada kullanılan ölçeğin geneline ilişkin yapılan güvenirlik analizi sonucunda Cronbach'ın alpha değeri 0,850 olarak bulunmuş ve uygulanan anketin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

T testleri ve ANOVA Testleri

Normallik testi neticesinde verilerin normal dağılım gösterdiği anlaşılmıştır. Bunun sonucunda, araştırmada hipotezlerin test edilmesi için T testi ve Anova testi, gibi parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeylerinin Cinsiyet İle Olan İlişisini Gösteren Bağımsız Örneklem T Testi Sonucu

Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık düzeyini belirlemeye yönelik ifadelerinin cinsiyet gruplarına göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve bu kapsamda gerçekleştirilen bağımsız örneklem T Testi sonucu tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Farkındalık düzeylerinin cinsiyet ile olan ilişkisini gösteren bağımsız örneklem T testi

	Cinsiyet	N	Ortalama	S.S.	S.D.	T	p
KOBİ TFRS meslek mensuplarının iş yükünü arttıracaktır.	Bay	80	3,66	1,312	2,285	102	,024
	Bayan	24	2,96	1,367			
KOBİ TFRS'ler hakkında örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri v.b. yayınların sayısı yeterlidir.	Bay	80	2,74	1,230	-2,576	102	,011
	Bayan	24	3,46	1,103			
Ülkemizde uygulanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile KOBİ TFRS uyum içindedir.	Bay	80	3,19	1,202	-2,002	102	,048
	Bayan	24	3,75	1,225			

Bağımsız örneklem T Testi sonucuna göre muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerinin cinsiyet guruplarına göre sadece üç ifadeye anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; "(p= 0,024) anlamlılık değeri ile KOBİ TFRS meslek mensuplarının iş yükünü arttıracaktır, (p= 0,11) anlamlılık değeri ile KOBİ TFRS'ler hakkında örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri v.b. yayınların sayısı yeterlidir ve (p = 0,048) anlamlılık değeri ile Ülkemizde uygulanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile KOBİ TFRS uyum içindedir" ifadeleridir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeylerinin Yaş Grupları İle Olan İlişisini Gösteren Tek Faktörlü Varyans (ANOVA) Testi Sonucu

Tek Faktörlü Varyans Analizi sonuçlarına göre muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerini belirlemeye ilişkin ifadelerden yalnızca bir tanesinin yaş gruplarına göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre muhasebe meslek mensuplarının "KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadesi p = 0,021 anlamlılık değeri ile meslek mensuplarının yaş gruplarına göre farklılık göstermektedir.

Tablo 7: Farkındalık düzeylerinin yaş grupları ile olan ilişkisini ANOVA testi

Bağımlı değişkenler	Varyans'ın Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	P (Sig)
KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır.	Gruplar arası	12,488	3	4,163	3,383	,021
	Gruplar İçi	123,050	100	1,231		

Tek Faktörlü Varyans Analizi sonuçlarına göre tespit edilen anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde yer aldığını belirlemek amacıyla Post Hoc testlerinden Games-Howell testi kullanılmış ve test sonucu tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Yaş gruplarının farklılıklarını gösteren Games-Howell testi sonucu

	(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır.	46-55	18-25	,986	,391	,105
		26-35	,699*	,242	,029
		36-45	,109	,236	,967

Buna göre 46-55 yaş grubunda olan muhasebe meslek mensuplarının 26-35 yaş grubundaki muhasebe meslek mensuplarına göre ortalamalarının daha yüksek olduğu yani "KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadesine katılım oranının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeylerinin Çalışma Şekli İle Olan İlişisini Gösteren Bağımsız Örneklem T Testi Sonucu

Çalışma şeklinin muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık düzeyi ile ilişkisini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen bağımsız örneklem T Testi sonucunda muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekillerine göre farkındalık düzeylerini gösteren ifadelerden yalnızca "KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadesinin ($p= 0,007$) anlamlılık değeri ile bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 9: Farkındalık düzeylerinin çalışma şekli ile olan ilişkisini gösteren bağımsız örneklem T testi

	Çalışma Durumu	N	Ortalama	S.S.	S.D.	T	p
KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır.	Bağımlı	42	2,95	1,361	-2,768	64,744	,007
	Bağımsız	62	3,61	,894			

Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeylerinin Unvanları İle Olan İlişisini Gösteren Bağımsız Örneklem T Testi Sonucu

Muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerinin sahip oldukları unvanlar ile olan ilişkisini gösteren bağımsız örneklem t testi gerçekleştirilmiş ve sonucu aşağıda yer alan Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: Farkındalık düzeylerinin unvanları ile olan ilişkisini gösteren bağımsız örneklem T testi

	Unvan	N	Ortalama	S.S.	S.D.	T	p
Tam setten ayrı olarak KOBİ'ler için TFRS'nin çıkartılmasını doğru buluyorum.	SMMM	88	3,41	1,238	-2,447	25,788	,022
	YMM	16	4,06	,929			
KOBİ TFRS meslek mensuplarının iş yükünü artıracaktır.	SMMM	88	3,66	1,321	2,917	102	,004
	YMM	16	2,63	1,204			
Ülkemizde uygulanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile KOBİ TFRS uyum içindedir.	SMMM	88	3,16	1,240	-4,886	38,119	,000
	YMM	16	4,19	,655			

Gerçekleştirilen t testi sonucunda muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerinin sahip oldukları unvan guruplarına göre sadece üç ifadeye anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla; "(p= 0,022) anlamlılık değeri ile Tam setten ayrı olarak KOBİ'ler için TFRS'nin çıkartılmasını doğru buluyorum, (p= 0,04) anlamlılık değeri ile KOBİ TFRS meslek mensuplarının iş yükünü arttıracaktır ve (p = 0,000) anlamlılık değeri ile Ülkemizde uygulanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile KOBİ TFRS uyum içindedir" ifadeleridir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeylerinin Eğitim Durumu Grupları İle Olan İlişisini Gösteren Tek Faktörlü Varyans (ANOVA) Testi Sonucu

Muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerini belirlemeye ilişkin ifadelerinin eğitim düzeyi gruplarına göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek üzere gerçekleştirilen Tek Faktörlü Varyans Analizi sonucunda herhangi bir ifadeye eğitim düzeyi gruplarına göre anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeylerinin Deneyim Grupları İle Olan İlişisini Gösteren Tek Faktörlü Varyans (ANOVA) Testi Sonucu

Tek Faktörlü Varyans Analizi sonuçlarına göre muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerini belirlemeye ilişkin ifadelerden yalnızca iki tanesinin deneyim gruplarına göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 11: Farkındalık düzeylerinin deneyim grupları ile olan ilişkisini ANOVA testi

Bağımlı değişkenler	Varyans'ın Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	P (Sig)
KOBİ TFRS'ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır.	Gruplar arası	15,015	3	5,005	3,431	,020
	Gruplar İçi	145,870	100	1,459		
KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır.	Gruplar arası	13,964	3	4,655	3,829	,012
	Gruplar İçi	121,574	100	1,216		

Yukarıda tablo 11'de gösterilen bulgulara göre muhasebe meslek mensuplarının "KOBİ TFRS'ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır" ifadesi p = 0,020 anlamlılık değeriyle ve KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadesi p = 0,012 anlamlılık değeri ile meslek mensuplarının deneyim gruplarına göre farklılık göstermektedir.

Tek Faktörlü Varyans Analizi sonucunda tespit edilen anlamlı farklılığın hangi gruplarda yer aldığını belirlemek için Post Hoc testlerinden olan Tukey testi kullanılmış ve test sonucu tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12: Deneyim gruplarının farklılıklarını gösteren Tukey testi sonucu

	(I) Deneyim	(J) Deneyim	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	P
KOBİ TFRS'ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır.	6-10	0-5	,491	,346	,490
		11-15	,881*	,308	,026
		16-20 ve üzeri	,756	,327	,102

Buna göre 6-10 yıl deneyime sahip olan muhasebe meslek mensuplarının 11-15 yıl deneyime sahip olan muhasebe meslek mensuplarına göre ortalamalarının daha yüksek olduğu yani "KOBİ TFRS"ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır" ifadesine katılım oranının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tek Faktörlü Varyans Analizi sonuçlarına göre "KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadesinde tespit edilen anlamlı farklılığın hangi gruplar içerisinde yer aldığını belirlemek için Post Hoc testlerinden Games-Howell testi kullanılmış ve test sonucu tablo da verilmiştir.

Tablo 13: Deneyim gruplarının farklılıklarını gösteren Games-Howell testi sonucu

	(I) Deneyim	(J) Deneyim	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	P
KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır.	16-20 ve üzeri	0-5	,950*	,336	,039
		6-10	,880*	,268	,010
		11-15	,367	,300	,615

Tablo 13'de verilen Games-Howell testi sonucuna göre 16-20 yıl ve üzeri deneyime sahip olan muhasebe meslek mensuplarının 0-5 yıl ve 6-10 yıl deneyime sahip olan muhasebe meslek mensuplarına göre ortalamalarının daha yüksek olduğu yani "KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadesine katılım oranının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Sonuç

Çalışma kapsamında Gaziantep'te faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık seviyeleri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen anket uygulamasına toplam 104 muhasebe meslek mensubu katılmıştır. Çalışmada öncelikle muhasebe meslek mensuplarının demografik özellikleri incelenmiş bunun neticesinde şu bulgular elde edilmiştir; Çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının %76,9'u Erkek, %23,1'i bayandır. Yaş dağılımları incelendiğinde %44,2'sinin 26-35 yaş aralığında ve %32,7'sinin 36-45 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeylerinde ise %66,3 oranla Lisans mezunu muhasebe meslek mensuplarının çoğunlukta olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının %84,6'sını SMMM'lerin oluşturduğu ve %59,6'sının ise bağımsız olarak çalıştığı belirlenmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının mesleki tecrübeleri incelendiğinde ise %41,3'nün 6-10 yıl arası tecrübeye sahip olduğu bunu 11-15 yıl arası tecrübeye sahip olan muhasebe meslek mensuplarının takip ettiği görülmüştür. Buna ek olarak katılımcıların %31,7'sinin KOBİ TFRS mükellefine sahip olduğu ve %28,8'nin KOBİ TFRS uygulamalarına yönelik çalışma yaptığı belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında ayrıca muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık düzeylerini tespit etmeye yönelik hazırlanan ifadelerle katılma oranları incelendiğinde elde edilen bazı dikkat çekici bulgular şu şekildedir;

Muhasebe meslek mensuplarının "KOBİ TFRS'ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır" ifadesine 3,83'lük bir oranla, "KOBİ TFRS'nin uygulanması ile birlikte mali tablolar şeffaflaşmaktadır" ifadesine 3,94'lük bir oranla, "KOBİ standartlarının eğitimi Lisans düzeyinde ayrı bir ders olarak verilmelidir" ifadesine 4,04'lük bir oranla ve "TÜRMOB tarafından KOBİ TFRS'nin uygulanması konusunda eğitimler verilmelidir" ifadesine 4,13'lük bir oranla katıldıkları dikkat çekmektedir.

Ayrıca, Muhasebe meslek mensuplarının "KOBİ TFRS'nin teknik altyapısını anlayıp yorumlayacak eğitimci/öğretmen meslek mensubu sayısı yeterlidir" ifadesine 2'68, "Muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'yi kendi çabaları ile öğrenebileceklerini düşünüyorum" ifadesine 2,73, "KOBİ TFRS ile ilgili eğitimlere ve seminerlere sürekli olarak katılıyorum" ifadesine 2,57 ve "KOBİ TFRS'ler hakkında örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri v.b. yayınların sayısı yeterlidir" ifadesine 2,90 gibi düşük oranlarla katıldıkları görülmüştür.

Çalışma kapsamında son olarak muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık düzeyini belirlemeye yönelik ifadelerle katılma düzeylerinin demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiş olup elde edilen bulgular şu şekilde özetlenmiştir;

Muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerinin cinsiyet gruplarına göre incelenmesi sonucunda "KOBİ TFRS meslek mensuplarının iş yükünü artıracaktır, KOBİ TFRS'ler hakkında örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri v.b. yayınların sayısı yeterlidir ve Ülkemizde uygulanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile KOBİ TFRS uyum içindedir" ifadelerinin anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş yaş gruplarına göre ise "KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadesinin anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının çalışma şekillerine göre farkındalık düzeylerini gösteren ifadelerden yalnızca "KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadesi anlamlı bir farklılık gösterirken, Muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerinin sahip oldukları unvan gruplarına göre "Tam setten ayrı olarak KOBİ'ler için TFRS'nin çıkartılmasını doğru buluyorum, KOBİ TFRS meslek mensuplarının iş yükünü artıracaktır ve Ülkemizde uygulanan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile KOBİ TFRS uyum içindedir" ifadelerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Ayrıca Muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerini belirlemeye ilişkin ifadelerinin eğitim düzeyi gruplarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği buna karşın, Muhasebe meslek mensuplarının farkındalık düzeylerini belirlemeye ilişkin ifadelerden "KOBİ TFRS'ye uygun olarak hazırlanan mali tablolar, karar alıcıların daha doğru karar almalarına yardımcı olmaktadır ve KOBİ TFRS'nin uygulanması sürecinde, vergi sistemine uymayan düzenlemelerin varlığı önemli bir engel oluşturmaktadır" ifadelerinin meslek mensuplarının deneyim gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS'ye yönelik çalışmalarının yetersiz olmasına karşın KOBİ TFRS hakkındaki farkındalık düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu ifade edilebilir. Özellikle muhasebe meslek mensuplarının KOBİ TFRS hakkındaki eğitim ve bilgilendirme düzeylerinin yetersiz olduğunu ve bunun geliştirilmesi gerektiğini işaret eden ifadeler yüksek oranda katılmış oldukları dikkat çekicidir. Bu nedenle KOBİ TFRS hakkında bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinin gerek TURMOB gerekse Akademik çevreler tarafından daha yoğun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu sayede KOBİ TFRS uygulamalarında yaşanacak karmaşaların önüne geçilebileceği ve sürecin daha sağlıklı bir şekilde işletilebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Albu, vd.(2013) Implementation of IFRS For SMEs in Emerging Economies: Stakeholder Perceptions in the Czech Republic, Hungary, Romania and Turkey, *Journal of International Financial Management & Accounting* 24(2), 140-175.

- Allee K. D. ve Yohn T. L. (2009). "The Demand For Financial Statements in An Unregulated Environment: An Examination of The Production and Use of Financial Statements By Privately Held Small Businesses, *The Accounting Review*, 84 (1), 1-25.
- Arnold P. J. (2012). The Political Economy of Financial Harmonization: The East Asian Financial Crisis and The Rise of International Accounting Standards, *Accounting, Organizations and Society*, 37(6), 361-381.
- Barth M. E., Landsman W. R. ve Lang M. H. (2008). International Accounting Standards And Accounting Quality, *Journal of accounting research*, 46(3), 467-498.
- Bengü H., Özdemir F. S. ve Çelik, S. (2014). Niğde İlindeki Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlama Standartlarına Bakış Açılarının Ampirik Olarak Değerlendirilmesi, *Academic Review of Economics & Administrative Sciences*, 7(1).
- Bohusova Hana ve Svoboda Patrik.(2016), Possible Amendment to IFRS for SMEs due to New Approach to Operating Lease Reporting in Full IFRS: Effect on Financial Analysis Ratios in Air Cargo Transportation in the Czech Republic, *Rev. Integr. Bus. Econ. Res. Vol 5(1)* .
- Bunea S., Sacarin M. ve Mihaela, M. I. N. U. (2012). Romanian Professional Accountants' Perception on the Differential Financial Reporting for Small and Medium-Sized Enterprises. *Accounting and Management Information Systems*, 11(1), 27.
- Daske H., Hail L., Leuz C. ve Verdi R. (2008). Mandatory IFRS Reporting Around The World: Early Evidence On The Economic Consequences, *Journal of Accounting Research*, 46(5), 1085-1142.
- Erdoğan M. ve Dinç E. (2009). Türkiye Muhasebe Standartları ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 43, 154-169.
- Fidan M. E. ve Cinit H. (2013). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tecrübeleri İle Muhasebe Standartlarına Yönelik Algıları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Marmara Bölgesi Örneği, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim, 1-25.
- Gençtürk M., Karaman N. ve Yılmaz, T. (2011). KOBİ'ler İçin Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Değerlendirilmesi ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Farkındalık Düzeylerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 48(551), 77-92.
- Gordon L. A., Loeb M. P. ve Zhu W. (2012). The Impact of IFRS Adoption on Foreign Direct Investment, *Journal of Accounting and Public Policy*, 31(4), 374-398.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, *Ankara: Seçkin Yayıncılık*.
- Hatunoğlu Z., Uçaktürk M. ve Kılıcı M. (2013). Türkiye Finansal Raporlama Standartları'nın Bilinirlik Düzeyi Üzerine Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 51.
- Joshi P. L., Bremser W. G. ve Al-Ajmi, J. (2008). Perceptions of Accounting Professionals in the Adoption and Implementation of A Single Set of Global Accounting Standards: Evidence from Bahrain, *Advances in Accounting*, 24(1), 41-48.
- Köroğlu Ç. ve Doğan C. (2012). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Uyum Süreci ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi (Marmaris İlçesi Örneği), *World Of IFRS-UFRS Dünyası Dergisi*.
- Kurcan F., Uyar S. ve Tetik N. (2011). Meslek Mensuplarının UFRS'ye Bakış Açıları ve Farkındalık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU)/Journal of Accounting & Taxation Studies (JATS)*, 4(3).
- Mamdouh, Nermine Ahmed.(2015), The Potential Effect of the Implementation of the UFRS For Smes on the Credit Decision for Small Entities *Proceedings of 30th International Business Research Conference 20 - 22 April, Flora Grand Hotel, Dubai, UAE, ISBN: 978-1-922069-74-0*

Phan D. H. T., Mascitelli B. ve Barut M. (2013). Perceptions of accounting professionals towards international financial reporting standards (IFRS) in developing country: Evidence from Vietnam, *In World Business Institute, Proceedings of the 3rd Global Accounting, Finance, and Economics Conference*.

Sykianakis N., Naoum V. C. ve Tzovas C. (2012). The Perceptions of Managers of Greek Firms Regarding the Costs and Benefits Ensuing from the Adoption of International Financial Reporting Standards in Greece, *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 4(3), 59-74.

Özkan A. ve Özşahin F. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarının KOBİ Finansal Raporlama Standartları Hakkındaki Görüşlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 12(37), 47-68.

Yel T. ve Erdem M. S. (2015). Muhasebe Meslek Mensuplarının UFRS Hakkındaki Farkındalık Düzeylerinin Tespiti: Bolu İli Örneği, *International Journal Of Economic & Social Research*, 11(2).

Örgütlerde Mesleki Eğitim/Öğretim Faaliyetlerinin Çalışanların Terk Etme Eğilimine Etkisi: Türkiye'deki Uygulamalar Üzerine Bir Anket Araştırması

The Effect of Vocational Training/Education Activities on Employee Leaving Tendency in Organisations: A Survey-Based Research on Practices in Turkey

Özge DEMİRAL*

Öz

İş örgütlerinin sunduğu mesleki eğitim/öğretim (MEÖ) hizmetlerinin, çalışanların örgütlerini terk etme eğilimine etkisi üzerine iki farklı görüş bulunmaktadır. Ampirik olarak daha çok desteklenen olumlu yaklaşım, örgütlerin sağladığı MEÖ faaliyetlerinin, çalışanların örgütsel bağlılığını artırdığını ortaya koymaktadır. Daha çok teorik açıklamalarda yer verilen olumsuz yaklaşım ise, çalışanlara sunulan MEÖ hizmetlerinin onların işletmeyi terk etme eğilimlerini artırarak örgütlere, yüksek işgücü devrine bağlı yeni maliyetler yüklediğini savunmaktadır. Küresel yazında, her iki yaklaşımı da destekleyen çalışmalar bulunmakla birlikte, Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda, MEÖ hizmetlerinin muhtemel olumsuz etkilerinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu eksikliğe dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışma, örgütlerin sunduğu MEÖ faaliyetlerinin, çalışanların başka işletmelere yönelme eğilimini etkileyip etkilemediğini, Türkiye'nin imalat sanayii sektörlerinde faaliyet gösteren ve bir şekilde çalışanlarına MEÖ hizmeti sunmuş işletmeler örneğinde incelemektedir. Seçilen 25 işletmedeki 198 çalışandan elde edilen anket verileri ile yapılan farklı analiz sonuçları, MEÖ programlarının çalışanların işletmeyi terk etme eğilimini artırmadığını, aksine mesleki eğitim/öğretime örgütsel destek ve çalışanların mesleki eğitim/öğretimden tatmin düzeylerinin, çalışanların örgütlerini terk etme eğilimini azalttığını ortaya koymaktadır. Üstelik, çalışanların MEÖ isteği ile işletmelerini terk etme eğilimleri arasında anlamlı bir pozitif ilişki bulunmuştur. Tüm sonuçlar, MEÖ faaliyetlerinden hem işveren hem de çalışanların kazançlı çıkacakları hipotezini desteklemekte ve işletmelerdeki insan kaynakları birimlerinin MEÖ faaliyetlerini artırmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mesleki eğitim/öğretim, terk etme eğilimi, örgütsel bağlılık, tutmak için eğit/öğret.

Abstract

There are two different approaches concerning the effects of vocational training/education (VTE) services delivered by business organisations on employees' leaving tendencies. The positive approach, which is empirically well-supported as well, indicates that the VTE activities lead to increases in organisational commitments of employees. The negative approach, which is mostly restricted to theoretical explanations, predicts that the VTE services offered to employees charge high turnover-related new costs to organisations by increasing the leaving tendencies of employees. Even there are studies supporting both approaches in the global literature, the studies on Turkey seem to be ignoring the unfavourable impacts of VTE services. For the purpose of highlighting this negligence, utilising a sample of businesses those have been operating in Turkey's manufacturing sectors and somewhat have provided a VTE opportunity to their employees, this study examines whether or not the VTE activities of organisations influence employees' tendencies to leave current organisations for others. Results from several analyses based on a data set collected from 198 employees working in 25 businesses reveal that VTE programs do not cause any increase in employee leaving tendency, rather, it is found that the increases in the levels of organisational support for training and employee satisfaction with training tend to reduce the tendencies of employees to leave their organisations. Besides, a significant positive relationship is found between enthusiasms of employees for VTE and their leaving intentions. Overall results support the premise suggesting that VTE services benefit both employees and employers and thus the study underlines that the human resources departments in businesses need to enforce more VTE practices.

Keywords: Vocational training/education, leaving tendency, organisational commitment, train/educate to retain.

Giriş

Günümüzde, insan kaynakları yönetimi (İKY) uygulamaları üzerine gelişen hem yerli hem de yabancı yazında cevap aranan temel sorulardan biri, çalışanların örgütsel bağlılığını artırarak onların örgütlerini terk etme eğilimlerinin nasıl düşürüleceğidir (Newman vd., 2011). Bu akademik ilgi gerçekte, yüksek çalışan devir hızlarının ortaya çıkardığı ek maliyetleri de

* Yrd. Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, odemiral@ohu.edu.tr

dikkate alarak konuya özel bir ilgi gösteren uygulamacılara ve yöneticilere dayanmaktadır (Owens, 2006; Brum, 2007).

Çalışanların örgütlerini terk etme eğilimleri, farklı faktörler tarafından da etkilenmekle birlikte, büyük ölçüde onların örgütlerine ne kadar bağlı oldukları ile ilgilidir. Allen ve Meyer'in (1990) ve Meyer ve Allen'in (1991) öncü çalışmalarında, örgütsel bağlılığın farklı tanımları, içerikleri bakımından üç gruba ayrılmıştır. Buna göre, çalışanların örgütlerine bağlılığı, i) duygusal bağlılık, ii) devamlılık bağlılığı ve iii) normatif bağlılık içeriklerinden oluşmaktadır. Duygusal bağlılık, çalışanların örgütleri ile özdeşleşmesi, örgüt içi faaliyetleri ve rolleri tarafından şekillenmekte ve çalışanların psikolojik olarak örgütlerine bağlı olmalarını ifade etmektedir. Devamlılık içeriği ise örgütlerini terk etmenin çalışanlara getirdiği maliyetlerin onları örgüt içinde kalmalarına yöneltmesi ile gelişen bağlılıktır. Son olarak, normatif bağlılık, çalışanların örgütlerine karşı kendilerini borçlu hissetmeleri nedeniyle örgüt içinde kalma eğilimlerini ifade etmektedir.

Özellikle normatif bağlılık olmak üzere bu üç içeriğin de örgütlerin çalışanlarına yatırım yaptıkça artacağı açıkça görülmektedir. Bu yatırımlar içinde en önemlilerinden birisi de mesleki eğitim/öğretim (MEÖ) faaliyetleridir. Disiplinler arası, karmaşık ve kapsamlı bir kavram olan MEÖ, genel olarak, bir bireyin bilgi, tutum ve davranış ile yetenek ve yeterliliklerinde kalıcı gelişmeler ortaya çıkarmak için sistematik bir biçimde ve planlı olarak yürütülen faaliyetler bütünü biçiminde tanımlanabilmektedir (Hanaysha, 2015; He *vd.*, 2017). İş örgütleri için ise MEÖ faaliyetleri İKY birimlerinin temel fonksiyonları arasında görülmekte ve dar anlamda çalışanlara belirli bir görevi ya da işi nasıl yapacağını öğretilmesi için organize faaliyetler bütünü olarak ifade edilmektedir (Hazucha *vd.*, 1993; Kapp, 1999). Bu kapsamda, İKY'nin önemli bir faaliyeti olarak, MEÖ hizmetlerinin çalışanların örgütsel bağlılığını artırdığını ortaya koyan, farklı kültür ve ülkelerden farklı örnek ve yöntemlere sahip çalışmalar geniş bir yazın oluşturmuştur (*örn.* Delaney ve Huselid, 1996; Meyer ve Smith, 2000; Bartlett, 2001; Bulut ve Culha, 2011; Bashir ve Long, 2015; Khatri ve Gupta, 2015; Ismail, 2016).

Çalışanların örgütsel bağlılığı ve işletmelerini terk etme eğilimleri çok sayıda faktör tarafından farklı şekillerde etkilenmektedir: Çalışanların demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi *vb.*), iş örgütlerinin demografik özellikleri (yer-şehir, prestij, büyüklük *vb.*), işin ve çalışma ortamının kendi özellikleri (iş sözleşmeleri, iş güvenliği, iş-özel yaşam dengesi, ücret seviyesi, işe uygunluk, kariyer olanakları, adalet, çalışan ilişkileri *vb.*), iş piyasasının özellikleridir (alternatif iş ve işletmelerin varlığı, işsizlerin çoğunluğu, devlet müdahaleleri *vb.*) (Mowday *vd.*, 1979; Arnold ve Feldman, 1982; Arnold ve Davey, 1999; Lindbeck ve Snower, 2001; Brum, 2007; SHRM, 2016). Ayrıca diğer önemli bir faktör, örgütsel bağlılık ve terk etme eğilimlerinin grup davranışı gösteren çalışanlar arasında bulaşıcı olabileceğidir (Felps *vd.*, 2009).

Çalışanların örgütlerine bağlılığı, öncelikle işe devamsızlığı ve işgücü devir oranını azaltarak örgütlere avantajlar sağlamaktadır. Bunları zaman, enerji ve maliyet tasarrufu ile biçimlenen verimlilik takip etmektedir (Bartlett, 2001; Cheng ve Ho, 2001; Owens, 2006; Brum, 2007; Aberdeen Group, 2012). Dolayısıyla, çalışanların örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetleri arasındaki güçlü negatif ilişki ile bu ilişkinin örgütsel sonuçları önemli bir ilgi alanıdır (Becker ve Billings, 1993; Becker *vd.*, 1996; Newman *vd.*, 2011; Ismail, 2016).

Çalışanlara MEÖ olanakları sunuldukça, onların örgütsel bağlılığının artması ve çalıştıkları işletmeleri terk etme eğilimlerinin azalması üzerine kuvvetli bulgular bulunmakla birlikte diğer bir yaklaşım ise yüksek eğitimli/öğrenimli çalışanların kolaylıkla işletmelerini terk edebildiklerini vurgulamaktadır. Buna göre, MEÖ sürecine dahil olmuş ve yetenek/beceri seviyesi yüksek çalışanlar, beklenti ve tercihlerini yeterince karşılayamadığını düşündükleri örgütlerini kolaylıkla terk edebilmektedir. Üstelik çalışanlarına eğitim/öğretim harcaması

yapan örgütler, bu çalışanlarını, yüksek işgücü devir hızının getireceği yüksek maliyetler nedeniyle kaybetmek istememektedir. İş gücü devir hızına bağlı maliyetlerden kaçınmak için örgütler, MEÖ hizmetleri sunarak çalışanların örgütsel bağlılığını artırmak ya da MEÖ harcamalarını en aza indirmek seçenekleri arasında tercih yaparken zorluk yaşayabilmektedir. Örgütlerin MEÖ harcamalarını niye düşük tutma eğiliminde olduklarını da açıklayan işgücü devir maliyetleri, temelde *içeridekiler-dışarıdakiler* teorisine dayanmaktadır. Bu modelde, içeridekiler (mevcut çalışanlar) ile dışarıdakiler (işsizler) arasındaki ‘dışarıda tutma’ ve içeri girerek ‘yerini alma’ mücadelesinde, içeridekilerin konumları, işgücü devir maliyetleri tarafından korunmaktadır. Dışarıdakiler için ise, eğitim ve yetenek bakımından içeridekilerin alternatifi olabilme özellikleri belirleyici olmaktadır (Lindbeck ve Snower, 2001).

İşgücü devir maliyetleri, çıkar/rant ve üretim bakımından iki gruba ayrılabilir. Rant/çıkar temelli maliyetler, işten çıkarmanın neden olduğu tazminatlar, kıdem ödemeleri ve işten çıkarmaya ilişkin önceden haber verme zorunluluğu gibi işten çıkarmayı zorlaştıran yasal düzenlemelerin neden olduğu maliyetlerdir. Üretim temelli maliyetler ise çalışanları örgüt içinde verimli tutmak için katlanılması gereken maliyetlerdir. Bu maliyetler çalışanların bulunması ve işe alınmasından eğitilmesine kadar tüm maliyetleri kapsamaktadır (Lindbeck ve Snower, 2001). Bu tür yüksek maliyetler, işverenlerin çalışan değiştirme esnekliğini azaltabildiği gibi, dışarıdakilerin çalışmaya razı oldukları asgari koşulların ve sahip oldukları yeteneklerin seviyesine göre, mevcut çalışanların da pazarlık gücünü zayıflatabilmektedir.

Bu karmaşık İKY uygulamalarının dışında, özetle, işverenlerin sağladığı MEÖ olanaklarının çalışanların örgütlerini terk etme eğilimleri üzerine iki temel yaklaşım bulunmaktadır: Birinci görüş, MEÖ harcamalarının çalışanları örgüt içinde tutmak için önemli bir yol olduğunu öne sürerken, ikinci görüş, MEÖ faaliyetleri arttıkça çalışanların örgütlerini terk etme eğilimlerinin de artacağını savunmaktadır. İlk görüşe ampirik desteğin fazla olması bir yana, ikinci görüşte ifade edilen olumsuz etkinin özellikle yerli yazında yeterince incelenmediği görülmektedir. Söz konusu olumsuz etkiye ve özellikle yerli yazındaki ilgi eksikliğine dikkat çekmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, MEÖ faaliyetlerinin çalışanların işten ve işletmeden ayrılma eğilimlerini etkileyip etkilemediği Türkiye’nin imalat sanayii sektörlerinde faaliyet gösteren ve bir şekilde çalışanlarına mesleki eğitim/öğretim hizmeti sunmuş işletmeler örneğinde incelenmektedir. 25 işletmede çalışan 198 katılımcıdan elde edilen anket verilerini kullanan çalışmanın geriye kalan kısmında ilk olarak, örgütlerde MEÖ faaliyetleri ile çalışanların örgütsel bağlılığı ve örgütlerini terk etme eğilimleri arasındaki etkileşime ilişkin teorik açıklamalar ve Türkiye üzerine bulgular tartışılmaktadır. Devamında hipotezlerin, modellerin ve örneklem özelliklerinin tanıtılmasıyla araştırmanın kapsamı çizilmektedir. Demografik özelliklere ve regresyon analizi sonuçlarına göre bulgular sunulduktan sonra çalışma, örgütlerdeki İKY birimlerine ve konuya ilgili araştırmacılara yönelik öneriler kapsamında sonuçların tartışılması ile tamamlanmaktadır.

Teorik Açıklamalar ve Türkiye Üzerine Bulgular

Mesleki eğitim/öğretim (MEÖ) faaliyetlerinin örgütsel sonuçları üzerine teorik açıklamalar, sistematik olarak MEÖ olanakları sunan örgütlerin bu tür faaliyetlerde bulunmayan rakiplerine karşı rekabetçi avantajlar sağlayacağını ortaya koymaktadır (Tamkin, 2005). Bu avantajlar, günümüzün sürekli değişen iş çevresi ve iş yapma süreçlerine hızlı bir şekilde uyum sağlanabilmesinden kaynaklanmaktadır (Black ve Lynch, 1996; Cheng ve Ho, 2001; Tamkin, 2005). Dolayısıyla, çalışan örgütlerin aynı zamanda öğrenen örgütler biçimine dönüştürülmesinde, çalışanların MEÖ gereklilikleri bakımından sürekli güncellenmesi önemli görülmektedir (Hazucha *vd.*, 1993; Kapp, 1999).

İş verenlerin MEÖ hizmetleri, genel nitelikte ya da işe-özümlü olarak sunulabildiği gibi doğrudan yönetim yeteneklerinin geliştirilmesine ilişkin de olabilmektedir (Becker, 1993;

Hazucha *vd.*, 1993; Black ve Lynch, 1996; Longenecker ve Fink, 2005; Brum, 2007; Konings ve Vanormelingen, 2010). Ancak, eğitim/öğretim faaliyetlerinin işe-özü olarak sunulması durumunda, yani işletmelerin gerektiğinde yüksek maliyetlere katlanarak öğrettikleri mesleki beceriler, bu çalışanlar işletmelerini terk ettiklerinde kaybolmakta ve hatta bu eğitimli çalışanların yeniden istihdam edildiği diğer işletmeler için dışsal avantajlar sağlamaktadır. Bu durum, örgütlerin MEÖ faaliyetlerine neden fazla yatırım yapmadıklarını açıklar niteliktedir (Becker, 1993). Diğer taraftan, mesleki eğitim ile geliştirilen yetenek sadece çalışılan işletmeye özü ise bu çalışanın örgütünü terk etme eğiliminin daha az olması beklenmektedir (Brum, 2007).

MEÖ hizmetlerinin hem hizmetleri sunan örgütler için hem de hizmetleri alan çalışanlar için bu farklı etkileri, insan kaynakları yönetimi (İKY) birimlerine yeni fonksiyonlar da yüklemektedir. Bu kapsamda, örgütlerin İKY birimlerinin, çalışanları seçme, değerlendirme, terfi ettirme ve işten çıkarma gibi geleneksel faaliyetlerinin dışına çıkarak ayrıca çalışanların bilgi ve becerilerini sürekli eğitim yoluyla güncellemeleri ve geliştirmeleri gerekliliği kendini göstermektedir (Delaney ve Huselid, 1996; Cheng ve Ho, 2001; SHRM, 2015; SHRM 2016). Örgütlerin sunmuş olduğu MEÖ faaliyetleri, spesifik bir teknik, genel yönetim becerileri ya da kişisel gelişim üzerine olabilmektedir. Bu eğitimler ise kalabalık sınıflarda bir eğitmen ya da öğretmenin kontrolünde, bire bir, bilgisayar ya da internet ağlarını kullanarak, yaparak öğrenme ya da gözlemleme gibi farklı biçimlerde yürütülebilmektedir (Schmidt, 2004; Longenecker ve Fink, 2005; Brum, 2007; Ismail, 2016).

Kayıp Bağ: Mesleki Eğitim/Öğretim ve Çalışan Hareketliliği İlişkisi

Örgütler, bir yandan çalışanlarını eğitime ve öğretme faaliyetlerine yatırım yaparken diğer taraftan da bu eğitimli çalışanlarını ellerinde tutmaya çalışmaktadır. İlgili yazındaki güçlü bulgular, mesleki eğitim ve öğretim bakımından donanımlı çalışanların örgütlerine ya da spesifik olarak işlerine ve yöneticilerine daha bağlı oldukları, iş tatminlerinin yüksek olduğu ve böylece çalıştıkları işletmeyi terk etme eğilimlerinin düşük olduğunu destekler niteliktedir. Aynı çalışmalarda bu bağlılığın, örgütlerin performans ve potansiyellerini artırdığı da yine ulaşılan bulgular arasındadır. Bu kapsamda MEÖ bakımından yatırım yapılan çalışanların örgütlerine, mesleki eğitim/öğretim almamış çalışanlara kıyasla, daha fazla bağlı oldukları sonucuna ulaşan çalışmaların sayısı gittikçe artmaktadır (Steers, 1977; Benkhoff, 1997; Arnold ve Davey, 1999; Owens, 2006; Brum, 2007; SHRM, 2012, SHRM, 2015; SHRM, 2016; He *vd.*, 2017).

Çalışanların örgütsel bağlılığı ve onların terk etme eğilimleri arasındaki ters yönlü yüksek korelasyon, çalışanların terk etme eğilimlerinin onların düşük örgütsel bağlılığı ile ölçülebilmesini sağlamaktadır. Bu kapsamda, çalışanların örgütlerini terk etme eğilimleri, farklı faktörler tarafından da etkilenmekle birlikte, gerçekte, onların örgütlerine ne kadar bağlı olduklarına dayanmaktadır. Bu kapsamda, Allen ve Meyer'in (1990) ve Meyer ve Allen'in (1991) çalışmalarında gruplanan örgütsel bağlılık içerikleri (duygusal bağlılık, devamlılık bağlılığı ve normatif bağlılık) ile çalışanların örgütlerini terk etme niyetleri belirlenebilmektedir. Aynı durum, örgütsel bağlılığı benzer bir şekilde ölçen Brum'ın (2007) sınıflandırması için de geçerlidir. Brum (2007) örgütsel bağlılığı i) özdeşleşme (örgütte olmaktan duyulan gurur), ii) dahil olma ve fedakârlık (örgüt için gerektiğinde beklenenin üzerinde çalışmak ve örgütün geleceği için mücadele etmek) ve iii) sadakat (vefalı bir biçimde örgüte borçlu hissetmek) olarak gruplandırmıştır. Buna göre, çalışanlarında bu algıları geliştiremeyen örgütlerin, onları örgüt içinde tutma konusunda da başarısız olacağı anlaşılmaktadır.

Çalışanların örgütsel bağlılığına verilen önem, onun çalışanların iş tatminini, motivasyonunu ve performans seviyelerini artırdığı yönündeki bulgulara ulaşan çalışmaların

sayısının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca son yıllarda, MEÖ faaliyetlerinin örgütsel bağlılığı artırarak işgücü devir hızını, çalışanların işe devamsızlığını ve onların işi ve örgütü değiştirme eğilimlerini azalttığı yönündeki yeni bulgular, tartışmaların, örgütlerin MEÖ faaliyetleri ile çalışanların terk etme eğilimi ilişkisini de kapsayacak biçimde genişlemesine neden olmuştur. MEÖ olanaklarının varlığı dışında, çalışanların örgütlerini terk etme eğilimlerini, ücret seviyesi, kariyer olanakları, iş kalitesi, işyeri stresi, çalışma saatlerinin esnekliği, iş güvenliği, lokasyon, iş ortamı ve örgüt kültürü, iş yükü, özlük hakları, yöneticiler ile ilişkiler gibi sayıları artırılabilir farklı faktörler tarafından etkilenmektedir (SHRM, 2012; SHRM, 2015). Bu faktörler, aslında, Herzberg'in (1968) çift-faktörlü motivasyon kuramına dayanmaktadır. Herzberg'in (1968) kuramında MEÖ olanakları, bu olanaklardan yaralanan çalışanlar için doğal bir motivasyon unsurudur.

MEÖ olanakları, kendilerine önem verilerek yatırım yapıldığı algısına sahip olan çalışanların iş tatminini artırarak, onları işletmede tutan ve dışarıdaki başka çalışanları ya da işsizleri çeken bir faktör olarak görülürken, diğer taraftan MEÖ bakımından donanımlı çalışanların iş örgütleri arasında yüksek hareketliliği yeni bir tartışmaya yol açmaktadır: Acaba MEÖ faaliyetleri, bu tür hizmetlerden yararlanmış çalışanlar için örgütlerini terk etme eğilimleri artırmakta mıdır?

MEÖ faaliyetlerinin çalışanların örgütlerini terk etme eğilimini artırarak örgütler için olumsuz sonuçlar geliştireceğine ilişkin iki temel açıklama bulunmaktadır: Öncelikle işin gerekliliği olarak sunulan spesifik mesleki eğitimler, mevcut çalışanların ve çalışacak olanların başarısızlık korkusuna kapılmasına neden olabilmektedir (Lancee, 2016). Mevcut çalışanlar için bu durum, onları örgütlerini terk etmeye yöneltebilmektedir. Bu kapsamda, MEÖ faaliyetlerinin işe ve işletmeye özel ya da genel olması, çalışanların terk etme eğilimlerine etkileri bakımından farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. İkinci açıklama, MEÖ sürecinde edinilen becerilerin başka örgütlere aktarımının mümkün olup olmadığına dayanmaktadır. Buna göre, başka örgütler için de kullanılabilir önemli teknik bilgi ve becerilerle donanımlı çalışanlar, bu bilgileri başka örgütlere belirli bir prim karşılığında satabilecektir. Bunun uygulamadaki yolu da mevcut örgütünü terk ederek, belirli bir yetenek primi karşılığında başka örgütlerde çalışmaya başlamaktır. Zaten MEÖ faaliyetlerine yatırım yaparak çalışanlarını ödüllendirdiğini düşünen işverenlerin ayrıca bir de yetenek primi ödemek istememesi ve buna karşın böyle bir MEÖ harcaması yapmadığı için yetenek primi vermeye razı olan başka işverenlerin bulunması bu tür terk etme durumlarını artırmaktadır. Ayrıca bu eğilimler, örgütlerin neden MEÖ faaliyetlerine az yatırım yaptığını ve kendi işlerine- ve örgütlerine-özel eğitim/öğretim programlarını desteklemeyi ve finanse etmeyi tercih ettiklerini de açıklar niteliktedir (Bosworth *vd.*, 1993; Green *vd.*, 2000; Elci, 2011). Bu bir anlamda, çalıştıkları işletmede başka sorunlar yaşayan ve almış olduğu mesleki eğitim/öğretim sayesinde başka işletmelerde de rahatlıkla çalışabilecek olan çalışanların, 'kendine güvenli' ve 'esnek' bir şekilde mevcut işletmelerini terk etme eğilimlerinin ve böylece işgücü devir maliyetlerinin yüksek olmasına dayanmaktadır.

Türkiye Uygulamaları ve Akademik İlgi

Bu çalışmada, MEÖ faaliyetlerinin çalışanların örgütlerini terk etme eğilimlerini artırması yönündeki olumsuz etkinin olup olmadığı, Türkiye'deki uygulama örnekleri kapsamında araştırılmaktadır. Türkiye'den seçilen örnekler üzerine yapılan çalışmalarda öncelikle, genel bir eğilim olarak, işletmelerin MEÖ faaliyetlerine yeterince önem vermediğine dikkat çekilmektedir. Bunda, yeterince kurumsallaşmamış aile-işletmesi niteliğindeki KOBİ'lerin ağırlığının fazla olmasının etkisi bulunmaktadır (*örn. bkz.* Elci 2011). Ayrıca, Türkiye'nin en genel İKY organizasyonu olan Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) gibi devlet kurumları tarafından desteklenen MEÖ programlarının, genellikle işsiz olanları, yani

dışarıdakileri, çalışma hayatına kazandırmaya ve girişimciliği teşvik etmeye yönelik olarak uygulanmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca bu tür programların başarılarının kısıtlı kaldığı da yine ulaşılan bulgular arasında olmakla birlikte (WB, 2013; European Training Foundation, 2014; Hirshleifer *vd.*, 2016) bunun nedenlerinin de yeterince incelenmediği görülmektedir.

Konuya ilişkin Türkiye'deki işletmeler üzerine yapılan çalışmalarda genel eğilim olarak, MEÖ faaliyetlerinin, örgütsel sonuçlara 'olumlu' etkisi üzerinde durulduğu ve özellikle, iş tatminini, örgütsel vatandaşlığı ve örgütsel bağlılığı artırdığı sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir (*örn.* Gürbüz, 2007; Bulut ve Culha, 2010; Elci, 2011; Turkyilmaz *vd.*, 2011; Kalkavan ve Katrinli, 2014). Ulaşılan bu sonuçlar, küresel düzeyde yapılan ve Türkiye'den seçilen örnekleri de kapsayan çalışmaların bulgularıyla da uyumludur (*örn.* CEDEFOP, 2012; SHRM, 2012; SHRM 2015; SHRM, 2016).

Türkiye'den seçilen örneklem üzerine ilgili yazın incelendiğinde, çalışmaların MEÖ faaliyetlerinin işverenlere ve çalışanlara katkılarına yoğunlaştıkları ve hem teorik modellerde hem de ankete dayalı uygulamalı analizlerde MEÖ faaliyetlerinin, çalışanları, örgütlerini terk etmeleri yönünde teşvik edebileceğinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu ihmalde kuşkusuz örgütsel bağlılığın terk etmeme eğilimi olarak yorumlanmasının etkisi büyüktür. Türkiye üzerine yapılan araştırmalardaki söz konusu ilgi eksikliğine dikkat çeken bu çalışma, farklı bir yaklaşımla ve yeni bir örneklemden elde edilen bulgularla ilgili yazına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Araştırma Kapsamı

Hipotezler ve Modeller

Çalışma, genel olarak, örgütlerde mesleki eğitim/öğretim (MEÖ) kültürünün, çalışanların işletmelerini terk etme eğilimlerini nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Burada, terk etme ve işgücü devir oranı çalışanların kendi istekleriyle işletmelerini terk etmelerini ifade etmekte ve işten çıkarılma durumlarını kapsamamaktadır. Örgütlerde mesleki eğitim/öğretim i) mesleki eğitim/öğretime örgütsel destek, ii) çalışanların mesleki eğitim/öğretim isteği ve iii) çalışanların mesleki eğitim/öğretim tatmini olarak üç gruba ayrılmıştır. Bu nedenle, MEÖ faaliyetlerinin örgütsel etkileri, sosyal değişim ve psikolojik sözleşme teorileri (*bkz.* Petersitzke, 2009; Birtch *vd.*, 2016) çerçevesinde üç farklı hipotez ile temsil edilmiştir.

H1: *Mesleki eğitim/öğretime örgütsel destek ve bu desteğin seviyesi çalışanların işletmelerini terk etme eğilimlerini etkilemektedir.*

H2: *Çalışanların mesleki eğitim/öğretim isteği ve bu isteğin seviyesi onların işletmelerini terk etme eğilimlerini etkilemektedir.*

H3: *Çalışanların mesleki eğitim/öğretim tatmini ve tatmin seviyesi onların işletmelerini terk etme eğilimlerini etkilemektedir.*

İlişkinin yönü konusunda teorik bir beklenti olmadığından, hipotezlerde negatif ya da pozitif bir ilişki belirtilmemiştir. Bu hipotezler doğrultusunda, tahmin edilmek üzere üç farklı yatay-kesit modeli oluşturulmuştur.

$$TEE_i = a_0 + b_0 DESTEK_i + u_0 \quad (1)$$

$$TEE_i = a_1 + b_1 İSTEK_i + u_1 \quad (2)$$

$$TEE_i = a_2 + b_2 TATMİN_i + u_2 \quad (3)$$

$$(i = 1, 2, \dots, 198 = N)$$

Burada, *TEE* çalışanların terk etme eğilimini, *DESTEK* örgütlerin mesleki eğitim/öğretime verdikleri desteği; *İSTEK* çalışanların mesleki eğitim/öğretime duydukları isteği ve *TATMİN* çalışanların mesleki eğitim/öğretimden duydukları tatmini göstermektedir.

Yatay-kesit formunda i gözlem (katılımcı) sayısı iken a_0 , a_1 ve a_2 regresyon sabitlerini, b_0 , b_1 ve b_2 ise tahmin edilecek parametreleri ifade etmektedir. Son olarak u 'lar tahminlere ilişkin hata terimleridir. Hipotezlerde de belirtildiği üzere, özellikle yabancı yazında, örgütlerin sunduğu MEÖ faaliyetlerinin, çalışanların hem örgütlerini terk etme eğilimini hem de örgütlerine bağlılığını artırdığını ortaya koyan çalışmaların birlikte bulunması nedeniyle modellerde, b_0 , b_1 ve b_2 parametrelerinin işaretleri belirsizdir.

Örneklem ve Veri Toplama

Çalışmanın genel ana kütlesi Türkiye’de bir şekilde çalıştıkları iş örgütleri tarafından mesleki eğitim/öğretim sürecinden geçmiş tüm çalışanlardır. Bu ana kütlede sadece imalat sanayii sektörlerinde faaliyet gösteren özel işletmelerdeki çalışanlar hedeflenmiştir. İşe alma ve çıkarma sürecine kamu müdahalesi etkisinin neden olabileceği tahmin yanlılıklarını gidermek için, herhangi bir şekilde kamu müdahalesi ya da yönetimi ile ilişkili olan işletmeler örneklem dışında tutulmuştur. Sonuç olarak ulaşılabilen 25 işletmede 220 çalışandan oluşan örnekleme anket uygulanmıştır. Önceden bilgi verilerek anket uygulandığı için bütün anketler geri dönmüş olmakla birlikte, yapılan çapraz kontroller sonucunda 22 adet anket eksik, özensiz ve tutarsız doldurmalar nedeniyle çıkarılmış ve sonuç olarak 198 geçerli anket üzerinden analizler yürütülmüştür. Anket uygulanan 25 işletmenin karakteristikleri Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Anket uygulanan 25 işletmenin özellikleri (n:198)

i) Sektör*	İşletme sayısı	Katılımcı sayısı
İşlenmiş/yarı işlenmiş gıdalar	5	38
Tekstil ve hazır giyim	6	51
Elektrikli/elektriksiz araç-gereçler ve türev içerikleri	3	29
Hammaddeler ve mineral yakıtlar	3	24
Kimyasal maddeler ve ilgili ürünler	3	25
Makine ve taşıma/ulaştırma araçları	5	31
ii) Bölge	İşletme sayısı	Katılımcı sayısı
Marmara	12	98
İç Anadolu	3	24
Ege	3	23
Akdeniz	2	18
Doğu ve Güney-doğu Anadolu	3	21
Karadeniz	2	14
iii) İşletme büyüklüğü (toplam çalışan sayısı)	İşletme sayısı	Katılımcı sayısı
KOBİ (100 ve daha az çalışan)	11	83
Büyük işletmeler (100’den fazla çalışan)	14	115
iv) Sektörlerin yetenek ve teknoloji yoğunluğu**	İşletme sayısı	Katılımcı sayısı
Düşük	11	90
Orta	7	55
Yüksek	7	53

Not: * Sektörler, standart uluslararası ticaret sınıflamasının (SITC) 3. revizyonundan uyarlanarak Yazar tarafından 1 hanede toplulaştırılmıştır (bkz. UNSTAT (2017)). ** Sektörlerin yetenek ve teknoloji yoğunluğu UNCTAD’ın (2017) sınıflandırmasından uyarlanarak Yazar tarafından derecelendirilmiştir.

İşletme örnekleminin imalat sanayii ile sınırlı tutulmasının nedeni, bu sektörlerde mesleki eğitim/öğretim (MEÖ) faaliyetlerinin bir gereklilik olarak karşımıza çıkmasıdır. İmalat sanayii sektörleri ise 6 alt grupta sınıflandırılmıştır. Bu gruplar içinde hem işletme sayısı (6) hem de katılımcı sayısı (51) bakımından en yüksek pay *tekstil ve hazır giyim* sektörlerine aittir. Bu sektör ise çoğunlukla düşük ve orta seviyede teknoloji ve yetenek yoğunluğuna sahiptir. Teknik eğitimlerinin gerekliliğinden yola çıkarak işletmeler, faaliyet gösterdikleri alt imalat sektörlerindeki teknoloji seviyelerine göre de gruplandırılmıştır. Türkiye’deki işletmelerin genel bölgesel dağılımı da dikkate alınarak işletmelerin çoğunluğu (%48) Marmara bölgesinden olmak üzere, her bölgeden işletmenin olmasına dikkat edilmiştir. 25 işletmenin 11’i 100 ve

daha az çalışana sahip küçük ve orta büyüklükteki işletme (KOBİ)'lerden oluşmaktadır. İşletmeler arasında KOBİ ve 100'den fazla çalışana sahip büyük işletmelerin payı sırasıyla yaklaşık %44 ve %56 iken katılımcıların payları ise yine sırasıyla %42 ve %58'dir. Benzer çalışmaların örneklem dinamikleri ayırımından farklı olarak bu çalışmada, ayrıca sektörlerin yetenek ve teknoloji yoğunluğu da gruplandırılmıştır. Bu kapsamda en fazla işletme (11) ve katılımcı (90), yetenek ve teknoloji yoğunluğunun düşük olduğu sektörlerdendir.

Katılımcıların yaş, eğitim, cinsiyet, yönetim pozisyonu, mevcut pozisyonlarında ve işletmelerindeki süreleri ile çalışma durumları bakımından demografik özellikleri ise Tablo 2'de sunulmuştur. Buna göre katılımcıların yaklaşık %37'si (73 çalışan) 31-40 yaş grubundan, yaklaşık %43'ü (85 çalışan) lisans mezunu ve yaklaşık %31'i (61 kişi) mevcut iş pozisyonunda 4-6 yıl arasında çalışma süresine sahiptir. Örneklemdeki erkek çalışanların (117) ve mavi yakalılarının (119) sayısının fazla olması, Türkiye'nin imalat sanayii işletmelerindeki durumu yansıtır niteliktedir. İşletmelerindeki çalışma süreleri bakımından en yüksek pay (yaklaşık %30) 60 kişi ile 7-9 yıl aralığı gruba aittir. Yine 198 çalışanın 165'i (%83) tam-zamanlı olarak devamlı çalışanlardan oluşmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların demografik özellikleri (N: 198)

i) Yaş grubu	Katılımcı sayısı	v) Mevcut pozisyonda çalışma süresi	Katılımcı sayısı
30 ve altı	31	1 yıldan az	20
31-40	73	1-3 yıl	31
41-50	45	4-6 yıl	61
51-60	37	7-9 yıl	57
60 üstü	12	10 ve üzeri	29
ii) Resmi eğitim seviyesi	Katılımcı sayısı	vi) İşletmedeki çalışma süresi	Katılımcı sayısı
İlk ve orta (temel) eğitim	11	1 yıldan az	10
Lise	77	1-3 yıl	18
Lisans	85	4-6 yıl	56
Yüksek lisans	21	7-9 yıl	60
Doktora	4	10 ve üzeri	54
iii) Cinsiyet	Katılımcı sayısı	vii) Çalışma durumu	Katılımcı sayısı
Erkek	117	Devamlı ve tam zamanlı	165
Kadın	81	Sözleşmeli/geçici	33
iv) Yönetim pozisyonu	Katılımcı sayısı		
Beyaz yakalı	79		
Mavi yakalı	119		

Aralık 2016-Haziran 2017 döneminde, çevrimiçi (133) ve matbu (65) olarak uygulanan anketlerde demografik özelliklerin yanında, katılımcılara iki gruptan oluşan soru ve ifadeler sunulmuştur. Böylece anketlerin uyumluluğu çapraz-kontrolden geçirilebilmiştir. 5 sorudan oluşan ilk grupta, katılımcıların dahil olduğu MEÖ programlarına ilişkin tür, yöntem, süre ve memnuniyet ile birlikte örgütsel destek bakımından çoktan seçmeli sorular yöneltilmiştir. Sorular ve görüşlere katılanların sayıları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Çoktan seçmeli sorular ve katılımcıların cevap dağılımları (N: 198)

Sorular	Katılımcı sayısı
1. Ne tür bir mesleki eğitim/öğretim aldınız?	
Mesleki yetenek (teknik) geliştirme üzerine	93
İş ve yönetim yetenekleri geliştirme üzerine	66
Kişisel gelişim üzerine	39
2. Aldığınız mesleki eğitim/öğretim hangi yöntemde uygulandı?	
Eğitmen/öğretmen kontrolünde ve çok kişili sınıflarda	8
Bire bir eğitmen/öğretmen ile aramızda	29
Çevrimiçi (online) ya da bilgisayar temelli	59
İşi gösterme ya da gözlemlenme temelli	82

Kendi kendine çalışarak öğrenme	20
3. Aldığınız mesleki eğitim/öğretim 1 ayda ortalama kaç saat sürdü?	
1-10	62
11-20	81
21-30	40
30+	15
4. Aldığınız mesleki eğitim/öğretimin en çok neyinden memnun kaldınız?	
Titizlik, ciddiyet ve önemseme	48
Bütünlük ve tamamlanma	46
İşe uygulanabilirlik	104
5. İşletmeniz, mesleki eğitim/öğretimi ne düzeyde desteklemektedir?	
Hiç desteklememektedir.	49
Orta düzeyde desteklemektedir.	107
Çok fazla desteklemektedir.	42

Anketin ikinci kısmında 24 ifade sunulmuş ve çalışanlara bu ifadelere ne oranda katıldıklarını 7'li Likert ölçeğinde (1: kesinlikle katılmıyorum, 2: genellikle katılmıyorum, 3: biraz katılmıyorum, 4: ne katılıyorum ne de katılmıyorum, 5: biraz katılıyorum, 6: genellikle katılıyorum, 7: kesinlikle katılıyorum) puanlamaları istenmiştir. Yine anketlerin çapraz kontrolü için bazı ifadeler ters kodlu olarak sunulmuştur. 12 ifadeden oluşan örgütlerde mesleki eğitim/öğretim kültürü, her biri 4 ifadeden oluşan 3 boyutta ölçülmüştür: i) Mesleki eğitime/öğretime örgütsel destek (*DESTEK*), ii) çalışanların mesleki eğitim/öğretim arzusu (*İSTEK*) ve iii) çalışanların mesleki eğitim/öğretim tatmini (*TATMİN*). Bu boyutlardaki ifadelerin bazıları Schmidt'in (2004) çalışmasından uyarlanırken bazıları Yazar tarafından geliştirilmiştir. 12 ifadeden oluşan terk etme eğilimi (*TEE*) boyutu, ilgili yazındaki teorik açıklamalardan Türkçe'ye çevrilmeyle birlikte, yine Yazar tarafından bazı yorumlamalar ve eklemeler yapılarak uyarlanmıştır. Bu teorik açıklamaların çoğunda Allen ve Meyer (1990), Meyer ve Allen (1991) ile Brum (2007)'nin çalışmalarından hareket edildiği görülmektedir. TEE ölçeği gerçekte, daha önce ifade edildiği üzere, örgütsel bağlılığı yüksek olan çalışanların işletmelerini terk etme eğilimlerinin düşük olacağından hareketle örgütsel bağlılık ölçeklerinin tersi ifadelerle dayanmaktadır.

Analiz ve Bulgular

Analize başlamadan önce ifadelerin faktör yük oranları üç koşul altında kontrol edilmiştir. Buna göre faktör yük payları 0,50'nin altında olan, başka faktörlerin altında da 0,50'nin üzerinde faktör yüküne sahip olan ve aynı faktör altında anlam bütünlüğü olmayan ifadeler madde havuzundan çıkarılmıştır. Sonuç olarak, 24 ifadeli 4 ölçekli yapı oluşturulmuş ve sonuçlar Tablo 4'te özetlenmiştir. Devamında, Tablo 5'te tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur.

Tablo 4: İfadeler ve faktör oranları: doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

İfadeler	Değişkenler ve faktör oranları			
	DESTEK	İSTEK	TATMİN	TEE
1. Çalıştığım işletme, çalışanlarını değişen koşullara hazırlamak için düzenli olarak mesleki eğitim/öğretim olanakları sunmaktadır.	0,813			
2). Çalıştığım işletmedeki eğitim/öğretim programları, tesadüfi değil, planlanmış amaçlara yönelik ve sistemli bir biçimde yürütülmektedir.	0,807			
3). İşletmemdeki diğer çalışanlar, mesleki ve kişisel gelişime önem vermektedir.	0,705			
*4). Çalıştığım işletmede, mesleki eğitim/öğretim ne teşvik edilmekte ne de ödüllendirilmektedir.	0,801			
5). Bana göre, mesleki eğitim/öğretim sürekli ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir.		0,730		

6). Yaptığım iş ile alakalı kendimi geliştirmek için yoğun çaba sarf ederim.	0,694
*7). Şahsi olarak mesleki/egitim fırsatlarımı takip etmem, ancak eğer istenirse ve gönderilirse mesleki eğitim/öğretim programlarına katılırım.	0,574
8). Mevcut iş görevlendirmelerimde başarılı olmak ve kendimi gelecekteki yeni iş ve sorumluluklara hazırlamak için mesleki eğitimimi geliştirmek temel amaçlarımdan biridir.	0,630
9). Genel olarak, aldığım mesleki eğitim/öğretimin yönteminden memnunum.	0,842
10). Genel olarak, aldığım mesleki eğitim/öğretim benim ihtiyaçlarımı ve gereklerimi karşıladı.	0,816
11). Genel olarak, aldığım mesleki eğitim/öğretimin miktarından memnunum.	0,865
*12). Genel olarak, aldığım mesleki eğitim/öğretimden öğrendiklerimi kullanamıyorum.	0,807
13). Aynı işi yaptığım sürece, başka bir işletme için de çalışabilirim.	0,649
*14). Arkadaşlarıma sıklıkla çalıştığım işletmenin çok iyi bir işletme olduğundan bahsederim.	0,537
15). Bazen, çalıştığım bu işletmeyi terk etmeyi düşünürüm.	0,721
16). Çalıştığım bu işletmeden ayrılmam için, mevcut durumumla ilgili küçük bir neden bile yeterlidir.	0,719
*17). Ben kendimi bu işletmenin bir parçası olarak görüyorum.	0,603
*18). Çalıştığım bu işletmenin bir parçası olmaktan gurur duyuyorum.	0,599
19). Çalıştığım bu işletmeye kıyasla bana daha uygun başka bir işletmenin olduğunu düşünüyorum.	0,562
20). Ücret aynı olduğu müddetçe, başka bir işletmede çalışabilirim.	0,708
*21). Çalıştığım bu işletmeye karşı kendimi bağlı hissediyorum.	0,811
*22). Çalıştığım bu işletmeye karşı kendimi borçlu hissediyorum.	0,640
*23). Bu işletmede çalışmaya devam etmek için her türlü iş görevlendirmesini kabul ederim.	0,744
*24). Ben çalıştığım bu işletmenin geleceğini gerçekten önemsiyorum.	0,619

Not: *: ters kodlu ifade. TEE: çalışanların terk etme eğilimi. DESTEK: örgütlerin mesleki eğitim/öğretime verdikleri destek. İSTEK: çalışanların mesleki eğitim/öğretim duydukları istek. TATMİN: çalışanların mesleki eğitim/öğretimden duydukları tatmin.

Tablo 5: Tanımlayıcı istatistikleri ve güvenilirlik (Cronbach's Alfa) katsayıları

Değişkenler	Min.	Maks.	Ort.	Std. sapma	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alfa
DESTEK	4	28	14,848	2,169	1,140	3,114	0,619
İSTEK	4	28	16,420	1,917	0,921	1,503	0,703
TATMİN	4	28	13,484	2,066	1,552	4,128	0,699
TEE	12	84	34,260	3,118	0,917	2,113	0,781

Tablo 5'te sunulan minimum ve maksimum değerler, her bir ölçeğe ilişkin ifade sayıları dikkate alındığında hem 1'i (*kesinlikle katılmıyorum*) hem de 7'yi (*kesinlikle katılıyorum*) işaretleyen katılımcıların olduğunu göstermektedir. Ayrıca, *DESTEK* ve *İSTEK* ölçeklerinin skor ortalamaları sırasıyla 14.848 ($\pm 2,169$) ve 16,420 ($\pm 1,917$) olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde, *TATMİN* ve *TEE* ölçeklerinin skor ortalamaları ise sırasıyla 13,484 ($\pm 2,066$) ve 19,985 ($\pm 3,118$) olarak hesaplanmıştır. Ölçek ortalamalarının madde sayısına bölünmesiyle bulunan ifade ortalamaları (*DESTEK*: 3.712, *İSTEK*: 4.105, *TATMİN*: 3.371, *TEE*: 2.855) ise incelen örnekler için MEÖ isteğinin, örgütsel destekten ve çalışan tatmininden yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu farkın istatistiki olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bundan başka çarpıklık ve basıklık değerleri serilerin normal dağılımdan ciddi bir biçimde sapmadığını göstermektedir. Tüm bu tanımlayıcı istatistikler birlikte değerlendirildiğinde, ölçeklerin dizi genişliğinin yüksek olduğu ve böylece ölçeklerin ayırt edicilik özelliğinin güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Yani *DESTEK*, *İSTEK* ve *TATMİN* ölçeklerinin, çalışanların MEÖ'e örgütsel destek, MEÖ isteği ve MEÖ tatmin düzeyi algıları en düşük olandan en yüksek olana kadar her seviyeyi ayırt etme bakımından güçlü olduğu görülmektedir. Aynı durum, onların işletmelerini terk etme eğilimleri (*TEE*) için de geçerlidir. Bu nedenle sonuçların yansız olacağı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bu faktörler değişken olarak ifade edilmiş ve aralarındaki korelasyon katsayıları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Korelasyon katsayıları

	DESTEK	İSTEK	TATMİN	TEE
DESTEK	1			
İSTEK	0,351*	1		
TATMİN	0,279	-0,303	1	
TEE	-0,368*	0,472*	-0,549*	1

Not: * Korelasyon katsayılarının %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Buna göre, çalışanların işletmelerini terk etme eğilimleri (*TEE*) ile MEÖ tatmini (*TATMİN*) arasındaki negatif yüksek korelasyon (-0,549) ve çalışanların MEÖ isteği (*İSTEK*) arasındaki pozitif yüksek korelasyon (0,472) dikkat çekmektedir.

Demografik Göstergelere İlişkin Bulgular

Anket uygulanan işletmeler ve çalışanlara ilişkin demografik istatistikler ile onların çoktan seçmeli sorulara verdiği cevaplar üzerine iki bağımsız grup (işletme büyüklüğü, cinsiyet, çalışma durumu, yönetim pozisyonu) için *t*-testi ve diğer gruplar için varyans analizleri uygulanmıştır. Buna göre, öncelikle büyük işletmelerin, MEÖ faaliyetlerini daha çok destekledikleri görülmektedir. İmalat sanayilerinin yapısına uygun olarak mavi yakalı çalışanların ve sürekli çalışanların MEÖ programlarına daha fazla dahil oldukları belirlenmiştir.

İncelenen işletmelerin hepsi bir şekilde çalışanlarına MEÖ programları uygulamış işletmeler olmakla birlikte, çoktan seçmeli sorulara verilen cevaplar, çalışanların örgütlerinin MEÖ faaliyetlerine desteğinin sınırlı olduğunu belirtmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca, teknoloji ve yetenek yoğun sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin, özellikle teknik olanlar başta olmak üzere MEÖ faaliyetlerini daha çok destekledikleri belirlenmiştir. En yaygın kullanılan yöntem ise işi göstermek ve izleme yoluyla öğrenmedir. Programların ise çok yoğun olmadığı genellikle ayda 11-12 saat sürdüğü görülmektedir. Son olarak, bu süreçte çalışanlar en çok, öğrendikleri becerilerin işlerine uygulanabilirliğinden memnun kaldıklarını ortaya koymuşlardır. İşletmelerin (alt sektör ve bölge) ve kalımcıların (yaş, eğitim seviyesi, işletmedeki ve mevcut pozisyonda çalışma süresi ve cinsiyet) diğer demografik göstergelerine ilişkin gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Regresyon Analizi Bulguları

Hipotezlerin test edilmesine yönelik oluşturulan üç basit regresyon modeli ve sonrasında çok değişkenli genel regresyon modeli ayrı ayrı tahmin edilmiş sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Regresyon analizi sonuçları (bağımlı değişken: TEE, N: 198)

	Sabit	DESTEK	İSTEK	TATMİN	R ²	F
Hipotez 1	1,141*** (3,177)	-0,093*** (-2,966)	--	--	0,492	6,542
Hipotez 2	3,019*** (2,989)	--	0,110** (2,018)	--	0,474	5,396
Hipotez 3	1,066** (2,317)	--	--	-0,382*** (-3,481)	0,513	6,725
Genel model tahmini	0,609* (1,719)	-0,144*** (-3,108)	0,085* (1,902)	-1,022*** (-4,110)	0,658	5,388

Not: Parantez içindeki değerler *t* istatistikleridir. *, **, ve *** tahmin edilen katsayıların sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 7’de sunulan sonuçlar, MEÖ faaliyetlerine örgütsel destek (*DESTEK*) ve çalışanların MEÖ hizmetlerinden tatmin (*TATMİN*) seviyelerinin, bu çalışanların mevcut çalıştıkları örgütlerini terk etme eğilimlerini (*TEE*) azalttığını ortaya koymaktadır. Ayrıca

çalışanların MEÖ isteğinin (*İSTEK*) anlamlı bir şekilde işletmelerini terk etme eğilimlerini artırması dikkat çekicidir. Aynı durumlar tüm MEÖ ölçümlerinin birlikte modele dâhil edildiği genel regresyon modeli tahmininde de geçerlidir. Bu durumda genel sonuçlar işletmelerin MEÖ faaliyetlerine yaptıkları harcamaları, eğitilmiş çalışanları örgüt içinde tutmayı başararak geri aldıkları anlaşılmaktadır. Bu da genel olarak örgütlerin MEÖ faaliyetlerinden hem çalışanlarının hem de kendilerinin kazançlı çıkacağını ortaya koymaktadır.

Sonuç

Günümüz iş ve çalışma ortamının çalışanların işe ve örgütlerine fiziki mekân ve zaman bakımından bağlılığını azalttığı görülmektedir. Değişen çalışma koşullarının yanında çalışanların ve işverenlerin beklentileri, çalışanların örgütler arası hareketliliğini artırmaktadır. Bu durum kuşkusuz örgütlerin yüksek işgücü devri nedeniyle yeni maliyetlerle karşılaşması anlamına geldiğinden, işletmeler çalışanlarının psikolojik olarak örgütsel bağlılığını artırma çabasındadırlar. Bu çabalardan biri, işletmelerin insan kaynakları yönetimi birimlerince planlı ve sistematik olarak yürütülen mesleki eğitim/öğretim faaliyetleridir.

Mesleki eğitim ve öğretim hizmetlerinin hem bu hizmetleri sunan ve/veya finanse eden işletmeler için hem de hizmet sunulan çalışanlar için sonuçları üzerine yerli ve yabancı yazında farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda genel olarak iki farklı görüş hakimdir. Uygulamalı çalışmalar ile daha fazla desteklenen ilk görüşe göre, mesleki eğitim/öğretim faaliyetleri, çalışanların iş tatmini ve motivasyonunu artırmakla kalmamakta, ayrıca onların örgütsel bağlılığını da kuvvetlendirerek muhtemel işgücü devir hızının neden olacağı maliyetleri azaltmaktadır. Buna göre, mesleki eğitim ve öğretim olanaklarının varlığı çalışanları örgüt içinde tutan önemli bir faktördür. 'Kazanmak için eğit ve öğret' stratejisiyle özetlenebilecek olan bu önerme, hem çalışanların hem de işverenlerin kazancını artıran mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerine insan kaynakları yönetimi birimlerinin daha fazla ağırlık vermesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Diğer taraftan, ampirik destek az olmakla birlikte, teorik açıklamalarla desteklenen ikinci yaklaşım, mesleki eğitim/öğretim hizmetlerinin iki kanaldan çalışanları örgütlerini terk etmelerine yöneltebileceğini savunmaktadır: İlk neden, spesifik olarak sofistike bir iş becerisini kazandırmaya yönelik sunulan mesleki eğitimlerin, bu tür eğitim/öğretimden geçen ya da geçecek olan çalışanları, başarısızlık korkusu ve yüksek beklentinin oluşması gibi nedenlerle başka işletmelere yöneltebilmesidir. İkinci neden ise, mesleki eğitim/öğretim sürecinde edinilen becerilerin başka işletmelere aktarılabilirliğinin, mevcut çalışanların başka işletmelere yönelmelerini teşvik edebilmesine dayanmaktadır. İkinci durum ayrıca işletmelerin niye eğitim/öğretim faaliyetlerine az yatırım yaptığını da açıklar niteliktedir.

Türkiye'den seçilen farklı örnekler üzerine yapılan çalışmalar, genel olarak, mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerinin, çalışanların iş tatmini ve örgütsel bağlılığını artırarak onların işletmelerini terk etme eğilimlerini azaltacağını ortaya koymaktadır. Sağlam bulgularla destekli bu katkılarına rağmen, Türkiye'de genel eğilim olarak işletmelerin mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerine yeterince önem vermemesi, konuyu yeni tartışmalara açmaktadır. İçeridekiler-dışarıdakiler modeli kapsamında işgücü devir maliyetleri tarafından korunan mevcut çalışanlara (içeridekiler) ilişkin olarak, bu maliyetleri daha da yükseltecek olan mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin de incelenmesi hem uygulamacılar hem de insan kaynakları yönetimi alanında çalışanlar için bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu gereklilikten hareketle hazırlanan bu çalışmada, örgütlerdeki mesleki eğitim/öğretim hizmetleri yoğunluğunun, çalışanların mevcut işletmelerini başka işletmeler için terk etme eğilimini etkileyip etkilemediği, Türkiye'nin imalat sanayii sektörlerinde faaliyet gösteren ve bir şekilde çalışanlarına mesleki eğitim/öğretim hizmeti sunmuş işletmeler örneğinde incelenmiştir. Mesleki eğitim/öğretim yoğunluğu, örgüt içi etkileri bakımından, mesleki eğitim/öğretime

örgütsel destek, çalışanların mesleki eğitim/öğretim isteği ve çalışanların mesleki eğitim/öğretim tatmini bakımından üç farklı ölçek ile modele eklenmiştir.

25 işletmedeki 198 çalışandan elde edilen anket verileri kullanılarak yapılan analizlerde demografik istatistikler bazı bulgular ortaya koymaktadır: Öncelikle büyük işletmelerin, mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerini daha çok destekledikleri belirlenmiştir. İmalat sanayilerinin yapısına uygun olarak mavi yakalı çalışanların daha fazla mesleki eğitim/öğretim programlarına dahil olduğu görülmüştür. Ayrıca, sürekli çalışanlar, bu tür eğitim programlarından daha fazla yararlanmışlardır. İncelenen işletmelerin hepsi bir şekilde çalışanlarına mesleki eğitim/öğretim programları uygulamış örgütler olmakla birlikte, ankete katılan çalışanların büyük bir kısmının, örgütlerinin desteğinin sınırlı olduğunu belirtmesi dikkat çekmiştir. Ayrıca, teknoloji ve yetenek yoğun sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin, özellikle teknik olanlar başta olmak üzere, mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerini daha çok destekledikleri belirlenmiştir. En yaygın kullanılan yöntem ise işi uygulamalı olarak göstermek ve izleme yoluyla öğretmedir. Programların ise çok yoğun olmadığı (genellikle ayda 11-12 saat) görülmüştür. Son olarak, bu süreçte çalışanlar en çok, öğrendikleri becerilerin işlerine uygulanabilirliğinden memnun kaldıklarını ortaya koymuşlardır.

Regresyon analizi sonuçları ise mesleki eğitim/öğretime örgütsel desteğin ve çalışanların mesleki eğitim/öğretimden tatmin seviyelerinin, çalışanların mevcut çalıştıkları örgütlerini terk etme eğilimlerini azalttığını ortaya koymuştur. Ayrıca çalışanların mesleki eğitim/öğretim isteği seviyesinin anlamlı bir şekilde işletmelerini terk etme eğilimlerini artırması dikkat çekicidir. Bu durum, tüm mesleki eğitim/öğretim ölçümlerinin aynı anda modele dahil edildiği genel regresyon modeli tahmininde de geçerlidir. Bu kapsamda, genel sonuçlar işletmelerin mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerine yaptıkları harcamaları, eğitilmiş ve yetenekli çalışanları örgüt içinde tutmayı başararak geri alacağını ortaya koymaktadır. Bu da, genel olarak, örgütlerin mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerinden hem çalışanlarının hem de kendilerinin kazançlı çıkacağı yönündeki önermeyi kuvvetli bir biçimde destekler niteliktedir.

Çalışma sonuçları bütün olarak değerlendirildiğinde, mesleki eğitim/öğretim sürecinden geçmiş yetenek ve beceri bakımından daha donanımlı çalışanlara, yetenek primi verilmesi yerine (ya da bunun yanında), onlara daha çok mesleki eğitim ve öğretim sunulmasının bu çalışanları, işletmede kalmaları bakımından daha motive edeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca dışarıdakilerin (işsizlerin) sayısı ve eğitim seviyesi yükseldikçe, içeridekilerin (çalışanların) örgüte bağlılığı da artacaktır. Bu kapsamda, Türkiye’de dışarıdakilere yönelik eğitim/öğretim programlarının yaygınlaşması ve onların içeridekilere bir alternatif olarak gelişmeleri ile birlikte, mevcut çalışanların eğitim ve gelişme isteği kuvvetlenecek ve bunları karşılayan örgütlerine fiziki ve psikolojik bağlılıkları artacaktır.

Benzer çalışmalarda sıklıkla vurgulandığı üzere, mesleki eğitim/öğretim faaliyetlerinin tanımlanması ve gruplandırılmasında yaşanan sorunlar bu çalışmanın da kısıtlarından biridir. Ayrıca, terk etme eğilimini ölçerken, ankette çoğunlukla örgütsel bağlılık ifadelerinden yola çıkılması bu iki kavramın zıt ama kuvvetli bir ilişkide olmasına dayanmaktadır. Ancak bu iki kavramın birbirlerinin yerine kullanılabilirliği tartışmalıdır. Bu nedenle özellikle yerli yazında, terk etme eğilimine ilişkin orijinal ölçeklerin geliştirilmesi gerekliliği kendini göstermektedir. Çalışmada, Türkiye’nin iş iklimine de uygun olarak, mesleki eğitim/öğretim faaliyetleri ve çalışanların hareketliliğinin yüksek olduğu imalat sanayilerinde faaliyet gösteren işletmelerdeki çalışanlar örnekleme dahil edilmiştir. Bununla birlikte diğer sektörlerdeki çalışanları da kapsayan, daha büyük örneklemler ile yapılacak çalışmalar, Türkiye üzerine ilgili yazının gelişimine katkı sağlayacak ve uygulamacılara daha genel sonuçlar sunacaktır.

Kaynakça

- Aberdeen Group (2012). Learning for Long-Term Success: Investing in Workforce Management Training and Education. *Analyst Insight, Aberdeen Group*, <https://www.kronos.co.uk/resources/aberdeen-analyst-insight-learning-long-term-success-investing-workforce-management> adresinden 19 Temmuz 2017 tarihinde erişildi.
- Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1990). The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to The Organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63(1), 1-18. DOI: 10.1111/j.2044-8325.1990.tb00506.x
- Arnold, J. & Feldman, D. C. (1982). A Multivariate Analysis of The Determinants of Job Turnover. *Journal of Applied Psychology*, 67(3), 350-360.
- Arnold, J. & Davey, K. M. (1999). Graduates' Work Experiences as Predictors of Organisational Commitment, Intention to Leave and Turnover, Which Experiences Really Matter? *Applied Psychology*, 48 (2), 211-238.
- Bartlett, K. R. (2001). The Relationship Between Training and Organizational Commitment: A Study in the Health Care Field. *Human Resource Development Quarterly*, 12(4), 335-352. Doi: 10.1002/hrdq.1001
- Bashir, N. & Long, C. S. (2015). The Relationship Between Training and Organizational Commitment Among Academicians in Malaysia. *Journal of Management Development*, 34(10), 1227-1245, Doi: 10.1108/JMD-01-2015-0008
- Becker, G. S. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (3rd Ed.), Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Becker, T. E. & Billings, R. S. (1993). Profiles of Commitment: An Empirical Test. *Journal of Organizational Behavior*, 14, 177-190.
- Becker, T. E., Billings, D. M., Eveleth, D. M. & Gilbert, N. L. (1996). Foci and Bases of Employee Commitment: Implications for Job Performance. *Academy of Management Journal*, 39, 464-482.
- Benkhoff, B. (1997). Ignoring Commitment Is Costly: New Approaches Establish the Missing Link Between Commitment and Performance. *Human Relations*, 50(6), 701-726.
- Birtch, T. A, Chiang, F. F. T. & Esch, E. V. (2016). A Social Exchange Theory Framework for Understanding the Job Characteristics-Job Outcomes Relationship: The Mediating Role of Psychological Contract Fulfillment. *The International Journal of Human Resource Management*, 27(11), 1217-1236. Doi: 10.1080/09585192.2015.1069752
- Black, S. E. & Lynch, L. M. (1996). Human-Capital Investments and Productivity. *The American Economic Review*, 86(2), 263-267.
- Bosworth, D., Wilson, R. & Assefa, A. (1993). The Market for Training: A Human Capital Approach. *International Journal of Manpower*, 14(2), 33-46. Doi: 10.1108/EUM00000000000915
- Brum, S. (2007). What Impact Does Training Have on Employee Commitment and Employee Turnover? <http://www.uri.edu/research/lrc/research/papers/Brum-Commitment.pdf> adresinden 18 Ağustos 2017 tarihinde erişildi.
- Bulut, C. & Culha, O. (2011). The Effects of Organizational Training on Organizational Commitment. *International Journal of Training and Development*, 14(4), 309-322, Doi: 10.1111/j.1468-2419.2010.00360.x
- CEDEFOP-European Centre for the Development of Vocational Training (2012). *Sectoral Perspectives on The Benefits of Vocational Education and Training*, Research Papers, 22, Luxembourg: EU Publication.
- Cheng, E. W. L. & Ho, D. C. K. (2001). Research Note: A Review of Transfer of Training Studies in The Past Decade. *Personnel Review*, 30(1), 102-118.

- Delaney, J. T. & Huselid, M. A. (1996). The Impact of Human Resource Management Practices on Perceptions of Organizational Performance. *Academy of Management Journal*, 39(4), 949-969. Doi:10.2307/256718
- Elci, S. (2011). Leveraging Training Skills Development in SMEs: An Analysis of OSTIM Organised Industrial Zone, Turkey. *OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Working Papers*, 2011/16, Paris: OECD Publishing. Doi:10.1787/5kg0vsrz3vhk-en
- European Training Foundation (2014). Skills Vision 2020 Turkey. <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/028.pdf> adresinden 7 Ağustos 2017 tarihinde erişildi.
- Felps, W., Mitchell, T. R., Hekman, D. R., Lee, T. W., Holtom, B. C. & Harman, W. S. (2009). Turnover Contagion: How Coworkers' Job Embeddedness and Job Search Behaviors Influence Quitting. *Academy of Management Journal*, 52(3), 545-561.
- Green, F., Felstead, A., Mayhew, K. & Pack, A. (2000). The Impact of Training on Labour Mobility: Individual and Firm-Level Evidence from Britain. *British Journal of Industrial Relations*, 38(2), 261-275.
- Gürbüz, A. (2007). An Assesment on the Effect of Education Level on The Job Satisfaction from The Tourism Sector Point of View. *Doğuş University Journal*, 8(1), 36-46.
- Hanaysha, J. (2015). Testing the Effects of Employee Empowerment, Teamwork, and Employee Training on Employee Productivity in Higher Education Sector. *International Journal of Learning and Development*, 6(1): 164-178. Doi:10.5296/ijld.v6i1.9200
- Hazucha, J., Hezlett, S. & Schneider, R. (1993). The Impact of 360-Degree Feedback on Management Skills Development. *Human Resource Management Journal*, 32(2), 325-351.
- He, P., Findley, H. & Wheatley, R. (2017). The Effects of Training on Job Satisfaction and Service Quality Among Temporary Employees: The Mediating Role of Affective Commitment. *Journal of Management and Marketing Research*, 21.
- Herzberg, F. (1966). *Work and the Nature of Man*. Cleveland: World Publishing.
- Hirshleifer, S., McKenzie, D., Almeida, R. & Ridao-Cano, C. (2016). The Impact of Vocational Training for the Unemployed: Experimental Evidence from Turkey. *The Economic Journal*, 126(597), 2115-2146. Doi: 10.1111/eoj.12211
- Ismail, H. N. (2016). Training and Organizational Commitment: Exploring the Moderating Role of Goal Orientation in The Lebanese Context. *Human Resource Development International*, 19(2), 152-177. Doi: 10.1080/13678868.2015.1118220
- Kalkavan, S. & Katrinli, A. (2014). The Effects of Managerial Coaching Behaviors on the Employees' Perception of Job Satisfaction, Organisational Commitment, and Job Performance: Case Study on Insurance Industry in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 150 (2014), 1137-1147.
- Kapp, K. M. (1999). Transforming Your Manufacturing Organization into A Learning Organization. *Hospital Material Management Quarterly*, 20(4), 46-55.
- Khatri, P. & Gupta, P. (2015). Correlates of HRM Practices and Organisational Commitment of Retail Employees in Delhi-NCR. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 11(2) 95-107. Doi: 10.1177/2319510X15576177.
- Konings, J. & Vanormelingen, S. (2010). The Impact of Training on Productivity and Wages: Firm Level Evidence. *The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Papers*, 4731, <http://ftp.iza.org/dp4731.pdf> adresinden 14 Ağustos 2017 tarihinde erişildi.
- Lancee, B. (2016). The Negative Side Effects of Vocational Education: A Cross-National Analysis of the Relative Unemployment Risk of Young Non-Western Immigrants in Europe. *American Behavioral Scientist*, 60(5-6), 659-679. Doi: 10.1177/0002764216632835
- Lindbeck, A. & Snower, D. J. (2001). Insiders versus Outsiders. *The Journal of Economic Perspectives*, 15(1), 165-188.

- Longenecker, C. O. & Fink, L. S. (2005). Management Training: Benefits and Lost Opportunities (part I). *Industrial and Commercial Training*, 37(1), 25-30, Doi: 10.1108/00197850510576457
- Meyer, J. P. & Allen, N. J. (1991). A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment. *Human Resource Management Review*, 1(1), 61-89. Doi: 10.1016/1053-4822(91)90011-Z
- Meyer, J. P. & Smith, C. A. (2000). HRM Practices and Organizational Commitment: Test of a Mediation Model. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 17(4), 319-331. Doi: 10.1111/j.1936-4490.2000.tb00231.x
- Mowday, R.T., Steers, R.M. & Porter, L.W. (1979). The Measurement of Organizational Commitment. *Journal of Vocational Behaviour*, 14: 224-247.
- Newman, A., Thanacoody, R. & Hui, W. (2011). The Impact of Employee Perceptions of Training on Organizational Commitment and Turnover Intentions: A Study of Multinationals in The Chinese Service Sector. *The International Journal of Human Resource Management*, 22(8), 1765-1787, Doi: 10.1080/09585192.2011.565667
- Owens, P. L. (2006). One More Reason Not to Cut Your Training Budget: The Relationship Between Training and Organizational Outcomes. *Public Personnel Management*, 35(2), 163-172.
- Petersitzke, M. (2009). *Supervisor Psychological Contract Management: Developing an Integrated Perspective on Managing Employee Perceptions of Obligations*. Wiesbaden: Gabler Verlag. Doi: 10.1007/978-3-8349-8194-3
- Schmidt, S. W. (2004). The Job Training and Job Satisfaction Survey: Technical Manual. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED494451.pdf> adresinden 11 Temmuz 2017 tarihinde erişildi.
- SHRM-Society for Human Resource Management (2012). 2012 Employee Job Satisfaction and Engagement: How Employees Are Dealing with Uncertainty. https://www.shrm.org/ResourcesAndTools/tools-and-samples/policies/Documents/12-0537%202012_jobsatisfaction_fnl_online.pdf adresinden 7 Ağustos 2017 tarihinde erişildi.
- SHRM-Society for Human Resource Management (2015). Employee Job Satisfaction and Engagement: Optimizing Organizational Culture for Success. <http://www.shrm.org/Research/SurveyFindings/Documents/2015-Job-Satisfaction-and-Engagement-Report.pdf> adresinden 7 Ağustos 2017 tarihinde erişildi.
- SHRM-Society for Human Resource Management (2016). Employee Job Satisfaction and Engagement: Revitalizing A Changing Workforce, <https://www.shrm.org/hr-today/trends-and-forecasting/research-and-surveys/Documents/2016-Employee-Job-Satisfaction-and-Engagement-Report.pdf> adresinden 7 Ağustos 2017 tarihinde erişildi.
- Steers, R. M. (1977). Antecedents and Outcomes of Organizational Commitment. *Administrative Science Quarterly*, 22(1), 46-56.
- Tamkin, P. (2005). *Measuring the Contribution of Skills to Business Performance: A Summary for Employers*. Brighton: Institute for Employment Studies.
- Turkyilmaz, A., Akman, G., Ozkan, C. & Pastuszak, Z. (2011). Empirical Study of Public Sector Employee Loyalty and Satisfaction. *Industrial Management and Data Systems*, 111(5), 675-696. Doi:10.1108/02635571111137250
- UNSTAT (2017). <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=14> adresinden 18 Temmuz 2017 tarihinde erişildi.
- UNCTADSTAT (2017). http://unctadstat.unctad.org/EN/Classifications/DimSicRev3Products_Tdr_Hierarchy.pdf adresinden 18 Temmuz 2017 tarihinde erişildi.
- WB-The World Bank (2013). *Turkey: Evaluating the Impact of ISKUR's Vocational Training Programs*. Human Development Sector Unit Reports, 82306-TR, Washington, DC: WB.

EDUCATION

Üniversite Öğrencilerinin Benlik Kurgularıyla Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi¹

Examining The Relationship Between Self-Construal and Gender Perceptions of University Students

Alper ÇUHADAROĞLU*
Osman Nejat AKFIRAT**

Öz

Kültürel psikolojide özerklik bağlamında kullanılan benlik kurgusu kavramında kültürün benlik üzerindeki etkisine odaklanılmaktadır. İçinde yaşanılan kültürel çevre bireylerin bilişsel, duygusal ve güdülenmeleriyle ilgili yapılarını etkilediği gibi aynı zamanda benliklerini de etkiler. Batı psikolojisinin ileri sürdüğü bağımsız benlik modeli sorgulanmaktadır. Kültürlerarası araştırmalar Batılı benlik modelinin tüm insanların benlik gelişimine uygulanamayacağını göstermiştir. Türkiye’de yapılan araştırmalar sonucunda benlik kurgusunu ikili olarak açıklayan bakış açısına karşı çıkılarak özerkliğin ve ilişkiselliğin bir arada bulunduğu, üç farklı aile biçiminde ortaya çıkan üç farklı benlik kurgusunun (özerk-ayrık, bağımlı-ilişkisel ve özerk-ilişkisel) gelişimini ortaya koyan yeni bir model önerilmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı ise, bir cinsiyete ait kişinin nasıl davranması gerektiğini tanımlayan bir grup norm ya da kültürel olarak tanımlanmış olan beklentilerdir ve içinde belli bir cinsiyete ait genellemeyi yani basmakalıbı da barındırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Maltepe ve Kocaeli Üniversitelerinin Eğitim Fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin benlik kurguları ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Ayrıca öğrencilerin benlik kurguları ve toplumsal cinsiyet algıları ile çeşitli sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Maltepe ve Kocaeli Üniversiteleri Eğitim fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden 305’i kadın 110’u erkek olmak üzere toplam 415 öğrenci örneklem olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin özerk-ilişkisel benlik kurgularının annelerin öğrenim düzeyine ve cinsiyetlerine göre; ilişkiselsel benlik kurgularının yaşadıkları yere göre; toplumsal cinsiyet algılarının yaşadıkları yere ve cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin her üç benlik kurgusu ile toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bulguların alanyazınla uyumlu olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Benlik kurgusu, toplumsal cinsiyet algısı, İlişkisel Benlik, Özerk Benlik.

Abstract

Cultural psychology focuses on the influence of self on the concept of self-construal used in the context of autonomy. Cultural environment in which they live affects their own cognitive, emotional and motivational structures as well as their self. The independent self-model proposed by Western psychology is questioned. Cultural researches have shown that the Western self-model cannot be applied to the self-development of all people. According to research in Turkey a new model was proposed which reveals the development of three different types of self-construal (autonomous-separated, dependent-relational and autonomous-relational) that emerged in the form of three different families in which autonomy and relativity coexist. The concept of gender is a set of norms or culturally defined expectations that describe how a person should be treated, and it also contains stereotypes of a certain sex. The aim of this study is to reveal the relationship between the self-construal and gender perceptions of students who are studying at the Education Faculties of Maltepe and Kocaeli Universities. In addition, the relationships between students' self-construal and gender perceptions and various socio-demographic variables are examined. So, a total of 415 students, 305 of whom are female and 110 of whom are male, are identified as the sample of the students attending Maltepe and Kocaeli Universities Faculties of Education. The results show that, students' autonomous-relational self-construal differ significantly according to the educational level of their mothers, their sex whereas relational self-construal vary significantly according to their abode and that their gender perceptions change according to their residency and sex. Besides, a significant and positive relationship has been found out between each of the three self-construal and their gender perceptions. Findings from the study were evaluated to be consistent with the literature.

Keywords: Self-Construal, Gender Perception, Relational Self, Autonomous Self.

¹ Bu çalışma daha önce 1-9 Eylül 2016 tarihinde İtalya Roma'da düzenlenen "XI. European Conference on Social and Behavioral Sciences" adlı kongrede sunulan sözel bildirinin geliştirilmiş ve revize edilmiş bir versiyonudur.

* Yrd.Doç.Dr. Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, alpercuhadaroglu@gmail.com

** Yrd.Doç.Dr. Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, nejat.akfirat@kocaeli.edu.tr

Giriş

Benlik, kişinin benliğine atfettiği nitelikler üzerinde düşünceleri ve bilgileri olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kendi kendini nasıl değerlendirdiğine ilişkin görüşleridir (Bee ve Boyd, 2009, s. 542). Benlik kavramı; “bireyin yalnızca ona özgü tutumlardan, duygulardan, algılardan, değerlerden ve davranışlardan ibaret kendine ilişkin görüşü” olarak tanımlanmaktadır (Gander ve Gardiner, 2010, s. 492). Alanyazında benlikle ilgili birçok kavram bulunmaktadır: Benlik saygısı, benlik algısı, benlik imgesi, benlik farkındalığı, benlik bilinci, benlik kurgusu. Bu kavramlar aralarında küçük farklar olsa da aynı anlamda kullanılmaktadır (Budak, 2000; Franzoi, 1996; Gezici ve Güvenç, 2003; Hamachek, 1995; Hortaçsu, 1989; Markus ve Kitayama, 1991). Kültürel psikolojide özerklik bağlamında kullanılan benlik kurgusu kavramında kültürün benlik üzerindeki etkisine odaklanılmaktadır. İçinde yaşanılan kültürel çevre bireylerin bilişsel, duygusal ve güdülenmeleriyle ilgili yapılarını etkilediği gibi aynı zamanda benliklerini de etkiler (Matsumoto ve Juang 2008, s. 343, Markus ve Kitayama 1991, s. 246). Singelis (1994, s. 581) benlik kurgusunu, “bireyin diğerleri olan ilişkileri ve diğerlerinden farklı benliği ile ilgili düşünceleri, duyguları ve eylemlerinin toplamı olarak tanımlamaktadır.

Markus ve Kitayama (1991, s. 226) bağımsız ve karşılıklı bağımlı olmak üzere iki boyutlu benlik kurgusundan söz etmektedir. Bu bakış açısında, içinde yaşanılan kültüre göre benlik kurgusu gelişimi, özerklik ya da ilişkisellik yönünde gelişmektedir. Batılı toplumlarda benlik kurgusuyla ilgili amaçlar, başkalarından ayrılmayı, bağımsız olmayı vurgulamaktadır. Bireyler çocukluklarından itibaren kendilerini özerk, kendine yeten ve bağımsız olarak tanımlamaktadır (Sampson, 2000). Öte yandan doğu toplumlarında aile bağlarına önem verme ve bağlılık önemli kültürel amaçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, bireyci batı toplumlarında yaşamını sürdürmüş olan bireylerin özerk ayrık benliğe sahip olma eğiliminde oldukları, toplulukçu doğu toplumlarında yaşamını sürdüren bireylerin ise bağımlı-ilişkisel benlik geliştirme eğiliminde oldukları belirtilmektedir (Markus ve Kitayama, 1991, s. 225). Hofstede (2001), yaptığı araştırmada Türkiye toplulukçu bir kültür olarak nitelendirmiştir (akt. Kağıtçıbaşı, 2001). Ayrıca Türkiye’deki kültür, sosyal gruplar arasındaki yakın ilişkilerin ve bağların önemsendiği bir kültür olarak nitelendirilmektedir (İmamoğlu, Küller, İmamoğlu, ve Küller, 1993). Öte yandan yaşanan değişimlerle üst sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerde bireyci kültür özellikleri de görülmeye başlanmıştır (Çileli, 2000, s. 302; Göregenli, 1995, s. 11; İmamoğlu, 1998, s. 103).

Kağıtçıbaşı’ya (2000, 2005, 2007) göre, Batı psikolojisinin ileri sürdüğü bağımsız benlik modeli sorgulanmaktadır. Kültürlerarası araştırmalar Batılı benlik modelinin tüm insanların benlik gelişimine uygulanamayacağını göstermiştir (Kitayama, Markus, Matsumoto ve Norasakkunkit, 1997; Markus ve Kitayama, 1991). Kağıtçıbaşı (1996, 2000, 2005), benlik kurgusunu ikili olarak açıklayan bakış açısına karşı çıkarak özerkliğin ve ilişkiselliğin bir arada bulunduğu, üç farklı aile biçiminde ortaya çıkan üç farklı benlik kurgusunun (özerk-ayrık, bağımlı-ilişkisel ve özerk-ilişkisel) gelişimini ortaya koyan yeni bir model önermiştir. Kağıtçıbaşı, yakın ilişkilerin önemli olduğu kültürlerde, kentleşme ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan sosyo-ekonomik gelişmeye rağmen yakın bağların sürdüğünü belirtmektedir. Ona göre ailenin refahı için çocuğun maddi katkısının azalması nedeniyle, çocuğun özerkliği bir tehdit olarak algılanmamakta, duygusal bağımlılıklara önem verilmesi nedeniyle yakınlık ve bağlılık hala istenmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı ise, kadın ve erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder (Dökmen, 2014, s. 20). Bireyler, doğuştan gelen farklı cinsiyetlere özgü psikolojik özelliklerle dünyaya gelmezler. Sosyalleşme sürecinde, farklı yaşantılar aracılığıyla sosyal davranışlarda cinsiyet farklılaşmaları oluşur (Bee ve Boyd, 2009,

s. 578). Oakley (1985), toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklarla ilişkisi bulunmadığını, cinsiyet rolü kalıp yargılarının nesilden nesile aktararak toplumsallaşma aracılığıyla ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu süreçte ana – baba, öğretmen, akranlar, okul, medya, dil, oyunlar, sanat, müzik ve din gibi etmenler de aracılık etmektedir (Basow, 1992, s. 11). Cinsiyeti doğa belirlerken, toplumsal cinsiyeti kültür belirlemektedir. Steinberg'e (2007, s. 327) göre toplumsal cinsiyet, kimliğin önemli bileşenlerinden biridir ve doğumdan itibaren kızların ve erkeklerin "cinsiyete uygun" biçimlerde davranmaları yönünde toplumsallaştırılmalarının bir sonucudur.

Çocukluk, toplumsal cinsiyetin öğrenilmesi açısından oldukça önemli bir dönemdir. Örneğin iki yaş civarındaki çocukların, toplumsal cinsiyetin ne olduğuna ilişkin tam olmayan bir anlayışları bulunmaktadır (Giddens, 2008, s. 209). Bu kazanımın ortaya çıkmasıyla birlikte cinsiyet rolüne ilişkin kalıp yargılar da kazanılmaya başlanır (Bee ve Boyd, 2009, s. 573). Ergenlik dönemi ise çocukluktaki seyrinden daha farklı bir işleyiş göstermektedir. Hill ve Lynch (1983), ergenlik döneminde, cinsiyete uygun davranışlar sergilenmesi için baskının, özellikle de kız ergenler için, arttığını ifade etmektedirler. "Cinsiyet kuvvetlendirme hipotezi" olarak bilinen bu düşünceye göre kız ve erkek ergenler arasında gözlemlenen cinsiyet farklılıklarının çoğu basmakalıp kadın-erkek davranışları göstermeleri yönündeki toplumsallaştırmanın hızlanmasından kaynaklanır (akt; Steinberg, 2007, s. 327).

Araştırmalar, tüm bu genellemeler ve kalıp yargılar arasında erkeğin mantıksal, bağımsız, güçlü, hırslı, saldırgan olarak değerlendirildiğini ve ondan buna uygun davranışları göstermesi beklendiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra kadınlar otoriteden yoksun, düşük statülü ve yetersiz olarak değerlendirilmekte ve onlardan da kibar, sosyal, empatik, yumuşak olmaları beklenmektedir (Hyde ve Delameter, 1997; Steinberg, 2007).

İçinde yaşanan kültür ve özellikle ailelerin toplumsallaştırma çabaları hangi benlik kurgusunun daha baskın olduğunu belirlemektedir (Kağıtçıbaşı, 2000). Araştırmacılar, bireyin özerklik, ilişkisellik ve özerk-ilişkisel olarak sınıflanan benlik kavramının oluşumunu yönlendiren ve şekillendiren yapının kültür olduğunun altını çizmektedirler (Kağıtçıbaşı, 2005; Markus ve Kitiyama, 1991). Diğer taraftan içinde yaşanan toplumun kültürü,; kadın ve erkeğin nasıl davranacağı, nasıl düşüneceğine ilişkin beklentileri ortaya koyan sosyal özellikleri belirlemektedir (Akın ve Demirel, 2003:74; Üner, 2008:6; Powell ve Greenhause, 2010:1012). Brooke, (1996), Harter, (1991), Quatman ve Watson'a (2001) göre, kızlar ve erkekler daha emekleme döneminden itibaren özellikle kendi toplumsal cinsiyetlerine ilişkin kalıpyargıların farkına varmakta ve bunları benlik tanımlarına içselleştirmektedirler. Benlik algısı cinsiyetlerden beklenen toplumsal rollere göre değişmekte, toplumsal cinsiyete özgü kalıpyargılar onların farklı ilişki alanlarında duyarlık geliştirmelerine, dolayısıyla yaşadıkları sorunların da farklılaşmasına yol açmaktadır (akt. Güvenç ve Aktaş, 2006). Yaşanan bu değişim sürecinde içinde yaşanan kültürün etkisiyle ortaya çıkan toplumsal cinsiyet algısı ile benlik kurgularının ilişkisini incelemek önemli hale gelmiştir.

Tüm bilgiler ışığında toplumsal cinsiyet algısı ve benlik kurgusu arasında bir ilişki olduğu akla gelmektedir. Gelişmesinde kültürün, ailenin, sosyal çevrenin etkili olduğu benlik kurgusu ve toplumsal cinsiyet algısının arasındaki ilişkinin doğasını incelemek bu araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Gençlerin benlik kurguları ile ilgili değerlendirmeleri nasıldır?
2. Gençlerin benlik kurguları arasında anne babalarının öğrenimi, cinsiyet, doğup büyüdükleri yer açısından manidar bir farklılık bulunmakta mıdır?
3. Gençlerin toplumsal cinsiyet algıları nasıldır?

4. Gençlerin toplumsal cinsiyet algılarında, anne babalarının öğrenimi, cinsiyetleri, doğup büyüdüğü yer açısından manidar bir farklılık bulunmakta mıdır?
5. Gençlerin benlik kurguları ile toplumsal cinsiyet algıları arasında ilişki bulunmakta mıdır?

Araştırmadan elde edilen verilerin Kocaeli ve Maltepe Üniversiteleri eğitim fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden elde edilmiş olması bu araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmadan elde edilen veriler ölçme araçlarının ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Kocaeli Üniversitesi ve Maltepe Üniversitesinin Eğitim Fakültelerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşmaktadır. Her iki üniversitede toplam 3891 öğrenci öğrenim görmektedir. Bunların %44,2'si Maltepe Üniversitesinde (N=1721), %55,8'i de Kocaeli Üniversitesinde öğrenim görmektedir (N=2170). Her iki üniversitede öğrenim gören öğrencilerin 2973'ü kadın (%76,4), 918'i ise erkektir (% 23,6). Örneklem grubu ise, söz konusu öğrenciler arasından seçkisiz örnekleme yöntemlerinden tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilmiş 415 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin 225'i (%54,2) Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesinde, 190'ı (%45,8) Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin 305'i (%73,5) kadın, 110'u (%26,5) erkektir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler ise şu şekildedir: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı (n=129; %31,1), İngilizce Öğretmenliği Bölümü (n=108; %26), Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü (n=45; %10,8), Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü (n=34; %8,2), Fen Bilgisi Öğretmenliği Bölümü (n=31; %7,5), İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bölümü (n=27; %6,5), Sınıf Öğretmenliği Bölümü (n=23; %5,5) ve Türkçe Öğretmenliği Bölümü (n=18; %4,3).

Veri Toplama Araçları

Aile Bağlamında Benlik Ölçeği

Katılımcıların benlik kurgusunu ölçmek için Kağıtçıbaşı (2005) tarafından geliştirilen "Aile Bağlamında Benlik Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek ilişkisellik, özerklik ve özerk-ilişkisellik olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Katılımcılardan ölçekteki 22 maddenin her birine ne ölçüde katıldıklarını "kesinlikle katılmıyorum", "katılmıyorum", "kararsızım", "katılıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" seçeneklerinden oluşan beşli dereceleme ölçeğinde işaretleyerek belirtmeleri istenmektedir.

Ölçeğin ilişkisellik boyutu bağımlı-ilişkisel benlik kurgusunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu alt ölçekteki 9 madde psikolojik ve maddi açıdan kişinin ailesiyle olan yakın ilişkisini ölçmektedir. Örnek olarak "Kendimi aileme gönülden bağlı hissedirim" maddesi verilebilir. Yine 9 maddeden oluşan özerklik boyutu özerk-ayrık benlik kurgusunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Buradaki maddeler kişinin ailesiyle olan ilişkisinde özerklik düzeyini ölçmektedir. Örnek olarak "Kendimi ailemden bağımsız hissedirim" ve "Ailemin düşündüğü gibi düşünmek zorunda değilim" maddeleri verilebilir. Özerk-ilişkisellik boyutu olan son boyut özerk-ilişkisel benlik kurgusunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu alt ölçekteki 4 madde kişinin ailesine olan bağlılığını ve özerklik düzeyini bir arada ölçmektedir. Örnek olarak "Bir kimse kendisini ailesine hem duygusal olarak bağlı, hem de özgür hissedebilir" maddesi verilebilir. Her alt boyuttan alınan toplam puanın yüksekliği, o boyutun ifade ettiği tutumun yüksekliğini ortaya koymaktadır.

Ölçekten ayrıca kategorik sonuçlar da elde edilebilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2007). Buna göre, özerklik ve ilişkisellik boyutunda medyan değerinin üstünde puan alanlar özerk-ilişkisel, altında puan alanlar ise bağımlı-ayrık benliğe sahip kişiler olarak sınıflandırılmaktadır. Özerklik boyutunda medyanın üstünde, ilişkisellik boyutunda medyanın altında puan alanlar özerk; özerklik boyutunda medyanın altında, ilişkisellik boyutunda medyanın üstünde puan alanlar ise ilişkisellik benliğe sahip kişiler olarak sınıflandırılmaktadır.

Özgün ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması üniversite öğrencileri ile yapılmıştır. Kağıtçıbaşı (2005) üniversite öğrencileri ile yaptığı güvenilirlik çalışmasında iç tutarlılık katsayısını ilişkisellik, özerklik ve özerk-ilişkisel boyutları için sırasıyla .84, .88 ve .85 olarak bulmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği

Katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarını ölçme amacıyla Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilen toplumsal cinsiyet algısı ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipinde olup 30 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin 10 tanesi olumlu 15 tanesi de olumsuz ifadeler içermektedir ve bu maddeler tersten puanlanmaktadır.

Ölçeğin geçerlik çalışmasında temel bileşenler analizi yöntemi ile faktör yapısına bakılmıştır. Elde edilen bulgulara göre 30 maddeden oluşan ölçek 25 maddeye düşürülmüş, kalan bu 25 maddenin geçerlik katsayılarının istenilen düzeyde olduğu görülmüştür. Ölçek tek faktörden oluşmaktadır.

Ölçeğin güvenilirliğini saptama amacıyla ölçeğin bütününe ilişkin iç tutarlılık ölçüsü olarak hesaplanan güvenilirlik katsayısının (Cronbach Alfa: ,872) istenilen düzeyde olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre ölçeğin 25 maddesi için güvenilirliğinin sağlandığı belirtilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu

Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini saptama amacıyla açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan bir kişisel bilgi formu araştırmacılar tarafından hazırlanarak ölçeklerle birlikte öğrencilere sunulmuştur. Kişisel bilgi formunda öğrencilere cinsiyetleri, anne-babalarının öğrenim durumu, aile gelir düzeyleri ve doğup büyüdüğü yer gibi sosyo-demografik verilerle ilgili sorular yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve Statistical Package for Social Sciences (SPSS) versiyon 21 programı kullanılarak istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir.

Öğrencilerin benlik kurguları ve toplumsal cinsiyet algıları ile ilgili genel değerlendirmelerini saptama amacıyla ortalama ve buna benzer temel betimleyici analizler; öğrencilerin benlik kurguları ve toplumsal cinsiyet algıları ile bazı sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişkilerin saptanması amacıyla t-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA); öğrencilerin benlik kurguları ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkilerin saptanması amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı teknikleri kullanılmış, elde edilen veriler tartışılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde sırasıyla üniversite öğrencilerinin benlik kurguları ve toplumsal cinsiyet algıları ile ilgili genel bulgulara, benlik kurguları ve toplumsal cinsiyet algıları ile çeşitli sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren t-testi ve ANOVA sonuçlarına ve üniversite öğrencilerinin benlik kurguları ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki korelasyon sonuçlarına yer verilecektir.

Üniversite öğrencilerinin benlik kurguları ve toplumsal cinsiyet algıları ile ilgili genel değerlendirme sonuçları:

Üniversite öğrencilerinin Aile Bağlamında Benlik Ölçeğinden ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden elde ettikleri puanlar üzerinde temel betimleyici analiz teknikleri uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin aile bağlamında benlik ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin temel bulgular

Benlik Kurgusu	N	Ranj	Ortalama	SS
Özerk Benlik	415	3,78	3,24	,56
İlişkisel Benlik	415	3,33	4,25	,67
Özerk-İlişkisel Benlik	415	4	4,52	,68
Toplumsal Cinsiyet Algısı	415	84	100,38	16,01

Tablo – 1’de yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden aldıkları puanların ortalamasının 100,38 olduğu görülmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 25, en yüksek puan da 125’dir. Ölçekten alınan yüksek puanlar bireylerin toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarının genel olarak olumlu olduğu söylenebilir. Tabloda yer alan Aile Bağlamında Benlik Ölçeğine ilişkin veriler incelendiğinde, öğrencilerin özerk-ilişkisel benlik kurgusu ile ilgili alt ölçekten aldıkları puanların ortalamasının diğerlerinden daha yüksek olduğu (N=415, X=4,52, S=,68), en düşük ortalama değerinde özerk benlik alt ölçeğine ait olduğu görülmektedir (N=415, X=3,24, S=,56). Ayrıca özerk ilişkisel benlik alt ölçeği puanlarının ortalaması ile ilişkisel benlik alt ölçeği puanları ortalamasının birbirine oldukça yakın olduğu da görülmektedir.

Ayrıca, Öğrencilerin Aile Bağlamında Benlik Ölçeğinden aldıkları puanlar Kağıtçıbaşı (2007) tarafından önerilen şekilde, alt ölçeklerden aldıkları puanlar doğrultusunda 4 kategoriye ayrılmışlardır. Buna göre, özerklik ve ilişkisellik boyutunda medyan değerinde puan alanlar özerk-ilişkisel, altında puan alanlar ise bağımlı-ayrık benliğe sahip kişiler olarak sınıflandırılmıştır. Özerklik boyutunda medyanın üstünde, ilişkisellik boyutunda medyanın altında puan alanlar özerk; özerklik boyutunda medyanın altında, ilişkisellik boyutunda medyanın üstünde puan alanlar ise ilişkisel benliğe sahip kişiler olarak sınıflandırılmıştır. Bu kategorizasyona ilişkin sonuçlar Tablo – 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Öğrencilerin aile bağlamında benlik ölçeğinden elde ettikleri puanlara göre sınıflandırılmasına ilişkin sonuçlar.

Kategori	N	Yüzde	Yığılmalı yüzde
Özerk İlişkisel	95	22,9	22,9
Bağımlı Ayrık	68	16,4	39,3
Özerk	135	32,5	71,8
İlişkisel	117	28,2	100
Toplam	415	100	

Tablo – 2’de yer alan veriler incelendiğinde öğrencilerin en fazla Özerk Benlik kategorisinde bulunduğu görülmektedir (N=135; %32,5). Bu kategoriyi sırasıyla İlişkisel Benlik (N=117; %28,2), Özerk-İlişkisel Benlik (N=95; %22,9) ve Bağımlı – Ayrık Benlik (N=68; %16,4) kategorileri izlemektedir.

Üniversite Öğrencilerinin Benlik Kurguları ile Çeşitli Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular

Katılımcı öğrencilerin, Aile Bağlamında Benlik Ölçeğinden elde ettikleri puanların, annelerinin öğrenim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptama amacıyla, araştırmadan elde edilen veriler ile ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin benlik kurgularının annelerinin öğrenim durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	KT	Sd	KO	F	p	
Özerk Benlik	Okuma	21	28,48	6,13	Gruplar Arası	53,374	4	13,343	,521	,721
	Yazma Bilmiyor									
	İlkokul	182	28,98	4,7	Grup İçi	10505,446	410	25,623		
	Ortaokul	61	29,52	4,83	Toplam	10558,819	414			
	Lise	97	29,01	5,54						
	Üniversite - Lisansüstü	54	29,87	5,15						
	Toplam	415	29,16	5,05						
İlişkisel Benlik	Okuma	21	37,33	5,54	Gruplar Arası	84,885	4	21,221	,569	,685
	Yazma Bilmiyor									
	İlkokul	182	38,68	6,15	Grup İçi	15291,876	410	37,3		
	Ortaokul	61	38,1	6,23	Toplam	15376,761	414			
	Lise	97	37,68	6,05						
	Üniversite - Lisansüstü	54	38,06	6,13						
	Toplam	415	38,2	6,1						
Özerk İlişkisel Benlik	Okuma	21	16,9	4,05	Gruplar Arası	51,879	4	12,97	1,74	,14
	Yazma Bilmiyor									
	İlkokul	182	18,34	2,38	Grup İçi	3018,727	409	7,381		
	Ortaokul	61	17,84	2,93	Toplam	3107,749	414			
	Lise	97	18,25	2,63						
	Üniversite - Lisansüstü	54	17,8	3,15						
	Toplam	415	18,1	2,74						

Tablo – 3’de yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin özerk benlik kurgularının annelerinin öğrenim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F=,521$; $p>0,05$); ilişkisel benlik kurgularının annelerinin öğrenim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F=,569$; $p>0,05$); özerk ilişkisel benlik kurgularının da annelerinin öğrenim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F=1,74$; $p>0,05$) görülmektedir. Ortalamalara genel olarak bakıldığında, annenin öğrenim düzeyi arttıkça öğrencinin özerk-ilişkisel benlik alt ölçeğinden aldığı puanların da yükseldiği görülmektedir.

Katılımcı öğrencilerin, Aile Bağlamında Benlik Ölçeğinden elde ettikleri puanların, babalarının öğrenim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını saptama amacıyla, araştırmadan elde edilen veriler ile ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin benlik kurgularının babalarının öğrenim durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	KT	Sd	KO	F	p	
Özerk Benlik	İlkokul	106	28,67	4,38	Gruplar Arası	41,038	3	13,679	,535	,659
	Ortaokul	65	29,5	4,74	Grup İçi	10517,781	411	25,591		
	Lise	133	29,15	5,64	Toplam	10558,819	414			
	Üniversite - Lisansüstü	111	29,42	5,1						
	Toplam	415	29,16	5,05						
İlişkisel Benlik	İlkokul	106	37,82	6,3	Gruplar Arası	27,653	3	9,218	,247	,864
	Ortaokul	65	38,58	6,19	Grup İçi	15349,109	411	37,346		

	Lise	133	38,35	6	Toplam	15376,761	414			
	Üniversite - Lisansüstü	111	38,19	6						
	Toplam	415	38,21	6,09						
	İlkokul	106	18,2	2,77	Gruplar Arası	2,093	3	,698	,092	,964
Özerk İlişkisel Benlik	Ortaokul	65	18,15	2,56	Grup İçi	3105,656	411	7,556		
	Lise	133	18,07	2,78	Toplam	3107,749	414			
	Üniversite - Lisansüstü	111	18,02	2,79						
	Toplam	415	18,1	2,74						

Tablo – 4’de yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin özerk benlik kurgularının babalarının öğrenim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F=,405$; $p>0,05$); ilişkisel benlik kurgularının babalarının öğrenim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F=,569$; $p>0,05$); aynı şekilde öğrencilerin özerk ilişkisel benlik kurgularının da babalarının öğrenim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ($F=,242$; $p>0,05$) görülmektedir.

Öğrencilerin Aile Bağlamında Benlik Ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını saptama amacıyla, araştırmadan elde edilen veriler ile bağımsız örneklem için t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin cinsiyetlerine göre benlik kurgularının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem için t-testi sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	t	Sd	p
Özerk Benlik	Kadın	305	29,1	4,82	-,413	413	,680
	Erkek	110	29,33	5,67			
İlişkisel Benlik	Kadın	305	38,54	5,99	1,868	413	,062
	Erkek	110	37,28	2,32			
Özerk İlişkisel Benlik	Kadın	305	18,41	2,35	3,843	413	,000
	Erkek	110	17,25	3,48			

Tablo – 5’de yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin özerk ve ilişkisel benlik kurguları açısından cinsiyet grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı (Özerk benlik kurgusu, $t=-,413$; $p>0,05$; İlişkisel benlik kurgusu, $t=1,868$; $p>0,05$), özerk-ilişkisel benlik kurgusu açısından ise cinsiyet grupları arasında kadınlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($t=3,843$; $p<0,005$).

Öğrencilerin Aile Bağlamında Benlik Ölçeğinden aldıkları puanların, öğrencilerin yaşadıkları yerleşim bölgesine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını saptama amacıyla, araştırmadan elde edilen veriler ile ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6: Öğrencilerin benlik kurgularının yaşadıkları yere göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	KT	Sd	KO	F	p	
Özerk Benlik	Köy- Kasaba	42	28,69	4,82	Gruplar Arası	81,490	2	40,745	1,602	,203
	Şehir	198	28,8	5,09	Grup İçi	10477,33	412	25,43		
	Metropol	175	29,67	5,04	Toplam	10558,819	414			
	Toplam	415	29,16	5,05						
İlişkisel Benlik	Köy- Kasaba	42	35,21	6,82	Gruplar Arası	419,612	2	209,806	5,779	,003
	Şehir	198	38,58	5,87	Grup İçi	14957,149	412	36,304		
	Metropol	175	38,51	6	Toplam	15376,761	414			
	Toplam	415	38,21	6,09						
	Köy- Kasaba	42	17,19	3,08	Gruplar Arası	38,902	2	19,451	2,611	,075

Özerk	Şehir	198	18,22	2,65	Grup İçi	3068,847	412	7,449
İlişkisel	Metropol	175	18,18	2,74	Toplam	3107,749	414	
Benlik	Toplam	415	18,1	2,74				

Tablo – 6’da yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin özerk ve özerk-ilişkisel benlik kurguları açısından yaşadıkları bölgeye göre anlamlı bir farklılık olmadığı (Özerk benlik kurgusu, $f=,203$; $p>0.05$; Özerk ilişkisel benlik kurgusu, $F=,219$; $p>0.05$), ilişkisel benlik kurgusu açısından ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($F=5,779$; $p<0,005$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptama amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, yaşamlarının çoğunu köy-kasabada geçiren bireylerin ilişkisel benlik kurgularının yaşamının çoğunu şehir ve metropollerde geçiren öğrencilere oranla anlamlı bir şekilde düşük olduğu görülmüştür.

Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları ile Çeşitli Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular

Katılımcı öğrencilerin, Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden elde ettikleri puanların, annelerinin öğrenim düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığını saptama amacıyla, araştırmadan elde edilen veriler ile ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının annelerinin öğrenim durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	KT	Sd	KO	F	p	
Toplumsal Cinsiyet Algısı	Okuma	21	91,19	18,88	Gruplar Arası	2789,303	5	557,861	2,207	,053
	Yazma									
	Bilmiyor									
	İlkokul	182	99,4	15,43	Grup İçi	103386,056	409	252,778		
	Ortaokul	61	102,6	15,39	Toplam	106175,359	414			
	Lise	97	101,37	16,7						
	Üniversite	49	103,35	15,84						
	Lisansüstü	5	98,8	5,54						
	Toplam	415	100,38	16,01						

Tablo – 7’de yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının annelerinin öğrenim düzeyine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($F=2,207$; $p>0.05$).

Katılımcı öğrencilerin, Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden elde ettikleri puanların, babalarının öğrenim düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığını saptama amacıyla, araştırmadan elde edilen veriler ile ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının babalarının öğrenim durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	KT	Ss	KO	F	p	
Toplumsal Cinsiyet Algısı	İlkokul	106	97,7	16,15	Gruplar Arası	2075,222	4	518,805	2,043	,088
	Ortaokul									
	Lise									
	Lise	133	103,14	16,4	Grup İçi	104100,137	410	253,903		
	Üniversite	100	99,7	15,64	Toplam	106175,359	414			
	Lisansüstü	11	104,55	13,31						
	Toplam	415	100,38	16,01						

Tablo – 8’de yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının babalarının öğrenim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($F=2,043$; $p>0.05$).

Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını saptama amacıyla, araştırmadan elde edilen veriler ile bağımsız örneklem için t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Öğrencilerin cinsiyetlerine göre toplumsal cinsiyet algılarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem için T-testi sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	t	Ss	p
Toplumsal Cinsiyet Algısı	Kadın	305	104,4	13,34	9,376	413	,000
	Erkek	110	89,22	17,51			

Tablo – 9’da yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklı olduğu görülmektedir ($t=9,376$; $p<0.001$). Bu sonuca göre kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının erkek öğrencilere oranla daha olumlu olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden aldıkları puanların, öğrencilerin yaşadıkları yerleşim bölgesine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını saptama amacıyla, araştırmadan elde edilen veriler ile ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10: Öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının yaşadıkları yere göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	KT	Ss	KO	F	p	
Toplumsal Cinsiyet Algısı	Köy- Kasaba	42	94,5	16,58	Gruplar Arası	1877,269	2	938,634	3,708	,025
	Şehir	198	101,83	15,08	Grup İçi	104298,09	412	253,151		
	Metropol	175	100,14	16,65	Toplam	106175,359	414			
	Toplam	415	100,38	16,01						

Tablo – 10’da yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının yaşadıkları bölgeye göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($F=3,708$; $p<0.05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptama amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre yaşamının çoğunu köy veya kasabada geçiren öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının şehir ve metropollerde yaşamış olanlara oranla anlamlı ölçüde olumsuz olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Öğrencilerin Benlik Kurguları ile Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular

Öğrencilerin benlik kurgusu tipleri ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkileri saptama amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı analizi gerçekleştirilmiş ve sonuçlar Tablo – 11’de sunulmuştur.

Tablo 11: Öğrencilerin toplumsal cinsiyet algıları ile benlik kurgularının karşılaştırılmasına ilişkin pearson korelasyon katsayısı analizi sonuçları

Değişken	N	r	p
Toplumsal cinsiyet algısı Özerk Benlik	415	,332	,000
Toplumsal cinsiyet algısı İlişkisel Benlik	415	,153	,002
Toplumsal cinsiyet algısı Özerk İlişkisel Benlik	415	,424	,000

Tablo – 11’de yer alan verilere göre, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı ile tüm benlik kurguları arasında manidar ve pozitif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır (Özerk benlik $r=,332$; $p<0,005$; İlişkisel benlik $r=,153$; $p<0,005$; Özerk ilişkisel benlik $r=,424$; $p<0,005$).

Öğrencilerin Aile Bağlamında Benlik Ölçeğinden aldıkları puanlar Kağıtçıbaşı (2007) tarafından önerilen şekilde, alt ölçeklerden aldıkları puanlar doğrultusunda 4 kategoriye ayrılmışlardır. Buna göre, özerklik ve ilişkisellik boyutunda medyan değerinin üstünde puan alanlar özerk-ilişkisel, altında puan alanlar ise bağımlı-ayrık benliğe sahip kişiler olarak sınıflandırılmıştır. Özerklik boyutunda medyanın üstünde, ilişkisellik boyutunda medyanın altında puan alanlar özerk; özerklik boyutunda medyanın altında, ilişkisellik boyutunda medyanın üstünde puan alanlar ise ilişkisellik benliğe sahip kişiler olarak sınıflandırılmıştır. Daha sonra bu 4 benlik kurgusu grubu arasında, toplumsal cinsiyet algısı bakımından fark olup olmadığını saptama amacıyla ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: Öğrencilerin benlik kurgusu kategorilerine göre toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin ANOVA sonuçları

Puan	Grup	N	X	S	KT	Sd	KO	F	p	
Toplumsal Cinsiyet Algısı	Özerk-İlişkisel	95	106,88	14,45	Gruplar Arası	9135,061	3	3045,02	12,897	,000
	Bağımlı-Ayrık	68	93,34	13,85	Grup İçi	97040,298	411	236,108		
	Özerk	135	102,21	16,25	Toplam	106175,359	414			
	İlişkisel	117	97,06	15,86						
	Toplam	415	100,38	16,01						

Tablo – 12’de yer alan veriler incelendiğinde, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının benlik kurgusu kategorilerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($F=12,897$; $p<0.005$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptama amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre özerk-ilişkisel benlik kurgusuna sahip olanların toplumsal cinsiyet algılarının diğer tüm benlik kurgusu kategorilerinde yer alanlardan anlamlı bir şekilde daha olumlu olduğu; özerk benlik kurgusuna sahip olanların toplumsal cinsiyet algılarının bağımlı-ayrık ve ilişkisellik benlik kurgusuna sahip olanlara göre anlamlı bir şekilde daha olumlu olduğu; ilişkisellik benlik kurgusuna sahip olanların toplumsal cinsiyet algılarının bağımlı-ayrık benlik kurgusuna sahip olanlara göre anlamlı bir şekilde daha olumlu olduğu saptanmıştır. Buna göre toplumsal cinsiyet algısı en olumlu olan grup anlamlı bir şekilde özerk-ilişkisel benlik kurgusuna sahip olanlar olarak saptanmıştır. Bağımlı-ayrık benlik kurgusuna sahip olanların ise diğer gruplara oranla anlamlı ölçüde daha olumsuz toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu saptanmıştır.

Tartışma

Üniversite öğrencilerinin benlik kurguları ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkinin doğasını incelemek bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde araştırmada belirlenen sorulara cevap aranmıştır. Araştırmada ilk olarak gençlerin benlik kurguları ile ilgili değerlendirmelerine bakılmıştır. Katılımcıların Kağıtçıbaşı (2007) tarafından önerildiği gibi medyan değere göre sınıflandırılması sonucunda % 32,5’i ($n = 135$) özerk, % 28,2’si ($n = 117$) ilişkisellik, % 22,9’u özerk-ilişkisel ($n = 95$) ve % 16,4’ü ($n = 68$) bağımlı-ayrık benliğe sahip kişiler olarak gruplanmıştır. Veri toplama araçlarını cevaplayan öğrencilerin genel olarak benlik kurgularına bakıldığında ise, özerk ilişkisellik benlik puanlarının, özerk benlik ve ilişkisellik benlik puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu Kağıtçıbaşı’nın (1996, 2005, 2007) önerdiği özerk-ilişkisel benliğin Türkiye’de yaşayan bireyler için en uygun gelişim çizgisi olduğu görüşüne de destek sunmaktadır.

Araştırmanın ikinci sorusunda; gençlerin benlik kurguları arasında ana babalarının öğrenimi, cinsiyet, doğup büyüdüğü yer açısından manidar bir farklılık olup olmadığına bakılmıştır:

Ana-babaların öğrenim düzeyi ile gençlerin benlik kurguları arasındaki ilişkiye bakıldığında, Kağıtçıbaşı’nın (2007) Türkiye’de yaşayan bireyler için en uygun benlik kurgusu

olarak tarif ettiği özerk-ilişkiselliğe, anne öğreniminin etkisi olduğu bulunmuştur. Annelerin öğrenimi arttıkça özerk ilişkisel benlik kurgusunun artması alanyazınla da uyumludur (Markus ve Kitiyama, 1991; Kağıtçıbaşı, 2007). Anne ve baba etkilerini birlikte inceleyen araştırmalar, annelerin ebeveynlik stillerinin çocuk üzerindeki etkilerinin babalarinkinden çok daha anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır (Sunar, 2009; Yağmurlu, Çıtlak, Dost ve Leyendecker, 2009). Öte yandan babaların öğrenimi ile gençlerin benlik kurgusu arasında ilişki bulunmamıştır. Bu sonuçtan, ebeveynin kültür aktarımında annelerin daha etkili olduğu yorumu yapılabilir.

Gençlerin cinsiyetleri ile benlik kurgusu arasındaki ilişki incelendiğinde; özerk benlik kurgusu ve ilişkisel benlik kurgusu açısından cinsiyetler açısından fark bulunmamıştır. Ancak, özerk ilişkisel benlik kurgusunun kadınların lehine daha olumlu olduğu bulunmuştur. Bu bulgu alanyazındaki Karakitapoğlu-Aygün'ün (2004, s. 471), kadınların erkeklere göre kendilerini daha kişisel ve daha az geleneksel terimlerle tanımlamaları, Üskül ve diğerlerinin (2004, s. 182) kadınların bağımsız benlik yapısı puanlarının, erkeklerin puanlarından daha yüksek olduğu, Carpenter ve Karakitapoğlu-Aygün'ün (2005, s. 310) kadınların kişisel kimliğe erkeklerden daha fazla önem verdiği ve Ercan'ın (2013, s. 168) kadınların erkeklere oranla bireycilik ve ilişkisellik puanlarının daha yüksek bulunması bulgularıyla uyumludur. Ayrıca bu sonuç, örneklem grubunun eğitim fakültesinde öğrenim görüyor olması, genç ve modern Türk kadınının toplumsal değişimdeki rolüne de işaret ediyor olabilir.

Gençlerin doğup büyüdüğü yer açısından benlik kurguları arasında fark olup olmadığına bakılmış ve özerk benlik kurgusu ve özerk ilişkisel benlik kurgusu açısından fark bulunmamıştır. Yaşamlarının çoğunu köy ve kasabada geçirenlerin, yaşamlarının çoğunu şehir ve metropollerde geçirenlere oranla daha yüksek ilişkisel benlik kurguları olduğu bulunmuştur. Kağıtçıbaşı (1996, 2000), benlik kurgusunun gelişimini sosyo-ekonomik ve kültürel etmenlerle, çocuk yetiştirme biçimlerine dayandırmaktadır. Özerkliğin düşük, ilişkiselliğin yüksek olduğu ilişkisel benliği, geleneksel aile modelinin bir sonucu olarak tarif etmektedir (Kağıtçıbaşı, 2005). Bu açıdan bakıldığında bu bulgu köy ve kasabalarda daha geleneksel aile modelinin bulunmasıyla ilgili olabilir.

Araştırmanın üçüncü sorusunda, gençlerin toplumsal cinsiyet algılarının genel olarak nasıl olduğuna bakılmıştır. Toplumsal Cinsiyet Algısı ölçeğinden alınan yüksek puanlar bireylerin toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olduğunu göstermektedir. Alanyazında üniversite öğrencileriyle ilgili yapılan araştırmalarda toplumsal cinsiyet algısının olumsuz olduğuna ilişkin araştırmalar bulunmaktadır (Aslan, 2015, s. 380; Beidoğlu ve Batman, 2000, s. 60, Öngen ve Aytaç, 2013, s. 14). Bu araştırmada, gençlerin toplumsal cinsiyet algısının genel olarak olumlu olduğunun saptanmasının, öğrencilerin eğitim fakültesinde öğrenim görüyor olmasından ve toplumsal cinsiyetle ilgili kişisel farkındalıklarının olmasından kaynaklanmış olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer sorusu gençlerin toplumsal cinsiyet algıları ile ana baba öğrenimi, cinsiyet, doğup büyüdüğü yer gibi demografik değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığı yönündedir. Buna göre, annelerin ve babaların öğrenimiyle, gençlerin toplumsal cinsiyet algısı arasında ilişki bulunmamıştır.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre, gençlerin toplumsal cinsiyet algılarının cinsiyetlere göre farklılaştığı bulunmuştur. Kadınların toplumsal cinsiyet algıları erkeklere göre daha olumludur. Bu bulgu ülkemizdeki benzer çalışmalarda da dikkati çekmektedir (Aslan, 2015, s. 379; Aylaz, Güneş, Uzun ve Ünal, 2014, s. 187; Kalaycı vd., 2012; Öngen ve Aytaç, 2013; Seçgin ve Tural., 2011, s. 2456; Vefikuluçay, Demirel, Taşkın ve Eroğlu, 2007). Bireylerin sosyalleşmesi sürecinde oluşan toplumsal cinsiyet algısı kadınların aleyhine işlemektedir. Üniversite öğrenimi gören genç kadınların da bu durumun farkında olması toplumsal cinsiyet farkındalığının daha olumlu olmasını etkilemiş olabilir.

Araştırmada gençlerin doğup büyüdüğü yerin toplumsal cinsiyet algıları ile ilişkisine de bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, yaşamlarının çoğunu köy ve kasabalarda geçiren gençlerin, yaşamlarının çoğunu şehir ve metropollerde geçiren gençlere oranla toplumsal cinsiyet algılarının daha olumsuz olduğu bulunmuştur. Toplumsal cinsiyet algısının gelişiminde kültürel aktarımın olduğu bilinen bir gerçektir (Ataman, 2009, s. 1; Basow, 1992, s. 9). Bu açıdan bakıldığında kentte büyüyenlerin toplumsal cinsiyet algılarının yüksek olması kentleşmenin ve kentte kadının toplumsal hayata daha fazla katılımının olmasıyla açıklanabilir.

Araştırmanın son sorusunda, gençlerin benlik kurguları ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Gençlerin toplumsal cinsiyet algıları ile özerk benlik, İlişkisel benlik ve özerk ilişkisel benlik kurguları arasında manidar ve olumlu yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Öte yandan gençlerin benlik tiplerine göre toplumsal cinsiyet algılarında bir farklılık olup olmadığına da bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, gençlerin toplumsal cinsiyet algılarının benlik kurgusu kategorilerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre, özerk-ilişkisel benlik kurgusuna sahip olanların toplumsal cinsiyet algılarının diğer tüm benlik kurgusu kategorilerinde yer alanlardan anlamlı bir şekilde daha olumlu olduğu; özerk benlik kurgusuna sahip olanların toplumsal cinsiyet algılarının bağımlı-ayrık ve ilişkisel benlik kurgusuna sahip olanlara göre anlamlı bir şekilde daha olumlu olduğu; ilişkisel benlik kurgusuna sahip olanların toplumsal cinsiyet algılarının bağımlı-ayrık benlik kurgusuna sahip olanlara göre anlamlı bir şekilde daha olumlu olduğu saptanmıştır.

Buna göre toplumsal cinsiyet algısı en olumlu olan grup anlamlı bir şekilde özerk-ilişkisel benlik kurgusuna sahip olanlar olarak saptanmıştır. Kağıtçıbaşı'nın (2007), ilgisiz ve ihmalkâr ebeveyn tutumları olan sağlıklı aile modelinin sonucunda oluştuğunu ileri sürdüğü bağımlı-ayrık benlik kurgusuna sahip olanların ise beklendiği gibi, diğer gruplara oranla anlamlı ölçüde daha olumsuz toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu saptanmıştır.

Ortalamalar genel olarak incelendiğinde en yüksek ortalamanın özerk ilişkisel benlik tipine ait olduğu görülmektedir. Özerk-ilişkisel benlik ve toplumsal cinsiyet algısı arasındaki olumlu ilişki, Kağıtçıbaşı (1996, 2005, 2007) tarafından önerilen özerk-ilişkisel benliğin en uygun gelişim çizgisi olduğu görüşüne de destek sunmaktadır.

Çocuklar çevreleriyle sosyal etkileşime girmeleriyle birlikte, kendi toplumsal cinsiyetlerine ilişkin kalıp yargıların farkına varmaktadır. Çevreden aldıkları bu dönütlerle cinsiyetinden beklenen toplumsal rolleri öğrenmekte ve benlik algısı geliştirmektedir (Quatman ve Watson, 2001, s. 96). Kız çocuklarında görülen güvensizlik ve sosyal temelli kaygının toplumsal cinsiyetten beslenen sosyalleşme süreciyle ilişkili olduğu bulunmuştur (Clarbour ve Roger, 2004; Leadbeater, Kuperminc, Blatt ve Hertzog, 1999; Sayıl, Yılmaz ve Uçanok, 2002). Kağıtçıbaşı'nın (2005) önerdiği benlik kurgusu modelinde de benzer şekilde, bireylerin benlik kurguları içinde yaşanan kültürden etkilenmektedir. Bu sonuçlara genel olarak bakıldığında toplumsal cinsiyet algısı ve özerk ilişkisel benlik arasında olumlu doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Toplumsal cinsiyet algısı ile benlik kurgusu arasındaki ilişki, geleneksellikten modernliğe doğru hızlı bir değişim yaşanan Türk kültüründe (İmamoğlu ve Karakitapoğlu-Aygün, 1999; Karakitapoğlu-Aygün ve İmamoğlu, 2002) eğitimcilere ve eğitim programı geliştirenlere katkı sunabilir.

Kaynakça

Akın, A., & Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 73-82.

- Altınova, H. H., & Duyan, V. (2013). Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24 (2), 9-22.
- Aslan, G. (2015). Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Algılarına İlişkin Metaforik Bir Çözümleme. *Eğitim ve Bilim*. 40 (181). 363-384.doi: 10.15390/EB.2015.2930
- Ataman, H. (2009). *LGBT Hakları İnsan Haklarıdır*. Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayını.
- Aylaz, R., Güneş, G., Uzun, Ö., & Ünal, S. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rolüne Yönelik Görüşleri. *Sted*.23 (5). 183 -189.
- Basow, S. (1992). *Sex role stereotypes: Alternates and Change*. Pacific Grove: Brooks/Cole.
- Bee, H., & Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. Çev. O. Gündüz, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Beidoğlu, M., & Batman, K.A. (2000). Üniversite Öğrencilerinin Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri: Kuzey Kıbrıs Örneği. *Kadın/Woman*. 15 (1) 45-71
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Carpenter, S., & Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2005). Importance and Descriptiveness of Self-Aspects: A Cross-Cultural Comparison. *Cross-Cultural Research*, 39 (3), 293-321.doi: 10.1177/1069397104273989
- Clarbour, J., & Roger, D. (2004). The Construction and Validation of a New Scale for Measuring Emotional Response Style in Adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 496 - 509. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00240.x
- Çileli, M. (2000). Change in Value Orientations of Turkish Youth From 1989 to 1995. *The Journal of Psychology*. 134. 297-305. <https://doi.org/10.1080/00223980009600869>
- Dökmen, Z. Y. (2014). *Toplumsal Cinsiyet*. 5. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ercan, H. (2013). Genç Yetişkinlerde Benlik Kurgusu Üzerine Bir Çalışma. *Zeitschrift für die Welt der Türken*.5 (2).157-178.
- Franzoi, S.L. (1996). *Social Psychology*. Dubuque, IA: Brown and Benchmark.
- Gander, M.J., & Gardiner, H.W. (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (7. baskı), (Yayıma Haz.:B.Onur). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gezici, M., & Güvenç, G. (2003). Çalışan Kadınların ve Ev Kadınlarının Benlik Algısı ve Benlik Kurgusu Açısından Karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51): 1-14.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Göregenli, M. (1995). Kültürümüz Açısından Bireycilik-Toplulukçuluk Eğilimleri: Bir Başlangıç Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10. 1-14.
- Güvenç, G., & Aktaş, V. (2006). Ergenlik Döneminde Yaş, Toplumsal Cinsiyet, Bireysel ve İlişkisel Tutumlar, Benlik Değeri ve Yaşam Becerilerine İlişkin Algı Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (57), 45-62.
- Hamachek, D.E. (1995). Ergen Benliğinin Psikolojisi ve Gelişimi. *Ergenliği Anlamak* J.F. Adams (Eds.), Yayına haz.: B. Onur, Çev.: Ö.H. Ersever, Ankara: İmge Kitabevi.
- Hortaçsu, N. (1989). Turkish Students' Self Concepts and Reflected Appraisals of Significant others. *International Journal of Psychology*, 24, 451-463. doi:<https://doi.org/10.1080/00207594.1989.10600058>
- Hyde, J.S., & Delamater, J.D. (1997). *Understanding human sexuality*. Sixth Edition, Boston: McGraw Hill Inc.
- İmamoğlu, E. O., & Karakitapoğlu-Aygün, Z. (1999). 1970'lerden 1990'lara Değerler: Üniversite Düzeyinde Gözlenen Zaman, Kuşak Ve Cinsiyet Farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-22.
- İmamoğlu, E. O., Küller, R., İmamoğlu, V., & Küller, M. (1993). The Social Psychological Worlds of Swedens and Turks in and around Retirement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24, 26-41. doi: <https://doi.org/10.1177/0022022193241002>

- İmamoğlu, E.O. (1998). Individualism and Collectivism in a Model and Scale of Balanced Differentiation and İntegration. *The Journal of Psychology*, 132 (1), 95-105. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00223989809599268>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni bir Sentez. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11, 36-44.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2001). *İnsan Aile ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implications for Self and Family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, 4, 403-422. doi: 10.1177/0022022105275959
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Family, self, and Human Development Across Cultures, Theory and Applications* (2nd ed.). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kalaycı, N., Hayırsever F., & Özcan, F. Z. (2012). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algıları. *2.Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi*, 27-29 Eylül 2012, Bolu.
- Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2004). Self, İdentity, Emotional Well-Being Among Turkish University Students. *The Journal of Psychology*, 138 (5), 457-478. doi: <http://dx.doi.org/10.3200/JRLP.138.5.457-480>
- Karakitapoğlu-Aygün, Z., & İmamoğlu, E. O. (2002). Value Domains of Turkish Adults and University Students. *The Journal of Social Psychology*, 142,333-351. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00224540209603903>
- Kitayama, S., Markus, H.R., Matsumoto, H., & Norasakkunkit, V. (1997). Individual and Collective Processes in the Construction of the Self: Self-Enhancement in the United States and self-criticism in Japan. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72,1245-1267. doi: 10.1037/0022-3514.72.6.1245
- Leadbeater, B. J., Kuperminc, G. P., Hertzog, C., & Blatt, S.J. (1999). A Multivariate model of Gender Differences in adolescents' Internalizing and Externalizing Problems. *Developmental Psychology*, 35, 1268 - 1282. doi: 10.1037//0012-1649.35.5.1268
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation. *Psychological Review*, 98, 224–253.
- Matsumoto, D., & Juang, L. (2008) *Culture & Psychology*. Belmont. Thomson-Wadsworth.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender And Society: Towards a New Society*. USA: Arena.
- Öngen, B., & Aytaç, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48(2): 1-18.
- Powell, G.N., & Greenhaus, J.H. (2010). Sex, Gender, and Decisions at the Family - Work İnterface. *Journal of Management*. 36 (4),1011-1039.
- Quatman, T., & Watson, C. M. (2001). Gender Differences in Adolescent self - Esteem: an Exploration of Domains. *Journal of Genetic Psychology*, 162, 93-118. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00221320109597883>
- Sampson, E. E. (2000). Reinterpreting İndividualism and Collectivism. *American Psychologist*, 55, 1425–1432.
- Sayı, M., Yılmaz, A. G., & Uçanok, Z. (2002). Ergenliğe Geçişte Bilgilendirmenin Ergenin Bilgi Düzeyi ve Benlik Algısına Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17, 47 - 58.
- Seçgin, F., & Tural, A. (2011). Sınıf Öğretmenliği Bölümü Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. *E-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 6(4): 2446-2458.
- Singelis, T.M. (1994). The Measurement of İnterdependent and İndependent Self Construal. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 580–591. doi: <https://doi.org/10.1177/0146167294205014>

-
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. Yayına Haz.: F.Çok. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sunar, D. (2009). Mothers' and Fathers' Child-Rearing Practices and Self-Esteem in Three Generations of Urban Turkish Families. S. Bekman ve A. Koç, (Ed.), *Perspectives on Human Development, Family and culture*. (126-139).Cambridge University Press.
- Üner, S. (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Temel Eğitim Seti*. TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, UNFPA, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara: Dumat Ofset.
- Üskül, A.K., Hynie, M., & Lalonde, R.N. (2004). Interdependence as a Mediator Between Culture and Interpersonal Closeness for Euro-Canadians and Turks. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35 (2), 174-191.doi: <https://doi.org/10.1177/0022022103262243>
- Vefikuluçay, D., Demirel, S., Taşkın, L., & Eroğlu, K. (2007). Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 14 (2): 26–38.
- Yağmurlu, B., Çıtlak, B., Dost, A., & Leyendecker, B. (2009). Türk Annelerin Çocuk Sosyalleştirme Hedeflerinde Eğitime Bağlı Olarak Gözlemlenen Farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24 (63), 1-15.
-

ENGLISH LITERATURE

The Uses of Anachronism in Shakespeare's *Troilus and Cressida**

Shakespeare'in *Troilus ve Cressida* Oyununda Anakronizm Kullanımı

Evrım Doğan ADANUR*

Abstract

Written at the turn of the century, *Troilus and Cressida* includes different codes of conduct in relation to those belonging to the past and the contemporary. In the play, the fading away ideals of the chivalric age are represented by the Trojan Hector and of the modern by the Greek Ulysses. William Shakespeare, by juxtaposing the medieval/feudal and the modern/capitalist in this play, employs an anachronistic approach to looking at the past and the present. In his version of the most famous story of war and valour in the Western tradition, Shakespeare problematizes the linear view of history and offers a kairotic understanding of historical difference not only by carrying contemporary forms of behavior and thought to the past but also by showing the anachronism of trying to be chivalric in the modern age. This necessary anachronism lets Shakespeare make a comment on the early modern ideology in his retelling of the seemingly Homeric tale that reached to the Renaissance in an altered form through the romance tradition.

Keywords: Shakespeare, *Troilus and Cressida*, anachronism, kairos

Öz

17. yüzyılın başlarında yazılan *Troilus ve Cressida* oyunu geçmiş ve şimdiki zamana ait farklı davranış ilkeleri barındırır. Oyunda şövalyelik zamanlarının kaybolan idealleri Truvalı Hector ile modern olanlar ise Yunanlı Ulysses tarafından temsil edilir. William Shakespeare, ortaçağa ait/feodal olan ile modern/kapitalist olanı birarada sunarak geçmiş ve çağdaşa anakronistik bir yaklaşım getirmektedir. Batı geleneğindeki en ünlü savaş ve kahramanlık hikayesinin kendi yorumunda Shakespeare, doğrusal tarih anlayışını problematize etmekte ve sadece çağdaşa ait olan davranış ve düşünce biçimlerini geçmişe taşıyarak değil, aynı zamanda modern zamanda kahraman olmanın anakronizmini de göstererek geçmişe kairotik bir bakış açısıyla bakmaktadır. Bu gerekli anakronizm Shakespeare'e Rönesans dönemine ortaçağ boyunca romans geleneği etkisiyle değişerek gelen sadece görünüşte Homeros'a ait olan bu hikayenin yeniden anlatımıyla erken modern çağın ideolojileri üzerine yorum yapmasına olanak vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Shakespeare, *Troilus ve Cressida*, anakronizm, kairos

Ranging from intentional and unintentional to necessary and deliberate anachronisms, William Shakespeare employs many instances of historical inaccuracy in his plays either for the sake of dramatic effect or in his in/ability to deal with the historical past in its own terms. From the clock famously striking three in 44 BC Rome in *Julius Caesar* to medieval Hamlet's attending university of Wittenberg founded in 1502, from Cleopatra wanting to play billiards a thousand and three hundred years earlier than the first record of any cue sports to the reference of Bedlam in pre-historic Britain in *King Lear*, from the Benevolence Taxes in *Richard II* to "Duke" Theseus in *A Midsummer Night's Dream*, anachronism is an integral and crucial part of the Shakespearean text. *Troilus and Cressida* is no exception. Not only in Hector's mentioning Aristotle or Thersites's double-anachronistic reference to the Neapolitan bone-ache in an ostensibly Homeric tale, while writing his version of the Trojan war, Shakespeare strips the heroic story off its epic circumstances and reads it through contemporary anxieties by offering an overview of the controversies of the rapidly changing early modern world from a feudal/chivalric to a modern/capitalist one. In a tale stemming from the antiquity and transformed, even reproduced through the romance tradition, Shakespeare brings together the old, the fading away and the new, the yet to happen by administering contemporary anxieties in the exchanges between the Trojans and the Greeks. The "chivalric" ideals of the old find their representation in Trojan Hector and the "modern" perception in Greek Ulysses. Through this "necessary anachronism" Shakespeare rewrites the Trojan story by culminating the distant

---

* A version of this paper is presented at the 13th ESSE Conference (22-26 August 2016, Galway, Ireland) in "Anachronism and the Medieval" seminar titled "Chronos to Kairos: Representation of History in William Shakespeare's *Troilus and Cressida*."

* Yrd. Doç. Dr. Atılım Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, evrim.dogan@atilim.edu.tr

---

and recent past and the present offering a kairotic understanding of time over a chronological one to represent the anachronistic view of the past in the face of the contravening ideologies of the Elizabethan era.

Appeared in English in the second half of the 17th century, the word “anachronism” comes from Greek “ana+khronos”, literally against time, through which “anakhronizein” means to “refer to wrong time” (*Etymology*) or to “err in a time reference” (*Collins*). The word is also used to mean “representation of an event, person, or a thing in a historical context in which it could not have occurred or existed” or “a person or a thing that belongs or seems to belong to another time” (*Collins*). This mistake or incongruity regarding chronology may take place when someone, something, or an idea is manifested in an earlier or later time period. Anachronism can emerge as a result of historical disregard or unconsciousness with desirable or undesirable outcomes or it can arise deliberately to make a point on historical consciousness. Moreover, dealing with a past event is also determined by the approach of the author with or without a desire to represent the past faithfully. Defining anachronism as “playing fast and loose with history,” Marjorie Garber points out that “whether [such] temporal dissonances are admired or scorned, anachronisms in literature have their purposes and their effects,” (Garber, 2008, pp. 59, 60) for anachronism is what “escape[s] historical determination” but which, at the same time, “is intimately connected to it.” Therefore, for Garber, “neglecting the ahistorical” is the same thing as “neglecting the historical” (Garber, 2008, pp. 65-66). Shakespeare, according to Garber, “famously alters history from time to time” in order to make “a point about the present day” (Garber, 2008, p. 50).

Shakespeare’s approach to the past, both in his histories and historical plays always has a presentist attitude, with a deliberate view of the past from where he stands. This is what Georg Lukács calls “necessary anachronism” which he observes in Walter Scott’s *Waverley* novels that embody the social and economic formations through the passage from feudalism to capitalism. For Lukács, this anachronism is vital in portraying characters expressing feelings and thoughts more realistically and clearly than the actual people would have done since “the past portrayed is clearly recognized and experienced by contemporary writers as the *necessary prehistory* of the present” (Lukács, 1989, p. 61).

Anachronism, as a result of historical consciousness, is an early modern concept. As Erwin Panofsky lays out, Renaissance expressed itself in historical anachronism and historical sensibility for the first time with a sense that the past was different and separate from the present. Panofsky further suggests that the medieval age did not see themselves as different from the past or perceived the past as “other,” lacking, contrary to the Renaissance, “an intellectual distance between the present and the past” (Panofski, 1972, p. 28). Depicting Apollo in a medieval tunic, as Panofsky observes, is a sign of this inability to register historical alterity with the classical past. Historical difference, conjointly anachronism, is a Renaissance concept with a conscious distancing from both the antiquity and the recent past when “the classical past began to be looked upon from a fixed distance” as Peter Burke puts forward (Burke, 1997, p. 108) which was absent from medieval consciousness. Burke explains that it is the Renaissance humanists that distinguished the recent past from the antiquity no matter how they “owed more than they knew to the ‘Middle Ages’ they so frequently denounced. If they overestimated their distance from the recent past, they underestimated their distance from the remote past, the antiquity they admired so much” (Burke, 1997, p. 3). Burke elsewhere suggests that this distancing was invented in the 15th and 16th centuries creating a “Renaissance sense of the past” in which the Renaissance approach to antiquity was with a “nostalgic distance” while the approach to the medieval ages was with “ironic distance” (Burke, 2001, p. 158). Therefore, the Renaissance distinguished itself from the medieval age as its historical “other” interpreting the past as a different entity.

Shakespeare's sense of the past and the present is amalgamated in *Troilus and Cressida* in his anachronistic understanding of the past with a Renaissance historical consciousness. In the early modern era, when the feudal system began to collapse after the Wars of the Roses, the early stages of market economy introducing a different set of values was felt in the society with insistence on individual profit and property rights. Together with the changing economic system, the Elizabethans witnessed the fall of the old nobility to be replaced by the new, shrewder aristocracy whose power came directly from the Authority¹. Moreover, through the end of the 16th century, together with the newly emergent rich and new aristocracy, there appeared a mass of university educated people for whom no title or office was available. The era witnessed the disintegration of former social forms and loss of ideals belonging to the past in the face of this transformation.

These contests found their representation in different forms of art in the era, especially in drama as the most social of all forms. As Stephen Greenblatt suggests, "art is social" and "in response to the art of the past, we inevitably register, whether we wish or not, the shifts of value and interest that are produced in the struggles of social and political life" (Greenblatt, 1998, p. 14). In the Tudor era, economic shift, inflation, class hostility, together with religious and political problems that are felt by the people from different strata, led the English artists look for their subject matter in the past. As Greenblatt further states,

Instead of depicting the ordinary operation of the law, functioning to defend property, English artists most often narrate events at once more menacing and more socially prestigious, event colored by feudal fantasies in which the sixteenth century gentry dressed their craving for honor. Thus instead of the assizes and a hempen rope, we have tales of mass rebellion and knightly victories. (Greenblatt, 1998, p. 15)

Shakespeare, likewise, used a source that is important both in terms of recent and classical past in order to "make a point about the present day." Shakespeare understands that his age is fundamentally different from the previous one and anachronistically places early modern concepts in a historical setting creating a multi-temporality: what is historical in source material becomes early modern in its execution or vice versa. Still though, Shakespeare sees the past epochs as one instance that represents what is being lost. Therefore, instead of choosing a tale of valour to talk about the nostalgic epic times, he took a medieval source in order to make a point on the fading away system of beliefs and set of ideas.

The story of *Troilus and Cressida*, a tale of love and betrayal, stems more from the medieval sources despite its presumably Homeric setting. It is a medieval way of looking at the epic age with chivalric impetus through the 12th century *Roman de Troie* (c.1160) by Benoit de Sainte-Maure who altered Homer's heroic story into a chivalric romance. This romance affected other poets like Boccaccio (*Il Filostrato*, c.1340, where first Pandarus appears), Chaucer (*Troilus and Criseyde*, c.1375), whose long poem is Shakespeare's primary source, Lydgate (*Troy Book*, 1555), and Caxton (*Recuyell of the History of Troy*, tr.1471, pub,1474). During the middle ages, there was a fascination with Trojan subjects as the British traced their ancestry all the way back to a Trojan Brutus based on legend, especially through Geoffrey of Monmouth's *Historia Regum Britanniae* (1138). According to Monmouth, who claims he is translating from an older source, claims that Brutus and his men—known as Britons—came to "Albion" to found "Troia Newydd," or New Troy, which later became London (perhaps through Lud's town).

Kenneth Muir suggests that in *Troilus and Cressida* "the age of chivalry is dead" (Muir, 2003, p. 428) and not recognizing this historical fact leaves characters, especially Hector, anachronistic. A.P. Rossiter remarks that "The *Troilus and Cressida* story is medieval and chivalric and it is that which is deflated" (Rossiter, 1976, p. 101). Moreover, R. F. Kaufmann remains that Shakespeare "reaches a point where he must actively question the reality and centrality of [the] inherited way of making sense of things" (Kaufmann, 1965, p. 139). As

Shakespeare looks at the heroic Trojan epic and chivalric medieval romances, he does not see heroism or chivalry but the death of such ideals in the face of historical and economic change. *Troilus and Cressida* is seemingly about love and war but like most of his work between 1599 and 1603, during the last years of Elizabeth's reign, Shakespeare reflects a cultural disillusionment in the face of the disintegration of former social forms. In this play, he takes this disillusionment a step further to the point of cynicism that the quintessential story of heroism is diminished to what Thersites summarizes as

...patchery, such juggling and such knavery! all the argument is a cuckold and a whore; a good quarrel to draw emulous factions and bleed to death upon. Now, the dry serpigo on the subject! and war and lechery confound all! (Shakespeare, 2003, p. 130)

War and love are perhaps the two most common themes in literature. However, such themes in Shakespeare's *Troilus and Cressida* are reflected underlining the futility of war and love and the absurdity of high ideals like loyalty in love and heroism in action, what Northrop Frye calls "pervasive disillusionment" in the play in an environment in which "heroism degenerates into brutality and love itself reduced to [...] mechanical stimulus" (Frye, 1993, p. 85).

Shakespeare's understanding of his era in the face of passing ideals is also evident in *Hamlet*, a play he probably wrote at around the same time with *Troilus and Cressida*. "Time is out of joint" declares Hamlet seeing how the values belonging to his wronged father's time are being replaced by the modern ones and that he was "born to set it right" (Shakespeare, 1997, p. 1199). Old Hamlet who belonged to a time when heroic ideals were in effect, when kings fought at the battlefield with might of their swords, is deceitfully replaced by the insidious yet diplomatic Claudius bargaining in Elsinore. High ideals like heroism and chivalry, as Hamlet perceives it, are now thought of as belonging to the past at a time when time is "out of joint."

The love story between Troilus and Cressida and the ongoing war between the Greeks and the Trojans are the two plots in the play. Like the other two plays by Shakespeare with loving couples in the title, the social takes over the private, even more so in this play. Both love and war, by means of exchange, trade, and substitution, end with frustration, deceit, and tragedy. Throughout the play, one thing is always substituted for another thing, usually its opposite, undermining the meaning of the former: War with love, love with war, action with inaction, high ideals with cynicism, rhetoric with defamation. The main discussions on heroic or chivalric ideals are immediately followed by the cynical or frivolous comments by either Thersites or Pandarus that make them the critical voices in the play.

The play starts *in medias res* as the armed Prologue tells us summarizing the background of the events since not all "may be digested in a play" (Shakespeare, 2003, p. 78):

In Troy there lies the scene. From isles of Greece
The princes orgulous, their high blood chafed,
Have to the port of Athens sent their ships,
Fraught with the ministers and instruments
Of cruel war... (Shakespeare, 2003, p. 77)

Although we are told that we are to witness the story of the most famous war in history in its "seventh" year with Greeks coming to ransack Troy with 69 ships (as opposed to 1186 in the *Iliad*), what follows is not the story of the battle but of a lover, the Trojan Troilus, who wants to "unarm" with courtly love inclinations as there is a "cruel battle here within" (Shakespeare, 2003, p. 79) as a result of his love for Cressida whose father Calchas has defected to the Greek side. This Petrarchan scene is followed by another one in the Greek camp. While Agamemnon thinks gods are testing them seeking "to find persistive constancy in men" (Shakespeare, 2003, p. 96), the crafty Ulysses delivers his famous speech on degree and rank. There is something

terribly wrong on the Greek side as “The specialty of rule hath been neglected” (Shakespeare, 2003, p. 98):

When the general is not like the hive
 To whom the foragers shall all repair,
 What honey is expected? Degree being vizarded,
 Th' unworthiest shows as fairly in the mask.
 The heavens themselves, the planets, and this centre
 Observe degree, priority, and place,
 Infixure, course, proportion, season, form,
 Office and custom, in all line of order. (Shakespeare, 2003, p. 99)

This speech is also analysed as a proof to the much debated Elizabethan world picture, when people “knew their places,” at a time which for Greenblatt (2005), “was intensely, pervasively, visibly hierarchical: men above women, adults above children, the old above the young, the rich above the poor, the wellborn above the vulgar” (p. 76). This kind of hierarchy discussed by Ulysses especially showed itself in modes of behavior, as “[t]he social elite lived in a world of carefully calibrated gestures of respect. They demanded constant, endlessly reiterated sings of deference from those below them: bowing, kneeling, doffing hats, cringing” (p. 76). These modes of behavior were seen as the emblems of order, which for Ulysses is the backbone of ordnance:

O when degree is shaken,
 Which is the ladder to all high designs,
 Then enterprise is sick. How could communities,
 Degrees in schools, and brotherhoods in cities,
 Peaceful commerce from dividable shores,
 The primogenity and due of birth,
 Prerogative of age, crowns, sceptres, laurels,
 But by degree stand in authentic place? (Shakespeare, 2003, p. 100)

Ulysses’s speech is on the importance of the hierarchical construction of society in which it can only function like the physical universe (as it was thought to be in the medieval knowledge of cosmology) and everything should correspond to its particular degree and order. This is the Elizabethan perception and therefore is completely anachronistic in terms of offering a contemporary reason for the loss of order on the Greek camp. The loss of such hierarchy, therefore, brings utter chaos:

Take but degree away, untune that string,
 And hark what discord follows. Each thing meets
 In mere oppugnancy. (Shakespeare, 2003, p. 100)
 ...
 Then everything includes itself in power,
 Power into will, will into appetite;
 And appetite, an universal wolf,
 So doubly seconded with will and power,
 Must make perforce an universal prey,
 And last eat up himself... (Shakespeare, 2003, p. 101)

This highly rhetorical speech on degree and rank that summons everybody to act in accordance to their hierarchical places is a response to the loss of authority in the Greek camp. It is not the lengthy war but loss of “degree and rank” that is more disastrous. Achilles, too, is unarmed, lying in his tent with Patroclus, making fun of the Greek leaders with the cynic slave Thersites for whom the whole “argument” of the war “is a whore and a cuckold” (Shakespeare, 2003, p. 130).

However, despite his emphasis on hierarchy and place, Ulysses undermines his own ideas on degree and rank when Aeneas brings Hector’s challenge for a single combat. In order to lure Achilles “whom opinion crowns/the sinew and forehead of [their] host” (Shakespeare,

2003, p. 102) back to fight, the Greeks would announce the obtuse Ajax, lower in degree than Achilles, as their most valiant soldier.

Ulysses's ideas on this perfectly organized world picture are further subverted in the next act by Thersites who lays out his opinion on degree and rank as such: "Agamemnon is a fool to offer to command Achilles, Achilles is a fool to be commanded of Agamemnon, Thersites is a fool to serve such a fool, and Patroclus is a fool positive" (Shakespeare, 2003, p. 130).

This is what the great heroes of the antiquity have been reduced to with a cynical understanding of heroism and valour. Greeks are viewed as characters who have lost their greatness in times "out of joint." High ideals like honour have lost their meanings in time, in the face of social transformation. It is further emphasized by Ulysses that nothing can go beyond the force of time that devastates everything, as it has

...a wallet at his back
Wherein he puts alms of oblivion
A great-sized monster of ingratitude;
Those scraps are good deeds past, which are devoured
As fast as they are made, forgot as soon
As done (Shakespeare, 2003, p. 162)

and that

The present eye praises the present object. (Shakespeare, 2003, p. 163)

Homeric Achilles, who mythically joined the Trojan expedition for honour and glory in the expense of a happy and long life is instructed by Ulysses about how the "envious and calumniating Time" lets slip all "deeds past" into mere "oblivion." In *Troilus and Cressida*, all heroes are "fortune's fools" in the face of Saturn/Chronos devouring his children. This use of emblematic time is functional since Ulysses is raising the question of what happens when the ideals of the past are no longer valid in the present.

Still, although the Greek side succumbed to the contemporaneity of the early modern, as a member of the lost civilization, Trojan Hector, who, though knowing that the Trojan case—Helen's abduction—is wrong and that Helen is not worth the keeping, he would, after all, fight for the sake of Troy's honour. Shakespeare's representation of Troy is the closest to the characterization offered in the *Iliad*.

Hector, contrary to Ulysses, believes that

...value dwells not in particular will;
It holds his estimate and dignity
As well wherein 'tis precious of itself
As in the prize... (Shakespeare, 2003, p. 120)

As the only truly heroic character, Hector is also anachronistic as he tries hard to live up to the chivalric ideals. Denied even an honourable death, he is murdered senselessly by Achilles and his Myrmidons when he is unarmed, further making chivalric ideals void, lapsed, even absurd.

Exchange is the most important motive in the development of plot in *Troilus and Cressida*: Helen for Hesione which proclaims the fall of Troy, Cressida for Antenor which proclaims the fall of courtly love, Ajax for Achilles which proclaims the fall of hierarchy. Shakespeare sees that the ideals regarding love have also lapsed in the face of social transformation. Cressida feels the same qualms as Juliet does, that she might lose her value if she sleeps with Troilus stepping out of her Petrarchan status. Still, she does and, unlike Juliet, immediately loses her value that actually "dwells in dignity" and becomes a part of the

exchange mechanism: “foolish Cressida” she calls herself as she “should have held off and then [Troilus] would have tarried” (Shakespeare, 2003, p. 172). As a matter of fact, Juliet sleeps with Romeo to consummate their marriage whereas Troilus does not talk of an exchange of her “love’s faithful vow” for his (Shakespeare, 1997, p. 1115). Cressida is anachronistic in this manner, who, for George Bernard Shaw is “Shakespeare’s first real woman” in a play in which he “is ready and willing to start at the twentieth century if the seventeenth will only let him” (quoted in Rattray, 1951, p. 47). Moreover, Troilus does not fight to keep his beloved in the Trojan side and, as a matter of fact, disputes much more heartily against the proposal to give Helen up to end the war which might mean his reunion with Cressida. The moment Cressida is diminished to a commodity with exchange value, she is ratified into a sexual object in the Greek camp as she kisses all the generals to live up to the character offered to her. She, therefore, is also exchanged from a love object to a sex object in a place where lechery is the new cultural capital replacing chivalric romance.

There are two endings to the play, one delivered by Troilus and one Pandarus (which some editors choose to ignore). Troilus first declares that

Hector is gone:
 Who shall tell Priam so, or Hecuba?
 Let him that will a screech-owl aye be called,
 Go in to Troy, and say there, ‘Hector’s dead.’
 There is a word will Priam turn to stone,
 Make wells and Niobes of the maids and wives,
 Cold statues of the youth, and, in a word
 Scare Troy out of itself. But, march away;
 Hector is dead; there is no more to say.
 Stay yet. You vile abominable tents,
 Thus proudly pight upon our Phrygian plains,
 Let Titan rise as early as he dare,
 I’ll through and through you! and, thou great-sized coward,
 No space of earth shall sunder our two hates.
 I’ll haunt thee like a wicked conscience still,
 That mouldeth goblins swift as frenzy’s thoughts.
 Strike a free march to Troy, with comfort go:
 Hope of revenge shall hide our inward woe. (Shakespeare, 2003, p. 231)

The death of Hector marks the ending of an era which was marked by chivalry and feudal honour. Since the unheroic death of Hector, the high ideals belonging to the past have lost their currency as well which is why avenging his brutal murder is meaningless. Therefore, Shakespeare chooses to end the play with the epilogue of Pandarus with a note on venereal disease as he talks to future “panders,” “traders in the flesh” (Shakespeare, 2003, p. 85). Consequently, Hector’s death for Troilus’s ending marks the loss of chivalry and for Pandarus’s ending signifies the loss of romantic love for the sake of crude sexuality

As A. M. Potter argues, Shakespeare was

yearning nostalgically for a perfect past which is implied by its obvious lack in the play, yet it seems to me that the undermining of so many of the central myths and beliefs of the Elizabethan/Medieval view of life suggests that Shakespeare is writing from a somewhat different position, expressing rather in dramatic form an intense awareness that not only is the present different from the past, but that the interpretation of the world inherited from the past had always been illusion. (Potter, 1988, p. 26)

In this manner, Shakespeare looks at the past with a “Renaissance sense:” at the distant past nostalgically and the recent past ironically, as a time in which high ideals are lost and the zeitgeist holds that the modern disillusionment towards war and love underlining the impossibility of finding fidelity in love and heroism in war at a time when living up to the high ideals of a former time is anachtonistic. Through the chivalric story of *Troilus and Cressida*,

the lost ideals of the distant past are osmosed through the chivalric ones which are both lost in time to be replaced by the modern.

Instead of having a unified conception of time as “one damn thing after another” in Frank Kermode’s words defining chronicity, in *Troilus and Cressida*, Shakespeare’s approach is kairotic in which “[e]nd changes all, and produces [...] *kairoi*, historical moment of intemporal significance” (Kermode, 2000, p. 47). “Simple chronicity” for Kermode represents “the emptiness of ... humanly uninteresting successiveness” whereas *kairos* is the “significant season,” “poised between beginning and end [...] that which was conceived as simply successive becomes charged with past and future: what was *chronos* becomes *kairos*” (Kermode, 2000, p. 47). *Kairos* is “a point in time filled with significance, charged with a meaning derived from its relation to the end” (Kermode, 2000, p. 47). From where he stands, Shakespeare finds an opportune time to reflect the past in the present and the present in the past pondering on the anachronism of the high ideals in a world much changed, much different from past perception. In other words, at a time when time was “out of joint,” when everything went “awry,” Shakespeare finds a kairotic moment, a decisive point in time to look at the past to show how far things have come, the end being Shakespeare’s present, reading the medieval past with an early modern consciousness.

Thus, Shakespeare reads the Trojan War anachronistically in *Troilus and Cressida* with mythological and legendary characters whose fortunes are preconceived are trying to fulfill their destinies devoid of the fundamentals of their own historical or epic contexts. In this manner, Shakespeare seeks a kairotic presence in the past, as reflected in *Troilus and Cressida*, contesting the ideologies of the past and the present. Shakespeare’s anachronism is in his representing the present (Greeks) in the past and the past (Trojans) in the present.

Works Cited

- Anachronism. (n.d.). In *Online Etymology Dictionary*. Retrieved from <http://www.dictionary.com/browse/anachronism>
- Anachronism. (n.d.). In *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 10th Edition*. Retrieved from <http://www.dictionary.com/browse/anachronism>
- Burke P. (1997). *The Renaissance*. New York: Macmillan.
- (2001). “The sense of anachronism from Petrarch to Poussin.” *Time in the Medieval world*. C. Humphrey and W. M. Ormrod (Eds). 157-176. Suffolk: York Medieval Press.
- Garber, M. (2008). *Profiling Shakespeare*. New York: Routledge.
- Frye, N. (1993). *The Myth of deliverance: Reflections on Shakespeare’s Problem Comedies*. Toronto: U of Toronto P.
- Greenblatt, S. (1998). “Murdering Peasants: Status, Genre, and the Representations of rebellion” *Representing the English Renaissance*. Stephen Greenblatt (Ed). 1-31. Berkeley and Los Angeles: U of California P.
- (2005). *Will in the world: How Shakespeare became Shakespeare*. London: Pimlico.
- Kaufmann, R.J. (1965). “Ceremonies for Chaos; The status of *Troilus and Cressida*.” *ELH*, 32(2), 139–59.
- Kermode F. (2000). *The sense of an ending: Studies in the theory of fiction*. Oxford: Oxford UP.
- Lukács Georg (1989). *The Historical Novel*. (H. and S. Mitchell, Trans.). London: Merlin Press.
- Muir, K. (2003). “Troilus and Cressida.” *The Cambridge Shakespeare library: Shakespeare criticism* (Vol. 2). Catherine M.S. Alexander (Ed), 423–432. Cambridge UP, Cambridge.
- Panofski, E. (1972). *Studies in Iconography: Humanistic Themes in the art of the Renaissance*. Boulder, Colorado: Icon.

-
- Potter, A. M. (1988). "Troilus and Cressida: Deconstructing the Middle Ages?" *Theoria* 72, 23-35
- Rattray, R. (1951) *Bernard Shaw: A Chronicle*. Luton: Leagrave Press Ltd.
- Rossiter, A.P. (1976). "Troilus as 'Inquisition'." *Troilus and Cressida: A Selection of Critical Essays*. P. Martin (Ed). 100-121. London: Macmillan.
- Shakespeare, W. (1997). *Hamlet. The Riverside Shakespeare*. Herschel Baker, et. al. (Eds). 1183-1245. Boston: Houghton Mifflin.
- (2003). *Troilus and Cressida*. Anthony B. Dawson (Ed). Cambridge: Cambridge UP.

---

¹ The Essex incident is especially important in relation to *Troilus and Cressida* in terms of the date of production and in the ways in which Essex was famously associated with Achilles, as has already been established by various critics. What Essex represented was so important that David Bevington suggests that "After the events of early 1601, the ideals of neofeudal heroism seemed no longer available" (Introduction, *Troilus and Cressida*. London: Arden Shakespeare, 1998, p. 16)

HISTORY

Antalya Şehrinde Siyasal Yaşam (1920-1950)

Political Life In Antalya (1920-1950)

Mehmet BİÇİCİ*

Öz

Siyasal yaşamın temeli olan parlamenter sistem Osmanlı Devletine Meclis-i Mebusan çatısı altında 1876 yılında gelmiştir. Çeşitli dönemler halinde 1920 yılına kadar İstanbul da çalışmalarını sürdürmüştür. Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi sonrası Osmanlı parlamentosu işgal güçlerince kapatılmıştır. Gelişen olaylar sonrası 23 Nisan 1920 de Büyük Millet Meclisi adıyla Ankara da yeni bir meclis toplanmıştır. Nisan 1920-Kasım 2015 arasında 26 dönem halinde milletvekili seçimleri yapılmıştır. Ancak çalışmamıza konu olan dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk sekiz dönemini ve faaliyetlerini kapsamaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin ilanından itibaren iki kez çok partili hayata geçiş denemesi yapılmıştır. Başarısız olunan bu denemeler parlamenter demokratik sistemin en temel organlarından birisi olan muhalefet partilerinden yoksun bırakmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası Türkiye'yi 1950 yılına kadar tek parti hakimiyeti altında yönetmiştir. Bu süreç dahilinde Antalya şehrini TBMM'de temsil eden siyasi elit kadronun siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik profilleri ortaya konulmuştur. Eğitim düzeyleri, çocuk sayıları, memleketleri, bildikleri yabancı diller, yeniden seçilebilme yetenekleri, meslekleri şehir tarafından hatırlanmaları, yazılı eser sahibi olmaları vb. yetkinlikleri çalışmamıza konu edinilmiştir. Diğer taraftan meclis çatısı altında yapmış oldukları faaliyetlerde araştırılmıştır. Böylece araştırmanın sonucunda Antalya milletvekillerini temsil ettikleri şehir başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyetinin gelişim sürecine olan katkıları ifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Antalya milletvekilleri, Siyasal yaşam , T.B.M.M,1920-1950 dönemi

Abstract

Parliamentary system, the basis of political life, started as Meclis-i Mebusan (Chamber of Deputies) in Ottoman Empire in 1876. It had continued its operations for various periods in İstanbul until 1920. After the adoption of National Pact (Misak-ı Milli), Ottoman parliament was closed by occupying forces. A new parliament under the name of Grand National Assembly was formed in Ankara on April 23, 1920. Parliamentary elections were held 26 times between April 1920 and November 2015; however, our study covers the first eight periods of Turkish Grand National Assembly and their acts. Since the proclamation of Turkish Republic, there had been two attempts for transition to multi-party system. These failed attempts deprived the parliamentary system of the opposition party that is one of the fundamental organs of democracy. Until 1950, Republican People's Party (Cumhuriyet Halk Fırkası) had governed Turkey under single-party rule. This study tries to present political, social, cultural and economic profiles of political elites representing Antalya province in Turkish Grand National Assembly during these periods. Their competencies such as educational levels, occupations, hometowns, number of children, foreign languages they know, the ability to be re-elected, reputation in the city, publications etc. were discussed in our study. On the other hand, their activities in the assembly were investigated. Through this study, the contributions of Antalya MPs to the development of both the city they represent and Turkish Republic are discussed.

Keywords: Antalya, Antalya MPs, political life, Turkish Grand National Assembly, 1920-1950 periods

Giriş

Coğrafi konumu itibariyle Anadolu'nun güneyinde, Akdeniz'in kuzey kıyısında kendi adını alan körfezin etrafında yer alan Antalya, M.Ö.158 yılında Bergama hükümdarı il. Attalos Fladelfs tarafından kurulmuştur. Adını kurucusundan alan şehir, Osmanlı egemenliğine girinceye kadar Bergama, Roma, Abbasi, Bizans, Ceneviz, Anadolu Selçukluları, Kıbrıs ve Teke-Oğulları'nın egemenliği altında kalmıştır. Yıldırım Bayezid zamanında 1390 yılında Teke-Oğullarından alınarak Osmanlı egemenliğine girmiştir.(Armağan, 2005: s.93-94). 1914 yılı Ekim ayının son günlerinde I. Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak savaştan yenik ayrılmıştır.(Ulusoy,2014:124) Antalya Şehrinin İtalyanlar tarafından işgaline karşı, Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Millî Mücadele'ye destek olmak için hizmetlerini sürdürürken I.Büyük Millet Meclisine Antalya Şehrini temsilen Rasih Kaplan, İbrişimzade Mustafa, Antalya Darülhilâfe müderrislerinden

*Yrd.Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, bicici@gantep.edu.tr

Halil İbrahim, Belediye Başkâtibi Hasan Tahsin, Korkuteli sabık kaymakamı Ali Vefa Bey ve Hamdullah Suphi Bey Antalya mebusu olarak Meclis'e katılmıştır.(Sarıgözel,2017,s.2008-20).Böylece Antalya Şehri I.Meclis çatısı altında ülkenin bağımsızlık mücadelesindeki yerini almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin; 1920 de I.T.B.M.M'nin Ankara'da toplanmasıyla başlayan siyasal yaşamı çeşitli kesintilerle günümüze kadar gelmiştir.Bu genel siyasal yaşam içerisinde Antalya milletvekillerinin siyasal,sosyal ve kültürel olarak durumlarının anlaşılması önem arz etmektedir.Tabiki sosyolojik özelliklerinin yanında Antalya şehrini temsil eden siyasi temsilcilerin T.B.M.M. çatısı altında yapmış oldukları çalışmalarda dikkate alınmalıdır.Bu faaliyetler özelde Antalya açısından genelde Türkiyenin gelişim sürecini anlama ve katkı sunma noktasında dikkate değerdir. Türk Parlamento tarihinde kadınlar ilk kez 1935 yılında yapılan genel seçimler ile TBMM'ne milletvekili olarak girmişlerdir.Bu milletvekilleri arsısında Antalya Şehrini temsilen Türkan Örs BAŞTUĞ bulunmaktadır.(Sezer,1998:s.896-897)Dolayısıyla Antalya şehri Cumhuriyet reformlarına uyum sağlayan ve örnek olan bir gelişim sürecinide ortaya koymuştur.

Tablo 1: Antalya Milletvekillerinin doğum yerleri

Milletvekilleri	Doğum yeri
Ali Vefa SEYHANLI	Magosa-Kıbrıs
Halil İbrahim ÖZKAYA	Antalya
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	İstanbul
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	Antalya
Mustafa EBİRİŞİMOĞLU	Antalya
Mehmet Rasih KAPLAN	Akseki-Antalya
Ahmet Saki DERİN	Girit
Hasan PIRILTI	Antalya
Mahmut Murat ŞEREFİLİ	İstanbul
Ahmet Cemal TUNCA	Yenişehir-Bursa
Süleyman Şevket DEMİRMAN	İzmir
Ali Haydar UÇGUN	Antalya
Nazifi Şerif NABEL	Akseki-Antalya
Mehmet Numan AKSOY	İbradı-Antalya
Cezmi ERÇİN	İstanbul
Türkan Örs BAŞTUĞ	İstanbul
Tevfik Nazif ARICAN	Prizren-Kosova
Celal MENGİLİBÖRÜ	Girit
Tayfur SÖKMEN	Adana
Münir SOYKAM	Balıkesir
Nurullah Esat SÜMER	İzmir
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	Antakya
Mehmet Mesut ÇANKAYA	Erzurum
Galip KAHRAMAN	Korkut-Antalya
Hüsamettin KURAL	İbradı-Antalya
Niyazi AKSU	Elmalı-Antalya
Mustafa KORKUT	Besni-Adıyaman

Bu bölümde doğum yeri ile seçim bölgesi arasındaki ilişkileri oldukça anlamlıdır. Milletvekillerinin doğduğu yerler incelendiğinde dikkat çeken husus yirmi yedi milletvekilinden sadece on bir milletvekilinin Antalya doğumlu oluşudur. Dört milletvekili İstanbul, iki milletvekili Girit, iki milletvekili de İzmir doğumludur. Ayrıca Kıbrıs, Bursa, Balıkesir, Adana, Kosova, Erzurum, Antakya ve Adıyaman doğumlu birer milletvekili vardır. Antalya milletvekillerinin 1920-1950 arasında yüzde 40'ı yerel kökenlidir. Öte yandan milletvekillerin % 60'ı Antalya yerel unsuruna dâhil değildir. Bunda Balkan Savaş'ları ve Birinci. Dünya Savaş'ında kaybedilen topraklardan göç edenler ve Hatay'ın Anavatan'a katılmasının etkisi vardır. Söz konusu milletvekillerinden Ali Vefa SEYHANLI, Ahmet Saki

DERİN, Tefvik Nazif ARICAN ve Tayfun SÖKMEN'in Antalya'nın gelişmesine ve değişmesine önemli katkıları olmuştur.

Tablo 2: Antalya Milletvekillerinin cinsiyetleri, doğum-ölüm tarihleri.

Milletvekilleri	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Yaşam Süresi	Cinsiyeti
Ali Vefa SEYHANLI	1873	1953	80	Erkek
Halil İbrahim ÖZKAYA	1892	1972	80	Erkek
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	1885	1966	81	Erkek
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	1869	1930	61	Erkek
Mustafa EBRIŞİMOĞLU	1875	1944	69	Erkek
Mehmet Rasih KAPLAN	1883	1952	69	Erkek
Ahmet Saki DERİN	1876	1944	68	Erkek
Hasan PIRILTI	1859	1933	74	Erkek
Mahmut Murat ŞEREFLİ	1872	1945	73	Erkek
Ahmet Cemal TUNCA	1883	1963	80	Erkek
Süleyman Şevket DEMİRMAN	1877	1931	54	Erkek
Ali Haydar UÇGUN	1891	1972	81	Erkek
Nazifi Şerif NABEL	1888	1962	74	Erkek
Mehmet Numan AKSOY	1890	1949	56	Erkek
Cezmi ERÇİN	1894	1940	46	Erkek
Türkan Örs Baştuğ	1900	1975	75	Kadın
Tefvik Nazif ARICAN	1883	1951	68	Erkek
Celal MENGİLİBÖRÜ	1876	1938	62	Erkek
Tayfur SÖKMEN	1891	1980	89	Erkek
Münir SOYKAM	1884	1948	64	Erkek
Nurullah Esat SÜMER	1899	1973	74	Erkek
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	1900	1977	77	Erkek
Mehmet Mesut ÇANKAYA	1887	1950	63	Erkek
Galip KAHRAMAN	1890	1975	85	Erkek
Hüsametkin KURAL	1879	1944	65	Erkek
Niyazi AKSU	1893	1965	72	Erkek
Mustafa KORKUT	1899	1964	65	Erkek

Kaynak: TBMM arşivi, Milletvekili tercüme-i hal evrakı- sicil dosyaları, T.B.M.M. albümü I. Cilt.

Antalyamilletvekillerinin yaş ortalaması yukarıda görülmektedir. Buna göre 46 yaşında bir, 50-59 yaş aralığında iki, 60-69 yaş aralığında on, 70-79 yaş aralığında yedi, 80 ve üstü olarak da yedi milletvekili yaşamıştır. Ağırlıklı olarak en fazla milletvekilinin 60-69 yaş aralığında olduğu görülmektedir.²⁷ Antalya milletvekilinin yaş ortalaması 70.5'dir. Bu durum genel olarak seçilme yaşı sınırı ile alakalı olduğu gibi aynı zamanda milletin siyasetçi profilinin de tercihi olgun, tecrübeli, saygın olması ile de ilişkilendirilebilir.²⁷ Milletvekilinden sadece bir kişi kadındır. 5 ARALIK 1934'te Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı vermesiyle TBMM'de kadın milletvekilleri de görülmüştür. Söz konusu milletvekillerinden biri de Türkan Örs BAŞTUĞ'dur. Türkan Örs BAŞTUĞ Antalya'nın ilk kadın milletvekili olarak V. Dönemde meclise seçilmiştir. 1920-1950 yılları arasında seçilen Antalya milletvekillerinden sadece bir kadın milletvekilinin olması Antalya adına sevindirici bir durum olmasına rağmen genel olarak siyasette erkek egemenliğinin de bir göstergesidir.

Tablo 3: Antalya milletvekillerinin yaş ortalamaları (1923-1950)

Dönem	Yaş Ortalaması
I. Dönem	40.5
II. Dönem	50.5
III. Dönem	51.4
IV. Dönem	44
V. Dönem	47.5
VI. Dönem	48.1
VII. Dönem	52.2

VIII. Dönem	53.8
-------------	------

Kaynak: TBMM arşivi, Milletvekili tercüme-i hal evrakı- sicil dosyaları, T.B.M.M. albümü I. Cilt

Antalya Milletvekillerinin dönemlere göre yaş ortalamaları incelendiğinde III. Döneme kadar ortalamanın yükseldiği görülmektedir. IV. Dönemde bir düşüş görülmekle beraber tekrar bir yükselme trendine girmiştir. VIII. Dönem, yaş ortalamasının en yüksek seviyeye ulaştığı dönem olarak görülmektedir. Antalya Milletvekillerinin en genç yaş ortalamasına sahip olduğu dönem I. Dönem olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemin savaş dönemi olması (1920), göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husustur.

Tablo 4: Antalya Milletvekillerinin medeni durum ve çocuk sayıları

Milletvekilleri	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı
Ali Vefa SEYHANLI	Evli	-
Halil İbrahim ÖZKAYA	Evli	4
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	Evli	2
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	Evli	7
Mustafa EBRİŞİMOĞLU	Evli	6
Mehmet Rasih KAPLAN	Evli	3
Ahmet Saki DERİN	Evli	-
Hasan PIRILTI	Evli	5
Mahmut Murat ŞEREFLİ	Evli	5
Ahmet Cemal TUNCA	Evli	4
Süleyman Şevket DEMİRMAN	Evli	2
Ali Haydar UÇGUN	Evli	3
Nazifi Şerif NABEL	Evli	5
Mehmet Numan AKSOY	Evli	5
Cezmi ERÇİN	Evli	2
Türkan Örs BAŞTUĞ	Bekâr	-
Tevfik Nazif ARICAN	Bekâr	-
Celal MENGİLİBÖRÜ	Evli	2
Tayfur SÖKMEN	Evli	5
Münir SOYKAM	Evli	6
Nurullah Esat SÜMER	Evli	1
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	Evli	2
Mehmet Mesut ÇANKAYA	Evli	2
Galip KAHRAMAN	Evli	3
Hüsamettin KURAL	Evli	3
Niyazi AKSU	Evli	4
Mustafa KORKUT	Evli	3

Kaynak: TBMM arşivi, Milletvekili tercüme-i hal evrakı- sicil dosyaları, T.B.M.M. albümü I. Cilt

Antalya Milletvekillerinin o dönemde toplumun genel yapısı olan geniş aileye sahip oldukları söylenemez. En çok çocuğa sahip milletvekili 7 çocukla Hasan Tahsin SÜRENKÖK olurken, bazı milletvekillerinin çocuk sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Milletvekillerinden sadece Ali Vefa SEHANLI, AHMET Saki DERİN, Türkan Örs BAŞTUĞ ve Tevfik Nazif ARICAN'ın çocuk sahibi olmadığı görülmektedir. Çocuk sahibi olmayan bu dört milletvekilinden Türkan ÖRS BAŞTUĞ ve TEVFIK Nazif ARICAN bekârdır.

Tablo 5: Antalya Milletvekillerinin eğitim durumu

Milletvekilleri	Eğitim Durumu
Ali Vefa SEYHANLI	Mülkiye Mektebi
Halil İbrahim ÖZKAYA	Daru'l-Fünûn Hukuk Şubesi
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	Mekteb-İ Sultan-İ Galatasaray
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	Antalya Rüştüyesi
Mustafa EBRİŞİMOĞLU	Rüştüye
Mehmet Rasih KAPLAN	Konya Ziyaiye ve İrfaniye Medreseleri, Mısır Camii'l-Ezher ve Kahire el-EzherVe Darül'İfünun- Ü Edebiyat Ve İctimâiyat Medreseleri
Ahmet Saki DERİN	Hukuk

Hasan PIRILTI	Sübyan Mektebi ve Hususi
Mahmut Murat ŞEREFİLİ	Hukuk
Ahmet Cemal TUNCA	Tıbbiye
Süleyman Şevket DEMİRMAN	Erkân-I Harbiye
Ali Haydar UÇGUN	Konya Hukuk Mektebi
Nazif Şerif NABEL	Daru'l-Fünûn -1 Tıbbiye
Mehmet Numan AKSOY	İstanbul Daru'l-Fünûn Hukuk Şubesi
Cezmi ERÇİN	Mülkiye
Türkan Örs BAŞTUĞ	İstanbul Daru'l-Fünûn Felsefe Şubesi
Tevfik Nazif ARICAN	Hukuk
Celal MENGİLİBÖRÜ	Erkân-ı Harbiye
Tayfur SÖKMEN	Rüştiye ve Hususi
Münir SOYKAM	Askeri Tıbbiye
Nurullah Esat SÜMER	Berlin Ali Ticaret Mektebi- Frankfurt Üniversitesi Ekonomi Doktorası
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	Budapeşte Yüksek Sanatlar Okulu
Mehmet Mesut ÇANKAYA	İstanbul Hukuk Mektebi
Galip KAHRAMAN	İstanbul Tıbbiye
Hüsamettin KURAL	Askeri Tıbbiye
Niyazi AKSU	İstanbul Muallim Mektebi
Mustafa KORKUT	Ortaokul

Kaynak: TBMM arşivi, Milletvekili tercüme-i hal evrakı- sicil dosyaları, T.B.M.M. albümü I. Cilt

Antalya milletvekillerinden sadece bir tanesi sübyan mektebi mezunudur. Üç rüştiye, bir mekteb-i sultani, bir ortaokul, iki erkanı harbiye, iki Mülkiye, iki askeri tıbbiye olmak üzere beş tıbbiye, bir muallim mektebi, bir felsefe, bir yüksek sanatlar okulu, bir ekonomi ve yedide hukuk tahsili yapılmıştır. Milletvekillerinden sadece M. Rasih KAPLAN birden fazla alanda tahsil görmüştür. Yirmi yedi milletvekilinin yirmi ikisi yüksek tahsil yapmıştır. Bu durum Antalya Milletvekillerinin eğitim düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Nitekim bazı milletvekillerin devlet dairelerinde memur olması, sosyal ve kültürel hayata yapmış oldukları katkılar ve vermiş oldukları eserler bu durumun en belirgin göstergesidir.

Tablo 6: Antalya Milletvekillerinin bildikleri yabancı diller

Milletvekilleri	Yabancı Diller	Bildikleri Dil Sayısı
Ali Vefa SEYHANLI	Fransızca, Arapça, Rumca	3
Halil İbrahim ÖZKAYA	Fransızca	1
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	Fransızca	1
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	Arapça	1
Mustafa EBİRİŞİMOĞLU	-	-
Mehmet Rasih KAPLAN	Arapça	1
Ahmet Saki DERİN	Fransızca, Rumca	2
Hasan PIRILTI	Arapça, Farsça	2
Mahmut Murat ŞEREFİLİ	-	-
Ahmet Cemal TUNCA	Fransızca	1
Süleyman Şevket DEMİRMAN	Fransızca, Almanca, Arapça	3
Ali Haydar UÇGUN	-	-
Nazifi Şerif NABEL	Fransızca, İngilizce	2
Mehmet Numan AKSOY	-	-
Cezmi ERÇİN	İngilizce, Fransızca, Almanca	3
Türkan Örs BAŞTUĞ	Fransızca	1
Tevfik Nazif ARICAN	-	-
Celal MENGİLİBÖRÜ	Fransızca, Almanca	2
Tayfur SÖKMEN	Almanca	1
Münir SOYKAM	Almanca, Fransızca.	2
Nurullah Esat SÜMER	Fransızca, Almanca, İngilizce	3
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	Arapça, Almanca, Fransızca, Macarca	4
Mehmet Mesut ÇANKAYA	-	-
Galip KAHRAMAN	Fransızca	1
Hüsamettin KURAL	Fransızca, Almanca	2

Niyazi AKSU	Almanca, Fransızca	2
Mustafa KORKUT	-	-

Antalya milletvekillerinden sadece 7 kişi yabancı dil bilmemektedir.12 milletvekili birden fazla yabancı dil bilmektedir. Antalya milletvekilleri 5 çeşit yabancı dil bilmektedir.Bu dillerden 4'ü batı dillerinden,1'de Arapça olarak doğu dili olarak adlandırılabilir. Bilinen toplam yabancı dil sayısı ise 38'dir.Bu dillerden 16'sını Fransızca,9'unu Almanca,6'sını Arapça,3'ünü İngilizce,2'sini rumca ve 1'ini Macarca oluşturmaktadır. Antalya Milletvekillerinden kabaca % 75'i bir yabancı dil bilmekte iken % 25'i herhangi bir yabancı dil bilmemektedir.

Tablo 7: Antalya Milletvekillerininin mesleki durumları

Milletvekilleri	Meslekleri ve Görevleri	Madalyası
Ali Vefa SEYHANLI	Kaymakam	-
Halil İbrahim ÖZKAYA	Subay-Avukat-Öğretmen	Kırmızı Şeritli-Yeşil İstiklal
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	Öğretmen-Yazar, İstanbul Darü'l-Fünûnu Türk Sanayi-İ Nefisesi Müderrisi	-
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	Erzurum Ptt Müdürü-Katib	-
Mustafa EBRIŞİMOĞLU	Katib	-
Mehmet Rasih KAPLAN	Avukat	-
Ahmet Saki DERİN	Avukat-Öğretmen	-
Hasan PIRILTI	Avukat-Katib	-
Mahmut Murat ŞEREFİLİ	Avukat	-
Ahmet Cemal TUNCA	Doktor-Subay	İstiklal Madalyası
Süleyman Şevket DEMİRMAN	Sümendifercilik-Öğretmen-Asker	Çeşitli Madalyası-Nişan ve Liyakat Sahibi
Ali Haydar UÇGUN	Avukat-Hâkim-Kaymakam	-
Nazifi Şerif NABEL	Tababet-Hekimlik	-
Mehmet Numan AKSOY	Avukat-Savcı-Kaymakam	-
Cezmi ERÇİN	Rusumat ve Tahrirat Müdürü-Maliye Teftiş Heyeti Başkanı-Maliyeci-İktisatçı-Öğretmen-Ziraat Bankası Umûm Müdür Muavini-Yazar	-
Türkan Örs BAŞTUĞ	Öğretmen	-
Tevfik Nazif ARICAN	Avukat-Başmüfettiş-Müşteşar	-
Celal MENGİLİBÖRÜ	Harp Okulu Öğretmeni-Subay-Müdür-Elçi ve Konsolosluk Yapmış	-
Tayfur SÖKMEN	Çiftçi-Kumandan-Hatay Dev. Cuhurbaşkanı	-
Münir SOYKAM	Hekim	-
Nurullah Esat SÜMER	İktisat-Maliye-Bankacı	-
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	Arkeolog-Öğretmen-Yazar	Beyaz-Şerit İstiklal Madalyası
Mehmet Mesut ÇANKAYA	Avukat	-
Galip KAHRAMAN	Doktor	-
Hüsmettin KURAL	Hekim-Yarbay-Öğretmen	İstiklal
Niyazi AKSU	Yazar-Öğretmen-Müfettiş	-
Mustafa KORKUT	Ziraatçı-Çiftçi-Belediyesi	-

Kaynak: TBMM arşivi, Milletvekili tercüme-i hal evrakı- sicil dosyaları, T.B.M.M. albümü I. Cilt

Antalya Milletvekillerininin mesleki durumları incelendiğinde çeşitli meslek gruplarından oldukları gözlemlenmektedir. Bununla birlikte önemli bir kısmının Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde aktif rol aldığı görülmektedir. Bunun en büyük göstergesi alınan madalyalardır. Bu madalyalar aynı zamanda Antalya Milletvekillerininin ne kadar vatanperver olduklarını ve yurt savunmasına yaptıkları katkıların da bir göstergesidir. Ayrıca yine önemli bir bölümünün memuriyet kökenli olduğu görülmektedir. Antalya Milletvekillerininin genel olarak siyaset, askeri ve sivil bürokrasi alanlarından geldikleri söylenebilir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde ağırlıklı olarak avukat, doktor ve askeri mesleklerin çoğunlukta olduğunu görülmektedir.8

milletvekili tek meslek sahibi,2 meslek sahibi olan milletvekili 5 ve 3 ya da 3'ten fazla mesleğe sahip olan milletvekili sayısı ise 14'tür.Birden fazla meslek sahibi olan milletvekillerinin oranı % 70'dir.Bu durum milletvekillerinin ne kadar iyi bir eğitim aldıklarını ve fonksiyonel kişilikler olduğunu göstermektedir. En çok sahip olunan ya da yapılan meslek 10 milletvekiliyle avukatlıktır.7 öğretmen, 6 doktor veya hâkim,6 asker,3 kaymakam,3 kâtip ve 2 de yazarlık mesleğine sahip milletvekili vardır.

Tablo 8: Antalya Milletvekillerinin Milletvekili olduğu tarihler

Milletvekilleri	Milletvekili Olduğu Tarihler
Ali Vefa SEYHANLI	1920-1923
Halil İbrahim ÖZKAYA	1920-1923
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	1920-1923
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	1920-1923
Mustafa EBRİŞİMOĞLU	1920-1923
Rasih KAPLAN	1920-1923, 1923-1927, 1927-1931, 1931-1935, 1935-1939, 1939-1943, 1946-1950
Ahmet Saki DERİN	1923-1927,1927-1931
Hasan PIRILTI	1923-1927, 1927-1931
Mahmut Murat ŞEREFİLİ	1923-1927
Ahmet Cemal TUNCA	1927-1931, 1931-1935, 1935-1939, 1939-1943,1943-1946
Süleyman Şevket DEMİRMAN	1927-1931
Ali Haydar UÇGUN	1931-1935
Nazifi Şerif NABEL	1931-1935
Mehmet Numan AKSOY	1931-1935, 1935-1939, 1939-1943, 1943-1946, 1946-1950
Cezmi ERÇİN	1935-1939, 1939-1943
Türkan Örs BAŞTUĞ	1935-1939, 1939-1943
Tevfik Nazif ARICAN	1935-1939
Celal MENGİLİBÖRÜ	1935-1939
Tayfur SÖKMEN	1935-1939, 1939-1943, 1943-1946, 1946-1950
Münir SOYKAM	1939-1943
Nurullah Esat SÜMER	1939-1943, 1943-1946, 1946-1950
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	1943-1946
Mehmet Mesut ÇANKAYA	1943-1946
Galip KAHRAMAN	1943-1946, 1946-1950
Hüsamettin KURAL	1943-1946
Niyazi AKSU	1946-1950
Mustafa KORKUT	1946-1950

Kaynak: TBMM arşivi, Milletvekili tercüme-i hal evrakı- sicil dosyaları, T.B.M.M. albümü I. Cilt

Tablo 9: Milletvekillerinin Milletvekili olduğu dönem sayısı ve dönemleri

Milletvekilleri	Dönem Sayısı	Hangi Dönemler
Ali Vefa SEYHANLI	1	I
Halil İbrahim ÖZKAYA	1	I
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	1 (5)	I. Antalya (II. VIII. İstanbul, Manisa, Mersin)
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	1	I
Mustafa EBRİŞİMOĞLU	1	I
Rasih KAPLAN	7 (8)	I, II, III, IV, V,VI, VIII (VII. Kahramanmaraş)
Ahmet Saki DERİN	2	II, III
Hasan PIRILTI	2	II, III
Mahmut Murat ŞEREFİLİ	1	II
Ahmet Cemal TUNCA	5 (6)	III, IV, V,VI, VII (VIII. Afyonkarahisar)
Süleyman Şevket DEMİRMAN	1	III
Ali Haydar UÇGUN	1	IV
Nazifi Şerif NABEL	1	IV
Mehmet Numan AKSOY	5	IV, V,VI, VII, VIII

Cezmi ERÇİN	2	V (Ara Seçim) ,VI
TÜRKAN Örs BAŞTUĞ	2	V,VI
Tevfik Nazif ARICAN	1(2)	(II. OS. MEC. MEBUS. ÜSKÜP) V
Celal MENGİLİBÖRÜ	1	V
Tayfur SÖKMEN	4 (9)	(V, VI, VII, VIII Antalya) (VII-Hatay)
Münir SOYKAM	1	VI
Nurullah Esat SÜMER	3	(VI Ara Seçim) ,VII, VIII
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	1	VII
Mesut ÇANKAYA	1 (2)	VII, (VIII Erzurum)
Galip KAHRAMAN	2 (5)	VII, VIII,(IV-V-VI Bursa)
Hüsamettin KURAL	1 (3)	VII. Antalya, (V. Ara Seçim Bayazı-VI. Ağrı)
Niyazi AKSU	1	VIII
Mustafa KORKUT	1	VIII

Kaynak: TBMM arşivi, Milletvekili tercüme-i hal evrakı- sicil dosyaları, T.B.M.M. albümü I. Cilt

1920-1950 dönemi Antalya milletvekilleri, görev yaptıkları dönem itibariyle incelendiğinde; Yirmi yedi milletvekilinden birden fazla dönemde seçilen milletvekili sayısı 14'tür. Sadece bir dönem için seçilen milletvekili sayısı 13'tür. En uzun süre görev yapan vekillerin Tayfun SÖKMEN, Rasih KAPLAN, Mehmet Numan AKSOY ve Ahmet Cemal TUNCA olduğu görülmektedir. Bunda Ahmet Cemal TUNCA'nın milli mücadele döneminde göstermiş olduğu yararlıklar ve İstiklal Madalyası sahibi oluşu onun hem Ankara'da hem de Antalya'da sevilen saygın bir kişi olduğunu göstermektedir. Yine Tayfun SÖKMEN'nin ve Rasih KAPLAN'nın isimlerin şehirlerde cadde ve çeşitli kurumlara verilmesi, onların toplum tarafından sevildiğini ve saygın birer kişilik olduğu görülmektedir. Nitekim bu milletvekillerinin birden fazla dönemde seçilmeleri bunu kanıtlamaktadır.

Tablo 10: Antalya Milletvekillerinden bakanlık görevinde bulunanlar

Milletvekilleri	Hangi Bakanlık Yaptığı
Ali Vefa SEYHANLI	Ticaret Bakanlığı/22 Kasım 1924 /17 Mayıs 1926/ /3.-4- TC. Hükümetleri
Halik İbrahim ÖZKAYA	
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	Maârif ve Hariciye Encümenleri Reisi, Muvakkat İcra Encümeni Üyesi, 1., 2. ve 3. İcra Vekilleri Heyeti Maârif Vekili
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	
Mustafa İbrişim	
Rasih KAPLAN	
Ahmet Saki DERİN	
Hasan Sıtkı PIRILTI	
Mahmut Murat ŞEREFİLİ	
Süleyman Şevket DEMİRAY	
Ali Haydar UÇGUN	
Nazif Şeref NABEL	
Mehmet Numan AKSOY	
Cezmi ERÇİN	12. Hükümet Ticaret Vekili
Türkan Örs BAŞTUĞ	
Tevfik Nazif ARICAN	
Celal MENGİLİBÖRÜ	
Tayfur SÖKMEN	
Münir SOYKAM	
Nurullah Esat SÜMER	14. Hükümet Maliye Bakanı,18.Hükümet Devlet Bakanı
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	
Mehmet Mesut ÇANKAYA	
Galip KAHRAMAN	
Hüsamettin KURAL	VI. Dönem Sıhhat ve İçtimâ Muâvenet Encümeni Reisi
Niyazi AKSU	
Mustafa KORKUT	

Kaynak: TBMM arşivi, Milletvekili tercüme-i hal evrakı- sicil dosyaları, T.B.M.M. albümü I. Cilt

1920-1950 Dönemi arası görev yapan Antalya Milletvekillerinden sadece beşi bakanlık yapmıştır. Bunlardan Ali Vefa SEYHANLI 3. Ve 4.Hükümetlerde Ticaret Bakanlığı, Hamdullah Suphi TANRIÖVER'in Maarif Vekilliği, Cezmi ERÇİN'nin 12. Hükümette Ticaret Vekilliği, Nurullah Esat SÜMER'in 14. Hükümette Maliye Bakanlığı ve 18.hükümette Devlet bakanlığı, Hüsamettin KURAL'ın 6.dönem sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni Reisi yaptığı görülmektedir. Hiç şüphesiz bunda milletvekillerinin sahip oldukları meslek ve yapmış oldukları yüksek tahsil etkili olmuştur. Hüsamettin KURAL'ın Hekim, Nurullah Esat SÜMER'in iktisat doktorası, Cezmi ERÇİN'in Ziraat Bankası Umum Müdür Muavinliği de yapmış olması, Hamdullah Suphi TANRIÖVER'in öğretmen olması ilgili alanlarda Bakanlık yapmasına neden olmuştur.

Tablo 11: Antalya Milletvekillerinin isimlerinin verildiği yer adları

Milletvekilleri	Yer Adları
Ali Vefa SEYHANLI	
Halil İbrahim ÖZKAYA	
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	Hamdullah Suphi Tanrıöver İlkokulu Bakırköy/İstanbul Hamdullah Suphi Tanrıöver Ortaokulu Karşıyaka/İzmir
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	
Mustafa EBRIŞİMOĞLU	
Rasih KAPLAN	Rasih Kaplan Caddesi Özgürlük Kepez/Antalya
Ahmet Saki DERİN	
Hasan PIRILTI	
Mahmut Murat ŞEREFLİ	
Ahmet Cemal TUNCA	
Süleyman Şevket DEMİRMAN	
Ali Haydar UCGUN	
Nazifi Şerif NABEL	
Mehmet Numan AKSOY	
Cezmi ERÇİN	
Türkan Örs Baştuğ	
Tevfik Nazif ARICAN	
Celal MENGİLİBÖRÜ	
Tayfur SÖKMEN	Medine Tayfur Sökmen İlkokulu Kartal/İstanbul Tayfur Sökmen Cad. Hatay/Merkez Tayfur Sökmen Köyü Reyhanlı/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Sökmen Kampüsü Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Ata Sökmen Tıp Fakültesi
Münir SOYKAM	
Nurullah Esat SÜMER	
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	
Mehmet Mesut ÇANKAYA	
Galip KAHRAMAN	Dr. Galip Kahraman Ortaokulu Muratpaşa/Antalya Dr. Galip Kahraman İlkokulu Muratpaşa/Antalya
Hüsamettin KURAL	Hüsamettin Kural Büyükkada Devlet Hastanesi Adalar/İstanbul
Niyazi AKSU	
Mustafa Korkut	

Kaynak: Antalya, İstanbul, İzmir Hatay büyük şehir yer adları verileri

Türk Milleti kendisini temsil eden milletvekillerinin unutmamıştır. Gerek Antalya'da gerekse de başka dönemde diğer şehirlerden milletvekili seçilen Antalya milletvekillerinin isimleri caddelere, bulvarlara, okullara ve hastanelere verildiği görülmektedir. Hamdullah Suphi TANRIÖVER'in ismi Maarif Vekilliği yapmış olmanın etkisiyle ilkokullara verilmesi, Rasih KAPLAN'ın Antalya'da isminin bir caddeye verildiği görülmüştür. Yine Hatay Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'nda yapmış olan Tayfun SÖKMEN'in adının bir ilkokula, bir kampüse, bir tıp fakültesine verilmiş olması ve Tayfun SÖKMEN adında bir köy olduğu görülmüştür. Galip KAHRAMAN'adı Antalya'nın Muratpaşa ilçesinde bir ilkokula ve

ortaokula verilmiştir. Şu anki ismiyle Sağlık Bakanlığı yapmış olan Hüsamettin KURAL'ın adı İstanbul Adalar da bir devlet hastanesine verilmiştir. Bu durum Türk Milletinin kendisine hizmet etmiş olan milletvekillerine karşı birer vefa örneği olarak anlaşılmaktadır. Rasih KAPLAN ve Galip KAHRAMAN'nın isimlerinin yaşatılması yerel manada bu kişilerle toplum arasında güçlü bir bağ olduğunu göstermektedir. Ancak İstanbul doğumlu olan Hamdullah Suphi TANRIÖVER, Adana doğumlu olan Tayfur SÖKMEN ve Antalya doğumlu olan Galip KAHRAMAN'nın adlarının Antalya dışında bir yerlere verilmiş olması şehirle bu milletvekilleri arasında toplumsal bir bağ oluşmadığını göstermiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde yirmi yedi milletvekilinden sadece iki kişinin adının Antalya'da yaşatılması, halk ile toplumsal bağı kuvvetli olmayan siyasilerin şehrin toplumsal hafızasında yer almadığını da göstermiştir.

Tablo 12: Kitap yazan Milletvekilleri ve eserleri

Milletvekilleri	Eserleri
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	Namık Kemal Bey Magosa'da (1909), Günebakan (makaleler, 1929, haz. Fethi Tevetoğlu. 1987) Dağyolu(hitabeleri, 1931; Fethi Tevetoğlu. 1987). Anadolu Milli Mücadelesi (1946), Dağyolu ve Günebakan'dan Seçmeler (baskıya haz. M.NecatiSepetçioğlu, 1971).
Hikmet Turhan DAĞLIOĞLU	Şemseddin Sami Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1934 Miladi 16. Hicri 20. Asırda Antep, Gaziantep 1937 Miladi 16. Hicri 20. Asırda Antep II, Gaziantep 1937 Miladi 16. Hicri 20. Asırda Antep Köyleri, Gaziantep 1938 Halep'in En Eski Tarihi, Gaziantep, 1937 Onaltıncı Asırda Bursa, 1558-1589, Bursa 1940
Cezmi Erçin	Türkiye'de vergi sistemi (3 cilt) (1932-1933) Dünya iktisadî buhranında para ve kredi politikasının tesirleri (1933) Türkiye'de vergi sistemi: mahallî idareler (1934) Yeni kazanç vergisi kanunu üzerinde mukayeseli bir tahlil (1934) Bütçeler ve Hazine (1934) Muhtasar maliye ilmi ve maliye mevzuatı (1935) Türkiye'de vergi sistemi: vasıtasız vergiler (1936) Malî kanunlarda mâkablesümül ve mürur-u zaman (1936) Hukuk bakımından bütçe (1937) Bütçe tatbikat ve nazariyatı (1938) Vasıtasız vergilerde götürü tarhiyatın prensipleri ve bizdeki tatbikatı (1941) Vergilerimizden vasıtalı vergiler
Nurullah Esat SÜMER	Muasır iktisat nizamı (1945)

Kaynak: Milletvekilleriyle ilgili biyografiler, yayınevleri katalogları ve kütüphaneler taranarak derlenmiştir.

Antalya'yı temsil eden siyasi kadronun içerisinde milletvekilliği yanında kültürel noktada entelektüel bilgi birikimini kitap, makale, gazete yazıları ile ortaya koyan seçkin kişiler oldukları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bu kişilerin hem Antalya hem de ülkenin sosyal gelişimine katkıda buldukları söylenebilir. Hamdullah Suphi Edebiyat alanında, Hikmet Turhan DAĞLIOĞLU Tarih alanında, Cezmi ERÇİN ve Nurullah Esat ise İktisat alanında eserler vermişlerdir. Hamdullah Suphi ve Hikmet Turhan'ın çok yönlü birer siyasetçi olmaları farklı alanlarda eserler vermesiyle kendisini göstermiştir. Cezmi ERÇİN ve Nurullah Esat ise daha çok kendi tahsil alanlarıyla ilgili eserler vermişlerdir. Antalya Milletvekillerinin % 75'nin yüksek tahsil yapmış olmasına rağmen sadece dört milletvekilinin eser yazmış olması bir tezatlık oluşturmuş olmasının yanı sıra entelektüel birikimlerinin de zayıf olduğunu göstermektedir.

Tablo 13: Antalya şehrinin Türkiye nüfusuna ve milletvekili sayısına göre oranları (1923-1950)

Dönem	Sayım Yılı	Türkiye Nüfusu	Antalya Nüfusu	Nüfusun Yüzdelik Oranı	Türkiye Milletvekili Sayısı	Antalya Milletvekili Sayısı	Milletvekili Yüzdelik Oranı
-------	------------	----------------	----------------	------------------------	-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------

I. Dönem 1920-1923	1914	13390000	235.762	% 0.017	337	6	% 0.017
II. Dönem 1923-1927	1927	13.648.270	206.270	%0.0151	287	4	%0.013
III. Dönem 1927-1931		?	?	%	316	5	% 0.0158
IV. Dönem 1931-1935	1935	16158018	242609	% 0.015	317	5	% 0.0157
V. Dönem 1935-1939	1935	16.158.018	241210	% 0.014	399	8	% 0.0200
VI. Dönem 1939-1943	1940	17.820.950	256366	% 0.0143	458	8	% 0.0174
VII. Dönem 1943-1946	1945	18.790.174	278178	% 0.0148	455	7	% 0.0153
VIII. Dönem 1946-1950	1950	20.947.188	311442	% 0.0148	465	7	% 0.0150

Kaynak: Türkiye istatistik kurumu verileri esas alınarak hazırlanmıştır

Tablo 14: Antalya Milletvekillerinin yasama faaliyetlerinin genel analizi (1920-1950)

TBMM Dönemleri	Türkiye Milletvekili Sayısı	Antalya Milletvekili Sayısı	Yüzdellik Oranı
I.TBMM	337	6	% 0.0178
II. TBMM	287	4	% 0.0139
III. TBMM	316	5	% 0.0158
IV. TBMM	317	5	% 0.0157
V.TBMM	399	8	% 0.0200
VI. TBMM	458	8	% 0.0174
VII. TBMM	455	8	% 0.0175
VIII. TBMM	465	7	% 0.0150
Toplam	3.034	51	% 0.0168

1920-1950 tarihleri arasında T.B.M.M. de dönemler itibarıyla her dönem için görev yapmış milletvekili sayıları ve bu dönemlerde Antalya şehrini dönemler halinde temsil eden milletvekillerinin sayısı yüzdellik oranları açısından değerlendirdiğimizde;II.Dönem TBMM'de Antalya şehri % 0.0139 oranıyla en az temsil edildiği düzeydedir.V.Dönem ise % 0.020 temsil ile en yüksek orandadır.I.Dönemden itibaren VII.döneme kadar Antalya milletvekillerinin sayısı,Türkiye'deki milletvekillerinin sayısının artmasına paralel olarak arttığı gözlemlenmiştir.Hiç şüphesiz bunda şehrin yıllara göre artan nüfusu ve temsil edilme etkisi yatmaktadır.

Tablo 15: 1920-1950 Antalya Milletvekillerinin yasama faaliyetleri

Milletvekilleri	Teklifler	Takrirler (Önergeler)	Söz Aldığı Konuşmalar	Üyelerle İlgili İşler	Demeçler Söylevler	Sualler Ve Bunlara Verilen Cevaplar	Toplam
Ali Vefa SEYHANLI	1	0	10	0	0	0	11
Halil İbrahim ÖZKAYA	2	2	35	0	0	2	41
Hamdullah Suphi TANRIÖVER	1	1	62	0	0	0	64
Hasan Tahsin SÜRENKÖK	1	4	1	0	0	0	6
Mustafa EBRİŞİMOĞLU	2	2	0	0	0	1	5
Rasih KAPLAN	1	4	118	0	0	1	124
Ahmet Saki DERİN	8	4	109	0	0	0	121

Mehmet Hasan PIRILTI	0	0	61	0	5	3	69
Mahmut Murat Şereflî	0	0	0	0	0	0	0
Ahmet Cemal TUNCA	0	2	0	0	0	0	2
Süleyman Şevket DEMİRMAN	0	0	0	0	0	0	0
Ali Haydar UÇGUN	0	0	0	0	0	0	0
Nazîfî Şerif NABEL	0	0	4	0	0	0	4
Mehmet Numan AKSOY		0	4	0	0	0	4
Cezmi ERÇİN	0	0	2	0	0	0	2
Türkan Örs BAŞTUĞ	0	0	4	0	0	0	4
Tevfik Nazif ARICAN	0	0	0	0	0	0	0
Celal MENGİLİBÖRÜ	0	0	0	0	0	0	0
Tayfur SÖKMEN	0	0	3	1	0	0	4
Ahmet Münir SOYKAM	0	0	5	0	0	0	5
Nurullah Esat SÜMER	0	0	12	0	0	0	12
Hikmet Turan DAĞLIOĞLU	0	1	19	0	0	0	20
Mehmet Mesut ÇANKAYA	0	0	0	1	0	0	1
Galip KAHRAMAN	0	0	0	0	0	0	0
Hüsamettin KURAL	0	0	0	0	0	0	0
Niyazi AKSU	0	0	15	0	0	0	15
Mustafa KORKUT	0	0	6	0	0	0	6

Kaynak: T.B.M.M. Açık ve gizli celse zabıtları esas alınarak hazırlanmıştır.

1920-1950 döneminde Antalya şehri milletvekillerinin yapmış olduğu yasama faaliyetlerinin genel tablosu yukarıdaki gibi olmuştur. Söz konusu milletvekillerinden Rasih KAPLAN ve Ahmet Saki DERİN en aktif milletvekili olmuşlardır. Ardından Hasan PIRILTI ve Hamdullah SUPHİ gelmiştir. Mahmut Murat ŞEREFLİ, Süleyman Şevket DEMİRMAN, Ali Haydar UÇGUN, Tevfik Nazif ARICAN, Celal MENGİLİBÖRÜ, Galip KAHRAMAN ve Hüsamettin KURAL ise hiç bir yasama faaliyetinde bulunmamışlardır. Söz konusu milletvekillerinden Galip KAHRAMAN ve Hüsamettin KURAL bakanlık yaptıkları dönem için mecliste yasama faaliyetlerine iştirak etmemişlerdir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada 1920–1950 tarihleri arasında I. Dönem T.B.M.M.’den VIII. dönem T.B.M.M.’nin sonuna kadar (1920-1950) Antalya şehrini temsil eden milletvekillerinin sosyal ve kültürel özellikleri başta olmak üzere siyasi faaliyetleri ele alınarak milletvekillerinin bölgesel ve ulusal meselelerin çözümüne sundukları katkıları, siyasi, sosyal ve ekonomik gelişim sürecine olan etkilerinin nasıl olduğuna dair bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre; Antalya milletvekillerinin yerellik oranı yüzde 40’dır, eğitim düzeyi oldukça yüksek memur, asker ve sivil bürokratlardan oluşmuştur. Nitekim 1920–1950 tarihleri arası yasama faaliyetlerinde bulunan 27 Antalya milletvekilinden yalnızca 11 tanesi Antalya’da doğmuştur. Antalya doğumlu milletvekillerinden bazıları Antalya şehrinden milletvekili seçilirken, bazı milletvekilleri ise sonraki dönemlerde başka şehirlere aday gösterilmişlerdir. Buna Galip

KAHRAMAN'ın IV, V ve VI. Dönemde Bursa, Hüsamettin KURAL'ın ise VI. Dönem Ağrı'dan milletvekili seçilmesi örnek olarak gösterilebilir. Antalya milletvekillerinin yabancılık oranı %60'dır. Sözkonusu bu milletvekilleri başka şehirlerde doğmasına kaşın bazıları ara seçimlerde bazıları ise normal dönemlerde Antalya'dan milletvekili seçilmişlerdir.

Antalya milletvekillerinin % 70'inin birden fazla mesleğe sahip olduğu görülmüştür. Ağırlıklı olarak avukat, öğretmen, doktor ve askerlik mesleğine sahip oldukları görülmüştür. Konjonktürel olarak düşündüğümüzde daha çok yurt savunmasıyla ilgili mesleklerin ön planda olduğunu, Özellikle avukat olan milletvekillerinin aynı zamanda müdafaa hukuk cemiyetlerinde aktif oldukları da görülmüştür. Aynı zamanda bu durum yapmış oldukları tahsil ve foksiyonel bir kişiliğe sahip olmayla da alakalıdır. 1920-1950 yılları arasından Antalya şehri TBMM'de I. Dönemde 6, II. Dönemde 4, III ve IV. Dönem de 5'er, V ve VI. Dönem de 8'er, VII ve VIII. Dönemde ise 7'şer milletvekiliyle temsil edilmiştir. Antalya milletvekillerinin Meclis çalışmalarında en aktif oldukları yasama dönemi II. TBMM dönemidir. Buna karşın en pasif oldukları dönem III ve IV. T.M.M.M dönemidir. Araştırma konusu olan 1920-1950 tarihleri arasında Antalya milletvekilleri T.B.M.M'si Başkanlığı'na 16 kanun teklifi, 20 Önerge, 470 adet de T.B.M.M. Genel Kurulu'nda konuşma yapmışlardır. Antalya milletvekilleri T.B.M.M. çalışmaları açısından sıralandığında birinci sırada Rasih KAPLAN gelir, ikinci sırada Ahmet Saki DERİN, üçüncü sırada M. Hasan PARILTI gelir. Diğer taraftan T.B.M.M çalışmalarını hiç olmayan milletvekilleri Murat ŞEREFİLİ, Süleyman Şevket DEMİRMAN, Ali Haydar UÇGUN, Tefvik Nazif ARICAN, Celal MENGİLİBÖRÜ, Galip KAHRAMAN ve Hüsamettin KURAL'dır. Bu durum Antalya milletvekillerinin meclis çalışmalarında çok aktif olmadıklarını göstermektedir. Birçok milletvekilinin yüksek tahsil yapmış olmasına rağmen meclis de konuşma dahi yapmamış olmaları göze çarpan bir durumdur.

Antalya milletvekillerinin yasama faaliyetlerinin ana konusunu bütçe, eğitim, tarım, ticaret, kamu yönetimi ve dış politika oluşturmuştur. Eğitim konusunda Hamdullah Suphi TANRIÖVER, kamu yönetimi konusunda Halil İbrahim ÖZKAYA ve Ahmet Saki DERİN, tarım ve ticaret konusunda Mahmut Murat ŞEREFİLİ ve Rasih KAPLAN, yine dış politika konusunda Rasih KAPLAN, Meclis Başkanlığı'na kanun teklifi, gensoru önergesi, tefsir önergesi, soru önergesi ve önerge vermişler ve Meclis Genel Kurulu'nda konuşmalar gerçekleştirmişlerdir. Milletvekilleri kendi meslekleri ve uğraşı alanlarıyla ilgili yasama faaliyetlerinde buldukları gibi farklı alanlarla ilgilide yasama faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Nitekim mesleği öğretmen olan Hamdullah Suphi TANRIÖVER, eğitim, muallimlik ve muallimlerin durumlarıyla ilgili yasama faaliyetlerinde bulunurken, mesleği avukat olan Rasih KAPLAN, devlet ormanlarının köylülere intifası hakkında kanun teklifi vererek mesleği dışında bir alanda yasama faaliyetinde bulunmuştur. Bunun dışında Antalya şehri ile ilgili yasama faaliyetlerinde bulunan en etkin milletvekilleri Rasih KAPLAN ve Mustafa EBRİŞİMOĞLU'dur. Diğer Antalya milletvekilleri de kendilerine destek vermişlerdir. Antalya'yı ilgilendiren bütün çalışmalarda Antalya milletvekilleri birlikte hareket etmişlerdir. Antalya sancağı dâhilinde Serik namında bir kazanın teşkili hususunda, Antalya'da elektrik şirketinin imtiyazının feshi konusunda, yine Antalya'da bir Darülharir küşat edilmesine dair ve liman inşa edilmesi hususunda, Antalya'yı ilgilendiren tüm toplumsal konularda (örneğin Antalyalı şehit ailesine yardım vb.) mecliste çaba sarf etmişlerdir. Bu konular Antalya milletvekillerinin Antalya şehri ile ilgili çözüme kavuşturulmasını istedikleri en önemli konulardır.

I. TBMM döneminde Hamdullah Suphi TANRIÖVER 63, II ve III. TBMM döneminde Ahmet Saki DERİN 119, IV. TBMM döneminde Nazifi Şerif NABEL 4, V ve VI. TBMM döneminde Rasih KAPLAN 95, VII. TBMM döneminde Hikmet Turan DAĞLIOĞLU 20 ve VIII. TBMM döneminde Rasih KAPLAN 29 yasama faaliyetiyle Antalya milletvekilleri arasında öne çıkan isimler olmuşlardır. Buna karşın II. TBMM döneminde Hasan PIRILTI, II.

TBMM döneminde Hasan PIRILTI, Ahmet Cemal TUNCA, Rasih KAPLAN, Süleyman Şevket DEMİRMAN, III. TBMM döneminde Ahmet Cemal, Rasih KAPLAN, A. Haydar UÇGUN, M. Numan AKSOY, V. TBMM döneminde Cezmi ERÇİN, Türkan Örs BAŞTUĞ, M. Numan AKSOY, T. Nazif ARICAN, Celal MENGİLİBÖRÜ, VI. TBMM döneminde Nurullah Esat SÜMER, VII. TBMM döneminde Ahmet Cemal TUNCA, Tayfur SÖKMEN, M. Numan AKSOY, Galip KAHRAMAN ve Hüsametdin KURAL, VIII. TBMM döneminde Galip KAHRAMAN ve Tayfur SÖKMEN hiçbir yasama faaliyetinde bulunmayarak en pasif milletvekilleri olarak göze çarpmışlardır.

Milletvekillerinin sosyal ve kültürel özelliklerinin analiz edilmesi, toplumunun iktidar profilinin anlaşılabilmesi, ülkede meydana gelen siyasi gelişmelerin anlaşılabilmesinde büyük önem taşımaktadır. Siyasi kadrolar, pozisyonları, kontrol ettikleri toplumsal kaynaklar ve sahip oldukları güç açısından toplumun yönetim yapısının en üst katmanlarını oluşturmaktadırlar. Bu noktada toplumda uyulması gereken kurallarla birlikte, toplumu oluşturan bireylerin oynayacağı roller üzerinde de etkilidirler. Dolayısıyla siyasi kadrolar ülkenin yaşantısını yönlendirip, toplumun gideceği istikametini belirlemede de etkilidirler. Toplum ve bireyler açısından, fevkalade etkin bir yönlendiricisi konumunda bulunan Türk siyasi kadrolarının özgeçmişleri ve yapmış oldukları tüm faaliyetleri son derece önem arz etmektedir. Bu itibarla 1920-1950 dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapan Antalya Milletvekillerinin sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri ve kökenleri tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu milletvekillerinin cinsiyet, yaş ve yaş ortalamaları, medeni hal ve çocuk sayısı, eğitim düzeyi, üniversite eğitiminin alanı, meslek, seçilme sayısı, isimlerinin şehirde yaşatılması, kitap yazarı olanlar vb. durumlarıyla alakalı elde edilen veriler tablolar halinde ortaya konulmuştur. 1920-1950 yılları arasında toplumu temsil eden siyasiler toplumun farklı kesimlerinden ve farklı meslek gruplarından gelmişlerdir. Sahip oldukları bilgi ve birikim noktasında yüksek bir profil karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde görev yapan Antalya milletvekilleri içerisinde de bu yüksek donanıma sahip milletvekilleri yer almıştır. Elbette bu süreç içerisinde ülkenin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik problemleriyle alakalı mesleki bilgi ve tecrübeleri nispetinde düşüncelerini ifade etmeye çalışmışlardır. Milletvekilleri bu bilgi ve becerilerini meclis çatısı altında kullanmakla yetinmemiş şehrin kültürel ve sosyal hayatına yön veren eserler de ortaya koymuşlardır.

Dünya Ekonomik buhranının Türkiye'de sebep olduğu siyasal, sosyal ve ekonomik problemlerle Antalya milletvekilleri yakından ilgilenmişlerdir. İkinci Dünya savaşı döneminde Türkiye'nin gerek dış işleri gerekse iç işlerine yönelik hususlarda görüşlerini ifade etmeye çalışmışlardır. 1946'da Demokrat Partinin de katıldığı milletvekili seçimlerinde Antalya şehri tercihini CHP'den yana kullanmıştır. Ancak 1950 milletvekili seçimlerinde ise 7 milletvekilliğinin 6'sı Demokrat Parti'den 1'ini de CHP kazanmıştır. Antalya şehri siyasi yaşantısı sürecinde iktidar partisiyle paralel bir davranış şekli ortaya koymuşlardır. 1946 yılında yapılan çok partili seçimlerde tercihini iktidar partisi olan CHP'den yana kullanmıştır. Ancak 1950 seçimlerinde Türkiye genelinde DP iktidarıyla birlikte Antalya şehri tercihini yine iktidar paralelinde Demokrat Parti'den yana yapmıştır. Sonraki seçimlerde de Antalya şehri tercihlerini iktidardan yana kullanmaya devam etmiştir. Örneğin 1954 seçimlerindeki milletvekillerinin tamamı Demokrat Parti'den seçilmişlerdir. Diğer yandan kadınlara milletvekili seçme ve seçilebilme hakkının verildiği 5 Aralık 1934 tarihinden 1950 yılları arasında Antalya'nın ilk kadın milletvekili olan Türkan Örs BAŞTUĞ parlamento'ya girmiştir. Bu durum, Antalya şehrinin dünyanın değişimine ve gelişimine ayak uydurduğu ve çağdaş bir anlayışa sahip olduğunu göstermiştir.

1920-1950 yılları arasındaki Antalya Milletvekillerini ve siyasi faaliyetlerini konu edinen bu tez çalışmasının sonucunda; dönemin siyasal, sosyal ve ekonomik şartları dikkate alındığında söz konusu siyasi kadrolar büyük fedakârlıklar yaparak çalışmışlardır. Türkiye

Cumhuriyeti ilan edilerek yeni bir devletin kurulması çok zor şartlar altında gerçekleşmiştir. Ülkede yaşanan uzun savaşlar toplumun sahip olduğu nitelikli kişilerin önemli ölçüde kaybedilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti devleti nitelikli insan temininde önemli sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bu yeni devlet düzeni içerisinde Osmanlı Devleti'nin mirası olan siyasi şahsiyetler yeni devletin bürokratik yapısı içerisinde yer alarak önemli görevlerde bulunmuşlardır. Milletvekillerinin hem ülkenin hem de temsil ettiği şehrin toplumsal hafızasında bıraktıkları izlerin tespiti ve anlatılması siyaset kurumunun gelişmesi noktasında dikkate alınmalıdır. Toplumsal demokrasinin gelişimi için sorunların tespiti ve bu sorunların çözümüne yönelik siyasi çözüm çabalarının da iyi anlaşılması gerekmektedir. Bununla birlikte, 1920-1950 dönemi ulusal ve yerel siyaset sahnesinde faaliyet gösteren Antalya milletvekillerinin T.B.M.M. çalışmaları sırasındaki performanslarını ortaya koyarken hiçbir milletvekilini yermek gibi bir niyetimiz olmadığını belirtmek isteriz. Amacımız bu şahısların gerek ülke genelinde gerekse temsil ettikleri şehirde nedenli kalıcı eserler bıraktıklarını ortaya koyabilmektir. Tarihi tecrübeden hareketle toplum olarak geçmişten günümüze ve günümüzden yarıya bakış açısını daha bilinçli daha sağlıklı yapabileceğimizi düşünüyoruz. Siyasi, soysal, ekonomik şartları içerisinde Antalya milletvekillerinin T.B.M.M. faaliyetleri çerçevesinde gerek milli gerekse yerel bazdaki değişimlere olan katkılarını tespit etmeye çalışmıştır. Bu çalışma ile T.B.M.M.'de görev yapan Antalya milletvekilleri ve faaliyetleri konusunda ilgili literatüre bir katkı sağlayacağını düşünülmektedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

TBMM Arşivi.

Büyükşehir Belediye Başkanlığı Verileri.

Kütüphane Katalogları.

Türkiye İstatistik Kurumu Verileri.

T.B.M.M. Açık ve gizli celse Zabıtları.

Araştırma Eserler

Armağan, L., (2005). XVI. Yüzyılda Antalya-Antalya in the XVI th Century, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 38, ss. 93-111.

Sarıgüzel, N., (Haziran2017). Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri), *Uluslar arası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.7, S. 12, ss. 205-236.

Sezer, A., (?) Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV, S. 42, ss. 889-905.

Ulusoy, M., (2014). Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci ve İkinci Dönem Sinop Milletvekilleri, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.33,ss. 123-135.

Osmanlı Devleti'nde Kayyımlik Müessesesi: 18. Yüzyıl Diyarbekir Şer'iyye Sicillerine Göre Kayyımlik Müessesesinin Hukuki, İdari ve Sosyal Olarak Uygulanışı

Curatorship Institution in The Ottoman Empire: The Law, Administrative and Social Implementation of The Curatorship Institution According to 18th-Century Court Records

Veysel GÜRHAN*

Öz

İslam hukukunda ve dolayısıyla Osmanlı hukukunda edâ ehliyeti olmayan, haklarını koruma ve kullanma konusunda eksik olan kişilerin mallarını koruma, işletme ve tasarruf etme hakkının başka bireylere tanınması hukuki/fikhi bir terim olarak *vesayet* ile adlandırılmaktadır. Osmanlı Devleti hem İslam hukukundan kaynaklı hem de gelenekten gelen saikler ile “vesayet” kavramına önem vermiş ve bunu da kendi hukuku içerisinde vasi ve kayyımlar atayarak hayata geçirmiştir. Özellikle ailede evin reisi konumunda olan kişilerin ölümünden sonra çocukların yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasını önemseyen Osmanlı Devleti, vasilik müesseseni sıkça işletmiş, kayıp ve aklı yerinde olmama gibi durumlarda ise kayyım atayarak malların değerinde ve doğru muhafaza edilip korunmasını sağlamıştır. Kökenleri Roma İmparatorluğu'na kadar dayanan kayyımlik müessesesinin Osmanlı hukukunda uygulanışı şer'iyye sicilleri dediğimiz mahkemede tutulan defterlerde kayıt altına alınmıştır. Bu çalışma Diyarbekir mahkeme kayıtlarındaki atama örnekleri üzerinden kayyımlik müessesesinin Osmanlı'daki hukuki, idari ve toplumsal uygulanışını açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, hukuk, mahkeme, vesayet, kayyımlik.

Abstract

It is called tutelage for the appointment of other persons to protect, operate and save the property of persons who can not use their rights or incapable of using them in Islamic law and Ottoman law. The Ottoman Empire attaches importance to the concept of tutelage with both Islamic law and tradition-based reasons and implements it by appointing a guardian and a curator in his own law. In particular, the Ottoman Empire attaches great importance to taking the necessary measures to manage the house and its children after the death of the parents, the frequently operated the guardianship institution and provided protection for the value of the goods in situations such as loss and inadequate sanity by appointing a curator. This study is trying to explain the law, administrative and social application of the institution of curatorship in the Ottoman Empire through the examples of documents in Diyarbekir court records.

Keywords: Ottoman, law, court, tutelage, curatorship.

Giriş

Kelime anlamı olarak bir şeyin bakımını üstlenmek, yönetmek, birinin mal varlığını basiretle idare etmek anlamlarına gelen *kayyım* kelimesi, kimi zaman *kayyum* olarak da ifade edilmektedir (Schaade, 1977, s. 492). Oysa iki kelimenin -birbirlerinin yerine çok sık kullanmalarına rağmen- anlamları arasında farklılıklar bulunmaktadır. *Kayyum* kelimesi *kayyım*dan farklı olarak “her şeyin varlığı kendisine bağlı olan kâinatı idare eden” anlamına gelerek Allah'ın isimleri arasında bulunmaktadır (Topaloğlu, 2002, s. 108). Başka bir anlamda ise vakıflarda görevli olan mütevellî veya hademelere verilen isim olarak kullanılmaktadır. Yani iki kelimenin farklı anlamlar taşıdığı ortada olmasına rağmen çoğu zaman karıştırılmış, birbirinin yerine kullanılmaları zamanla yerleşik bir hal almış ve anlamları arasında geçişler yaşanmıştır. Bugün ise çoğu zaman bu iki kelimenin aynı anlama gelecek şekilde birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada üzerinde duracağımız *kayyım* kelimesi İslam hukukunda “hâkim tarafından kısıtlı, gaip vb. kişiler adına hukuki tasarrufla bulunmak üzere tayin edilen kimse” anlamında kullanılmaktadır (Özmel, 2002, s. 107). Bu tanımdaki ifadeyle İslam hukuku

* Yrd.Doç.Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi, Tarih Bölümü, veyselgurhan@hotmail.com

kayyımı-tıpkı “vasi” gibi- kişinin hukuki haklarını kullanmasında engel ya da kısıtlama olduğu durumlarda uygulamaya koyduğu vesayet önlemleri arasında saymaktadır. Daha anlaşılır bir ifadeyle kayyım *gaip* yani herhangi bir sebep ile kaybolan, kendisinden haber alınamayan kişilerin geride bıraktıkları mallarını belirli ilkelere sapsadan- ki bu ilkelerin başında dürüstlük gelir- idare eden kişidir. Burada dikkat çeken nokta gaiplik mevzudur. Bir kimsenin gaip olmasını gerektiren şartlar nelerdir? Sadece gaip olan yani kayıp kişilerin mallarına mı kayyım atanmaktadır? *Vasi* ile aralarındaki benzerlikler ve farklar nelerdir? Ne tür mallar üzerine kayyım atanabilmektedir? Bu çalışma bir taraftan bahsi geçen sorulara kayyım ataması yapılan belgelerden elde edilen veriler ışığında cevaplar ararken diğer yandan meseleye genel bir bakışla Osmanlı hukukunda ve toplumunda kayyım müessesesi uygulamasının nasıl olduğuna dair bütünlüyci bir resim ortaya çıkaracaktır.

Kaynaklar ve Yöntem

Bu çalışmada ana kaynak olarak 16. yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı mahkemelerinde yargılama işlemini yerine getiren “kadı” yani hâkimin huzurunda mahkemede görevli kâtipler tarafından kaleme alınan mahkeme tutanakları kullanılacaktır. *Şer’iyye Sicili* adı verilen bu tutanaklar defterler halinde arşivlenerek muhafaza edilmiştir. Belli bir düzende kaydedilen * bu defterler sadece merkezden gelen emir ve fermanlar ile mahkemenin sorumluluk alanında gerçekleşen adli vakaları değil miras, mülk alım-satımı, evlenme, boşanma, vasi ya da kayyım tayini gibi mahkemeye yansıyan birçok sosyal meseleyi de kayıt altına alması bakımından hem hukuk tarihi hem de sosyal tarih açısından ciddi bir hazine olarak görülmektedir (bkz. Gedikli, 2007).

Çalışmamızda 18. yüzyılda Diyarbekir Eyaleti’nin merkezi olan Amid’te kayıt altına alınan ve arşivlerde muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşan 3709, 3725, 3753, 3754, 3712, 3828, 3789, 3744, 3796 numaralı şer’iyye sicili defterleri taranarak kayyım ile ilgili belgeler tasnif edilmiştir. Bu işlem sonucunda 25 adet kayyım ataması içeren belgeye ulaşılmıştır. Bu belgeler atama sebepleri, atanan kişilerin profilleri, yönetmek üzere görevlendirilen malın ya da malların niteliği ve miktarı, ne kadar süreyle bu görevin yürütüldüğü gibi konular üzerinden tasnif edilerek incelemeye tabi tutulmuştur.

Kayyım Müessesenin Tarihi

Kayyımlik müessesesi sadece İslam toplumlarına veya sadece Osmanlı hukukuna has bir uygulama değildir. Yapılan araştırmalar bu müessesenin “cura” veya “curator” isimleriyle Roma İmparatorluğu’nda da var olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ceylan (2004) ve Ersoy’un (2016) bu konudaki çalışmaları konuya ışık tutmaktadır. Ceylan’ın verdiği bilgilere göre “Roma hukukunda bir veya birkaç kişi menfaatine, onların mallarını idare etmek veya bu idarede kendilerine rızalarını bildirmek ve icazetlerini vermek suretiyle (consensus) yardım etmekle görevlendirilmiş kişilere kayyım denilmekteydi. (Ceylan, 2004, s. 221).” Roma’da ilk olarak kayyımların atanması reşit fakat akli dengesi yerinde olmayan kişilerin mallarını korumak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Fakat akli dengelerini yitirmişlerin dışında mallarının tasarrufu üzerinde müsriflik yapanların, yaş olarak küçük veya malını idare edemeyecek derecede yaşlı ve hasta olanların, harpte esir düşmüş kişilerin veya iflas etmek üzere olan tüccarların mallarına da kayyım atanabilmekteydi (Ceylan, 2004, s. 222). Bu kişiler hak ehliyetine sahip olmakla birlikte fiili ehliyete yani hukuki işlem yapabilme hakkına sahip olmayan kişilerdi (Ersoy, 2016, s. 3397).

* Şer’iyye Sicillerinde her bir konunun hangi düzende kayda alınacağı “şurut” adı verilen kitaplarda veya “sakk” mecmualarında önceden belirlenmiştir. Kâtipler burada belirtilen düzen içerisinde belgeleri kayıt altına almaktadırlar. Bkz. Kaya 2005: 380.

İslam dini ile birlikte oluşan İslam hukukunda da ehliyetsizlik veya eksik ehliyet sebebiyle kişinin haklarını kullanmasının kısıtlı hale gelmesi durumunda hukuki tasarruf vesayet organlarına geçerdi (bkz. Özmen, 1996). Vesayet edâ ehliyeti olmayan, haklarını koruma ve kullanma konusunda eksik olan bir kişinin mallarını koruma, işletme ve tasarruf etme hakkının başka kişilere tanınmasına olanak sağlayan hukuki/fikhî bir terimdir (Bardakoğlu, 2013, s. 66). Vesayet görevini üstlenecek kişiler anne ya da baba yani veli, velisi yoksa mahkeme tarafından atanan ve çoğu zaman yakın bir akrabası olan vasi veya kadının uygun gördüğü bir kayyımıdır (Özmel 2002, s. 107).

Osmanlı Devleti de gerek İslam hukukundan kaynaklı gerekse de gelenekten gelen saikler ile vesayet kavramına önem vermiş ve kendi hukuku içerisinde uygulamaya geçirmiştir. Özellikle ailede baba konumunda olan kişilerin ölümünden sonra evini ve çocuklarını idare etmek için gerekli tedbirlerin alınmasını önemseyen Osmanlı hukuku vasilik müesseseni sıkça işletmiş, kayıp ve akli yerinde olmama gibi durumlarda ise kayyım atayarak malların değerinde ve doğru muhafaza edilerek korunmasını sağlamıştır (bkz. Sofuoğlu, 2003).

Kayyımlik müessesesi günümüz hukukunda da bulunmakta ve Türk Medeni Kanun'un 403. maddesinde "belirli bir işin görülmesi ya da mal varlığının veya bir malın yönetilmesi için, Medenî Kanunumuzda ve diğer kanunlarda öngörülen durumlarda, vesayet makamınca (sulh hukuk mahkemesince), ilgisinin isteği üzerine veya re'sen atanan kişi" olarak tanımlanmaktadır (Koç, 2005, s. 105).

Vesayet Kurumunun Var Olmasının Nedenleri

Osmanlı Devleti'nde vasi ya da kayyım atamasındaki ana amaç çeşitli sebeplerle malını koruma veya muhafaza etmesi mümkün olmayan kişilerin mal varlığının zarara uğramasının devlet tarafından önlenmesidir. Ancak burada görünen sebep her ne kadar mal ve mülkün korunması gibi dursa da bu işlemin amaçları arasında ailenin korunması ve devamının sağlanması, yetimlerin suiistimalinin engellenmesi ile kişinin bireysel haklarının devlet tarafından güvence altına alınması vardır. Bu durum devlet olmanın getirdiği önemli sorumluluklardan biridir (bkz. Yazıcı, 2007).

İslam ve Osmanlı hukuku aileye önem vermiş, devamını sağlamak için gerekli tedbirleri almayı hukuki bir gereklilik olarak düşünmüştür (bkz. Ortaylı, 2000; Cin, 1974; Dinç, 2015). Müslüman toplumlarda çocuğun büyütülüp gelişmesi kadar iyi bir gelecek hazırlanması görevi de anne ve babaya verilmiştir (bkz. Aydın, 1985; Türkdogan, 1992; Banguoğlu, 1990). Anne ve baba velayeti altındaki çocuklar için bu iki kişiden birinin veya ikisinin ölmesi durumunda kendilerine iyi bir gelecek hazırlanması ve ebeveynlerinden kalan malların yetişkin çağa gelinceye kadar yönetilip değerinin korunması için vesayet kurumu önemsenmiş ve hem hukuki hem de örfi geleneğe bağlı olarak uygulanmıştır (Bardakoğlu, 2013, s. 66).

Osmanlı toplumunda çocukların başıboş bırakılmamaları, iyi yetiştirilip korunmaları esastı. Çocuk ya da çocuklar ebeveynlerini kaybettiye, mahkemeler onlar adına mal ve mülklerini idare edebilecek, onların ilerideki hayatlarında güçsüz olmalarını önleyecek bir vasi belirlerdi (Yazıcı, 2007, s. 13). Genelde ebeveynler daha hayattayken çocuklarına vasilik yapacak kişileri tayin ederlerdi. Bu kişiler çocukların birinci derecede akrabası olabileceği gibi mahkeme tarafından güvenilirliği bilinen aile dışından biri de olabilirdi.

Vesayet kurumu sadece çocuklar için değil aynı zamanda istisnalar ile belirlenmiş yetişkin kişiler içinde işletilmekteydi. Bir kişinin hasta olması, kaybolmuş olması veya çok yaşlı olması gibi sebepler de vesayet müessesenin işletilmesini sağlıyordu. Bu tür durumlarda vasiden farklı olarak kayyım ataması gerçekleştirilirdi. Bu yolla kişinin kendi hak ve hukukunu koruyamadığı zamanlarda devletin onun adına bu sorumluluğu üstlenmesinin sağlanması amaçlanmaktaydı.

Bir Vesayet Aracı Olarak Kayyım Atanmasının Sebepleri ve Vasilik ile Arasındaki Fark

Her ikisi de yukarda bahsedilen vesayet organlarından olmasına rağmen vasi ve kayyım arasında hem atanma amacı hem de işlevi açısından farklılıklar bulunmaktadır. Vasilik müessesesi ailede veli konumundaki babanın veya annenin herhangi bir sebeple hayatını kaybetmesi durumunda mahkeme tarafından yaşça küçük kişilere güvenilir kişilerin atanmasıdır (bkz. Erbay, 1998). Oysa kayyımın atanma sebepleri farklılık göstermektedir. Elimizdeki belgeler atanma sebeplerine göre tasnif edildiğinde yirmi beş kayyımın on dokuzunun kendisinden bir şekilde haber alınamayan kayıp kişilerin malları üzerine atandığı tespit edilmektedir. Bir kişi şayet ortada yoksa başka diyarlara giderek kendisinden uzun süreden beridir haber alınamıyorsa ve ortada kendisine ait mal ya da mülk var ise o zaman kayyım atanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kişiler belgelerde “gaib” (DŞS 3754, 164a-1), “gaib ani’l beled” (DŞS 3789, 15b-6), “gayb-ı munkat’a” (DŞS 3754, 144b-1) veya “gaybet” (DŞS 3725, 9a-2) ifadeleri ile belirtilmektedir.

Kayıp veya haber alınamama durumları çeşitli sebepler ile gerçekleşmekteydi. Çoğu zaman erkeklerde görülen bir durum olarak başka diyarlara çalışmak veya iş bulmak için göç etme durumu dışında savaşlarda görevli askerlerden de uzun süre haber alınamamaktaydı. Ali Paşa mahallesinde oturan Abdullah adlı kişi gibi uzun bir süre önce *diyar-ı ahara azimet eden* (başka diyarlara yola çıkan) ifadesi ile belirtilen birçok kişi vardı. Bu kişi yola çıktığından beridir haber alınamamış olunacak ki Mardin kapısı dışında bulunan Şuyut bahçesindeki hissesinin idare edilmesi için eşi tarafından mahkemeye yapılan başvuru kabul edilmiştir. Abdullah’ın eşi Ayşe bt. Eyubi mahkeme tarafından hem bahçenin hem de geriye kalan diğer malların idaresi için kayyım olarak görevlendirilmişti (DŞS 3828, 3a-2). Bir başka belgede Hoca İskender mahallesinde ölen Keklik veledi Kazer adlı gayrimüslim kadının varisleri arasındaki eşi Makdisi Ohan’ın başka diyarlara giderek kendisinden haber alınamaması üzerine oğlu Manuk’a kayyım görevinin verildiği görülmektedir (DŞS 3796, 9a-2). Bu türden birçok örnek elimizde mevcut bulunmaktadır. Ancak kayyım atanmasına lüzum görülmesinin en önemli sebeplerinden biri kendisinden haber alınamayan kişilere kalan mirasın nasıl korunacağına bir çözüme kavuşturulması gerekliliğiydi. İslam hukukunda kişi şayet kayıp ve kendisinden haber alınamayan biri olsa bile öldüğü kesinleşmeden kendisine kalan mirasta hakkı bulunmaktaydı. Bu kişiler ortaya çıkana değin ya da öldüğüne kesin kanaat getirilene kadar kendisine miras yoluyla intikal eden mallara kayyım atanmaktaydı. Ali Paşa mahallesinde oturan ve uzun süredir kayıp olan Osman b. Hacı Mehmed’in amcasının kızı Hamide bt. Hacı İbrahim’den kalan *hisse-i irsiyesini* yani mirasını kendisi olmadığı için ortaya çıkana kadar ölen Hamide’nin eşi Halil b. İbrahim kayyım olarak sahiplenmişti (DŞS 3796, 10b-2). Yine Şeyh Said mahallesinde oturan fakat kayıp olan Yusuf b. Mehmed’in kendisine Emine bt. Abdullah’tan kalan mirasa kayyım atanması gerekliliği doğmuş ve kız kardeşi Medine, Yusuf ortaya çıkıncaya değin miras üzerinde tasarruf hakkına sahip olarak kayyım atanmıştır (DŞS 3796, 14a-4). Oysa aynı kadının diğer torunu Münteha yaşça küçüktür ve kendisine bu sefer kayyım değil annesi Nimetullah bt. Mustafa vasi olarak atanmıştır (DŞS 3796, 14a-3). Kılbaş mahallesinde oturan Asiye bt. Abdullah adlı kadının ölmesi üzerine aynı mahallede bulunan bir evin satışından kayıp oğlu Mehmed’e kalan hisselerin korunması için Seyyid Ömer’in kayyım atanması da aynı duruma örnek olarak gösterilebilir (DŞS 3712, 35a-2).

Kayıp kişilerin mirası konusunda mahkemelerin hassasiyetini göstermesi açısından Mehmet Paşa mahallesinde vefat eden Ebubekir adlı şahsın mirasının paylaşılmasını gösteren bir başka belge örnek olarak gösterilebilir. Müteveffa Ebubekir’in mirası içerisindeki bir evin satış işlemi sırasında orada hazır olan mirasçıların dışında Ebubekir’in uzun süredir kendisinden

haber alınamayan Hüseyin adlı bir başka çocuğunun da olduğunu tespit eden görevliler mahkemeye başvurarak Hüseyin'in hissesini muhafaza etmek için kayyım atanmasını talep etmiştir. Bunun üzerine mahkeme Hüseyin'in hakkını saklı tutarak mirası yönetmesi için kardeşi Mustafa'yı kayyım olarak atamıştır (DŞS 3789, 38b-2). Aynı durum ile ilgili bir başka vaka ise Cami'ün-Nebi mahallesinde vefat eden Dursun bt. Hacı İbrahim adlı kadının vefatından sonra yaşanmıştır. Adı geçen kadının mirasçıları erkek kardeşleri olan Mehmed ve Mahmud ile iki kız kardeşinden oluşmaktadır. Kız kardeşler mahkemeye gelip adı geçen erkek kardeşlerinin kayıp olduklarını bildirerek kaydettirmiş, mahkeme de *gaiban-ı mezburların vüruduna dek zabt u hıfza bir kayyım nasb u tayin olunmak lazım ve mühim olmağın* ifadesini kullanarak kayyım atamıştır (DŞS 3796, 27a-2).

Mal varlığına sahip olan ancak öldükten sonra mal varlığını yönetecek kişileri bulunmayan, mirasçıları farklı sebepler ile dağınık, kayıp, adresleri bilinmeyen ya da sağ olup olmadığı meçhul kişilerin mallarına da kayyım atanmaktaydı. Örneğin Şeyh Mattar mahallesinde oturan ancak yolculuk dönüşü Diyarbekir'e gelirken vefat eden Odun Emimi Mehmet Ağa'nın zevce-i metrukesi Fatıma dışında başka mirasçısının olmaması üzerine Çelebi bin Osman kayyım olarak atanmıştı (DŞS 3709, 7b-1). Aynı şekilde Çağal mahallesinde sakin iken vefat eden Mahmud Alemdar bin Mehmed'in ölümünden sonra mirasçıları olan oğlu Abdulgaffur ve kızı Fatma'nın kayıp olmaları üzerine *gaiban-ı mezburanın vürûdlarına değın zabt u hıfz için bir kayyım nasb ve tayin olunmak lazım ve mühim olmağın* ifadesi kullanılarak mirasçılar ortaya çıkana kadar malın yönetimi için bir kayyım atanmıştır (DŞS 3744, 14a-2). Bir başka belgede ise Mehmed Paşa mahallesinde vefat eden Ebubekir adlı kişinin tek mirasçısı olan oğlu Hüseyin *gaib ani'l-beled olduğundan mirasın ahz u kabz ve hıfzı için kibel-i şer'den bir müstakim kimesne kayyım nasb olunmak lazım* ifadesi ile Hüseyin ortaya çıkana değın malın üzerine kayyım ataması gerçekleştirilmiştir (DŞS 3789, 38b-2).

Kayyım atanmasının diğer bir sebebi ise bir kişinin malını doğrudan yönetme ehliyetine sahip olmamasıdır. Kişinin akli dengesi yerinde değilse ve kendisine vekil atayamıyorsa yaş olarak da vasi atanacak yaşta değilse -yetişkinse- kayyım atanmasına ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu kişiler belgelerde "mecnun" ifadesi ile yer alan akli dengesi yerinde olmayan kişiler ve bakıma muhtaç bilinci yerinde olmayan yaşlılardır. Örneğin Seydi mahallesinde bakkal olan Ali Ağa'nın mecnun olduğu ve mallarının üzerine kayyım atandığı görülmektedir (DŞS 3754 166a-2). Yine Reşid mahallesi sakinlerinden Balıkçı Ali b. Mehmed'in mecnun olduğu belirtilerek nakit parası ve eşyasını zabt için bir kayyım atanmasına ihtiyaç duyulmuş ve eşi Huri bt. Şeyhmus bu göreve atanmıştır (DŞS 3754, 120b-2). Yukardaki örneklerden de anlaşıldığı üzere kayyımlar atandıkları kişilerin yakın akrabaları olabileceği gibi mahkemece güvenilirliği kayıt altına alınmış aile dışından birileri de olabildi. Bu konuda herhangi bir kısıtlama olmadığı görülmektedir.

Kayyımların Atanma Şekilleri ve Vasıfları

Kayyım görevini dürüstlük ilkesinden sapmadan, bencilce veya sorumsuzca kullanmadan, basiretle idare etmekle görevli kişidir. Dolayısıyla bu göreve getirilen kişinin güvenilirliğini kanıtlayacak belli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Belgelere baktığımız zaman kayyımların vasfını sayarken *emanet ile ma'rufe ve diyanet ile mevsufe, sadakatine mevsufe, müstakim* gibi ifadeler kullanılmaktadır (DŞS 3828, 3a-2; 3754, 164a-1, 144b-2; 3796, 27a-2; 3789, 38b-2). Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere mahkemelerin kayyım atarken gözettikleri en önemli husus emanet vasfına sahip olması yani güvenilir olmasıdır. Başka bir deyişle kendisinin yönetimine bırakılacak mallar bir tür emanet olduğu için güvenilir bir kişiye verilmesi şarttır. İkinci kriter ise kişinin diyanet ile vasıflı yani dine bağlı biri olmasıdır. Her belgede olmasa da bazı belgelerde rastlanan *sadakatine mevsuf* yani sadakat vasıflı olması ile *müstakim* doğru, düzgün, hilesiz olması da diğer kriterler olarak gösterilebilir. Bütün belgelerde

kalıp halinde geçen bu vasıfların yanında mahkemenin gözettiği bir diğer husus atanacak kişinin bu işin üstesinden gelip gelemeyeceğidir. Bu durum belgelere de yansımış ve hemen bütün belgelerde *kayyımlık-ı mezbûrun uhdesinden gelmeye kadir* ifadesi eklenmiştir. Aşağıda kayyımların görev süresinde örnekleriyle anlatılan bu husus mahkemeler tarafından önemli görülmüş ve gerektiği durumlarda bu görevin altından kalkamayan kişiler azledilmiştir.

Atanacak kişilerde yukarda bahsi geçen vasıfların olup olmadığına yine mahkeme karar vermektedir. Belgelere yansıdığı kadarıyla bu işlem için tek yola başvurulmuş ve kişinin yaşadığı mahaldeki sakinlerin görüşüne başvurularak hakkında kayyım olarak atanmasının uygun olup olmadığı sorulmuştur. Bu durum belgelere *bi-garaz (tarafsız/kötü niyet beslemeyen) müsliminin ihbarlarıyla* ifadesi ile kaydedilmiştir (DŞS 3789, 38b-2). Bu konuda kayyım atanacak kişiyi tanıyan şahısların (Müslüman olmak şartıyla) olumlu görüşlerinin belgeye yansıyan tek kriter olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun dışında başka bir metot var ise de belgelerde buna yer verilmemiştir.

Kişinin belirlenmesinden sonra atanacak kişinin görevi kabul ettiği ve bu görevi hakkıyla yerine getirmeyi taahhüt ettiği de yine belgelerde *ol dahi kabul ve hizmet-i lazimesini kemâ yenbaği edaya ta'ahhüd etmeğın* ifadesiyle belirtilmiştir (DŞS 3744, 3a-1). Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere kayyım atanacak kişi yukarıda bahsedilen vasıflara uygun bir şekilde görevi kabul ettiğini taahhüt etmek zorundadır. Ancak bu taahhüdü yerine getirdiği takdirde ataması yapılmaktadır.

Kayyımların vasıfları ile ilgili dikkat çeken diğer bir husus gayrimüslim kayyımlar meselesidir. Osmanlı Devleti'nde kayyımların atanması sadece Müslümanlar için geçerli bir durum değildi. Gayrimüslimler içinde tıpkı Müslümanlar gibi kayyımlık müessesinin işletildiği belgelere yansıyan bir durumdur. Üstelik atanacak kayyımın Müslüman olma zorunluluğu da yoktur ve gayrimüslimler içerisinde de kayyım atanabilmektedir. Mar Kozma mahallesinde sakin iken vefat eden İshak v. İmirze'nin gaib oğlu Melkon'a 34.800 meblağlık mirastan isabet eden 19.840 meblağ hissenin zabt û hıfzı için bir kayyım atanmasına ihtiyaç duyulmuş ve Melkon'a kardeşi Ketrin kayyım olarak atanmıştır (DŞS 3796, 16b-1; 16b-2). Yine Hızır İlyas mahallesinde oturan Marbeton bt. Aslo adlı gayrimüslim kadının mirasından kardeşi Abro'ya intikal eden hisse için kayyım atanması gerekmiş ve kardeşi Kozi bu göreve getirilmiştir (DŞS 3796, 4b-5). Ancak yukarda ayrıntıları ile bahsedildiği üzere kayyımları vasıflandıran kriterlerden olan *diyanet ile mevsufe* yani dindar/dini bütün olma vasfı gayrimüslimler için geçerli bir durum değildir. Belgelere baktığımız zaman gayrimüslim kayyımların atanmasının yapıldığı belgelerde bu türden ifadeler geçmemektedir. Onun yerine Müslümanlarda uygulandığı üzere *bi-garaz (tarafsız/kötü niyet beslemeyen) müsliminin ihbarlarıyla* ifadesi geçmektedir (DŞS 3796, 16b-2). Bu kişilerin atanması sırasında oradaki Müslüman ahalinin görüşleri dikkate alınmakta ve bu durum belgelere kaydedilmektedir. Dolayısıyla gayrimüslimler ile ilgili kayyımlık tayinlerinde bile Müslüman ahalinin sözünün belirleyici olduğu görülmektedir.

Kayyım atanan kişiye malların teslimi mahkeme huzurunda ya da mahkemenin görevlendirdiği kişiler aracılığıyla gerçekleştirilirdi. Bu mallar tek tek değerleri kıymetinde mahkeme tutanaklarına yazılarak muhafaza edilmekteydi. Fatih Paşa mahallesinde oturan Sündüs bt. Mustafa'nın terekesinin satılarak bedelinden kayıp olan büyük oğlu Hacı Salih b. Mehmed'e düşen miktarın verilmesi ile ilgili belgede olduğu gibi satış işlemi sonucu ortaya çıkan toplam 1965 paranın 894 parası adı geçen Hacı Salih'in payına düşmüş ve kendisinin ortaya çıkmasına değin kayyım Mustafa b. Abdullah'a teslim edilmesi mahkeme defterine şerh düşülmüştür. Bu belgede satışa sunulan mallar tüm ayrıntıları ile not edilmiş, vergiler ve diğer kesintiler düşülmüş toplam miktar yazılmıştır (DŞS, 3725, 80a-2). Yine aynı duruma başka bir belgede Murat Paşa mahallesinde sakin olan Hacı Halil'in bir süredir kendisinden haber

alınmaması nedeniyle vefat eden eşi Zeliha'dan gelen mirasın korunması için kız kardeşi Emine Hatun'un kayyım atanmasına ve kendisine 9420 paranın teslim edilmesine dair bir kayıta rastlanmaktadır. Bu kayıta da yastık, şilte, mitil, yorgan, sahan, fincan, vs. bütün mallar tek tek ayrıntıları ve maddi değerleri ile not edilerek yazılmıştır (DŞS 3725, 9a-2). Burada dikkat edilecek husus çoğu zaman kayyıma devredilen malların nakit paraya çevrilerek teslim edilmesidir. Yani her ne kadar mirasta isabet edilen mallar tek tek yazılsa da bu mallar satışa çıkarılıyor elde edilen nakit para kayyıma devrediliyordu. Kayyımın da görevi bu parayı muhafaza etmek ve değerini korumaktı.

Kayyım atanan kişi elindeki bir malı ya da mülkü satacağı zaman mahkemeden izin talep ettiğine dair belgeler mevcuttur. Buna göre kayyım kendi isteğine göre mülkü satamıyor ve tasarrufta bulunamıyordu. Bu konuyla ilgili 1153 senesinde mahkemeye yansıyan vaka meseleye ışık tutmaktadır. Hoca Ahmed mahallesinde oturan ve uzun süredir kendisinde haber alınamayan (gayb-ı munkatı'a) İshak b. Ahmed adlı kişinin malları üzerine kayyım olarak atanmış ve aynı zamanda da kardeşi olan Halil Çelebi mahkemeye başvurarak *takrir-i kelam edip bir tarafı Ruznâmecizade Abdullah Ağa mülkü, diğer tarafı Haco adlı zimmi mülkü ve iki tarafı ise yol ile sınırlı iki bab cüllâh dükkânının 72 sehiminden 41 sehim benim, 31 sehim ise kendisinden haber alınamayan kardeşim İshak'ındır* diyerek bu dükkânların harabe olduğu ve kirasının tamirine bile yetmediğini belirtmiştir. Bu nedenle mahkemeden dükkânların satılması *gaib-i mezbur hakkında evlâ ve enfâdır* diyerek mahalle ahalisinden sorulmasını ve satışa izin verilmesini talep etmiştir. Mahkeme bu başvuru üzerine adı geçen mahalleden olup *hazirun bi'l meclis* olan Mehmed b. Hasan ve Ahmed b. Süleyman ve Mahmud b. Bilal adlı kişilerden görüş almış sonuç olarak satışın gaiban-ı mezbur için iyi olacağı kanaatine varılarak kayyıma izin yazılmasına karar verilmiştir (DŞS 3754, 160a-1). Burada da açıkça görüldüğü üzere herhangi malın tasarruf hakkı her ne kadar kayyımda olsa bile bu hakkın malın asıl sahibinin faydasına olacak şekilde değerlendirilmesi zorunluluktadır. Mahalleliden bilgi alınması ve ortak bir karar neticesi kayyıma izin verilmesi bir bakıma mahkemenin yanı sıra mahallelinin de kayyım üzerinde bir denetim mekanizması görevi üstlendiğini göstermektedir. Bu durum ise gaibin herhangi bir şekilde geri dönme olasılığına karşın ileride mağdur olma ihtimalini bertaraf etmek içindir. Nitekim yukarıda adı geçen kayyım Halil Çelebi 1153 senesi Muharrem ayının 19. gününde almış olduğu satış iznine binaen hem kendi hissesi hem de gaib İshak'ın hissesi olan iki dükkânı 22 Muharrem 1153'te yani üç gün sonra 120 kuruşa satmıştır (DŞS 3754, 160a-2).

Kayyımların Görev Süreleri

Kayyımın ne kadar süre görev yapacağı belgelerde *gaib-i mezburun vüruduna* (DŞS 3744, 14a-12), *gaiban-ı mezburânın vüruduna değin* (DŞS 3796, 27a-2) veya *vakt-i zuhuruna değin* (DŞS 3796, 10b-2) ifadesi ile yani kayıp veya kendisinden haber alınamayan kişinin ortaya çıkışına değin olarak belirtilmiştir. Bu ortaya çıkış süresinin ne kadar süreceği belirsizdir. Nitekim kayyım atanan kişilerin bu görevi uzun süre yürüttüğüne ve hatta ölümlerinden sonra bu görevi oğullarına devrettiğine dair belgeler de mevcuttur. Abdal mahallesindeki Yusuf b. İbrahim'in 3 Şevval 1215 senesinde mahkemeye gelerek yaptırmış olduğu tasdik işlemi olduğu gibi bundan önce babasının ölümüyle kendisine intikal eden mirasa kayyım olarak atanan Hacı Mustafa b. Hıdır Mehmet Efendi'nin ölmesiyle büyük oğlunun üzerine kalan görevden kendisine ait olan malları *hisse-i şâyi'amı tamamen ve kâmilan ahz u kabz eyledim* diyerek aldığını kaydettirmiştir (DŞS 3789, 15b-7).

Bazı kayyımların malları üzerine atandıkları kişinin ortaya çıkmaması üzerine ölene değin bu görevi sürdürdüklerine dair bir örnek ise Reiszade mahallesinde yaşanmıştır. Gaibe olan Mehmet ve Emine kardeşlerin yerine kendilerine intikal eden mallar üzerine kayyım atanan Rukiye Hanım bt. Hacı Halil'in bu görevi ölene değin yürüttüğü anlaşılmaktadır. Çünkü Rukiye Hanım vefat ettikten sonra bahsi geçen kişilerin malları üzerine bu sefer Hanım Hatun

adlı kadın kayyım olarak atanmış ve kendisine teslim edilen nakit para ve eşyalar tek tek belgeye kaydedilmiştir (DŞS 3753, 32a-3; 32b-1).

Ataması yapılan kayyımın ömür boyunca o görevi yapacağına dair de bir garanti yoktur. Gerekli durumlarda atanan kişinin azledilerek yerine başkasının atandığına dair belgeler mevcut. Hacı Seyyid mahallesinde mecnun Bakkalzade Ali Ağa b. Hacı Mustafa'nın kayyımı olan Yusuf b. Abdullah'ın *izhar-ı aczı* yani yetersizliği ortaya çıkınca mecnun-u mezburun eşyalarını elinde tutmak için yeni bir kayyıma ihtiyaç duyulmuş ve eşi Ayşe Hatun kayyım olarak atanmıştır (DŞS 3754, 166a-2). Bir başka belgede ise Güzel bt. Ali adlı kadın daha önce kayıp olan kardeşi Hasan'ın babaları Mehmed b. Hacı Nebi'den kalan mirastaki hissesi üzerine kayyım atandığını ancak bu görevi yapamaya *üstesinden gelmeğe kadire değilim* diyerek kendi isteğiyle vazgeçmek istediğini görmekteyiz. Mahkeme de kendisinin *izhar-ı acz* olarak yani yetersizliği ortaya çıkmış olarak azline karar vermiştir (DŞS 3754, 96-2). Görüldüğü gibi kayyımlık görevi bir kimsede yaşadığı süre zarfında kalabildiği gibi kişinin yetersizliğinin tespiti veya kendi feragati nedeniyle azledilerek yerine başkasının da atandığı görülmektedir.

Sonuç

Belgelerden Osmanlı hukukunda sıkça uygulanan vesayet organlarından biri olan kayyım atanmasının küçük yaşta çocukların kendilerine ebeveynlerinden intikal eden mirası korumak için atanan ve vasilik adı verilen görevden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kayıp olan, başka diyarlara giden ve uzun süre kendisinden haber alınamayan veya habersiz kalacağı tahmin edilen kişilerin geride bıraktığı mallar üzerine kayyım atandığı görülmektedir. Bunun yanında mecnun diye ifade edilen akli dengesini yitirmiş kişilerin malları üzerine kayyım atandığı da görülmüştür. En çok kayyım atanmasının miras davaları sonrasında görüldüğü de belirtilmelidir. Bu durumun kişinin kendisinin ortada olmamasına rağmen devletin yine de o kimsenin haklarını koruma yükümlülüğünün bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek gerekir. Kişi ortada olmasa bile bireysel olarak hukuken kendisine tanınmış tüm hakları bakidir ve devlet tarafından bu hakların korunması gereklidir. Bu durum devlet olmanın gereklerinden biridir.

Bir kişinin malı üzerine vesayet organlarından herhangi birinin atanması için en büyük gereklilik edâ ehliyetine sahip olunmamasıdır. Yani hukuki olarak hak sahibi olabileceğiniz şeylerde tasarruf hakkınızı kullanamayacak engellerin veya kısıtlamaların olması gerekmektedir. Kişi kayıp, kendisinden haber alınamayan, bilincini yitirmiş, akli dengesini kaybetmiş birisiyse geride bıraktığı ve ileride kendisine mirastan doğacak tüm hakları ortaya çıkana kadar devlet tarafından korunmaktadır. Bu korunmanın sağlanması için güvenilir, dini bütün, düzgün birinin seçilmesinin mahkemenin sorumluluğunda olduğu görülmektedir. Kişinin oturduğu mahaldeki ahalinin bilgisi (bir tür güvenlik soruşturması) bu atamadaki en önemli şahitlik olarak sunulmaktadır. Mahalleliden bilgi alınması ve mahkeme ile ortak bir şekilde karara varılması mahkemenin yanı sıra mahallelinin de kayyım üzerinde bir denetim mekanizması görevi üstlendiğini göstermektedir. Bu durum kayıp kişinin herhangi bir şekilde geri dönme olasılığına karşın ileride mağdur olma ihtimalini bertaraf etmek içindir.

Belgelerde açıkça görüldüğü üzere herhangi malın tasarruf hakkı her ne kadar kayyımda olsa bile bu hakkın malın asıl sahibinin faydasına olacak şekilde değerlendirilmesi zorunluluktur. Dolayısıyla atanacak kişinin bu işin üstesinde gelebilecek biri olması gerekliliği de belgelere yansımış ve kayyım işini iyi şekilde yapacağını ifade ederek göreve başlatılmıştır. Görevini yerine getiremeyen ya da kötüye kullananlar görevlerinden azledilmiş yerlerine yenileri atanmıştır. Mahkemelerin kayyım atadıkları kişiler üzerinde denetimlerinin sürdüğü ve onları keyfi tasarruflardan men ettikleri azledilen kayyımlara ait belgelerden anlaşılmaktadır. Yine bir mülk ile ilgili tasarrufta bulunacak kayyımın mahkemeyi ikna etmeye çalışması ve

orda hazır bulunan kişilerden uygun görüş talep edilmesi denetim mekanizmasının nasıl sıkı işlediğinin bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Kayyımlik müessesesinin Osmanlı'da sadece Müslümanlara değil gayrimüslimlere de uygulandığı yine belgelerden çıkarılacak sonuçlar arasındadır. Gayrimüslim kişilerin kayyım olarak atanmasında tıpkı Müslümanlarda olduğu gibi ahalinin şahitliğine başvurulduğu belgelere yansımıştır. Gayrimüslim birine Müslüman bir kayyımın atanma zorunluluğunun olmadığı da yine belgelerden anlaşılan bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Diyarbakir Şer'iyeye Sicilleri (DŞS) 3709, 3725, 3753, 3754, 3712, 3828, 3789, 3744, 3796.

Araştırma Eserler

Aydın, M. A. (1985). *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları.

Banguoğlu, T. (1990). Türklerde Aile. *Aile Yazıları, I*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Bardakoğlu, A. (2013). Vesâyet. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içerisinde, (c. 43, ss. 66). İstanbul, Diyanet Vakfı.

Cin, H. (1974). *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay.

Dinç, G. (2015). Şer'iyeye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 17, 1-19.

Erbay, C. (1998). *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*. İstanbul: Rağbet Yay.

Ersoy, U. (2016). Bir Koruma Tedbiri Türü Olarak Şirket Yönetimi İçin Kayyım Tayini (CMK m.133). *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi* 65 (4), 3393-3431.

Gedikli, F. (2007). Şer'iyeye Sicillerinin Hukuk Tarihi Açısından Önemi ve Sicillere Dayalı Araştırmalar. *Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmalar Sempozyumu-Tespitler-Problemler-Teklifler. İstanbul, 24-25.Şubat 2001*, İstanbul: İSAM, 73-96.

Güneş Ceylan, S. (2004), Roma Hukukunda Kayyımlik Müessesesine Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Dergisi* 53, 221-230.

İnanç, V. (2003). Osmanlı Sosyal Yapısında Öksüz ve Yetimlerin Sosyal Haklarının Korunması. *Savaş Çocukları, Öksüzler ve Yetimler*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, İstanbul, 19-32.

Kaya, S. (2005). Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5 (3), 379-416.

Koç, N. (2005). Türk Medeni Kanunundaki Düzenlemeler Işığında Vesayet Hukukuna Genel Bir Bakış, *DEÜHFD* 7, 99-120.

Ortaylı, İ. (2000). Osmanlı Toplumunda Aile. *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim, Makaleler I*, Ankara: Turhan Kitabevi, 59-60.

Özmel, İ. (2002). Kayyım. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içerisinde, (c.25, s.107). İstanbul, Diyanet Vakfı.

Özmen, İ. (1996). *Vesâyet Hukuku Davaları*, Ankara: Adalet Yayınevi.

Schaade, A. (1977). Kayyım, *İslam Ansiklopedisi* içerisinde (c.6, s.492) İstanbul: Milli Eğitim.

Sofuoğlu, E. (2003). Osmanlı Devleti'nde Yetimler için Alınan Bazı Sosyal Tedbirler. *Savaş Çocukları, Öksüzler ve Yetimler*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, İstanbul, 49-58.

Topaloğlu, B. (2002). Kayyım. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içerisinde, (c. 25, s. 108-109). İstanbul, Diyanet Vakfı.

Türkdoğan, O. (1992). Türk Ailesinin Genel Yapısı. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I*, Ankara, 29-66.

Yazıcı, N. (2007). Osmanlıda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *AÜİFD I* (48), 1-46.

Osmanlı Darülmuallimin Mektebi: Maraş Darülmuallimini

Ottoman Teachers' Training School for Boys: The Teachers' Training School for Boys of Maraş

Memet YETİŞGİN *
Sevim Ceylan DUMANOĞLU **

Öz

Osmanlıların 19. asırda modern eğitime yönelik çabaları gittikçe yaygınlaşmış, Tanzimat döneminde bu çabalar yoğunlaşarak devam etmiştir. Bu uğurda pek çok yeni ve modern mektep açılmıştır. Yeni açılan mekteplerin en önemli sorunlarından bir tanesi öğretmen ihtiyacı olmuştur. Osmanlılar bu ihtiyacı karşılamak için 1848'den itibaren Erkek Öğretmen Okulu (Darülmuallimin) ve 1870'den itibaren Kız Öğretmen Okulu (Darülmuallimat)'nu açmıştır. İlkleri İstanbul'da açılan bu mektepler zamanla taşralarda da yaygınlaştırılmıştır. Bunlardan bir tanesi 1915 yılında Maraş'ta açılmıştır. Bu çalışmayı yazmak için okulun 1915-1922 yıllarına ait öğrenci kayıt defterine ulaşılmıştır. Bu çalışma genelde Osmanlı Devleti'nin son döneminde erkek öğretmen okulları olan Darülmualliminler ve taşradaki durumları hakkında bilgi verirken, özelde Maraş Darülmuallimin okulunu incelemektedir. Esas kaynağı okulun 1915-1922 yıllarına ait Maraş Darülmuallimin kayıt defteri olan çalışmada öğrenci profilleri, dersler ve eğitim süresi hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Maraş, Darülmuallimin, Eğitim, Türkiye.

Abstract

Efforts of the Ottomans to develop modern education were increased in the 19th century and these efforts were intensified in the Tanzimat Era. For this aim many new and modern schools were opened. One of the most important problems of these new schools was finding teachers to teach courses. In order to solve this problem, the Ottomans opened a Teachers' Training School for Boys in 1848, and a Teachers' Training School for Girls in 1870. The firsts of these schools were opened in İstanbul, and in time they were expanded in other cities of the Empire. In late Ottoman end, one of the Teachers' Training School for Boys was established in Maraş in 1915. The student's register book that contains registers from 1915-to 1922 was reached to write this paper. This work focuses in general on Ottoman Teachers' Training School for Boys and their state in country and in particular the Teachers' Training School for Boys of Maraş. How these schools were run, how they treated students, and what types of courses were taught in this school have been in the focus of this study. Main source of this study is student registration records of the schools that provide such information as student profiles, courses, duration of education.

Key words: Ottoman State, Maraş, Teachers' Training School for Boys, Education, Turkey.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde geleneksel eğitim mahalle mektepleri ve medreseler şeklinde varlığını sürdürmüştür. Medreseler devletin ihtiyaç duyduğu ilmiye mensuplarının yetiştirilmesinde ve toplumun dini eğitimine yönelik ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olan kurumlardır. İlk Osmanlı medresesi 1330 yılında Orhan Bey tarafından beyliğin merkezi İznik'te açılmıştır. Burada ilk müderris olarak Şerefüddin Davud-i Kayserî tayin edilmiştir. 1326 yılında Bursa'nın alınmasından ve beylik merkezi olmasından sonra burada da Manastır Medresesi olarak tabir edilen medrese inşa edilmiştir. Osmanlı medreselerindeki tedris usulü önceki Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi medreselerin adedi arttıkça derecelerine ve sınıflarına göre düzene tabi tutulmuş ve II. Murat zamanında teşkilatlanmaları olgun bir seviyeye ulaşmıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 1-2; Adıvar, 1982, s. 17-18).

Osmanlı medreselerinde ilk zamanlarda ne tür dersler okutulduğu bilinmemekle birlikte Selçuklu medreselerinin devamı şeklinde düşünüldüğünden Kelam, Hadis, Tefsir, Fıkıh türünden nakli ilimler ile mantık, belagat, lügat, nahiv, hendese, hesap ve heyet türünden akli ilimlere yer verildiği tahmin edilmiştir (Halaçoğlu, 1996, s.137). Çoğunlukla dini karakter

* Prof. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarih Bölümü, memyet@gmail.com

** Okutman, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, AİİT, sevimeceylan17@hotmail.com

taşıyan bu eğitim Osmanlı Devleti'nin şer'i hukuka dayalı devlet yapısında önemli bir yeri olan ilmiye sınıfının yetişmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla hukuk sisteminin temeline şer'i hukuku yerleştiren Osmanlı Devleti için yaygın eğitimdeki temel amaç dini konuları öğrenmek, öğretmek ve dini bir hayat tesis etmektir. İslami bilgilerin temel kaynağı Kur'an'dır ve bu nedenle eğitimin en temel hedefi Kur'an'ı öğretmektir. Sünnet ve din adamlarının ortaya koyduğu yaklaşımları öğrenmek ikinci önceliklidir. Devlet teokratiktir ve halk da o teokratik yapının içerisinde, dini öğretinin çizdiği meşru ve gayrimeşru çizgilerle belirtilmiş alanda kalmak mecburiyetindedir. Hal böyle olunca da yaygın eğitimde halkın pozitif bilimlerle ve felsefeyle işi olamazdı. Devlet askeri, idari ve ekonomik alanlarda öncelikle dini öğretinin çizgisi içerisinde çareler aramak zorundaydı. Yeni ve bilimsel bir metotla çare aramak ancak dini alanda çare bulunmadığı durumlarda ve birtakım itirazlara maruz kalınarak aranırdı. Bu bağlamda Osmanlılar örf, Enderun mektebine ve tarihsel tecrübelerine başvururlardı.

Yaygın olarak halka yönelik olmayan, Sarayda devlet işlerinin yürütülmesi için gerekli kimselerin eğitilmesine yönelik bir eğitim kurumu olarak Enderun bulunmaktaydı ki bir çeşit "hizmet içi eğitim" kurumuydu (Ortaylı, 2008, s. 204-205). Enderun mektebi Osmanlı hükümdarlığına dayalı devlet işlerinde görevlendirilecek kimselerin eğitiminde rol oynamaktaydı. Burada da araştırma ve geliştirme temelli bilimsel bir eğitim söz konusu değildi. Geleneksel olarak idari vazifeleri yerine getirecek kimselerin, hükümdara nasıl daha iyi hizmet edeceğinin öğretildiği bir kurumdur.

Osmanlı geleneksel eğitim anlayışı, amacı bilinen bilgilerden yola çıkarak deney, gözlem ve araştırma yoluyla yeni bilgilere ulaşma prensibine dayanan bilimsellikten uzaktır. Dolayısıyla modern zamanlarda gelişen bilimsellik, teknik ve teknolojik ilerleme Osmanlı Devleti'nde gerçekleşmemiştir. Osmanlılar bu eksikliklerini batıdaki gelişmeleri taklit yoluyla elde etme yolunu seçmişlerdir. Osmanlı Devleti 18. Asırda görülen lüzum üzerine askeri alanda başlayarak batı tarzı modern okullar açmaya başlamıştır. 19. asırda gittikçe yaygınlaşarak eğitimde modernleşme süreci yaygınlaşmıştır.

Yeni okullar açılırken birçok sorunun üstesinden gelinmesi gerekiyordu. En önemli sorunlardan birisi okullarda istihdam edilecek öğretmenlerin yetiştirilmesiydi. Bu bağlamda erkek öğretmen yetiştirmek için darülmualimin okulları kurulmuştur. Başlangıcı 1848 yılına dayanan bu okullar zamanla taşrada yaygınlaştırılmış 1915 yılında da Maraş'ta açılmıştır.

Araştırmamıza örnek teşkil eden Maraş Darülmualimin incelenirken başvuru esas kaynak Kahramanmaraş Lisesi arşivindeki öğrenci kayıt defteri olmuştur. İncelenen bu defterin tamamı dijital ortama aktarılmış ve transkribe edilmiştir. 1915-1922 yıllarını kapsayan Maraş Darülmualimin öğrenci kayıt defterinin yanında dönemin salnameleri, tarihçilerin kayıtları, ikinci el kitap ve makaleler bu çalışmanın kaleme alınmasında başvuru kaynaklar olmuştur.

Bu çalışma defterdeki kayıtlar çerçevesinde okulun öğrenci profilleri hakkında bilgi verecek, işlenen dersler, eğitim süresi ve yatay geçişler gibi konu saptanmasında aydınlatıcı bir rol oynayacaktır. Darülmualiminlerin taşradaki durumu ve işlerliği hakkında tespitlerde bulunulacaktır. Eğitim tarihinin yerel ve ulusal boyutlarına katkı sağlayacak veriler ortaya koyacaktır.

Osmanlı Devleti'nde Darülmualiminler

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyıldan sonra askeri alanda yapılmaya başlanan reform hareketleri zamanla genişletilmiş ve II. Mahmut döneminde sivil alanı da etkilemiştir. Askeri okullar, mahalle mektepleri ve medreselerin yanında eğitimin ortaöğretim kısmını oluşturmak için rüştiye mekteplerinin açılması kararlaştırılmıştır (Şanal, 2009, s. 222; Demirel, 2002, s.44). İlk olarak İstanbul'da 1839 yılında açılan rüştiye mektebi zamanla ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır. Sayılarının çoğalması ile bu mekteplerde eğitim verecek öğretmenlerin

yetiştirilmesi sorunu ortaya çıkmış, rüştiye mekteplerine erkek öğretmen yetiştirmek için 16 Mart 1848 tarihinde Darülmualimin açılmıştır (Ergin, 1977, s. 571; Ahmet Cevdet Paşa, 1980; Altunaya, 2008, s.9). Mekatib-i Umumiye Nazırı Kemal Bey tarafından açılan bu okulun tam adı “Dersaadet Darülmualimin-i Rüşdi”dir (Konrapa, 1951, s.37-38). Darülmualimin mektebinin amacı öncelikle açılmakta olan rüştiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek olsa da sadece bununla da sınırlı kalmamıştır. Türkiye’de etkili öğretim yöntemlerinin öğretilmesi ve bu doğrultuda öğretmenler yetiştirilmesi de amaçlanmıştır (Akyüz, 2008, s. 177; Akyüz, 2002a, s. 1-6; Akyüz, 2002b, s. 15-25).

Darülmualimin’in açılışı ve amacı *Takvim-i Vekayi*’de yayınlanan yazı ile halka duyurulmuştur* (Takvim-i Vekayi, nr.372, 23 R 1264).

Yazıda özetle şunlar dile getirilmiştir; Padişah, devletin ve milletin mutluluğunun temeli olan halkın eğitimine önem vermiş ve gerekli çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. Padişah tarafından yayınlanan ferman ile eğitimin geliştirilmesini, kolaylaştırılmasını sağlamak için Meclis-i Maarif-i Umumiye kurulmuştur. Eğitim ile ilgili konular bu mecliste görüşülmekte ve mektepler sorunu ele alınmaktaydı. Mekteplerde verilecek bilimlerin, fenlerin öğretiminin kolay bir yöntemi bulunmalıdır. Aksi takdirde öğretimde yine güçlüklerle karşılaşılacaktır. Padişah tarafından yayınlanan iradede hem bu problemi gidermek hem de mekteplerin ihtiyaç duyduğu öğretmen ihtiyacını karşılamak için Darülmualimin kurulması, binasının yapılması söz konusu olmuştur. İrade gereği Fatih civarında Darülmualimin yapılmaya başlanmıştı. Şimdi bina olarak tamamlanan, öğretmen ve öğrencileri hazırlanan Darülmualiminin açılışı yapılmıştır. Arapça hocası Yahya Efendi okulun kuruluşu ve faydaları ile ilgili ilk konuşmayı yaparak derse başlanmıştır.

Meslek okulu olan Darülmualiminin açılışı Türk eğitim tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenen bu mektebe önce “baş hoca” unvanı ile Denizlili Yahya Efendi yönetici olarak atanmış ve 1850 yılına kadar görevde kalmıştır. 14 Ağustos 1850 tarihinde ulemadan olan Ahmet Cevdet Efendi, müdür unvanı ile Darülmualimin mektebinin yöneticisi olmuştur (Akyüz, 2006, s.31; Ülkütaşır, 1945, s.10). Gerek Sultan Abdülmecit gerekse Ahmet Cevdet Efendi, eğitime oldukça önem vermişlerdir. Ahmet Cevdet Efendi, batıdaki eğitim ile ilgili gelişmeleri takip etmiş, eğitim alanında önemli yenilikler yapmıştır (Ahmet Cevdet Paşa, 1991, s.37-38). Ahmet Cevdet Efendi’den sonra Ahmet Hilmi Efendi otuz yıl boyunca kurumun yöneticisi olmuştur (Koçer, 1991, s.57).

Darülmualiminin gelişmesi için önemli çalışmalar yapan Ahmet Cevdet Efendi, 1 Mayıs 1851 tarihinde Darülmualimin için bir Nizamname oluşturmuştur. Nizamnamede; Darülmualiminin, rüştiye mekteplerinin ruhu olduğunu, okulların temel unsurunun öğretmenler ve onları yetiştiren meslek okullarının olduğunu vurgulamıştı. Programın ilk dersi Usûl-i İfade ve Talim (Ders Verme ve Öğretim Yöntemi) diğer dersler Farsça, Aritmetik, Geometri, Alan Ölçümü, Astronomi, Coğrafya olmuştur. Öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenen okula öğrenciler sınavla alınacaktı. Nitelikli öğretmen yetiştirilebilmesi için okula az sayıda öğrenci alınması kararlaştırılmıştı. Okula girebilmek için adayların Arapçayı anlayacak kadar bilmeleri şartı getirildiği için programa bu ders konulmamıştır. Ahmet Cevdet Efendi bu uygulama ile öğrencileri zor ve gereksiz bir çabadan ve medresenin etkisinden kurtarmaya çalışmıştır. Ahmet Cevdet Efendi, Nizamname ile çağdaş bir anlayışla, ilk kez “öğretmenin saygınlığı” kavramını ele alarak bu saygınlığın nasıl sağlanıp korunacağını açıklamıştır (Akyüz, 1990, s. 3-20; Gündüz, 2017). Nizamnameye göre; Darülmualimin öğrencileri medreselerden aktarıldığından dolayı orada sürdürdükleri alışkanlıkları bırakmaları gerekiyordu. Çünkü bu mektep medresenin devamı değildi, bu kurum medrese zihniyetinden uzak eğitimciler yetiştirecekti. Öğretmen adayları çok çalışarak kendilerini geliştirmelidir. Mezun olanlar başarı

* Yazı detaylı bir şekilde ekte sunulmuştur bkz. Ek.1

sırasına göre atanacak, atandığı görevi beğenmeyenlerin mezuniyeti elinden alınacak, öğrencilere görevlerine atanana kadar dolgunca burslar verilecekti. Böylece ekonomik bakımdan rahatlayan bireyin mesleğine daha bağlı olacağı dile getirilmiştir. Padişahın ve Ahmet Cevdet Efendi'nin gayretleri ile belirlenen ve tüm ülkede uygulanması planlanan nizamname maddeleri bir süre sonra değiştirilmeye, zamanla uygulama dışına çıkılmaya başlanmıştır. Darümualliminin daha sonraki yıllarda medresenin etkisinde kalmış ve bu durum II. Meşrutiyet yıllarına kadar devam etmiştir.

Darümualliminin açılması ile Osmanlı Devleti'nde çağdaş anlamda öğretmen yetiştirme sağlanmaya çalışılmıştır. Modern anlamda açılacak mekteplere, yeni metotlara göre eğitim almış kişilerin öğretmen yapılmasının önemi daha iyi anlaşılmıştır. Öğretmenlerin anlatılacak konuları bilmesinin yanında konuları nasıl öğreteceğini bilmesi, bilimsel yöntemleri kullanabilmesi hedeflenmiştir. Fakat öğretmen okulunun ilk eğitimcilerinin medrese hocalarından seçilmesi, öğrencilerinin de başka kaynak olmadığı için medreselerden aktarılacak olması bu kurumları geleneksel yapıdan ayıramamıştır (Kodaman, 1991, s.145; Ergin, 1977, s.572). Böylece öğretmen yetiştiren mektepler bir yandan modern temeller üzerine kurulmaya çalışırken bir yandan da medresenin etkisinde kalmıştır.

1868 yılına kadar Darümualliminden başka öğretmen yetiştiren okul açılmamıştır. 1862 yılından sonra sıbyan okulları ibtidai okullarına dönüştürülmüştür. Maarif Nezareti'ne bağlandığında bu mekteplerin öğretmen ihtiyacını karşılamak için 15 Kasım 1868 tarihinde Darümuallimin-i Sıbyan (ilkokul öğretmen okulu) açılmış ve müdürlüğüne de Mehmet Cevdet Efendi getirilmiştir (Berker, 1945, s.93; Öztürk, 1993, s.551). Devletin rüştiye mekteplerinden sonra ilkokullara da önem vermeye başlamasıyla açılan Darümuallimin-i Sıbyan'ın öğretim süresi iki yıl olara belirlenmiş, bu mektebe Arapça, Farsça, hesap gibi derslerden anlayan kişiler talebe olarak alınmıştır (Koçer, 1967, s.11). Fakat üzerinde önemle durulmasına rağmen ülkedeki sıbyan okullarının öğretmen ihtiyacı karşılanamamış ve Darümuallimin-i Sıbyan, 1874 yılında Darümuallimine bağlanmıştır (Kına, 2006, s. 78). 1868 yılında Bayezid'deki eski matbaa binasında ilkokullara öğretmen yetiştirecek olan Darümuallimin-i İbtidaiye mektebi açılmıştır. Böylece Darümualliminin hem ilkokul hem ortaokul şubesi açılmıştır (Konrapa, 1951, s.37-38; Bilim, 1984, s.194).

Eğitimin bütün konuları ele alan ve 1 Eylül 1869 tarihinde yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile öğretmen yetiştirme sorunu genel esaslara bağlanarak öğretmen yetiştiren kurumlar bir çatı altında toplanmaya çalışılmıştır. Yüz doksan sekiz maddeden oluşan Nizamnamede on beş madde (52-67. maddeler) Darümuallimine ayrılmıştır (Düstur, 1289, s. 184-220). Darümuallimin'e yeni düzenlemeler getirilmiş, programları yenilenmiş, öğrenim süresi, okutulacak dersler ve öğrencilerin uyacakları kurallar detaylı bir şekilde belirlenmiştir. Bu nizamnamede özetle şu şekildedir (Nafi Atuf, 1930, s. 469-509; Mahmud Cevad, 2002, s. 415-417);

İstanbul'da büyük bir Darümuallimin kurulacaktır. Bu kurum; rüştiye, idadi, sultani şubelerinden oluşacak ve her şubenin biri Edebiyata, öteki Ulum ve Fünuna mahsus iki bölümü bulunacaktır. 1868 yılında açılmış olan Darümuallimin-i Sıbyan da bu büyük Darümuallimin mektebinin parçası olacaktır. Ayrıca Darümuallimin'in Rüştiye şubesinde 40, İdadiye ve Sultaniye şubelerinde 30'ar olmak üzere 100 öğrencisi bulunacaktır.

gibi konulara değinilmiştir.

Rüştiye şubesi ile eğitime başlayan Darümuallimin, 1870 yılına kadar rüştiye şubesiyle sınırlı kalmıştı. İdadi mekteplerinin ülke genelinde açılmaya ve yaygınlaştırılmaya başlanmasıyla idadi mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere 1874 yılında Darümuallimin-i idadi şubesi açılmıştır (Konrapa, 1951, s. 8). Kapatılan sıbyan şubesi ise Mehmet Cevdet Efendi'nin çabalarıyla 1872 yılında tekrar açılmış ve müdürlüğüne Mehmet Cevdet Efendi

getirilmiştir. 1874 yılında “İstanbul Darümuallimini” sıbyan, rüştiye, idadiye şubelerini ihtiva eden bir okul haline gelmiştir. Bu kurumların eğitim süresi sıbyan şubelerinde iki, rüştiye ve idadi şubelerinde üç yıl olarak belirlenmiş ve ders programlarında da birtakım düzenlemeler yapılmıştı (Mahmut Cevad, 2002, s.135). 1892 yılında yürürlüğe giren yeni nizamnameye göre İstanbul Darümuallimine âliye şubesi açılarak şubeler değişmiştir. Bu tarihten itibaren ibtidaiye, rüştiye ve âliye şubelerinden oluşan Darümualliminde her şubenin eğitim süresi iki yıl olup öğrencilerin tamamı burslu okuyor ve mecburi hizmetle yükümlü tutuluyordu.

Darümualliminin ülkedeki erkek öğretmen ihtiyacını karşılaması, kızlar için açılan rüştiye ve sıbyan mekteplerinin bayan öğretmen istemesi üzerine kız öğrenciler için de bir öğretmen okulunun açılması kararlaştırılmıştır. 1870 yılında Darümuallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmış ve Darümuallimindeki gibi modern bir şekilde oluşturulmak ve yaygınlaştırmak hedeflenmiştir (Karal, 1988, s. 207-208).

Osmanlı Devleti’nde II. Abdülhamit döneminde diğer eğitim kurumları gibi Darümuallimin de sadece İstanbul ile sınırlı kalmamış, pek çok vilayet merkezinde açılması kararlaştırılmıştır (Unat, 1964, s.33). Devletin ilkökul öğretmen ihtiyacının tümünün İstanbul Darümuallimin mezunlarıyla karşılanamayacağı bildiğinden dolayı taşrada öğretmen yetiştirme fikri hemen uygulamaya konmuştur. 14 Kasım 1882 tarihinde alınan bir kararda vilayet merkezlerinde birer Darümuallimin-i Sıbyan’ın açılması söz konusu olmuştur (BOA. İ.MMS, 73/3350, 8. Ra. 1300). 1875 yılında Bosna, Girit ve Konya’da açılan darümuallimlere ek olarak 1882 yılından itibaren Kosova, Sivas, Amasya, Bursa, Selanik, Aydın, Halep, Elazığ, Van ve Musul vilâyet merkezlerinde darümuallimin okulları açılmıştır (Akyüz, 2008, s. 250; Öztürk, 1998, s.15). 1894 yılına gelindiğinde ise Edirne, Selanik, Erzurum, Konya, Trabzon, Sivas, Ankara, Halep, Suriye, Beyrut, Adana, Kastamonu, Diyarbakır, Yanya, Manastır vilayetlerinde darümuallimin mektepleri açık olup eğitim öğretim yapıldığı bilinmektedir (BOA. MF.MKT., 267/1, 14. Z. 1312; Taşer, 2010, s.63).

Taşralarda açılan Darümualliminlerin büyük bir kısmı ibtidai mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere açılmıştır (Taşer, 2010, s. 63). Ülkede 1905-1906 yıllarında İstanbul ile beraber toplam 33 Darümuallimin mektebinin bulunduğu görülmektedir (Kodaman, 1999, s.153). Sancak ve bazı vilayette bulunan darümuallimlerin bir kısmının zamanla öğretmen, talebe, bina bakımından eksiklikleri söz konusu olmuştur. Bu mekteplerin 1-2 öğretmeni ve 10-30 arası değişen öğrencisi olmuştur. Vilayet merkezlerindeki darümuallimin mekteplerinde yeteri kadar öğrenci bulunamaması, bulunan öğrencilerin de istenilen niteliklere sahip olmaması, öğretmen sorununu daha da güçleştirmiştir. Fakat buna rağmen vilayetlerde darümualliminlerin açılmasına devam edilmiştir.

II. Meşrutiyet’in ilanında ülkede bulunan darümuallimin mekteplerinin sayılarında düşüşler olmuştur. 1905-1908 yıllarında vilayet ve sancaklardaki mektepler ile ilgili verilen bilgilere göre taşrada 27 mektebin olduğu görülmektedir (Alkan, 2000, s.119-160). Bu dönemde de yaşanan sorunlar, eğitim ve eğitimcilerle ilgili tartışmalar devam etmiştir. Selim Sabit Efendi, Emrullah Efendi Satı Bey, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Nafi Atuf Kansu gibi dönemin önemli kişileri eğitim üzerine eğilmiş ve öğretmen yetiştirme konusu daha fazla tartışılmaya başlanmıştır (Bilir, 2011, s. 231). Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyetin ilanından sonra 1910 yılında vilayetlerde bulunan Darümuallimin okullarının sayısı 32 olmuştur (BOA. MF.İST., 10/12, 9. L. 1328). 1911-1912 yıllarında 30 adet Darümuallimin bulunmaktadır (BOA. MF.ALY., 37/24, 4 R. 1331). Ergün (1996, s. 317), 1914 yılına gelindiğinde sayıları artan darümualliminlerin sadece 22’sinin aktif olup bunların; İstanbul, Erzurum, Bitlis, Basra, Van, Yemen, Edirne, Adana, Ankara, Aydın, Bağdat, Beyrut, Halep, Bursa, Diyarbakır, Şam, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Konya, Elazığ ve Musul olduğunu söylemektedir.

1913-1914 yılına ait bilgilerde eğitim öğretim veren darülmualiminler ve açılış tarihleri aşağıdaki gibidir (Taşer, 2010, s.68; Alkan, 2000, s.119-160).

Tablo 1: 1913-1914 yılında eğitim öğretim veren Darülmualimin ve kuruluş tarihleri

Darülmualimin Adı	Kuruluş Tarihi
Konya Darülmualimini	1875
Edirne Darülmualimini	1882
Trabzon Darülmualimini	1890
Musul Darülmualimini	1899
Bursa Darülmualimini	1906
Adana Darülmualimini	1909
Bağdat Darülmualimini	1900
Beyrut Darülmualimini	1909
Halep Darülmualimini	1909
Diyarbakır Darülmualimini	1909
Sivas Darülmualimini	1909
Şam Darülmualimini	1909
Mamuretülaziz Darülmualimini	1909
Kastamonu Darülmualimini	1909
Ankara Darülmualimini	1910
İzmir Darülmualimini	1911

Darülmualiminlerin açılış tarihleri vilayet merkezlerin siyasi, sosyo-ekonomik yapısı ve eğitim seviyesine göre farklılık göstermiştir. Genel olarak tablolara baktığımızda, taşralarda açılan bazı darülmualiminler çeşitli sebeplerden dolayı kapatıldığından eğitim veremediğinden dolayı sayılarının yıldan yıla değiştiği hatta bazı yıllarda kapatılıp tekrar açılan darülmualiminlerin dikkate alınmadığı görülmüştür.

1915 yılında öğretmen yetiştiren okullarda bir takım düzenlemelere gidilmiş, “Darülmualimin ve Darülmualimat Nizamnamesi” ilan edilmiştir (Darülmualimin Darülmualimat Nizamnamesi, 1915). Nizamnamede Darülmualiminlerin teşkilatı ve idari yapısı, okula kabul şartları, idare ve muallimler ve dersler ile ilgili önemli değişiklikler yapılmıştır. Buna rağmen I. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle darülmualiminlerin öğretmen ve öğrenci sayılarında azalmalar olmuştur. Savaş yıllarının olumsuz şartları nedeniyle bu okullara rağbet azalmış, okulların giderleri ve öğretmen maaşları vilayet bütçelerince karşılanamamıştır. Millî Mücadele yıllarında durum ağırlaşarak devam etmiş, Mondros Mütarekesi’nden sonra çoğu ülke sınırları dışında kalan taşra darülmualiminleri kendiliğinden kapanmıştır.

1923-1924 eğitim yılı başında İstanbul Darülmualimini dâhil Türkiye’de on üç öğretmen okulu kalmıştır. 1923 tarihinde yürürlüğe giren bir kanunla bütün okulların masraf ve maaş giderleri Maarif Vekâleti bütçesinden karşılanmaya başlanmış, daha sonra öğretmen yetiştirme konusu yeni esaslara bağlanmıştır (Öztürk, 1993, s.552; Başer ve diğerleri, 1995, s.15).

Maraş Darülmualimin Mektebi

Halep Salnamesindeki bilgilere göre Maraş Sancağında 1885 yılında 1 rüştiye (150 öğrencisi), Elbistan kazasında 1 rüştiye (75adet öğrenci), 57 sıbyan mektebi bulunmaktadır. 1908 yılında ise Maraş sancağında 1 nehari (gündüz) idadi mektebi, 10 ibtidai mektebi, 1 inas (kız) ibtidai mektebi vardır (Salname-i Vilayet-i Haleb, 1302, 1326). 1890’lı yıllarda Maraş sancağında bulunan okullar hakkında bilgi veren Cuinet’e göre; 25 Maraş’ta 14 Elbistan kazasında olmak üzere 39 adet hukuk ve din temelli eğitim veren medrese, 57 adet Sıbyan Mektebi (3731 öğrenci) bulunmaktadır. Sancakta 150 öğrencisi bulunan 1 rüştiye mektebi ve Elbistan’da 75 öğrencisi bulunan 1 rüştiye mektebi olmak üzere toplam 2 rüştiye mektebi vardır. Ayrıca Cuinet, Maraş’ta bulunan mekteplerin masraflarının devlet tarafından karşılandığını fakat yatılı ve yarı-yatılı hizmet veren Maraş rüştiye mektebinde bulunan

öğrencilerin bazı özel harcamaları aileleri tarafından karşılandığını ifade etmektedir (Cuinet, 2001, s. 87-95).

Ulaştığımız bilgilerde, verdiğimiz tablolarda 1914 yılına kadar taşralarda açılan darümualliminler arasında Maraş Darümualliminin bulunmadığı görülmektedir. Maraş Darümualliminin mektebinin tam olarak ne zaman açıldığını bilmemekle birlikte Osmanlı arşivinde 1337 (1919) yıllarına ait belgeler bulunmaktadır (BOA. DH. UMVM., 34/24, 30 Za 1337; BOA. DH. UMVM.,43/77, 13 M 1339). Kahramanmaraş Lisesi'nin arşivinde yaptığımız taramalar sonucu Darümuallimine ait öğrenci kayıt defterinin bulunması bu mektebin açılış tarihini açıklığa kavuşturmuştur. Rutubetli halde bulunan dışı siyah deri ve mukavva kaplı B3 boyutunda olan bu defterde Darümuallimin öğrencilerine ait bilgiler bulunmaktadır (Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri (1331-1338)[†]. Defterde 1915 yılında öğrenci kaydının yapıldığı görülmüştür. Bu durumda bizlere 1914 yılına kadar kurulan mektepler arasından bulunmayan Maraş Darümualliminin 1915 yılında kurulduğunu, öğrencilerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu bilgiyi doğrulayan bir diğer kaynak ise Besim Atalay (1339)'dır. 1332 (1916) yılında Maraş Maarif Müdürlüğü yapan Besim Atalay, Maraş merkezde dört senelik Darümuallimin bulunduğunu ve 1331(1915) senesi Eylülünde açıldığını belirtmiştir (Atalay, 1339, s. 180-181). Gökhan (2011, s. 355); darümuallimin mektebinin 1915 yılında açıldığını ve bu okulun Katoliklere ait Abarabaşı Kilise'sinin bir bölümünde eğitime devam ettiğini iddia etmiştir.

1916 yılında daha fazla sayıda öğrenci yetiştirmek için Darümualliminin genişletilmesi ve ek olarak kızlar içinde bir öğretmen okulu (Darümuallimat) açılması söz konusu olmuştur. 1917 yılına gelindiğinde Maraş Darümualliminde eğitim ve öğretimi geliştirmek ve genişletmek için yapılan çalışmalar devam etmiştir. 15 Kasım 1917'de Maraş Meclis-i Umumi tarafından okunan bilgilendirme raporunda; var olan ve yeni açılması planlanan okullarda görev yapacak olan öğretmenlerin yetersiz olduğuna ve bir kısmının darümuallimin mezunu olmadığına dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak darümuallimin üzerinde durularak bu okulun yatılı olması (leyli) düşünülmüş ve 1919 yılında Maraş Darümuallimini yatılı okula dönüştürülmüştür. Bu okulun masraflarının karşılanması için adi bütçeden değil de fevkalade (yüksek) bütçeden para ayrılması karara bağlanmıştır (Gümüştalan, 2012, s. 125; Gökhan, 2011, s. 335).

Maraş Darümuallimine ait olan öğrenci kayıt defterinde, dört yıl boyunca öğretmen yetiştirme eğitiminin verildiği ve verilen derslerden çıkarım yapılarak mektebin Darümuallimin-i ibtidaiye olduğu yani ibtidai mekteplerinin (ilkokul) öğretmen ihtiyacını karşılamak için açıldığı anlaşılmaktadır. Kayıt defterin sayfalarında eksiklikler olmasına rağmen kayıtları yapılan öğrencilerin adları, baba ve anne adları, doğum tarihleri ve ikametleri verilmiştir (Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri, 1331-1338)[‡]. Bu deftere göre kayıt olunan öğrencilerin ikamet ve doğum tarihleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 2: Talebelerin doğum tarihleri ve ikamet ettiği yerler

Doğum Tarihleri	İkametler
1315 (1899)	Maraş
1321 (1905)	Elbistan
1317 (1901)	Erzurum
1321 (1905)	Maraş
1316 (1900)	Elbistan
1315 (1899)	Maraş
1315 (1899)	Elbistan
1314 (1898)	Elbistan

[†] bkz. Fotoğraf 1

[‡] bkz. Fotoğraf 2-3

Maraş Darülmualiminin öğrencilerinin mektebe kayıt tarihleri ve bu mektebe kayıt olan öğrencilerin tahsil durumu ise şu şekildedir (Maraş Darülmualimin Kayıt Defteri, 1331-1338):

Tablo 3: Maraş Darülmualimin kayıt defterinde bulunan öğrencilerin bilgileri

Kayıt Tarihi	Geldiği Mektep	Eğitim Durumu
1332 (1916)	Maraş-	Birinci Sınıf
1338 (1922)	Elbistan merkez numune mektebinden § mezun olmuştur.	Birinci sınıf
1332 (1916)	Elbistan mekteb-i ibtidai mektebinden mezun olmuştur.	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1331 (1915)	Şartları sağladığından dolayı mektebe kabul olundu lakin askere gittiğinden 1335 yılında mektebe başlamıştır.	Birinci sınıf
1331 (1915)	Maraş Rüştüye şahadetnamesiyle birinci sınıfa kayıt	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1331 (1915)	Haleb Darülmualimin'den birinci sınıfa kaydolmuş 1331 yılında Maraş Darülmualimin'e gelmiştir.	Dördüncü sınıf okumuş ve şahadetname almış
1335 (1919)	Haleb Sultanisi** öğrencisidir.	Sadece Dördüncü sınıf eğitimini tamamlamış şahadetname almış
1335 (1919)	Haleb Darülmualimin talebesi iken kayıt aldırılmıştır.	Dördüncü sınıf eğitimini tamamlamış şahadetname almış
1331 (1915)	Maraş Mekteb-i İdadi†† mezunu	(Dört yıl eğitimini almış) şahadetname var
1332 (1916)	Maraş-	Birinci sınıf, İkinci sınıf
1338 (1922)	Maraş Mekteb-i İdadi'nin (altıncı sınıftan nakil)	Dördüncü sınıf eğitimini almıştır ve mezun olmuştur.
1335 (1919)	Maraş İdadi mektebi (altıncı seneden nakil)	Dördüncü sınıf eğitimini almıştır ve mezun olmuştur.
1331 (1915)	Elbistan Numune Mektebi mezunu	(Dört sene eğitim almış) (şahadetname sureti var)

Bu tablodaki bilgilerden anlaşılacağı üzere ibtidai mektebinden ve rüştiye mektebinden mezun olan kişiler aldıkları şahadetnameler (diploma) ile bu mektebe başvurabilmiştir. İdadi mektebinin veya sultani mektebinin altıncı senesinde (son senesinde) okuyan bir öğrenci Darülmualimine geçiş yapmış ve Darülmualiminin son sene (dördüncü sınıf) eğitimi verilerek mezun edilmiştir. Daha önceleri açılmış olan Haleb Darülmualimin mektebini kazanıp yatılı okurken Maraş'ta Darülmualimin açılmasıyla kaydını buraya aldırılanlar dahi olmuştur. Ayrıca mektebe kayıtlı olan herkesin şahadetname alamadıklarını bazılarının sadece birinci ikinci sınıf eğitimini aldığı da görülmektedir.

Maraş Darülmualimin öğrenci kayıt defterinde talebenin kişisel ve ikamet bilgilerinin yanı sıra devam sureti kısmı bulunmaktadır. Defterde bu kısım tüm öğrencilerde tamamen boş bırakılmıştır. Mektebe alınan öğrencilerden kefil de istenmiştir.

Defterde Darülmualimin mektebinde öğrenim gören öğrencilerin 1. sınıftan dördüncü sınıfa kadar aldıkları dersler ve bu derslerden yapılan imtihanların sonuçları bulunmaktadır. Mektebe 1. sınıftan kayıt olan öğrencilerin öğrenim süresince notları detaylı bir şekilde

§ Numune Mektebi olarak adlandırılan "Numune Mekteb-i İptidaiye" mektepleri altı senelik olup diğer ibtidai mekteplerinden farkı Fransızca derslerinin ağırlıkta olması, daha büyük binalarda bulunması ve hocalarının daha yüksek maaş almalarıdır. Abdurrahman Şeref Bey tarafında kurulan Numune Mektebi, Fransızca derslerinin saatlerini çoğaltmak, hatta bazı dersleri Fransızca okutmak fikriyle İstanbul'da üç yerde, Kadıköy'de, Kasımpaşa'da ve Nişantaşı'nda açılmıştı (Ergin, 1977: s.1420-21).

** Lise derecesinde eğitim veren okullara verilen ad

†† Lise derecesinde eğitim veren okullara verilen ad

belirlenmiştir. Mektebe geçiş ile kayıt olunan öğrencilerin başlatıldıkları sınıftan itibaren kayıtlarının tutulduğu ve sınav notlarının kayıt edildiği görülmektedir. Kayıtları incelediğimizde tüm öğrencilerin olmasa da çoğunun imtihan sonuçları yıl yıl verilmiştir. Bazı öğrenciler bir yıl eğitim alıp bıraktıklarından sadece birinci yıl imtihan sonuçları kayda alınmıştır. İmtihan sonuçları genel olarak incelediğimizde puanların 10 üzerinden değerlendirildiği ve öğrencilerin çoğunun 5 ve üzeri puanlar aldığı görülmektedir. Hatta 9-10 notunun çoğunlukta olduğu görülmekte olup 5 puan altına rastlanılmamıştır. Defterdeki imtihan sonuçlarındaki tablodan dersler ile ilgi çıkarımlarda yapmak mümkündür. Burada derslerin bazıları dört yıl boyunca verildiği gibi bazıları sadece belirli bir yılda verilmiştir. Nebatat, Tabakat, Kıraat-ı Arabî, Cebir, Kozmografya, Usul-u Defter, Hayvanat, Tatbikat, Hıfzıssıhha-i Mekatib gibi dersler sadece bir yıl (dördüncü sene) verilmiş iken Hat dersi ilk yıl verilmiş diğer yıllar verilmemiştir. Genelde kız mekteplerinde bulunan el işleri dersinin Darülmuallimin’de de verildiği görülmektedir.

Ayrıca Maraş Darülmuallimin öğrenci kayıt defterinde öğrencilerin şahadetname (diploma) notlarına ait çizelge de bulunmaktadır. Bu çizelgede öğrencinin mezun olduğunda aldığı dersler ve notları rakam ve yazı ile belirtilmiştir. 10 üzerinden belirlenen notlar sonuçlandırılarak Şahadetname derecesi de belirtilmiştir. Defterde kaydı yapılan öğrencilerin şahadetname dereceleri Aliyyü’la lâ (10-9) A’lâ, (8) Karib-i a’lâ (7) şeklindedir.

Bazı öğrencilerin dört yıl öğrenim boyunca aldıkları imtihan sonuçları ve şahadetname örneği bulunmasına rağmen bazı öğrencilerin ise sadece şahadetname sureti belirtilmiş, imtihan sonuçları boş bırakılmıştır. Bazı öğrenciler ise eğitimlerini yarım bıraktığından dolayı imtihanların sonuçları kayda alınmış olup şahadetname almamışlardır. Yatay geçiş ile dördüncü sınıfa kayıt olan öğrencilerin dördüncü sene imtihan sonuçları ve şahadetname sureti de detaylı bir şekilde belirtilmiştir (Maraş Darülmuallimin Kayıt Defteri, 1331-1338)^{††}.

Defter dikkate alınarak 1915-1922 tarihleri arasında Maraş Darülmualliminde verilen dersler aşağıda gösterildiği gibidir:

Tablo 4: Maraş Darülmuallimin’de verilen dersler

Dersler	
Kur’an-ı Kerim ve Tevcid	Ezber ve İnşad
Malumat-ı Diniye	Tahrir
Sarf ve Nahv	Kıraat-ı Arabî
Kıraat ve İmla	Kozmografya
İlm-i Ahval-i ruh	Usul-ı defteri
Fenn-i Terbiye	Coğrafya
Lisan	Tarih
Hesap	Fizik
Cebir	Kimya
Hendese	Hayvanat
Tabakat	Nebatat
Hikmet-i Tabiiyye	Hat
Ziraat	El işleri
Resim	Tebiyeye-i Bedeniye
Musiki	Hıfzıssıhha-i Mekatib
Teşrih ve Fizyoloji ve Beşer	Malumat-ı Ahlakiye ve Medeniye ve İktisadiye

Taşra darülmualliminlerde temelde aynı dersler okutulsa da darülmualliminler arasında farklılıklar olmuştur. Darülmualliminler için hazırlanan programlar, okulun niteliğine göre de zaman içerisinde değiştirilmiştir. Maarif Salnamesine göre (1321, s. 127) 1900 yılında Darülmualliminin-i İbtidaiye de okutulan dersler: Kurân-ı Kerim maa Tecvid ve Fıkh-ı Şerif, Kavâid-i Farisi, Türkçe Kavaid ve İmlâ, Fransızca, Usûl-ı Tedris, Hüsn-ü hat, İnşa, Coğrafya-

^{††} Bkz. Fotoğraf 4

yı Umumi ve Osmanî, İlm-i Eşya, Arabi Sarf ve Nahv, Tarih-i İslâm, Hesap idi. 1915 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti'nin hazırlamış olduğu Darümuallimin-i İbtidailere Mahsus Müfredat Programı ise şu şekilde oluşturulmuştur (Darümuallimin-i İbtidailere Mahsus Müfredat Programı, 1331, s.5-6).

Tablo 5: Darümuallimin-i İbtidailere mahsus müfredat programı (1915)

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Malumât-ı Diniye-Kurân-ı Kerim	1	1	-	-
İbadet	3	1	1	-
Siret-i Nebeviye	-	-	-	1
Türkçe Sarf ve Nahv	2	2	-	-
Türkçe Kıraat ve İmlâ	2	2	2	-
Türkçe Ezber ve İnşad	1	1	1	-
Türkçe Tahrir	1	1	1	-
Türkçe Kavaid-i Edebiye ve Kıraat	1	1	1	-
Türkçe Usûl-ı Tahrir	-	-	1	1
Hat	1	-	-	-
Lisan-ı Ecnebi	2	2	1	1
Hesap	3	2	1	-
Cebir	-	-	-	2
Resim Hat, Hendese ve Fenn-i Mesahe	1	2	2	2
Kozmografya	-	-	-	1
Usul-ı Defteri	-	-	-	1
Coğrafya	2	2	1	1
Tarih	2	2	2	1
Fizik	1	2	1	1
Kimya	1	1	1	-
Hayvanat	2	-	-	-
Nebatat	-	2	-	-
Tabakat	-	-	1	-
Teşrih ve Fizyoloji Beşer ve Hıfzısıhha	-	-	1	1
Hıfzısıhha-i Mekatib	-	-	-	1
Ziraat	-	-	3	3
Fenn-i Terbiye	-	-	3	3
Mûsikî ve Gına	2	2	2	-
El İşleri	2	2	2	2
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2	-
Resim	2	2	2	1
Ahlak Malumat-ı Medeniye	-	1	1	1
Tatbikat	-	-	-	9

Bu tablolardaki ders programlarından anlaşıldığı üzere Maraş Darümuallimin'de verilen derslerin Darümuallimin-i İbtidaiye derslerden pek farkı olmadığı açık bir şekilde görülmektedir (Maarif Salnamesi, 1319, s. 120-122; 1321, s. 122-123).

Kurtuluş Savaşı yıllarında ülkenin, şehrin işgal altında olması sebebiyle Maraş Darümuallimin ile ilgilenilememiş, uygulama yapılamamış ve eğitim aksamıştır. Hatta bu yıllarda Maraş Darümuallimin Müdür muavini olarak görev yapan Şahin Efendi, işgal yıllarında görevini bırakarak İstanbul'a gitmesi üzerine maaşının İstanbul Vilayet bütçesinden verilmesi kararlaştırılmıştır (Gökhan, 2011, s. 335).

1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisin açılıp çalışmaya başlanmasıyla eğitime verilen önem artmıştı. Mustafa Kemal, yeni kurulacak devletin güçlü temellere oturabilmesinin başarılı bir eğitimden geçtiğini görüyordu. Yapılan çalışmalar ile imkânlar dâhilinde bütün vilayetlerde öğretmen okulunun açılması planlanmış ve 1921 yılında Maraş'a da öğretmen okulunun açılması kararlaştırılmıştı. Böylece Kurtuluş Savaşı yıllarında eğitimi duraksayan Maraş Darümuallimin Mektebi, Maraş Özel İdare Müdürlüğü tarafından yeniden eğitime

başlamıştır. Fakat okul kısa bir süre sonra öğretmen ve öğrenci yetersizliği, bina sıkıntısı ve bütçe darlığı gibi nedenlerden dolayı kapatılmak istenmişti. Maraş'ta genel Meclis üyesi olan Elbistan eşraflarından Hulusi Söğütlü ve Abdullah Sezer Bey'ler okulun her türlü masrafının mahallen karşılayacağını söyleyerek okulun Elbistan'a naklini istemişlerdir. Bu isteğin kabul edilmesiyle okul Elbistan'a nakledilmiş ve okulun adı değişmeyerek "Maraş Darülmuallimin Mektebi" olarak öğretime başlamıştır. Bina olarak eski Gazipaşa Okulu binası tahsis edilmiştir. Tarih öğretmeni Adil Bey, okul müdürü olarak atanmış ve diğer öğretmenlerde yerel yöneticilerden temin edilerek sınav ile okula öğrenciler alınmıştır (Kuyumcu, 2002, s. 64).

O dönemi Maraş Darülmualiminde öğrenci olan Osman Necati Erginöz anılarında okul hakkında şunları söylemiştir (Kuyumcu, 2002, s. 65);

Okulumuz yatılı ve gündüzlü kısımlardan oluşuyordu. Okulumuzda yatılı olarak kalan iki kişi vardı. Göksunlu Selami ve Pazarcıklı Sadık. Bir anda üç sınıf birden oluşturuldu. Üçüncü sınıfta sadece iki kişi vardı, bizler ikinci sınıfta onbir kişiydik, birinci sınıf ise hayli kalabalıktı. İkinci sınıfa alınan bizler, bu sınıfa sınav ile alınmıştık. O yıl bütün arkadaşlar sınıflarımızı geçtik. Tabiiye ve bütün dersler kitap, takrir metotları ile işlenirdi. Tabiiye hocamız, Halep Öğretmen okulu'ndan mezun olan Beşir Beyreli idi. Suyun üç hali ile havanın varlığını deneylerle göstererek işledi. Bir defasında sınıfa gaz ocağı, buz ve su getirmişti. Deneyler yaparak suyun bize üç halini göstermişti. Ziraat öğretmenimiz, bir ağacın kısımlarını anlatmak için tahtaya bir şekil çizmişti. Oysaki okulun bahçesinde birçok ağaç vardı. Matematik dersleri de yazıp çizilerek gösterilirdi. Yılsonunda her öğrenci yazılı ve sözlü sınavdan geçirilirdi. Öğretmen dâhil üç kişilik bir ayırtman heyeti öğrencilerin durumunu tespit ederlerdi...

İncelediğimiz defterde 1919-1922 yılları arasında öğrenci kaydına rastlanmamıştır. Bu durumun; Kurtuluş savaşının yaşanması, şehrin işgal altında olmasından dolayı 1919 yılından sonra öğrenci kayıtlarının yapılamadığı 1922 yılında sonra okulun Elbistan'a taşınmasıyla öğrenci kaydına devam edildiğini bizlere göstermektedir.

Maraş Darülmuallimin 1922 yılında Sivas'a nakledilmiştir. Öğretmenler çevre vilayetlere gönderilirken öğrencilerin de Adana veya Sivas'a giderek kayıtlarını yaptırmaları istenmiştir. Bunun üzerine öğretmenler ve öğrencilerin önemli bir kısmı hazırlıklarını yaparak Sivas'a gitmiş ve buraya nakledilen Darülmuallimine devam etmişlerdir (Kuyumcu, 2002, s. 65).

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile eğitim-öğretim alanında yenilikler yapılmaya devam edilmiş, ülkedeki tüm öğretmen yetiştiren mekteplerin (Darülmuallimin-Darülmuallimat) adı 1924 yılında Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir.

Sonuç

Tanzimat döneminde 1848'de açılmasına karar verilen Darülmuallimin okulları eğitim tarihinde önemli bir adım olmuştur. Bu okullar iptidai mekteplerine ve rüştiyelere öğretmen yetiştirmek için İstanbul'da açılmıştır. II. Abdülhamit döneminde tüm ülkede yaygınlaştırılmıştır. Darülmuallimin mektepleri, sayılarının arttırılmasına rağmen ülkenin öğretmen ihtiyacını karşılamakta yeterli olamamıştır. Bu okullar nitelik ve nicelik bakımından iyi bir seviyede olmasına rağmen öğretmen yetiştirme sorunu sürekli devam etmiş, öğretmen ihtiyacı eskiden olduğu gibi medreseden destek alınmıştır.

Bu çalışma ile eğitim tarihinde önemli bir yer edinen Darülmualliminler incelenmiş ve Maraş Darülmuallimin örneği ele alınarak bir taşra darülmualliminin durumu irdelenmiştir.

Ülke genelinde darülmualliminlerin taşrada yaygınlaştırılması sonucu Maraş'ta da 1915'te Darülmuallimin açılarak şehrin öğretmen ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Bu okulun öğrenci kayıt defteri, arşiv belgeleri ve ikinci el kaynaklar ile yapılan incelemeler sonucunda 1915-1922 yıllarında Maraş Darülmuallimin hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre darülmualliminde eğitim hayatının Eylül-Haziran ayları arasında olduğu, öğrencilerin hal ve hareketlerinin yazılı olarak belirtildiği, öğrencilerin mektepten ayrılması veya memuriyete

gitmemesi durumunda alınacak tazminat için kefil kaydının olduğu, ders notlarının 10 üzerinden belirlendiği ve eğitim süresinin dört yıl olduğu görülmüştür. Öğrencilerin kişisel bilgileri, devam suretleri, imtihan sonuçları ve şahadetnameleri hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca çalışma ibtidai mektebinden ve rüştiye mektebinden mezun olan kişilerin aldıkları şahadetnameler ile bu mektebe başvurabildiğini, idadi mektebinde veya sultani mektebinde okuyan bir öğrencinin Darümuallimine geçiş yapabildiğini ve buradan mezun olabildiğini bizlere göstermiştir. Daha önceleri açılmış olan Halep Darümuallimin mektebini kazanıp yatılı okurken Maraş'ta Darümuallimin açılmasıyla buraya yatay geçişlerin yapıldığı görülmüştür. Mektebe kaydolun herkesin öğretmen olmadıkları, eğitim almak için de bu mektebe gidildiği anlaşılmıştır. Büyük Savaş yıllarının tüm hayatı etkilediği gibi eğitim hayatını da olumsuz etkilediği, kesintiye uğrattığı Maraş Darümuallimin örneği ile bir kez daha ortaya konmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Darümualliminlerin taşradaki işleyişi konusunda önemli bilgiler veren bu çalışma ile Maraş Darümualliminin eğitim durumu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmış, dersleri, öğrencileri ve işleyişi gibi konular irdelenmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). İ.MMS. 73/3350, 8. Ra. 1300.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). MF.MKT. 267/1, 14. Z. 1312.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). MF.İST. 10/12, 9. L. 1328.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). MF.ALY. 37/24, 4 R. 1331.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). DH. UMVM. 34/24, 30 Za 1337.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). DH. UMVM. 43/77, 13 M 1339.

Resmi Yayınlar

- Maraş Darümuallimin Kayıt Defteri(1331-1338). Kahramanmaraş Lisesi Kütüphanesi.
 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1289). Düstur I.Tertip, C. II, İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Maarif Salnamesi (1316). İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Maarif Salnamesi (1319). İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Maarif Salnamesi (1321). İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Darümuallimin Darümuallimat Nizamnamesi (1915). İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Darümuallimin-i İbtidailere Mahsus Müfredat Programı (1331). Maarif-i Umumiye Nezareti
 Telif ve Tercüme Dairesi. İstanbul: Matbaa-i Amire.
 Salname-i Vilayet-i Halep (1302).
 Salname-i Vilayet-i Halep (1326).
 Takvim-i Vekayi, 23 R 1264, numara: 372.

Araştırma- İnceleme Eserler

- Adıvar, A. (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
 Akyüz, A. (1990). Darümualliminin İlk Nizamnamesi (1851) Önemi ve Ahmet Cevdet Paşa. *Millî Eğitim*, Mart, 95, 3-22.
 Akyüz, A. (2002a). Osmanlı'da Açılan İlk Öğretmen Okulları. *Toplumsal Tarih*, 105 (Eylül), 1-6.
 Akyüz, A. (2002b). Türkiye'de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu, *Türkler Ansiklopedisi*, 15, 15-25.
 Akyüz, A. (2006). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160. Yılında Darümuallim'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulamaları Merkezi Dergisi)*, 20, 17-58.
 Akyüz, A. (2008) *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara.
 Ahmet Cevdet Paşa. (1991). *Tezâkir*. Haz. Baysun C. Ankara: TTK Yayınları.
 Ahmet Cevdet Paşa. (1980). *Ma'ruzât*. Haz. Halaçoğlu Y. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Alkan, M.Ö. (2000). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Altunya, N. (2008). *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Deneyimi (1848-2008)*. İstanbul: Uygun Basım.
- Atalay, B. (1339). *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. İstanbul: Matba-i Amire.
- Başer, N. (1995). *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme (1848-1995)*. Ankara: M.E.B Yayınları.
- Berker, A. (1945). *Türkiye'de İlköğretim (1839-1908)*. Ankara: M.E.B Yayınları.
- Bilim, C. Y. (1984). *Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Bilir, A. (2011). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihsel Evrimi ve İstihdam Politikaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2), 223-246.
- Cuinet, V. (2001). *La Turquie d'Asie II (Les Provinces arabes Alep, Mossoul, Bagdad, Bassorah)* İstanbul: Les édition Isis.
- Demirel, M. (2002). Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştüye Mektepleri. *Türkler Ansiklopedisi*, 15, 44-56.
- Ergin, O.N. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Kültür Yayınları.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gökhan, İ. (2011). *Başlangıcından Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Gümüşalan, N. (2012). *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş (1908-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gündüz, M. (2017). Darülmualimin Nizamnamesi (1851). 27.01.2017 tarihinde https://www.academia.edu/9310258/Dar%C3%BCImuallimin_Nizamnamesi_Haz%C4%B1rlayan_Ahmed_Cevdet_Pa%C5%9Fa_1851_ adresinde erişildi.
- Halaçoğlu, Y. (1996). *XVI ve XVII. Asırlarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurum Yayınları.
- Karal, E.Z. (1988). *Osmanlı Tarihi C.7*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kına, M. (2006). *Tanzimat Döneminde Eğitimde Çağdaşlaşma Hamlesi ve Öğretmen Yetiştirme Sistemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Koçer, H.A. (1967). *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Koçer, H.A. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Konraba, Z. (1951). İstanbul Öğretmen Okulları III. *Tedrisat Mecmuası*, 3 (Mayıs), 37-38.
- Kuyumcu, A.İ. (2002). *Osman Necati Erginöz Eğitimde 60 Yıl ve Anılar*. Elbistan: Elbistan Yayınları.
- Mahmud Cevad. (2002). *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı*. Haz. Ergün M. ve diğerleri. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Nafi Atuf. (1930). *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Öztürk, C. (1993). Darülmualimin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.8 , ss. 551-552). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Öztürk, C. (1998). *Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şanal, M. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretmen Okulunun (Darülmualimat), Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı (1870–1924). *OTAM*, 26, 221-244.

Taşer, S. (2010). *Tanzimattan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetimi ve Denetimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: MEB Yayınları.

Unat, F. R. (1988). *Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu*. Ankara: TTK. Yayınları.

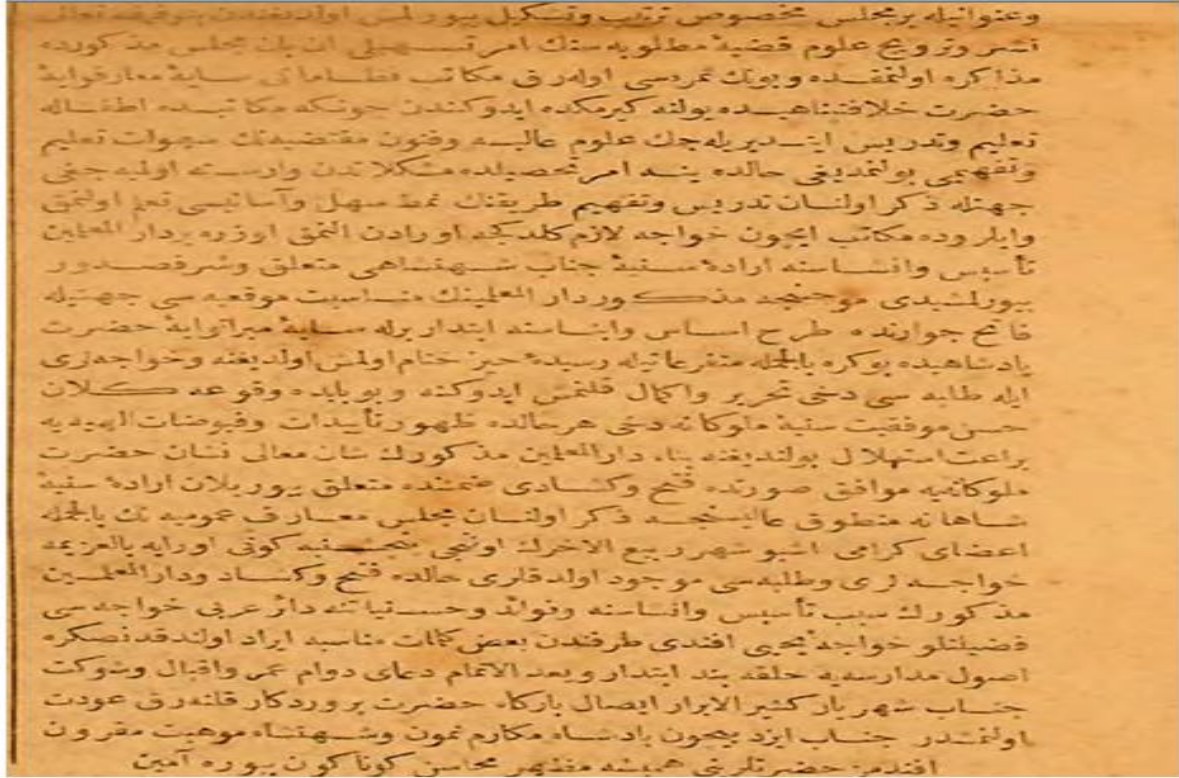
Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları.

Ünlütaşır, M. Ş. (1945). *Cevdet Paşa: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri (1822-1895)*. Ankara: Doğu Matbaa.

Ekler ve Fotoğraflar

Ek 1. Takvim-i Vekâyi, 23 R 1264, nr.372-28 Şubat 1848

(Darülmualimin'in açılışının ve amacının belirtildiği metin)

Metnin Okunuşu

“...bi-tefyikihi teâla neşr ve tervic-i ûlum kazıyye-i matlûbesinin emr-i teshili anbean meclis-i mezkûrda müzakere olunmakda ve bunun semeresi olarak mekâtib nizamâtı saye-i maarif-vaye-i hazret-i hilafet-penahide yoluna girmekde idüğünden çünkü mekâtibde etfale talim u tedris etdirilecek ûlum-ı âliye fûnun-ı mukteziyenin suhulet-i talim ve tefhimi bulunmadığı halde yine emr-i tahsilde müşkilattan vareste olmyacağı cihetle zikr olunan tedris ve tefhim tarikinin nemat-ı sehl ü asanisi taallum olunmak ve ileride mekatib için hoca lazım geldikçe oradan almak üzere bir Darülmualimin tesisi ve inşasına irade-i seniyye-i cenab-ı şehinşâhi müteallik ve şerefsudûr buyurulmuş idi. Mucibince mezkûr Darülmualimin münasebet-i mevkiyesi cihetiyle Fatih civarında tarh-ı esas ve ibnasına ibtidar birle saye-i meberrat-vaye-i hazret-i padişahîde bu kerre bi'l-cümle müteferriatıyla reside-i hayz-i hitam olmuş olduğuna ve hocalar ile talebesi dahi tahrir ve ikmal kılınmış idüğüne ve bu babda vukua gelen hüsn-i muvaffakiyet-i seniyye-i mülükane dahi her halde zuhûr-ı teyidat ve fiyuzat-ı ilahiyeye beraat-ı istihlal bulunduğuna binaen Darülmualimin-i mezkûrun şan-ı mealli-nişan-ı hazret-i mülükaneyeye muvafık surette feth ü küşadı zımında müteallik buyurlan irade-i seniyye-i şahane mantuk-ı âlisince zikr olunan Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin bi'l-cümle aza kirami işbu Rebiülahirin

onuncu Perşembe günü oraya bi'l-azime hocaları ve talebesi mevcut oldukları halde feth-i küşad Darülmuallimin-i mezkûrun sebab-i tesis ü inşasına ve fevaid ü hüsniyatına dair Arabi hocası faziletli Hoca Yahya Efendi tarafından bazı kelimat-ı münasibe irad olunduktan sonra usul-i medariseye halka-bend-i ibtidar ve ba'de'l-itimam duâ-yı devam-ı ömr ü ikbâl ve şevket-i cenab-ı şehriyar-ı kesiru'l-ebrrar isal-i bar-gâh-ı hazret-i perverdigar kılınarak avdet olunmuştur...”

Metnin günümüz Türkçesine çevrilişi

“...Yüce Allahın yardımıyla, bilimlerin yayılması ve özendirilmesi ve bunu kolaylaştırıcı yolların bulunması sürekli olarak adı geçen mecliste görüşülmekte ve bunun olumlu sonucuna göre Padişahımız sayesinde mekteplerin düzeni yoluna girmektedir. Gerçekten, mekteplerde çocuklara eğitim ve öğretimi yaptırılacak yüce bilimler ve gerekli fenlerin öğretimi ve anlatılmasının kolay bir yöntemi bulunmazsa, öğretimde yine güçlüklerden kurtarılamaz. Bu nedenle, böyle bir kolay öğretim yönteminin öğretileceği ve ilerde mektepler için öğretmene ihtiyaç duyuldukça oradan alınmak üzere bir Darülmuallimin kurulup binasının yapılmasına ilişkin Padişahımızın iradesi yayımlanmıştı. Bu İrade gereğince adı geçen Darülmualliminin yerinin uygunluğu nedeniyle Fatih civarında temeli atılmıştı. Şimdi tümüyle bitmiş olup öğretmenleri ve öğrencileri dahi araştırılıp sağlanmıştı. Padişahımızın bu başarısı Allahın yardımının da bir göstergesidir. Darülmualliminin şanlı ülkemize yaraşır şekilde açılışı için çıkarılan emir gereğince, adı geçen Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin saygıdeğer tüm üyeleri, bu rebiülahir ayının onuncu perşembe günü oraya gitmişler, Darülmualliminin öğretmenleri ve öğrencileri de hazır bulunmuşlar ve kurumun açılışı yapılmıştır. Darülmualliminin kurulma nedenleri ile sağlayacağı yararlarla ilişkin olarak Arapça hocası saygıdeğer Yahya Efendi tarafından uygun sözler söylendikten sonra ilk derse başlanmış ve bitiminde, çok hayırlı işler yapan Padişahımızın ömrü ve şanının artması için yüce Allaha dua edilip geri dönmüştür...”

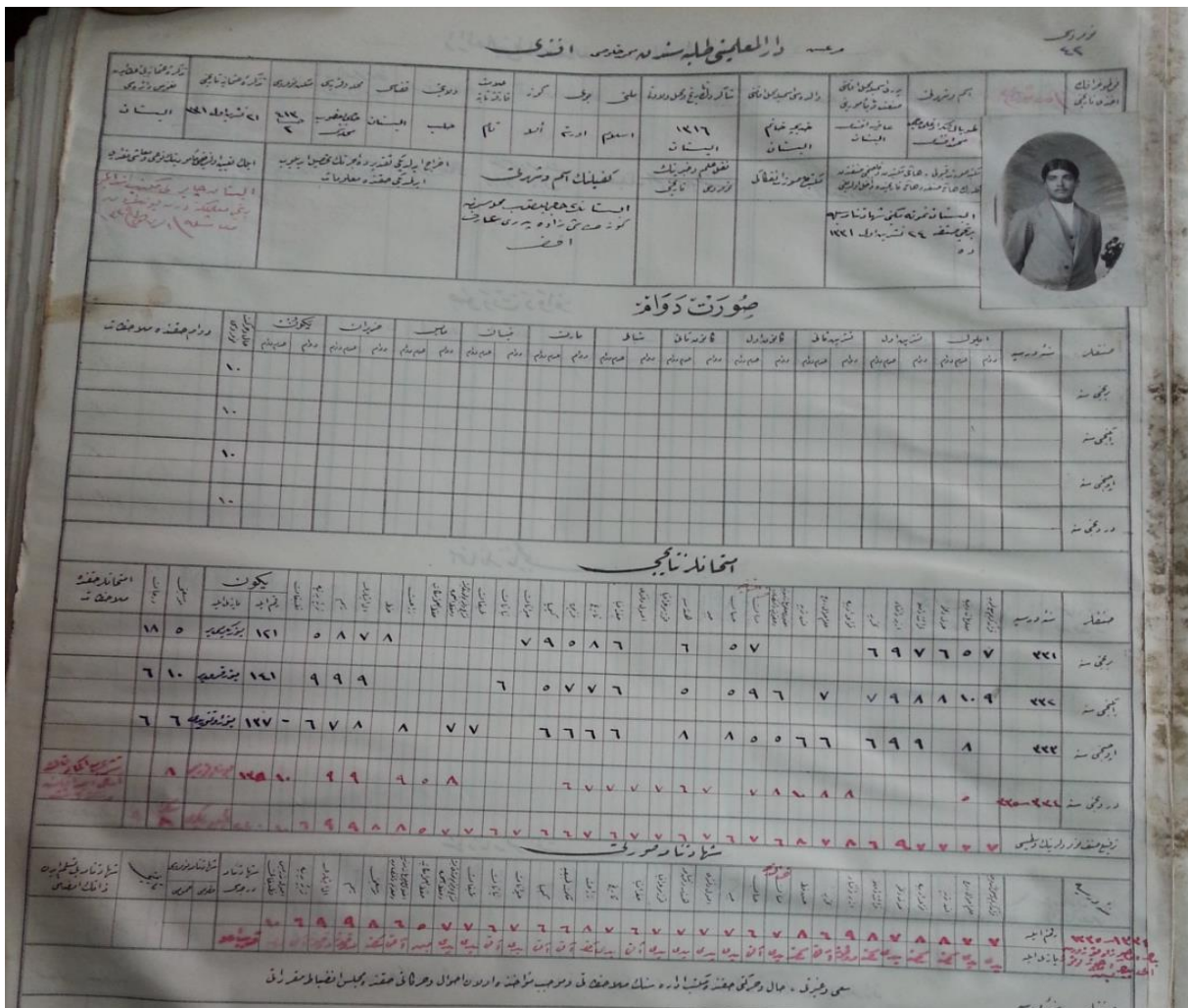

Fotoğraf 1. Maraş Darülmuallimin Öğrenci Kayıt Defteri Dış Kapağı

Fotoğraf 2: Öğrenci Kayıt Defteri Sayfa Örneği Fotoğraf 3: Öğrenci Kayıt Defteri Sayfa Örneği

Fotoğraf 4: Öğrencinin imtihan sonuçları ve şahadetname sureti örneği ve transkripsiyonu

İmtihan Sonuçları																	
Sınıflar	Ders Senesi																
		Kurân-ı Kerim maa Tecvid	Malumât-ı Diniye	Sarf ve nahv	Kıraat ve İmlâ	Ezber ve İnşad	Tahrir	Kıraat-ı Arabî	İlm-i ahval-i ruh	Fenn-i Terbiye	Malumât-ı Ahlâkiye ve Medeniye ve iktisadiye	Lisan	Hesab	Cebir	Hendese	Kozmografya	Usul-ı Defter
Birinci Sene	331	7	5	6	7	9	6					7	5		6		
İkinci Sene	332	9	10	8	8	9	7		7		6	9	5		5		
Üçüncü Sene	334		8		9	9	6		6	6	5	5	8		8		
Dördüncü Sene	334-335		5					8	8	10	8	7		7	6	7	7
Terfi'i sınıf numaralarının durumu		7	7	7	7	9	6	8	7	8	6	7	6	7	6	7	7

İmtihan Sonuçları (Devamı)

Sınıflar	Ders Senesi																Yekûn Yazı ile Rakam ile
		Coğrafya	Tarih	Fizik	Kimya	Hayvanat	Nebat	Tabakat	Teşrih ve Fizyoloji Beşer ve Hıfzıshha	Hıfzıshha-i Mekatib	Ziraat	Hat	El işleri	Resim	Terbiye-i Bedeniye	Tatbikat	
Birinci Sene	331	6	8	5	9	7						8	7	8	5		121 (yüzyirmi bir)
İkinci Sene	332	6	7	7	5		6						9	9	9		141 (yüz kırk bir)
Üçüncü Sene	334	6	6	6	6			7	7		8		8	7	6		137 (yüz otuz yedi)
Dördüncü Sene	334-335	7	7	6					8	5	9		9	9		10	
Terfi'i sınıf numaralarının durumu		6	7	6	6	7	6	7	7	5	8	8	9	9	6	10	219 (220 olmalı)

Şahadetname Sureti

Ders Senesi																			
		Kurân-ı Kerim ve Malumât-ı Diniye	İlm-i ahval-i ruh	Fenn-i Terbiye	Kıraat-ı Arabî	Sarf u nahv	Kıraat ve İmlâ	Ezber ve İnşad	Tahrir	Hüsn-i Hat	Lisan	Hesab	Cebir	Usul-u Defter	Hendese ve Resim hattı	Kozmografya	Coğrafya	Tarih	Ziraat

LINGUISTICS

Hayvan Adları İçeren ve İnsanı Niteleyen İtalyanca ve Türkçe Metaforlar Üzerine Bir İnceleme

A Review Of Italian And Turkish Zoometaphors Used To Characterize Humans

Sadriye GÜNEŞ*

Öz

Hayvan adları içeren metaforlar, çeşitli halkların yüzyıllar boyunca hayvanların dış görünüş ve davranışlarına ilişkin gözlemlerini içerir, bu nedenle bir dilde kültüre ilişkin bilgi kaynağı olarak değerlendirilir. İnsanı niteleyen bu imgesel birimlerin dilde var olan adlandırmaların etkileyici eş anlamlıları olarak işlev gördükleri ortaya çıkmaktadır. Hayvan adları içeren metaforlar insanı nitelendirmek için kullanılır, ayrıca konuşucunun tutumunu, yaptığı değerlendirmeyi, duygularını da göstermektedir. Söz konusu metaforlar içerdikleri duygu, anlatım ve değerlendirme unsurlarıyla anlatımı etkili kılmak ya da duygu ve düşünceleri kısa yoldan anlatmak için kullanılır. Bu çalışmada hayvan adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca ve Türkçe metaforlar çıkış kaynakları, kullanıldıkları alanlar, insanı olumlu, olumsuz ve nötr özellikleri bakımından niteleme, grup birey arasındaki ilişkileri tanımlama, cinsiyete dayalı olarak ve ünlem, hitap ve sövgü sözcükleri şeklinde kullanımları açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde metafor tanımları, sınıflandırmaları, hayvan adları içeren metaforların özellikleri ve işlevleri açıklanmış, kullanılan yöntemler belge tarama ve karşılaştırmalı tanım analizi olarak belirtilmiştir. İnceleme, İtalyanca ve Türkçe açıklamalı sözlüklerin taranması sonucu oluşturulan veritabanı üzerinden yapılmıştır. Ulaşılan sonuçların yabancı dil olarak Türkçe ve İtalyanca öğretimine, bu diller arasındaki çeviri ve kültürlerarası çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan adları içeren metaforlar, İtalyanca metaforlar, Türkçe metaforlar

Abstract

For centuries, zoometaphors have consisted of observations of the appearance and behavior of animals in various languages. They are, therefore, considered as a source of information on the culture of countries. These imaginary units, which characterize the human, function as impressive synonyms of the existing nomenclature on the ground. These metaphors are used to name the person and show the attitude of the speaker, the evaluation they have done, and their feelings. These metaphors, with the emotional, narrative and judgmental elements they contain, are used to make the narrative effective or to briefly express emotions and thoughts. In this study, Italian and Turkish metaphors, which contain animal names and describe humans, are analyzed comparatively with regard to their sources of emergence, the domains they are used in, their describing humans as negative, positive or neutral, the relations between groups and individuals and their use as exclamations, appeals, swears and their gender-based uses. In the prologue of the study, the definitions, classifications, characteristics and functions of the metaphors containing animal names are explained. The methods employed in this study are stated as document scanning and comparative definition analysis. The analysis was conducted on a database which was composed of a scan of Italian and Turkish annotative dictionaries. It is thought that the findings obtained from this study will contribute to the teaching of Turkish and Italian as a foreign language and to the translation and intercultural studies among these languages.

Keywords: Zoometaphors, Italian metaphors, Turkish metaphors

Giriş

İnsanoğlu yüzyıllar boyunca çevresini ve doğayı gözleme sonucunda algıladığı unsurlardan ve deneyimlediği olaylardan yola çıkarak yarattığı metaforlarla yine çevresini, doğayı ve kendisini betimlemiştir. Evrensel olmalarının yanı sıra metaforlar, ürünü oldukları ulusun dünyayı algılayış biçimleriyle ilişkilidir ve dilden dile kültürel farklılıklar gösterirler. Bu nedendir ki metaforlar öğrencilere yabancı dil derslerinde öğrenme zorlukları yaratan unsurlar olarak görülmektedir. Söz konusu zorlukları aşmak için öğretim konusu olan çeşitli dillerdeki metaforları karşılaştırmalı olarak ele alan çok sayıda çalışma yapılmaktadır. İtalyanca lisans programında yer alan Sözcükbilim ve Çeviri Uygulamaları derslerinde metaforlar üzerine yapılan çalışmalarda, farklılık göstermeleri nedeniyle İtalyanca ve Türkçe metaforlarını

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İtalyan Dili ve Edebiyatı ABD, sadriye.gunes@istanbul.edu.tr.

sistemli bir şekilde inceleme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu gereksinim doğrultusunda yapılan araştırmadan elde edilen bulguların ve ulaşılan sonuçların derslerdeki öğretim etkinliklerine, yabancı dil olarak İtalyanca ve Türkçe öğretimine, bu dillerdeki çeviri ve kültürlerarası çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Konuyla ilgili olarak Türkçe alanyazın tarandığında metafor terimine karşılık gelen açık eğretileme, deyim aktarması, istiare, mecaz, değişmece gibi birçok terime rastlanmaktadır. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar doğrultusunda metafor teriminin çok daha yaygın bir şekilde kullanıldığından dolayı çalışmada metafor terimi kullanılacaktır. Genişliği nedeniyle konu hayvan adları içeren ve insanı niteleyen metaforlarla sınırlandırılmıştır. Bu tür metaforların dillerin sözcükleri içerisinde yaygın olarak yer almaları, ürünü oldukları ulusa ve kültüre özgü özellikler taşımaları, özellikleri nedeniyle dilde ve iletişimde çeşitli işlevler görmeleri çalışmanın çerçevesini belirlemede etkili olmuştur. Çalışma çerçevesinde metafor kavramına ilişkin tanımlara, metafor türlerine, hayvan adları içeren ve insanı niteleyen metaforların özelliklerine ve işlevlerine kısaca değinilmektedir.

Metafor Kavramına İlişkin Tanımlar

Metafor kavramına ilişkin tanımlar incelendiğinde bu olgunun çeşitli açılardan ele alındığı görülmüştür. Metaforun doğasına, düşünceyle ilişkisine ve gördüğü işleve ilişkin bazı tanımlar aşağıda verilmektedir.

Bir imge dil aracı olarak metafor eskiden beri söz sanatı sayılan ve dünya dillerinde yaygın olan (Aksan, 2000, s. 183), aralarında herhangi bir “ilgi bulunan iki nesne, iki kavram arasında benzerlik ilişkisi kurarak birinin adını ötekine aktaran bir anlam olayıdır” (Adalı, 2004, s. 113). Dardano & Trifone’ye (1995, s. 719) göre metafor, iki kavramın birbirine benzetildiğini gösteren sözcükleri içermeyen, kısaltılmış ya da açık bir şekilde ifade edilmemiş bir benzetmedir.

Eski dönemlerde metafor bir söz sanatı unsuru olarak ele alınırken günümüzde bilimsel bilgi edinmede metaforun sağladığı bilişsel potansiyel üzerinde yapılan araştırmalar yaygınlaşmıştır (Budayev, 2007, s. 20). Metaforun doğasına ilişkin çağdaş görüşlerin temelinde metafor ve düşünce arasındaki ilişki yatar. Gak’a (1988, s. 11) göre “metafor insan düşüncesinin derin özelliklerinin gücüyle ortaya çıkar ve dünyayı tanımada bir araç olur”. Lakoff & Johnson (2004, s. 12), metaforun dilde sadece bir imge olmadığını, her şeyden önce düşünmenin bir biçimi, deneyimlerin sınıflandırılmasını sağlayan bilişsel bir araç olduğunu belirtmişlerdir. Yazarlara göre metafor ilk önce düşüncelerde, sonra da davranışlarda ve dilde yer alarak insanın doğayı ve çevresini anlama, nesnel gerçekliği anlamlandırma, yaşantı ve deneyimine anlam kazandırma aracı olarak “bilmeye” olanak sağlar. Bu yaklaşımla metafor dil sistemi çerçevesinden çıkartılarak dil, düşünce ve kültür etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak ele alınmaya başlamıştır (Budayev, 2007, s. 21).

Metafor gördüğü işlev açısından da tanımlanmıştır. Gerek yazılı gerekse konuşma dilinde farklı imge dil araçlarının dinleyici ve okur üzerinde yaptığı etki Antik Çağ’da, Aristoteles retorik kavramını yarattığında da biliniyordu (Babkin, 1970, s. 22). Metaforun “bir kavram veya bir terimin belirli benzerliği ifade etmek amacıyla farklı bir içeriğe uygulandığı bir dil formu” olduğu; karmaşık bir hikayeyi bir imaj kullanarak aktarması sayesinde çok etkili ve güçlü bir iletişim aracı haline geldiği ifade edilmektedir (Sackmann, 1989, s. 465’ten aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2005, ss. 207-208). Pollio vd. (1977) sözel iletişimin mecazi açıların basit bir süsten uzak olduğunu, mecazi düşüncenin insanın iletişimsel davranışlarında önemli bir unsur olduğunu ortaya koymuşlardır (Danesi, 2003, s. 37).

Metaforun doğası, düşünceyle ilişkisi ve gördüğü işlev literatüre dayalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın konusu çerçevesinde metaforu daha iyi betimlemek

amacıyla Ulman ve Aksan'ın metafor türlerine ilişkin yaptıkları sınıflandırmalara kısaca değinilmektedir.

Metafor Türleri

İnceleme konusu olduklarından bu yana metaforların sınıflandırmaları çeşitli ölçütlere göre yapılmıştır. Bu çalışmada, metaforların arasında hayvan adlarını içerenlerin yerini belirtmek amacıyla Ullmann'ın ve Aksan'ın yaptıkları sınıflandırmalara değinilmektedir.

Ullmann (1966, ss. 340-341), metaforların çıkış kaynaklarına da ışık tutan ve büyük ölçüde çeşitli diller için geçerli olan sınıflandırmasını 4 ana gruba göre yapmıştır:

a. Antropomorfik metaforlar: bu tür metaforların sıklığına ilk olarak dikkat çeken 18. yüzyıl filozofu Giambattista Vico'nun gözlemlerine göre tüm dillerde cansız varlıklarla ilgili mecazi ifadelerin büyük bir bölümü insan bedeni ve parçalarını, insan duyguları ve tutkularını ifade eden deyişleri içermektedir. Bu olgunun tersi de görülmektedir; insan bedeninin bazı bölümleri hayvan ya da cansız varlıkların adlarını taşımaktadır. Aksan (2006, s. 64) bunları insandan doğaya aktarma olarak ele almıştır. Antropomorfik metaforlara örnek olarak *ayak* (köprü ayağı), *göbek* (şehrin göbeği), *dirsek* (borunun dirseği) vb. metaforlar gösterilebilir.

b. Hayvan isimleri içeren metaforlar: imgelerin bir başka kaynağı olan hayvanlar dünyasından birçok hayvan adı bitki ya da cansız varlıklara uygulanmıştır. Espri, ince alay, kötüleme, hiciv ifadelerine dönüşerek bir çok hayvan imgesi insan dünyasına taşınmıştır (Ullmann, 1966, s. 342). Aksan (2006, s. 65), bunları doğadan insana aktarma olarak ele almıştır. Hayvan adları içeren metaforlara örnek olarak *kurt* (deniz kurdu, eski kurt), *tilki* (kurnaz tilki), *tavşan* (tavşan yürekli), *kuş* (kuş beyinli) vb. metaforlar gösterilebilir.

c. Somuttan soyuta aktarma içeren metaforlar: bunların temelinde somut deneyimleri soyut terimlere dönüştürme eğilimi görülmektedir. Bazı metaforlarda somut ile soyut arasındaki bağ açıkça görülmektedir (Ullmann, 1966 ss. 343-344). Aksan (2006, s. 66) bunları somutlaştırma olarak ele almıştır. Somutlaştırma metaforlarına örnek olarak *uyutmak* (kandırmak), *tartmak* (değerlendirmek, düşünmek) vb. metaforlar gösterilebilir.

d. Sinestezi metaforlar: çok yaygın olan bu metafor türü, bir duyu alanından bir kavramı başka bir duyu alanına taşıyarak oluşturulmaktadır. Dokunma duyusundan görme duyusuna, dokunma duyusundan duyma duyusuna vb. (Ullmann, 1966, s. 336). Aksan (2006, s. 68) bunları duyular arasında aktarma olarak ele almıştır. Sinestezi metaforlarına örnek olarak *sıcak renk*, *acı görüntü*, *soğuk ses*, *yumuşak ses* vb. metaforlar gösterilebilir.

Yukarıda verilen metafor türleri içerisinde hayvan adları içerenlerin yeri belirtilmiştir. Bunların arasından insanı nitelendirmek için kullanılanlar daha ayrıntılı ele alınmaktadır.

Hayvan Adları İçeren ve İnsanı Niteleyen Metaforların Özellikleri ve İşlevleri

Birçok dilde benzerliklere dayalı olarak hayvanlara özgü özelliklerin insana aktarılması yaygın imgesel dil yaratma yöntemidir. Bu şekilde oluşturulan ve insanı sembolize eden, insanı adlandırmak ve nitelemek için kullanılan metaforlarda vahşi ve evcil hayvanlar, sürüngenler, böcekler, kuşlar, balıklar türlerine ait çeşitli hayvan adları görülmektedir. Hayvan adları içeren metaforların yaygınlığı hayvanlar ile insanları karşılaştırmanın mantıklı ve doğal bir olgu olmasına bağlıdır (Trojanova, 2003, s. 70). Giderek sayıları artan ve dil sözvarlığı içerisinde etkin yer alan bu metaforlar duyu ve değerlendirme unsurları taşıyan, çarpıcı ve etkili anlatım sunan sözcükler veya sözcük öbekleridir (Teliya, 1988, s. 198; Peybonen, 2013, s. 21).

Hayvanlar dünyasından yapılan aktarmalar genelde birçok dilde örtüşmektedir, örn. *volpe/ tilki* kurnazlığı, *mulo/ katır* inatçılığı, *asino/ eşek* kabalığı ve aptallığı ifade eder. Ancak farklılıklar da söz konusudur. Aynı hayvan adları çeşitli dillerde tamamen farklı, bazen de zıt

insan özelliklerini ifade edebilir. Bir dili konuşan toplum kendi etik ve estetik normlarına göre değerlendirme yapar (Kipriyanova 1999, s. 3). Farklı etnik gruplar hayvanların davranışlarını kendilerine özgü bir biçimde analiz eder. Bir topluluk bir hayvanın belli özelliklerini olumlu ve çekici bulurken, başka bir topluluk itici bulabilir. Bir topluluk hayvanın dış görünüşünü, bir başkası davranışını dikkate alarak aktarma yapabilir, bir başkası ise söz konusu hayvana kayıtsız kalabilir (Solnceva, 2004, s. 60).

Hayvan adları içeren metaforların kullanımını değerlendiren Peybonen (2013, s. 11), bu metaforları insanı niteleyenler ve hitap için kullanılanlar olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Niteleyici işlev gören metaforların insanı adlandırdığını, ayrıca nitelediğini ve konuşmacının tavrını da ifade ettiğini belirtmiştir. İnsanı hayvan adları içeren metaforlarla adlandırmanın imgesel olduğunu, değerlendirme işlevi gördüğünü, ulusların dünyayı algılama özelliklerini yansıttığını, bir evrensel dil mekanizması olarak bilinmeyi bilinenle ifade ettiğini da eklemiştir. Peybonen (2013, s. 74) hitap olarak kullanılan metaforların adlandırma, niteleme ve aynı zamanda dikkat çekme olmak üzere üç işlev gördükleri, günlük dil kullanımında tekdüzeliğe karşı olarak bazen sadece iki kişiden oluşan bir mikro topluluğa özgü özel anlatım ve değerlendirme araçları yarattıkları sonucuna ulaşmıştır.

Hayvan adları içeren metaforlar insanı birçok yönden niteler ve olumlu veya olumsuz değerlendirmeler içerir. Gerçek anlamda kullanılan hayvan adları bir değerlendirme içermez, ancak insana aktarıldığında genellikle etik, psikolojik, sosyal özellikler ve davranış biçimleri açısından değerlendirme anlamları kazanır (Volf, 1988, s. 59); insanları edimsel, estetik, ahlaki, duygusal ve entelektüel özellikleri açısından ve davranış kuralları bakımından niteler (Solnceva, 2004, s. 47). Hayvan adları içeren metaforların büyük bir kısmı olumsuz değerlendirme içerir ve anlamsal açıdan zenginlik teşkil eder. Kayıtsızlık, acımasızlık, ikiyüzlülük gibi ahlaki açıdan yakışsız, onursuz davranışlar; düşük sosyal statü; aptallık gibi zihinsel özellikler; bazı fiziksel ve psikolojik özellikler; nesnel olarak olumsuz olmayan, ancak boy, zayıflık vb. gibi bir özelliğin aşırılığını ifade eden metaforlar olumsuz değerlendirme bildirir (Sklyarevskaya, 2004, s. 111). Herhangi bir dilde bu tür metaforlar arasında olumsuz yargı bildirenlerin sayısı, olumlu değerlendirme içerenlerin sayısına göre daha fazladır (Şahovskiy, 2008, s. 103).

Hayvan adları içeren metaforlar değerlendirme anlamının yanında duygu değeri de taşımaktadır (Sklyarevskaya, 2004, s. 98). Konuşma dilinde veya iletişim esnasında kullanıldıklarında konuşucunun konuya ve muhatabına ilişkin değerlendirmesinin yanında duygularını, ruh halini ve tutumunu daha çarpıcı bir şekilde ifade etmesini sağlar (Şahovskiy, 2008, s. 56). Hitap olarak kullanılanlar büyük ölçüde konuşucunun tutumunu yansıtır (Peybonen, 2013, s. 21). Olumlu tutum, örn., *kuzum*, *aslanım*, *ceylanım* vb. sözcükler kullanılarak olumlu, okşayıcı, şefkatli, yüceltici, övücü, sevecen ve olumlu duygularla ifade edilir. Olumsuz tutum ise, örn., *hayvan*, *eşek oğlu eşek*, *it oğlu it* vb. metaforlar kullanılarak alay, olumsuzluk, nefret, küçümseme, aşağılama, horlama, hakaret, azarlama gibi çeşitli derecelerde olumsuz duygularla ifade edilir. Bunlar ünlem ve sövgü sözcükleri olarak da kullanılır (Vainik, 2012, s. 652).

Özetle, hayvan adları içeren ve insanı nitelemek veya adlandırmak için kullanılan metaforlar, değerlendirme ve duygu unsurları taşıyan imgesel anlatım araçları olarak tanımlanabilir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, hayvanlar dünyasına özgü özellikler ve insana özgü özellikler arasında gözlemlenen benzerliklerden yola çıkarak hayvan adlarının ve özelliklerinin insana aktarılması yoluyla oluşturulan İtalyanca ve Türkçe metaforları karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, hayvan adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca ve

Türkçe metaforlar çıkış kaynaklarına, içerdikleri hayvan adlarının kullanım sıklığına, kullanım alanlarına, insanı niteledikleri özelliklere, kişilerarası ve grup-birey arasındaki ilişkilere, cinsiyete bağlı olarak ve hitap ve sövgü sözcükleri olarak kullanımına göre analiz edilecektir.

Hayvan adları içeren İtalyanca ve Türkçe metaforların karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenmesi sonucunda ulaşılan sonuçların özel olarak İtalyanca lisans programında yer alan Sözcükbilim ve Çeviri Uygulamaları derslerindeki öğretim etkinliklerinde kullanılması; genel olarak da İtalyanca ve Türkçe öğretimine, bu dillerde kültürlerarası, çeviri ve sözlük çalışmalarına, farklı metafor gruplarında yapılacak olan çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada belge tarama ve karşılaştırmalı tanım analizi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmayı gerçekleştirmek amacıyla İtalyanca ve Türkçe açıklamalı sözlükler taranarak hayvan adlarının insana aktarılması yoluyla oluşturulan İtalyanca ve Türkçe metaforlar saptanmış ve bunlardan bir veritabanı oluşturulmuştur. Basılı ve online İtalyanca ve Türkçe açıklamalı sözlüklerde kayda alınmış olan hayvan adları içeren ve insanı niteleyen 169 Türkçe ve 250 İtalyanca metafor veritabanına dahil edilmiştir. Metaforların anlamları sözlüklerde açıklandıkları şekilde dikkate alınmıştır.

Tarama sürecinde açıklamalı sözlüklerdeki hayvan adlarından oluşan madde başlıkları alfabetik sıra izlenerek İtalyanca ve Türkçe için eşzamanlı olarak incelenmiştir. Sözlük madde başlıkları altında yer alan tanımlar analiz edilmiş ve hayvan adlarının tek sözcük ve/ veya başka sözcüklerle bir araya gelerek oluşturdukları sözcük öbekleri şeklindeki metaforlar belirlenmiştir. Örneğin, İtalyanca *anguilla* sözlük madde başlığı incelenmiş, bu başlık altında verilen tanımlar analiz edilmiş ve *anguilla* hayvan adının sorumluluktan kaçan bir kimse anlamında *anguilla* ve *essere un anguilla* şeklinde metafor olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. *Anguilla* sözcüğünün Türkçe karşılığı olan *yılanbalığı* sözcüğünden oluşan madde başlığı incelendiğinde Türkçede *yılanbalığı* hayvan adının metafor olarak kullanılmadığı görülmüştür. Bir başka örnek vermek gerekirse, İtalyanca *topo* sözcüğünü içeren sözlük madde başlığı incelendiğinde, burada yer alan tanımlara göre *topo* sözcüğünün dikkatli, ürkek, çekingen anlamında *topo*, kitaplar arasında çok zaman geçiren bir kimse için *topo di biblioteca*, çeşitli yöntemlerle hırsızlık yapan bir kimseyi ifade etmek için *topo di d'albergo*, *topo d'auto*, *topo d'appartamento*, *topo di treno* şeklinde metafor olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. *Topo* sözcüğünün Türkçe karşılığı *fare* sözcüğünü içeren sözlük madde başlığı incelendiğinde, burada yer alan tanımlara göre çeşitli yöntemlerle hırsızlık yapan bir kimseyi ifade etmek için *otel faresi*, *araba faresi*, *cep faresi*, *kamyon faresi* şeklinde metafor olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Hayvan adları içeren benzetmeler ve deyimler veritabanına dahil edilmemiştir.

İnsanı niteleyen İtalyanca ve Türkçe metaforlarda hayvan adlarının kullanım sıklığını belirlemede izlenen yöntem şöyledir: açıklamalı sözlüklerde incelenen hayvan adları sözlük madde başlıkları altında verilen söz konusu adların tek sözcük veya başka sözcüklerle bir araya gelerek oluşturdukları sözcük öbekleri şeklinde metafor sayısı belirlenerek hayvan adının insanı niteleyen metaforlarda kullanım sıklığı bulunmuştur. Yukarıda verilen örneklerden yola çıkarak İtalyanca *anguilla* sözcüğünün metaforlarda kullanım sıklığı 2, Türkçe karşılığı *yılanbalığı* sözcüğünün metaforlarda kullanım sıklığı 0 olarak belirlenmiştir. İtalyanca *topo* sözcüğünün metaforlarda kullanım sıklığı 6, Türkçe karşılığı *fare* sözcüğünün metaforlarda kullanım sıklığı 4 olarak belirlenmiştir. Hayvan adlarının tek sözcük olarak veya başka sözcüklerle bir araya gelerek oluşturdukları metaforlardaki kullanım sıklığı bulgular kısmında şu şekilde aktarılmıştır: önce İtalyanca hayvan adları alfabetik olarak sıralanmış, parantez içinde Türkçe karşılıkları ve yatay çizgiden sonra her birinin karşısına kullanım sıklığını belirtilen sayılar

verilmiştir. Hayvan adlarının yine metafor olarak kullanılan eş anlamlıları, dişil ve eril şekilleri yan yana yazılmıştır.

Karşılaştırmalı tanım analizi, açıklamalı sözlüklerde hayvan adları sözlük madde başlıkları altında verilen metaforlara ilişkin açıklamalar İtalyanca ve Türkçe için karşılaştırmalı olarak incelenerek yapılmıştır. Veritabanını oluşturan, hayvan adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca ve Türkçe metaforlar tanım analizi sonucunda çıkış kaynakları, kullanım alanları, insanı niteledikleri özellikler, kişilerarası ve grup-birey arasındaki ilişkiler açısından; cinsiyete bağlı olarak ve hitap ve sövgü sözcükleri şeklinde kullanımlarına ve ifade ettikleri anlamlara göre karşılaştırmalı olarak sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Bulgular bölümünde verilen örneklerde ilk olarak İtalyanca metafor, hemen yanına yan çizgi konulduktan sonra Türkçe metafor karşılığı belirtilmiştir. İtalyanca metaforun Türkçe metafor karşılığı olmadığı durumlarda ise parantez içinde Türkçe tercümesi verilmiştir. İtalyanca için İt., Türkçe için Tr. kısaltmaları kullanılmıştır.

İncelenen İtalyanca sözlükler: Nicola Zingarelli (1996) *Vocabolario della Lingua Italiana*; Aldo Gabrielli'nin (2011) *Grande Dizionario Di Italiano* başlıklı sözlüğünden uyarlanmış online sözlükler La Repubblica.it *Dizionario Italiano*, Hoepli.it *Dizionario Italiano*, Sabatini Coletti'nin (2008) *Dizionario della Lingua Italiana* başlıklı sözlüğünden uyarlanmış online sözlük Corriere della Sera *Dizionario Italiano*; İncelenen Türkçe sözlükler: TDK *Türkçe Sözlük* (1988), TDK online *Güncel Türkçe Sözlük* ve *Büyük Türkçe Sözlük*.

Çalışmanın sınırlılıkları şunlardır: veritabanı oluşturma sürecinde yalnızca basılı ve online İtalyanca ve Türkçe açıklamalı sözlüklerde kayda alınmış olan hayvan adları içeren ve insanı niteleyen metaforlar dahil edilmiş ve anlamları açıklandıkları şekilde dikkate alınmıştır. Metaforlar sürekli olarak bir değişim içerisinde, sözcüğüne yeni girenler, kullanılmayıp çıkanlar vardır. Dildeki bu hızlı değişim sözlüklerde her zaman yansıtılmamaktadır, diğer yandan çeşitli alanlarının jargon dilinde kullanılan metaforların çoğu sözlüklerde yer almamış olabilir. Belirtilen bu hususlar nedeniyle, yapılan çalışmanın söz konusu metaforların tamamını kapsamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bulgular ve Yorumlar

Tarama sonucunda İtalyanca ve Türkçe açıklamalı sözlüklerde bulunan, hayvan adları içeren ve insanı niteleyen 169 Türkçe ve 250 İtalyanca metafor veritabanının içeriğini oluşturmuştur. Tespit edilen metaforlarda hayvan adlarının kullanım sıklığı, metaforların çıkış kaynakları, kullanım alanları, insanı niteledikleri özellikler, kişilerarası ve grup-birey arasındaki ilişkiler açısından; cinsiyete bağlı olarak ve hitap ve sövgü sözcükleri olarak kullanımlarına göre karşılaştırmalı incelemesi sonucu elde edilen bulgular sırasıyla aşağıda verilmiştir.

İnsanı Niteleyen Metaforlarda Hayvan Adlarının Kullanım Sıklığı

İnsanı niteleyen İtalyanca ve Türkçe metaforlarda hayvan adlarının kullanım sıklığı yöntem kısmında açıklandığı şekilde belirlenmiş ve şöyle aktarılmaktadır:

- A. *anguilla*- 2 (*yılanbalığı*- 0); *aquila*- 2 (*kartal*- 0); *agnello*- 3 (*kuzu*- 8); *allocco*-1, *barbagianni*- 1, *civetta*- 1, *gufo*- 1 (*baykuş*- 1); *anatra*- 1 (*ördek*- 2, *badik*- 1); *animale*- 1, *bestia*- 4 (*hayvan*- 3); *asino*- 13, *somaro*- 1 (*eşek*- 7); *avvoltoio*- 1 (*akbaba*- 1);
 B. *babbuino*- 1, *bertuccia*- 1, *scimmia*- 3, *scimpanzé*- 1 (*maymun*- 4); *biacco*- 1, *biscia*- 1, *serpente*- 3, *serpe*- 1, *vipera*- 3 (*yılan*- 2); *bisonte*- 1 (*bizon*- 0); *bovino*- 1, *manzo*- 1 (*sığır*-1); *bue*- 1 (*öküz*- 1); *bufalo*- 1 (*manda*- 0, *malak*- 1);
 C. *calabrone*- 1, *vespa*- 1 (*eşekarısı*- 0); *camaleonte*- 1 (*bukalemun*- 1); *cammello*- 0 (*deve*- 2); *canarino*- 1 (*kanarya*- 0); *cane*-16 (*köpek*- 7, *it*- 2, *kancık*- 1); *carpa*- 0 (*sazan*- 1); *capro*- 1 (*keçi*- 6, *teke*- 2); *cavalletta*- 1 (*çekirge*- 0); *cavallo*- 3 (*at*- 3, *aygır*- 1);

- cavia*- 1 (*Gine domuzu*- 0); *cervo*- 0 (*geyik*- 1); *cicala*- 1 (*ağustosböceği*- 0); *cigno*- 2 (*kuğu*- 0); *cicogna*- 0 (*leylek*- 3); *coccinella*- 1 (*uğur böceği*- 0); *colomba*-1, *piccione*- 2 (*güvercin*-1, *kumru*-1); *cornacchia*- 1, *corvo*- 3 (*karga*- 3); *coniglio*- 2, *lepre*- 1 (*tavşan*- 2); *cuculo*-1 (*guguk*- 0);
 D. *delfino*- 1 (*yunus*- 1); *dinosauro*- 1 (*dinozor*- 1); *drago*- 1 (*ejderha*- 0);
 E. *elefante*- 1 (*fil*- 1); *ermellino*- 1 (*gelincik*- 1);
 F. *faina*- 1 (*ağaç sansarı*- 0); *falco*- 1 (*şahin*- 2); *farfalla*, *farfallone*, *farfallina*- 1 (*kelebek*- 1); *foca*- 1 (*fok*- 0); *formica*- 3 (*karınca*- 3); *furetto*- 1 (*dağgelinciği*- 0);
 G. *gallina*- 6 (*tavuk*- 0); *gallo*- 3 (*horoz*- 2); *gatta*- 2, *gatto*- 8 (*kedi*- 4); *gazza*- 1 (*saksağan*- 0); *gazzella*- 0 (*ceylan*- 2); *giaguaro*- 1 (*jaguar*- 0); *giraffa*- 1 (*zürafa*- 2); *grillo*- 2 (*cırcır böceği*- 0); *ghiro*- 1 (*findik faresi*- 0); *gorilla*- 1 (*goril*- 1); *guaglia*- 0 (*bıldırın*- 1);
 İ. *iena*- 1 (*sırtlan*- 0); *insetto*- 1 (*haşarat*- 1); *ippopotamo*- 1 (*suaygırı*- 0); *istrice*- 1 (*kirpi*- 0);
 L. *leone*- 6 (*aslan*- 3); *lince*- 2 (*vaşak*- 0); *locusta*- 1 (*çekirge*- 0); *luciola*- 1 (*ateş böceği*- 0); *lucertola*- 1 (*kertenkele*- 0); *lumaca*- 1 (*salyangoz*- 0); *lupa*- 3; *lupo*- 6 (*kurt*- 12);
 M. *maiale*- 1, *porco*- 1, *porca*- 2 (*domuz*- 1); *mandrillo*- 1 (*mandril*- 0); *mantide*- 1 (*peygamber devesi*- 0); *marmotta*- 1 (*dağ sıçanı*- 0); *macaco*- 1 (*makak*- 0); *merlo*- 1 (*karatavuk*- 0); *millepiedi*- 0 (*çıyan*- 3); *montone*- 1 (*koç*- 2); *moscardino*- 1 (*findik faresi*- 0); *mosca*- 3 (*sinek*- 0); *mulo*- 1 (*katır*- 1);
 O. *oca*- 6 (*kaz*- 3, *angut*- 1); *orso*- 2 (*ayı*- 3); *ostrica*- 1 (*istiridye*- 0);
 P. *papera*- 1 (*genç kaz*- 0); *pappagallo*- 2 (*papağan*- 1); *parassita*- 1 (*asalak*- 1); *passero*- 0 (*serçe*- 1); *pavone*- 1 (*tavus kuşu*- 0); *pecora*- 5 (*koyun*- 4); *pesce*- 4 (*balık*- 5, *sazan*-1); *pernice*- 1 (*keklik*- 1); *pidocchio*- 3 (*bit*- 0); *piovra*- 1 (*ahtapod*- 1); *proteo*- 1 (*amphibia*- 0); *pulce*- 1 (*yavşak*- 1); *pulcino*- 3 (*piliç*- 1); *puledro*- 1 (*tay*- 1);
 R. *ragno*- 2 (*örümcek*- 2); *rana*- 2, *rospo*- 1 (*kurbağa*- 1); *rinoceronte*- 1 (*gergedan*- 1);
 S. *sanguisuga*- 1 (*sülük*- 0); *sciacallo*- 2 (*çakal*- 2); *scoiattolo*- 1 (*sincap*- 0); *scombro*- 1 (*çiroz*- 1); *scorpione*- 1 (*akrep*- 1); *scricciolo*- 1 (*çalıkuşu*- 1); *sorcio*- 1, *squalo*- 1 (*köpekbalığı*- 0);
 T. *taccola*- 1 (*hindi*-1); *talpa*- 2 (*köstebek*- 1); *tarabuso*- 0 (*balaban*- 1); *tartaruga*- 1 (*kaplumbağa*- 0); *tigre*- 3 (*kaplan*- 1); *topo*- 6 (*fare*- 4); *toro*- 0, *torello*- 1 (*boğa*- 2);
 U. *uccello*- 8 (*kuş*- 6); *usignolo*- 1 (*bülbül*- 3);
 V. *vacca*- 2 (*inek*- 2); *vitello*- 0 (*dana*- 1); *volpe*- 3 (*tilki*- 4);
 Z. *zanzara*- 1 (*sivri sinek*- 0); *zecca*- 0 (*kene*- 1); *zibellino*- 0 (*samur*- 1).

İnsanı niteleyen metaforlarda hayvan adlarının kullanım sıklığına bakıldığında İtalyancada en çok kullanılan hayvan adları şöyledir: *cane* (köpek)- 16, *asino/somaro* (eşek)- 14, *lupo* (kurt)- 9, *uccello* (kuş)- 8. Türkçede en çok kullanılan hayvan adları ise şöyledir: *kurt*- 12, *köpek*- 10, *eşek*- 7, *kuş*- 6. Türkçede ad olarak *maymun* sözcüğü kullanılırken İtalyancada *scimmia* sözcüğünün yanı sıra *babbuino*, *bertuccia*, *scimpanzé* gibi maymun türleri adlarının; Türkçede ad olarak *yılan* sözcüğü kullanılırken İtalyancada *serpente* sözcüğünün yanı sıra *biacco*, *biscia*, *serpe*, *vipera* sözcüklerinin de kullanıldığı görülmüştür.

Hayvan Adları İçeren Metaforların Çıkış Kaynaklarına Göre İncelemesi

Hayvan adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca ve Türkçe metaforların çıkış kaynaklarına göre incelemesi, Katermina'nın (2011, s. 245) İngilizce ve Rusça metaforlar üzerine yaptığı çalışmasında yer alan çıkış kaynakları sınıflandırması dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Metaforlar çıkış kaynaklarına göre şu şekilde gruplandırılmıştır:

a. İncil'den ortaya çıkan metaforlar

Veritabanı incelendiğinde, suçsuz olduğu halde başkalarının suçu üzerine yüklenen kişi için İt. *il capro espiatorio*/ Tr. *günah keçisi*; İsa, ezik ve masum insan için İt. *l'Agnello di Dio*/ Tr. *Tanrı kuzusu*; doğru yoldan sapmış olan kişi için İt. *la pecora smarrita* (yolunu şaşırması, sürüden ayrılmış olan koyun) metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

b. Masallardan ve fabllardan ortaya çıkan metaforlar

Veritabanı incelendiğinde, Fedro'nun *Kurtla Kuzu* masalından ortaya çıkmış ve birinin güçlü ve kendini beğenmiş, diğerinin ise saf, güçsüz ve ezik olan kişileri nitelemek için İt. *il lupo e l'agnello*/ Tr. *kurtla kuzu*; Ezop'un *Kedi ile Fareler* masalından ortaya çıkmış ve kötülüğünü gizlemek için masum, saf görünen bir kimse için İt. *gattamorta*/ Tr. *ölü kedi*; Ezop'un *Ezop'un Köpeği* masalından ortaya çıkmış ve elde edilen hayali bir hedef uğruna kaybeden bir kimse için İt. *il cane di Esopo*/ Tr. *Ezop'un köpeği*; ismini Fransız nominalist filozof Jean Buridan'dan alan fabldan ortaya çıkmış ve karar veremeyen bir kimse için İt. *asino di Buridano*/ Tr. *Buridan'ın eşeği* (Quartu, 2001, s. 33) metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

c. Başka dillerden çeviri yolu ile geçen metaforlar

Veritabanı incelendiğinde, genelde siyasette yönetme yetkisi olmayan ya da kısıtlanmış, yürütme kabiliyetini yitirmiş bir kişi için kullanılan İngilizce *lame duck* metaforunun Türkçeye *topal ördek*, İtalyancaya *anatra zoppa*; güçlü görünen, fakat aslında zararsız olan kişiler ya da nesnelere için kullanılan ve Çince'den Türkçeye *kağıttan kaplan*, İtalyancaya *tigre di carta*; İngilizcede bir lakap olarak ortaya çıkan "*The Bear*" *Desert Storm* metaforunun Türkçeye *çöl ayısı*, İtalyancaya *l'orso del deserto* (Dini ve Gatti, 1991) şeklinde çevrilen metaforların kullanıldığı belirlenmiştir.

d. Tanınmış bir kişinin belli özelliklerini belirtmek için kullanılmış, özel ad haline gelmiş ve herkes tarafından bilinen lakaplar şeklinde kullanılan metaforlar

Veritabanı incelendiğinde, Garibaldi için İt. *il leone di Caprera* (Caprera Aslanı); Ilich Ramirez Sanchez için İt. *Carlos lo Sciacallo*/ Tr. *Çakal Carlos*; G. Verdi için İt. *Il cigno di Busseto* (Busseto'nun kuğusu); Alman General Erwin Rommel için İt. *la volpe del deserto*/ Tr. *çöl tilkisi* ; 1991 yılındaki *Çöl Fırtınası Operasyonu*'nda Amerikalı General Norman Schwarzkopf için İt. *L'orso del deserto*/ Tr. *çöl ayısı* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir (Dini ve Gatti, 1991).

e. Hayvanlar dünyasından insana aktarma yoluyla oluşturulan metaforlar

Hayvan davranışlarının insan tarafından algılanması ve incelenmesi sonucu üretilen ve insanın psikolojik ve fiziksel özellikleri, duyguları, çevreye karşı tutumları vb. ifade eden metaforlar veritabanının büyük bir bölümünü oluşturmakta ve aşağıdaki alt başlıklarda örneklerle verilmektedir. İtalyanca ve Türkçe metaforların kendine özgü yanları ve nitelikleri bulunmakla birlikte aralarında benzerlikler de vardır. Bu benzerlikler farklı dil konuşanların olaylar ve kavramlar karşısında birbirine yakın bir tutum içine girmesinden, bunları dile yansıtma birbirine benzer anlatım yolları izlemelerinden, kavramları oluşturmada insan düşünme sürecinin evrenselliğinden ileri gelmektedir (Czerwińska, 2005).

Hayvan adları içeren ve insanı niteleyen İtalyanca ve Türkçe metaforlar çıkış kaynaklarına göre örneklerle incelenmiştir. Her iki dilde İncilden, masallardan ve fabllardan ortaya çıkan, diğer dillerden çeviri yoluyla geçen, örn., *il capro espiatorio*/ *günah keçisi*, *il lupo e l'agnello*/ *kurtla kuzu*, *anatra zoppa*/ *topal ördek*, *l'orso del deserto*/ *çöl ayısı* gibi ortak metaforların bulunduğu görülmüştür.

Hayvan Adları İçeren ve İnsanı Niteleyen Metaforların Kullanımı

Hayvan adları içeren ve insanı niteleyen metaforların günlük konuşmalarda, sözlü iletişimde, jargon ve argo dilinde, edebi eserlerde ve medya metinlerinde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. İmgesel olmaları nedeniyle anlatım gücünü arttırarak duygu ve düşünceleri daha iyi aktarma olanağı sunar ve içerdikleri espri, ince alay ve hiciv sayesinde dikkat ve ilgi çekerler. Bu tür metaforların kullanımı başlıklar altında aşağıda verilmektedir.

Metaforların kullanıldıkları alanlara göre sınıflandırılması

Veritabanı incelendiğinde, hayvan adları içeren ve insanı niteleyen metaforların bazı meslekleri, faaliyetleri ve suç kategorilerini ifade etmede, siyaset ve ekonomi-finans dillerinde kullanıldığı belirlenmiştir. Sınıflandırmada yer alan örnekler sırasıyla şöyledir:

a. Meslek ya da bir kimsenin faaliyetlerini veya deneyimini ifade eden metaforlar

Örnekler: koruma için İt. *gorilla*/ Tr. *goril*; polis için İt. *lince* (vaşak); sinemalarda yer gösteren kimseler için İt. *lucchiola* (ateş böceği); yüksek yargıçlar için İt. *Toghe di ermellino* (gelincik cüppesi); polis muhbiri için İt. *canarino* (kanarya); İt. *uomo rana*/ Tr. *kurbağa adam*; İt. *uomo ragno*/ Tr. *örümcek adam*; ajan veya bilgi sızdıran bir kimse için İt. *talpa*/ Tr. *köstebek*; deneyimli denizci için İt. *lupo di mare*/ Tr. *deniz kurdu*; önemli bir görevde bulunan kimsenin halefi için İt. *delfino* (yunus); önemli bir iş pozisyonunda yeterliğe sahip olmayanlar için İt. *l'asino che vola* (uçan eşek) metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir. İncelenen örneklerden, *gorilla/ goril*, *uomo ragno/ örümcek adam*, *talpa/ köstebek* gibi bazı metaforların İtalyanca ve Türkçe için aynı olduğu görülmektedir.

b. Suç işleyen kişileri niteleyen metaforlar

Örnekler: hırsızlar için İt. *topo d'albergo* (otel faresi), İt. *topo d'appartamento* (apartman faresi), İt. *topo d'auto*/ Tr. *araba faresi*, İt. *topo di treno* (tren faresi), Tr. *otel faresi*; Tr. *cep faresi*; Tr. *kamyon faresi*; İt. *ladro di galline* (tavuk hırsızı); firari için İt. *uccel di bosco* (orman kuşu); hapistede bulunan bir kimse için İt. *uccel di gabbia* (kafes kuşu); göz hapsinde tutulan, takip edilen bir kimse için İt. *pecora segnata* (işaretlenmiş koyun) metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir. İncelenen örneklerden, hırsızları nitelemek için kullanılan *topo/ fare* sözcüklerin ve *topo d'auto/ araba faresi* gibi bazı metaforların İtalyanca ve Türkçe için aynı olduğu görülmektedir.

c. Siyaset dilinde kullanılan metaforlar

Örnekler: yönetme kabiliyetini yitirmiş siyasetçi için İt. *anatra zoppa*/ Tr. *topal ördek*; davranışını, görüşünü çıkarına göre değiştiren, çıkarıcı bir kimse için İt. *camaleonte*/ Tr. *bukalemun*; siyasette ve idarede uzlaşma taraftarı olan bir kimse için İt. *colomba*/ Tr. *güvercin*, güç kullanma taraftarı olan bir kimse için ise İt. *falco*/ Tr. *şahin*; deneyimli siyasetçiler için Tr. *siyasetin kurtları* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir. Bu tür metaforlar genelde İngilizcede ortaya çıkıp diğer dillere çevrilmiştir. İncelenen örneklerden, siyaset dilinde kullanılan metaforlardan birçoğunun İtalyanca ve Türkçe için aynı olduğu görülmektedir.

d. Ekonomi-finans dilinde kullanılan metaforlar

Örnekler: borsa işlemlerinde uzman olanlar için Tr. *borsa kurdu*, *borsa tilkisi*; 1980'li yıllardan beri Türkiye ekonomisinde önemli katkıları olan iş adamları için Tr. *Anadolu kaplanı* metaforlarının kullanıldığı görülmüştür.

İnsanı çeşitli özellikleri açısından niteleyen metaforlar

Hayvan adları içeren metaforlar insanı birçok yönden niteler. Nitelenen özellikler olumlu, olumsuz ve nötr olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca bu özellikler kendi içerisinde

bilişsel, fiziksel, psikolojik, ahlaki özellikler vb. olarak da ele alınabilir. İnsanı özellikleri açısından niteleyen metafor örnekleri şöyledir:

a. İnsanı olumlu özellikler açısından niteleyen metaforlar

Olumlu özellikler zeka, cesaret, ileri görüşlülük, yetenek, yeterlilik, çalışkanlık, tasarruflu olma, fiziksel özellikler olarak belirtilebilir. Olumlu özelliklere ilişkin metafor örnekleri: zeki, ileri görüşlü bir kimse için İt. *aquila* (kartal), İt. *lince* (vaşak); cesur insan için İt. *cuor di leone*/ Tr. *aslan yürekli*, İt. *leone*/ Tr. *aslan*, İt. *vecchio leone* (eski aslan), İt. *falco* (şahin); çok çalışkan bir kimse için İt. *mulo* (katır), İt. *formica*/ Tr. *atom karınca*; tasarruflu, tedbirli bir kimse için İt. *formica* (karınca); yüksek yeterliğe sahip, yetenekli insan için İt. *cavallo di razza* (soylu at); İt. *drago* (ejderha); merhametli, ince duygulu bir kimse için Tr. *karınca ezmez/ incitmez*; iyi şarkı söyleme becerisine sahip, sesi güzel olan bir kimse için İt. *usignolo*/ Tr. *bülbül* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

Olumlu fiziksel özelliklere ilişkin metafor örnekleri: hızlı bir kimse için İt. *lepre* (tavşan), İt. *furetto* (dağgelinciği); çevik hareketli bir kimse için İt. *gatto* (kedi), İt. *grillo* (cırcır böceği), İt. *scimmia* (maymun), İt. *ragno* (ragno), İt. *scoiattolo* (sincap); yakışıklı, genç gürbüz delikanlı için İt. *torello* (boğa), İt. *puledro* (tay), Tr. *koç yiğit*, Tr. *aslan*; alımlı güzel kadın için Tr. *keklik*; keskin bakışlı bir kimse için Tr. *şahin bakışlı* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

b. İnsanı nötr özellikler açısından niteleyen metaforlar

Nötr özellikler genelde insanın fiziksel özelliklerini, dış görünüşünü, davranışlarını ve belli alışkanlıklarını ifade eder. Nötr olarak tanımlanan bir özelliğin aşırılığını ifade eden metaforların aslında olumsuz anlam taşıdıkları ifade edilmektedir. Metafor örnekleri şöyledir: zayıf bir kimse için İt. *grillo* (cırcır böceği), Tr. *çiroz*, İt. *giraffa* (zürafa), İt. *faina* (ağaç sansarı), İt. *ragno* (örümcek), İt. *scricciolo* (çalıkuşu); ufak, tefek bir kimse için İt. *grillo* (cırcır böceği), İt. *canarino* (kanarya); uzun boylu bir kimse için İt. *giraffa*/ Tr. *zürafa*, Tr. *deve boyunlu*; zayıf, uzun bacaklı bir kişi için Tr. *leylek bacaklı*, Tr. *leylek*; minyon, kısa boylu kişi için İt. *scricciolo* (çalıkuşu), Tr. *badik*; siyah giyinen bir kişi için İt. *corvo* (karga); sakal ve gözler açısından tanımlanan kişiler için Tr. *keçi sakallı*, Tr. *kedi gözlü*; çok küçük gözlü kimse için Tr. *kene göz*; burnu alnıyla aynı doğrultuda ve kemerli olan kişi için Tr. *koç burunlu*; kaşları kumral, yumuşak ve gür olan kişi için Tr. *samur kaşlı*; çok dayanıklı bir kimse için Tr. *it canlı*; iri yarı, cüsseli, güçlü olan bir kimse için Tr. *at*, Tr. *aygır*; aşırı derece gelişmiş bir kimse için Tr. *koca eşek*, Tr. *koca dana*; deneyimli bir kimse için Tr. *eski kurt*; hafızası güçlü olan bir kimse için Tr. *fil hafızalı*; değişime ve yeniliklere her zaman hazır olan bir kimse için İt. *l'uccello sulla frasca* (daldaki kuş); özgür bir kimse için İt. *uccello* (kuş); ilginç, sıra dışı olan, nadir, tuhaf bir kimse için İt. *l'asino che vola* (uçan eşek), İt. *bestia rara* (nadir hayvan), İt. *lupa bianca* (beyaz kurt), İt. *mosca bianca* (ak sinek); bir suskunluk dönemi sonrası geri dönen bir kimse için İt. *cavallo di ritorno* (dönüş atı); içten olan bir kimse için Tr. *can ciğer kuzu sarması*; yoldan alınan yolcu için Tr. *ördek* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

İnsanın belli alışkanlıklarını ifade etmede, örn., çok uyuyan bir kimse için İt. *un ghiro* (findık faresi); sürekli geç kalan bir kimse için İt. *gallina nera* (kara tavuk); güneşlenmeyi seven bir kimse için İt. *lucertola* (kertenkele); sebepsiz çok gülen bir kimse için İt. *oca giuliva* (neşeli kaz); çok okuyan bir kimse için İt. *topo di biblioteca* (kütüphane faresi), Tr. *kitap kurdu*; evde durmayı seven bir kimse için Tr. *evcil kedi*, *ev kedisi*; gece eğlenmeyi, gezmeyi seven bir kimse için Tr. *gece kuşu*; çok üşüyen, ateşin yanından ayrılmayan, uyuşuk, miskin bir kimse için Tr. *kül kedisi*; obur, doymak bilmeyen bir kimse için İt. *cavalletta* (çekirge), İt. *maiale* (domuz) metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

c. İnsanı olumsuz özellikler açısından niteleyen metaforlar

Olumsuz özellikler bilişsel, psikolojik ve fiziksel olarak belirtilmektedir. İnsanın olumsuz bilişsel özelliklerini ifade eden metaforlara örnekler: aptal, akılsız, şaşkın, budala bir kimse için İt. *alocco* (alaca baykuş), İt. *asino*/ Tr. *eşek*, İt. *pezzo d'asino* (eşek parçası), İt. *testa d'asino*/ Tr. *eşek kafalı*, İt. *babbuino* (Habeş maymunu), İt. *barbagianni* (peçeli baykuş), İt. *cuculo* (guguk kuşu), İt. *cervello di formica* (karınca beyinli), İt. *cervello di gallina* (tavuk beyinli), İt. *oca/ papera*/ Tr. *kaz*, İt. *cervello dell'oca* (kaz beyinli), İt. *oca giuliva* (neşeli kaz), Tr. *horoz akıllı/ kafalı*, Tr. *kuş beyinli*, Tr. *hindi*, İt. *merlo* (karatavuk), İt. *pecora*/ Tr. *koyun*, Tr. *koyun bakışlı*, Tr. *koyun dede*, Tr. *alık balık*, Tr. *Agop'un kazı*; zekası kısıtlı olan bir kimse için İt. *talpa* (köstebek); anlaması yavaş olan bir kimse için İt. *tartaruga* (kaplumbağa); ne söylendiğini anlamadan başını sallayıp onaylayan bir kimse için Tr. *Ahfeş'in keçisi*; anlayışsız, aptal, kavrayışsız, görgüsüz bir kimse için İt. *montone* (koç), İt. *vitello* (dana), Tr. *ayı*, Tr. *ayiboğan*, İt. *animale*, İt. *bestia*/ Tr. *hayvan*, Tr. *kaz kafalı*, İt. *bue*/ Tr. *öküz*, İt. *bovino*/ Tr. *sığır*, Tr. *angut*, Tr. *kerkenez*; geri düşünceli bir kimse için Tr. *örümcek kafalı*; kaba, aptal ve cahil bir kimse için İt. *asino calzato e vestito* (ayakkabılı ve giyinmiş eşek), İt. *gente asina* (eşek insanlar), İt. *asino battezzato* (vaftiz edilmiş eşek), İt. *macaco* (makak) metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

İnsanların iletişimine ilişkin olan metaforlara örnekler: dedikodu yapan, sürekli ve çok konuşan, kötü konuşan bir kimse için İt. *cicala* (ağustosböceği), İt. *cornacchia* (karga), İt. *gazza* (saksağan), İt. *taccola* (küçük karga); müstehcen şekilde konuşan bir kimse için İt. *maiale porco* (domuz); kötü konuşan, çabuk kızan, sinirlenen bir kimse için İt. *vipera* (engerek yılanı), İt. *razza di vipere* (yılan soyu); sırnaşık, yapışkan bir kimse için Tr. *sülük*; geveze, yılışık bir kimse için Tr. *yavşak*; sessiz sedasız duran bir kimse için Tr. *dut yemiş bülbül*; duyduklarını tekrar eden bir kimse için Tr. *papağan*; kötü şarkı söyleyen, sesi kötü olan bir kimse İt. *gatto scorticato* (yüzülmüş kedi), Tr. *karga sesli*; kötülük öngören bir kimse için İt. *corvo del malaugurio* (uğursuz karga), İt. *corvo della malasorte* (uğursuz karga), İt. *cornacchia* (karga), İt. *uccello del malaugurio*, *uccellaccio del malaugurio* (uğursuz kuş), Tr. *baykuş* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

İnsanları psikolojileri ve davranışları açısından değerlendiren metaforlara ilişkin örnekler: huysuz, inatçı, duygusuz bir kimse için İt. *asino*/ Tr. *eşek*, İt. *pezzo d'asino* (eşek parçası), İt. *testa d'asino*/ Tr. *eşek kafalı*, İt. *mulo*/ Tr. *katır*, İt. *scimmia* (maymun), Tr. *keçi*, Tr. *keçi inatlı*; sorumluluktan sıyrılan, kaçan bir kişi için İt. *anguilla*, *anguilla imburrata* (yılanbalığı), İt. *biscia* (yılan); karar verme yeterliğine sahip olmayan bir kimse için İt. *asino di Buridano*/ Tr. *Buridan'ın eşeği*; fakir durumdayken zengin olan, ancak cahil ve kaba davranışları süregiden bir kişi için İt. *asino risalito* (yükselmiş eşek); İt. *pidocchio rifatto/ ripulito/ risalito* (temizlenmiş, yükselmiş bit); korkak bir kimse için İt. *coniglio*, İt. *lepre*/ Tr. *tavşan*, İt. *cuor di coniglio*/ Tr. *tavşan yürekli*, İt. *cuore di grillo* (cırcır böceği yürekli), Tr. *deve yürekli*; korkak, ürkek, garip ve kararsız bir kimse için İt. *pulcino bagnato* (ıslak civciv), İt. *pulcino nella stoppa* (iplere dolanmış civciv); buyruklara uyan, kendi kişiliğini gösteremeyen zayıf, korkak kişi için İt. *pecora*/ Tr. *koyun*, Tr. *kuzu*; karakersiz bir kimse için Tr. *omurgasız*; nankör bir kimse için Tr. *nankör kedi*; vefasız bir kimse için Tr. *vefasız köpek*; kurnaz, dikkatli, uyanık, temkinli bir kimse için İt. *volpe*/ Tr. *tilki*, İt. *volpone*/ Tr. *kurnaz tilki*, İt. *vecchia volpe* (eski tilki), İt. *faina* (sansar), İt. *falco* (şahin) İt. *furetto* (gelincik), İt. *topo* (fare); kendi çıkarları doğrultusunda çabuk fikir değiştiren bir kimse için İt. *camaleonte*/ Tr. *bukalemum*; meraklı bir kimse için İt. *bertuccia* (maymun); saf, naif, kolaylıkla aldatılabilen bir kimse için İt. *piccione* (güvercin), İt. *pecora*/ Tr. *koyun*; çabuk inanan bir kimse için İt. *pesce d'aprile* (Nisan balığı), Tr. *सान*; çekingen, suratsız bir kimse için İt. *rospo* (kurbağa); şanssız, acınacak, zavallı, kendi sebep olduğu hayal kırıklığı yaşayan bir kimse için İt. *povero cane* (zavallı köpek); İt. *un can frustato* (kıraçlanmış köpek); elde edileni hayali bir şey için kaybeden bir kimse için İt. *il cane*

di Esopo/ Tr. Ezop'un köpeği; beceriksiz, utangaç, aptal bir kimse için İt. *uccello fuori del nido/ caduto dal nido* (yuvadan düşmüş kuş); yetersiz, zayıf kimse bir kimse için Tr. *zekat keçisi*; soğuk ve ifadesiz bir kimse için İt. *gatto di marmo/ mermer kedi*); kızgın bir kimse için Tr. *azgın boğa*; kararsız, değişken bir kimse için İt. *farfalla/ farfallone/ farfallina* (kelebek); huzursuz, uzun süre bir yerde duramayan bir kimse için İt. *uccello di passo* (göçmen kuş); geleceği düşünmeyen bir kimse için İt. *cicala* (ağustosböceği); hevesi çabuk geçen bir kimse Tr. *maymun iştahlı* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

Gerçek durumdan farklı bir durumun gösterilmesini ifade eden metaforlara örnekler: cesareti olmayan, ancak varmış gibi davranan bir kimse için İt. *asino vestito con la pelle del leone* (aslan postundaki eşek); masum görünüş sergileyen, ancak tehlikeli ve kötü niyetli olan bir kimse için İt. *lupo in veste d'agnello/ Tr. kuzu postunda kurt*; çok konuşan, tehdit eden, ancak bunları yerine getiremeyen bir kimse için İt. *cane da pagliaio* (samanlık köpeği); erdemsiz, karakterini maske altında saklayan bir kimse için İt. *gattamorta* (ölü kedi); tehlikeli görünen, ancak gerçekte öyle olmayan bir kimse için İt. *tigre di carta/ Tr. kağıttan kaplan/aslan*; hiç bir şekilde yararlı olmayan, ancak kahraman rolü oynayan bir kimse için İt. *mosca cocchiera* (faytoncu sinek); ayrıcalık hakkına sahip olduğunu, özel olduğunu düşünen bir kimse için İt. *(il) figlio della gallina bianca* (beyaz tavuğun yavrusu) metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

Olumsuz fiziksel özellikler ifade eden metaforlara örnekler: tuhaf, çirkin, sevimsiz bir kimse için İt. *bertuccia* (ipek maymunu), İt. *faina* (ağaç sansarı), İt. *scimpanzé* (şempanze), İt. *rospo* (kurbağa), İt. *scorpione* (akrep), İt. *scimmia* / Tr. *maymun*, Tr. *maymun surat/ suratlı*; iri, kaba, hantal bir kimse için İt. *bufalo*, İt. *bisonte* (bizon), İt. *elefante* (fil), İt. *foca* (fok), İt. *gorilla*, İt. *ippopotamo* (suaygırı), İt. *manzo* (sığır), İt. *orso/ Tr. ayı*, İt. *rinoceronte* (gergedan), Tr. *öküz*; tembel, hareketleri yavaş olan bir kimse için İt. *gatto di piombo* (kurşun kedi), İt. *lumaca* (salyangoz), İt. *marmotta* (dağ sıçanı), İt. *tartaruga* (kaplumbağa), Tr. *humbil boğa*; biçimsiz, orantısız vücuda sahip bir kimse için İt. *orso mal leccato* (kötü yalanmış ayı), İt. *scimmia*; tuhaf yürüyüşlü bir kimse için İt. *scimpanzé*; kulakları uzun olan bir kimse için Tr. *eşek kulaklı*; şişman, gürbüz bir kimse için Tr. *malak*, Tr. *balaban*; vücudu kıllı olan bir kimse için Tr. *kurt adam* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

Kişilerarası ve grup-birey arasındaki ilişkileri ifade eden metaforlar

Bu başlık altında bir kimsenin başkalarına karşı gösterdiği ve başkaları tarafından gördüğü olumsuz davranışları; birden fazla kişiyi niteleyen ve bir kimsenin grup içerisindeki durumunu belirten metaforlar ele alınmaktadır.

a. Başkalarına karşı gösterilen olumsuz davranışları ifade eden metaforlar

Örnekler: zalim, zorba, acımasız bir kimse için İt. *lupo* (kurt), İt. *tigre* (kaplan), İt. *cuore di tigre* (kaplan kalbi), İt. *iena* (sırtlan), İt. *cane* (köpek); hayin, kötü, sinsî, vefasız bir kimse için İt. *serpente, serpe/ Tr. yılan*, İt. *serpente a sonagli* (çingiraklı yılan), Tr. *çıyan*, Tr. *sarı çıyan*, Tr. *domuz*, Tr. *akrep*, İt. *cavallo di Troia/ Tr. Truva atı*; kötü, somurtkan bir kimse için İt. *scorpione* (akrep); kurtulması zor saldırgan, kaba bir kimse için İt. *ostrica* (istiridye); hırçın kaba somurtkan bir kimse için İt. *istrice* (kirpi); açgözlü, diğerlerini sömüren, hırsız, vicdansız, doyumsuz, başkaların düştüğü olumsuz durumlarından yararlanan, çıkar sağlayan bir kimse için İt. *locusta* (çekirge), İt. *sanguisuga* (sülük), İt. *sciacallo/ Tr. çakal*, İt. *squalo* (köpekbalığı), İt. *piovra/ Tr. ahtapod*, İt. *avvoltoio/ Tr. akbaba*, Tr. *leş kargası*, İt. *parassita/ Tr. asalak*; değersiz ve zararlı kişiler için Tr. *haşarat*; karşı tarafın çıkarlarını savunan bir kimse için İt. *l'amico del giaguaro* (jaguarın arkadaşı); tembel, korku vb. nedenlerle olup biteni görmezlikten gelen bir kimse için İt. *la gatta di Masino* (Masino'nun kedisi); taklit eden, fikir çalan bir kimse için İt. *scimmia* (maymun); başkalarında korku, antipati, nefret uyandıran bir kimse için İt. *bestia nera* (kara hayvan), İt. *brutta bestia* (çirkin hayvan); rahatsızlık veren, ısrarcı bir kimse için İt.

calabrone (eşek arısı), İt. *insetto* (haşere), İt. *mosca* (sinek), İt. *zanzara* (sivrisinek) metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

b. Başkaları tarafından kötü muamele görenlerin durumunu anlatan metaforlar

Örnekler: başkaların günahları kendisine yüklenen bir kimse için İt. *asino bastonato* (dayak yemiş eşek), İt. *(il) capro espiatorio*/ Tr. *günah keçisi*; tüm sorumluluğun kendisine yüklenen bir kimse için İt. *l'asino del comune* (ortak eşek), Tr. *kurbanlık koyun*; aptal yerine konularak kendisinden sürekli çıkar sağlanan, sömürülen, dolandırılan bir kimse için Tr. *sağmal inek*; aşırı korkak, her lafi dinleyen, kolay yönetilebilen bir kimse için Tr. *sustalı maymun*; başkalarına kolay kazanç sağlayan bir kimse için İt. *la gallina dalle uova d'oro*/ Tr. *altın yumurtlayan tavuk*; çevresinde gereği kadar ilgi görmeyen bir kimse için Tr. *leyleğin yuvadan attığı yavru* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

c. Birden fazla kişiyi nitelemek için kullanılan metaforlar

Örnekler: birbiriyle anlaşamayanlar için İt. *cane e gatto*/ Tr. *kediyle köpek*, bir araya gelmiş farklı insanlar için İt. *cani e porci* (köpekler ve domuzlar); biri güçlü, kendini beğenmiş diğeri saf ve güçsüz kişiler için İt. *il lupo e l'agnello*/ Tr. *kurtla kuzu*; birbirine aşık ikili için İt. *i due piccioni*/ Tr. *çifte kumrular*, İt. *piccioni della stessa colombaia* (aynı güvercinliğin güvercinleri); bir ortamda bulunan kötü insanlar için İt. *nido di vipere*/ Tr. *çiyan yuvası, yılan yuvası*; bütün aileyi ifade etmek için Tr. *anası danası*; aşağılık, değersiz kimseler için Tr. *it kopuk* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir. *Kediyle köpek, kurtla kuzu* türündeki metaforları Kiryakova-Dineva (2013, s. 381) ikileme (binom) olarak ele almıştır.

d. Bir bireyin grup içerisindeki durumunu anlatan metaforlar

Örnekler: topluluk içerisinde pek güçlü olmayan bir kimse için İt. *pesce piccolo*/ Tr. *küçük balık*; topluluk içerisinde güçlü, nüfuzlu bir kimse için İt. *pesce grande*/ Tr. *büyük balık*, İt. *cane grosso* (büyük köpek); toplum kurallarına uymayan bir kimse için İt. *cane sciolto* (ipini koparmış köpek); bir ortamda yeni olan bir kimse için İt. *pesce nuovo* (yeni balık); bir grupta olumsuz özelliklere sahip olan bir kimse için İt. *pecora nera* (kara koyun); bir grup içerisinde kendisine ayrıcalıklı davranılan bir kimse için İt. *pecora bianca* (ak koyun); günahkar, gruptan ayrılan bir kimse için İt. *pecorella smarrita* (yolunu şaşırılmış koyun); yabancı, sosyal olan, tek başına hareket eden bir kimse için İt. *gufo* (baykuş), İt. *lupo solitario*/ Tr. *yalnız kurt*, İt. *orso* (ayı), Tr. *guguk kuşu*; saygın, ancak fikirleri çağdaş olmayan bir kimse için İt. *dinosauro*/ Tr. *eski dinozor*; yetkisiz, önemsenmeyen bir kimse için Tr. *eşek başı*; kobay, riskli işi ilk yapmaya gönderilen bir kimse için İt. *cavia* (gine domuzu), Tr. *deney faresi* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

Cinsiyete bağlı olarak kullanılan metaforlar

Hayvan adları içeren metaforlardan bazılarının cinsiyete bağlı olarak, başka bir deyişle yalnızca erkek, kadın veya çocukları nitelemek için kullanıldığı belirlenmiştir.

a. Erkekleri nitelemek için kullanılan metaforlar

Örnekler: birçok kadın arasında bulunan tek erkek için İt. *(il) gallo del pollaio* (kümesin horozu); kadınlarla flört eden ve bu konuda şanslı olan bir erkek için İt. *gallo* (horoz), İt. *il gallo della Checca* (Checca'nın horozu); kısa süreli ilişkiler yaşayan bir erkek için İt. *uccello di passo* (göçmen kuş); şık giyimli genç erkek için İt. *moscardino* (findık faresi); akılsız, kibirli erkek için İt. *pavone* (tavus kuşu); flört eden erkek için İt. *mantide* (peygamber devesi), İt. *pappagallo* (papağan), İt. *pappagallo della strada* (sokak papağanı); şehvetli erkek için İt. *mandrillo* (mandril); gürbüz ve yiğit erkek için Tr. *aslan*, Tr. *aslan yürekli*; yakışıklı, genç ve gürbüz delikanlı için Tr. *koç*; yaşlı zampara için Tr. *azgın teke*, Tr. *kart teke*; ihanete uğramış erkek için Tr. *geyik*; kabadayı erkek için Tr. *horoz* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

b. Kadınları nitelemek için kullanılan metaforlar

Örnekler: hızlı, çevik genç kadın için İt. *vespa* (eşek arısı); hayat kadını için İt. *lucciola* (ateş böceği); sokak kadını için İt. *porca vacca* (domuz inek), İt. *porca troia* (domuz); aksi, müdahaleci, bilgiçlik taslayan yaşlı kadın için İt. *vecchia gallina* (ihtiyar tavuk); flört eden kadın için İt. *civetta* (baykuş); şehvetli kadın için İt. *lupa* (dişi kurt); alımlı güzel kadın için Tr. *keklik*; ufak tefek, tombulca kadın için Tr. *findık kurdu*; beli çok inçe olan kadın için Tr. *karınca belli*; döneke, güvenilmez kadın için Tr. *kancık*; narin, zarif kadın için Tr. *kelebek*; genç ve güzel kız ya da kadın için Tr. *piliç*; ince yapılı, uyumlu kadın için Tr. *ceylan*; süzgün ve tatlı bakışlı kadın için Tr. *ceylan bakışlı*; ne şişman ne zayıf olan kadın için Tr. *balık eti*; herhangi bir kız ya da kadın için Tr. *bıldırıcın* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

c. Çocukları nitelemek için kullanılan metaforlar

Örnekler: küçük çocuk için İt. *pulcino*; 15 yaşından küçük futbolcu için İt. *pulcino* (civciv); gayrimeşru çocuk için İt. *mulo* (katır); faşist örgütlerde 6 yaş altındaki çocuklar için İt. *figli della lupa* (dişi kurdun çocukları); agresif ve güçlü, zengin babaların çocukları, kariyer yapmaya hırslı olan gençler için İt. *i giovani leoni* (genç aslanlar); çocuk, babasız çocuk, üvey çocuk Tr. *tay*, korunması gereken küçük çocuk, yavru, bebek Tr. *süt kuzusu*; ezber çalışan çocuklar için Tr. *ezberci inek*; sınavdan sınava giren öğrenciler için Tr. *yarış atı*; çocuk izci için İt. *coccinella* (uğur böceği), Tr. *yavru kurtlar* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir.

Hitap ve sövgü sözcükleri

Konuşma dilinde veya iletişim esnasında hitap olarak kullanılan hayvan adları içeren metaforlar büyük ölçüde konuşucunun olumlu ya da olumsuz tutumunu yansıtır.

Olumlu tutum olumlayıcı, okşayıcı, şefkatli, yüceltici, övücü, sevecen ve olumlu duygularla ifade edilir. Örneğin çocuklara karşı sevecenlik ifadesi olarak İt. *pulce* (pire), İt. *pulcino* (civciv), Tr. *kuzum*, Tr. *ceylanım*, Tr. *aslanım*, Tr. *koçum*, Tr. *kınalı kuzum*, Tr. *anasının körpe kuzusu*, Tr. *minik kuşum*, Tr. *yavru kuşum*; gençlere övgüyle seslenme sözleri olarak Tr. *aslan parçası*, Tr. *aslanım*; çocukları sevgiyle azarlamak için Tr. *eşek sıpası* metaforlarının kullanıldığı belirlenmiştir. Bu tür metaforların sevgililer arasında sevgi belirtmede de kullanıldığı görülmüştür. Türkçede sevgi ifade eden metaforlar incelendiğinde, hayvan adlarına iyelik ekleri getirilerek oluşturuldukları görülmüştür, örn., Tr. *kuzum*, Tr. *kuşum*, Tr. *ceylanım*. İtalyancada hayvan adlarına, örn., *micio* (ev kedisi), *orso* (ayı), *passero* (serçe) sözcüklerine küçültme soneleri getirilerek İt. *micetto*, İt. *micino*, İt. *orsetto*, İt. *passerotto* şeklinde sevgi ifade eden metaforların oluşturulduğu belirlenmiştir.

Konuşucunun olumsuz tutumu ise alay, nefret, küçümseme, aşağılama, horlama, hakaret ve azarlama gibi çeşitli derecelerde olumsuz duygularla ifade edilir. Bu duyguları ifade eden metaforlar sövgü sözcükleri, İtalyancada ünlem olarak da kullanılır. Kızgınlık, hakaret ifade eden sövgü sözcükleri olarak İt. *porca l'oca* (domuz kaz), İt. *porca vacca* (domuz inek), İt. *porca troia* (domuz), İt. *cane d'un traditore* (hayin köpeği), İt. *cane d'infedele* (dinsizin köpeği), İt. *figlio di (un) cane*/ Tr. *köpoğlu köpek*, Tr. *it oğlu it*, İt. *razza d'un cane*/ Tr. *köpek soyu*, Tr. *pis köpek*, Tr. *pis hayvan*, Tr. *hayvanoğlu hayvan*, Tr. *uyuz köpek*; Tr. *eşek*, Tr. *öküz* gibi metaforların kullanıldığı belirlenmiştir.

Hitap ve sövgü sözcükleri incelendiğinde, İtalyancada hayvan adları içeren metaforların *porco/a* (domuz), *razza* (soy), *figlio* (oğul) sözcükleriyle ve olumsuz sıfatlarla birlikte kullanılmasıyla ifade ettikleri olumsuz anlamın güçlendirildiği belirlenmiştir, örn., İt. *porca vacca*, İt. *razza d'un cane*, İt. *figlio di (un) cane*. Türkçede de bu tür metaforların *oğlu*, *soy* gibi sözcükler ve olumsuz sıfatlarla birlikte, ayrıca hayvan adlarının tekrar edilmesiyle ifade ettikleri olumsuz anlamın güçlendirildiği belirlenmiştir, örn., Tr. *it oğlu it*, Tr. *eşek oğlu eşek*, Tr. *köpek soyu*, Tr. *pis köpek*, Tr. *pis hayvan* vb.

Sonuç ve Öneriler

İtalyanca ve Türkçe açıklamalı sözlüklerin taraması sonucunda, vahşi ve evcil hayvan, sürüngen, böcek, kuş, balık türlerine ait çeşitli hayvan adları içeren ve insanı adlandırmak, nitelemek için kullanılan metaforların her iki dilde de yaygın olarak yer aldığı; İtalyancada sayılarının daha fazla olduğu görülmüştür. Oluşturulan veritabanında yer alan İtalyanca ve Türkçe metaforların incelemesi sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Hayvan adları içeren metaforların çıkış kaynaklarına göre incelenmesi sonucunda İtalyanca ve Türkçede İncil, masal ve fabllardan ileri gelen, çeviri yoluyla geçen, tanınmış kişilerin lakaplarını ifade eden ortak metaforların olduğu belirlenmiştir. Halkların gözlemlerine dayalı oluşan metaforlar arasında benzer olanların olduğu gibi, farklı olanların da var olduğu görülmüştür. Katermina (2011) İngilizce ve Rusça metaforlar üzerine yaptığı çalışmasında benzer sonuçlar elde etmiştir.

İnsanı niteleyen metaforlarda hayvan adlarının kullanım sıklığı incelendiğinde sırasıyla İtalyancada en çok *cane* (köpek), *asino* (eşek), *lupo* (kurt), *uccello* (kuş); Türkçede sırasıyla *kurt*, *köpek*, *eşek*, *kuş* adlarının kullanıldığı görülmüştür. Bu bulgulardan İtalyanca ve Türkçe için sıralama farklı olsa da, ilk dörtte yer alan hayvan adlarının aynı olduğu anlaşılmaktadır.

Hayvan adları içeren metaforların meslekler, suç, siyaset, ekonomi-finans alanlarında kullanıldıkları; insanı olumlu, olumsuz, nötr olarak ifade edilen çeşitli özellikleri açısından niteledikleri görülmüştür. Bunlar kendi içerisinde fiziksel, bilişsel, psikolojik ve sosyal özellikler, yeterlikler, beceriler ve alışkanlıklar olarak da belirtilmiştir. Olumsuz özellikleri ifade eden metaforların sayıca daha fazla olduğu ve ifade ettikleri anlamlar açısından çeşitlilik oluşturdukları, bazı metaforların birçok özelliği ifade etmek için kullanıldığı görülmüştür. Seropagina (2011, s. 83), olumlu değerlendirme içeren metaforların az sayıda olmasını dilde olumlu ve olumsuz değerlendirmeler arasında çarpıcı bir şekilde ortaya çıkan asimetriyle açıklamaktadır. Lukyanova (1986, s. 58) ise bu asimetri nedenini insanın sosyal davranışlarının özellikleriyle, günlük hayatında olumlu duygulardan çok olumsuz duyguların ve olguların ağır basmasıyla, hayata karşı eleştirel bakışıyla açıklamıştır.

Kişilerarası ve grup-birey arasındaki ilişkiler açısından incelendiğinde hayvan adları içeren metaforların bir kimsenin başkalarına karşı gösterdiği olumsuz davranışlarını, başkaları tarafından kötü muamele gören bir kimsenin ve bir bireyin grup içerisindeki durumunu, birden fazla kişiyi nitelemek için kullanıldığı belirlenmiştir. Bu tür metaforların insanı cinsiyete bağlı olarak nitelemek için, ayrıca ünlem, hitap ve sövgü sözcükleri olarak da kullanıldıkları görülmüştür.

Sonuç olarak, hayvan adları içeren İtalyanca ve Türkçe metaforların, yüzyıllar boyunca hayvanların dış görünüş ve davranışlarına ilişkin yapılan gözlemleri içerdiği, insanların bunlara karşı tutumlarını yansıttığı ve kültür-bilgi kaynağı olduğu söylenebilir. İnsanı niteleyen bu imgesel birimlerin dilde var olan adlandırmaların etkileyici eş anlamlıları olarak işlev gördükleri ortaya çıkmaktadır. Hayvan adları içeren İtalyanca ve Türkçe metaforların insanı niteledikleri ve adlandırdıkları, duygusal, anlatım ve değerlendirme unsurları içerdikleri görülmüştür.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular ve sonuçlar İtalyanca öğretiminde öğrencilerin, hayvan adları içeren metaforları daha iyi anlama ve kullanma becerilerini, metaforların ve sözcük öbeklerinin incelenmesinde karşılaştırmalı bakış açısını geliştirmelerine; metaforlar ve dil-kültür etkileşimi, çeviri uygulamaları açısından metaforların çevirisinde uygulanan yöntemler ve eşdeğerlilik hakkında bilgi kazanmalarına katkı sağlayabilir.

İtalyanca ve Türkçe açıklamalı sözlükler taranarak yapılan bu çalışma, başka metafor türlerine ya da metaforların farklı açılara ilişkin çalışmalara zemin oluşturabilir; edebi

eserlerde ve günlük konuşma dilinde hayvan adları içeren metaforların insanı nitelemede ne şekilde kullanıldığı üzerine araştırmalar yapılarak genişletilebilir.

Kaynakça

- Adalı, O. (2004). *Anlamak ve Anlatmak*, İstanbul, Pan.
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: TDK.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim* (4. Baskı). Ankara: Engin.
- Aksoy, Ö. A. (1995). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Cilt 1. *Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp.
- Babkin, A. Š. (1970). *Russkaya Frazeologiya, Eyo Razvitiye i Istočniki*. Leningrad: Nauka.
- Budaev, E. V. (2007). Stanovlenie Kognitivnoy Teorii Metaforiy. *Lingvokulurologiya*, 1, 16-32. <http://www.philology.ru/linguistics1/budaev-07.htm>
- Corriere della Sera. *Dizionario Italiano*. http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/
- Czerwińska, Ż. (2005). Natsionalny i İnternatsionalny Aspekt Russkoi i Polskoi Frazeologii, Eksplitsiruyuşey Neverbalniye Sredstva Kommunikatsii. <http://www.fh.ug.gda.pl>
- Dardano, M. & Trifone P. (1995). *Grammatica Italiana con Nozioni di Linguistica* (3. Baskı). Bologna: Zanichelli.
- Danesi, M. (2003). *La Metafora nel Pensiero e Linguaggio*. Brescia: La Scuola.
- Dini, M. & Gatti C. (1991). *Schwarzkopf. L'orso del deserto*. Milano: Rizzoli.
- Gak, V. G. (1988). Metafora: Universalnoe i Specifičeskoe. *Metafora v Yazıyke i Tekste*. Moskva: Nauka, 11-26.
- Hoepli.it. *Dizionario Italiano*. http://www.grandidizionari.it/Dizionario_Italiano.aspx
- Katermina, V. V. (2011). Zoomorfičeskiy Komponent v Nominaciyah Čeloveka. V. I. Makarov (Ed.), in *Literaturnaya i Dialektная Frazeologiya: İstoriya i Razvitie*, 1(2), 244-248. Velikiy Novgorod: NovGU im.Yaroslava Mudrogo.
- Kipriyanova, A. A. (1999). *Opiyt Tematičeskogo Slovarya Frazeologizmov i Paremiy s Komponentom- Zoomorfizmom* (Na Materiale Russkogo, Angliyskogo, Francuzskogo iNovogrečskovo Yazıykov). Krasnodar.
- Kiryakova-Dineva T. (2013). *Hand in Hand: Die Steigerung der Idiomaticen und Interkulturellen Kompetenz am Beispiel von Zwillingsformeln des Deutschen, Englischen und Bulgarischen*. Doris Sava & Hermann Scheuringer (Ed.), in *Im Dienstedes Wortes*. Lexikologische und Lexikografische Streifzüge Festschrift für Ioan Lăzărescu, 379-385. Passau: Verlag Karl Stutz.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2004). *Metafora e Vita Quotidiana* (2. Baskı). P. Violi (Çev.). Milano: Strumenti Bompiani.
- La Repubblica.it. *Dizionario Italiano*. <http://dizionari.repubblica.it/italiano.php>
- Lukyanova, N. A. (1986). *Ekspresivnaya Leksika Razgovornogo Upotrebleniya: Problemy Semantiki*. Novosibirsk: Nauka.
- Peybonen, R. (2013). *Zoomorfnaya Metafora, Harakterizuyuştaya Čeloveka, v Russkoy i Estonskoy Razgovornoy Reči*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tartuskiy Universitet Filosofskiy Fakultet, Tartu.
- Quartu, B. M. (2001). *Dizionario dei Modi di Dire della Lingua Italiana* (4. Baskı). Milano: Rizzoli.
- Seropegina, T. V. (2011). Zoomorfizmiy Kak Edinciy Zoomorfnogo Koda Angloyazıyčnyy Kulturniy. *Vestnik VGU*. Seriya: Lingvistika i Mežkulturnaya Kommunikaciya, (1), 81-84.
- Sklyarevskaya, G. N. (2004). *Metafora v Sisteme Yazıyka*. SPb.
- Solnceva, N. V. (2004). *Sopostavitelnyy Analiz Zoonimov Russkogo, Francuzskogo i Nemeckogo Yazıykov v Etnosemantičeskom Aspekte*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Omsk.
- Šahovskiy, V. I. (2008). *Lingvističeskaya Teoriya Emociy*. Moskva: Gnozis.
- TDK. *Türkçe Sözlük* (1988). Ankara.

-
- TDK. *Güncel Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts
- TDK. *Büyük Türkçe Sözlük*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
- Teliya, V. N. (1988). Metaforizaciya i Eyo Rol v Sozdanii Yazıykovoy Kartiny Mira. *Rol Čelovečeskogo Faktora v Yazıyke: Yazıyk i Kartina Mira*. Moskva: Nauka, 173-204.
- Trojanova, T. (2003). *Antropocentričeskaya Metafora v Russkomi Estonskom Yazıykah*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Tartu.
- Ullmann, S. (1966). *La Semantica: Introduzione alla Scienza del Significato*. A. Baccarini & L. Rosiello (Çev.). Mulino: Bologna.
- Vainik, E. (2012). Eesti Keele Sõnavara Afektikalduvus ja Mis Sellega Peale Hakata. *Keel ja Kirjandus*, (8-9), 644-657.
- Volf, E. M. (1988). Metafora i Ocenka. *Metafora v Yazıyke i Tekste*. Moskva: Nauka, 52–65.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Gen. 5. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Zingarelli, N. (1996). *Vocabolario della Lingua Italiana* (12. Baskı). Bologna: Zanichelli.
-

The Impact of Explicit Instruction and Metalinguistic Awareness on Cross-linguistic Interference: Path Framing in Motion Events¹

Açık Öğretim ve Üstdil Farkındalığının Dillerarası Girişim Üzerine Etkisi: Devinim Olaylarında Yol Çerçevelemesi

Abdurrahman KİLİMCİ*

Abstract

The study aimed to investigate the influence of the cross-linguistic variation on the construction of boundary-crossing motion events in the translation production of the Turkish speakers of L2 English and to measure the impact of explicit instruction and metalinguistic awareness on the learners' understanding of typological differences and hence their development of L2 ways of expressing motion events. To this aim, the study followed a pre-test post-test quasi-experimental research design, involving a treatment and a control group. A total of 46 second-year university students participated in the study. They were all majoring in English at the English Language Teaching Department, at a state university in Turkey. The control (18 females and 5 males) and the treatment group (14 females and 9 males) received a two-week instructional treatment, the first group receiving an implicit instruction, and the second an explicit instruction of the boundary-crossing motion event constructions. Prior to the instructional intervention, a pre-test was administered to the participants. Mann-Whitney U test run on the mean scores obtained from the pre-tests indicated no significant differences between the control and the treatment group, $U = 282.5$, $z = .416$, $p = .678$. Within-group analysis based on post-test results after the termination of the instructional treatment revealed that while the implicit instruction had no effect on learners' acquisition of motion events, $z = 1.842$, $p = .066.$, the explicit instruction had a significant effect on L1 Turkish learners' development of their knowledge of L2-like English patterns in construing motion events. Similarly, between-group analysis revealed that the treatment group ($Mdn = 4.00$), who received an explicit instruction significantly outperformed the control group ($Mdn = 2.00$), who received implicit instruction, $U = 410.5$, $z = 3.257$, $p = .001$. The study concluded with the implications of findings for English language teaching and suggestions for future studies.

Keywords: boundary-crossing, motion events, explicit instruction, implicit instruction, lexicalization

Öz

Çalışma, İngilizce'yi ikinci dil olarak öğrenen Türk konuşucularının çevirilerinde sınır-geçişli (boundary-crossing) devinim olaylarının kurulmasında dillerarası değişimin etkisini araştırmayı ve açık öğretim ve üst dil farkındalığının öğrencilerin diller arası farklılıkları anlamadaki etkisini ölçmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla, çalışma, öntest, sontest kontrol gruplu yarı-deneysel bir araştırma deseni takip etmiştir. Tamamı Türkiye'de bir üniversitede İngilizce öğretmenliğinde okuyan toplam 46 üniversite ikinci sınıf öğrencisi çalışmaya katılmıştır. Birinci grup örtük, ikinci grup açık olmak üzere kontrol grubu (18 kız, 5 erkek) ve uygulama grubuna (14 kız, 9 erkek) sınır-geçişli devinim olayları yapılarını içeren iki haftalık öğretim uygulandı. Öğretim uygulamasından önce öğrencilere verilen öntest sonuçlarının Mann-Whitney U test çözümlemesi iki grup arasında anlamlı farkın olmadığını gösterdi, $U = 282.5$, $z = .416$, $p = .678$. Öğretim uygulamasının ardından verilen sontest sonuçlarına dayalı grup içi Wilcoxon signed-rank test çözümlemeleri örtük öğretimin öğrencilerin devinim olaylarını edinmesi üzerinde hiç bir etkisi olmazken, $z = 1.842$, $p = .066.$, açık öğretimin öğrencilerin hedef dil benzeri İngilizce örüntü bilgilerini geliştirmede anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir, $z = 3.406$, $p = .001$. Aynı şekilde, gruplar arası çözümlemeler, açık öğretim uygulanan uygulama grubunun ($Mdn = 4.00$), örtük öğretim uygulanan kontrol grubundan ($Mdn = 2.00$), çok daha üstün bir edim gösterdiğini ortaya koymuştur, $U = 410.5$, $z = 3.257$, $p = .001$. Çalışmanın sonunda, elde edilen bulguların İngilizce dil öğretimi açısından sezdirimleri ve gelecekte yapılabilecek çalışma önerileri sunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: sınır-geçişli, devinim olayları, açık öğretim, örtük öğretim, sözlükleşme

Introduction

The influence of the first language (L1) on the second language (L2) has been studied from various perspectives and was found to have both negative and positive consequences for all levels of the linguistic system such as phonology, syntax, semantics, and pragmatics. Besides language transfer in these linguistic subsystems, crosslinguistic differences between

¹ This study was supported by grant from the Scientific Research Projects Fund of Çukurova University (Project No: SBA-2016-6915).

* Yrd.Doç.Dr. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi, akilimci@cu.edu.tr

---

L1 and L2 in relation to such conceptual domains as objects, emotions, personhood, gender, number, time, space and motion are said to “give rise to L1 conceptual transfer” (Jarvis and Pavlenko, 2008, p. 22).

This study is particularly concerned with Motion of the eight conceptual domains stated above, hence the conceptual transfer, since Motion is considered to be one of the most important experiential domains in human life and is, therefore, very likely to be lexicalized in all languages (Flipovic, 2007). And variations in lexicalization patterns across languages have been found to cause difficulties for language learners. With regard to lexicalization patterns, Talmy (1985) classifies languages under two categories within Cognitive Linguistics paradigm, based on the semantic components of a motion event. Talmy (1985, p. 61) sketches a basic motion event as having four internal semantic components, Figure, Ground, Path and Motion with an additional external component, Manner. Taking Path as the core element in motion events, Talmy typologically divides the languages of the world into two major groups as verb-framed languages (V-framed languages) and satellite-framed languages (S-framed languages). Path is conflated within the verb itself in verb-framed languages, while it is expressed via satellites in satellite-framed languages.

Regarding the external element Manner, Slobin (2006) notes that its expression is optional in both types of languages. However, Slobin adds, verb-framed languages (e.g. Turkish) allow the use of a manner verb as the main verb in a path expression only if no boundary crossing is expressed, which is referred to as the “boundary-crossing constraint,” by Slobin and Hoiting (1994) (as cited in Slobin, 2006, p. 67). On the other hand, in cases where boundary crossing is involved, manner of motion is encoded separately with other linguistic means such as gerunds and adverbials as the main verb slot is occupied by a path verb. As for satellite-framed languages such as English, the main verb of a clause is naturally reserved for the expression of manner and motion (e.g. ‘fly out’ in Germanic) and PATH is expressed with satellites, i.e. particles. This does not necessarily mean that path verbs do not exist in English. Slobin (2002) points out that path verbs such as *enter* and *ascend* are also found in English as in languages derived from Latin. However, they are not commonly used when expressing motion events since, in English, Path is most naturally expressed in an element associated with the verb such as *He went into the room* and *She went up the stairs*. In this regard, as Cadierno and Lund (2004) state, the boundary-crossing is a necessary component of motion events to make crosslinguistic descriptions.

Jarvis and Pavlenko (2008) note that, if a conceptual transfer occurs in the domain of motion, it manifests itself most obviously when L1 speakers of verb-framed languages prefer path verbs to manner verbs in L2 satellite-framed language, such as English. Indeed, several studies point to the transfer of path expression in L1 to L2 in second language acquisition by even intermediate and advanced learners (Negueruela et al. 2004; Stam, 2006; Larrañaga et al., 2012) because “the presence of a lexicalized or a grammaticized concept sensitizes the speakers to and induces them to think for speaking in terms of this conceptual category” (Jarvis and Pavlenko, 2008, p. 149). This kind of thinking, Slobin (1991) claims, is special in that it is intimately connected to language and carried out online when speaking. In this regard, Slobin proposes that “in acquiring a native language, the child learns particular ways of thinking for speaking”, which lays the foundation of the thinking for speaking hypothesis (p. 12). The implication of the hypothesis for L2 learners is that L2 learners will initially depend on their L1-thinking for speaking patterns and consequently learn another way of thinking for speaking regarding the motion event construal if there exists typological contrast between L1 and L2.

Although the acquisition of motion event encoding poses serious problems for not only L1 V-framed language speakers learning an L2 S-framed language or vice versa but also those

---

speakers whose L1 and L2 are genetically very close (Hijazo-Gascón, 2015), the issue has received little attention in textbooks (Atwood, 2014) and foreign language teaching (Cadierno, 2008a). In this respect, Cadierno proposes a pedagogical intervention on motion constructions that is consistent with the focus-on-form approach to language teaching. Ellis (2001), noting that form-focused instruction (FFI) is a cover term for “focus on form” and “focus on forms”, defines FFI as “any planned or incidental instructional activity that is intended to induce language learners to pay attention to linguistic form” (as cited in Ellis, 2012, p. 271). FFI is also conceptualized as implicit and explicit instruction, depending on the instruction being without or with awareness (Ellis, 2011). Ellis (2002) notes that grammatical structures or features that do not correspond one to one in L1 and L2 are suited for explicit instruction (p. 234).

It seems that despite a significant number of studies addressing the crosslinguistic differences in the construal of motion events, there is a paucity of empirical research focusing specifically on the application of the phenomena to second language teaching and learning in relation to raising L2 learners’ awareness of such typological differences and promoting their L2-thinking for speaking. In this respect, drawing on Talmy’s (1985) typological classification of world’s languages as verb-framing and satellite-framing and the possible consequences (Slobin, 2002) of this division for L2 learners, the present study investigates whether Turkish-speaking L2 learners of English could be helped to develop a metalinguistic and crosslinguistic awareness of English-specific boundary-crossing motion events and hence produce L2-like constructions.

The Study

Employing a two-group pre- and post-test quasi-experimental research and two different instructional treatments i.e. the implicit and explicit types of FFI in the context of an English-Turkish (E-T) translation course, the study aimed to:

- to explore to what extent the cross-linguistic differences between Turkish and English influence L2 production with relation to the lexicalization of path in the construction of boundary crossing motion events and,
- to assess the differential effect of the instructional methodologies on the L2 learning outcomes.

More specifically, the study addressed the following research questions.

1. Will the learners be influenced by their L1 lexicalization patterns when constructing boundary-crossing motion events in English?
2. If there is a cross-linguistic influence, what type of linguistic expressions will the learner draw on to express boundary crossing motion events?
3. Will there be any difference between the implicit and explicit instruction in the learners’ production of L2-thinking for speaking patterns?
4. To what extent will the two types of instruction promote the acquisition of L2 (English) specific boundary crossing motion event constructions?

Methodology

Participants

The data collection took place at a translation class at the English Language Teaching Department (ELT), at a state university in Turkey. A total of 46 participants who were third-year students majoring in English took part in the study, the control group (CG) consisting of 23 students (18 females and 5 males) and the treatment group (TG), 23 students (14 females

---

and 9 males), totaling 46 students. The students' age ranged from 21 to 23 years old, with a mean age of 21.7. Prior to the instructional treatment, Mann-Whitney U test was run on the mean scores from the pre-tests administered to the participants, which indicated no significant differences between the two groups, $U = 282.5$, $z = .416$, $p = .678$. Due to the resource constraints and the impossibility of grouping the learners according to their level of proficiency, the learners in this study were assumed to be advanced learners of English based on the following reasons:

- all the participants had been studying ELT for at least 3 years.
- all had studied English as a compulsory subject for about 7 years since the sixth-grade at secondary school.
- they had to pass the university entrance examination based on English grammar, reading, vocabulary, and translation to major in English at a university.
- after they were admitted to university, they were required to take a proficiency exam based on four skills at the university's Foreign Languages Centre, according to the results of which they either pursued their studies at their department or had to study a year of freshman English and then had to take a proficiency test in order to continue their studies at the ELT department.

Database

BNCweb (CQP-Edition) was used for the selection of the E-T translation sentences to be used in the pre- and post-test and the preparation of the instructional materials and the related exercises. BNCweb is a web-based client program used for searching and retrieving lexical, grammatical and textual data from the British National Corpus (BNC), which contains a 100-million-word rich variety of annotated texts. BNCweb can be accessed at <http://bncweb.lancs.ac.uk/bncwebSignup/user/login.php>.

Pre-test and Post-test

The pre- and the post-test comprised 11 translation sentences each with the same manner of motion verbs (see Appendix A). In order to minimize the practice effect, the test items were slightly modified, shuffled and randomly presented for each administration (Richards and Schmidt, 2010). In addition, irrelevant features of the test items were either excluded or simplified to minimize the extraneous cognitive load (Haladyna and Rogriguez, 2004). The choice of verbs was based on Levin's (1993, pp. 264-267) classification of manner of motion verbs. For the purpose of the study, only the run-verbs were taken out of this classification. A few points were considered in the selection of verbs from the list of run verbs classified by Levin. First, these verbs were classified according to the six domains of manners out of the eight domains proposed by Özçalışkan (2004, p. 81). Namely, manner of running, walking, smooth motion, rapid motion, manner of jumping and obstructed motion. Two verbs were selected for each domain with the exception of the last one which included only one word.

When selecting the run verbs, the lemma frequencies of these verbs were taken into consideration, referring to BNCweb. Finally, a total of 10 verbs were selected from among the most frequent 1000 verbs, based on the evidence of BNCweb (Table 1). Referring to Palmer's view that it is the most frequent words in language which tend to be learned earliest, Milton (2009) states that frequency information allows one "to investigate knowledge of a careful selection of words which learners are likely to have encountered and had the opportunity to learn" (p. 42). Regarding the last verb in the list, it belongs to the domain of obstructed motion. Since verbs belonging to this category are not among the 1000 commonest verbs, only one verb was included in the list. The criteria applied was the inclusion of the first obstructed motion

verb outside the most frequent 1000 manner of motion verbs which is *stumble*. Finally, the list included a total of eleven words to be used in the pre-and post-test.

Table 1: Distribution of domains of manner verbs by rank and frequency of the first verb in each category

<i>Domain</i>	<i>Rank</i>	<i>Frequency</i>	<i>Verb</i>
Manners of running	50	39125	run
	549	3087	rush
Manners of walking	106	20140	walk
	646	2304	hurry
Smooth motion	248	8761	fly
	631	2415	swim
Manners of jumping	401	4979	jump
	969	1211	bounce
Rapid motion	506	3553	race
	779	1741	speed
Obstructed motion	1082	1010	stumble

Teaching Materials

For two weeks, each learner group was administered two authentic translation materials, each of which contained 22 sentences depicting the relevant manner of motion verb + Path constructions in context (see Appendix B). Each construction was presented in a larger context rather than a single sentence. The authentic language samples used in developing the translation materials were taken from the British National Corpus (BNC) with particular attention to the suitability of the language for the learners. The materials were designed in a way to expose the learners to the targeted patterns in meaningful excerpts taken from the corpus at least twice at each activity, amounting to a total of 4 exposures for each verb over a two-week instruction.

Procedure

The type of instruction was based on the two different conceptualizations of Form-Focused Instruction (FFI): implicit and explicit (see Ellis, 2012, p. 271). Each translation class received instruction on the Manner Verb + Path constructions using different instructional approaches, i.e. implicit for the CG and explicit for the TG. The participants in each group first completed a pre-test based on the Turkish-English translation of boundary-crossing motion event patterns. Then, the instructional treatments were carried out over a two-week period, with three class periods (i.e., three hours) dedicated to the instruction on the use of Manner + Path constructions. In the first week, learners worked on the translation of the 22 English sentences, which depicted the use of each target motion verb in context randomly, exposing them twice to the Motion Verb + path construction. In the second week, learners worked on the translation of another set of 22 English sentences, again exposing them to each target motion verb twice.

The first group, CG, received implicit instruction using teaching materials ‘enriched’ with the target features, i.e. boundary crossing motion event constructions. However, following Ellis (2012), the learners in the CG were also induced to attend to the boundary-crossing patterns by specifically focusing on the sentence containing the target pattern and asking them to translate the related sentences into Turkish. In this way, learners’ attention was only attracted to exemplars of linguistic forms, but they were neither told what the target patterns were nor provided a metapragmatic explanation that would lead to an awareness of the patterns, the expectation being that the learners would infer the rules.

The second group, TG, received explicit instructional treatment using the same teaching materials ‘enriched’ with the target features, but this time drawing their explicit attention to it, i.e. by encouraging them to develop metalinguistic awareness of the rule. This was done deductively as the rules were taught to the learners and they were provided with the

metalinguistic explanation regarding the patterns and the crosslinguistic differences giving rise to the lexicalization of such patterns under scrutiny. It was made sure that the learners understood the purpose of the activities, i.e. they developed an awareness and an understanding of the rules that govern these forms.

Overall, each group received six hours of instruction and practice on the use of these constructions in context for two weeks. The researcher was also the classroom instructor for the two groups. This decision was made in order to maintain as consistent instruction as possible across the two groups and to control for variation in teaching style and related effects. Immediately following the two weeks of instruction, the participants completed the post-test with the same sentences to be translated into English.

Data Coding

The translation outputs of both the CG and TG were coded in order to find out what type of lexicalization patterns the learners used to express manner of motion events (Table 2). The coding was done according to the following categories depending on the lexicalization patterns used by the students for motion events; manner verb plus path (MPV), path verbs (PV), adverbials (ADV), subordinate constructions (SUB), manner verb + verb constructions (V+V), and alternative lexical means (ALT). The categories are based on the work by Özçalışkan and Slobin (2000; 2003) with some modifications.

Table 2: Codes used for lexicalization patterns in learners' translations

Coding	Lexicalization patterns
MPV	manner verbs + path (e.g. <i>walk into</i>)
PV	path verb (e.g. <i>enter</i>)
ADV	adverbials (e.g. <i>enter quickly</i>)
SUB	subordinate clauses (e.g. <i>enter ... by running/ or, enter ....., running</i>)
V+V	manner verb and directed verb + path (e.g. <i>run and go into/enter</i>)
ALT	any type of sentence outside the above categories (<i>exit... like, walk in a ... way</i>)

Analysis

The analysis of the scores obtained from the pre-, and post-test was carried out in two steps. The first step involved having a general view of learning gains from pre-test to post-test in regard to which lexicalization patterns the learners drew on when expressing boundary-crossing motion events. The second step involved analyses based on inferential statistics to determine whether or not there was a statistically significant difference a) in the students' learning gains from pre- to post-test within each group (within-group analysis) and b) between the two groups who received two different instructional treatments (between-group analysis).

All the statistical analyses were operated by using the Statistical Package for Social Sciences (SPSS) version 24.0. Due to the violation of the assumption of normality as indicated by Shapiro-Wilk's test of normality, non-parametric tests were used for the analysis. The alpha level for statistical significance was set at $p < .05$ for all the analyses. The types of statistical analysis used in the study are as follows: (a) descriptive statistics to retrieve information about means and standard deviations; (b) Wilcoxon signed-rank comparison tests to provide pairwise inferential comparisons to determine if the instructional intervention eventuated in any difference in the achievement scores from the pre- to post-test; and (c) A Mann-Whitney U test to measure the group differences in relation to the effect of the two types of instruction.

Results

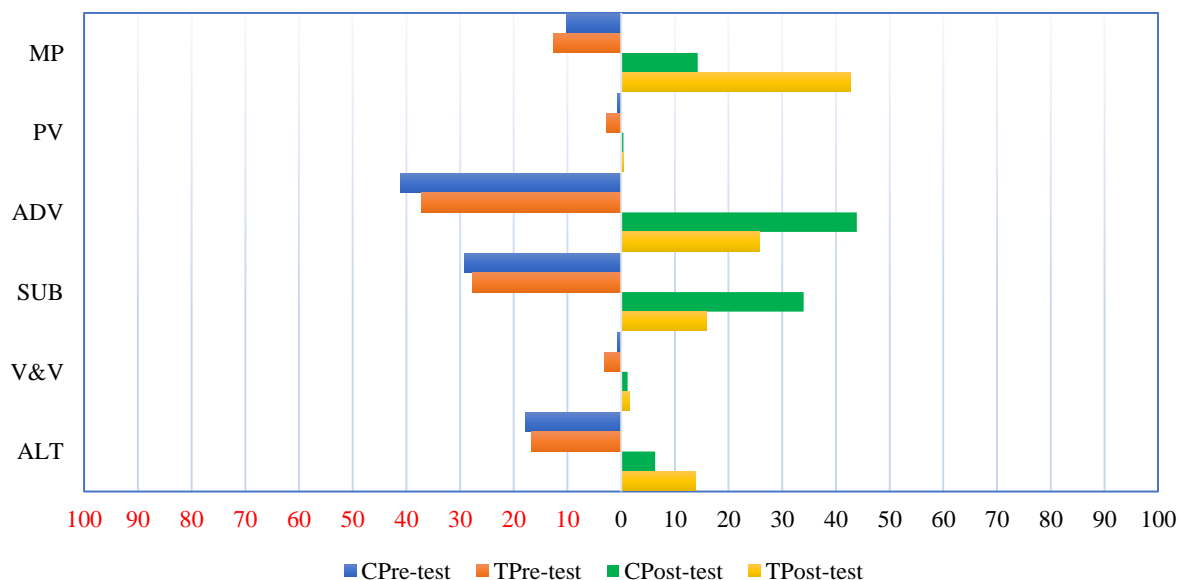
Figure 1 displays the distribution of the learners' lexicalization patterns by categories. Percentages for each category were computed by dividing each category's total number of observed expressions by the total number of expected expressions, separately for each category.

The pre-test results indicated that the learners made considerably less use of manner verbs in both CG and TG (10,3 % and 12,6 %, respectively). In contrast, the use of adverbs and subordinate clauses was substantially high in the CG (41,1 % and 29,2 %) and TG (37,2 % and 27,7 %). While the third strategy used by all the learners was the use of alternative expressions when expressing motion events (17% and 16,6 for the CG and the TG, respectively), very few number of students resorted to V+V patterns.

After the explicit pedagogical instruction, the use of manner verb changed from pre- to post-test with the TG learners (42,7 %) producing more manner verbs than those in the CG (14,2 %). There was a remarkable increase in the number of manner verb + Path constructions from 12,6 % to 42,7 % as opposed to the substantial drop in the use of adverbs (from 37,2 % to 25,7 %) and subordinate expressions (from 27,7 % to 15,8 %) by the learners in the TG. However, the CG showed only a very slight improvement (10,3 in the pre-test to 14,2 % in the post-test) as indicated by their similar amount of use of manner verb constructions after they received implicit instruction. The CG learners continued to express the motion events through almost the same amount of adverbial (pre-test: 41,1; post-test: 43,9 %) and subordinate expressions (pre-test: 29,2; post-test: 34.0 %).

In summary, after the instructional intervention, the TG utilized manner verbs more extensively in the main verb slot with a path particle to convey manner of motions. However, the CG showed the same tendency of resorting to adverbial and subordinate expressions to add manner in their translations.

Before the instructional intervention began an independent-samples t-test was run to determine if there were differences in pre-test score between the CG and TG. It was found that there were outliers in the data and the pre-test scores for each group were not normally distributed, as assessed by inspection of a boxplot and Shapiro-Wilk's test ($p > .05$), respectively. Therefore, the nonparametric alternative, a Mann-Whitney U test was run and distributions of the pre-test scores for CG and TG were found to be similar, as assessed by visual inspection. Pre-test score was not statistically significantly different between the CG (Mdn = 1.00) and TG (Mdn = 1.00), $U = 282.5$, $z = .416$, $p = .678$. Descriptive statistics for the differences in means or medians with minimum and maximum scores for the statistical analysis is presented in Table 3.

Figure 1: Distribution of L2 construal of motion events by categories across pre-test and post-test for each group

(C refers to ‘control group’ and T refers to ‘treatment group’ in the legends).

Table 3. Descriptive statistics for median, mean, and standard deviation for the control and treatment group

	N	Pre-test					Post-test				
		Min.	Max.	Mdn	M	SD	Min.	Max.	Mdn	M	SD
CG	23	0.00	3.00	1.00	1.13	.869	0.00	4.00	2.00	1.57	1.121
TG	23	0.00	4.00	1.00	1.39	1.305	0.00	11.00	4.00	4.70	3.509

In order to determine whether the CG and TG achieved any significant progress from pre- to post-test, Wilcoxon’s signed-rank test was applied. It was found that the implicit instruction had no significant effect on the learners’ performance in the CG. Of the 23 participants recruited to the study, the implicit instruction elicited an improvement in the use of manner + Path in only 10 participants compared to the pre-test, whereas ten participants saw no improvement and three participants did worse. The results of the Wilcoxon signed-rank test revealed that there was no statistically significant increase in the achievement score of the CG from the pre-test (Mdn = 1.00) to the post-test (Mdn = 2.00), $z = 1.842$, $p = .066$.

On the other hand, the Wilcoxon’s signed-rank test results indicated that the explicit instruction had a statistically significant effect on the students’ performance from pre- to post-test. Of the 23 participants, 18 participants made an improvement in their use of boundary-crossing motion verb constructions, whereas two participants saw no improvement and two participants did worse. A Wilcoxon signed-rank test indicated significant gains in accurate use of the target patterns by the TG, based on the pre-test (Mdn = 1.00) to the post-test (Mdn = 4.00) scores, which was found to be statistically significant, $z = 3.406$, $p = .001$.

In addition to the within-group analyses carried out above, the post-test scores of the CG and the TG were compared for the purpose of between-group analyses. A Mann-Whitney U test was run to determine if there were differences in the achievement scores of both groups with regard to the instruction they received. Distributions of the engagement scores for the TG and CG were similar, as assessed by visual inspection. It was found that the TG (Mdn = 4.00) significantly outperformed the CG (Mdn = 2.00), $U = 410.5$, $z = 3.257$, $p = .001$.

Discussion

The study investigated whether the typological differences between Turkish and English had any effects on the learners’ conceptualization and hence the expression of boundary-crossing motion events, and whether the instructional interventions applied would have any impact on the development of their awareness of English-specific lexicalization patterns regarding the encoding of manner in boundary crossing contexts. In this regard, given that English is more likely to conflate motion with manner and express it in the main verb slot and encode path in particles, i.e. satellites in contrast to Turkish, which tend to encode motion and path inside the main verb, conveying manner with other constructions, the learners were expected to lexicalize manner by using adverbial expressions, subordination and other lexical and syntactic means. The analysis of the translation outputs of the learners revealed the following findings regarding the research questions posed at the outset of the study.

The pre-test results showed that both the CG and TG hardly ever used manner verbs (Figure 2). The learners most often relied on adverbials and subordinate constructions or simple verbs of motion such as *go* and *enter* as opposed to manner verbs, which strongly suggested that the learners followed the preferences of their L1. Figure 1 presents excerpts (italicized) from the learners’ Turkish-English translations with their lexicalization patterns (given in parentheses). Each learner sentence is glossed by morpheme following interlinear glossing conventions. Grammatical category labels follow those used by Kornfilt (1997).

(1)	Koş-arak Run-MAAdv. I ran into the supermarket. <i>I entered the supermarket by running.</i>	süpermarket-e Supermarket-Dat.	gir-di-m. enter-Past-1.sg.	(SUB)
(2)	Kafe-nin Café-Gen. S/he walked past the café. <i>He passed by the café.</i>	yan-in-dan side-3.sg. -Abl.	yürü-yerek walk- MAAdv.	geç-ti. Pass-Past (PV)
(3)	Acele-yle Hurry-with She hurried towards her husband. <i>She walked towards her husband in hurry.</i>	koca-sın-a husband-Gen.-3.sg.	doğru towards	yürü-dü. walk-Past (ADV)
(4)	Bura-dan Here-Dat. isti-yor-um. Want-Prog.-1.sg. I want to fly away from here altogether. I want to fly and move away from here completely.	tamamen Completely	uç-up fly-Vbl.Conj.	uzaklaş-mak go away-Inf. (V&V)
(5)	Bisiklet-le Bicycle-Ins. He sped away by bicycle. <i>He swift away with bicycle.</i>	hız-la speed-with	uzaklaş-tı . go away-Past	(ALT)

The only *manner* verbs that learners were able use to some extent were the most frequent verbs *walk* and *fly*. The overwhelming majority of manner events translated into English failed to capture the perspectives of English. In parallel to the findings by Larrañaga et al., (2012) although the learners in this study were advanced (based on the assumption made above), they experienced serious difficulty encoding manner in boundary crossing contexts. Considering the participants in the study were English majors and had been studying English for at least 10 years, starting from secondary education to three or four years of university education at the ELT department, it seems plausible that Larrañaga et al (2012) are right in their claim that the persistent effect of transfer on the expression of manner results from scarce positive evidence in the language exposed to and little or no negative evidence provided to the learners.

However, subsequent to the explicit instruction on the cross-linguistic differences between English and Turkish with regard to the expression of the core element of motion events, i.e. *Path* through learners' multiple exposure to manner verbs in context, the TG paid considerably more attention to manner rather than path in the main verb slot in their translation from Turkish into English (Figure 2). Learners' use of different manner verbs in addition to the ones they were exposed to in the post-test two weeks after the instruction may suggest that they, to some extent, grasped the way English expresses motion events and readjusted their perspective when translating the Turkish sentences into English rather than memorize these verbs. On the other hand, learners in the CG, who received implicit instruction, i.e. without any explanation regarding the expression of manner in English failed to grasp the typological contrast between English and Turkish.

Although the TG made a considerable progress in the expression of target-like manner of motion as a result of the explicit instruction, the CG's failure shows as is indicated by Slobin (1996, p. 89) how resistant the L1 thinking-for-speaking patterns are to restructuring for L2 learners. Since the participants of the study were assumed to be advanced, it is not possible to know their exact level of proficiency. For this reason, it seems difficult to verify or disprove Cadierno's (2008b) conclusion that although the L1 influence in the expression of motion events is stronger for beginning and intermediate L2 learners, advanced learners are able to produce target-like motion event constructions. However, Larrañaga et al., (2012) and

---

Negueruela et al., (2004) maintain that expressing motion events are problematic for even advanced L2 speakers of English.

Limitations and Further Research

Since the study aimed to raise learners' awareness of the typological differences between Turkish and English and hence improve the learners' L2 thinking-for-speaking with respect to the target-like expression of boundary-crossing motion events, the learners' use of synonymous verbs other than the target motion verbs of manner was accepted as correct without making any fine distinctions. Also, the grammatical errors that learners committed when translating the sentences were disregarded when coding the way learners expressed manner in their translations. Therefore, future studies could focus on to what extent Manner Verb + Path constructions are grammatically and semantically acceptable in learners' production.

Another point of consideration is that the study is of only pre/post-test research design without a delayed-post-test, which prevents the assessment of the long-term effects of the intervention. Future studies including pre-, post-, and delayed post-test research design could provide sound conclusions as to the retention of these expressions over a long period by learners. The study focused on a limited number of words and provided the learners with relatively few exposures to the target features. However, the learners' substituting synonyms in place of target words (i.e. stagger towards vs stumble towards) suggests that they were able to extend their newly acquired crosslinguistic and metalinguistic knowledge to the verbs that the instruction did not focus on. In this respect, future longitudinal studies with larger participants and extended exposure to L2 motion event constructions are needed in order to investigate whether L2 learners can really develop L2 thinking-for-speaking

Conclusion

The present study investigated the influence of the cross-linguistic variation on the construction of motion events in the L2 written production by the Turkish learners of English in the context of English to Turkish translation teaching and assessed the impact of explicit instruction and metalinguistic awareness on learners' understanding of typological differences. The results of this study suggest that using explicit instruction helps to raise learners' awareness of the problems that might result from the typological differences between their L1 and L2 and can lead to positive learning outcomes. Findings revealed that learners not only used the target manner verbs but also different manner verbs other than those they were exposed to in the activities. Despite the fact that these synonymous verbs were not sometimes suitable for the context and the directional prepositions were sometimes not appropriate for manner verbs, learners' increased tendency to use motion verbs and their less reliance on the equivalent structures in L1 in the post-test reflects the effect of the explicit instruction in raising learners' awareness of the way *manner* is expressed in L2. In this respect, the results of the study suggest that the inclusion of the typological perspective in second language teaching, as is pointed out by Filipović and Vidaković (2010), may provide learners and even practitioners in this field with new ways to overcome some difficulties resulting from cross-linguistic discrepancies.

References

Cadierno, T. & Lund, K. (2004). Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition: Motion Events in a Typological Framework. In B. Van Patten, J. Williams, S. Rott, & M. Overstreet (Eds.), *Form-meaning connections in second language acquisition*. Mahwah, N.J: Lawrence Erlbaum Associates.

- Cadierno, T. (2008a). Motion events in Danish and Spanish: A focus-on-form pedagogical approach. In Sabine D. K. & Teun D. R. (Eds.), *Cognitive Approaches to Pedagogical Grammar: A Volume in Honour of Rene Dirven* (pp. 259-294). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Cadierno, T. (2008b). Learning to talk about motion in a foreign language. In P. Robinson & N. C. Ellis (Eds.), *A handbook of cognitive linguistics and SLA* (pp. 378-406). London: Routledge.
- Ellis, R. (2002). The Place of Grammar Instruction in the Second/Foreign Language Curriculum. In E. Hinkel & S. Fotos (Eds.), *New Perspectives on Grammar Teaching in Second Language Classrooms* (pp. 14-34). Routledge: London.
- Ellis, R. (2012). *Language Teaching Research and Language Pedagogy*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Filipovic, L. (2007). *Talking about motion. A crosslinguistic investigation of lexicalization patterns*. Amsterdam: John Benjamins.
- Filipović, L. & Vidaković, I. (2010). Typology in the L2 classroom: Second language acquisition from a typological perspective. In M. Pütz & L. Sicola (Eds.), *Cognitive Processing in Second Language Acquisition* (pp. 269-291). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Haladyna, T. M., & Rogriguez, M. C. (2013). *Developing and validating test items*. New York; London: Routledge.
- Hijazo-Gascón, A. (2015). Acquisition of motion events in L2 Spanish by German, French and Italian speakers. *The Language Learning Journal*, 25(Juillet), 1-26. <http://doi.org/10.1080/09571736.2015.1046085>
- Jarvis, Scott, Pavlenko, A. (2008). *Crosslinguistic Influence in Language and Cognition*. New York; London: Routledge.
- Kornfilt, J. (1997). *TURKISH*. London; New York: Routledge.
- Larrañaga, P., Treffers-Daller, J., Tidball, F., & Ortega, M. -c. G. M. G. (2012). L1 transfer in the acquisition of manner and path in Spanish by native speakers of English. *International Journal of Bilingualism*, 16(1), 117-138. <http://doi.org/10.1177/1367006911405577>
- Levin, B. (1993). *English verb classes and alternations: a preliminary investigation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Milton, J. (2009). *Measuring second language vocabulary acquisition*. Bristol: Multilingual Matters.
- Neguera, E., Lantolf, J. P., Jordan, S. R., & Gelabert, J. (2004). The “private function” of gesture in second language speaking activity: a study of motion verbs and gesturing in English and Spanish. *International Journal of Applied Linguistics*, 14(1), 113-147. <http://doi.org/10.1111/j.1473-4192.2004.00056.x>
- Ozcaliskan, S. (2004). Typological variation in encoding the manner, path, and ground components. *Annual Review of Cognitive Linguistics*, 2, 73-102. <http://doi.org/10.1075/arcl.2.03ozc>
- Özcaliskan, Ş., & Slobin, D. I. (2000). Climb up vs. ascend climbing: Lexicalization Choices in Expressing Motion Events with Manner and Path Components. In S. Catherine-Howell, S. A. Fish, & T. K. Lucas (Eds.), *Proceedings of the 24th Annual Boston Conference of Language Development*, Vol. 2, (pp. 558-570). Somerville, MA: Cascadilla Press.

- Özçalışkan, Ő., & Slobin, D. I. (2003). Codability Effects on the Expression of Manner of Motion in Turkish and English. In A. S. Özsoy, D. Akar, M. Nakipođlu- Demiralp, E. Erguvanlı-Taylan, & A. Aksu-Koç (Eds.), *Studies in Turkish linguistics* (pp. 259–270). İstanbul: Bođaziçi Üniversitesi.
- Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics*. Harlow: Longman.
- Slobin, D. I. (1991). Learning to think for speaking: Native language, cognition, and rhetorical style. *Pragmatics*, 1(1), 7–25.
- Slobin, Dan I. (1996). “From ‘thought and language’ to ‘thinking for speaking’”. In J. J. Gumperz and S.C. Levinson (Eds), *Rethinking Linguistic Relativity* (pp, 97–114). Cambridge: Cambridge University Press.
- Slobin, D. I. (2002). Cognitive and communicative consequences of linguistic diversity. In S. Strömqvist (Ed.), *The diversity of languages and language learning* (pp. 7-23). Lund, Sweden: Lund University, Centre for Languages and Literature.
- Slobin, D. I. (2006). What makes manner of motion salient? Explorations in linguistic typology, discourse, and cognition. In M. Hickmann & S. Robert (Eds.), *Space in languages: Linguistic systems and cognitive categories* (pp. 59-81). Amsterdam: John Benjamins.
- Stam, G. (2006) Thinking for Speaking about Motion: L1 and L2 Speech and Gesture. *IRAL*, 44, 145-171.
- Talmy, L. (1985). Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. In T. Shopen (Ed.), *Language typology and semantic description: Grammatical categories and the lexicon* (pp. 36–149). Cambridge: Cambridge University Press.

Appendix A

Pre-test/post-test

Turkish-English Translation Test

Instructions: translate the following Turkish sentences into English

1. Koşarak süpermarkete girdi.
2. Hızla banyoya girdi ve aynaya baktı.
3. Kafenin yanından yürüyerek geçti.
4. Aceleyle koçasına doğru gitti.
5. Buradan uçup uzaklaşmak istiyorum.
6. Vincent yattan yüzerek uzaklaştı.
7. Sürücü yanan arabadan atlayarak çıktı.
8. Araba bozuk yolda sarsılarak ilerliyordu.
9. İtfaiye arabaları havaalanını hızla boydan boya geçti.
10. Biri bisikletle hızla uzaklaştı.
11. Sendeleyerek kapıdan geçtim.

Key

1. She ran into the supermarket.
2. She rushed into the bathroom and looked in the mirror.
3. She walked past the café.
4. She hurried towards her husband.
5. I want to fly away from here.

6. Vincent dived in and swam away from the yacht.
7. The driver jumped out of the burning car.
8. The car was bouncing along the rough road.
9. Fire engines raced across the airport
10. Somebody sped away by bike
11. I stumbled through the door.

Appendix B

Translation activity

(Target words are typed bold to make them visible. Student version did not include words in bold letters)

TRANSLATION ACTIVITY 1		
1.	<i>Filename</i>	<i>Sample</i>
	A0D 1836	Obviously, he had remembered me. I made straight for the curtains, and he went by me without noticing. He walked past Claire's room and turned the corner. He was looking for me.
	A05 691	'I was able to soar up, to fly, I could rock in the air like that balloon, I could fly away with it, choose any of the four points of the compass, but I remained where I was, I stopped above this small, painful, blessed piece of earth.'
	C9U 1032	The down-to-earth Hoffman and the ethereal Farrow got on reasonably well during the shooting. 'Mia's fine,' said Dustin, 'except that she talks a lot about meditation. I tend to avoid those conversations.' One day, much to Dustin's irritation, she asked the driver of the limo that was taking the two of them back to Manhattan to stop because she saw a wishing star in the sky. 'I can't pass up a wishing star,' she chirped, bouncing out of the car. After standing silently looking up at the Brooklyn sky for a few minutes, and reciting a poem, she then jumped back into the car.
	A0F 1915	I wandered off to Harwich. The walk was a bit up hill and down dale and it rather tired me out. 1917 One memory stands out — the sound of a child crying which I heard when I was walking past some flats. It made me think of the Palace Hotel.
	HTY 434	'This is Carlson to Security HQ. The motorcade is under attack. Car one, I repeat, car one has been hit. Unable to tell whether it was a primitive missile or a land mine. We are carrying on.' As they sped away , Carlson could see three or four figures around the car, shooting automatic guns into the flaming vehicle.
	ACB 1208	Then suddenly, there he was! Hurrying towards her across a central green which had been planted out with trees and flowers. He took her arm and led her away from the entrance.
	K8T 578	When Charlie woke the next morning he jumped out of bed immediately and was washed and dressed before anyone else had stirred. He had folded up his sheets and blankets and was polishing his boots by the time reveille sounded.
	ABS 1858	Yes, something was going on inside her: recently, she was pursued by the idea that her love for Paul was merely a matter of will: merely the will to love him; merely the will to have a happy marriage. If she eased up on this will for just a moment, love would fly away like a bird released from its cage.
	CM1 731	So began the great days of exploration and building. In the initial centuries of Bel Shanaar's long reign the Elves busied themselves rebuilding their land and exploring the surrounding world. Elf ships raced across the seas and charted the coasts of the continents. Colonies were planted in Lustria, the New World and the Old World. Contact was established with the Dwarfs and a great era of trade and friendship began.
	APU 1503	Jo heard Selwyn enunciating the words 'deep, deep shit,' from behind the double doors as she came downstairs and hurried towards the dining room to

- avoid her father, who was bound to complain about the embroidered blouse and her old white overalls.
11. *AJD 237* Miss Elizabeth Brown, whose flat overlooks the alley where the dogs were eventually cornered and shot, said: 'I looked into the alleyway and saw the dogs going mad.
'One had him by one arm and the other his other arm. But he managed to break free and **run into** the street.
'I went to the front of the house and saw the dogs catch up with him and knock him to the ground. It was terrible. They were just tearing him apart — really eating into him.
12. *HGD 3796* A car came sweeping into the yard before he had time to say more and they both turned to look, Alain with impatience written across his face and Jenna shaken and miserable.
It was a Land Rover, and when Jenna saw Claudine Rabier at the wheel, her humiliation was complete.
'Alain! *Chéri!* You never said you were coming today.'
She sprang out and **raced across** with her boundless energy to fling her arms around Alain and hug him close.
13. *BMU 2632* Roger, overtaking her in his ramshackle car, pulled up and opened the door. 'Going home? So am I. Have you taken to gardening now? What's the matter?' he asked in a different tone.
'Nothing!' Breeze blew her nose fiercely on an earthy handkerchief, and **stumbled into** the car.
'You're tired out,' he said. 'Don't bother to talk. Come and have some tea.'
'But Susan and Gay ...'
'Oh, I'll square them!
14. *F72 693* The seal dived away and a moment later two seals appeared together in the water and **swam away** together.
The children told their father what had happened but he knew.
But whenever Angus and his daughter went out in the boat fishing for their lives to keep themselves fed, it seemed that a seal swam in front of the boat and lead them towards the places where the fishes were thickest in the sea in that part of the coast.
15. *ABV 1064* Let me give you another example. I still recall the day John Kennedy died. I was sitting on the top deck of a London bus when the news travelled from passenger to passenger: 'The president of the United States has been shot.' The bus pulled over to the side of the road and the driver **rushed into** a newsagent's shop to get the facts. It was terrible news. This was not the shooting of an ordinary man, but that of the president of the United States.
16. *C86 1208* He fastened the bracelet on for her. She sat back, looking down at it. Then, suddenly, she leaned forwards again and asked the driver to stop. 'I've just got to get something,' she told him. 'I won't be long.'
Nathan watched her **run into** a supermarket. Moments later she was out again. She didn't seem to be carrying anything. She slid into the car and slammed the door. 'O K, go,' she said to the driver. 'Go.'
17. *A61 609* The two Frenchmen had one thing in common. They both had that deathly pallor that showed on every soldier who had been wounded. The Frenchman waved to me as the jeep **sped away** down the road.
18. *AJU 124* He had breakfasted lightly on Marmite and toast washed down with a pot of tea. And whatever the matter in hand, there was still time for a perusal of Wednesday's football results. Son James had already **rushed into** the kitchen with the news that Liverpool had lost at home the previous evening.
19. *ASV 194* A twenty-five-foot wave flung itself at the canoe from an unexpected angle and before the crew could turn to absorb the blow, the Hokule'a rose up the face of the wave at forty-five degrees, and was capsized as it flew off the peak.
The crew **swam out** from under the canoe and attached themselves to the upturned hull. It was impossible to right the craft. The hours went by and no one panicked, but they got cold and tired and dispirited. The sun had not yet risen when Eddie Aikau said he was going for help.

20. *CH2 3279* STARTLED motorists stopped as a 999-ambulance sped past them — with flames roaring from its back. Drivers flashed the crew and **jumped out of** their cars shouting warnings. But the team, with their sirens and blue lights on full blast, raced on unaware of their own emergency.
21. *GIW 2135* And the ambulance was engulfed in flames before firemen caught up with it. Dexter **bounced along** behind Blanche with renewed energy. He was buoyed by the knowledge that at last they had a clear suspect. Not someone, like Jim Lancaster, implicated just by opportunity and motive but a suspect linked to the murder by hard evidence. A murder weapon had been discovered in Parkin's desk, David Parkin had been in the right place at the right time and he had a conceivable motive to kill the television reporter.
22. *H8T 1019* Harry had derided Ockleton's theory at the time. Now, as he **stumbled towards** the window of his room, he recognized that resentment lay behind his disbelief: resentment that his friendship with Dysart might have an origin he had never dreamed of; that, in lending him a helping hand whenever he could, Dysart had merely been slumming.
-

SOCIOLOGY

Kimlik Politikasını Yeniden Düşünmek: Çağdaş Tanınma Tartışmasının Birikimi

Rethinking Identity Politics

Fırat Mollaer*

Öz

Bu makale çağdaş tanınma teorisi tartışmalarını analiz etmektedir. Çağdaş tanınma tartışması Axel Honneth ve Nancy Fraser arasında geçen, kimlik ve tanınma mücadelesi hakkında yapılmış bir dizi tartışmanın genel adıdır. Tartışmanın ana fikri, Hegelci fenomenolojinin ‘tanınma mücadelesi’ gibi kavramlarının kimlik politikalarını anlamak için uygun bir felsefi temel sunup sunmadığı sorunuyla tanınma (recognition) ve bölüşüm (redistribution) gibi kategorilerin birbiriyle nasıl uzlaştırılacağıdır. Bu makalenin amacı, bu tartışmanın çözümlenmesi aracılığıyla kimlik politikaları ve tanınma mücadelesi sorunları üzerinde yeniden düşünülmesini sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, kimlik politikası, tanınma, tanınma mücadelesi, tanınma tartışması, bölüşüm, Hegelci fenomenoloji, Charles Taylor, Axel Honneth, Nancy Fraser

Abstract

This article examines contemporary recognition debate. ‘Recognition debate’ is a term which refers to a political-philosophical exchange’ basically took place between Axel Honneth and Nancy Fraser. The main idea of the debate is to examine if concepts of Hegelian phenomenology such as ‘struggle for recognition’ is appropriate for understanding contemporary identity politics and is possible to reconcile categories of recognition and redistribution. The aim of the article, drawing on the debate between these theorists, is to provide a new thinking for identity politics and struggle for recognition.

Keywords: Identity, identity politics, recognition, struggle for recognition, recognition debate, redistribution, Hegel’s phenomenology, Charles Taylor, Axel Honneth, Nancy Fraser.

Tartışma Başlıyor: Fenomenolojiden Tanınma Politikasına

Hegelci fenomenolojinin kavramlarının çağdaş sosyo-politik değişimleri izah edecek bir tanınma tartışmasına kaynaklık ettiği Taylor’ın çığır açıcı eserinde görülür. Taylor, kaleme alındıktan kısa bir süre sonra tanınma klasiklerinden biri haline gelen eserinde, 1960’ların toplumsal-siyasal hareketlerinin tanınma politikaları biçiminde anlaşılabilirliğini ileri sürmüştür. Taylor’ın analizindeki en dikkat çekici boyutlardan biri egemen ihtiyaçlar hiyerarşisine dair yeni bir yorumdan hareket etmesidir. Buna göre, kendine saygı, kimliğin tanınması ve farklılığın onaylanması ‘can alıcı önem taşıyan bir insan ihtiyacı’dır (Taylor, 1996, s. 43).

Yeniden dağıtım-tanınma çelişkinin ayırım noktalarından biri ihtiyaç kavramının etrafında toplanır. Bu nedenle, Taylor’ın çağdaş liberallerin ekonomik ihtiyaç teorisine karşı, Hegel’in erken dönem yazılarının ana fikirlerinden biri olan ihtiyaç-arzu ayırımına başvurduğunu söyleyebiliriz. Buna göre, bir topluluğun ‘etik yaşamı’ doğal ihtiyaçları aşan ‘tanınma arzusu’na dayanır. Bu arzu, liberallerin ekonomik adalet için temel aldıkları ihtiyaçlardan farklı bir kültürel-kolektif anlam kavramını gerektirir. Taylor, daha erken yazılarından itibaren ‘diyalojik benlik’in temeli olan bu tür bir anlam kavramının peşine düşer: “Paylaşılan anlamlar, özneler arası olanlar gibi, ana akım sosyal bilimin ağında kendisine yer bulamaz... Ana akım sosyal bilimin eksikliği, bir anlam kavramıdır-yüzeysel bir biçimde bireysel özne için değil; ‘ben’ olabildiği gibi ‘biz’ de olabilecek bir özne için” (Taylor, 1976, s. 182). Kendimizi gerçekleştirmek içinde yaşadığımız, kendi içinde anlamlı değerler sunan, topluma, kültüre ve politik kurumlara bağlıdır (Taylor, 1985, s. 208). Zira, ‘kimliğimizi her zaman, önemli saydığımız öbür kişilerin bizde görmek istedikleri şeylerle diyalog içinde, bazen de çatışma içinde tanımlarız... Kimliğim can alıcı bir biçimde başkalarıyla giriştiğim diyalojik ilişkilere dayanıyor’ (Taylor, 1996, s. 48-49).

* Yrd.Doç.Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, firatmollaer@gmail.com

Taylor, sözünü ettiği eserinde, sonradan Fraser'ın geliştireceği 'yeniden dağıtım-tanınma ikiliği'nin ana hatlarını farklı terimlerle ortaya koyar. Ona göre, ikilik, 'eşit onur politikası' ve 'farklılıklar politikası' arasında düşünülmelidir. Bunlardan ilki, Kant'ın 'insanlarda saygıyı hak eden şeyin, yasalara ilkeler doğrultusunda yön verebilecek akıllı varlıklar olma konumu' olduğu düşüncesini temalaştırır. Eşit onur politikası, bütün insanlarda ortak bir yeti olarak akla başvurduğundan evrenselcidir. İnsanları özgül değerler taşıyan birbirinden farklı varlıklar olarak ele alan 'iyi yaşam'dan ziyade evrensel olarak herkesin talep edebileceği 'haklar' kavramına başvurur. Bu anlayış, çağdaş liberallerin yeniden dağıtım politikasına gönderme yapmaktadır. İkinci terim ise, 'kendi özel varoluş biçimine sadık kalma' düşüncesini takip eden 'sahicilik ideali'ne dayanır. Kantçı evrensel insanlık ilkesine karşı, 'insan olarak her birimizin özgün bir varoluş biçimimiz olduğunu öne süren' Rousseau ve Herder gibi filozoflar tarafından geliştirilmiştir. Sonuç olarak, 'evrenselcilik politikası bireylerin özerkliğini onların haklarını teminat altına alarak korurken, farklılık politikası onların kimliklerini kültürlerini muhafaza etmelerine izin vererek korur" (Thompson, 2006, s. 10).

Bu iki politika arasındaki çelişkinin nedeni, ilkinin 'farklılık körü' evrenselciliği, ikincisinin ise özgül bir iyi kavramından neşet eden evrenselcilik karşıtlığıdır. Bununla birlikte, Taylor iki politikayı, kategorik olarak ve çelişkileriyle ortaya koyduktan sonra birbirini gerektirdiklerini iddia eder. Son tahlilde, 1960'larda kimlik politikalarının gelişmesiyle koşut olan farklılık politikası, evrensel onur politikasının içinden çıkmıştır. Asıl yapılması gereken, bu evrenselci politikanın tarihsel taşıyıcısı olan liberalizmin yeni bir yorumunu geliştirmektir. Taylor, evrensel bir 'tarafsızlık' ilkesine ve ekonomik ihtiyaç anlayışına bağlı kalarak farklılıkları görmezden gelen Rawlsçı-Dworkinci 'işlemsel-prosedürel' liberalizme karşı, 'liberalizmin kucaklayıcı bir çeşitlemesi' içinde sorunların çözülebileceğinden umutludur. Ona göre, liberalizm aynı zamanda 'kendisi için savaş veren bir inançtır' (Taylor, 1996, s. 71).

Tanınma Tartışmasının Çatallanan Yolları: Eleştirel Teorinin Müdahalesi

Çağdaş tanınma tartışması, Eleştirel Teori çizgisindeki teorisyenlerin dahil olmasıyla hem yeni bir kavramsal çözümleme seti hem de bazı yorum farklılıkları kazanmıştır. Buradaki temel kaygılardan biri, tartışmayı sorunların kucaklayıcı bir liberalizmle çözülebileceği öncülünden, sosyalist yeniden dağıtım ile tanınma politikasının nasıl uzlaştırılabileceğine doğru sevk etmektir (Lash&Featherstone, 2001, s. 2). Tartışmanın aldığı yeni biçimi Fraser'ın (2014) tarih okumasıyla formüle edersek, yirminci yüzyılın sonuna doğru Soğuk Savaş sisteminin çökmesiyle sosyo-ekonomik reform taleplerinden kimlik taleplerine doğru bir 'paradigma değişimi' yaşanmıştır. Eleştirel toplum teorisi, tanınma mücadelelerinin politik çatışmanın egemen formu haline geldiği bu yeni gelişmeyi nasıl izah etmelidir?

Açıklamalardan biri, yeniden dağıtımın bir türü olarak sınıf politikasını tanınma politikasına karşı savunmaya devam etmek olabilirdi. Bu tür bir girişimde sosyalist yeniden dağıtım ve tanınma politikaları uzlaşmaz görülür. Evrenselci onur politikası ve sahicilik politikası ayrımı açısından bakıldığında, solun evrenselciliğinin altı yeniden çizilir ve tikelci olduğu gerekçesiyle tanınmanın gerçek tarihsel mücadeleleri bölücü nitelik arz ettiği iddia edilir. Fakat solun yeniden dağıtım-tanınma, ekonomi-kültür, evrensel-tikel gibi kategorilerin iç içe geçişlerini kavramaktan yoksun anti-diyalektik bir konum alma riski pusuda beklemektedir. Honneth ve Fraser, tanınmanın nasıl bir kategori olarak anlaşılması gerektiği konusundaki fikir ayrılıklarına rağmen, bu tür bir riski aşma bağlamı içinde düşünmeleri açısından ortak bir zeminden hareket ederler. Fikir ayrılıkları ise, Honneth'in tanınmayı yeniden dağıtım da içeren bir 'süper kategori' olarak değerlendirmesine karşın Fraser'ın bu iki teorik kategorinin pratikteki iç içe geçişlerini gözden kaçırmamamız fakat yine de aralarındaki analitik ayrımı korumamız gerektiğini varsayan 'perspektifçi düalizm'i ileri sürmesidir.

Tanınmanın Unutulması Olarak Şeyleşme

Honneth'in Taylor'ın makalesiyle hemen hemen aynı dönemde yayımlanan *Tanınma Mücadelesi* kitabı çağdaş tanınma tartışmasının referans çerçevelerinden biri haline gelmiştir. Genel olarak bakıldığında, Honneth'in Hegel yorumu, efendi-köle diyalektiğinde kölenin bir 'şey' olarak görülmesi bağlamının sol Hegelcilik'te eleştirel bir toplum teorisine kaynaklık ettiği vetireyle belli bir sürekliliğe sahiptir. Honneth'in Hegelci yorumunda tanınma, yeni bir 'şeyleşme' teorisinin ışığında ortaya çıkar. Klasik şeyleşme teorisi, Marx-Engels'teki 'yabancılaşma' biçimindeki anlamıyla, toplumsal faaliyetlerin belirli bir sabitlenmesiyle, 'kendi ürünümüzün bize hükmeden, denetimimizin dışında gelişen... nesnel bir güç haline gelmesi' (Marx&Engels, 2013, s. 41) ya da 'çeşitli fertlerin işbölümü ile şartlanmış işbirliğinin sonucu olarak birkaç misline çıkmış üretici güç'ün 'fertlere kendi öz-kuvvetlerinin bir araya gelişinin sonucu olarak görünme(mesi)', 'dışlarında mevcut olan bağımsız', 'onların kontrol edemediği bir kuvvet olarak' (Marx&Engels, 1968, s. 60-61) belirmesi biçiminde anlaşılır. Bundan bütünüyle bağımsız olmayan yeni bir sosyo-politik perspektiften bakıldığında, şeyleşme 'ırkçılık ve cinsiyetçiliğin her örneğinde ortaya çıkan şeydir; çünkü bunlarda önyargının hedefleri insanlar olarak değil de şeyler ya da tipler olarak algılanmaktadır' (Bewes, 2008, s. 24). Honneth'in tanınma teorisi, bu sosyo-politik perspektifteki gibi, şeyleşmeyi tanınma sorunlarıyla ilişkilendiren yeni bir yorumlama çabasına dayanır (Jay, 2008, s. 3).

Honneth'e göre, Marksist şeyleşme kavramında verili olan moral boyut, Lukacs'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci*'ndeki şeyleşme analizini dahi bütünüyle kaçınmadığı bir 'normatif içerik'e haiz kılmıştır. Bununla birlikte, Honneth'in 'moral boyut'tan söz ederken komüniteryenlerle aynı 'iyi' kavramına başvurmadığını belirtmeliyiz. * Onun şeyleşme analizinde esas olarak normatif içerikten tamamen bağımsız olmayan bir 'sosyal ontoloji' arayışı hâkimdir. Bu yüzden, Lukacs'ın Marksist bir kanon haline gelen şeyleşme yorumunu 'sosyal'in ontolojisi ve 'moral grameri' olarak gördüğü tanınma mücadelesi temelinde yeniden yorumlar. Buna göre, şeyleşme, epistemik bir kategori hatası ya da moral ilkelerin aşılması değil, 'bir alışkanlık ya da davranış formudur'. Bu form, ötekilerle ya da toplumsal olaylarla empatik bir bağlılık yeteneğinin kaybı olarak zuhur eder. Lukacs'ın da ikna olduğu gibi, şeyleşme, zihinsel yaşamda sadece şey-benzeri bütünlüklerin egemenlik kazanmasıdır. Honneth, Lukacs'ın bu niyetini daha farklı bir düzeye taşıyarak, şeyleşmeyi 'tanınmanın unutulması' olarak kavramsallaştırır. Şeyleşme, varlığımızın diğer insanların bilincine, bağlılığa ve tanınmaya borcunun sistematik olarak unutulmasıdır (Honneth, 2005, s. 128 vd.).

Tanınma Mücadelesi: Sosyal Çatışmanın Moral Grameri

Honneth'in tanınma teorisinin temelini oluşturan ilkeler, erken dönem eserlerinden biri olan *İktidarın Eleştirisi*'nden itibaren takip edilebilir. Eleştirel Teori'nin çağdaş temsilcilerinden Honneth'in geleneksel Eleştirel Teori'yle girdiği eleştirel bir diyalog olarak düşünülebilecek bu çalışma, 'sosyal olan'ın temelinin mücadele ve faaliyet biçiminin de emek olduğuna yönelik teorik bir arayışa dayanır. Emeğin yabancılaşmasını felsefi antropolojik bir bakış açısıyla değerlendirmeye yönelik taze bir yorumun gerekliliğine dair çağrıda ise Şeyleşme eserinde olgunlaştırılacak analizin kaynakları karşımıza çıkar. Honneth'e göre, gerek Taylorist üretim sürecinde ekonomik performansa indirgenmesi gerekse Arendt'ten Habermas'a araçsal

* 'Topluluğa dönüş' açısından Honneth'in komüniteryenlerle ortak bir arayış içinde olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, Yar'a inanacak olursak, Honneth, bu dönüşü, komüniteryenlere yöneltilen şu eleştirilerden kaçınmayı başararak yapar: Uzlaşmazlığın rolünün küçümsenmesi, topluluk zemininin çoğulculuk pahasına kazanılması, gelenekçiliğin desteklenmesi ve varolan toplumsal yapıların dönüştürücü eleştirisinin hafifletilmesi. Honneth'in bu komüniteryen 'tuzak'lardan uzak durabilmesinin nedeni, 'topluluğun biçimlenmesinde, toplumsal mücadeleye (Kampf) indirgenemez ve dönüştürücü bir moment olarak merkezi bağlılığı'dır (Yar, 2003, s. 101). Buradan hareketle, Honneth'in Kojève'in 'mücadele'si ile komüniteryenlerin 'iyi yaşam-topluluk' terimlerini muhafaza etmesine rağmen, bu iki anlayışı aşmaya çalıştığı iddia edilebilir.

eylem statüsüne terk edilerek ihmal edilmesi nedeniyle, emeğin kendini gerçekleştirmeye yönelik kimlik inşa edici ve özgürleştirici nitelikleri teoride göz ardı edilmiştir. Genel kanaat, emeğin doğa üzerinde egemenlik kurmaya yarayan, teknik ilkelere dayanan ve empirik-analitik bilimlerin konusunu teşkil eden bir araç olduğudur. Söz konusu araçsal emek anlayışı, ‘Hegel ve romantiklerin yanı sıra, erken Marx’ın aynı zamanda emek kavramının içine dahil ettiği bütün dışavurumcu ve kişilik inşa edici elementlerden soyutlanmıştır’ (Honneth, 1997, s. 241).

Demek ki, romantiklere, Hegel’e ve Marx’a göre emek bir ekonomik değer teorisine indirgenemeyecek kadar zengin bir varoluş alanı, kendini gerçekleştirme ve inşa etmenin temel elementidir. Honneth, ‘Tahakküm ve Ahlâki Mücadele’ başlıklı makalesinde, üretimin ‘estetik kavramsallaştırması’na dayanarak, emeği fonksiyonalist yaklaşımların ötesinde normatif ve moral bir değer olarak değerlendirip ‘Marksizm’in felsefi mirası’ni güncellemeye çalışır. Bu makalenin anahtar terimleri olan ‘tahakküm’ ve ‘ahlâki mücadele’ kapsamlı bir tanınma teorisine doğru giden teorik yolu da hazırlamıştır. Zira Honneth’in sonra yayımlanan temel eseri Tanınma Mücadelesi, tanınma mücadelelerini ‘sosyal çatışmanın moral grameri’ olarak ele alır.

Buna göre, Marx’ın şeyleşme ve yabancılaşma düşüncesinin teorik ve pratik değerini kavramak istiyorsak, emeği kendini gerçekleştirme, onur ve itibar gibi ‘moral mücadeleler’in normatif çerçevesinde anlamalıyız. Zira ‘Marx emeği insanın kendi kendisini gerçekleştirmesinin eleştirel bir alanı olarak düşündüğünden, toplumsal adaleti, normatif bir şekilde, emeğin kendi kendisini gerçekleştirmesine ne kadar imkân tanıdığıyla değerlendirmiştir... Bir insanın tatmin edici bir kimliği sadece onun kendi emeğinin ayrılmaz bir tamamlayıcısı olarak deneyimlemesi aracılığıyla başarabileceği-gerçekleştirebileceği inancı, Marksist emek kavramının temelini oluşturan başlıca öncüdür. Kişinin onuru ya da itibarı -Marx’ın çalışmasının çeşitli aşamalarında istifade etme konusunda hiç tereddüt etmediği terimler-, kişinin özerk emek aracılığıyla kendi yeteneklerine görsel bir form kazandırabileceğini varsayar. Bu estetik üretim kavramsallaştırması, Marx’ın şeyleşme ve yabancılaşma teşhisini destekleyen normatif bir çerçeve olarak iş görür’ (Honneth, 1995, s. 12).

Honneth, kapitalizmin sürekli birikim eğiliminin ‘başarılı kimlik biçimlenmesi’ni zedeleyen bir ekonomik emperatife dayandığını yazarak devam eder. Bu belirlemede, sınıf-kimlik ya da yeniden dağıtım-tanınma kategorilerini antinomiler olarak değerlendiren yaklaşımların ötesine geçme yönünde atılacak teorik adıma az mesafe kalır. Honneth’e göre, Marx, sınıf mücadelesini ekonomik kaynakların ya da siyasal iktidarın ele geçirilmesi üzerinde stratejik bir çatışma olarak değil, ‘baskı altında tutulan bir sınıfın kendine saygısını kazanacağı sosyal koşullar için savaştığı moral çatışmanın bir türü’ olarak görmüştür. Ekonomik kaynakların eşitsiz dağıtılmasının veya yeniden dağıtım sorunlarının sınıf mücadelesini tetiklemesi, ancak bu dağıtımın toplumsal kimliğin yaralanması veya tanınma sorunlarına yol açan koşullara neden olmasıyla mümkündür. O halde, ‘Marx’ın kapitalist toplum analizinin genel çerçevesinin sağladığı tarihsel-felsefi yorum, bundan dolayı, iş mantığından değil tanınma mantığından neşet eden bir perspektifi içermektedir (Sorel/Gramsci): Kapitalizmin ekonomik koşulları altında insanlar arasındaki karşılıklı tanınma süreci kesintiye uğrar, çünkü bir sosyal grup, saygıyı ele geçirmek için gerekli olan ön koşullardan bütünüyle yoksundur’. Bununla birlikte, Honneth, tanınma mücadelelerinin moral zeminini teşkil eden özneler arası bir alanın Marx’ta hazır olarak bulunduğunu söylemez: “Bu alan, Marx’ın kendi çalışmasında gizli olarak kalır, çünkü Marx, insan kimliği konseptini üretimi bir tanımlamayla sınırlar... onun gerçek amacının özneler arası karşılıklı tanınmayı sağlayan sosyal koşullar olduğu asla açık seçik bir duruma kavuşmaz”. Bu durumda başvurulması gereken ‘kurtarıcı eleştiri’dir. Marx’ın sezgilerinin çağdaş sosyal teoriye yeniden kazandırılması için, der Honneth, Marksizm’i sosyolojik ilkeler seti sunan bir metot gibi kabul edemeyiz. ‘Sosyal’i tanınma mücadelelerinin bakış açısından ele alan ‘tarihsel-felsefi bir perspektif’ gerekir. Bu perspektif, sosyal çatışmanın ekonomik ihtiyaçlar üzerinde değil tanınma mücadelelerinin moral

zemininde gerçekleştiği varsayımına dayanır. Sosyalın ontolojisi mücadeledir ve mücadele de temelde moraldir.

Tanınma Bütündür

Honneth tarihsel-felsefi perspektifin teorik kaynaklarını araştırmak üzere Marx'tan Hegel'e doğru gider. Bu dönüş, Marx'ın emeği özgürleştirici bir temel element olarak anlamasında, çalışmayı özbilincin inşa edici bir parçası olarak kavrayan Hegel'in payının büyük olduğunu varsaymaktadır. Fenomenoloji'de emek, bilişsel ve entelektüel yeteneklerin olumlu bir dışlaşması ya da somut bir nitelik kazanarak gerçekleşmesi olarak anlaşılır. Köle, emeğinde, doğayı basitçe nesneleştirmekten öte, kendi özbilincini görüp kendini izleyebilir. Bu nedenle, bu saf bir olumsuzlama değil, belirlenmiş bir olumsuzlamadır. Bu olumsuzlama sonucunda, köle, kendi varlığını doğayla karşılaştırmıştır ama kendisini doğayı işleyebilecek idealara sahip manevi bir varlık olarak görmesinin yanında fiziksel varlığını da tanımıştır; doğanın basit karşıtı, saf bir ruh değil, eyleyen bir varlıktır.

Hegel'e dönüşün nedenlerinden biri, 'araşsal eylem'in 'çalışma'ya üstünlüğüne karşı (Honneth, 1986, s. 166) moral temelde kavranmış bir öznel alanı teorik olarak inşa etme düşüncesidir. Hegel, bu düşüncede, özellikle, bütünlüklü bir kendini gerçekleştirmenin iyi yapılandırılmış bir etik ilişkiler düzenini gerektirdiğini söyleyen bir tanınma filozofu olarak anlaşılır. Honneth Taylor'la tanınmanın temelini kendini gerçekleştirmeye dair Hegelci bir düşünce olduğu noktasında hemfikirdir. Fakat tanınma mekanizmasının nasıl ve hangi alanlarda işlediği, tanınmanın duygusal ve normatif açıdan kurucu rolünün nasıl başarılı olduğu, bunun kimlik temelli toplumsal-siyasal hareketleri anlamada ne gibi bir rol oynayacağı hususunda Hegel'in felsefesine çok daha ayrıntılı bir analizle yönelir (McQuenn, 2011, s. 7). Bu analizde, kişinin kendisiyle olumlu bir ilişki kurması ve kendini gerçekleştirmesi için gerekli üç tanınma modeli bulunmaktadır: 'Sevgi', 'haklar' ve 'dayanışma'. Bu modeller, sırasıyla, 'kendine güven', 'kendine saygı' ve 'onur'a karşılık gelmektedir. Daha önemlisi, Honneth kişinin 'sadece kendine güven, kendine saygı ve onurun toplu biçimde kazanılmasıyla... kendisini, koşulsuz bir biçimde, hem özerk hem de bireyselleşmiş, kendi amaçlarını ve arzularını tanımlayabilen bir varlık olarak görebileceği'ni belirtir (Honneth, 1995, s. 169).

Bu belirlemede, farklı tanınma alanlarının yanı sıra, Hegelci fenomenolojinin ana fikirlerinden biri olan hakikatin bütünlüğüne dair düşünce de iş başındadır. Hakikat, uğrakları aracılığıyla kendini gerçekleştiren bütün ise, tanınmayı bütünleyen farklı modellerden birinin zedelenmesi, bütünlüğün kurulamaması demektir. Tanınma bu üç uğraktan geçmelidir: Kişisel ilişkilerin sağlayacağı kendine güven temelinde, haklar düzeninin üreteceği toplumsal saygı ve bir etik yaşamı paylaşmakla kazanılabilecek onura kadar, bütün parçalarında gerçekleştiğinde tam bir kendini gerçekleştirme ve tanınmadan söz edilebilir. Zira Hegel'e göre de, tanınma, sevgi aşamasında tam olarak gerçekleşemez; sivil toplumun haklar dünyasına ve politik topluluğa geçmeden eksik kalır. Bu geçişlerde, Hegelci 'aşma' gereği, önceki aşama korunarak daha ileri bir düzeye yükseltilir. Honneth'in terimleriyle yeniden ifade edecek olursak, kişi, ilksel ve ailevi ilişkilerde kendine güven kazandıktan sonra, bunu sivil toplumdaki haklarla gelen toplumsal saygıyla sürdürür; ancak etik yaşamda dayanışmayı ve kimliğinin tanınmasını gerçekleştirebilir. Sonuç olarak, Honneth'in tanınma aşamaları, tanınmanın bütünlüklü bir kategori olduğunu vurgular. Hegelci terimlerle söylenirse, Honneth için tanınma, bir hakikat olarak bölünmez bir bütündür. Buradan hareketle, Honneth'in tanınmayı bir 'süper kategori' olarak ortaya koyduğunu ileri sürebiliriz.

Süper Kategori Olarak Tanınma

Tanınmanın tarihsel olarak nasıl konumlandırılması gerektiği hususunda Honneth'in teorisi Taylor'inkinden ayrılır. Bu ayrılık, tanınma taleplerine herhangi bir tarihsel başlangıç atamaya indirgenebilecek yüzeysel bir kronoloji tartışmasından ziyade, metodolojik ve politik

olarak ciddi bir yol ayrımını ifade eder. Aslına bakılırsa, Honneth’le diğer tanınma teorisyenleri arasındaki temel farklardan biri olarak ifade edebilecek boyut bu bağlamda kendisini gösterir.

Taylor’a göre, tanınma politikasının tarihin sahnesinde özbilinç kazanması oldukça yenidir. Taylor, ‘tarihsel sıralamaya bağlı olarak iki tip toplumsal hareket formu önerir: Eşit onur politikası tarihsel olarak farklılık politikasından öncedir ve buna göre, farklılık politikasına doğru değişim tarihsel açıdan yeni bir şey olarak görülür. Taylor’a göre, farklılık politikası organik bir biçimde evrensel onur politikasından gelişir’ (Cooke, 2009, s. 77). Bu geçiş, değişen tarihsel koşullara göre, eski bir prensibe (evrensel onur politikası) yeni bir anlamın (farklılık politikası) uygulanmasıyla gerçekleşmiştir. Honneth’in bakış açısına yerleşirsek, Taylor’ın tanınmayı analitik olarak yeniden dağıtımdan ayrı bir kategori olarak çözümleyen Fraser’la daha fazla uzlaştığı görülür. Zira, Taylor’da tanınma taleplerinin evrensel onur politikasından ayrılarak kendisini dışavurabilmesi onun özgül bir kategori olduğunu da gösterir. Honneth, bu noktada, radikal bir çıkış yaparak, tanınmanın yeniden dağıtımını da içeren bir ‘süper kategori’ olduğunu ileri sürer (Boucher, 2004, s. 3). Buna göre, tanınma mücadelelerinin ortaya çıkışını 1960’lar gibi nispeten yakın bir tarihle sınırlayamayız. Aslında, on dokuzuncu yüzyılın geleneksel liberalizm ve Marksizm açısından ekonomik çıkar ve yasal temelli politikalar olarak tanımlanmış toplumsal mücadeleleri de bu kategoriye dâhildir. Dolayısıyla Honneth’e göre diğer tanınma teorilerinde ortaya çıkan sorun, bir tarihlendirme hatasından ibaret görülemez; ilkesel olarak, ‘gereğinden fazla dar bir yasal tanınma kavramını varsayımları’ndan kaynaklanmaktadır: “Günümüzün kimlik politikası hareketleri, kültürel amaçlara, on dokuzuncu yüzyıl ve erken yirminci yüzyılın maddi ve yasal hedeflere sıkıca bağlanan geleneksel direniş hareketlerinden daha fazla indirgenemez. Nihayetinde işçi hareketi dahi, temel olarak, geleneklerinin ve yaşam biçimlerinin... tanınmasını hedefledi. Bundan dolayı, Taylor’ın tarihsel teşhisi için temel aldığı bütün dizesel şema yanıltıcıdır... Ve Fraser, başlıca görüşlerinin bu çeldirici tarihselleştirmeden etkilenmesine izin verdikçe, zorunlu olarak, bir yanda çıkar ya da yasal temelli politika diğer yanda kimlik politikası’ tarihsel karşıtlığının hatalı zeminini temel almaktadır. Sonuç olarak, Fraser da... geleneksel sosyal hareketlerin bütün kültürel elementlerini kültürel tanınmanın tarihsel olarak yeni bir fenomen olduğu fikrine varmak için bir kenara bırakmalıdır” (Fraser&Honneth, 2003, s. 123-24).

Honneth Taylor’ın tarih yorumunun yanıltıcı olduğunu ileri sürmesine rağmen, iki düşünürün de ‘yeniden dağıtım haksızlığının neden olduğu yanlış tanınma’dan çok ‘yanlış tanınmanın neden olduğu haksızlık’ varsayımından hareket ettiklerini eklemeliyiz (Laitinen, 2009). Honneth’in ‘süper kategori’indeki işleyişe benzer biçimde, Taylor da, neredeyse ‘tanınma kavramına yeniden dağıtımın kendiliğinden bir aracı olarak odaklanır. Bir bakıma, tanınmayı yeniden dağıtıma denk olarak düşünür; tanınma gerçekleştikçe, otomatik olarak, hak eşitliği de onaylanmış olacaktır (Collins&Lim, 2010). Nihayetinde çağdaş tanınma tartışmalarının veçhelerinden biri, tanınmanın bir süper kategori olarak mı yoksa özgül bir kategori olarak mı değerlendirileceği noktasında düğümlenmektedir. Fraser, bu iki politikanın nasıl düşünülmesi gerektiği hakkında daha farklı bir yaklaşım geliştirir.

Geleneksel Kimlik Politikasının Ötesine

Fraser’ın çıkış noktası, çağdaş tanınma tartışmasının öncülerinin tanınmayı kendini gerçekleştirme kavramının psikolojik yönüyle sınırlamakla bir ‘kimlik modeli’ne yönelme riski taşıdıklarını varsaymasıdır: “Tanınma genellikle bir kendini gerçekleştirme meselesi olarak alınmaktadır. Bu, en önde gelen iki çağdaş tanınma teorisyeni olan, Charles Taylor ve Axel Honneth’in görüşüdür. Hem Taylor hem de Honneth için, diğer özne tarafından tanınmış olmak, tam ve örselenmemiş öznelliğe ulaşmanın zorunlu koşuludur. Birini tanımayı reddetmek, insani gelişme açısından onu temel bir önkoşuldan mahrum etmektir... Bundan dolayı, her iki teorisyen de yanlış tanınmayı zedelenmiş öznellik ve zarar görmüş bireysel kimliğe dayanarak tahlil eder. Ve her ikisi de, yaralanmayı etik terimlerle, öznenin ‘iyi yaşam’ı başarma

kabiliyetinin engellenmesi olarak anlamaktadır. Bu bakımdan, Taylor ve Honneth için, tanınma kendini gerçekleştirme ile bağlantılıdır” (Fraser&Honneth, 2003, s. 28).[†]

Fraser’ın müdahalesi, bu iki yaklaşımın ‘öznel’ine karşı konuyu daha nesnelci-yapısalcı bir perspektifte yönlendirme iddiasını taşır. Fraser, felsefi antropolojiyle ilgilenen bir Hegelci değil sosyalist-feminist ekolün takipçisidir; tanınma sorununa bakışı da kendini gerçekleştirme kavramından ziyade toplumsal adaletin çerçevesini bu minvalde yeniden çizmek amacından neşet eder. Taylor’ın diyalojik kimlik anlayışı, insan bilimlerinin ‘değer(lerden) bağımsız olamayacağı’ ve insanı ‘kendi kendisini yorumlayan’ bir varlık biçiminde ele alan etik bilimler olduklarını varsayan bir yorum bilgisi ve felsefi antropolojiye dayanırken (Abbey, 2004); Fraser’ın teorik yönelişleri, toplumsal adaletin ‘Keynesyen-Westefalyen çerçeve’ olarak adlandırdığı liberal, sosyal demokrat, ulusalcı çerçevesinin ötesine geçen bir yorumunu yapmak noktasında kümelenir. Temel amaç, Keynesyen çerçevenin ‘renk körlüğü’nden kurtulmak, tanınma sorununu da dahil edip ‘adaleti yeniden çerçeveleyen’ daha yetkin bir toplumsal adalet kavramı ve pratiğine ulaşmaktır (Fraser, 2005). Bunun salt bireysel teorisyenin işi değil, ‘toplumsal hareketlerin karşı hegemonyacı bloğunu ortaya çıkarmak için (kollektif) bir proje’ olduğunun altı özenle çizilir (Fraser&Honneth, 2003, s. 86). Karşı-hegemonyacı bloğu sosyo-politik bir aktör konumuna ulaştıracak teorik edim ise, 1960’ların feminist ve siyah hareketlerinin olumlu mirasını güncellemektir. İlk kuşak kimlik politikalarında kurtarılacak boyut, tanınmanın genel bir toplumsal dönüşümle birlikte gerçekleştirilmesi gerektiği varsayımındaki eleştirel teoriye atfedilebilecek radikal anlayıştır. Fraser, sözü edilen mirasa yönelirken, tanınmanın kendini gerçekleştirme kavramına asimile edilmediği ve yeniden dağıtım kategorisini geçersiz kılmadığı başka bir tanınma teorisinin imkânlarını araştırır. Bu yeni model, Hegelci ‘kimlik modeli’ uyarınca hareket ettiğini düşündüğü geleneksel kimlik politikalarının kültürelciliğiyle geleneksel Marksist sınıf politikasının ekonomizmini aşacaktır. Dolayısıyla Fraser’ın yaklaşımındaki yeni bir anlayışla ele alınmış toplumsal adalet biçiminde ifade edilebilecek politik motivasyona ek olarak felsefi motifleri belirlemek de açıklayıcı olabilir. Taylor’ın yorum bilgisi ve Honneth’in ‘sosyal olan’ı mücadelede temellendiren sosyal ontoloji arayışlarına karşılık, Fraser’ın felsefi kaygısı, sosyal bilimlere başından itibaren egemen olan kültür-ekonomi ikiliğini yeni bir diyalektik anlayış temelinde yorumlamaktır.

Kimliğin salt kendini gerçekleştirme olarak anlaşılamayacağına yönelik eleştiri, tanınma tartışmasına farklı bir soluk getirip canlandırmıştır. Bu eleştiriye geliştirirken, Fraser’ın tanınma ve yeniden dağıtım kategorileri arasında yaptığı analitik ayırım merkezi bir önem taşır. Fraser, bu ayırım uyarınca, Hegelcilikle ilişkili ‘kimlik modeli’ne karşı, tanınma kategorisinin toplumsal adaletin gerçekleşmesi açısından sunduğu imkânları ‘statü modeli’ içinde değerlendirir. Fakat bu ayırma ve teorik sonuçlarına geçmeden önce, Fraser’ın tanınma kategorisini yeniden düşünme çabasını tarihsel ve politik bir çerçeveye yerleştirmek faydalı olabilir. Çünkü Fraser, belirli bir tarih okumasından hareket ederek, tanınma politikasını ilerleyen bölümlerde Said’in düşüncesiyle ilişkilendireceğim ‘karşı-siyaset’in sosyo-politik hareketliliğini eleştirel teorisinin araçlarıyla uzlaştırma bağlamından çözümler.

Fraser iki kategoriye ele alırken öncelikle tanınmanın yeniden dağıtım kategorik olarak reddedip reddetmediği sorusuyla başlar. Bunun ardından, tanınma, kimlik politikasının ortaya çıktığı 1960’ların sosyo-politik dönüşümlerini yorumlama girişimiyle yeniden formüle edilir. Echols’ün belirttiği gibi, bugün birbirinden farklı birçok akımı ifade etmek için kullandığımız bu terim 60’ların toplumsal-politik dünyasında ortaya çıkmıştı: “1960’ların toplumsal hareketleri, ‘kimlik politikası’ olarak bilinmeye başlayan, politikanın kimliğe dayalı olması gerektiği fikrinin işaretlerini vermişti. 1960’ların sonunda, bazı Yeni Sol gruplar sınıfa

[†] Honneth’in tanınmayı ‘psikolojikleştirdiği’ eleştirisi için ayrıca bkz. (Garrett, 2010). Buna benzer bir başka eleştiri de *Tanınma Mücadelesi*’nin ‘politik’ terimini kullanmaktan kaçındığı ve sunduğu sosyolojik ‘etik yaşam’ modelinin bir tür ‘politik bilinmezlik’e dayandığı yönündedir. Bkz. (Deranty&Renault, 2007).

ayrıcalıklı bir statü atfedilen Ortodoks bir Marksizm'i desteklemeye başlamış olsalar bile, sınıf bu toplumsal hareketler için çok fazla etkisi olan bir kategori değildi. Buna karşılık, ırk, etnisite, cinsiyet, cinsel tercih ve gençlik, 60'ların çoğu aktivistinin gözünde daha çarpıcı kategorilerdi" (Echols, 1994, s. 165).[‡] Daha önemlisi, ilerleyen bölümlerde açıklayacağım terimlerle ifade edilirse, Echols'e göre, bu 'radikal' toplumsal-siyasal hareketler direniş kimliğiyle proje kimliği arasında gidip gelen çelişkili oluşumlardır: "60'lar hakkındaki görüşüm bir ölçüde eleştirel olmasına rağmen, yine de 60'ların radikalizminde özgün ve umutvar olan çok şey olduğuna inanıyorum: Onun kurumsallaşmış otoriteye ve uzmanlığa karşı mücadelesi, demokrasi ve 'politika'yı yeniden tanımlamaya adanmışlığı ve cinsiyet ve ırk gibi doğallaştırılmış türden kategorileri sorgulaması" (Echols, 1994, s. 151-52).

Bugün kimlik politikası denildiğinde, akla tüm menfi çağrışımlarıyla, ana akım çokkültürcülük, komüniteryanizmin belli formları, milliyetçilik, ayrılıkçılık, etnik bölücülük gibi terimler gelmekte ve bütün bunları çevreleyen ortak yaklaşım 'etno-politika' olarak düşünülmektedir. Fakat Echols'e inanacak olursak, bu fenomen 1960'ların politik atmosferinde şimdikinden daha özgül bir kullanıma sahipti. Fraser'ın terminolojisiyle, bu dönemde, farklı kimliklerin tanınma mücadelesi olarak kamusal tartışmanın gündemine yerleşen bu kategori, toplumsal-siyasal örgütlenmenin yeniden düzenlenmesi gibi 'özgürleştirici bir vaat'in de temsilcisiydi. Dolayısıyla, Echols'ün 60'ların politikasına bakışı, konuya sosyalist-feminist bir perspektiften yaklaşan Fraser için de yorumlayıcı bir çerçeve oluşturmaktadır. Keza, Fraser, 'Tanınmayı Yeniden Düşünmek' başlıklı makalesinde, tam da böyle bir perspektifi gündeme getirir: "1970 ve 80'lerde 'farklılığın tanınması' mücadeleleri özgürleştirici bir vaatle yüklü görünüyordu. Cinsellik, toplumsal cinsiyet, etnisite ve 'ırk' gibi bayrakları taşıyan çoğu kimse, yalnızca o ana kadar inkâr edilmiş kimliklerini ileri sürme hedefinden değil, aynı zamanda iktidar ve refahın yeniden dağıtımını mücadelelerine daha zengin ve genişletici bir boyut ekleme amacından da ilham alıyordu" (Fraser, 2014, s. 259).

Tanınma bu şekilde yeniden düşünüldüğünde, kimlik politikasının yegâne talebinin kendini gerçekleştirme olmadığı ve radikal bir toplumsal dönüşüm motivasyonu hareket edildiği ortaya çıkar. Bunun gibi, tanınma ve yeniden dağıtım, birbiriyle ilişkili ve fakat birbirinden farklı iki kategori olarak düşünülmektedir. Nicholson'ın altını çizdiği gibi, kimlik politikasının bu iki önemli bileşenin egemen liberalizme yönelttikleri karşı-iddia 'sadece 'beni gör ve farklılığımı tanı' değil, fakat aynı zamanda ve önemli ölçüde 'tanımlama ve değerlendirme eylemlerinin kendilerinin sorunlu olduğunu gör' idi'. Başka bir anlatımla, 1960'ların siyah ve feminist hareketleri, basit bir biçimde farklılıkların onaylanması talebinde bulunmuyorlar; 'tanınmanın gerçek pratikleri' üzerine de bir yorum geliştiriyorlardı: "Bu pratikler, bazılarını tanımaya yetenekli diğerlerini ise tanımadan kaçınmaya neden olan iktidar dengesizliği tarafından ne ölçüde belirlenmektedir? Ya da tanınma konusundaki başarısızlıklar ne ölçüde iktidar dengesizliğini yansıtmaktadır? Sonuç olarak, bu hareketler, tanınma idealinin kurumsallaşmış toplumsal pratikler ve söylemler tarafından nasıl başarısızlığa uğrayabileceğinden, dahası, gerçek bir tanınmanın bir toplumsal adalet (yeniden dağıtım) sorunu olduğundan söz ediyorlardı (Nicholson, 1996, s. 6).

Gelgelelim Fraser açısından, 1990'ların 'post-sosyalist' dünyasında, neo-liberal küreselleşmenin yükselişi ve Komünist Doğu Bloku'nun çöküşüyle birlikte, 'eşitlikçi yeniden dağıtım'ın gerilediği ve sadece farklılığın tanınmasını talep eden bir kimlik politikasının 'hızlı bir biçimde politik çatışmanın paradigmatik formu' haline geldiği de aşikârdır. Fraser Hegel'in fenomenolojisinden devşirilen 'kimlik modeli'nin bu menfi geçişi destekleyen teorik boyutlara

[‡] Echols'e göre, bu iki hareket birçok ortak noktaya sahip olmasına rağmen, 'aslında kadın özgürleşmesi hareketinin ana temalarının çoğu -özellikle demokratik sürecin yeniden canlandırılması ve 'politika'nın kişisel olanı da içerecek bir biçimde yeniden formüle edilmesi vurgusu- Yeni Sol ve siyah özgürlük hareketinde zaten var olan yaklaşımları ve fikirleri inceltip yeniden biçimlendiriyordu'.

sahip olduğunu düşünür: “Kimlik modelinin destekçileri, Hegelci tanınma şemasını kültürel ve politik bir alana taşırlar... Hiç kuşkusuz, bu kimlik modeli ırkçılık, cinsiyetçilik, sömürgecilik ve kültürel emperyalizmin psikolojik etkileri hakkında bazı zekice öngörüler içermektedir. Fakat teorik ve politik olarak sorunludur. Tanınma politikasını kimlik politikasıyla eşitlemek suretiyle, hem grup kimliklerinin şeyleşmesini hem de yeniden dağıtımın yerinden edilmesini teşvik eder” (Fraser, 2014, s. 262).[§]

Fraser, hem siyah ve feminist hareketlerinin başını çektiği ilk kuşak kimlik politikası ve Soğuk Savaş’ın bitiminden itibaren hızla egemen bir politik form kazanan ikinci kuşak kimlik politikası arasında bir ayrımı korumamız hem de sorunu bundan böyle tanınma politikası biçiminde tartışmamız gerektiğini iddia etmektedir. Fraser’ın amacı, ilk kuşağın olumlu mirasını devralabilecek, yeniden dağıtımın yerinden etmeksizin toplumsal adaletin yeni bir anlayışını sağlayabilecek bir tanınma modelini belirlemektir. Bu tanınma modeli, kimlik modelinin kültürelciliğiyle ilişkili iki vahim sonuçtan, yani ‘kimliğin şeyleşmesi’ ve ‘yeniden dağıtımın yerinden edilmesi’nden kaçınılmalıdır. Dolayısıyla teorik görev, yeniden dağıtım ve tanınma kategorilerini analitik olarak birbirinden ayırmak ve ikincisini yeniden tanımlamaktır.

Kimlik Modeline Karşı Statü Modeli

Fraser, tanınma ve yeniden dağıtım politikaları arasında analitik bir ayrım yapmanın gerekli olduğu varsayımıyla, Honneth’in ‘normatif monizmi’ne karşı, ‘perspektifçi düalist’ konumunu benimser (Fraser&Honneth, 2003, s.3). Perspektifçi düalizme göre, sınıf ve kimlik politikaları, ekonomik ve kültürel değişkenler, toplumsal pratikte çoğu zaman iç içe geçerler. Belli bir yanlış tanınma vakası ekonomik bir adaletsizlikle ya da bir ekonomik adaletsizlik yanlış tanınmayla ilgili olabilir. Fakat tam da bunu anlamak ve duruma uygun politikayı yürütmek üzere iki kategori arasında analitik bir ayrımı korumalıyız.

Söz konusu iki kategorinin temel farklılığı, grup farklılıklarına yaklaşımları noktasında tebarüz eder. Yeniden dağıtım paradigması, grup farklılıklarını ‘adaletsiz ayrımlaşmalar’ olarak görür. Ayrımlar, romantik dışavurumculuğa dayanan bir sahicilik politikasının yorumunun hilafına, gruplara içkin özelliklerin dışavurumu değil adaletsiz bir politik ekonominin sonucudur ve eşitlik ilkesini ihlal eder. Fraser, yeniden dağıtım kategorisini Keynesçilik, sosyal demokrasi ve sosyalizmle ilişkilendirmesine rağmen, tanınma paradigmasını ele alırken iki temel eğilimden söz eder. Bunlardan birincisi, farklılıkları grubun içkin kültürel özellikleri olarak kutlarken, diğeri, bu farklılıkların toplumsal gerçekliklerini yadsımamasına rağmen toplumsal olarak inşa edildiklerine dikkat çeker. İlk yaklaşım açısından, adalet, zarar görmüş kimliğin olumlanmasını ve grup farklılığının kutlanmasını gerektirir. Fakat ikinci yaklaşıma göre, bu onaylama gruba atfedilmiş kimliğin eleştirisiz bir biçimde benimsenmesi anlamına geldiğinden, varolan temel koşulları değiştirmeden işlem görecektir ve kendi amacına zarar verecektir. Bu yüzden, farklılığın kutlanması yerine, farklılığın işlendiği terimlerin yapısı sökülmesi ve böylece bunların temel nitelikler olmadığı gösterilmelidir (Fraser&Honneth, 2003, s. 15).

Neticede, toplumsal adaletin yeniden dağıtım ve tanınma biçiminde iki temel yolu vardır ve somut durumlarda hangisinin öncelik taşıdığına anlaşılması bakımından aralarındaki analitik ayrım muhafaza edilmelidir. Bundan dolayı, perspektifçi düalizmde yeniden dağıtım ve tanınma politikalarından herhangi biri süper kategori olarak öne çıkıp diğerini massedemez. Bu iki kategori birbirine indirgenmeden özgüllükleri korunur ve bağdaşmaz ‘felsefi paradigmalardan çok adaletin akraba (folk) paradigmaları’ olarak telakki edilir. Fraser yeniden

[§] Fraser’ın Honneth ve Taylor’ın teorisi arasındaki farklara duyarlı olmak yerine iki düşünürü bütünselleştirdiği, hatta Taylor’ın eserine getirilen (özcülük ve kimliğin şeyleşmesi gibi) genel eleştirileri, Honneth’e de yansıttığı ileri sürülebilir.

dağıtım ve tanınmanın adaletin akraba paradigmaları oldukları belirlemesini yaptıktan sonra, bu iki politikayı geleneksel sınıf ve kimlik politikalarının müzmin karşıtlığını açacak daha geniş bir sosyo-politik bağlamda yeniden tanımlamaya girişir: “Yeniden dağıtım ve tanınmayı sırasıyla sınıf politikası ve kimlik politikasıyla aynı hizaya getirmek yerine, akraba paradigmaların her birini, ilke olarak her toplumsal hareketin durumuna uygulanabilecek, sosyal adalet üzerine kendine özgü bir perspektifin ifadesi olarak kullanıyorum. Böyle bakıldığında, yeniden dağıtım paradigması, Yeni Düzen liberalizmi, sosyal demokrasi ve sosyalizm gibi sadece sınıf-merkezli yönelimleri değil, aynı zamanda, feminizm ve anti-ırkçılık gibi, cinsel ve ırksal-etnik adaletsizliğe çözüm getirmek için sosyo-ekonomik dönüşüm ya da reform talep eden politik formları da kapsayabilir. Bu yüzden, bu anlayış, geleneksel sınıf politikasından daha geniştir. Bunun gibi, tanınma politikası, sadece adaletsiz bir biçimde değeri düşürülmüş kimliklere yeniden değer kazandırmayı hedefleyen -kültürel feminizm, siyah kültürel milliyetçiliği ve eşcinsel kimlik politikası gibi- hareketleri değil, fakat aynı zamanda... geleneksel kimlik politikasının ‘özcü’ eğilimlerini reddeden yapısökümcü eğilimleri de içine alabilir. Bu nedenle, bu yaklaşım da geleneksel kimlik politikasından daha geniştir” (Fraser&Honneth, 2003, s. 12).

Toplumsal adaletin koşut paradigmaları olarak anlaşılmaları, yeniden dağıtıma geleneksel sınıf politikasından, tanınmaya da geleneksel kimlik politikasından farklı muamele edileceğine işaret eder. Kritik soru ise, tanınmanın geleneksel kimlik politikasından farklı bir biçimde ele alınmasının nasıl mümkün olacağıdır. Bunu statü modeli ve farklılaşmış tanınma modelini izah ederek iki temel aşamada açıklayabiliriz.

İlk olarak, perspektifçi düalist anlayışta, geleneksel kimlik politikasına içkin olan şeyleşme ve yeniden dağıtımın yerinden edilmesine karşı, tanınma kategorisinin içeriği Weberci bir ilhamla ‘statü modeli’ biçiminde yeniden düzenlenir. Bu bağlamda, Marksist sınıf kavramının üretimle ilişkili, ekonomik temelli bir topluluğa işaret ettiği, buna karşılık, tanınma kategorisindeki toplulukların daha çok statü terimiyle açıklanabileceği iddia edilir. Dolayısıyla, anahtar terimler, üretim ilişkilerinin çerçevesinden çıkarılmak yerine, ‘daha az saygı, itibar ve onur’ biçiminde belirlenir (Fraser&Honneth, 2003, s. 14).**

Statü modeli kültürel, etik ve öznelci boyutlara odaklanan tanınma teorilerinin aksine sosyolojik, kurumsal(cı) ve nesnelci bir yaklaşım olduğundan, saygı, itibar ve onur, kendini gerçekleştirmeden daha farklı bir bağlamda ele alınır: “Statü modelinde, yanlış tanınma ne ruhsal biçim bozulması ne de etik kendini gerçekleştirmenin engellenmesidir. (Statü modelinde) Bilakis, kurumsallaşmış bir tabi kılma ilişkisi ve adaletin ihlali söz konusudur”. Buna göre, yanlış tanınma, ‘kültürel değerlerin kurumsallaşmış örüntüleri’ aracılığıyla inşa edilen bir toplumsal pratiktir. Aşağılayıcı tutum ve davranışlar serbestçe dolaşan söylemlerle değil ‘toplumsal yaşama eşit katılımı engelleyen’ toplumsal kurumlarda yerleşmeleriyle kökleşirler. Bir başka deyişle, statü modelinin normatif ölçütü ‘katılım eşitliği’dir. Yanlış tanınma, kamusal alana katılma ve sesini duyurmanın kurumsallaşmış pratikler nedeniyle engellenmesi olarak anlaşılır. Katılım eşitliği normunun gerçekleşmesi içinse ‘nesnel’ ve ‘öznelarası’ olmak üzere iki koşul söz konusudur: “Maddi kaynakların dağıtımı, katılımcıların bağımsızlığını ve ‘sesi’ni güvence altına alacak nitelikte olmalıdır. Bunu katılım eşitliğinin nesnel koşulu olarak

** Fraser’ın statü ve sınıf kategorilerini analitik olarak ayrıştırmak adına Marksizm içinde sınıfı ekonomist ve özcü bir bakışla değerlendirmeyen yaklaşımlara gözünü kapamak zorunda kaldığı iddia edilebilir. Bu konu Honneth’in eleştirilerinden birini de sergilediği için önemlidir. Honneth, bahsedilen yaklaşımlardan özellikle Thompson’a yakın bir yaklaşımla kendi tanınma teorisini geliştirir. Thompson’a (2004) göre, işçi sınıfının mücadelesi dediğimizde onun geleneklerini ve kültürünü oluşturmasını da kastetmiş oluruz. Buna göre, sınıf mücadelesi ile anlatılan, Honneth’in ileri sürdüğü tanınma mücadelesidir. Sınıf, burada durgun bir kategori değildir. Thompson, sınıfı ilişkisel bir oluşum olarak anlar ve işçi sınıfının ‘kendi kendini inşa etmesi’nden söz eder. Honneth’in perspektifinden bakarsak, Thompson’ın eserinin başlığındaki fiilden işçi sınıfının bir tanınma mücadelesi içinde kendi kendisini oluşturması-gerçekleştirmesini anlamamız gerekir.

adlandırıyorum. İkinci koşul ise, kültürel değerlerin kurumsallaşmış örüntülerinin bütün katılımcılar için eşit saygı sağlamasını ve toplumsal eşitliği elde etmek için eşit fırsatları teminat altına almasını gerektirir. Bunu da katılım eşitliğinin öznelarası koşulu olarak tanımlıyorum” (Fraser&Honneth, 2003, s. 36).

İkinci olarak, statü modelinde ana akım çokkültürcülükten farklı bir biçimde, grup özgülüğüne değer atfeden yaklaşımlara a priori ayrıcalık verilmez. Tanınma, ‘farklılığın olumlandığı tanınma’ açısından olduğu gibi, ‘yapısökümcü tanınma’ ve ‘evrenselci tanınma’ açısından da değerlendirilir. Bunlardan ilki ve sonuncusu, şimdiye dek ele aldığım tanınma ve yeniden dağıtım politikalarına karşılık gelirken, yapısökümcü tanınma, temelde Hegelci bir kavram olan tanınmaya Derrida’nın ikili karşıtlıkların yapısını söken ‘strateji’sini aşar. Evrenselci tanınma, yeniden dağıtım politikasında olduğu gibi, tanınmanın nesnel koşulunu sağlar. Yanlış tanınmaya neden olan kötü dağıtım koşulları evrenselci tanınma ile düzeltilir. Farklılığın tanınması, grup kimliğinin kurumsallaşmış pratikler tarafından aşağılandığı noktada öznelarası koşulu sağlayan bir çözüm önerir. Buna karşın, bu yaklaşım, tek başına ele alındığında, özcülük, grup kimliğinin şeyleşmesi, yeniden dağıtımın yerinden edilmesi, ayrılıkçılık gibi politik sonuçlara da yol açabilir. Fraser, bu aşamada, yapısökümcü stratejiyi dönüştürücü bir politika olarak işe koşar: “Bu kullanımda, ‘tanınma’ ana akım çokkültürcülükle ilişkilendirilen grup farklılıklarının değerinin saptanması anlayışıyla sınırlanamaz. Aksine, tanınma, yapısökümle bağlantılı olan, sembolik düzenin bir tür derin yeniden yapılanmasını da içerir. Bu yüzden, tanınma, tanınma koşullarını ona neden olan temel çerçeveyi değiştirmeksizin araştırılan ‘olumlayıcı’ yaklaşımları olduğu gibi, bu çerçeveyi dönüştürmeyi hedefleyen ‘dönüşümcü’ yaklaşımları da kapsar” (Fraser&Honneth, 2003, s. 96).

Sonuç olarak, Fraser’ın perspektifçi düalizminin en önemli katkısı, koşulların farklılığını dikkate alabilen bir yaklaşım sunmasıdır. Buna göre, bir haksızlığın nedeni belli toplumsal-tarihsel koşullarda tanınma sorunuyla, bir diğerinde yanlış tanınmanın nedeni bir haksızlık olabilir. Fraser’ın yanlış tanınmaya neden olan kurumsal pratiklere daha fazla dikkat çekmesi de en az bunun kadar önemlidir. Honneth tanınmayı yasal boyuta indirgeyen dar bir yorum olduğunu iddia etse de, bu yaklaşımın üstünlüğü, kişinin kendini gerçekleştirme engel olan kurumsallaşmış söylemlere özel bir önem atfetmesidir. Fraser’ın Taylor ve Honneth’in düşüncesinde tanınmanın kendini gerçekleştirme indirgendığı iddiası da bununla ilgilidir. Gelgelelim Fraser’ın eleştirileri tanınma teorisine farklı bir soluk getirmiş olsa bile, tanınma fenomenolojisinden bilinçli bir biçimde yürüttüğü kopuşun hangi olumsuz sonuçlara yol açabileceği de düşünülmeğe değerdir. Bu bağlamda temel sorun, Fraser’ın adalet yaklaşımının ‘toplumsal tanınmanın insan ilişkilerindeki gündelik görünümünün fenomenolojisini içermemesi’dir (Connolly&Leach&Walsh, 2007, s. 7). Dolayısıyla, Sartre ve Fanon’un teorik müktesebatından hareketle, fenomenolojinin ırkçılık çözümlerinde son derece etkili bir analitik araç olabileceği gösterildiğinde (Bernasconi, 2000), söz konusu nesnelci soluğun Fraser’ın temel kaygısı olan toplumsal adaletin içeriğini sınırlayacağı da ileri sürülebilir. Her halükârda, meselenin öznelciliğe karşı nesnelci-kurumsalcı bir tutum almakla yetkin bir çözüme kavuşamayacağının bir ifadesidir bu.

Tanınma sorununu yeniden ifade edersek, Fraser’a göre, toplumsal adaletin tesis edilmesi için yanlış tanınmaya neden olan nesnel koşullarla mücadele edilmelidir. Bu yeniden dağıtım politikasını gerektirir. Katılım eşitliğinin nesnel koşulunun yanında, bir kişiyi ya da grubu toplumun eşit bir üyesi olarak kamusal alana katılmaktan mahrum bırakan kurumsallaşmış kültürel örüntüleri düzelterek katılım eşitliğinin öznelarası koşulu da sağlanmış olur. Öznelarası koşul, yanlış tanınmış kimliğin olumlanmasını içerir. Bunlar bir bakıma telafi edici politiklardır. Bununla birlikte, Fraser, kimliğin kendini yorumlayan bir varlık tarafından başarılabilecek bir kendini gerçekleştirme meselesi değil, kurumsallaşmış pratikler tarafından bize atfedilen ya da sembolik bir düzenin karşıtlıklarının içine

hapsedildiğimiz bir şey olabileceğini de gündeme getirmiştir. Olumlama politikası, dönüştürücü bir politika olmaksızın kimliğin şeyleşmesine yol açabilir. Bu dönüştürücü politika, yapısökümcü bir stratejiyle iş görerek siyah/beyaz, kadın/erkek, doğu/batı gibi ikili karşıtlıkları sorgulayacaktır.

Fraser’la birlikte, kimliği fenomenolojik ve hermenötik açıdan değerlendiren yaklaşımlardan farklı bir noktaya ulaşıyoruz. Fraser’da kimlik, tanınma ve yanlış tanınma konuları, Hegel’in *Fenomenoloji*’sindeki bilincin kendini gerçekleştirme serüveni ve kendini yorumlayan varlık açısından ele alınmaz. Yapısöküm, Fraser’ın geleneksel kimlik modelinden uzaklaşmak için kullandığı felsefi kaynaklardan biri olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça

- Abbey, R. (2004). Introduction: Timely Meditations in an Untimely Mode-The Thought of Charles Taylor, Charles Taylor, ed. Ruth Abbey, Cambridge University Press.
- Bernasconi, R. (2000). Irk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede Irk ve Irkçılık, çev. Z. Direk vd., İstanbul, Metis.
- Bewes, T (2008). Şeyleşme: Geç Kapitalizmde Endişe, çev. Deniz Soysal, İstanbul, Metis.
- Boucher, G. (2004). “Struggle for Recognition”, Hegel and Ethical Politics, Melbourne University, Summer School.
- Collins, A. & Lim, J. (2010). Recognition, Redistribution, Liberty, Journal of Economic Behaviour & Organisation, 74.
- Connolly, J.& Leach, M.&Walsh, L. (2007). Introduction, Recognition in Politics: Theory, Policy and Practice, ed. J. Connolly&M. Leach&L. Walsh, Cambridge Scholars Publishing, 2007.
- Cooke, M. (2009). Beyond Dignity and Difference: Revisiting the Politics of Recognition, European Journal of Political Theory, 8, 76.
- Deranty, J. P & Renault, E. (2007). Politicising Honneth’s Ethics of Recognition, Thesis Eleven, Number 88.
- Echols, A. (1994). Nothing Distant about It: Women’s Liberation and Sixties Radicalism, The Sixties: From Memory to History, ed. David Farber, The University of North Carolina Press.
- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange, London, New York, Verso.
- Fraser, N. (2005). Reframing Justice: In a Globalizing World, New Left Review, 36, November-December.
- Fraser, N. (2014). Tanınmayı Yeniden Düşünmek, Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık, ed. & çev. Fırat Mollaer, Ankara, Doğu Batı.
- Garrett, M. (2010). Recognizing the Limitations of the Political Theory of Recognition: Axel Honneth, Nancy Fraser and Social Work, British Journal of Social Work, 41, 7.
- Honneth, A. (1986). Work and Instrumental Action: On the Normative Basis of Critical Theory, trans. by Mitchell G. Ash, Thesis Eleven, 5-6.
- Honneth, A. (1995). Domination and Moral Struggle: The Philosophical Heritage of Marxism Reviewed, The Fragmented World of the Social: Essays in Social and Political Philosophy, ed. by Charles W. Wright, State University of New York.
- Honneth, A. (1995). The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts, trans. by Joel Anderson, Polity Press.
- Honneth, A. (1997). The Critique of Power: Reflective Stages in a Critical Social Theory, trans. by Kenneth Baynes, MIT Press.
- Honneth, A. (2005). Reification: A Recognition Theoretical View, The Tanner Lectures on Human Values, University of California, Berkeley.
- Jay, M. (2008). Introduction, Reification: A New Look at an Old Idea, Oxford University Press.

-
- Laitinen, A. (2009). Recognition, Needs and Wrongness: Two Approaches, *European Journal of Political Theory*, 8.
- Lash, S. & Featherstone, M. (2001). Recognition and Difference: Politics, Identity, Multiculture, *Theory Culture Society*, 18.
- Marx, K.&Engels, F. (2013). Alman İdeolojisi, Cilt I, çev. Tonguç Ok & Olcay Geridönmez, İstanbul, Evrensel.
- Marx, K. & Engels, F. (1968). Alman İdeolojisi, çev. Selâhattin Hilav, İstanbul, Sosyal.
- McQuenn, P. (2011). Recognition, Social and Political, *Internet Encyclopedia of Philosophy*.
- Nicholson, L. (1996). to Be or Not to Be: Charles Taylor and the Politics of Recognition, *Constellations*, Volume 3, Number 1.
- Taylor, C. (1976). Hermeneutics and Politics, *Critical Sociology*, ed. Paul Connerton, Penguin.
- Taylor, C. (1985). *Philosophical Papers, Vol. 2: Philosophy and the Human Sciences*, Cambridge.
- Taylor, C. (1996). Tanınma Politikası, Çokkültürcülük: Tanınma Politikası, haz. Amy Gutman, Çev. Yurdanur Salman, İstanbul, Yapı ve Kredi.
- Thompson, E. P. (2004). İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, Birikim.
- Thompson, S. (2006). *The Political Theory of Recognition: A Critical Introduction*, Polity Press.
- Yar, M. (2003). Honneth and the Communitarians: Towards a Recognitive Critical Theory of Community, *Res Publica*, 9.
-

1872 London Congress and the Nineteenth Century Prison Reform Movement: An Inquiry into the Discourse of Punishment

1872 Londra Kongresi ve Ondokuzuncu Yüzyılda Cezaevi Reform Hareketleri: Cezalandırma Söylemlerine Dair Bir Çalışma

Sinan Tankut GÜLHAN*

Abstract

This paper is an attempt in understanding the first penal conference in world history. The meeting took place in 1872 in England, the Congress of London was a groundbreaking meeting of professionals, state officials, reformers of the penitentiary system, and interested philanthropists. The Congress was the culmination of a century's efforts instigated by John Howard in the late eighteenth century. The meeting would prove to be the first of a long series of professionalized conferences on the practices of punishment. There were attempts in gathering the professionals of the penal system before, that is for sure, however, in convening and legitimizing both the state authority and the philanthropy of the upper classes it was an insightful examination and a critique of the state penitentiary system hitherto existed.

Keywords: Sociology of crime and punishment, nineteenth century social reform movement, 1872 London Prison Congress, history of punishment

Öz

Bu makale dünya tarihinin ilk cezaevi konferansını tarihsel ve düşünsel açıdan kavramayı amaçlar. 1872'de İngiltere'de toplanan Londra Cezaevi Kongresi, uzmanlar, bürokratlar, ceza reformu üzerine çalışan farklı alanlarda hayırseverlerin katılımıyla sosyolojik ve tarihsel bir dönüm noktasını temsil eder. Londra Kongresi, onsekizinci yüzyılda John Howard tarafından başlatılan ceza reformlarının bir meyvesidir ve müteakip konferansların da ilki olacaktır. Bu makale açısından önemi, ceza reformlarının ondokuzuncu yüzyılın son otuz yılında vardığı noktayı, bu noktanın ne raddede beynelmil bir karakter taşıdığını, modern devletin inşası açısından taşıdığı belirleyici rolü ve bununla beraber zenginlerin ve ayrıcalıklı kesimlerin hayırseverliğiyle devletin cezalandırma mekanizmalarının kesiştiği toplumsal olarak yirminci ve yirmibirinci yüzyılların kriminolojik ve ceza yaklaşımlarının kurucu paradigmasını teşkil etmesindedir.

Anahtar Kelimeler: suç ve ceza sosyolojisi, Ondokuzuncu yüzyıl toplumsal reform hareketleri, 1872 Londra Cezaevleri Kongresi, cezalandırma tarihi

The Congress of London has passed into history. It is a fixed fact, irrevocable and unchangeable. It only remains to tell its story and gather its fruits. The first is simple, and may be quickly done; the last will be manifold, and the harvest, it may be hoped, will be gathering for years, if not generations, to come. (Wines, 1873, p. 1)

Introduction

Enoch Cobb Wines, the United States Commissioner on Prison reform and the secretary of the International Prison Congress, defined The Congress of London with marked self confidence as underlined in his above words. The congress, first of its kind in its scope of participation as well as its esteem in its high expectations in the global prison reform, had, for sure, become a fixed fact. But not a fact in terms of prison reform, though few of its agenda held sway in the challenging decades of the first half of the twentieth century. It has at least established one thing surely and thoroughly: prison as a global system of punishment.

The prison reform movement, the eventual builder of the global system of punishment, and its embodiment in the International Prison Congress of 1872, held in ten days between July 3 and July 13, now stands as a representation of a universal achievement. As the culmination of this movement, the Congress represented some defining aspects of the reform movement.

It tells us that it was born out of modern capitalism, indeed, hitherto existing penal regimes shared peculiar similarities with modern capitalism. Penitentiary, above all, knows no

---

* Yrd. Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, sinantgulhan@outlook.com

boundaries, inasmuch as capitalism, its main deed can be found in the tendency for moving beyond all forms of borders: national, cultural, and religious. Whilst commodity portended the main underlying form of societal relations under capitalistic modernization, penal systems came to represent a striking interest in time and rehabilitation. Hence, the same feature of geographical expansion inherent in capitalism reveals itself in the form of the global incarceration system. The reason for this is complex, and requires an elaboration of the relationship between capitalism, law, and the prisons. However, suffice it to say, as an historical fact, the Congress, for the sake of analysis in this paper, was telling of phenomena that defined the subsequent century of the failures and successes of the prison reform, as well as the universal trajectory of capitalism and class domination. Thus, in its purest form, this paper tries to shed light to the relationship between modern state-making and its revelations in the form of penitentiary discourse.

In a sense, the Congress could be juxtaposed to the aim of this paper; it was a product of a hitherto unseen coalition of professional and administrative class fractions. The meeting was first of a long series of professionalized conferences on the practices of punishment. There were attempts in gathering the professionals of the penal system before, that is for sure, however, in convening and legitimizing both the state authority and the philanthropy of the bourgeoisie it was both an examination and a critique of the state penitentiary system hitherto existed. Charles Lucas explained the *differentia specifica* of the Congress of London as that “it is to be, a *semi-official* conference, combining, the initiative of governments and of individuals.” (Wines, 1873) In other words, christening the particular Protestant spirit and its ensemble values, and the spirit of capitalism, it was the official recognition of a century long fermentation of the carceral ideology which blossomed first in the minds of the petit bourgeois of the dissenting sects. The aristocracy, its representation in the state apparatus, and several bourgeois fractions shared the responsibility to build a new scaffold for law and punishment.

The London Congress

The Congress opened on the evening of the 3rd of July, 1872 with Earl of Carnarvon’s speech, who was already in London and working with the organization committee since the 24th of June. The original task of the organization committee was to prepare a list of questions on the particulars of the national penal systems to be answered beforehand by each of the national delegates. At the same time to create an official recognition of the Congress within the officials of the host country and to obtain the support of the English government required another committee, which is well-connected within the circuits of power. Only after naming Earl of Carnarvon as the permanent president of the executive committee of the congress they succeeded in gaining official recognition by the British state. (Wines, 1873)

Twenty nationalities were represented; in addition to that several representatives for the colonial possessions of the British Empire was present. Almost all of the continental countries were present with their upper echelon bureaucracy; *inspecteur-generale* M. Lucas from France –the arch-ego of Foucault’s *Discipline and Punish*- was there. (Foucault, 1995) The newly unified German states were represented by several delegates from each single state, Wurttemberg, Saxony, Prussia, Baden, and Bavaria. Theirs was an uneasy legal alliance, since almost all of their penal code and practices were different from each other. The only thing that united them was the new penal code of the German Empire, which was then recently introduced. The Scandinavian states, Norway, Sweden, and Denmark, had a symbolic existence; their prison populations was either too small to draw an analysis, or a penitentiary system was not yet established. So was the situation in Russia; Count Sollohub was appointed by the Tsar to draft a new penal law, where transportation to Siberia was still the predominant form of punishment. Not only Germany and Russia announced that the congress would have reflections

in their penal reform, but also Italian delegate was eager to join the ranks of reform. Mexico, similar to Russia, was devoid of a modern penitentiary system, and unable to appoint its own representatives to the Congress, thus it was represented by the American delegate. The better prepared part of the Congress was certainly the delegates from the United States and the United Kingdom. They were not only more experienced than the others, but also their agenda of prison reform was adopted as the Congress' own agenda. (Wines, 1873)

The weight of Anglo-Saxon presence in the Congress appeared more so in the case of the occupational background of the participants. While the main body of participants from the continental Europe was almost completely from the state bureaucracy, or among the ranks of an intellectual elite with organic connections to the state, the American and English delegate represented a well integrated distribution of professionals and upper-middle-class reformers. One prominent example was Enoch Cobb Wines, a reverend and an educator who had dedicated his life for the prison reform, as well as Mary Carpenter, an English reformer who was running a reform school for juveniles. In addition to them there were a number of prison officers, and administrators of several prisons, who had direct links to the charities or organizations of reform. Zebulon R. Brockway, for instance was one of the most prominent reformers, who was at the same time running the Detroit House of Correction, and would soon to be appointed as the head of Elmira Reformatory as an exemplary institution of reform deeds. Sir Walter Crofton, the retired head of the Irish Convict Prison system which laid the basis for his namesake Crofton system, was also among the attendees. (Carpenter, 1967; Wines, 1873, 1879)

The Congress was designed to be a melting pot for the official state ideologies and the bourgeois reform organizations with its variation within participating membership. Its main topics of debate were the practicalities of prison administration: What should be the optimum size of a prison? What should be the maximum amount of cellular confinement? What should be the basis of convict classification? Would the repetition of offenses result in a longer sentence? Would corporal punishment be employed in prisons? If not, what would be the basis of punishment in prison? What would be the proper way of punishment for women, or for juvenile delinquents? What would be the basis of labor in prison? Should labor be penal, as in the case of tread-wheels, or would it be industrial instead? If industrial labor is to be adapted, what should be the ideal way of putting convict labor into work, whether through leasing to the private enterprise or by cultivating it in public works? What would be the ideal education of the prison administrators, to what extent would they be responsible of financial affairs of the penal institutions? (Wines, 1873, pp. 1–7)

Such were the questions to be answered during the ten-day congress. However, E.C. Wines and the reformers had a separate agenda other than simply sharing the penal experiences of several countries. Their aim was to promote a specific form of prison "management" in order to harvest the best possible reformatory results from the convict. It was called the Irish system; derived from Walter Crofton's practices in Irish Convict Prisons. In its essence it was hardly anything but a reformed form of Howard's solitary confinement, however its language and logic was drawn from the logic of factory management in order to commensurate to the *Zeitgeist*, the industrial revolution. Howard's initial ideas of classification and separate confinement were elaborated by "good management" of the prison administration, and had the mooring of continuous supervision and surveillance. Wines definitely saw an immense chance in the congress to boost his effort of prison reform, and consequently expected that the delegates' reports to their own governments would reveal a tendency toward the separate system of Crofton. (Carpenter, 1967)

The long run of almost a century and a half provided us with but a litmus test of Wines's expectations, and the prison reform movement; it did neither end with the Congress, nor could the inevitable failure have been avoided. It was the third among a long line of Protestant

reformist movements from Anglo-American tradition. Naturally it was followed by a series of subsequent interventions, by several congresses, and with countless prescriptions for the most effective and reformatory punishment. The lynchpin of Wines's system, the separate confinement, had vanished by 1920's, by the ultimate failure, and to some extent abuses inherent in its application. ("Three Years in the Elmira Reformatory: Ex-Convict Tells of his Daily Life while serving a Three Years' Punishment at the Big Reformatory," 1907)

History of Punishment and Social Reform

The 1980's and 1990's, the age of great neoliberal backlash, saw the end of industrial labor in prisons (Melossi & Pavarini, 1981), the return of the penal work in some southern states, and the decline of the educative element in prisons. Once more, prison reform is called into action, to fulfill its role in the capitalist punishment machine; to adjust the overheated friction between the ruling class and the subaltern. Apparently, a focus directed towards the inevitable forward march of the humanity towards more tolerable practices of punishment would cloak the cyclical and structural role of the reform movement. Even then, as Michael Ignatieff successfully showed in his study of the 19th century English prison reform movement, *A Just Measure of Pain*, reform as a movement was barely far from being a cyclical turn of events. He argued that it is tempting to read the history of prison reform as consecutive waves of failure and success, and overall as a movement toward more humane solutions. (Ignatieff, 1978)

Following this idea, one can argue that the International Prison Congress of London was the culmination of three successive waves of reform. Each was more or less a response by the ruling classes to the discontent among the working class, and each added new elements of control to the one before. The first, in this respect, should be seen as the most genuine one. It was initiated almost by a mere man's efforts: John Howard. Howard, until his forties in 1770s, was an ordinary Bedfordshire squire who was living on his Nonconformist family wealth gained through commerce. He found his spiritual vocation when he first visited the Bedford county jail, and from 1773 on devoted his life entirely to the cause of prison reform. For that reason he ran for county legislature of Bedfordshire, he traveled all of England, Wales, and Scotland. He extended his prison visits to Europe, he saw the rasp houses of the Netherlands, Maison de Force of Belgium; and very much inspired by the harsh prison organization entwined with an unbreakable work ethic. (Howard, 1791)

The times of John Howard is widely recognized as the era of the birth of the modern prison. Michael Ignatieff dates the exact birth of confinement as a modern form of punishment to the beginning of the War of American Independence. Until then imprisonment was hardly a form of legal punishment, his evidence is that the imprisonment was either limited to the debtors, or to the felons who are waiting for transportation. Even in the early 1770s the imprisoned were not more than two percent of the all punishments in England. His point is supported by Randall McGowen, Pieter Spierenburg, and Miles Ogborn, albeit they differed greatly in terms of reasons of this change. McGowen argued that it is the rationalization of the institutional life that brought the well-ordered prison. (McGowen, 1995)

Spierenburg, on the other hand, brought a new dimension to this perspective. What he termed as the privatization aspect gave rise to the proliferation of private life wedded to the new importance attached to the body had ultimately transformed the predominant form of punishment. (P. Spierenburg, 1995; P. C. Spierenburg, 2007) While Ogborn extended his analysis to the level of nation-state formation, and explains the dissemination of the modern prison in terms of centralization of the state authority, Spierenburg limited his analysis to the micro-level relations within a constellation of similarly modernizing communities. (Ogborn, 1995)

Regardless of the cause, incarceration came to take a central place in the lexicon of penal regimes and modern state-making only during the last quarter of the eighteenth century. Until then, a modified version of medieval punishment, banishing, was the predominant method of punishment. It was following the logic of exclusion from one's community, it was an ancient idea, and worked as an alternative to the retributive punishment. (Pauley, 1994) Transportation played an enormous role until 1860s, until the eventual closing of Australia as a penal colony. Even after 1780s with the introduction of incarceration it lost its predominant role as a form of punishment, until the break-up of the American Colonies the overwhelming weight was on transportation, comprising almost two thirds of the punishments. (Morris & Rothman, 1995)

After transportation, the second most frequently practiced form of punishment was the capital punishment, or as it is called back then: *primary* punishment. Rising steadily with the end of transportation as a means of punishment to the egregious extent of one fourth of all punishments, it came to a halt due to enormous reaction against the apparent injustice. According to E.P. Thompson and Peter Linebaugh, it grew as a direct response to growing effectiveness of Jacobin methods of punishment during the heady days of French Revolution. However, juries refrained from accepting it, as in the politically charged case of the London Corresponding Society and its secretary Thomas Hardy. Thomas Hardy, John Horne Tooke, and John Thelwall were charged with high treason in 1794 for organizing a movement around the right to vote. They were acquitted and both capital punishment and transportation began to rapidly fall as means of punishment due to the emergent public discontent. Of course a corollary to the decreasing levels of capital punishment and banishment must be sought in the introduction of relatively humane methods of imprisonment. It is these hangings, which as a form of class struggle contains the main plot of Peter Linebaugh's *The London Hanged*, (Linebaugh, 2003) and an important section in E.P. Thompson's monumental work, *The Making of the English Working Class*. (Thompson, 1968)

The third form of punishment was indeed the oldest extant form: *lex talionis*. (Durkheim, 1972, pp. 124–5) The physical punishment method colloquially known as the *eye for an eye*, had also vividly –perhaps, to the point of grotesque- been depicted by Michel Foucault in the opening paragraphs of his magnum opus: *Discipline and Punish*. (Foucault, 1995, pp. 1–3) The corporal punishment, i.e. whipping, branding, public torture, etc. had existed since time immemorial. (Peters, 1995)

It should be noted that at the time of American War an old practice of punishment made its return. Similar to the habit of putting the mad in vessels, in the ship of fools, and letting them sailing by themselves during the times of the early modern Europe, (Foucault, 1988) sea had become the “temporary” solution to replace transportation for the English government. The British Government set up hulks to house the convicts that could not be transported to the colonies due to the closure of America in 1779. Once again the sea had become the refuge of the outcasts, and it became the safe haven for the prisoners. They were working at the docks during the daytime, and at nighttime they were left in the vessels alone. None of the navy officers was bothering to visit the hulks, and the convicts were pretty much left to their own means of survival. (Henriques, 1972; Mayhew, 1851)

However, it was not only the hulks that lacked a well-defined order, and elaborately designed system of punishment. Also several county jails were in the same grave conditions. When John Howard visited these places what he saw was hardly more than bare misery, and marked immorality in his Puritan world view as an excruciating pain of hunger, contagion of countless diseases, and vices. There was no separation of the ordinary petty thief from the hardened professional criminal; women were living and sleeping with men; debtors, as well as all sorts of prisoners, having outside visitors and family all the time. In sum, the prison was

anything but a scene of punishment. The prisoners were paying for much of the cost of their own confinement. (Peters, 1995)

John Howard and the Birth of Confinement

Michael Ignatieff dated the exact birth of confinement as a form of punishment to the beginning of the War of American Independence. Until then imprisonment was hardly a form of legal punishment; imprisonment was either limited to the debtors, or to the felons who are waiting for transportation. (Ignatieff, 1978, p. 80) Even in the early 1770s the imprisoned were not more than two percent of the all punishments in England. The overwhelming weight was on transportation, with almost two thirds of the punishments until the break-up of the American War. After transportation comes the capital punishment, rising steadily with the ending of transportation as a means of punishment event to the extent of one fourth of all punishments. Also it grew as a direct response to growing Jacobin effectiveness, and then rapidly falling as a result of public discontent, and in direct relation with the introduction of imprisonment. The abolition of the corporal punishment, i.e. whipping, branding, public torture, etc. was strongly appealing to the humane vein of the philanthropic ruling classes firmly allied to the aristocratic circles. John Howard was among the first to see that corporal punishment was not enough punishment. It was the disappearance of public executions, and the waning effectiveness of torture as a spectacle that faced the ruling classes with new options. The reaction from the people was so unfavorable, that by the end of eighteenth century the Tyburn procession, the festival ride of the condemned from the Newgate prison to their scaffold, was already abolished. (Linebaugh, 2003) Unmistakably, physical pain lost its haunting grasp on the minds of the masses. That was what John Howard set his task against, inventing new forms of pain that is just and efficient. His dream was the invention of a punishment which is capable of creating a new man, a man free from his sins. (Howard, 1791)

According to Michael Ignatieff, Howard's main source of influence was John Wesley, and his writing and elements in his thought was following the style of John Bunyan's revelations. Though, the influences on his thought were not limited to the English Methodism. The London philanthropy, as well as the Catholic monasticism, and the Dutch protestant asceticism had their share in his ideas. However, the linchpin of his vision of penitentiary was the Bunyanesque idea of sin. For Ignatieff, Howard himself was already under the unbearable weight of being a sinner. So, his was a simulation; if he can repent from his sins, through his conscience, everyone's conscience would be appealed to, since the sin was common, an ancient burden of mankind, even the poor would be able to repent, and reform. (Ignatieff, 1978, pp. 55–58)

Transportation and the second wave of social reform

The second wave of reform began soon after the end of Napoleonic Wars. The British Empire, victorious at the end of the war and controlling almost half of the world, had to face turmoil at home. The years of high military spending began taking its toll on the working class, especially on the rural labor, which had to immigrate to the cities for fear of famine and the situation only deteriorated with the return of dismissed soldiers, and their addition to the army of unemployed workers in England. Thus, the second wave was a direct response to the booming crime rates. Robert Peel admitted that his government was unable to provide enough punishment to the flocks that were filling the hulks and gaols. (Hirst, 1995) The initial solution was to intensify the severity punishment again, and as in the case of the late eighteenth century even the tiniest crimes against property became subject to capital punishment. Since the judges were already aware of the unpracticality of the capital punishment, transportation was drawn again as an alternative. After the initial failure of a penal colony in Africa, Botany Bay and later

---

Van Diemen's Land was picked as the primary destinations for transportation. (Ignatieff, 1978, pp. 92, 233, 239)

Soon, prisons began to feel the strain. True, it was no longer the prison that John Howard inspected years ago. Nevertheless the upper-middle class philanthropy could not refrain from the appalling inordinance, filth, and the lacking of hygiene. Elizabeth Fry had come to the public view during this boom in imprisoned population. (Fry, 1847)

Elizabeth Fry and Robert Owen were the two symbols of the middle class reform movement during 1810s. When Elizabeth Fry, a philanthropist from a wealthy Quaker family, introduced knitting and sewing –albeit under harsh discipline- at the Millbank Prison women's section, she was celebrated as the promoter of progress among the working class. Her ideas around prison reform suggested a thorough categorization of all inmates and stipulated confiscating all kinds of jewellery, marks, and enforcing prison uniforms. This harsh uniformity was oriented towards the end goal of setting the perfect environment for work in the prison. While Robert Owen undertook the New Lanark experience as a new form of patriarchal factory, Fry set out to bring the factory discipline into the prisons. (Corder, 1853; Fry, 1847) They were both trying to tame and discipline the workers, the former attempted to teach the women to be obedient and to serve as good domestic servants, the latter was shaping the modern worker, as docile, disciplined, rational, and self-controlled.

The second wave reformers inherited from John Howard the necessity of strict classification of prisoners according to age, sex, and delinquent background. They saw that classification alone was not enough to prevent contagion within the prison population. Hence they advocated collective and productive work. Gone were the treadwheels or hand cranks, penal labor was despised by the reformers; they were struck by such pejorative treatment of work. For them, honest and valuable work must be enshrined as the ultimate goal in one's life. However, their success did not last long; by early 1820s a new wave of radicalism first stirred society, then the Police Act set the scene for the backlash. Solitude in Millbank was soon discarded, due to lack of space, and corporal punishment returned. (Ignatieff, 1978, p. 102)

Enoch Cobb Wines and the Third Wave of Social Reform

The third wave of punishment reform was instigated by the efforts of two professional prison administrators: Whitworth Russell and William Crawford. They took their task seriously to finalize and rationalize a long series of reform attempts. During their time first the change of terms took place, no longer cells were called apartments, or the warders as turnkeys, and no more would the prisoners be named as a family, they were simply a criminal population. (Ignatieff, 1978, p. 190)

In the 1840s, after long inspections in several countries, Russell and Crawford proposed that Philadelphia system as exercised in the Cherry Hill State Penitentiary must be adopted as the architectural model for the new national prison: Pentonville. A crucial distinction was brought forward though, the solitary confinement, much supported and prescribed by the first wave reformers, was replaced by a more moderate and lenient version, that is separate confinement. (Henriques, 1972) Confinement in a cell, was first limited to eighteen months, and then further reduced to twelve, finally to nine months. Furthermore, it was amended that its use should be limited to certain situations and would be persevered under the scrutiny of prison inspectors. One crucial mark that they left in the prison system was the role they gave to the chaplains. For them chaplains must have extraordinary power; the isolation of the prisoners should be interfered by chaplains teachings. In other words, an inmate's psyche must be the subject of chaplain's sovereignty. (Ignatieff, 1978, pp. 197–198)

As the inspirational source for Pentonville and for much of the English reform movement, the Pennsylvanian prison system would not be late to articulate the basic tenets of the carceral regime. The reform movement, after its wane in England at the end of 1840s, was actually revived in America, and carried further into 1870s by the efforts of men and women from similar middle class backgrounds as to John Howard and Elizabeth Fry from the United States.

Enoch Cobb Wines was one of the most prominent of them. As the first secretary of American Prison Association, and the builder of the Prison Congress of London he had brought forward the American penal system from the simplistic debate of Philadelphia vs. Auburn into a level of rationalized and highly professional discourse. His life story was almost typical. As an ideal prison reformer, like John Howard, or Elizabeth Fry, he came from a religious background, and found a late calling in the cause of penitentiary reform. He was born in 1806 in New Jersey. After his graduation from college he worked as a teacher for midshipmen aboard U.S.S. Constellation, where he got his first notions of how a reformatory education should be. He reflects this experience in his book *Two Years and A Half in the Navy* in detail. (Wines, 1832) After 1840s he purchased a seminary in Princeton, New Jersey, and began a style of education following the German Gymnasia. Then he wrote his second book *Commentaries on the Laws of the Ancient Hebrews* which aimed to reveal the origins of democracy and civil government in biblical texts. (Wines, 1855) He served as a pastor in Congregational churches of Cornwall, Vermont and East Hampton, Long Island. In 1859, he was appointed as the president of the City University of St. Louis, though his educational career came to an abrupt end when the university was closed by the Civil War. He left South and returned back to east. There he found his “calling,” and in giving his efforts to the cause of prison reformation from 1862 until his death he became the founding figure of American prison system. Serving as the secretary of first the Prison Association of New York, and then the National Prison Association, he laid the basis of the correctional system of the United States. (Wines & Dwight, 1973, pp. 1–10) He was appointed by President Ulysses Grant as the commissioner for the drafting of a report on international penal systems, and for representing the United States –and Mexico- in the International Prison Congress of London. E.C. Wines, apparently is just another in the series of religious educators who towards the end of his life came to the conclusion that the calling of the duty to better the lives of the convicts is above everything else.

His concept of confinement was historical, as well as biblical. He sees the first form of confinement as a punishment in a Chinese legend. Then, he argues that we should investigate the Ancient Greek civilization. He asks the question: Did the prison exist in Athens? The answer is positive, and illustrative. Wines in his treatise on the origins of the prison, refers to Platonic prison system with three parts, one for keeping persons for trial and sentence, one for vagrants and disorderly persons, and the third for the punishment of offenders. Hence, he says, the American system is almost a perfect replica of the Platonic prison: The detention prison, the municipal prison, and the convict, state, or central prison comes from this idea. Again, horrible were the prisons of Peloponnesus, as well as the Roman prisons. The Roman prisons were the sites of Christian suffering. However, in Wines’ view “Christianity” was “ever quick to discern and as quick to relieve human wrong and misery, did what it could...to ameliorate the condition of prisoners under the emperors who succeeded Constantine.” (Wines, 1879, p. 5)

Mary Carpenter and the Crofton System

One other prominent name of the 1872 London Congress was Mary Carpenter. Almost exactly in the mold of Elizabeth Fry, she was an outspoken critique of the contemporary penal regime. She was born in Exeter, in 1807. As the daughter of a Unitarian minister she taught in her father's school and went on to work as a governess on the Isle of Wight in 1827. Later she

opened a small school for girls with her mother in Bristol. Her interests on the welfare of the youth extended to the poor, and she began working for poor children. Soon she founded a Working and Visiting Society, and as its secretary continued her charitable work. In 1846 she opened a school in a Bristol slum, which was designed to educate juvenile offenders. From this school she has developed her ideas on criminality, and its possible solutions. She thought that the criminal behavior was acquired in the young ages. While she was writing on the possibility of reforming the dangerous classes of England through strict discipline and education, she extends her focus to the situation in other reform programs practiced in several other countries, and especially in India. Furthermore, her work influenced the writing of Youthful Offenders Act in 1854 and subsequent legislations of Industrial Schools throughout 1860s, in which her reform schools were legally recognized as a model. (Rappaport, 2001, pp. 131–132)

In her book, *Reformatory Prison Discipline: As Developed by Rt. Hon. Sir Walter Crofton in the Irish Convict Prisons*, Mary Carpenter bluntly puts that the object of punishment “is to transform offenders into honest self-supporting men and women and eventually to minimise crime in society,” even though “no mere mechanism, however excellent, can affect, the moral nature of human beings; unless this is changed, no reformation can be real and permanent.” (Carpenter, 1967, p. 9)

However, it is no easy task to touch the moral nature of the criminal, mere bribery or detention would not affect the inner nature of them. She warns the reader that this might lead to a belief in the incorrigibility of the “dangerous class.” Thus, she offers a different principle of “management;” a management which is eloquently built to assure the long awaited reformation of the “dangerous class.” The management she proposes is a well integrated set of gradual moral progress, repentance, and tactful application of pain. First,

[T]he will of the individual should be brought into such a condition as to wish to reform....the state of antagonism to society must be destroyed....it is only when his heart is touched by the Christian sympathy of those around, it is only then that he repents of his sins. (Carpenter, 1967, p. 11)

Then, through a well mixed application of pain, of solitary confinement –what Bentham calls incapacitations, and sticking always to the reformatory principle- there exists a hope for the reformation. And she puts it bluntly that the main objective of prison reformation should be the education of the convicts as useful, law-abiding, and self-respective individuals for the labor market; that reformation has “to facilitate the absorption of the well-intentioned convict into the labour market.” (Carpenter, 1967, p. 3)

In order to achieve this reformation, she asserts that Walter Crofton’s method of Irish Convict Prison system is the most suitable, and effectively practiced one. Deriving from Capt. Machonochie’s Norfolk Island experiences in 1840s, Crofton’s method dwells upon basic principles. The first principle is that the only direct object of punishment is reformation. The second principle is that punishment should be for the past, while training must take place for the future. These two principles would be supported by the continuous cultivation and imposition of social virtues. At the same time the ground for the voluntary restraint of social vices should be prepared. (Carpenter, 1967, p. XII)

Crofton system was composed of three stages; at the first stage a nine months of separate confinement in a cellular prison at Mountjoy, Dublin takes place. At this stage a diet for the bare survival of the prisoner was provided. For the first three months of separate confinement absence of work would be created in order to feed a spiritual craving for work in the prisoner’s psyche. At the end of eight or nine months, of which its duration depends on the governor’s discretion, the prisoner would be moved into another prison. This prison differed from Mountjoy, here one can not only work in collective workshops, but also can attend classes. And all his activities would be graded by the prison wards, his social behavior, his willingness to

work, enthusiasm for his own reformation. In the classes the most important subject taught is the inner working of the prison system, how marks are earned, what should be done to move within the prison hierarchy, how to obey the police arrangements when they are released; in other words they were taught the intricacies of delinquency. Moreover, the mark system was based upon industriousness, not in the degree of attainment. This meant that it did not matter how well or how soon you learned something, but how much you worked for it. The idlers were to be penalized by a reduction in food, and the violent ones were kept in chains. (Carpenter, 1967, p. 18)

The final destination within this system was an intermediate prison. Only the prisoners with good marks and in advanced classes were admitted in here. The third stage represents the ultimate point of reformation, thus it resembles more of a monastery, or of a factory than a prison. One of the defining aspects of the intermediate prison was that everyone had to work, there was a minimal number of prison guards, and the life inside was organized by prisoners themselves. Though, Mary Carpenter sees the best achievement of the Crofton system in Lusk Common. It was one of the intermediate prisons, built in a rural area, and had no weapon guards. It was completely left to the conscience of the prisoner, either to flee or to stay.

[T]hey were to have nothing to confine them but *la chef des champs*, as Demetz terms it, -they were to be placed in the midst of an open country with nothing to prevent them from absconding, and thus forfeiting the position they had gained- but their own resolute will. (Carpenter, 1967, pp. 38-39).

And apparently months of solitary confinement and years of teaching proves worthy; in the first years of the prison only two attempts of escape took place out of thousands. The invincible Crofton system breaks even the most stubborn soul, and creates a Panopticon by means of marks, classes, work, isolation, and through management. Carpenter would not hesitate on claiming the results should be attributed to *good management*, “rather than to any antecedent superiority in the character of the Irish convict.” (Carpenter, 1967, p. 44)

She furthermore argued that one can trace the Crofton system to the Mettray reformatory. Interestingly enough, Michel Foucault, after almost a century, argues that the perfection of the carceral idea was to be found in the Mettray reformatory for juvenile delinquents. Mettray, for him, represents the completion of the carceral idea. Opened on 22 January 1840, under the supervision of Fredrique Demetz, it is “the disciplinary form at its most extreme, the model in which are concentrated all the coercive technologies of behaviour.” (Foucault, 1995, p. 293) The main form of punishment was solitary confinement in a cell, and “God sees you” was written on the cell walls. Not only its strictness, its ghastly exerted power, or its absolute dependence on personal isolation was of interest to Foucault, but also its regime of government was determining. It was a school in the “art of power relations.” And it is this “normalization of the power of normalization” that marked the novelty of the Carceral regime. (Foucault, 1995, p. 296)

E.C. Wines, Z.R. Brockway, as well as Charles Lucas over and over emphasize the importance of the education of prison personnel. Indeed a sizable portion of E.C. Wines’s report to the Congress and the president was actually consisting of the necessary steps to employ and educate the required workforce for the penitentiaries. (Wines, 1873) Michael Ignatieff similarly referred to the prison reform movement’s unanswered search for qualified workforce. He points to the fact that the working class was not competent as a tool of subordination of the working class. As in the case of Metropolitan Police in London, where the initial police force was composed either of NCOs, of half-pay military officers –who were left jobless after the end of Napoleonic Wars- or of unemployed artisans, the prison wards also did come from a similar working class background. Whatever the material gains were, the working class prison ward, or police, for a long while at least, was not useful in crushing his fellow class members. The

desired orderliness, hygiene, and detachment were not achieved even under the strictest and toughest prison governor. The turnover rate was either very high, as in the Metropolitan Police, or as in the case of Cold Bath or Millbank Prisons corruption was commonplace. (Ignatieff, 1978, pp. 185–190)

Conclusion

One of the most crucial aspects of the birth of prisons is its almost complete dependence on the creation of new methods, new forms of application of punishment, a totally new body of knowledge; a knowledge determined by the power relation, which in turn determines the power relations. It is not merely apt to recover the connections between the knowledge of prison and the modern social sciences, as Michel Foucault does, but also absolutely necessary to position it vis-à-vis the professionalization of prison administration. Thus, the Prison Congress of London represents just another step –albeit an important one– in the series of the production of knowledge necessary to develop and expand the carceral archipelago.

Even though it is intellectually attractive to detail the history of prisons as successive waves of reform, and even though it has gained a hegemonic position among the academic interpretations of punishment (Morris & Rothman, 1995), it is rather self-serving to ground an analysis merely on such premises. First, it is apparently teleological to explain the history of prisons as a succession of progressive attempts towards the single attainable point of humane punishment. Second, it is inherently a translation of the hegemonic discourse that built up the language of imprisonment. In other words, it is based upon the negativity of punishment, of delinquency, and of crime. It is always the function that punishment serves is underlined, and emphasized, not the punishment itself.

Though, these waves, following Foucault, were necessarily serves as negativity in form; prisons, from the inception of the idea, were based upon failure after failure, a profound exercise in trial and error. In other words, divergent modes of punishment and the ill-fated attempts in penal reforms were what the 1872 London Prison Congress foretold, tried to prevent, and ultimately, dwelled upon. It was pitted at the convergence of the state wrought by the law and delinquency as the anti-thesis of illegality. Although Foucault was quick to point out that the state-making was one of the ulterior motives for developing new modes of punishment, (Foucault, 1995, p. 277) in our brief analysis of the contradictory and complementary mutuality of law and criminology that culminated in the latter half of the nineteenth century, what we may refer as the tides of dysmmetry between knowledge and economic structures were definitely an underlying aspect of the modern system of punishment.

Bibliography

- Carpenter, M. (1967). *Reformatory prison discipline: as developed by the Rt. Hon. Sir Walter Crofton in the Irish convict prisons*. P. Smith.
- Corder, S. (1853). *Life of Elizabeth Fry*. W. & F. G. Cash.
- Durkheim, E. (1972). *Emile Durkheim: Selected Writings*. Cambridge University Press.
- Foucault, M. (1988). *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*. Vintage Books.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish : the birth of the prison* (Vol. 2nd Vintage Books). New York: Vintage Books.
- Fry, E. G. (1847). *Memoir of the Life of Elizabeth Fry: With Extracts from Her Letters and Journal*. H. Longstreth.
- Henriques, U. R. (1972). The rise and decline of the separate system of prison discipline. *Past & Present*, (54), 61–93.
- Hirst, J. (1995). The Australian experience: The convict colony. In N. Morris & D. J. Rothman (Eds.), *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*.

Oxford: Oxford University Press.

Howard, J. (1791). *An Account of the Principal Lazarettos in Europe*.

Ignatieff, M. (1978). *A just measure of pain: the penitentiary in the industrial revolution, 1750-1850*. Macmillan.

Linebaugh, P. (2003). *The London Hanged: Crime and Civil Society in the Eighteenth Century*. Verso.

Mayhew, H. (1851). *London Labour and the London Poor: A Cyclopaedia of the Condition and Earnings of Those that Will Work, Those that Cannot Work, and Those that Will Not Work*. G. Woodfall and son.

McGowen, R. (1995). The well-ordered prison: England, 1780-1865. In N. Morris & D. J. Rothman (Eds.), *The Oxford history of the prison* (pp. 79–109).

Melossi, D., & Pavarini, M. (1981). *The Prison and the Factory: Origins of the Penitentiary System*. MacMillan.

Morris, N., & Rothman, D. J. (1995). *The Oxford history of the prison: the practice of punishment in western society / edited by Norval Morris and David J. Rothman*. New York: Oxford University Press.

Ogborn, M. (1995). Discipline, Government and Law: Separate Confinement in the Prisons of England and Wales, 1830-1877. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 20(3), 295–311.

Pauley, M. A. (1994). The Jurisprudence of Crime and Punishment from Plato to Hegel. *American Journal of Jurisprudence*, 39, 97.

Peters, E. M. (1995). Prison before the prison: The ancient and medieval worlds. In N. Morris & D. J. Rothman (Eds.), *The Oxford History of the Prison*. Oxford: Oxford University Press.

Rappaport, H. (2001). *Encyclopedia of Women Social Reformers*. ABC-CLIO.

Spierenburg, P. (1995). The body and the state: Early modern Europe. In N. Morris & D. J. Rothman, *Oxford History of the Prison*. Oxford: Oxford University Press.

Spierenburg, P. C. (2007). *The Prison Experience: disciplinary Institutions and Their Inmates in Early Modern Europe*. Amsterdam University Press.

Thompson, E. P. (1968). *The making of the English working class*. London: Vintage Books.

Three Years in the Elmira Reformatory: Ex-Convict Tells of his Daily Life while serving a Three Years' Punishment at the Big Reformatory. (1907, August 18). *New York Times Sunday Magazine*.

Wines, E. C. (1832). *Two Years and a Half in the Navy: Or, Journal of a Cruise in the Mediterranean and Levant, on Board of the U. S. Frigate Constellation, in the Years 1829, 1830, and 1831*. Carey & Lea.

Wines, E. C. (1855). *Commentaries on the laws of the ancient Hebrews: with an introductory essay on civil society and government*. G. P. Putnam.

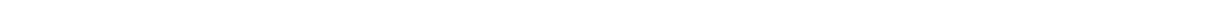
Wines, E. C. (1873). *Report on the International Penitentiary Congress of London: Held July 3-13, 1872*. U.S. Government Printing Office.

Wines, E. C. (1879). *The State of Prisons and of Child-saving Institutions in the Civilized World*. J. Wilson & son.

Wines, E. C., & Dwight, T. W. (1973). *Report on the Prisons and Reformatories of the United States and Canada: Made to the Legislature of New York, January, 1867*. AMS Press.

COMMUNICATION

Türkiye’de Gazetecilik Eğitimi: Lisans Müfredat Programları Karşılaştırması

Journalism Education In Turkey: Comparison of Undergraduate Curriculum Programmes

Murad KARADUMAN*
Betül AKBULUTGİLLER**

Öz

Gazeteci, haber ve bilgi kaynağına hızlı bir şekilde ulaşan ve bu kaynaklardan edindiği bilgi ve haberleri okurlara sunma işini üstlenen ya da bir gazete veya derginin hazırlanmasında ve çıkarılmasında görev alan; kısaca olayları, olguları, gerçekleri topluma aktaran kişidir. Ülkemizde açılan gazetecilik programlarının genel olarak hedefi, olayların neden-sonuç ilişkilerini, kişiler ve olaylar arasındaki bağlantıları analiz edebilen, olayları verilen teorik derslerden yararlanarak medyanın bir ürünü haline getiren ve bunları yaparken aldığı bilgiyi manipüle etmeden yansıtabilen, bunun yanı sıra verilen uygulamalı derslerle teknik ve bilgi düzeyi yüksek mezunlar vermektir. Ayrıca gazetecilik mesleğinde entelektüel bir arka plana da ihtiyaç duyulmasından dolayı bu bağlamda bölümün ders programlarına sosyoloji, siyaset, psikoloji ve felsefe gibi yakın disiplinlerden yararlanılarak farklı dersler eklenmektedir. Türkiye’de iletişim fakülteleri ve bu fakültelerde eğitim vermek üzere açılan gazetecilik bölümleri gün geçtikçe artmaktadır. Bu şekilde bir artışın bir taraftan sektörde karşılığı olup olmadığı, diğer taraftan da eğitim kalitesini nasıl etkilediği ve oluşan yoğunluğun ders programlarındaki yansımaları tartışma konusu olmaktadır. Bu bağlamda bazı fakülteler uygulamalı derslere ağırlık vererek gazetecilik eğitim programı gerçekleştirirken, bazı fakülteleri ise teorik derslerin daha yoğunlukta olduğu bir programla eğitim vermektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki gazetecilik eğitiminin nasıl uygulandığı ve bölümün ders programlarında müfredat olarak nasıl bir yol izlendiğini belirlemektir. Çalışma kapsamında Türkiye’de devlet üniversitelerindeki iletişim fakültelerinde bulunan lisans düzeyindeki gazetecilik bölümlerinin müfredat programlarının incelemesi yapılarak, uygulamalı ve teorik derslerin ağırlıkları; disiplin dışı farklı derslerin yoğunluğu ve Türkiye’de gazetecilik bölümlerinde okutulan programların tutarlılığı ele alınacaktır. Araştırmada veriler, tarama ve doküman analizi yöntemiyle elde edilecektir. Ayrıca gazetecilik bölüm başkanlarıyla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Medyanın hızla geliştiği ve dönüştüğü günümüzde, gazetecilik eğitimi veren bölümlerin bu dönüşüme karşılık verip vermediği de çalışmanın araştırma konularındandır.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik Eğitimi, Medya, Ders Programları, Müfredat Karşılaştırılması.

Abstract

Journalist is the person who access the source of news and information quickly, undertakes the mission of presenting the news and information obtained from such sources to the readers, or takes part in preparation of issuance of a newspaper or magazine; shortly, he/she is the one who transmits the truth to the public. General target of journalism programmes opened in our country is to produce graduates who can analyse the cause-effect relationships of events and the connections between people and events, who can transform the events into a media product by benefiting from the theoretical lectures and reflect the information without manipulating it, and who has a high level of knowledge and know-how thanks to the practical lectures. Moreover; as the profession of journalism requires an intellectual background, the programmes should include different lessons benefiting from closer disciplines such as sociology, politics, psychology, philosophy. In Turkey, communication faculties and journalism departments are established increasingly in order to provide education. It is a matter of debate whether such increase has an equivalent in the sector, how it can affect the quality of education, and the reflections of the intensity on programmes. In this context, while some faculties focus on practical lectures during providing journalism education, some faculties provide more theoretical education programmes. The aim of this study is to determine how the journalism education is in Turkey, and what kind of a method is followed in terms of curriculum in programmes. Within the scope of the study, curriculum programmes of journalism departments in undergraduate departments in communication faculties of state universities in Turkey will be examined, and intensity of practical and theoretical lectures, density of off-discipline programmes and coherence of programmes studied in journalism departments in Turkey will be handled. In the research, data will be obtained by means of scanning and document analysis. Additionally, the in-depth interviews were conducted with the heads of Journalism departments. In today’s world, in which media develops and changes rapidly, the potential of journalism departments to respond to such change is among the subjects of the study.

Key words: Journalism Education, Media, Programmes, Curriculum Comparison.

* Yrd.DoçDr. Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, mkaraduman@gmail.com

** Arş.Gör. Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik bölümü, ak_bulut@hotmail.com

Giriş

İletişim Fakülteleri'nde gazetecilik eğitimi verilen lisans düzeyindeki teori ve uygulamaya yönelik derslerin ağırlıklarının ve işlenme biçimlerinin müfredat içinde nasıl olması gerektiğine ilişkin farklı görüşler ve uygulamalar bulunmaktadır. Dünyadaki örneklerde, gazetecilik eğitiminin teorik ya da uygulama ağırlıklı olduğu gibi farklılıklar dikkat çekmektedir. Türkiye'de ise basın yayın yüksekokullarının iletişim fakültelerine dönüşümüyle başlayan süreçte teorik ve uygulamalı derslerin çoğunlukla dengeli olduğu görülmektedir. Bununla beraber; "teorinin kalesi" ya da "uygulamanın kalesi" şeklinde nitelendirilebilecek bazı fakülteler bu genellemenin dışındadır.

Şüphesiz bu görüş ayrılıkları İletişim Fakülteleri'nin ders müfredatının daha çok medya sektörünün talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda mı, yoksa fakültelerin kendi belirlediği hedefler ve üniversite eğitiminin gerektirdiği ahlaki sorumluluk çerçevesinde mi olması gerektiği yönündeki tartışmaları sürekli gündemde tutmuştur. Ancak ne şekilde tartışılırsa tartışılsın akademik eğitimin amacı, piyasanın ihtiyaçlarına göre işgücü yetiştirmek değil, kendi akademik düzeyine uygun donanımlı insanlar yetiştirmek olmalıdır (Yıldırım, 2006: s. 123).

Ülkemizdeki devlet üniversitelerindeki Gazetecilik Bölümlerinin ders içeriklerini inceleyen bu çalışmanın amacı, bu bölümlerin ders programlarında uygulama ve teorik derslerin yoğunluğunu ortaya koymak, müfredat değişikliklerinde izlenen yolları belirlemek ve böylelikle Türkiye'deki gazetecilik eğitime ilişkin bir durum saptaması yapmaktır. Bunun araştırılması için tarama ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Çalışmanın örnekleme; Türkiye'de gazetecilik eğitimi veren devlet üniversitelerinin iletişim fakültelerinin gazetecilik bölümleridir. Bu kapsamda öncelikle, devlet üniversitesi olarak bünyesinde İletişim Fakültesi gazetecilik bölümü bulunduran üniversiteler belirlenmiştir. Sonrasında, ders programları inceleneceği için; faal olarak öğrenci alımı yapan üniversiteler ve II. öğretimi olanlar saptanmıştır.

Ayrıca Gazetecilik Bölümlerinin başarı sıralamasını görebilmek için ve üniversiteler arasında öğrenci alımı puanları bakımından nasıl bir farklılık olduğunu belirlemek için; 2016-2017 yılının Gazetecilik Bölümü taban puanları, normal ve ikinci öğretim olarak baz alınmıştır.

Çalışmada gazetecilik bölümüne öğrenci alımı yaptığı belirlenen 20 üniversitenin 2016-2017 yılının güz ve bahar dönemi ders programları incelenmiştir. Araştırmanın sınırlandırılabilmesi için sadece zorunlu dersler incelemeye alınmıştır. Dersler, teorik ve uygulama dersi olarak, sınıflar halinde ayrı ayrı ele alınmıştır.

Derslerin okutulduğu sınıflar üniversitelere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Buradaki kıstas; o dersin tüm gazetecilik bölümleri içinde en çok kaçınıcı sınıfta okutulduğudur. Buna ek olarak bazı dersler, bazı üniversitelerde seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Ancak bir üniversitede bile zorunlu ders olarak okutulan dersler, çalışmanın kapsamına alınmıştır.

Araştırmada, ders programlarının yoğunluklarını incelemek için, programlarda yer alan genel kültür dersleri, alansal, uygulamalı, kuramsal, iletişimle ilgili ve diğer dersler kategorilere ayrılarak grafikler halinde gösterilmiştir. Buna göre, her sınıfın kendi içindeki ders yoğunluğunu belirlemek için, ayrı ayrı grafikler belirlenmiştir. Bunun dışında yine 4 sınıfın da aynı anda ders programlarının yoğunluklarının yer aldığı grafik, inceleme kapsamında yer almıştır.

Çalışmada ayrıca gazetecilik bölüm başkanlarına soru formunun e-posta yoluyla gönderilmesi yoluyla tam yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Soru formu gönderilen 20 bölüm başkanından 6'sı görüş bildirmiştir.

Bu çalışma, gazetecilik mesleği eğitiminin ülkemizde nasıl yapılandırıldığını ve uygulandığını ortaya koyma amacını taşımaktadır.

Literatür

Gazetecilik Eğitimin Tarihsel Arka Planı

ABD'de üniversite düzeyinde ilk gazetecilik eğitimi, 1893 yılında Pennsylvania Üniversitesi'ne bağlı olarak Wharton School of Business bünyesinde Joseph French Jonson tarafından başlatılmıştır. Üniversite düzeyinde gazetecilik eğitimi Willard G. Bleyer tarafından 1905 yılında Amerika Wisconsin Üniversitesi'nde ortaya çıkmış ve girişimin etkisiyle de ilk ayrı gazetecilik okulu, 1908'de gazete sahibi Walter Williams'ın dekanlığında kurulan Missouri Üniversitesi Gazetecilik Okulu olmuştur. 1912 yılında ise, Columbia Üniversitesi Pulitzer Gazetecilik Okulu, New York yayıncılık dünyasının desteğini alarak gazetecilik eğitimine başlamıştır. Ayrıca bu alandaki ilk lisansüstü eğitim ise yine 1912 yılında Columbia Üniversitesi'nde yer almıştır. Söz konusu tarihten günümüze kadar endüstrinin gelişimiyle orantılı olarak gazetecilik okullarının sayısı sürekli olarak artmış ve artmaya da devam etmektedir. İlk başlarda gazetecilik eğitimi, eski ve tecrübeli gazetecilerin haber toplama ve yazım, fotoğraf çekimi ve basım-dağıtım, sayfa tasarımı gibi teknik konulardaki derslerle devam etmiştir. Daha sonra iletişim alanının bir akademik disiplin olarak kabul edilmesiyle de, 1920'lerde Chicago Okulu akademisyenleri (Cooley, Mead ve Dewey) tarafından iletişim, toplumsal bir bilim alanı olarak geliştirilmiştir (Aktaran; Yıldırım, 2009: s. 106). Bu şekilde geliştikten sonra teknolojinin de gelişmesiyle birlikte, iletişim adı altında fakülte ve yüksekokul hatta lise düzeyinde okullar açılmıştır.

Kıta Avrupa'sında ise, ABD'nin tersine, hem meslek profesyonellerinin ve hem de akademik çevrelerin gazeteciliğin yükseköğretimin bir alanı olması konusundaki olumsuz tavırları, nedeniyle gazetecilik eğitimi daha geç başlamıştır. Avrupa'da gazeteciliğin usta çırak ilişkisi gibi, mesleğin yapılış sırasında öğrenilmesi gerektiği görüşü hâkimdi. Bu nedenle daha çok gazeteciliğe ilişkin akademik faaliyetler siyasal ve sosyal bilimler bağlamındaki araştırmalar şeklinde ortaya çıkmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası gazetecilik uygulamaları yavaş yavaş müfredatta yer almıştır (Aktaran; Yıldırım, 2009: s. 107). Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra gazetecilik alanı geliştiği için, gazetecilik eğitiminin verildiği yerler de önem kazanmıştır.

Türkiye'de ise, gazetecilik eğitimine ilişkin ilk çabalar Cumhuriyet Dönemi'nin ilk on yılına uzanmakla birlikte, bu alanda ilk eğitim kurumunun açılışı 1950 yılında olmuştur. Bu nedenle, yarım yüzyılı aşan bir tarihe sahip olan iletişim eğitimi veren kurumların gelişimi, medya sektörüne bağlı olarak sürekli dönüşmüştür. Bu anlamda, 1950 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü (gazetecilik eğitimi), 1965'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan (iletişim eğitimi) iletişim fakültelerine uzanan tarihsel süreçte, gazetecilik eğitimi veren kurumlar belli aşamalardan geçerek bugünkü durumunu almıştır (Dağtaş, 2003: s. 149). Başlangıçta ülkemizde iki üniversitede verilen gazetecilik eğitimi, 1970'li yıllarda beşe çıkmış ve bugünkü Ankara, İstanbul, Marmara, Ege ve Gazi Üniversiteleri'nde İletişim Fakülteleri'nin temelleri atılmıştır. 1975 yılından itibaren Eskişehir'de başlayan yeni bir oluşum, bugünkü Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nin kurulmasını sağlamıştır. 1982 yılında yürürlüğe giren YÖK Yasası ile birlikte; Ankara, İstanbul, Marmara, Ege ve Gazi Üniversiteleri Basın Yayın Yüksek Okulları adı altında, üniversitelerin rektörlüklerine bağlanarak, tek-tip eğitime başlanmıştır. 1992 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce çıkarılan 3837 sayılı yasa ile söz konusu Basın-Yayın Yüksek Okulları İletişim Fakülteleri'ne dönüştürülmüş ve Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi ile Konya'da Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi kurulmuştur. 1990'lı yılların içinde pek çok devlet ve vakıf üniversitelerinde iletişim

fakültelerinin kurulmasıyla birlikte, bugünkü konuma ulaşılmıştır. Ayrıca, üniversite dışında iletişim eğitimi veren çeşitli özel kuruluşların yaşama geçirildiği de görülmüştür. (Tokgöz, 2003: s. 9). Ancak bu kadar çok eğitim veren kuruluş açıldığı için, buna bağlı olarak da mezun öğrenciler için istihdam sorunu ortaya çıkmıştır.

Neyse ki, 1990'lı yılların başında özel televizyon ve radyoların yayın hayatına girmesiyle bu sektörlerde istihdam açığı oluşmuştur. Bu talep doğrultusunda yeni iletişim fakültelerine ve bölümlere ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca özel akademi/eğitim kurumları ve kurslarla sektörün ihtiyaçları karşılanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren hem kamu, hem de özel üniversitelerin iletişim fakültelerindeki artış, bu fakültelerden mezun olan öğrenci sayısına da yansımış, buna karşılık sektörün mezunlara istihdam yaratamaması sonucu mezun olan öğrenciler ya işsiz kalmış ya da başka sektörlere yönelmiştir. Ayrıca sektöre ara eleman yetiştiren ve sayıları günden güne artan iki yıllık meslek yüksekokulları ve iletişim meslek liseleri de sektörün eğitilmiş insan gücünü karşılamıştır (Korkmaz, 2012: s. 12).

Bütün dünyada artık en önemli güç ya da başka bir deyişle dördüncü güç haline gelen medya ve çalışanları, aynı anda milyonlarca insanı etkileme özellikleri ile artık neredeyse endişe verici bir duruma gelmişlerdir. Bu gücün içinde yer alan gazeteciler, radyocular, televizyoncular, kısacası medya sektöründe çalışan herkes sistemin kalbini oluşturmaktadır. Eğitim almakta olan veya almış medya çalışanlarının nasıl bir eğitim alması gerektiği, meslek etiği, teknoloji bilgisi, hukuki, ekonomik, politik sorunlar gün geçtikçe çığ gibi büyümekte ve sorunlar çözülemez bir boyuta gelmektedir. Medya sektöründe mevcut tüm sorunların belki de en önemlilerinden biri insan faktörüdür. Yeterli eğitimi almamış, donanımları eksik medya çalışanları sorunlara çare bulmak bir yana, sorunlarla boğuşamaz bir hale gelmektedir (Kandemir, 2007: s. 98).

Gazetecilik Eğitimi İle İlgili Yaklaşımlar ve Tartışmalar

Tüm dünyada ve Türkiye'de gazetecilik ve iletişim eğitimi sorunları teknolojinin gelişmesinin de etkisiyle gün geçtikçe artmakta ve çeşitlenmektedir.

Bu sorunların en belirgin olanı, medya sektörünün beklentileri ile fakültelerin yaklaşımları arasındaki fark ve istihdam sorunu olarak görünmektedir. Bunun dışında da verilen eğitime ve akademik personele ilişkin niteliksel sorunlar, alandan gelen akademik personelin sayısal yetersizliği ve bu yetersizliğin alan dışından akademisyenlerle kapatılması eğilimi ile pratiğe ilişkin imkânların sınırlılığı gibi sorunların varlığı görünmektedir. Bu gibi sorunlar, tüm iletişim fakültelerinin ortak gündemini oluşturmakla beraber, yeni açılan ve genellikle akademi ve medyanın nispeten gelişkin olduğu merkez şehirlerin uzağındaki taşra üniversitelerde daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Yeni İletişim Fakültesi ve gazetecilik bölümlerinin açılma hızı göz önünde bulundurulduğunda, bu durum, yakın bir zamanda merkez şehirlerin yerleşik iletişim fakültelerinden daha fazla mezun vermesi, geniş bir işsiz iletişimci topluluğunun varlığı anlamına gelmektedir (Laçiner, 2014: s. 89). Ayrıca İletişim Fakülteleri'nin hem sayıca fazla olması hem de bu fakültele her yıl fazlaca kontenjan açılması yine bu konuda göz önünde bulundurulması gereken sorunlardan biridir. Bu durum hem öğrenci açısından hem de öğretim elemanı açısından birtakım sorun ve sıkıntıları da beraberinde getirmektedir (Gezgin, 2005: s. 3). Elbette ki, öğrencilerin fazla olması, iyi bir eğitim verilmesi noktasında ciddi sorunlar meydana getirmektedir. İletim Fakülteleri'nde eğitim alan öğrencinin, fotoğraf makinesi, kamera, bilgisayar gibi teknik araçlara, bu araçları kullanabilmek için de gazete, televizyon ve radyo gibi alanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrenci sayısının artmasına bağlı olarak, bu araçların ve alanların paylaşımı, her öğrencinin öğrenmesi için yeterli imkân sağlanabilmesi sorun oluşturmaktadır.

İletişim Fakülteleri'nin sağlam bir disiplin eğitimi vermesi gerekmesinin yanı sıra, bir diğer ciddi sorun da mezunlarına yabancı dil bilgisini gereği kadar verememesidir. İyi bir

iletişimci ve iyi bir gazeteci olmanın ilk şartlarından biri iyi bir yabancı dil bilmektir. Ayrıca artık günümüzde sadece bir yabancı dili iyi bir şekilde bilmek yetmemekte, buna artı olarak başka dillere de ihtiyaç duyulmaktadır. Yabancı dil bilenler meslekte tercih edilebilir bir noktada kendilerini bulabilirken, yabancı dil bilmeyenlerinse, aynı noktaya gelmeleri için çok daha fazla çaba göstermeleri gerekebilmektedir. Pek çok yönetici için yetkin bir yabancı dil bilgisi, tercih nedeni olurken bu noktada iletişim fakültesi mezunları geride kalmaktadır (Arık, 2007: s. 30). İletişim Fakülteleri'ndeki eğitimin kalitesiyle ilgili problemler aslında yaşadığımız coğrafyadan eğitime düşen payla da ilgilidir. Bugün iletişim fakültelerinin karşı karşıya kaldığı sorunlar eğitime ayırdığımız bütçeyle, hükümet politikalarıyla, üniversite yerleştirme sınavıyla, YÖK'ün uygulamalarıyla, öğretim üyelerinin motivasyonları ve yaşadıkları ekonomik sıkıntılarla, liselerde verilen eğitimle vs. birçok bileşenin ortaklaşa sergilediği bir sonuca işaret etmektedir (<http://bianet.org/bianet/medya/139902-iletisim-egitiminin-hali> Arık ve Bayram, 26 Temmuz 2012).

Terkan ve Balcı'ya göre, iletişim eğitimi ve gazetecilik eğitiminin nasıl olması gerektiği konusu, bireysel düzlemde ortaya konulan bir takım önerilerle çözülecek gibi görünmemektedir. Bugün eğitime ilişkin sorunlar ve eğitim politikalarındaki aksaklıklar, bu konuda kendini sorumlu hisseden akademisyenler için her zaman bir sorun alanını oluşturmaktadır (Terkan ve Balcı, 2007: s. 42).

İletişim Fakülteleri'nden; savaş, diplomasi, insan hakları, bilim, eğitim ya da spor gibi farklı alanlara hâkim bir şekilde mezun olmanın zorluğu kabul edilebilir bir gerçektir. Bu durum, iletişim fakültelerinin işlevini eksik yapmasından dolayı değil; aksine öğrencilerini temel disiplinlerle donatması ve sağlam temele sahip öğrencilerin kişisel ilgileri doğrultusundaki alanlara yönelerek uzmanlaşabilmelerine imkân sağlamak içindir. Bu noktada akademi dışı kurumlar, bahsedilen tematik alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla fakülte eğitimini tamamlayıcı bir nitelik arz edecek şekilde eğitim vermektedir. Dolayısıyla akademi dışındaki kurumlar eliyle verilen gazetecilik eğitimleri, kurumların nasıl bir gazeteci istedikleri hakkında bilgi vermektedir. Bu durum fakülte ve sektör kurumları tarafından verilen eğitimlerin birbirini tamamladığını ve böylelikle iki kurum arasında hem bilgi ve deneyim paylaşımının arttığını, hem de iş birliğinin geliştiğini göstermektedir (Ezber ve Sayar, 2016: s. 81).

Her ne kadar gazetecilik eğitimi üzerine yapılan tartışmalar sınırlı ise de, nasıl bir gazetecilik eğitimi sorusuna ve iletişim alanındaki sorunlara karşı duyarlı olan akademisyenler tarafından cevap arandığı ortadadır. Ancak, nasıl bir gazetecilik eğitimi sorusuna cevap bulmanın güçlüğü dikkate alındığında, gazetecilik eğitiminin temel amacının ne olduğunu sorgulayarak bir değerlendirme yapmak, daha iyi bir yaklaşım gibi görünmektedir (Terkan ve Balcı, 2007: s. 42). Ancak sayıları günden güne artan iletişim fakülteleri yapılandırılırken bu soruya ne ölçüde cevap verildiği tartışma konusudur.

Gazetecilik Eğitiminin ve Gazetecilik Mesleğinin Gereklere

İletişim ve gazetecilik alanında yükseköğretimin tarihi 1940'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Gazetecilik eğitimi uygulamalı eğitimle iç içe olduğu için birçok ülkede gazeteciliğin bir eğitim dalı olması pek de hoş karşılanmamıştır. Ancak sosyal bilimlerde araştırma ve uygulamalar yapan Harold Lasswell ve Lazarsfeld gibi bilim adamları iletişim ve gazetecilik eğitiminin oluşmasında önemli katkıda bulunmuştur. Avrupa ve Amerika'da 1940 yıllarında temeli atılan gazetecilik eğitimi zamanla sosyal bilimlerin bünyesinden çıkıp ayrıca bir bilim dalı olmuştur (Çakın ve Narmamatova, 2015: s. 19). Aslında ilk olarak iletişim eğitimi gazetecilik eğitimi ile başlamış, daha sonra iletişim fakültelerinde ile meslek yüksekokullarında Halkla İlişkiler ve Reklamcılık-Tanıtım ve Radyo Televizyon Sinema Bölümleri okutulmaya başlanmıştır.

Gazetecilik eğitimine yönelik müfredatın oluşturulmasına yönelik genel bir çerçeve sunan bir girişim, Avrupa Gazetecilik Eğitimi Birliği'nin Estonya'nın Tartu şehrinde düzenlediği toplantıda ortaya çıkan ve gazeteciler için beceri ve hedeflerini içeren Tartu Deklarasyonu'dur. Buna göre gazetecilerin eğitim sonrasında kazanacağı beceriler şu şekilde sıralanabilir:

- Gazetecilik içinden toplumsal rol ve gelişmeleri yansıtmak,
- İlgili konu ve bakış açılarını, belli araç ya da farklı ortamın belirli kamu ve üretim araçlarını bulmak,
- Gazetecilik işini planlamak ve örgütlemek,
- Alışılmış haber toplama teknikleri ve araştırma yöntemlerini kullanarak hızla enformasyon toplamak,
- Asıl enformasyonu seçmek,
- Gazeteciliğin gereklerine uygun bir şekilde enformasyonu yapılandırmak,
- Enformasyonu uygun bir dil ve etkin bir gazetecilik biçimi kullanarak sunmak,
- Birçok farklı konularda (siyaset, psikoloji, ekonomi, sosyoloji) bilgi sahibi olmak,
- İyi fotoğraf çekimi için doğru ayarlamaları yapabilmektir.

Ayrıca gazetecilik eğitimi üzerine yapılan tartışmaların bir diğer vurgusu ise, her ülkedeki medya sistemlerinin gazetecilik kültürlerinin geniş oranda farklılık gösterse bile, gazetecilik eğitimi altında karşılaşılan zorlukların dünya genelinde aynı olduğundan konuya ilişkin küresel bir yaklaşımın faydalı olabileceğidir (Yıldırım, 2012: s. 437). Gazetecilik öğrencisi bu şekilde sıralanan bilgilerin kazanımının dışında, mezun olduktan sonra ve gazetecilik mesleğini icra etmeye başladıktan sonra yine uyması gereken kurallar bulunmaktadır.

Gazetecinin doğru davranış kuralları şu şekilde sıralanabilir(T.C. Milli Eğitim Bakanlığı-MEGEP, 2008: s. 9):

Haber- yorum: Salt haberle yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicilerin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesini sağlamalıdır.

Fotoğraf- görüntü: Fotoğraf veya görüntünün güncel olup olmadığı açık biçimde belirtilmeli, canlandırma görüntülerde de bu, seyircinin fark edebileceği şekilde ifade edilmelidir.

Haber- ilan (reklam): Haber ve yorum metinleri veya görüntüleri ile ilan- reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiçbir karışıklığa yer vermeyecek şekilde yapılmalıdır.

Yargı: Hazırlık soruşturması sırasında soruşturmayı zaafa uğratan, yönlendiren tarzda haber verilmesinden kaçınılmalıdır.

Çocuk: Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda sanık, tanık ya da mağdur olsun, 18 yaşından küçüklerin isimleri ve fotoğrafları yayınlanamaz.

Cinsel saldırılar: Cinsel Saldırıları mağdurlarının fotoğrafları, görüntüleri veya kimlikleri, açık kamu yararı olmadıkça yayınlanamaz.

Kimlik veya Özel Durum: Açık kamu yararı olmadıkça ve olayla doğrudan ilgisi, bağlantısı bulunmadıkça, bir insanın davranışı veya işlediği suç, onun ırkına, milliyetine, dinine, cinsiyetine, cinsel eğilimine, hastalığına yahut fiziksel, zihinsel özürli olup olmamasına dayandırılmaz. Kişinin bu özel durumu, alay, hakaret, önyargı konusu yapılamaz.

Bunlardan başka; sağlık konusunda sansasyondan kaçınılmalı insanları umutsuzluğa veya sahte umutlara sevk edecek yayın yapılmamalıdır kararlarla ve yayınlarla ilgili önyargı, kuşku yaratacak her cinsten kişisel hediye ve maddi menfaat reddedilmelidir. Ayrıca gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf olmadıkları bir olaydaki konumlarını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Bunlara ek olarak, özel hayatın kamuya açılan kesiti mutlaka konuyla doğrudan ilgili olmalı veya ilgili kişinin özel hayatının onun kamusal faaliyetlerini de etkileyip etkilemediği gözetilmelidir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı-MEGEP, 2008: s. 10). Gazetecilik meslek ilkeleri büyük oranda benzerlik göstermektedir. Belirlenen ilkeler, meslek etiğine uygun kodlar içerse de yol göstericiliği bakımından yetersiz kalabilmektedir. Eksik, birbiriyle çelişen, ucu açık ilkelerin yarardan çok zararı olmaktadır. Örneğin, etik ilkelerde kamu yararı söz konusu olduğunda bazı etik ilkelerin göz ardı edilebileceği ibaresi yer almaktadır. Oysa 'kamu yararı' bütünüyle açık ve belirgin bir kavram değildir. Burada gazetecinin faydacı etik anlayışıyla, toplam fayda hesabı yapması beklenir. Kısıtlı zamana sahip gazetecilerin bu hesabı yapması çok kolay olmayabilir. Bu durumda gazeteci, kamu yararı ilkesinin ardına gizlenerek, etik ilkeleri ihlal etmekte sakınca görmeyebilir. Ayrıca siyasiler de kamu yararı ilkesini kullanarak zaman zaman gazetecilere müdahale edebilmektedir (Erimli, 2014: s. 28).

Yöntem

Türkiye'deki İletişim Fakülteleri'nin Gazetecilik Bölümlerinin ders programlarını inceleyen bu çalışmada veriler, tarama ve doküman analizi yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırmanın varsayımı fakültelerdeki ders programlarında ders yoğunluklarının orantısız olduğu ve bu konuda bir tutarlılık oluşturulmadığıdır. Çalışmanın örneklemini Türkiye'de eğitim veren iletişim fakülteleri gazetecilik bölümleridir. Buna ek olarak ilgili bölümlerin bölüm başkanlarına derinlemesine görüşme soru formu yollanmıştır. 6 bölüm başkanı bu formdaki soruları yanıtlarak görüşlerini aktarmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır:

Türkiye'deki devlet üniversitelerindeki İletişim Fakülteleri (Gazetecilik Bölümü bulunanlar)

Aşağıdaki tabloda Türkiye'deki devlet üniversitelerindeki İletişim Fakülteleri ve buldukları şehirler sıralanmıştır. Bu tabloda; gazetecilik bölümü bulunan iletişim fakülteleri, öğrenci alımı yapıp yapılmadığına bakılmaksızın tamamı gösterilmiştir. Öğrenci alımı yapan üniversiteler ise Tablo 2'de ayrıca gösterilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'deki devlet üniversitelerindeki İletişim Fakülteleri (Gazetecilik Bölümü bulunanlar) (<http://www.tuhid.org/yerli-iletisim-fakulteleri.html>)

1.	Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi (Bolu)	19.	İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi (Malatya)
2.	Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi (Aydın)	20.	İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi (İstanbul)
3.	Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi (Antalya)	21.	Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi (Trabzon)
4.	Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi (Aksaray)	22.	Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi (Kastamonu)
5.	Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi (Eskişehir)	23.	Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi (İzmit)
6.	Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi (Ankara)	24.	Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi (İstanbul)
7.	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi (Erzurum)	25.	Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi (Mersin)

8.	Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi (Yozgat)	26.	Munzur Üniversitesi İletişim Fakültesi (Tunceli)
9.	Bülent Ecevit Üniversitesi İletişim Fakültesi (Zonguldak)	27.	Mustafa Kemal Üniversitesi İletişim Fakültesi (Hatay)
10.	Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi (Sivas)	28.	Muş Alparslan Üniversitesi İletişim Fakültesi (Muş)
11.	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi (Çanakkale)	29.	On Dokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi (Samsun)
12.	Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi (Adana)	30.	Ömer Halis Üniversitesi İletişim Fakültesi (Niğde)
13.	Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi (İzmir)	31.	Pamukkale Üniversitesi İletişim Fakültesi (Denizli)
14.	Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi (Kayseri)	32.	Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi (Sakarya)
15.	Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi (Elazığ)	33.	Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi (Konya)
16.	Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi (Ankara)	34.	Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi (Isparta)
17.	Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi (Gaziantep)	35.	Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi (Uşak)
18.	Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi (Gümüşhane)		

Türkiye'deki devlet üniversitelerindeki İletişim Fakülteleri (Lisans Düzeyinde Gazetecilik Bölümü bulunup faal olarak eğitim verenler)

Tablo 2'de Türkiye'de devlet üniversitelerinden Gazetecilik Bölümlerine faal olarak öğrenci alan İletişim Fakülteleri verilmiştir. Çalışma, Gazetecilik Bölümlerine faal olarak öğrenci alımı yapan fakülteler üzerinden, ders programları incelenerek yapılmıştır. Bu kapsamda 20 adet İletişim Fakültesi incelemeye alınmıştır. Bunlardan 19 tanesi Gazetecilik Bölümü, yalnızca bir fakülte (Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi) Basın Yayın Bölümü'dür. Ancak bu bölüm de Gazetecilik Bölümü'yle ilgili olduğu için inceleme kapsamına alınmıştır.

Tablo 2: Türkiye'deki devlet üniversitelerindeki İletişim Fakülteleri (Lisans düzeyinde Gazetecilik Bölümü bulunup faal olarak eğitim verenler)

1.	Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi (Bolu)	11.	İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi (İstanbul)
2.	Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi (Antalya)	12.	Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi (Trabzon)
3.	Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi (Eskişehir)	13.	Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi (Kastamonu)
4.	Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi (Ankara)	14.	Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi (İzmit)
5.	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi (Erzurum)	15.	Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi (İstanbul)
6.	Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi (Sivas)	16.	Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi (Mersin)
7.	Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi (İzmir)	17.	On Dokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi (Samsun)
8.	Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi (Kayseri)	18.	Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi (Sakarya)
9.	Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi (Ankara)	19.	Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi (Konya)
10.	Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi (Gaziantep)	20.	Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi (Uşak)

Gazetecilik Bölümü 2.öğretimi olan İletişim Fakülteleri

Gazetecilik Bölümü 2. öğretimi olan İletişim Fakülteleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Ülkemizde devlet üniversitesi kapsamında 9 adet ikinci öğretimi bulunan Gazetecilik Bölümü olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3: Gazetecilik Bölümü 2.öğretimi olan İletişim Fakülteleri

1.	Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi (Antalya)	6.	Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi (Kastamonu)
2.	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi (Erzurum)	7.	Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi (İzmit)
3.	Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi (Sivas)	8.	Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi (Konya)
4.	Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi (İzmir)	9.	Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi (Uşak)
5.	Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi (Kayseri)		

Gazetecilik Bölümü taban puanları (2016-2017)

Tablo 4'te 2016-2017 dönemine ait Gazetecilik Bölümü (N. Ö.) taban puanları verilmiştir. Tabloya göre 398,802 puanla en üst sırayı Ankara Üniversitesi almış, en alt sırada ise 295, 552 puanla Kastamonu Üniversitesi yer almıştır. Puanlar incelendiğinde en alt sıradaki puan ile en üst sıradaki puanın arasında 100 puandan fazla fark vardır. Ayrıca diğer üniversiteler arasında da fazlasıyla puan farklılıkları görülmektedir.

Tablo 4: Gazetecilik Bölümü taban puanları (N. Ö.) (2016-2017)(<http://gazetecilik-bolumu.taban-puanlari.com/>)

Üniversite	Bölüm (N. Ö.)	En Küçük Puan
Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	398,802
İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	396,464
Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	381,302
Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	371,883
Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	369,311
Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	352,883
Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	345,881
Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi	Basın Yayın Bölümü	342,255
Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	336,404
Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	328,087
Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	326,778
Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	325,658
Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	319,785
On Dokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	319,408
Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	310,986
Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	307,747
Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	304,976
Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	303,661
Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	300,486
Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	295,552

Tablo 5'e göre, 331, 540 puanla en üst sırada Akdeniz Üniversitesi, en alt sırada ise, 283,082 puanla Cumhuriyet Üniversitesi olduğu görülmektedir. Yine puanlar arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca II. öğretim olduğu için, normal öğretime göre puanlarda düşüşler vardır.

Tablo 5: Gazetecilik Bölümü taban puanları (II. Ö.) (2016-2017)(<http://gazetecilik-bolumu.taban-puanlari.com/>)

Üniversite	Bölüm (II. Öğretim)	En Küçük Puan
Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	331,540
Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	321,969
Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	302,243
Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	291,677

Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	286,911
Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	285,991
Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	284,520
Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi	Gazetecilik Bölümü	283,082

Gazetecilik Bölümü 1. sınıf teorik zorunlu dersler

Aşağıda Gazetecilik Bölümlerinin 1. sınıf haftalık ders programlarına göre verilen dersler gösterilmiştir. Ancak 1. sınıflarda verilen ‘Hukukun Temel Kavramları, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Türk Dili ve İngilizce’ dersleri her fakültede zorunlu olarak verildiği için yazılmamıştır. Bunun dışındaki bütün teorik dersler verilen üniversite sayısı ile birlikte tabloda verilmiştir.

Tablo incelendiğinde, kapsama alınan bütün fakültelerde ‘Temel Gazetecilik’ ve ‘İletişime Giriş’ derslerinin verildiği görülmektedir. Ayrıca yine çoğu fakültede ‘Siyaset, İletişim Tarihi ve Ekonomi’ derslerinin yer aldığı belirlenmiştir. Gazetecilik Bölümü öğrencilerinin kültürel ve entelektüel bilgilere de sahip olmaları açısından bu dersler son derece önem arz etmektedir. Fakültelerde en az verilen dersler ise, ‘Yazılı Anlatım, Sözlü Anlatım ve Dünya Medya Tarihi’ dersleridir.

Tablo 6: Gazetecilik Bölümü 1. sınıf teorik zorunlu dersler

Dersin Adı	Verilen Üniversite Sayısı
Temel Gazetecilik (Gazeteciliğe Giriş)	20
İletişime Giriş	20
Siyaset	17
İletişim Tarihi	14
Sosyoloji	14
Ekonomi	12
Siyasi Düşünceler Tarihi	11
Psikoloji	7
İletişim Teknolojileri	6
İktisada Giriş	5
Uygurluk Tarihi	5
Üniversite Yaşamına Uyum	4
Görsel Kültür	2
Türkiye'nin Ekonomi Politikası	2
Yazılı Anlatım	1
Sözlü Anlatım	1
Dünya Medya Tarihi	1

Gazetecilik Bölümü 1. sınıf uygulamalı zorunlu dersler

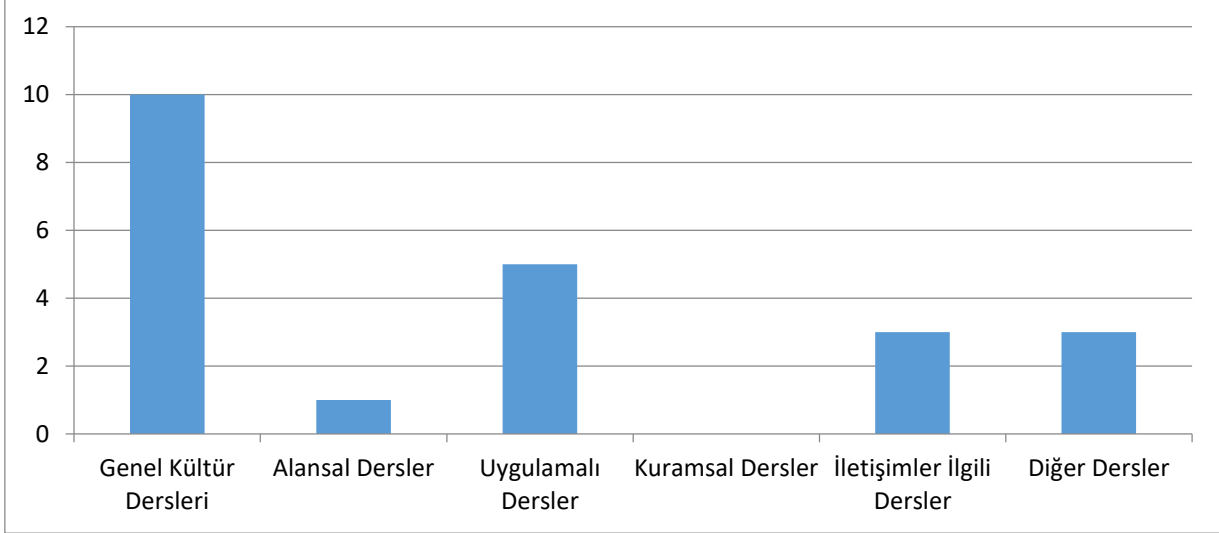
Gazetecilik Bölümü uygulamalı zorunlu derslerden ‘Haber Toplama ve Yazma Teknikleri ve Fotoğrafçılık’ dersleri kapsama alınan 20 üniversitede de verilmektedir. Bunun dışında yine ‘Temel Bilgi Teknolojileri’ dersi 18 üniversitede verilirken, ‘Davranış Bilimleri’ 5, ‘Ofis Uygulamaları’ ise, 2 üniversitede ders kapsamına alındığı görülmektedir. Gazetecilik Bölümlerinde uygulamalı dersler, mesleğin öğrenilmesi açısından önem arz etmektedir. Ancak 1. sınıflarda uygulamalı ders sayısı, öğrencilerin başlangıçta zorlanmaması ve teorik derslerin diğer sınıflara göre yoğun olarak verilmesinden dolayı sınırlı tutulmuştur.

Tablo 7: Gazetecilik Bölümü 1. sınıf uygulamalı zorunlu dersler

Dersin Adı	Verilen Üniversite Sayısı
Haber Toplama ve Yazma Teknikleri	20
Fotoğrafçılık	20
Temel Bilgi Teknolojileri	18
Davranış Bilimleri	5
Ofis Uygulamaları	2

Gazetecilik Bölümü 1. sınıf derslerin yoğunluğu

Gazetecilik Bölümü 1. sınıf ders yoğunluğuna bakıldığında; ‘genel kültür derslerinin’ daha fazla olduğu, ‘kuramsal derslerinse’ ders programlarında hiç yer olmadığı görülmektedir. Yine ‘alsal dersler, iletişimle ilgili dersler ve diğer derslerin’ azınlıkta olduğu, ‘uygulamalı derslerin’ ise, diğerlerine göre daha fazla olduğu görülür.

Şekil 1: Gazetecilik Bölümü 1. sınıf derslerin yoğunluğu

Gazetecilik Bölümü 2. sınıf teorik zorunlu dersler

Tablo 8 incelendiğinde, 2. sınıf teorik zorunlu derslerin çok çeşitli olduğu belirlenmekle beraber, ‘İletişim Kuramları’ dersinin 20 üniversitede de zorunlu olarak okutulduğu görülmektedir. Bunun dışında yine ‘Basın Tarihi, İletişim Hukuku ve İletişim Sosyolojisi’ gibi dersler çoğu fakültede yer almaktayken, ‘Siyasal İletişim, İletişim Araştırmaları ve Medya Ekolojisi’ dersleri sayıca az fakültede bulunmaktadır.

Tablo 8: Gazetecilik Bölümü 2. sınıf teorik zorunlu dersler

Dersin Adı	Verilen Üniversite Sayısı
İletişim Kuramları	20
Basın Tarihi	18
İletişim Hukuku	16
İletişim Sosyolojisi	12
Medya Okuryazarlığı	11
Türkiye’nin Siyasal Yapısı	11
Sosyal Psikoloji	10
Türkiye’nin Toplumsal Yapısı	10
İletişimde Araştırma Yöntemleri	10
Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri	9
Gazete Yazı Türleri	7
Kamuoyu ve Medya	6
Siyasal İletişim	5
İletişim Araştırmaları	3
Medya Ekolojisi	2

Gazetecilik Bölümü 2. sınıf uygulamalı zorunlu dersler

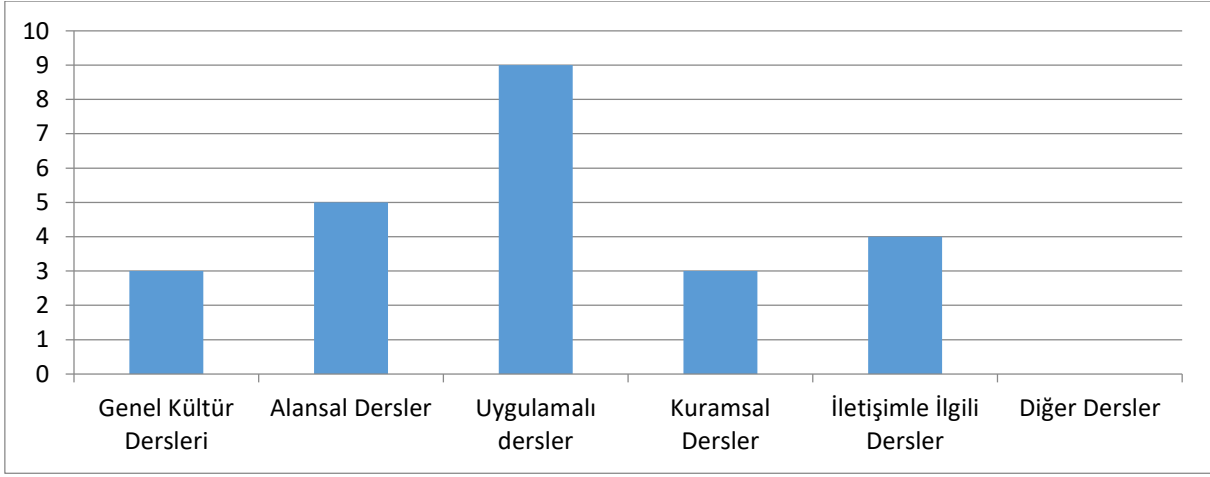
2. sınıfa geçildiğinde uygulamalı derslerin sayıca arttığı ve çeşitlendiği görülmektedir. Bu sınıfta mesleğin öğrenilmesine yönelik olarak ‘Basın Fotoğrafçılığı ve Sayfa Tasarımı’ dersleri incelemeye alınan birçok üniversitede okutulmaktadır. Bunlardan başka ‘Etkili İletişim Teknikleri ve Ajans Haberciliği’ dersleri de diğerlerine göre daha fazla üniversitede verilmektedir.

Tablo 9: Gazetecilik Bölümü 2. sınıf uygulamalı zorunlu dersler

Dersin Adı	Verilen Üniversite Sayısı
Basın Fotoğrafçılığı	14
Sayfa Tasarımı	13
Etkili İletişim Teknikleri (Diksiyon)	8
Ajans Haberciliği	7
Medya Çözümlenmeleri (Analizi)	6
Veri Toplama Teknikleri	5
Metin Analizi (Çözümlemesi)	5
Kaynağa Erişim ve Akademik Yazım	3
Osmanlıca	2

Gazetecilik Bölümü 2. sınıf derslerin yoğunluğu

Gazetecilik Bölümü'nün ders programlarında 2. sınıflarda en yoğun ders alanı 'uygulamalı dersler' olarak belirlenmiştir. Sonrasında yine 'alansal dersler' ve 'iletişimle ilgili dersler' diğerlerine göre ders programlarında daha fazla yer almaktadır. 'Genel kültür ve kuramsal dersler' ise, aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi azınlıktadır.

Şekil 2: Gazetecilik Bölümü 2. sınıf derslerin yoğunluğu

Gazetecilik Bölümü 3. sınıf teorik zorunlu dersler

Tablo 10'a göre, 'İletişim Etiği' dersinin inceleme kapsamına alınan her üniversitede verildiği görülürken, yine 'Uluslararası İletişim, Yerel Gazetecilik ve Radyo TV Haberciliği' gibi derslerin de birçok üniversitenin ders programlarında yer aldığı belirlenmiştir. 'Medya ve İdeoloji, Haber ve Söylem, Protokol Bilgisi ve Risk Toplumunda Gazetecilik' gibi derslerle sayıca daha az üniversite ders müfredatında bulunduğu görülmektedir.

Tablo 10: Gazetecilik Bölümü 3. sınıf teorik zorunlu dersler

Dersin Adı	Verilen Üniversite Sayısı
İletişim Etiği (Medya etiği)	20
Uluslararası İletişim	17
Yerel Gazetecilik	13
Radyo TV Haberciliği	12
Yeni Medya	10
Basın İşletmeciliği	10
Anayasa Hukuku	10
Medyanın Güncel Sorunları	10
Uzmanlaşmış Gazetecilik	8
Siyasal İletişim	8
Toplumsal Cinsiyet ve Medya	6
Kamuoyu Araştırmaları	5
Popüler Kültür Medya	4

Medya ve İdeoloji	2
Haber ve Söylem	2
Protokol Bilgisi	2
Risk Toplumunda Gazetecilik	1

Gazetecilik Bölümü 3. sınıf uygulamalı zorunlu dersler

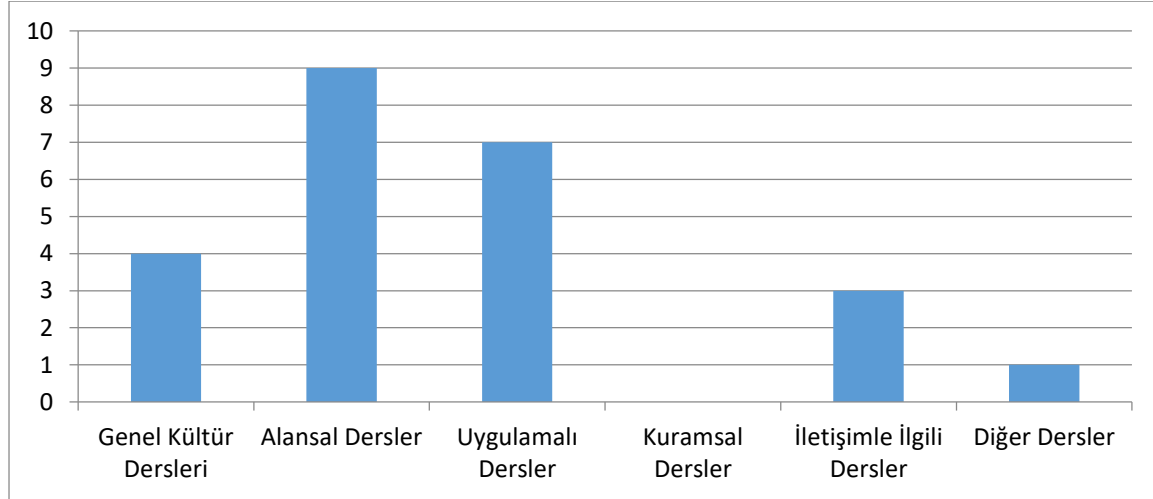
3. sınıf uygulamalı zorunlu dersler incelendiğinde, ‘Gazete Yayımlama Teknikleri’ dersinin ele alınan üniversitelerin büyük bir çoğunluğunda okutulduğu görülmektedir. Ayrıca ‘Araştırmacı Gazetecilik, Röportaj Teknikleri ve Haber Analizi ve Editörlüğü’ gibi mesleğin mutfağı diyebileceğimiz dersler de inceleme kapsamındaki üniversitelerin sayıca yarısı kadarında verilmektedir. Ancak gazeteciliği usta çırak ilişkisi gibi gidip yerinde uygulamalı olarak öğreten ders olan ‘Staj’ sadece 6 üniversitede zorunlu tutulmuştur.

Tablo 11: Gazetecilik Bölümü 3. sınıf uygulamalı zorunlu dersler

Dersin Adı	Verilen Üniversite Sayısı
Gazete Yayımlama Teknikleri (Uygulamalı Gazetecilik)	18
Araştırmacı Gazetecilik	10
Röportaj Teknikleri	10
Haber Analizi ve Editörlüğü	9
Masaüstü Yayıncılık	7
Staj	6
Medya Yönetimi ve Organizasyonu	2

Gazetecilik Bölümü 3. sınıf derslerin yoğunluğu

3. sınıfların ders programlarında ‘alansal ve uygulamalı dersler’ diğer ders kategorilerine göre fazla tutulmuştur. Sonrasında ‘genel kültür derslerinin’ de gözle görülür ölçüde diğerlerine göre fazla olduğu görülmektedir. Diğer kategoriler ise, Şekil 3’te görüldüğü gibi sınırlı tutulmuştur.

Şekil 3: Gazetecilik Bölümü 3. sınıf derslerin yoğunluğu

Gazetecilik Bölümü 4. sınıf teorik zorunlu dersler

4. sınıfa gelindiğinde ders sayısının azaldığı görülmektedir. Tablo 12’ye göre, teknolojinin gelişmesiyle birlikte Gazetecilik Bölümü ders müfredatlarında yer almaya başlayan ‘İnternet Gazeteciliği’ dersi ele alınan üniversitelerden 13 tanesinde verilmektedir. Geride kalan ‘Küreselleşme ve Medya’ 9, ‘Haber Kuramları’ 6 ve ‘Haber Sosyolojisi’ ise 5 üniversitede okutulmaktadır. Ayrıca ‘Göstergebilim, Medya Pedagojisi, Medya ve Özdenetim ve Medya Ekonomisi’ dersleri sayıca az da olsa üniversitelerde ders kapsamında yer almaktadır.

Tablo 12: Gazetecilik Bölümü 4. sınıf teorik zorunlu dersler

Dersin Adı	Verilen Üniversite Sayısı
İnternet Gazeteciliği	13
Küreselleşme ve Medya	9
Haber Kuramları	6
Haber Sosyolojisi	5
Göstergebilim	4
Medya Pedagojisi	3
Medya ve Özdenetim	2
Medya Ekonomisi	1

Gazetecilik Bölümü 4. sınıf uygulamalı zorunlu dersler

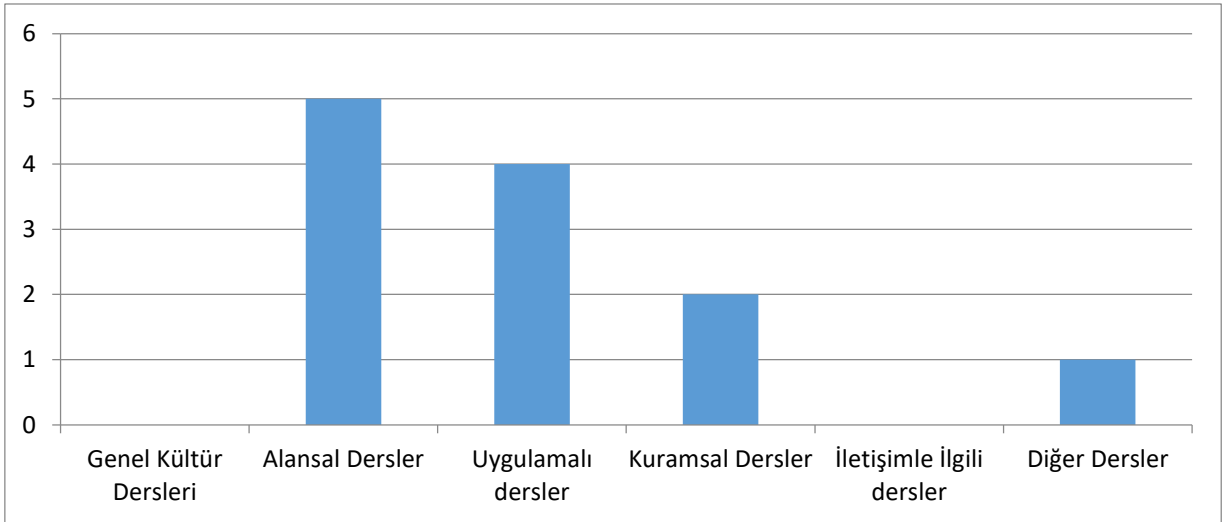
Son olarak Gazetecilik Bölümü'nün 4. sınıf uygulamalı zorunlu derslerine bakıldığında; ilk sırayı 15 üniversiteyle 'Dergi Yayıncılığı' alırken, ikinci sırada 13 üniversiteyle 'Mezuniyet Projesi' dersi görülmektedir. 'Web Tasarımı ve Basın Hukuku ve Örnek Olay Çözümlenmeleri' dersleri ise sayıca daha az ders müfredatında zorunlu olarak okutulmaktadır.

Tablo 13: Gazetecilik Bölümü 4.sınıf uygulamalı zorunlu dersler

Dersin Adı	Verilen Üniversite Sayısı
Dergi Yayıncılığı	15
Mezuniyet Projesi	13
Web Tasarımı	8
Basın Hukuku ve Örnek Olay Çözümlenmeleri	1

Gazetecilik Bölümü 4. sınıf derslerin yoğunluğu

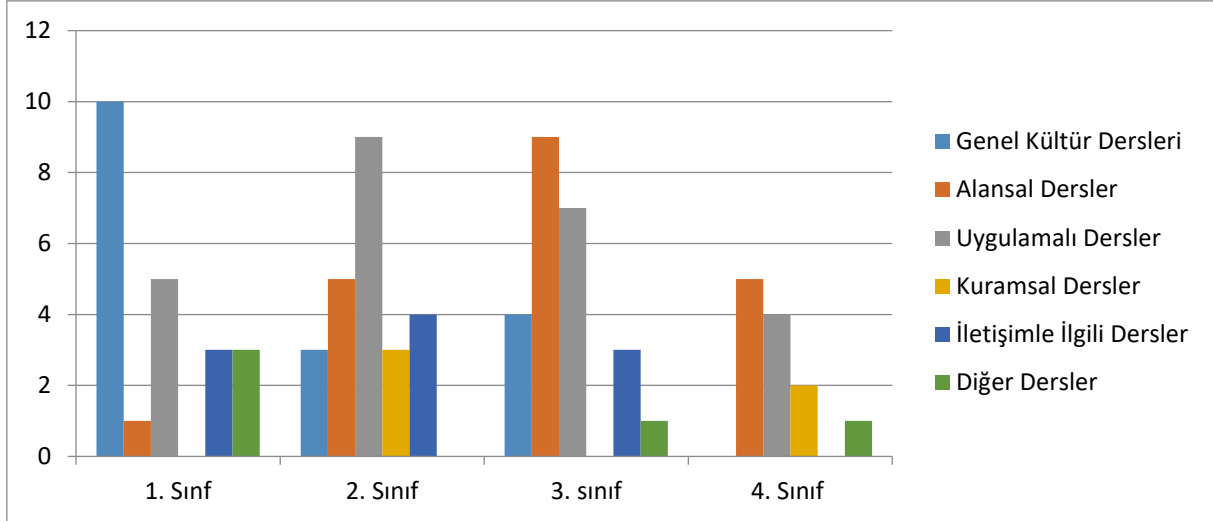
Aşağıdaki grafiğe bakıldığında; 'genel kültür derslerinin ve iletişimle ilgili derslerin' 4. sınıfların ders kapsamına alınmadığı görülmektedir. Diğer taraftan, 'alansal ve uygulamalı dersler' ağırlıklı olarak ders müfredatlarında yer almaktadır. 'Kuramsal dersler ve diğer derslerse' az da olsa ders programlarında olduğu belirlenmiştir.

Şekil 4: Gazetecilik Bölümü 4. sınıf derslerin yoğunluğu

Gazetecilik Bölümü derslerinin yıllara göre yoğunluğu

Şekil 5'te Gazetecilik Bölümü derslerinin yıllara göre ders yoğunluğu verilmiştir. Şekilden de görüldüğü gibi; 1. sınıflarda ağırlıklı olarak 'genel kültür derslerinin' yer aldığı belirlenmiştir. 2. ve 3. sınıflarda ise, yine ağırlıklı olarak 'uygulamalı ve alansal derslerin' yer aldığı, ancak diğer derslerin sınırlı tutulduğu görülmüştür. 4. sınıfa gelindiğinde ise, bütün kategorilerdeki ders sayısının azaldığı fark edilmektedir.

Şekil 5: Gazetecilik Bölümü derslerinin yıllara ders göre yoğunluğu

Derinlemesine Görüşmeler

Çalışmada ayrıca, niteliksel araştırma yöntemlerinden görüşmeye dayalı tüme varım analizi yapılmıştır.

Niteliksel bulgular üç farklı veri toplama şekline sahiptir:

- Derinlemesine görüşme,
- Açık uçlu mülakatlar,
- Yazılı dokümanlardır.

Görüşmeler, kişilerin deneyimleri, fikirleri, duyguları ve bilgileri ile ilgili doğrudan alıntılar yapılmasını sağlar (Patton, 2014: 5).

Niteliksel yöntemle tasarlanmış araştırmalarda ele alınan konu hakkında derin bir kavrayışa ulaşma çabası bulunmaktadır. Bu yönüyle araştırmacı, bir keşif yapar gibi hareket ederek, doğaçlama ya da önceden hazırlanmış sorularla gerçekliğin izini sürer ve bu şekilde karşısındaki kişinin konuya ilişkin öznel bakış açısını öğrenmeye çalışır (Karataş, 2015: 63).

Buna göre; önceden hazırlanmış sorularla oluşturulan görüşmeler, tam-yapılandırılmış görüşmeler olarak adlandırılır. Bu çalışmanın görüşme soruları şu şekildedir:

-Türkiye’de üniversite düzeyinde verilen gazetecilik eğitimini nasıl değerlendirirsiniz? Size göre Türkiye’de gazetecilik eğitimiyle ilgili en temel sorunlar nelerdir?

-Bölümünüzde okutulan derslerin ağırlıkları ne şekildedir (alan dersleri – alan dışı dersler; kuramsal dersler – uygulamalı dersler gibi)?Bölümünüzde ders programları hangi sıklıkta revize edilmektedir ve revize edilirken hangi kriterlerle hareket edilmektedir?

-Gazetecilik mezunlarının yüksek işsizlik oranlarına sahip olmasında, diğer sorun ve etmenlerin yanı sıra gazetecilik bölümlerinin eğitim kalitesi ve yeterliliklerinin de belirli bir oranda etkisi olduğu düşünülebilir mi?

-Size göre Türkiye’de gazetecilik eğitiminin tek tek fakülteler bazında değil; daha büyük ölçekte (YÖK-İletişim fakülteleri-sektör gibi) değerlendirilip radikal değişiklikler yapılması gerekliliği var mıdır?

-Türkiye’de gazetecilik eğitiminin kalitesinin artırılmasıyla ilgili önerileriniz nelerdir?

Çalışmada görüşmeler, bütün devlet üniversitelerindeki faal olarak eğitim veren İletişim Fakültelerinin gazetecilik bölüm başkanlarına mail yoluyla soru formu yollanarak gerçekleştirilmiştir. 20 adet bölüm başkanından 6'sı geri dönüş yaparak sorulara cevap vermiştir. Tam yapılandırılmış derinlemesine görüşme soru formuna cevaplarını ileten bölüm başkanı öğretim üyeleri şunlardır: Prof. Dr. Hüseyin Köse (Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi), Prof. Dr. Mustafa Şeker (Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi), Doç. Dr. Selami Özsoy (Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yrd. Doç. Dr. Dilara Nergişhan Koçer (Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yrd. Doç. Dr. Emre Ş. Aslan (Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi), Yrd. Doç. Dr. Özgehan Özkan (Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi).

Görüşmelerden elde edilen bulgular, soru cümlelerinden hareketle alt başlıklar halinde incelemeye alınmıştır:

-Türkiye’de üniversite düzeyinde verilen gazetecilik eğitiminin değerlendirilmesi ve gazetecilik eğitimiyle ilgili en temel sorunlar

Yapılan görüşmelere göre, Türkiye’deki gazetecilik eğitimin temel sorunları çeşitlidir. Prof. Dr. Mustafa Şeker ve Yrd. Doç. Dr. Emre Ş. Aslan, istihdam sorununu ön plana çıkartarak, öğrencilerin mezun olduktan sonra iş bulamama kaygısına bağlı olarak düşük motivasyonla bölüme geldiğine dikkat çekmiştir. Prof. Dr. Mustafa Şeker, motivasyonu ve altyapısı yeterli olmayan öğrencilerle yürütülen bir eğitimin söz konusu olduğunu söylemiştir. Ayrıca işverenlerin, işe alımlarda gazetecilik eğitimi almış kişilerin yerine, alaylıların daha çok tercih edilmesinin yanlış olduğunu da dile getirmişlerdir. Aynı sorunun dersi yürüten öğretim elemanını da etkilediği aktarılmıştır.

Belirtilen bir diğer nokta; dijital teknolojileri yetkin biçimde kullanan sıradan vatandaşların gazetecilik eğitimini geçersiz kıldığı görüşüdür. Prof. Dr. Hüseyin Köse, günümüzün genç gazeteci adayının, kendisine verilen klasik, teorik ve pratik eğitimle yetinemeyeceğini belirtmiştir. Gazeteci adayının artık kendi haberinin hem editörü, hem fotoğrafçısı, hem kameranı, hem sayfa tasarımcısı, hem kurgucusu olmasının gerektiği ve bu noktada klasik gazetecilik eğitiminin yeterli olamayacağı vurgulanmaktadır.

Değinen bir diğer sorun; sektörün gazetecilik mesleğini yapanlar için gazetecilik bölümü mezunu şartı aramaması olarak ortaya konmuştur.

Diğer yandan bölüm başkanlarının öne sürdüğü bir başka sorun, teorik derslerin daha yoğun olması ve uygulama derslerinin sınırlı olmasıdır. Yrd. Doç. Dr. Özgehan Özkan: “Kendi öğrencilerimiz arasında yaptığımız anketlerde de çıkan sonuç, eğitimin büyük bölümünün teorik, sınırlı bir bölümünün uygulama olmasıdır. Ders programlarının sahadaki meslek profesyonellerinden alınacak destekle zenginleştirilmesi, yeni medya teknolojilerinin kullanımına ilişkin eğitim yüzdesinin artırılması yararlı görünmektedir.” demiştir.

Diğer yandan asıl sorunun gazetecilik öğrencilerinin sahip olmaları gereken kültürel ve toplum bilimsel donanımına yeterince sahip olmadıkları yönünde görüşler mevcutken, gazeteciliğin sadece bir uygulama ve teknik bilgi gerektiren bir iş olmadığı yönünde görüş bildiren öğretim üyeleri de bulunmaktadır.

Doç. Dr. Selami Özsoy, iletişim fakültelerinin mesleki eğitim veren yüksekokul veya meslek yüksekokulu gibi algılanmaması gerektiğini belirterek, fakültelerde öğrenciye akademik nosyon kazandırıldığını belirtmiştir. Özsoy, gazetecilik eğitiminde gördüğü sorunları, sektörden kaynaklanan sorunlar, öğretim elemanlarının yeterliliklerindeki sınırlılıklar, öğrencilerdeki yetersizlikler, kaynak sorunları ve pratikle kuramsal arasındaki tartışmalar şeklinde başlıklar halinde sıralamıştır.

Bölüm başkanlarına göre bir başka sorun ise bölüme gelen öğrencilerin, düşük puanlarla bile gelebildikleri için nitelikli olmadıklarıdır. Yrd. Doç. Dr. Nergishan Koçer en temel sorunun öğrencilerin Türkçeyi dahi doğru okuyup yazamamaları, okuduklarını anlayamadıkları olarak değerlendirmiştir.

-Bölümde okutulan derslerin ağırlıkları ve hangi sıklıkta, hangi kriterlere göre revize edildiği

Genel olarak bölüm başkanlarının verdiği cevaplara göre, gazetecilik ders programlarındaki alan ve alan dışı derslerin dengeli bir şekilde dağılım gösterdiği ve uygulama derslerinin diğer derslere oranla daha sınırlı olduğu söylenebilir.

Bu konuda Yrd. Doç. Dr. Dilara N. Koçer uygulamalı derslerin diğer derslere oranla % 20'sini oluşturduğunu söylerken, Doç. Dr. Selami Özsoy ise uygulamalı derslerin genel olarak programın 3'te 1'ini oluşturduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Prof. Dr. Mustafa Şeker, programdaki derslerin ağırlığının kuramsal kısımda olduğunu ancak, fakülteadaki diğer bölümler olan radyo sinema televizyon ve halkla ilişkiler bölümlerinden de alınan farklı derslerle gazetecilik eğitiminin beslendiğini dile getirmiştir. Prof. Dr. Hüseyin Köse ise, ilk iki yıl teorik dersler daha ağırlıklı olmakla birlikte, 3. yıldan itibaren mesleki ve uygulama derslerinin daha ağırlıklı hale geldiğini söylemiştir. Bir başka görüşünü aldığımız bölüm başkanı olan Yrd. Doç. Dr. Özgehan Özkan da yine teorik derslerin ders programında daha yoğun olarak yer aldığını söylemiştir ve derslerin gelişen iletişim teknolojilerine, yeni medyanın ortaya çıkardığı yeni gazetecilik dinamiklerine göre güncellendiğini ifade etmiştir.

-Gazetecilik mezunlarının yüksek işsizlik oranlarına sahip olması sorunu

Genellikle bu konuda bölüm başkanları, alaylıların mesleği fazlasıyla işgal ettiğini ve işverenlerin de bölüm mezunu yerine sahada çalışan kişileri işe almayı tercih ettiğini söylemektedir.

Bu soruda Prof. Dr. Hüseyin Köse, bölümden mezun olan öğrencinin yabancı dil bilgisinin sınırlı olması, uygulama alanındaki yetersizlikler, öğrencinin kendisini eğitim hayatı boyunca yeterince eğitememiş olması gibi sebeplerden ötürü sektör tarafından tercih edilmediğini söylemiştir.

Doç. Dr. Selami Özsoy ise, böyle bir sorunun var olduğunun net olarak söylenemeyeceği, ancak diğer bölümlerle kıyaslama yapıldıktan sonra böyle bir kanıya varılabileceğini dile getirerek gazetecilik mezunlarının sadece bu alanda istihdam edilmediğine, farklı alanlarda da çalışabildiklerine vurgu yapmıştır.

Prof. Dr. Mustafa Şeker'e göre bu sorun karşılıklıdır. Sektörde iş arzı yeterli olmadığı için yetenekli öğrenciler, gazetecilik bölümlerinin tercih etmemekte, okumak zorunda olanlar düşük motivasyonla sadece diploma için okumakta; bunun sonucunda sektörün ihtiyacını karşılayacak nitelikli mezunlar az sayıda kalmaktadır. Ancak Şeker'e göre; diğer yandan az sayıdaki nitelikli mezunlar da sektörde beklentileriyle uyumlu iş olanakları bulamamaktadırlar.

Yine de, bölüm başkanlarının genel olarak görüşüne göre, hem sahada çalışmış, hem de derslerle bilgisini zenginleştirmiş ve de yabancı dil bilgisine sahip mezunların, gazetecilik mesleğinde iyi yerlere gelebildiği bir gerçektir.

-Türkiye'de gazetecilik eğitimiyle ilgili büyük ölçekli değişikliklerin yapılmasının gerekliliği

Bölüm başkanlarının çoğu, gazetecilik eğitimiyle ilgili değişikliklerin yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca fakültelerin verdikleri eğitimi, sektörün beklentilerini de dikkate alarak güncellemek ve yenilemek zorunda oldukları görüşündedirler.

Yrd. Doç. Dr. Emre Ş. Aslan bu konuda şöyle cevap vermiştir: “Kesinlikle düşünüyorum. Daha fazla sektör odaklı olmalı eğitim. Hatta öğrencinin eğitiminin önemli bir dönemini sektörde çalışarak tamamlaması sağlanmalıdır. Üniversitelerin uygulama gazeteleri bu noktada yetersiz kalmaktadır.” şeklinde konuşmuştur.

Yrd. Doç. Dr. Özgehan Özkan ise, radikal bir değişikliğe gidilmeden önce bir ön araştırma yapılmasının gerektiği, teorik derslerin ne kadarının gerekli olduğu ve bölümde okuyan ve mezun olmuş öğrencilerle görüşüldükten sonra böyle bir değişikliğin yapılmasının uygun olacağını dile getirmiştir.

Diğer yandan, Doç. Dr. Selami Özsoy ve Prof. Dr. Mustafa Şeker bu konuda işveren ve istihdam sorununa odaklanmışlardır. Özsoy, Basın İlan Kurumu ve Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü gibi kurumların, İletişim Fakültesi mezunlarına işe alımlarda öncelik vermesiyle ve sarı basın kartının sadece bölüm mezunlarına verilmesinin sağlanmasıyla, istihdam sorunlarına bir şekilde çözüm bulunabileceğini düşünmektedir. Şeker ise, fakültele alinan öğrenci sayısının fazla oluşuyla birlikte, mezun sayısının da fazla olmasına ve buna bağlı olarak da istihdam sorununun daha da büyüdüğüne dikkat çekerken, bu yönde bir güncelleme yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

- Türkiye’de gazetecilik eğitiminin kalitesinin artırılmasıyla ilgili öneriler

Bölüm başkanlarının Gazetecilik Bölümü’nün eğitiminin kalitesinin artırılması için buldukları öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Bölüme alınan öğrenci sayısı ihtiyaca göre düzenlenmeli,
- İletişim fakülteleri ders müfredatları çağdaş dünyanın ve sektörün beklentileriyle uyumlu hale getirilmeli,
- Öğrenciler istihdam ve piyasa koşullarını gördükten sonra eğitime başlamalı,
- Bölüm için açılan kontenjan sayısı azaltılmalı,
- Mümkünse özel yetenekle öğrenci alınmalı ve mutlaka bölüm öncesi hazırlık okutulmalı, hatta % 30 İngilizce eğitim veren fakülteler olmalı,
- Gazetecilik öğrencisi, araştırarak, sahada çalışarak, bilgi birikimi yaparak, öncelikle kendi kendini yetiştirmeli,
- Bölümde eğitim veren öğretim elemanlarının nitelikleri yükseltilmeli,
- TRT, Basın İlan Kurumu gibi kurum ve kuruluşlarda gazetecilik mezununun istihdamı sağlanmalı,
- Öğrencilerin her gün dergi ve gazete takibi yapması gerektiği ve kendine örnek aldığı gazetecilerin olmasının öğrenci açısından faydalı olabileceğini söylemiştir.
- Öğrenciler en az bir yabancı dili iyi bir şekilde öğrenmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Medyanın toplumsal işlevleri göz önünde bulundurulduğunda gazetelerin ve gazetecilerin bir ülke için ne kadar önemli olduğu ortadadır. Bu nedenle medya çalışanlarının yetiştirilmesinde önemli rolü olan İletişim Fakülteleri’nde eğitim verilirken birçok noktaya dikkat edilmelidir. Kuşkusuz bir gazeteci için iletişim fakültesi mezunu olma şartı yoktur, ancak iletişim fakültelerinin iyi gazeteciler yetiştirme sorumluluğu ve zorunluluğu vardır.

Çalışma gazetecilik eğitimi açısından Türk üniversitelerinin bugünkü durumunu belgelemiştir. Kuşkusuz, gerek seçmeli derslerin tamamının incelenmesi, gerek fakültelerdeki öğretim üye ve elemanlarının sayı ve eğitim geçmişlerinin incelenmesiyle araştırma daha da

genişletilebilir. Bu bağlamda yapılacak yeni çalışmalara da ışık tutma amacındadır. Türkiye'deki iletişim eğitimleri içinde Gazetecilik Bölümlerinin teorik-uygulama ağırlığı bakımından ders yoğunluğunu inceleyen bu çalışmanın sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

-Ülkemizdeki devlet üniversitelerinin 35'inde Gazetecilik Bölümü bulunmaktadır.

-Faal olarak öğrenci alımı yapan Gazetecilik Bölümlerinin sayısı ise 20'dir ve bunlar içinde yalnızca Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde bölümün adı Basın Yayın Bölümüdür.

-Araştırmada 2. öğretimi olan İletişim Fakülteleri de inceleme kapsamına alınmıştır ve 9 üniversitede gazetecilik bölümünde 2. Öğretim eğitimi verildiği görülmüştür.

-Diğer yandan araştırma kapsamında 2016-2017 yılına ait Gazetecilik Bölümü taban puanlarına bakılmıştır. Büyük şehirlerde kurulmuş köklü üniversitelerde (Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü) puan durumu yüksektir (398, 802 puan), üstelik bu yükseklik, sıralamaya göre en düşük puana (295,552 puan) sahip olan üniversiteye (Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü) göre 100 puandan daha fazladır.

-2. öğretim için öğrenci alımı yapan üniversitelerin puan durumuna bakıldığında ise, 331,540 puanla Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü sıralamada en yüksek puana sahipken, 283,082 puanla Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü en düşük puanla alım yapmaktadır.

-Gazetecilik eğitimi boyunca verilen dersler, üniversiteler arasında farklılık göstermektedir. Buna göre 1. sınıflarda teorik derslerin daha yoğunlukta olduğu görülmektedir ve 'Siyaset, Sosyoloji, Psikoloji, Ekonomi' gibi derslerle de öğrencilere katkı yapmak amaçlanmıştır. Zira gazetecilik mesleği tüm alanlarla iç içedir. 1. sınıflarda uygulamalı derslere ağırlıktadır.

-2. sınıfa gelindiğinde, 'İletişim Kuramları, İletişim Hukuku, İletişim Sosyolojisi ve Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri' gibi derslerle öğrencilere kuram ve yöntem bilgisi verilmesi amaçlanmıştır. Diğer taraftan 'Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Türkiye'nin Siyasal Yapısı ve Kamuoyu ve Medya' gibi derslerle ülkemizin siyasi ve sosyal yapısına ait bilgileri aşılamaya yönelik dersler ağırlıkta tutulmaya çalışılmıştır. Uygulamalı derslerinse yine teorik derslere göre daha az olduğu görülmektedir.

-3. sınıf derslerinde teorik derslerin çok fazla sayıda ve çok çeşitli olduğu; uygulamalı derslerinse sayıca daha az yer kapladığı görülmektedir. Ancak bu sınıftaki uygulamalı dersler, daha çok gazetecilik mesleğine hazırlayıcı ders ağırlığında olan bir dağılım göstermektedir.

-Son sınıfta ders sayısının diğer sınıflara göre azaldığı görülmekle birlikte; 'Haber Kuramları ve Haber Sosyolojisi' gibi haberciliğin kuramsal arka planına yönelik derslerin ve 'Medya Pedagojisi, Medya ve Özdenetim ve Medya Ekonomisi' gibi medya ile ilişkilendirilmiş derslerin varlığı dikkat çekmektedir. Uygulamalı derslerde ise, öğrencilerin bir uygulama projesi ya da bir tez ortaya koyabilmeleri açısından önem arz eden 'Mezuniyet Projesi' dersi sadece 13 üniversitede bulunmaktadır.

-Araştırma kapsamında, her 4 sınıfın da ayrı ayrı belirli kategorilere ayrılarak grafiklerle ders yoğunlukları incelenmiştir. Yine sonrasında 4 sınıfın da ders yoğunluklarının farkını görebilmek için, bütün sınıfların bir arada yer aldığı başka bir grafik araştırmada ele alınmıştır. Buna göre, 1. sınıflarda ağırlıklı olarak 'genel kültür derslerinin' işlendiği belirlenmiştir. 2. ve 3. sınıflarda ise, yine yoğun olarak 'uygulamalı ve alansal derslerin' yer aldığı, ancak diğer derslerin sınırlı sayıda tutulduğu görülmüştür. 4. sınıfa gelindiğinde ise, bütün kategorilerdeki ders sayısının azaldığı görülmektedir.

-Son olarak çalışmanın geliştirilmesi amacıyla gazetecilik bölüm başkanlarıyla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Genel olarak bölüm başkanlarından gazetecilik eğitiminin sorunları, bölümde okutulan derslerin teorik-uygulama yoğunlukları ve güncellenme sıklıkları, istihdam sorunları, gazetecilik eğitiminde köklü değişikliklerin yapılmasının gerekliliği ve bölüm başkanlarının bölümle ilgili önerileri hakkında bilgi alınmıştır.

-Bölüm başkanlarıyla yapılan görüşmelerden alınan sonuca göre; gazetecilik eğitimiyle ilgili sorunların çok çeşitli olduğu ve bu sorunların hem öğrenciden, hem öğretim üyelerinden, hem de sektörden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu konuda bölüm başkanlarının önerileri ise, işverenlerin, TRT, Basın Yayın Enformasyon Kurumu, Basın İlan Kurumu gibi kurumların işe alımlarda bölüm öğrencilerine öncelik vermesi, teorik ve uygulama derslerinin ağırlığının yeterince araştırılıp dengeleme yapılması gerektiği, bölüme alınan öğrenci sayısının azaltılmasının gerekliliği, öğrencilerin özellikle yabancı dil bilgisi konusunda kendisini yetiştirmesi gerektiği yönündedir. Ayrıca öğrenci bir taraftan fakültede derslerine yoğunlaşırken, bir taraftan da sektörde uygulama konusunda kendini zenginleştirebilir.

Araştırma kapsamındaki bütün üniversitelere bakıldığında; zorunlu dersler bağlamında genel olarak uygulamalı derslerin azınlıkta olduğu, teorik derslerinse, çok çeşitli ve sayıca fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda öğrencilerin kuramsal alt yapılarının zorunlu derslerle güçlendirilmek istendiği, uygulamalı derslerin ise öğrencinin ilgi alanına göre daha ziyade seçimlik olarak yapılandırıldığı düşünülmektedir.

İletişim Fakülteleri öğrencilere akademik açıdan gereken dersleri okuturken, aynı zamanda mesleğe hazırlayıcı derslerle de onları yetiştirmelidir. Ancak üniversiteler, sektörün ihtiyaçlarını karşılamak ve onların istek ve beklentilerine göre öğrencileri eğitmek ve programlarını sadece bu doğrultuda hazırlamak zorunda değildir.

Gazetecilik mesleği, pekâlâ sektörde çalışma deneyimiyle öğrenilebilir. Ancak sektörde öğrenilemeyecek ve öğretilemeyecek de pekçok şey vardır. İletişim fakültelerinin amacı; teorik altyapısı güçlü, uygulama becerisi yüksek, mesleki etik sorumluluğu üst düzeyde gazeteci adayları yetiştirmek olmalıdır.

Kaynakça

- Arık, B. (2007). *Türkiye’de Gazetecilik Eğitimi: Tespitler ve Açmazlar, Bir Sorun Olarak Gazetecilik İçinde*, (Ed) Bilal Arık ve Mustafa Şeker, Tablet Yayınları, Konya, s. 11-35.
- Çakın, Ö. ve Narmamatova T. (2015). Kırgızistan’da Gazetecilik Eğitimi Alan Öğrencilerin Beklentilerine Yönelik Alan Araştırması, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4 Sayı 1, s. 13-37.
- Dağtaş, E. (2003). Gazetecilik Eğitiminde Kuram ve Uygulama İkilemi: Türkiye’deki İletişim Fakülteleri Üzerine Bir Araştırma, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Dergisi*, Sayı 17, s. 143-200.
- Erimli, B. (2014). Gazetecilik Meslek İlkelerinin Uygulanmasını Engelleyen Unsurlar ve Çözüm Önerileri, *İnsan & İnsan*, Sayı 1, s. 23-34.
- Ezber, B. ve Sayar T. E. (2016). Türkiye’de Akademi Dışı Medya ve İletişim Eğitimi, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 26, s. 71-83.
- Gezgin, S. (2005). Türkiye’de Gazetecilik Eğitimi, 19. Alman-Türk Gazeteciler Semineri: Rekabet ve Medya, *Konrad Adenauer Vakfı*, 12-14 Mayıs.
- Kandemir, C. (2007.). Türkiye ve Almanya’da Gazetecilik Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Kalitesi ve Beklentilerine Yönelik Alan Araştırması, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 30, s. 97-112.
- Karataş Z. (2015), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s. 62-80.

- Korkmaz, A. (2012).Gazetecilik Eğitimi Alan Öğrencilerin Gazetecilik Eğitimi ve Gazetecilik Mesleğine Bakışı, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, s. 9-27.
- Laçiner, M. S. (2014).Türkiye’de Gazetecilik Eğitimi: Güncel Durum, Sorun Alanları ve Çözüm Önerileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt:17 Sayı:2s. 87-104.
- Patton, Q. M. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, (Ç) Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Ankara: Pegem Akademi.
- Terkan, B. ve Balcı Ş. (2007).*Gazetecilik Eğitiminin Aktörlerinden Biri Olan Üniversite Öğrencilerinin Gazetecilik Eğitimine İlişkin Düşünce ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma, Bir Sorun Olarak Gazetecilik İçinde* (Ed). Bilal Arık ve Mustafa Şeker, Tablet Yayınları, Konya, s. 37-69.
- Tokgöz, O. (2003).Türkiye’de İletişim Eğitimi: Elli Yıllık Bir Geçmişin Değerlendirmesi, *Kültür ve İletişim Dergisi*, Sayı 6(1), s. 9-32.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı-MEGEP (2008). *Gazetecilik Meslek Etiği*, Ankara.
- Yıldırım, B. (2006). Eleştirel Pedagoji Açısından Gazetecilik Eğitimi Yeniden Düşünmek, *İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4 (1), s. 121-152.
- Yıldırım, B. (2009).*Gazetecilik Eğitimi: Değişim İhtiyacı ve Dönüşümler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Yıldırım B. (2012). *Dünyada ve Türkiye’de Gazetecilik Eğitimi: Kısa Bir Kurumsallaşma Tarihi, Haberin Doğası Gazetecilikte İdealler ve Sorunlar İçinde* (Ed.). Ömer Özer, Literatürk Yayınları, Konya, s. 413-464.

İnternet Kaynakları

- <http://gazetecilik-bolumu.taban-puanlari.com/>,(Erişim Tarihi: 12 Mart 2017).Gazetecilik Bölümü Taban Puanları Sıralaması, *ÖSYM Gazetecilik Bölümü Taban Puanları ve Başarı Sıralamaları Tablosu 2016-2017*.
- <http://bianet.org/bianet/medya/139902-iletisim-egitiminin-hali>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2017).
- Arık, B. ve Bayram F. (26 Temmuz 2012).*İletişim Fakültelerine Bakış 1: İletişim Eğitimin Hali*.
- <http://www.tuhid.org/yerli-iletisim-fakulteleri.html> , (Erişim Tarihi: 14 Mart 2017).TÜHİD (Türkiye Halkla İlişkiler Derneği), *İletişim Fakülteleri*.

İki "Kişilik" Düello Anayurdu; Anne Kız Çatışması Üzerine Bir İnceleme

Duel Of Two Motherland; a Study of Mother Daughter Conflict

Afif ATAMAN*

Öz

Sinema tarihi başlangıcından itibaren belli başlı dramatik anlatı temsillerini içerir. Aristo'nun *Poetika*'sından temellenen bu dramatik anlatılarda erkek özne konumunda ele alınır ve kadın karakter temsilleri ya erkeğin gözünden ya da erkeğin etkisinde şekillenir. Erkeğin konumlanması aynı zamanda kadının da yaşam alanını belirler. Bu çerçeveden bakıldığında dünya sinemasındaki örneklerine benzer olarak genelde Türk Sineması tarihi, özede ise yakın dönem Türk Sineması örnekleri çoğunlukla erkek hikâyelerine yaslanır. Dönemdaşlarının aksine Senem Tüzen'in *Anayurdu* adlı filmi bir yandan yaygın taşra anlatılarından farklı bir anlatımla anayurduna dönen bir kadının hikâyesini anlattığı, diğer yandan anne kız çatışmasına yer verdiği için bu çalışma kapsamında incelemeye değer bulunmuştur. Bu yaklaşımdan hareketle filmin anlatısına temel oluşturan anne-kız çatışması Carl Gustav Jung'un arketipleri çerçevesinde betimsel bir analizle incelenmektedir. Bu inceleme kapsamında çalışmanın ilk bölümünde Carl Gustav Jung'un arketiplerine ilişkin kavramsal yaklaşımına ilişkin literatüre yer verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise filmin hikâyesinden hareketle anne-kız çatışması Jung ve dolayısıyla arketiplerle ilişkileri çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Sineması, Taşra, Toplumsal Cinsiyet, Anne-Kız, Arketip

Abstract

Cinema has embodied certain dramatic narrative representations since the beginning of its history. In these dramatic representations which stem from Aristotle's *Poetics*, male is treated as the subject and female characters take shape either via the male gaze or its influence. Also the status of the male determines living space of the female. When examined from this aspect the history of Turkish Cinema in general, like its examples in world cinema, and the recent era of Turkish Cinema in particular lean mostly on male stories. Senem Tüzen's movie *MOTHERLAND* was considered suitable to be examined for this study because on one hand, the movie unlike its contemporaries tells the story of a woman who goes back to her homeland with a different narration than the prevalent rural narrative, on the other hand Tüzen includes mother-daughter conflict to the narration. Based on this approach the mother-daughter conflict which forms a basis for the narrative of the movie is analysed within the scope of the archetypes of Carl Gustav Jung. In the first part of the study literature about conceptual approach of Carl Gustav Jung's archetypes is presented. Based on this context, the second part presents mother-daughter conflict with its relations to Jung ergo archetypes.

Key Words: Turkish Cinema, Rural, Social Gender, Mother-Daughter, Archetype

Giriş

Tarihsel gelişimi içerisinde Türk Sineması'nda kadın, çoğunlukla erkek bakışının nesnesi olarak ideal aileyi kurup kollayan, eve ait, evin dirliği için yaşayan, önceliği çocukları ve evi olan, namuslu iyi bir eş, çalışma hayatında konumlandığında ise -ataerkil bir yapının idamesinde uygun görülen mesleklerde çalışması koşuluyla- toplumsal yapıda var olan cinsiyet eşitsizlikleriyle kodlanan bir karakter olarak temsil edilmekte ve toplumsal cinsiyete ilişkin kodlar beyazperdede yeniden üretilerek meşrulaştırılmaktadır. Bu temsillerin dışında karakterize edilen kadınlar ya kötü yola düşmüş olan ya da 'doğru yolu' bulsa bile filmin sonunda mutlaka cezalandırılan kadınlar olarak karakterize edilmektedir.

Asuman Suner'in *Hayalet Ev Yeni Türk Sinemasında Aidiyet, Kimlik ve Bellek* adlı kitabında değindiği gibi yakın dönem Türk sineması daha çok erkek hikâyeleri üzerinden şekillenmekte kadının sinemadaki konumu, varlığı görmezden gelinmektedir. Bu, bir yanıyla kadınları yok sayan, diğer yandan kadınlara ancak erkek bakışı dolayısıyla, erkek dünyası içinde kendilerine biçilen rolü oynamaları koşuluyla yer açan bir tavidir (Suner, 2006: 47). Yeni Türk Sineması'nda anlatılan bu erkek hikâyeleri taşrada geçen ya da taşra ile bir şekilde bağlantılı anlatılardır.

Taşra anlatısı içeren filmler ele alındığında (Nuri Bilge Ceylan *Koza* 1995, *Kasaba* 1997, *Mayıs Sıkıntısı* 1999, *Uzak* 2002, *Bir Zamanlar Anadolu'da* 2011, *Kış Uykusu* 2014 / Semih Kaplanoğlu *Yumurta* 2007, *Bal* 2010, *Süt* 2009 / Reha Erdem *Beş Vakit* 2006, *Kosmos*

---

* Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, afifataman@gmail.com

2010 / Seyfi Teoman *Tatil Kitabı* 2008 v.b.) çok sayıda filmde taşra kendi zaman ve mekân pratikleri içerisinde ya taşra-kent karşıtlığı içerisinde ya da taşranın kendi dinamikleriyle romantize edilen doğası, klostorofobik sıkıntısı ve çıkışsızlığıyla hikâyenin öznesi olarak sunulmuştur. Türk sineması taşra ilişkisinin erken cumhuriyet dönemi içerisindeki tartışmaları için de ayrıca bkz. Behçet Gülerüz, "Muhsin Ertuğrul'un Köy Filmleri ve Cumhuriyet Aydınının İkilemi", *Taşrada Var Bir Zaman*, Ed. Z. Tül Akbal Süalp ve Aslı Güneş, (İstanbul: Çitlembik Yayınları, 2010) bakmakta fayda vardır.

Dönem ve ele aldığı konu itibarıyla yakın dönemde çekilmiş filmlerden oldukça ayrıksı duran *Anayurdu* neredeyse içinde erkeğin olmadığı bir kadın hikâyesi ve anne-kız çatışmasını içinde barındırdığı ve taşrada geçen ama taşranın sadece fon olarak kullanıldığı bir anlatıya sahip olduğu için incelemeye değer bulunmuştur. Bu bağlamda filmde yer alan kadın kimlikleri ve anne-kız çatışması Carl Gustav Jung'un arketipleri üzerinden betimsel bir analizle açıklanacağından öncelikle Jung'un kavramsallaştırmasında yer alan ve kadın kimliği ile anne-kız çatışmasıyla ilişkilendirilebilecek arketiplerin tanımlanması yerinde olacaktır.

Carl Gustav Jung Arketiplerinin Kavramsal Çerçevesi

Psikoloji alanında çalışmalar yapan psikiyatr Carl Gustav Jung, kolektif bilinçdışı görüşü noktasında yaptığı çalışmalarla arketip kavramını geliştirmiştir. Arketip kavramı, psikolojide bireylerin algılarını örgütleyen bilinç içeriklerini düzenleyen değiştiren ve geliştiren yapılar olarak tanımlanmaktadır. (Budak, 2000: 397). Jung'un öğretisinde ise ortak bilinçdışı arketiplerden oluşur. Jung'un tanımlayabildiği sayısız arketip arasında doğum, iktidar, yeniden dünyaya gelme, kahraman, ağaç, ırmak, ateş gibi sayısız doğa nesnelere yanı sıra hayvanlar ve insan yapısı nesnelere de yer almaktadır. Bu çok sayıda arketip tekrarlar ve yaşantılar yoluyla psikik yapımıza kazınmıştır. Bu süreçte bazı arketipler kişiliğimizin ve davranışlarımızın şekillenmesinde büyük rol oynar. Jung'un özellikle üzerinde durduğu bu arketipler; persona, anima ile animus, gölge ve öz-ben arketipleridir. (Hall ve Nordby, 2006: 38) Bu başlıca arketiplere ek olarak çalışma kapsamında anne arketipi ve insan yapımı objelerin arketipleri de ele alınmaktadır.

Jung'a göre arketipler, bireyin bilinçdışında kendi başlarına var olabildikleri gibi, iki farklı arketipin bir araya gelmesiyle birleşik yapılar da oluşturabilirler. Arketiplerin etkileşim halinde olması da bireyler arasında kişilik farklarının ortaya çıkmasına neden olur. Arketipler evrensel özellik gösterir. Diğer bir ifadeyle, dünyanın herhangi bir yerinde dünyaya gelen bebekte kalıtım yoluyla var olan bir anne arketipi mevcuttur. Bu kalıtsal anne imgesi gerçek annenin belirmesi, davranışları ve bebeğin onunla kurduğu ilişkiyle esas anne imgesine dönüşür. Annenin bebek ile kurduğu ilişki toplumdan topluma aileden aileye ya da bir annenin çocukları arasında değişiklik gösterdiği için anne arketipinin ifadesinde bireysel farklılıklar ortaya çıkar (Hall ve Nordby, 2006: 39).

Anne arketipinin belirgin özelliklerini bakıp büyüten, besleyen, iyiliğe arzu dolu duygusallığa ve yeraltına özgü karanlığa sahip olan diye sıralayan Jung, anne arketipini "annelik" ile ilişkilendirip şu şekilde detaylandırmaktadır (Jung, 2015: 22); "dişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan."

Anne arketipinden temellenen kızın anne kompleksi ise, dişiliğin aşırı derecede gelişmiş olması, tüm diş içgüdülerinin, özellikle de annelik içgüdüünün kuvvetlenmesi anlamına gelir. Bunun olumsuz tezahürü, tek amacı doğurmak olan kadındır. Erkek açıkça ikincil önemdedir; o yalnızca bir dölleme aracıdır ve çocuklar, yoksul akrabalar, kediler, tavuklar ve mobilyaların yanı sıra bakılacak bir nesne konumundadır. Kadın için kendi kişiliği de ikincil önemdedir;

hatta genellikle kişiliğinin bilincinde bile değildir, zira yaşam başkalarında ve başkaları üzerinden yaşanır, kendi kişiliğinin bilincinde olmadığı için bunlarla özdeşleşir. Önce çocukları doğurur, sonra da bunlara yapışır, çünkü onlarsız hiçbir *raison d'être* (varoluş nedeni) yoktur. Bu tip kadınlar, güya kendilerini feda etmelerine rağmen, gerçek bir fedakârlıkta bulunacak durumda değildirler, tam tersine, annelik içgüdüsünü, hem kendi kişiliklerini hem de çocuklarının özel yaşamını mahvetmeye varacak kadar gözü dönmüş bir iktidar hırsıyla dayatırlar. Böyle bir anne kendi kişiliğinin ne kadar az bilincindeyse, bilinçdışı iktidar hırsı da o kadar şiddetlidir. Bu tipin özelliği, dışı içgüdülerin aşırılığı ya da felç olması değil, annenin üstünlüğüne karşı direnmenin diğer her şeyden daha büyük bir önem taşımasıdır. Bu tip, olumsuz anne kompleksine mükemmel bir örnektir ve 'leitmotif'i şudur: "Nasıl olursam olayım, yeter ki annem gibi olmayayım!" Böyle bir kız ne *istemediğini* çok iyi bilmesine rağmen, yazgısının nasıl olmasını istediği konusunda genellikle bir fikri yoktur. Tüm içgüdüleri anneyi reddetmek üzerine yoğunlaştığı için, kendine ait bir yaşam kuramaz. Ola ki bir gün evlenirse, evliliği ya anneden kurtulma aracıdır, ya da yazgı onun başına öyle bir erkek sarar ki, adam anneye aynı karakter özelliklerine sahiptir. Tüm içgüdüsel süreçlerde beklenmedik zorluklarla karşılaşır; ya cinsel sorunları vardır, ya istemeden çocuk sahibi olur, ya da evlilik ilişkisinin gereklerini sabırsızlık ve huzursuzlukla yerine getirir. Çünkü tüm bunların anneyi reddetmekten ibaret olan yaşamının asıl gerçekleriyle ilgisi yoktur. Bu kişilerde anne arketipinin özelliklerinin tüm ayrıntılarını görmek mümkündür. Anneye karşı direncin bir tezahürü de, aklın, annenin giremeyeceği bir alan yaratmak amacıyla kendiliğinden gelişim göstermesidir. Bu gelişim, bir erkeği etkilemek ya da entelektüel yakınlık izlenimi uyandırmak amacıyla değil, kızın kendi gereksinimlerinden doğar. Amaç, annenin gücünü entelektüel eleştirelilik ve bilgi üstünlüğüyle kırmak ya da onun tüm aptallıklarını, mantık hatalarını ve cahilliğini yüzüne vurmaktır. Entelektüel gelişimin yanı sıra, erkeğe özgü kimi nitelikler de öne çıkar (Jung, 2015: 26-30).

Anne arketipinden temellenen büyükanne arketipinde ise, kadın kendisinde sınırsız bir sevgi, yardım ve koruma kapasitesi olduğuna inanır ve bu inanç üzerinden kendisini bir diğeri için sonsuz vakfeder. Özellikle çocukları ve giderek tanıdığı herkes üzerinde bu baskıcı korumayı göstermeye başlar. Onların kendine muhtaç birer zavallılar olduğunu hissettirerek onlara çok zarar verebilir. Bu zekice zalimlik, aşırı dereceye vardığında diğerlerini iç gücü yitimine uğratar ve kişiliklerine de onulmaz zararlar verir (Fordham, 2011: 78).

Daha önce de belirttiğimiz gibi bireylerin yaşamında belirleyici olan arketiplerden bir diğeri de persona arketipidir. Bu arketip toplumsal kabul yada olumlu bir izlenim yaratmak için kişinin bireyler karşısında takındığı maske yada tavidir. Jung'un yaklaşımında persona arketipi bireyin kendisinin olmayacağı bir karakteri canlandırmasını olanaklı kılar. (Hall ve Nordby, 2006: 40) Toplumsal yaşam açısından değerlendirdiğimizde birey toplumsal kabul için iş ortamında farklı, ailede farklı, ikili ilişkilerinde farklı, sosyal medyada farklı kişilikler sergiliyor olabilir.

Bu farklı kişilikler dikkate alındığında bir dereceye kadar insanların kendilerine uygun rolü seçtikleri doğrudur ve persona bu noktada bireyseldir. Ancak hiçbir zaman erkek ya da kadının tümü sayılmaz. Birey her ne kadar doğası gereği tutarsız yanlara sahip olsa da bir rolü oynarken tutarlı görünmek zorundadır. Bu nedenle de kaçınılmaz olarak olduğundan başka bir biçimde görünmesi gerekmektedir. Persona, bireyin dünyaya çevrili olan bu farklı dış yüzüdür. Bireyin dış dünya ile ilişki kurmasında diğer bireylerden beklentilerini dile getirmesinde ve ilişkilerini basitleştirme sürecinde bir gerekliliktir (Fordham, 2011: 63).

Jung'un insan psişesinin iç yüzü dediği ise erkeklerde "anima", kadınlarda "animus" diye adlandırdığı içe dönük arketiplerdir. Anima arketipi, erkeğin dışı yanı, animus arketipi de dışının erkeksi yanıdır. Cinsler yıllar yılı birbirleriyle ilişki etkileşim halinde buldukları için anima ve animus arketiplerini geliştirmişlerdir. Karşı tarafı anlayabilme anlamlandırabilme

kökenli bu davranış biçimi insan var olduğu sürece arketip olarak içinde yer alacak temel bir yapıtaşı haline gelmiştir. Toplumsal bir birey olarak yaşayan insan kendindeki bu ötekiden getirdiği eril ve dişil yönleriyle barışık ve uyumlu yaşadığında dengeli ve uyumlu bir kişiliğe dönüşür. Aksi halde ilkel kalır. Kadınlardaki "animus" arketipinin ilk yansıması hayatında karşısına çıkan ilk karşı cins olan babaya, erkelerdeki "anima" nınki de anneye olur. Cinsler hayatları boyunca kendi anima ve animus hayallerini bilinçsiz bir şekilde göz önünde bulundurarak tercihlerde bulunurlar. Jung, anima bir kadında boş gurur, aciz, belirsizlik ve nihayetsiz hareket adına ne varsa, ona karşı yakınlık duyar demektedir. Animus, kahraman entelektüeller, sanatçılar ve atletlerle özdeşleşir. Uygarlık tarihi boyunca kadınlarda veya erkeklerde karşı cinsin özelliklerinin görülmesine çoğunlukla iyi bakılmamıştır. Böylece persona, anima ve animus arketipini tahakkümü altına almaktadır. Anima veya animus arketipleri personaya başkaldırdığı zaman eşcinsellik ve cinsiyet değiştirme operasyonları karşımıza çıkar (Hall ve Nordby, 2006: 43-45).

Gölge arketipi ise, kişinin kendi cinsi ile olan ilişkilerini şekillendiren bir oluşumdur. Bireyin özellikle kendi cinsi ile olan iyi kötü bütün ilişkilerinin kökeninde gölge arketipi yer alır ve bir topluluğun üyesi olabilmesi için de bu gölgede kalmış ilkel yanını ehlileştirilmesi gerekir. Bu durum uygarlaşmak için güçlü bir persona arketipi geliştirmekle mümkün olur. Gölgenin aşırı bastırılması veya ehlileştirilmesi sabit, durağan ve sık sık bir birey sonucunu doğurabilir. Gölgenin temellendiği ilkel benlik bireyin yaratıcılığının da bir kökenidir. Bu dengeyi oluşturan Ego'dur. Ego gölgedeki olumlu enerjinin önünü açıp ona yön verirse zihin etkinlikleri canlanır, yaratıcılık ve üretim ortaya çıkar. Dehalık ve deliliğin arasındaki çizgiyi gölge belirler (Hall ve Nordby, 2006: 45-46).

Gölge, bireysel bilinçdışımızda yer alan, engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen, olamadığımız her şey olan aşağılık bir varlıktır. Toplumsal standartlara ve bizim ideal kişiliğimize uymayan tüm vahşi istek ve duyguları kapsayan gölge, ilkel denetimsiz ve hayvansal yanımızın ortaya çıkmasıdır. Buna ek olarak gölge, utanç duyduğumuz ve kendi hakkımızda bilmek istemediğimiz her şeydir. Bireyin içinde yaşadığı toplum ne kadar dar ve kısıtlayıcı olursa, gölgesi o kadar geniş olacaktır. Gölge bilinçdışı olduğundan, ona sıradan eğitim yöntemleri ile ulaşmak zordur ve bireylerin davranışlarının tümüyle dürtüsel olduğu bebeklikten buyana aynı kalmıştır. Doğal yani içgüdüsel insana karşılık gelen gölge bireylerin kendi zayıflıkları ve başarısızlıkları söz konusu olduğu sürece kişiseldir. Ancak tüm insanlarda var olan ortak bir yön olduğu için gölgeye kolektif bir olgu da denilebilir. Gölgenin kolektif yönü şeytan, cadı ve benzerleriyle dile getirilir. Kişi gölgedeki bu karanlık yönüyle bir arada yaşamının bir yolunu bulmak zorundadır. Zira bireyin zihinsel ve bedensel sağlığı buna bağlıdır. Gölgeyi kabul etme süreci, önemli ölçüde ahlaksal çaba ve sık sık da değer verilen ideallerin terk edilmesini de beraberinde getirir. Toplum yaşamından gölgenin baskı altına alınma tehlikesi, gölgenin bilinçdışında güç kazanması ve şiddetinin artması şeklinde kendini gösterir. Gölgenin ortaya çıkması gereken an geldiğinde gölge daha tehlikeli olmakta ve normal durumlarda sağlam bir denetim sağlayabilecek olan kişiliğin geri kalan yönlerini ezme olasılığı artmaktadır (Fordham, 2011: 64-67).

Öz-ben arketipi ise, bilincin ve ortak bilinçdışının merkezindeki arketiptir. Düzen, teşkilat, birleştirme arketipi olan öz-ben bütün arketipleri ve belirtilerini uyum içine sokarak kendine çeker. Bireyin kendisiyle ve dünya ile uyum içinde olduğunu anlarda öz-ben arketipi işlevini yerine getiriyor, birey kendini tedirgin mutsuz, dahası çelişki içinde görüyorsa da öz-ben arketipi işlevini yerine getiremiyor demektir. Bireyin kendi kendini gerçekleştirme öz-benini tanımasıyla mümkün olabilmektedir. Bireyin öz-benini tanıması kendi gerçeğinin farkına varmasının da tek yoludur (Hall ve Nordby, 2006: 49).

İki "Kişilik" Düello Anayurdu

Anayurdu adlı filmin temel izleğini bir anne-kız çatışması oluşturmaktadır. Eşinden boşanan, işini de değiştirerek yazar olmaya karar veren ve kitabını yazmak için annesinin köyüne giden Nesrin, annesine karşı sevgi ve tahammülsüzlüğü bir arada yaşamaktadır. Kendisini çocuklarına adanmış olan ve/veya olduğuna inanan mutsuz anne Halise ise, dayatılmış, idealize edilmiş anneliğin, annelik arketipinin bireyde yarattığı çıkmazlara dair bir karakterin temsilini sunmaktadır. Film hikâyesini köyde kaldıkları süreç içerisinde Nesrin ve Halise'nin kimi zaman yakınlaşmaları, günah çıkartır gibi yüzleşmeleri ama çoğunlukla da çatışmaları çerçevesinde anlatır.

Nesrin yaşadığı zorlukların ardından hayallerindeki kitabı yazmak için köye gelmeyi seçmiştir. Arabasıyla gelirken kaza geçirmiştir. Onu açılış sahnesinde köyün kadınlarıyla traktör kasasında görürüz. Ardından komşuları Habibaba'dan anahtarı alıp eve geçer. Sabah ilk iş anneannesinin mezarına gidip dua etmek olur. Ardından evi temizler. Nesrin'in giysileri ve aksesuarları onun köyün geleneksel giyim tarzını kendisine uydurduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şalvarın üzerine deri montunu altına spor ayakkabılarını giyen Nesrin köyde gezerken boynuna taktığı yazmayı temizlik yaparken saçlarına bir tür bandana şeklinde bağlamaktadır. Nesrin'i bilgisayar başında görene kadar izleyici onun yüzünü net olarak görmez. Bilgisayar ekranındaki birkaç satırlık yazı bu kitabın Nesrin'in hayatında da yeni bir başlangıç olduğunun ifadesidir.

Filmin devamında anne ile kızın ilk temasından itibaren zıtlıklar ikilinin her sahnesine nüfuz etmiş olarak karşımıza çıkar. Nesrin'in de yüzünün ilk defa seyirciye gösterildiği bilgisayar başında yazma eylemi sırasında ilk temas kurulur. Anne-kız ilişkisinin çelişkisi de bu yazma eylemi sahnesinde başlar. Annesinin ısrarlı telefonlarını sonunda açan Nesrin'in annesi ile konuşmasından annenin meraklı, kızını önemseyen ama bir o kadar da köylünün ne diyeceğine takılan bir anne karakteri olduğunu anlarız. Nesrin yetişkin bir kadın olmasına rağmen annesi ısrarla onun yanına gelmek istemektedir. Nesrin'de bu durumda yazma eylemine ilişkin konsantrasyonunun bozulacağını öne sürerek annesinin talebini geri çevirmektedir. Bunun yanı sıra Nesrin'in "köylünün bütün derdi bitti bir ben mi kaldım" şeklindeki cevabını annesinin köylünün dediklerini önemseyeninin işareti olarak okumak mümkündür. Nesrin telefon konuşmasının sonunda annenin istediğine "olur" der. Bu annesine karşı genel duruşunun da anahtarı niteliğinde bir olumlama ifadesidir.

Ertesi gün Nesrin annesini karşılamak yerine arabasını sormak için tamirhaneye gittiğinde anne Halise köye gelmiştir. Anahtarı da bırakmadığı için onun annesini bekletmesine önce birlikte oturduğu komşular tepki verir. Ardından Halise bunu sorgular ve daha ilk andan gerilirler. Nesrin komşular içerisinde sadece Habibaba'nın elini öper ve ona sarılır. Diğerleriyle herhangi bir bedensel teması olmaz. Beden duruşu annesi ile mesafesinin ve O'nun gelişinden mutsuz olduğunun göstergesidir. Halise eve gitmeden önce getirdiklerinden köylü komşularına ikram eder. Bu sahnede tohumları ekilen anne karakteri, hikâyenin tamamında değişik durumlarda yeniden üretilen, emekli öğretmen olan Halise'nin çevresindekilerin dediklerini önemseyen ve gereğinden fazla anlamlar atfeden şehirli ama gelenekçi ve kızına yönelik fedakar ya da sözde fedakar, aşırı korumacı tavırlar takınan bir kadın olduğudur. Bu özellikleriyle Halise ataerkil yapının yaygın toplumsal tezahürüne uygun olarak Türk sinemasında sürekli üretilen yaygın anne tipinin bir yeniden sunumudur. Filmin ilk eve geliş sahnesinde Halise için de annesinin evine yani kendi taşrasına bir dönüş söz konusudur. Bu süreç O'nun kendi geçmişle ve kendisiyle yüzleşmesini de beraberinde getirir.

Anne ve Persona Arketipi

Anayurdu filminde yer alan karakterlerden Halise, Jung'un annelik arketipine uygun özelliklere sahip bir anne olarak karakterize edilmiştir. Kızı Nesrin'in bütün karşı çıkışlarına

rağmen bir nevi ona zorla destek olmak için köye gelen Halise, kendisini Nesrin'in ona ihtiyacı olduğuna inandırmaya çalışmaktadır. Halise karakterine daha geniş bir çerçeveden bakıldığında algılarının annelik arketipi tarafından şekillendirildiği ve bu nedenle kendi kimliğini hiçeştiren, görmezden gelen Halise'nin bütün yaşantısını kızlarına adadığı görülmektedir. Halise kızları için mutsuz olduğu evliliğini sürdürmüştür. Halise'nin hayattaki öncelikli amacı bireysel mutluluğu değil kızlarına bakıp besleyip büyütmek ve hayatlarının her anında onların yanlarında olarak toplumda da kabul görmelerini sağlamaktır. Bunun için gerektiğinde otoritesini kullanarak ya da duygu sömürsü yaparak onları belli bir forma sokmaya çalışmaktadır. Bu nedenle onların artık kendisine ihtiyaçları olmadığını ve hatta onu yanlarında istemediklerini görmezden gelir, kabullenemez sürekli hala ona ihtiyaç olduğunu dillendirmesi adanmışlık dışında hiçbir varlığı olmayan Halise'nin yaşadığı gerçeklik yanılsamasının ifadesidir.

Halise'nin film boyunca Nesrin eksenli fedakarlıkları, kocasını bırakıp köye gelmesi, köylü kadınlardan kızı için dua yardım istemesi, evi temizlemesi, kızının çalışması için konforlu bir alan yaratmaya çabalaması kendi annelik arketipini yeniden gerçekleştirilme isteğinin sürekli bir takdir görme çabasının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü Halise ikilinin histerik ağlama ve gülmelerinin olduğu yakınlaşma sahnesinde, kızları için yaşadığını ve ailesi için kendi hayatından vazgeçtiğini dile getirmektedir. Oysa Halise, Nesrin için engelleyici konumundadır. Nesrin yazmaya çalışırken Halise fedakar anne kimliği ile temizlik yapar. Bir yandan da komşularla buna yönelik konuşmaları ile bir nevi kendini pazarlar. Bu süreçte Nesrin halı çırpma seslerinden ve annesinin komşularla konuşmalarından rahatsız olup kulaklık ile çalışmaya devam eder. Sonrasında Halise Nesrin'in çalıştığı odaya girer divana uzanır ve beli ağrıdığı için ovmasını ister. Bu çerçeveden bakınca Halise'nin geldiği ilk andan itibaren masum ama rahatsız edici engellemeleri başlamıştır. Nesrin'in "Sabahtan beri bir satır bile yazamadım" cümlesine "Ama ben bilgisayarın başında oturuyorsun diye çalışıyorsun sanıyordum" diyerek kendi engelleyici pozisyonunu kamufle eder.

Anlatmak, yüzleşmeye doğru hamle yapmaktır diyen (Sancar, 2012: 79) Kişinin hayatını anlatmaya başlamasıyla hayatının saklı yollarına daldığına, başlangıçta bir imkân olarak beliren yüzleşmenin giderek kaçınılmazlık haline geldiğine değinir ve yüzleşme ile birlikte bireyin hikâyesini yeniden kuracağına ve böylelikle hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına değinir. Yüzleşme çoğunlukla ciddi bir vesile ve sebep sonucu ortaya çıkan tekinsiz bir durumdur. Halise'nin annesini kaybetmesi, evliliğinde mutsuz olması ve artık çocuklarının da ona ihtiyacının kalmamış olması, *Anayurdu*'nun annesini kahraman olmak için kendi hayatını hiçe saymış olmasıyla yüzleşmenin eşğine getirir. Anneden itiraflar başlar. "Nesrin ben çok kötü oldum. Ankara'da çok kötü oldum. Ben senin yanında olamadım. Yavrum seni çok üzdüler biliyorum" diyerek başlar anlatmaya. Halise o gece Nesrin'e anlatır gibi seyirciye kendi hayat hikâyesini anlatır. Yedi yetim ve annesi ile büyüyen, hiç kimseyle arkadaşlık yapmayan Halise'nin öğretmen olduğunu öğreniriz. Sonra birden sarı gür bıyıklı beden eğitimi hocasından bahsedeceği anda konuyu kapatır. Halise'nin yaşayamadığı bir aşkı vardır. Halise yatakta cilveli bir o yana bir bu yana döner. Halise'yi de ilk ve son kez böyle görürüz. Bu süreçte anne kız arasında karşılıklı bir sıcaklık oluşur. Halise 18 yaşında evlenip 20 yaşında anne olmuştur. Gençliğini hiç yaşayamadığından, hiçbir zaman güzel bir söz duyamadığından şikâyet eder ve "ben sizin için yaşadım zaten" diyerek adanmışlığının altını bir kez daha çizer. Bu yüzleşmede Halise'nin personası ve annelik arketipinin O'nun yaşamına olumsuz etkileri bir nebze de olsa açığa çıkmıştır.

Anayurdu filmi, dünyada var olan genel annelik ve kızlık meselesi ile ilgili bir konuyu ele almaktadır. Anne-kız çatışmasının kalıtsal imgeden farklı olarak ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi Jung'un da vurgu yaptığı bir durumdur. Annenin aşırı korumacılığından doğan anneye hatta aileye bağımlı çocukların yaşadığı bir ülke olan Türkiye'deki kadın temsillerinde,

anne olana kadar "yarım kadın" olarak adlandırılan kadın, kutsal aile kavramı içerisinde sahte bir yere sahip olur. Anneanne olduğunda her şey bu sefer tam bir güce dönüşür. Carl Gustav Jung'un büyükanne arketipi bu bağlamdan baktığımızda filmin dramatik anlatısını açıklamakta önemli ipuçları sunmaktadır. Anne Halise anneanne olma hakkı 'şimdilik' kızı Nesrin marifetiyle elinden alınmış bir annedir. Kadından önce annedir. Ailesi ve çevresini fedakarlıkla karışık bir kontrol altında tutma güdüsüyle bu anneanne olma hakkı kendinden alınmış olması halini kızının üzerine yoğunlaştırır. Diğer kızı Nihal ile ilgili böyle bir sorunu yoktur. Zira orada anneanne olma hali tamama ermiştir. Bütün yoğunluğunu Nesrin'e verir. Halise'nin annesi Zela ile ilgili ise nasıl bir anne olduğu yönünde bir bilgi yoktur. Halise'nin annesi öldüğünden beri o eve gelmediği bilgisi verilmesine ve Halise'nin Zela'nın aylardır açılmamış odasına girip rüyasına girmesi için yalvarıp ağlamaya başlamasına rağmen onun nasıl bir anne modeli olduğunu bilmeyiz. Büyükanne Zela'nın fotoğrafı yakın planda iki defa görünür. Biri Nesrin eve geç geldiğinde diğeri de anne-kızın manik depresif yakınlaştıkları gecenin son planı olarak.

Filmin bir diğer ana karakteri Nesrin'in ise annelik arketipine ilişkin tavrı da bambaşkadır. Çünkü onda yer alan anne arketipi buna karşılık gelmektedir. Nesrin'in anne arketipinde ise çocuğu için kendisini feda etme, adama durumu söz konusu değildir. Bu konuda kendisinde var olan anne arketipine ilişkin tavrı farklı olduğu için kendi bebeğini aldırması, bu yüzden kocasından boşanmış ve hatta yazdığı hikayede yer alan kadın karakterini de aşık olduğu adamın yanına gidebilmek için çocuğunu öldüren katil bir anne olarak tasvir etmiştir. Anne kız arasındaki bu fark Jung'un arketiplerine ilişkin bireysel farklılıklar olabileceğinin örneğini teşkil etmektedir. Jung'un tanımlamasıyla Nesrin'de var olan "anne kompleksi"dir ve Nesrin annesinin üstünlüğüne karşı direnme çabası içerisinde. Annesinin kendisinden yapmasını istediği birçok şeyi sonunda yapmadan önce en azından önce bir kez reddetmiş olması yapmak istememesine ilişkin bir göstergedir. Filmin sonunda annesinin bu konudaki olumsuz düşüncesine inat yapar gibi Halil ile anal ilişkiye girmiş olması ve ilişki için ortam hazırlaması buna örnektir. Bunların yanı sıra Jung'un değindiği gibi Nesrin'in entelektüel gelişimi ya da çabası da annenin otoritesini kırmaya yönelik olarak değerlendirilebilir. Nesrin kitabında annesinin onaylamayacağı bir anne tasviriyle açıkça meydan okuyor gibidir.

Nesrin bu baskıcı korumacılık karşısında Jung'un anne kompleksinden temellenen davranışlar göstermeye başlar. "Nasıl olursam olayım, yeter ki annem gibi olmayayım!" tümcesi kökeninde iradesiyle kaderciler olmamak için çırpırır. Anneyi sürekli reddederek kendine bir çıkış yolu bulmaya çalışır ama çalışıkça da annesi Halise, Nesrin'i daha sarıp sarmalar. Elmanın çekirdeğinin içinde taşınması misali Halise'de Zela'da Nesrin'in içinde varlıklarını sürdürmektedirler. Belki Nesrin kabul edebilse içindeki Halise'yi o zaman hayatına karşı olan bu tepkileri ve tatminsizlikleri geçmiş olacaktır. Kendi personası ile barışık biri haline gelecektir. Varoluşunu da gerçekleştiresi bu kabul ve kendi ile barışmasıyla mümkündür.

Nesrin'in arzu nesnesi bir türlü bitiremediği kitabıdır. Ancak bir türlü konsantre olamaz ve dolayısıyla ilerleyemez. Bu noktada annesi dikkat dağıtıcı, engelleyici olarak görünür. Nesrin'in her seferinde annesinin sözüne gelmesi, diğer bir ifade ile annesinin kendisinden istediği şeyleri önce yapmayı reddedip ardından yapması ya da yapıyormuş gibi görünmesi, bir yandan annesini göndermek istemesi diğer yandan göndermek ya da kendisi gitmek için bir şey yapmaması asıl hedefinin arzu nesnesine ulaşmak olmadığı şeklinde değerlendirilebilir. Nesrin'in varlığına anlam katan arzusunun devam etmesini istediğini söylemek mümkündür. Nesrin kendi arzusu için çabalamak yerine bilinçli veya bilinçsizce sadece annesinin arzularını gerçekleştirmektedir.

Filimde toplumsal kodları annelik söylemiyle de pekiştiren, diğer bir ifade ile hem annelik arketipi hem de muhafazakar kadın kimliğine ilişkin personanın kişileştirmesi olan Halise, Nesrin'e toplumun kadın cinsiyetine atfettiği davranışlara uygun yaşaması ve davranması noktasında baskı yapar. Aynı kültürün ortak bilicidışından ortaya çıkan değerlerle

yoğrulmalarına rağmen Nesrin'in geleneksel ve/veya muhafazakar kadın kimliğine ilişkin algısı da farklıdır. En azından farklı bir noktadan bakmaya çalışmaktadır. Evlat olan Nesrin ile kadın olan Nesrin birbirinden farklı reaksiyonlar göstermektedir. Birey olarak Nesrin'in dine bakışı ve deneyimleyişi annesi Halise'den farklı olduğu için onun isteği üzerinde camiye gidip birlikte namaz kılma noktasında arada kalır. Birey kimliği bilinçle davranıp gitmemesi yönünde tavır takınmasına neden olurken evlat kimliği annesini kıramaz ve onunla birlikte camiye gider. Ancak muhafazakar kadın arketipi Nesrin'in onaylamadığı ya da içselleştirmedeği bir duygu olduğu için annesi namaz kılarken o cep telefonuyla oynar. Filmin tamamında bu arafta tavrı devam eder. Annesi abdest almasını ve/veya dua etmesini istediği anlarda önce reddeder sonra bir şekilde boyun eğmek durumunda kalır.

Halise toplumsal cinsiyet kodlarına uygun persona arketipinin etkisiyle Emine'yi olumsuz nitelendirmektedir. Çocukları olduğu yani anne olduğu için artık bir ilişki yaşamayı kabul edilemez bir şeydir ve namussuzluk olarak nitelendirilebilir. Eğitim görmüş, şehirde yaşamış, kendi kızı boşanmış, kendisi mutsuz bir evlilik yaşamış olmasına rağmen, bir kadının yeniden aşık olmaması gerektiği noktasında tıpkı köyün diğer kadınları gibi düşünmektedir. Hatta kızı Nesrin'i onunla görüşmemesi için uyarmaktadır.

Nesrin'in filmde annelik veya büyükannelik arketipinin olumlu tezahürünü gördüğü karakter Habibaba karakteridir. Yaşlı sevecen tipik bir büyükanne olan Habibaba komşularıdır ve onunla olan sahnelerinde Nesrin Habibaba'ya karşı aşırı ilgilidir. Elini öpmesi, ilaçlarını alması onda temsil bulan büyükanne arketipi ile filmin karşılıksız sağlıklı tek ilişkisini de ortaya koyar. Habibaba hastalanıp yatağa düşer. Köylüler başında dua okuduklarında Nesrin onların yanında değildir. Annesinin de aralarında bulunduğu kadınlarla Habibaba için bile birlikte olmayı istemez ve bu görece yapaylıktan uzak durmayı tercih eder.

Burada Halise'nin ve Nesrin'in çocukluk arketiplerinin temsillerini de kısaca ele almak gerekir. Halise'nin annesi Zela ile ilişkisi daha önce de belirttiğimiz gibi net ortaya konulmamakla birlikte, Zela'nın rüyasına gelmesi için af dilemesinden sorunlu bir anne-kız ilişkisi yaşadıkları sonucu ortaya çıkabilir. Nesrin ise Halise'nin kızı olmaktan memnun değilken, annesi eve geldikten sonra onun varlığına alışmış ve annelik kızlık rollerini genel geçer algıların içerisinde gerçekleştirmeye meyilli bir yapı çizmiştir. Nesrin, Halise geldikten sonra çocuk arketipine tam bir geçiş yapıp annesine hareket alanı sağlamıştır. Sofrayı hiçbir zaman hazırlamaz, evin temizliğine dair bir faaliyeti yoktur, annesinin suyu ısıtıp onu yıkamasına izin verir. Annesinin varlığından sıkılmak ve onu göndermek istemekle birlikte bu kodlanmış ve kabul görmüş annelik arketipi davranışlarının Nesrin'in gözünde de olması gereken davranışlar olduğu sonucunu çıkarmamıza sebep olur.

Nesrin bu baskıcı korumacılık karşısında Jung'un anne kompleksinden temellenen davranışlar göstermeye başlar. "Nasıl olursam olayım, yeter ki annem gibi olmayayım!" tümcesi kökeninde iradesiyle kaderciler olmamak için çırpırır. Anneyi sürekli reddederek kendine bir çıkış yolu bulmaya çalışır ama çalışıkça da annesi Halise, Nesrin'i daha sarıp sarmalar. Elmanın çekirdeğinin içinde taşınması misali Halise ve Zela, Nesrin'in içinde varlıklarını sürdürmektedirler. Belki Nesrin kabul edebilse içindeki Halise'yi o zaman hayatına karşı olan bu tepkileri ve tatminsizlikleri geçmiş olacaktır. Kendi personası ile barışık biri haline gelecektir. Varoluşunu da gerçekleştiresi bu kabule ve kendi ile barışmasıyla mümkündür.

Bireysel kimlik açısından Nesrin'in kolektif bilinç dışının etkisiyle ortaya çıkan persona arketipine uygun davranmadığını söylemek mümkündür. Nesrin toplumda nasıl karşılanacağını düşünmeden ya da bunun sonuçlarını göze alarak anne olmama kararı vermiş, işini değiştirip yeni bir başlangıç yapmış ve eşinden boşanmıştır. Yazdığı hikâyede toplumsal kabullere pek uymayan bir hikâyedir. Nesrin, annesinin aksine kaynağı pek belli olmasa da ekonomik açıdan bağımsız görünmekte ve öyle davranmaktadır. Emekli bir öğretmen olmasına rağmen (maaşının

olduğunu kabul edersek) Halise kendi biletini kendisi almak yerine sürekli Nesrin'e kendisine bilet almasını söylemektedir.

Animus Arketipi

Jung'un kadınların erkeksi eril yanı olan "animus" arketipini filmde Halise üzerinden anlamlandırmak mümkündür. Halise'nin ipte asılı olan Nesrin'in mor külotunu yerinden sökmekten itibaren konu komşu ne der özelindeki bütün davranışları animus arketipi üzerinden okunabilir. Çocuğunu aldırmasını yorumlarken Nesrin'e "Kürtajını yaptırdığında da öyle oldu. 'Günah işledi günah işledi' dediler. 'Yuvası dağılacak' dediler. Allah korusun eğer benim dualarım olmasaydı kötü yola düşecektin. Kızım sen büyük günah işledin. Kocan da bir yerde haklı. Hangi adam böyle kadını koynuna alır. Sen o kadın değilsin Nesrin. Önce kendini affedeceksin yavrurum." diyerek animus arketipi üzerinden bir bakış yapar. Yani karşı cinsinde genel geçer kabul gören bakış açısıyla kızı Nesrin'i yargılar. Burada olumlu bir anlamlandırmadan daha çok bir yargılama söz konusudur.

Bunlara ek olarak köy yerinde kızının eve görece geç bir saat olan yedide sekizde gelmesi, sokaklarda ve köyün uzak yerlerinde tek başına dolaşması Halise'yi rahatsız etmektedir. Hatta araba tamirhanesine gittikleri anda bile Halise'nin içeri girmeyerek kapıda tedirgin memnuniyetsiz duruşu psişesindeki animus arketipinin etkisiyle tezahür etmektedir. Erkek egemen bir alana, erkeğin yaşam alanı olarak kodlanmış bir alana bir kadının rahatça girmesi durumu Halise'deki animus arketipi anlamlandırmasında sakıncalı ve rahatsızlık verici bir durumdur. Sokakların -ışık çalıp laf atmak gibi tacizlerden fiziksel sarkıntılık ve tecavüze kadar- kadınlara yönelik pek çok sindirme ve taciz eyleminin gerçekleştiği yerler olduğunu dile getirir. Eylemin yükselişinin nerede duracağı her zaman kestirilemediğinden kadınların özellikle hava karardıktan sonra nadiren sokakta yürüdüklerini, sokakların erkeklerin işgali altında olduğunu belirtir. Onun bu söylemi Halise'nin hava karardıktan sonra eve gelen Nesrin'e gösterdiği ayıplayıcı tavrı da açıklar. Bu durum bir çok toplumda benzer bir yaklaşım olabileceğinin göstergesidir. (Connell, 1998: 181) Filmdeki bu temsillerden hareketle Halise'nin animus arketipi ile uyumlu ve barışık olduğu sonucunu çıkarmamız mümkündür.

Kadınların olağanüstü haller savaş durumları hariç erkeklerle özdeşleşmiş ona ait işler yapmaması, öğretmenlik, hasta bakıcılık, sosyal çalışmalar gibi evcil bir ortamda çalışmaları durumu da (Fordham, 2011: 72) Halise'deki animus arketipinin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslek seçimi animus özelinde sinemadaki kadın temsilleriyle de örtüşen yapıdadır. Animus arketipinin yargılayıcı bir akılçılıkla genel geçer yargılar öne süren "bu böyledir", "herkes bunu böyle yapar" şeklinde keskin dışavurumları da Halise'de sıkça görülmekte ve olaylara bakışını şekillendirmektedir. "Köy yerinde yedi sekiz geç bir saat" "Nesrinciğim kusura bakma ama eğilip kalkarken için görünüyor, üstüne bir şeyler giyin istersen" vb. birçok Nesrin özelindeki yargılamaları tipik animus deyişleridir. Gerçek kanıtlar yoktur. Yıkıcı ve rastgele bir tavırla çevresini ve en çokta Nesrin'i eleştirir.

Nesrin'de tezahür eden animus arketipine dair baskın bir durum filmde vurgulanmamakla birlikte köyde geç saatlerde rahatça gezmesi, erkekler dünyasına ait yerlerdeki güvenli tavırları, yürüyüşü ve kıyafetlerinde erkeksi bir duruşun sezdirilmesi ve hatta sigara içişindeki erkek refleksleri, Nesrin'in kendi animusu ile barışık olduğu algısını yaratmaktadır. Romanını yazamamanın verdiği sıkıntı ve baskı ile rahatlamak için bilgisayar başında mastürbasyon yaptığı sahneyi ele alırsak, mastürbasyon yapmak da erkek ile özdeşleşmiş bir durumdur ve genel geçer kabul gören bir erkek davranışıdır. Kadının mastürbasyonu, kendi bedeni üzerindeki annenin beklentisini ve annenin kendi bedeni üzerindeki kontrolünü O'nun elinden almaya tekabül eder. Mastürbasyon anında kadın tramvatik bir vurgu ile derin bastırmalarının sorumlusundan uzaklaşır. (Janin, 2012: 178-179) Nesrin'deki animus arketipinin persona kontrolünde bir yansımasıdır. Nesrin kadınlığı ile

barışıktır ve kendi animusu bunu desteklemektedir. Yine bilgisayar başındaki yazamama hallerinde eril bir dille bir erkeğin ağzından kendi kendine ettiği küfürler ve yüzünü tokatlaması da animus arketipi özelinde ele alınabilecek davranışlardır.

Nesrin, animus arketipini kontrol altında tutmakta, olayları olduğu gibi görmesine engel olan içindeki bu sesin baskın yansımalarını bilinç düzeyinde yaşamamaktadır. Çocuğunu aldırması, tek başına köy yerinde yazma eyleminde bulunması, Emine'ye karşı yeni, farklı, erkekten bağımsız bir hayatın mümkün olduğuna dair sözleri de hep animus arketipinin karanlık, baskıcı ve yargılayıcı tarafından uzak durduğu sonuçlarını çıkarmamıza sebep olmaktadır.

Öz-Ben ve Gölge Arketipi

Jung'un öz-ben arketipinde birey bilinçdışı bilinç düzeyine çıkararak, insan kendi yaratılışı ile daha büyük bir uyum içerisinde yaşar. Bunlarının kaynağının kendi bilinçdışında bulunduğu farkında olduğundan daha az sinirlenir, daha az tedirgin olur. Bilinçdışı yanını tanımayan kişi, bilinçdışındaki bastırılmış öğeleri başkalarına yansıtır. Onları, kendinde bulunduğu farkında olmadığı kusurlarla suçlar, eleştirir ve mahkûm eder. Oysa gerçekte kendi bilinçdışını yansıtmaktadır. Öz-ben arketipi bizim bilinçli egomuzdan apayrı bir yol gösterici olarak tanımlanabilir. Öz-benin gelişmesiyle yaşamını daha iyi algılar, anlar ve ona yön verecek bir hale gelir. Yani Jung'a göre öz-ben yaşamının amacıdır. Çünkü bireylik dediğimiz o yazgısal aradalık'ın en tam ifadesidir (Hall ve Nordby, 2006: 50) .

Anayurdu filmindeki Halise'ye baktığımızda öz-ben arketipi ile ilişkileri sorunludur diyebiliriz. Karşıtlarını sentezleyememiş ve kişiliği bir bütüne ulaşamamıştır. Başka bir ifadeyle ruhsal bir bütünlüğe ulaşamamıştır, kendiyile ve doğal olarak çevresiyle barışık değildir. Kendini kendi gerçekleri üzerinden gerçekleştirememiştir. Hayatını vakfettiği ailesi, annesi ve özelinde kızlarından başka bir yolu yoktur ve bir çıkışı da yoktur. Onların hayatındaki "en önemli olma" konumundan başka bir hayat gailesi de yoktur. Filmde kızı ilk birlikte vakit geçirme eylemi sırasında ve bütün yemek sofralarında (normalde ataerkil yapı içerisinde bir sofrada erkek varsa başköşe ona aittir ve çoğunlukla annenin konumunu da babanın yeri belirler. Kadınlar sofrasında böyle bir hiyerarşiden bahsetmek söz konusu değildir) ev temizleme hallerinde baskın bir annelik arketipi özelinde öz-ben kaybının belirtileri karşımıza çıkmaktadır.

Anayurdu adlı filmi varoluşçu izleğe sahip bir film olarak değerlendirmek de mümkündür. (Savaş, 2013: 193) Varoluşçu olarak adlandırılan yapıtlarda görülen ana izlekleri bir yaşam sorunu olarak ölüm, yalnızlık, yazgı, başkaldırı, özgürlük, sorumluluk, iletişim(sizlik), korku ve kaygı ve uyumsuzluk olarak sıralamaktadır. Varoluşçu anlamda "kötü niyet", kişinin bilinçsizce ya da yarı bilinçle oluşturduğu bir tasarıma bağlı olarak bilincin uyuşukluğu sonucu ortaya çıkan durumdur. Örneğin kişinin başkalarının yargılarına göre hareket etmesi ve kendisini bu yargılar çerçevesinde olumlu ya da olumsuz tanımlaması "kötü niyet"tir (Savaş, 2013: 179). Bu açıdan ele alındığında Halise'nin bütün hayatını kolektif bilincin anne arketipine uygun olarak şekillendirdiği ve toplumsal kabule uygun bir yaşam sınırı çizerek kendi isteklerini bu sınırların ötesinde bıraktığını söylemek mümkündür. Jung'un kavramsallaştırmasında Halise'nin öz-ben arketipinin işlevini yerine getiremediği düşünüldüğünde ise Halise'nin, kendi kendisini gerçekleştirememesinin içine düştüğü mutsuzluğun ve çıkmazın nedenleri arasında yer aldığı da ortadadır. Kendisinde yer alan bu sınırları ortadan kaldırmadan bilincin uyanması da söz konusu değildir.

Ana yüreğine vurgu yapan Halise "Taş olaydım da ana olmayaydım, insan ana evladı olunca anlıyor" tanımlamaları özelinde kendi annesinden öğrendiği anlaşılabilir vurgularla kızına ve hayata öz-ben arketipini gerçekleştirememiş bir kadın gözünden bakmaktadır. Doğru mistisizmde ve din ekseninde bu öz-ben ulaşma biçimleri denense bile Halise'nin din görüşü

karşıtlarını sentezlemekten ziyade kendi gibi olunmasına zorlama yönünde dogmatik bir din anlayışıdır. Tasavvufi mistik tarafı eksiktir, beslenmemiştir. Kızının yanı başında sürekli dua okur, onun ellerini avuçlarının arasına alıp okur, bilgisayarının başına gidip dua okur, kendi ile birlikte dua etmesini ister ve hatta köydeki diğer kadınlara gidip helallik alıp kızı için dua etmelerini ister. Bu isteği sonucunda bir gece Nesrin sokaktan geçerken köylü bir kadın onu çağırır, ellerini tutar dua okuyup ellerine tükürür. Nesrin elini hızla çekip oradan uzaklaşır.

Filmin son birlikte yemek sahnesinde ise kutsal ile yasak olan bir arada resmedilir. Kahvaltıda ekmeği elinde yuvarlayıp tepsiye döker ve bir hikâye anlatır. Hiçbir sebep yokken Halise haçtan geldikten sonra gördüğü bir kadının hikâyesini anlatır. "Tertemizdim" der. "Komşular ziyarete gelmişlerdi içlerinden biri boz bulanık bir renkteydi. Anlam veremedim. Arkadan yaptırıyor da ondan dediler. Çok büyük günahmış biliyor musun?" Ekmek kutsallık arketipi olarak resmedilirken "ters ilişki" en büyük günahlardan biri olarak aynı sahne içerisinde iç içe geçmiştir. Kutsallaştırmanın dozunu kaçırdığında, bastırıldığında tüm o duyguların bir biçimde nasıl ortaya çıkacağıyla ilgilidir. Bütün bunlar Halise'nin dini bir arınma yaşadığı, dinin hayatına olumlu yansımaları olduğu sonuçlarını çıkarmamızı engellediği gibi aksine dinin baskıcı ve tahakküm altına alan yanını kendinin ve ailesinin hayatına uyarladığı sonucunu çıkarmamıza da sebep olur. Nitekim bu durum Kandiyoti'nin değindiği gibi İslamiyet'in ideolojik bir sistem olarak kadınların denetlenme biçimlerini etkinliğine, kadın cinselliğinin denetimini sağlayan kültürel kalıplar içerdiğine ve böylelikle kadınların özalgısını ve benlik anlayışlarını etkilediğine ilişkin görüşünü desteklemektedir (Kandiyoti, 1997: 67).

Nesrin'de öz-ben arketipi ile uyum konusunda sıkıntılar yaşamakta ve kendini gerçekleştirme aşamasında eksiklik göstermektedir. Kendini gerçekleştirmeyi yazdığı kitap ile anlamlandırmaktadır. Modern toplum düzeninde kendini gerçekleştirme durumunun hep bireysel ve dolayısıyla tek başına olabileceği vurgulanırken Nesrin de bu kalıplara sıkışmış bir karakterdir. Varoluşumuz etrafımızdakilerle içinde yaşadığımız toplum ile şekillenecek bir durumdur. Ancak birey diğerlerinden kaçarak onları kendi benliğine bir tehdit görenek varoluşsal rahatlamalar yaşayamaz. Toplumsal bir kendini gerçekleştirememeye hali siner üzerine. İşte bu hal içerisinde kitabına dair yazma sıkıntıları yaşarken kendi karşıtı olarak gördüğü annesi Halise ile bir senteze de ulaşamaz Nesrin. İçindeki Halise'nin varlığını kabul ederek onunla barışsa belki kitabı ve dolayısıyla öz-ben arketipiyle de bir senteze ulaşacak ve uyum içerisinde olacaktır. Burada asıl mesele Nesrin'in muhafazakâr yanlarını reddetmesi ile de ilişkilendirilebilir. Öz-benini gerçekleştirmede kendini tanıyamamanın eksikliğini göz önüne sermektedir.

Nesrin'in yazdığı kitap da konusu itibariyle gölge benliğinden hareketle öz-ben arketipini gerçekleştirme yolunda başladığı bir temsildir. Hikâye içerisinde anlatılan bu hikâye ile izleyici Nesrin'in iç dünyasına ve belki de bastırıldığı hayatına ilişkin ufak bir yolculuğa çıkartılır. Roman psikiyatrist bir kadın, kocası, çocuğu ve kadının aşık olduğu hastası ile birlikte kaçma planlarını konu edinir. Aşık olduğu adam akıl hastanesinde olmasına rağmen kadın onu unutamamıştır. Bir gün sevgilisinin yanına gidebilmek için altı yaşındaki çocuğunu boğar. Kendi bebeğini aldırıldığı ve annesi ile sürekli çatışma halinde olduğu düşünüldüğünde romanındaki kadın ve acımasız bencil anne olan psikiyatrist, bir nevi Nesrin'in fedakâr hayatını adamış annesi karşısında idealize ettiği annedir de aynı zamanda.

Hikâyedeki kadın akıl hastanesindeki deli adamın yanına gitmek için bunu yapmıştır. Romanın konusuna bakıldığında Nesrin'in köyde karşılaştığı deli Halil'e ilgi göstermesi, ilk karşılaşmalarında adını sorması, ardından tekrar araba tamirhanesinde gittiğinde tarladaki Halil'i aynada görüp onun olduğu tarafa ilgi ile bakması ve finalde Halil ile ters ilişkiye girmesi anlam kazanmaktadır. Nesrin, romanında aşkı uğruna çocuğunu boğan kadın karakter gibi, kendi gölge arketipi ile barışık bir bütünlemeyle öz-ben arketipini gerçekleştirmesinin yolunu annesi Halise'nin günah dediklerini yapmaya ve kendindeki Halise arketipine inat benzer

şekilde çizmiştir. Bitiremediği belki de hiç bitiremeyeceği romanının finalini kendi hayatında gerçekleştirmiş ve yeni bir başlangıca yol almıştır.

Jung öz-ben arketipi ile ilgili yaptığı çalışmalarda "mandala" yı merkez edinmektedir. Mandala büyümlü çemberdir. Jung'da merkez simgesi, amaç ya da ruhsal bütünlüğüne ulaşmış benlik, merkezleşmeye varan ruhsal sürecin kendini temsil etmesi ya da bireyde yeni bir merkez oluşturması anlamında kullanılmaktadır. (Fordham, 2011: 83) Filmin final sahnesine öz-ben arketipi üzerinden bir okuma yaparsak eve usulca sızan (eve giriş anında ilk kez çan sesi duyulmaz, bilinçli ve sessiz bir giriş söz konusudur) Nesrin'in gölgesi Kur'an okuyan annesinin üzerine düşer. Sonra gölge anneye sırtını dönüp aynada kendi yüzüne bakar. Aynada ilk kez bir yüzleşme görülür. Ayna burada "büyümlü çember" olarak da anlamlandırılabilir. Tercihleriyle kişisel bir bütünlüğe ulaşmış olan Nesrin'in yeni bir merkezi ve yüzü vardır artık.

İnsanoğlu bir bütün olarak bakıldığında, sandığından daha az iyidir. Bastırıldığı eğilimler, ilkel ve düşük nitelikli bir güç olarak içinde yaşamaya devam eder. Bu güç, bireyleşme sürecinde karşılaşılması gereken ilk arketip "gölge" ile temsil edilir. Ancak gölge tümüyle kötü değildir. Sadece ilkel, uyumsuz ve rahatsızlık vericidir. Bununla birlikte, insanoğlunun varoluşunu canlandırma (Jung, 2010: 69-71) gibi olumlu yönleri de vardır. Son sahne Nesrin'in bastırılmış gölge arketipinin geri dönüşüdür. Annesi ve hatta çevresi tarafından bir çemberin içerisine sokulmaya çalışılan Nesrin'in gölge arketipi Jung'un söylemine uygun olarak oldukça geniş bir hale gelmiştir. Öyle ki annesiyle yaşadıkları duygu patlamasının ardından ilkel denetimsiz ve hayvansal yanı ortaya çıkmıştır. Halil ile vahşi dürtmeler ile başlayan temaslar Halil'in biraz da zorla Nesrin ile anal ilişkiye girmesine neden olur. Bu süreçte Nesrin'in kaçmaya çalışmaması, çok fazla direnmemesi bastırılmış gölge arketipinin geri dönüşüdür.

İnsan Yapımı Objelerin Arketipleri

Jung'un insana bakışında insan yapısı objelerin de arketipleri ve karşılıkları vardır. *Anayurdu* filminde sık kullanılan ve filmi anlamlandırmada bize katkısı olacak birkaç objeyi şu şekilde sıralayabiliriz; Ayna, Çan, Kapı... Anne-kız çatışmasının ana ekseninde olan eve ait bu objeler filmin görsel temsilinde önemli ve bilinçli bir yer tutmaktadırlar.

Ayna objesi bir köy evinde veya bir şehir evinde farklı anlamlandırmalarla karşımıza çıkar. *Anayurdu* filmindeki kirli hatta paslı bakanın sadece yüzünü gösterecek boyutta küçük bir ayna köy evlerinde karşımıza çıkabilecek bir ayna temsilidir. Şehir hayatındaki aynalar büyüktür ve insanlar evden çıkarken aynaya bakalar. Orada kendileri ile yüzleşip dış görünüşleri üzerinden fiziki varlıklarını "evet bu" diyerek beğenip sokağa çıkarlar. Köyde aynaya bakmak sık yapılan bir davranış biçimi değildir. Köy evlerindeki aynalar küçük ve gösterişsiz, sadece olsun diye konulan objelerdir. Filmde aynanın üzerine bir de evin anahtarı asılarak işlevsizliğine daha da baskın bir vurgu yapılmıştır. Ayna insanın persona arketipi veya öz-ben arketipiyle bir yüzleşme aracı olarak kullanılması bakımından da önemlidir.

Çan objesi ise yine köye ait bir durumu temsil etmesi bakımından önemlidir. Köy evlerinde zil olmaz (hatta kapılar da kapalı tutulmaz dili çeviren içeri girebilir). En ilkel haliyle kapı açıldığı zaman içeridekiler birinin geldiğini anlasın diye kapının üst kısmına açıldığında zile benzer bir ses çıkarırsın diye çan takılmıştır. Nesrin'in ilk eve giriş sahnesinde çanı gören ve sesinin varlığına alışan seyirci film boyunca birkaç önemli durum karşısında da bu sesi duyacaktır.

Çan sesi filmde metaforik olarak düz ve yan anlamda kullanılmaktadır. Çan bir yandan eve gelen herhangi birinin habercisi iken diğer yandan bir hikâyenin başlangıcını ya da bitişi, yaşanacak ya da yaşanan çelişkilerin ya da çatışmaların göstergesi olarak yan anlamda kullanılır. Çalışma odasında bilgisayarın başında oturan Nesrin çan sesini duyduğunda annesinin geldiğini anlar ve annesini kandırmak isteyen çocuk edasıyla çalışıyormuş gibi

masanın başına oturur. Yine kurban bayramındaki kurban kesilme sahnesinin ardından hızla bavulunu hazırlayan Nesrin yine çan sesi ile irkilir. Merdivenden gelen ayak seslerini duyup yakalanmış gibi hemen divana oturur. Sonrasında çantayı kapatıp bir an duraklar ve odadan çıkar. Halise avluda oturmaktadır. "Nesrinciğim hadi duama katıl kızım" der. "Son bir defa hadi kırma beni. Gel yanıma birlikte kibleye dönelim" Nesrin gelmez içeri odaya oturur. Halise onun yanına gelir. Onun önüne oturur. Ve dua okumaya başlar. Halise'nin dua okuyan sesi Nesrin'i iyice çıldırtmıştır. "Yeter yeter artık anne" diye yalvarır. "Affedersin kızım. Bana da söylediler. O günden sonra hiç yazamadı dediler. Sonra namazda delirecek dediler. Bilgisayarın orada da dua okudum. Hayırlıysa yazsın hayırlı değilse yazmasın. O günden sonra hiç yazamadın mı kızım? Eğer benim yüzümden yazamadıysan o zaman al biletimi de gideyim. Sorumlusu olmayayım." Nesrin bakar hiçbir şey demez evden çıkar ve köyün yollarında yürümeye başlar. Köylü kadınlar "Kızım nerelere giden tek başına" derler. Aldırış etmeyen Nesrin koşmaya başlar. Ölü bir köpek ile karşılaşır. Yürür ve daha çok yürür. Deli Halil onu takip etmektedir. Nesrin bunu fark eder ve yürümeye devam eder. Halil ile ters ilişkiye girdiği sahnenin sonrasında ilk kez çan sesi de çıkmaz. Nesrin eve girerken kapıyı usulca açmış ve yine annesine yakalanmak istemeyen çocuklar misali eve girmeye çalışmıştır. Alacakaranlık çökmüştür. Cami hoparlöründen ölümlerin ardından veya Cuma akşamları okunan sela okunmaktadır. Çanın çalmayacağı kadar aralık vaziyette kapıyı açıp içeri girer. Filmin ilk eve giriş sahnesinde gördüğümüz su ibriğini ve evin avlusundaki diğer eve ait objeleri tekrar görürüz. İlk sahnenin aksine düzenlidirler. Evde hali hazırda yaşandığını gösterir vaziyette ilk eve giriş sahnesinin düzenli bir yeniden sunumu gibidir. Anne odada dua okumaktadır. Nesrin'in camdaki yansıması annenin üzerine düşer. Anne tepki vermez. Ve Nesrin'in gölgesi anneye sırtını döner. Aynada kendi yüzüne bakar. İzleyici de Nesrin'in aynadaki yansımasını ilk ve son kez görür. Sela okunmaya devam etmektedir. Bu sela, annesinin ve anne arketipinin güdümünde yaşayan Nesrin'in öldüğüne, yeni bir Nesrin doğduğuna ilişkin bir haberci şekilde yorumlanabilir.

Kapı objesi ise yine izlelerde birtakım alt-anlamlar sunacak şekilde anne-kız çatışmasının görsel ve duyuşsal sezdirilmeleriyle karşılığını bulmuş bir arketip olarak karşımıza çıkar. Kendi ile yüzleşmeye açılan kapı misali. Kapı klasik o yöreye ait bir kapı ve anahtarı da büyük demir köy kapılarında alışık olduğumuz üzere kopyası olmayan anahtarlardandır. Komşusu Habibaba'dan evin anahtarını alır Nesrin. Ki komşuya anahtar bırakmak da köye ait bir davranış kalıbı olarak temsil edilir ve şehir hayatında böyle bir durum çok özel şartlar dışında yaşanmaz. Nesrin kolayca eve girer, hatta sabah anneannesine dua etmek üzere çıkarken de kapıyı kolayca kilitlemesi gösterilir. Evden çıkarken kapı kilitlemek de şehre ait bir davranış kalıbıdır. Filmde kapı arketipi, annesi Halise geldikten sonra Nesrin'in sadece annesi yanındayken zor açtığı, ait olamadığı bir hayata girişinin simgesidir. Nesrin, annesine kızıp iki defa kapıyı açamaz ancak Halise kolaylıkla açar. Nesrin'in zorlandığı her kapı açış sahnesinde annesinin parmağı var gibidir.

Bir başka gece elektrikler kesilmişken evin avlusunda anne-kız tartışması esnasında da kapının tartışmaya müdahil olma durumu vardır. Nesrin annesine kızmanın verdiği sinirle kapıyı kapatamaz. Halise üsteki kilidi sakince söker ve kapıyı kapatır. "Sen ne hakla benim özel hayatımı elaleme anlatırsın ya. Ben yazmışım yazmamışım kime ne. Neden yoldan geçen ucube bir karı benim ellerime tükürüyor ya." Şeklinde ilerleyen bütün tartışma esnasında izleyici olarak kapının arka tarafında kalmışızdır. Karanlıkta olan biteni bir komşu pozisyonunda dinlemekle yetiniriz. Halise tuvalete gider. Tuvalet açıkta evin avlusundadır. Halise çıkışta yine "Peki Nesrin, biletimi al yarın gideyim." der. Halise bu sırada külotunu yıkayıp ipe üzerinde bir yazma ile asar. Nesrin dayanamaz annesine yine sarılır. Kapıyı geçtikten sonra gösterilen iç çamaşırın ipe asılması planları evin mahrem alanına da vurgu yapar niteliktedir. Taşra kent kıyaslamasında özel hayatın kutsallığına ilişkin farklılık gösterilir. Kentte kamusal alan ile özel alan arasındaki ayırmda özel hayatın dokunulmazlığı ve dolayısıyla mahremiyet bilinci daha

fazladır. Oysa taşrada maaile görüşmeler devam etmekte özel hayatlar iç içe geçebilmektedir. Bu çerçevede özel hayat dedikodu malzemesi olabilmektedir (Pekdemir, 2006: 91)

Ve finaldeki Nesrin'in korku ile içeri sızması planında yine annesinin dediğini yapmasının verdiği korkudan kaynaklıdır ve Nesrin kapıyı rahatça açar. Ancak aynaya bakışında bir utanma yoktur. Erk'in sembolü olan anneye karşı duruşun göstergesi. Kolaylıkla kontrollü kapıyı açış halidir.

Sonuç

Anayurdu filmi genel geçer kabullerle önyargılı bir anlamlandırmaya gittiğimiz zaman, taşrada geçen bir anne-kız hikayesi, bir taşraya dönüş hikayesi olarak okunabilmekle birlikte gerek kurduğu görsel yapıda taşranın vurgulanması veya kutsanmasından geri durması gerekse de anne-kız çatışmasını herhangi bir coğrafyada yaşanılabilirliğini yansıtan everensel bir hikaye kurulumuyla Yeni Türk Sineması'nda farklılaşmaktadır. Erkeklerin (deli Halil ve tamirci dışında) sadece söylemde olduğu bir kadınlar dünyasında geçen hikaye, Jung'un insan psişesinin ana nüvesinin oluşturan arketipleri özelinde insan davranışlarına dair temel bir söylemi dillendirmektedir.

Filmdeki anne Halise, Jung'un arketipleri ekseninde incelendiğinde; annelik arketipini kızı özelinde baskıcı bir kontrolle ve ona muhtaçlıkla vurgulayan, gölge arketipinin ilkel ve bastırılmış yanlarına hükmettiği, öz-ben arketipindeki sentezlemeyi kendi içinde tutarlı fakat kendi hayatına ve ondan etkilenenlere olumsuz sonuçlar doğuracak şekilde yaşayan, toplumsal cinsiyet kodlarına uyumlu bir persona arketipi sergileyen ve yine aynı şekilde animus arketipinin kızı üzerindeki karanlık ve eleştirel yanını temsil eden bir karakter olarak sunulur.

Anne-kız çatışmasının bir diğer muhatabı Nesrin ise; annelik arketipinin kalıplarını yadsıyan ve bu uğurda çocuğunu aldirmaya giden bir süreci yaşamaya cesaret edebilen, gölge arketipini yazarlık eylemi yolu ile yaratıcı bir şekilde ortaya koymaya en azından çabalayan, öz-ben arketipini gerçekleştirme yoluna girdiğinde içinde var olan annesine ait kalıtımsal varlığını kabul etmeyerek bu yolculuğunu sekteye uğratan, persona arketipine genel geçer yargıları düşünmeyerek yaşamayı ve davranmayı biçimiyle uygun davranmayan ve animus arketipi kalıplarına da aykırı bir karşı duruş sergileyen bir karakter olarak temsil edilir.

Nesrin'e annesi Halise ile olan sorunlu ilişkisi hatta çatışması ekseninden baktığımızda annesine hep karşı çıkışları olan, görüntüde hep kendi bildiği gibi davranan bir kadın portresinin altında aslında film boyunca annesinin her dediğini yapan, cılız karşı gelişleriyle gerçekten istediği gibi davranamamanın sıkıntılarını yaşayan bir kız çocuğu olarak görürüz. Belki de gerçekten annesine "Hayır" diyebilse hayatını eline almış bir karakter gibi davranabilse yazdığı işi ve trajik finalini de yaşamamış olacaktır. Nesrin'in düşünceleri ve eylemleri arasındaki uyumsuzluk bilinçle bilinçdışı arasındaki çatışmanın göstergesidir.

Filmin Halise ve Nesrin karakterleri etrafında şekillenen yapısında, arketiplerinin insan davranışı üzerinde kurduğu tahakküm temsil edilerek, bireyin kendini gerçekleştirememesindeki eksiklikleri, zayıflıkları ve karanlık tarafının üzerine gidilmektedir. Halise'nin "ideal anne" olmak için mutsuz ve yetersiz bir kadın karakterini temsil etmesi, Nesrin'in de yaratıcı bir eylem gerçekleştirmek için inzivaya çekilmesi ve kendi öz yapısından gelen taraflarını yadsıyarak karanlığa sürüklenmesi bu eksende ortaya çıkan kadın temsilleridir.

Gerek Nesrin'in yüzünün gösterilmediği ilk sahnelerde gerekse Nesrin ve Halise'nin histerik ağlama sahnelerinde kameranın konumlanması izleyicinin özdeşleşme koşullarını kırmakta ve toplumsal bilinçdışımızın yansımaları arketiplerinin anne kız ilişkilerine yansımaları düşünsel boyutta izleyip değerlendirmemize fırsat tanımaktadır.

Anayurdu filmi anne-kız çatışması ekseninden bakıldığında galibi belli olmayan iki kişilik, ama çok daha yaygın yaşanan bir anne kız düellosuna ve bu düellonun örtük savaşçılarının arketiplere ilişkin temsiller içermektedir.

Filmin finali açık uçlu biter. Ne Halise kendisini kötü hissettiği eve döner ne de Nesrin romanını bitirebilir. İkili arasındaki çatışma ise Nesrin'in bastırılmış gölge arketipinin daha şiddetli olarak patlak vermesi sonucu verdiği tepkiyle daha farklı bir boyuta ulaşır.

Kaynakça

- Budak, Selçuk (2000). Psikoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Cornell Robert William (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, (Çev: Cem Soydemir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Güleryüz, Behçet (2010) "Muhsin Ertuğrul'un Köy Filmleri ve Cumhuriyet Aydınının İkilemi", Taşrada Var Bir Zaman, Ed. Z. Tül Akbal Süalp ve Aslı Güneş, İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Fordham, Frieda (2011). Jung Psikolojisinin Ana Hatları, (Çev: Aslan Yalçın) İstanbul: Say Yayınları.
- Janin, Monique Cournut (2012). Kadınsı ve Kadınlık, (Çev: Özge Soysal-Murat Erşen) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2015). Dört Arketip, (Çev: Zehra Aksu Yılmaz) İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2010). Psikoloji ve Din, (Çev: Raziye Karabey) İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Hall, Calvin S. - NORDBY, Vernon J. (2006). Jung Psikolojisinin Ana Çizgileri, (Çev: Endel Gürol) İstanbul: Cem Yayınları
- Kandiyoti, Deniz (1997). Cariyeler Bacılar Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, İstanbul: Metis Yayınları
- Pekdemir, Melih (2006) Taşranın "taşı toprağı altın"da ne vardır?, Derleyen: Tanıl Bora. Taşraya Bakmak, İstanbul: İletişim Yayınları
- Sancar, Mithat (2012). Iskalanmış Şeylerin Hafızasında 9., Hazırlayan: Umut Tümay Arslan. Bir Kapıdan Gireceksin Türkiye Sineması Üzerine Denemeler, İstanbul: Metis Yayınları.
- Savaş, Hakan (2013). Sinema ve Varoluşçuluk. İstanbul: Sözcükler Yayınları
- Suner, Asuman (2006). Hayalet Ev Yeni Türk Sinemasında Aidiyet, Kimlik ve Bellek. İstanbul: Metis Yayınları.

Düzelme

GAUN JSS'nin Cilt 16 Sayı 2'de yayınlanan “*Aksaray Sancağı Mahalle ve Köy İdarelerinde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması (1835)*” başlıklı makalede yazar Nevzat Topal'ın belirttiği üzere sehven hata yapılmış ve 'Kürdlü' olarak okunan yerleşim biriminin 'Gerveli' olarak değiştirilmesinin daha uygun olacağı belirtilmiştir.

Erratum

In Volume 16 Issue 2 of GAUN JSS, the article “*Aksaray Sancağı Mahalle ve Köy İdarelerinde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması (1835)*” by Nevzat Topal contained an error. The name of a village was read as “Kürdlü”, however, it should be read as “Gerveli”.

ISSN

ISSN

ISSN

P-ISSN: 1303-0094
E-ISSN: 2149-5459